

G18U1
00004

روھى ساغلاملىق دۇرانداسى - 1

كامال شەزىللىرى

تۈزگۈچى: ۋەلى كېرەم كۆكتالىپ

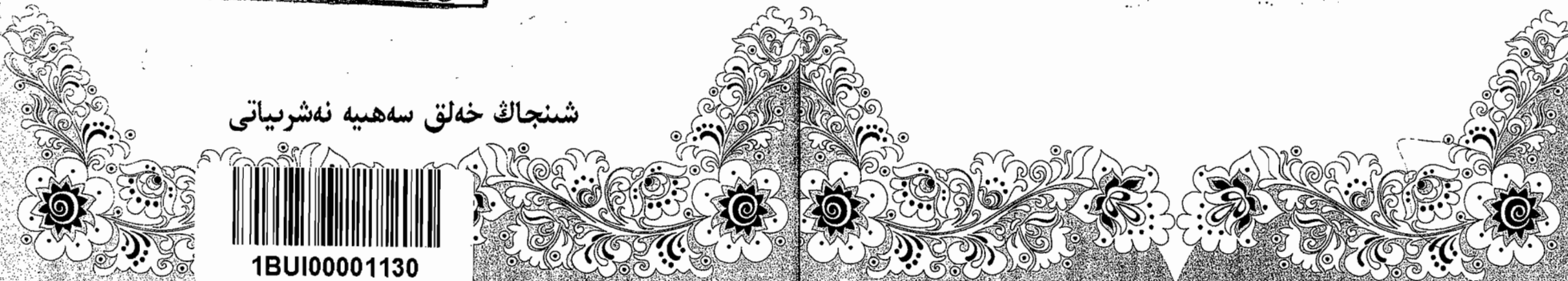

上海外国语大学
图书馆藏书章
登录号 000113

شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

1BUI00001130

图书在版编目 (CIP) 数据

完善之路: 维吾尔文/外力·克力木编, —乌鲁木齐: 新疆人民卫生出版社, 2008.12

(精神健康明珠, 第1辑)

ISBN 978-7-5372-4382-7

I.完… II.外… III.①儿童教育: 家庭教育: 健康教育—维吾尔语 (中国少数民族语言) ②儿童—保健—维吾尔语 (中国少数民族语言) IV.G78R179

中国版本图书馆 CIP 数据核字 (2008) 第 196714 号

精神健康明珠. 第一辑

完善之路

(维吾尔文)

外力·克力木 编

策 划: 艾则孜·阿塔伍拉·萨尔特肯

责任编辑: 优力吐孜·乌期洪江

责任校对: 可尤木·吐尔逊

封面设计: 努尔买买提·吾买尔

装帧设计: 阿卜都艾尼·阿巴斯

出 版: 新疆人民卫生出版社

地 址: 乌鲁木齐龙泉街 196 号

网 址: <http://www.xjpsp.com>

印 刷: 新疆翼百丰印务有限公司

发 行: 新疆新华书店

版 次: 2008 年 11 月第 1 版

印 次: 2009 年 11 月第 1 次印刷

开 本: 880×1230 毫米 1/32 开本 40 印张 插页 6

书 号: ISBN 978-7-5372-4382-7

印 数: 1-5000

总定价 (三册): 92.00 元

发行社联系电话: (0991) 2823055 邮编: 830001

تۈزگۈچىدىن

خەلقىمىز ئۇزاق ئەسىرلىك تۇرمۇش ئەمەلىيىتى جەريانىدا ئۆزىگە خاس ئەخلاق ئەندىزىسىنى شەكىللەندۈردى ۋە ئۇنى ئۈزلۈكسىز تولۇقلاپ ۋە بېيىتىپ كەلدى. تارىختىن بېرى ئۆتكەن ئۇيغۇر ئەدىبلىرى ئەخلاق تېمىسىنى چوڭ ئىجتىمائىي ئىلىم تەرىزىدە تۇتۇپ تەتقىق قىلدى. دەرۋەقە، خەلقىمىز تارىختىن بۇيان ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان، چىڭ تۇرۇۋاتقان مىللىي ئەخلاق چۈشەنچىلىرىنى ياش ئەۋلادلىرىمىزنىڭ ھەر بىرى ياخشى بىلىشى، ۋارىسلىق قىلىشى ۋە كۈندىلىك ئىش - ھەرىكىتىدە كۆرسىتىشى زۆرۈر بولغان، خەلقىمىزنىڭ مىللىي ئەمەلىيىتى، ئۆتمۈشى، ئىنسانلار ئارا مۇناسىۋەتنى تونۇشى ۋە ھاياتلىق چۈشەنچىلىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن مەنىۋى مىراسلىرىدىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ مىراسقا ھەقىقىي تۈردە ۋارىسلىق قىلىشىمىز، ئۇنىڭدا چىڭ تۇرۇشىمىز، ماھىيىتىنى ئۆزگەرتىۋەتمىگەن ئاساستا ئۇنى تېخىمۇ بېيىتىشىمىز، مۇكەممەللەشتۈرۈشىمىز زۆرۈر.

خەلقىمىزنىڭ ئەخلاق چۈشەنچىلىرىدە ياخشىلىققا ئۈندەش، غۇرۇرىنى، ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلاش، ئىنسان ھاياتىنىڭ ئاكتىپ ئامىللىرىدىن تولۇق پايدىلىنىپ، كىشىلەر ئارا ئىناقلىقنى ئىلگىرى سۈرۈش، بىرلىكلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلۇغ غايىلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يولىدا مۇشكۈلۈكلەرگە بەرداشلىق بېرىش، كەڭ قورساق، مەرد، سېخىي بولۇش، بارلىق ئىنسانىي ئېسىل خىسلەتلەرنى جارى قىلدۇرۇش ۋە ئۇنى

ئۆگىنىش، تۇرمۇش ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلاش، يامان ئىللەتلەردىن يىراق قېچىش، يامان خۇپلۇق كىشىلەردىن ھەزەر ئەيلەش، ئالىيجاناب، ئۇلۇغۋارلىققا ئىنتىلىش، ئىلىم - پەن ئۆگىنىش ۋە ئۆگىتىشكە دەۋەت قىلىش قاتارلىق ھاياتلىقنىڭ ھەممە بۆلەكلىرىگە چېتىلىدىغان مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بىز مەڭگۈ تاش يادىكارلىقلىرىدىكى جەسۇرانە خىتابلار، مەردۇ مەردانلىققا تولغان سۆز-جۈملىلەر ۋە كىشىلىك مۇناسىۋەتكە ئائىت بايانلاردىن، ئەبۇ ناسىر فارابىنىڭ پەلسەپىۋى ئىدىيىلىرىدىن، مەھمۇد كاشغەرىي، يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ ئەسەرلىرىدىن، ئەلشىر نەۋائىي، مۇھەممەد سادىق قەشقەرىي، مۇھەممەد سىددىق رەشىدىنىڭ ئەخلاق ھەققىدىكى ئىزدىنىشلىرىدىن خەلقىمىزدە ناھايىتى بۇرۇنقى زامانلاردىلا شەكىللەنگەن ئەخلاق بىناسىنىڭ ئەسەرلەر بويى بارغانچە مۇكەممەللىشىپ، مۇستەھكەملىنىپ بېرىۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭ ھەتتا ئايرىم بىر پەن سۈپىتىدە ئەخلاقشۇناسلار، ئالىم-ئۆلىمالارنىڭ قولى ئارقىلىق تېخىمۇ تاكامۇللىشىۋاتقانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلالايمىز.

ئۇيغۇرلار ھېلىمۇ ئەنئەنىۋى ئەخلاققا چىڭ تۇرۇۋاتقان ۋە بۇنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈستىدە ئۈزلۈكسىز ئىزدىنىۋاتقان مىللەتلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. خەلقىمىز ھازىرمۇ پەرزەنت تەربىيىسىدە بالىلارغا ئەنئەنىۋى ئەخلاققا بويىسۇنۇشنى بىرىنچى ئورۇنغا قويدۇ. ھەرقانداق بىر ئىشنى بېجىرگەندە گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇشنى ئاساسىي مىزان قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ كىشىلىك مۇناسىۋەتلىرىمىز ھېلىمۇ ئۆز رەڭگى، مەزمۇنىنى ئۆزگەرتىمىگەن ئەخلاق مىزانلىرى ئاساسىدا شەكىللىنىۋاتىدۇ.

ھالبۇكى، بىز مۇشۇ يىگىرمە - ئوتتۇز يىلدىن بۇيان ئەنئەنىۋى ئەخلاقىمىزنىڭ ئاشكارا بۇزغۇنچىلىققا

ئۇچرىغانلىقىنى، بەزى ئاتا-ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىگە تەربىيە بېرىشتە ئەنئەنىۋى ئەخلاقنىڭ ئەسلىي ماھىيىتىدىن قېيىپ كېتىشتەك خاتالىقلارغا يول قويغانلىقى سەۋەبلىك، جەمئىيەتتە بىر تۈركۈم ئەخلاقسىز، يارامسىز كىشىلەرنىڭ يامراپ كېتىۋاتقانلىقىنى، بۇنىڭ ۋاقتىدا ئالدى ئېلىنمىسا چوقۇم مۆلچەرلىگۈسىز يامان ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقىنى ئېنىق ھېس قىلماقتىمىز. خەلقىمىز ئەزەلدىن ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان ھەر بىر ئەدەپ - ئەخلاق مەزمۇنىنى توغرا شەرھىيلەش، ئۇنى ئاتا - ئانىلارنىڭ، ئۆز ئەخلاقىنى تاكامۇللاشتۇرۇشنى ئارزۇ قىلغۇچىلارنىڭ دىققەت نەزىرىگە سۇنۇش نۆۋەتتە ئەڭ زۆرۈر خىزمەتلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. مانا مۇشۇ زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن «ئەخلاق دەستۇرى» ناملىق بۇ كىتاب تۈزۈلدى.

مەزكۇر كىتابتا ئىخچام بولۇش، مۇكەممەل بولۇشنى ئالدىنقى شەرت قىلغان ئاساستا، ھەر بىر ئەدەپ - ئەخلاق تېرمىنى سوئال - جاۋاب شەكلىدە قىسقىچە ئىزاھلاندى ۋە زۆرۈر مىساللار كەلتۈرۈلدى. ھەر بىر تېرمىن ياخشى خۇي ياكى يامان خۇي شەكلىدە ئەمەس، بەلكى تېرمىن ناملىرىنىڭ ئېلىپبە تەرتىپى بويىچە بېرىلدى. بۇمۇ مەزكۇر كىتابنىڭ بايان قىلىنىشىدىكى ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئوقۇرمەنلەرنىڭ بۇ بىر دەستە ئەخلاق گۈللىرىدىن قانغۇچە زوق ئېلىشىنى چىن كۆڭلىمىزدىن ئارزۇ قىلىمىز.

مۇندەرىجە

- 1 ئاتنىڭ ئەدەپلىرى 1
سوئال: خەلقىمىزنىڭ نەزىرىدە ئاتا قانداق سۈپەتلىنىدۇ؟ ئاتا نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئۇلۇغ؟ 1
- 2 سوئال: ئاتنىڭ پەرزەنت تەربىيىسىدىكى رولى قانداق؟ 2
- 3 سوئال: تەربىيىلىك ئاتنىڭ سۈپىتى قانداق؟ 3
- 6 ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ 6
سوئال: ئازراقلا ئىش بولسا ئاچچىقىم كېلىدۇ، بەزىدە غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتىمەن. بۇنىڭ بىرەر ئامالى بارمۇ؟ 6
- سوئال: مەن تەرسا، ئاچچىقىمنى باسالمايدىغان ئادەملەرنىڭ تېزلا قېرىپ كەتكەنلىكىنى، ھەتتا بەزىلىرىنىڭ ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ كۆردۈم. قارىغاندا ئاچچىقلىنىش روھىي جەھەتتە تەسىر كۆرسىتىپلا قالماي جىسمانىي ساغلاملىقىمۇ ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدىكەن. بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي دەلىلى بارمۇ؟ 8
- سوئال: ئۇلۇغ كىشىلەر ئاچچىقلانماسلىق، غەزەپلەنمەسلىك ھەققىدە بىزگە قانداق ھېكمەتلەرنى قالدۇرغان؟ 9
- سوئال: ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرۇشنىڭ يولى بارمۇ؟ 11
- 13 ئادالەت 13
سوئال: ئادالەت دېگەن نېمە؟ بىز نېمە ئۈچۈن ئادالەتنى ياقلايمىز؟ 13
- سوئال: بىزنىڭ بىر باشلىقىمىز بولۇپ، بۇ كىشى ناھايىتى قاتتىق

قول، قول ئاستىدىكىلەرگە بىر ئازمۇ ئىمكانىيەت قالدۇرمايدۇ، ھەممە ئىشتا ئۆزىنىڭ دېگىنى دېگەن، شۇڭا، ئىدارىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئىچى سىقىلغان ھالدا خىزمەت قىلىدۇ. بىزنىڭ بۇ باشلىقنىڭ قىلغانلىرى ئادالەتنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىق ھېسابلىنامدۇ؟ 16

سوئال: ئادالەت يەنە قانداق مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟ 16

سوئال: ھەر دەرىجىلىك باشلىقلارنىڭ ئادالەتلىك بولۇشىدا قانداق شەرتلەر بار؟ 16

ئاداۋەت 18

سوئال: كىشىلەردە نېمە ئۈچۈن ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ؟ ئاداۋەتنى يۇيۇشنىڭ ئۇسۇللىرى قايسىلار؟ 18

سوئال: ئون نەچچە يىل ئىلگىرى، مەلۇم بىر سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىزنىڭ ئائىلىمىز قوشنىلىرىمىزدىن بىرسى بىلەن ئارازلىشىپ قالغانىدى. ئۇلار ئاداۋەت ساقلاپ تۇرغانىكەن، يېقىنىدا بىزنىڭ ئائىلىمىزدىكىلەرنى تىللاپ، ئۇرۇپ يارىلاندىرۇپتۇ. بۇ ئىشقا بەك ئاچچىقىم كەلدى. مەن بۇ ئىشقا قانداق تەدبىر قوللىنىشىم كېرەك؟ 19

سوئال: بىر تۇغقان قېرىنداشلار ئارىسىدىمۇ ئەرزىمەس سۈركىلىشلەر تۈپەيلىدىن ئۆچ - ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ، ياش چوڭىيىپ بالا - چاقىلىق بولغاندا بۇ خىل ئاداۋەت تېخىمۇ كۈچىيىپ، كېلىشتۈرگۈسىز ھالەتكە كېلىدىغان ئەھۋاللار ناھايىتى كۆپ. بۇنداق ئاداۋەتنى قانداق قىلغاندا تۈگەتكىلى بولىدۇ؟ 20

ئالدىراغۇلۇق 22

سوئال: ئالدىراغۇلۇق قىلىشقا بولامدۇ؟ قانداق ئىشلاردا ئالدىراغۇلۇق قىلىش كېرەك؟ 22

سوئال: مېنىڭ بىر ئىنىم بار، ئۇنىڭ قولىدىن كۆپ ئىش كېلىدۇ، لېكىن بىر كەمچىلىكى، ئۇ ھەممە ئىشتا ئالدىرايدۇ، ئالدىراپ قىلغىنىدىن ئىشلىرى چالا قالىدۇ، باشقىلارنىڭ بىر ئىشى چىقىپ

قالسا، قولىدىكى ئىشنى تاشلىۋېتىپ ياردەملىشىدۇ. بۇنداق مەجەزنى ئوڭشاشنىڭ بىرەر چارىسى بارمۇ؟ 24

سوئال: قانداق قىلغاندا بالىلارنىڭ ئالدىراغۇ بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ؟ 26

ئامانەت 27

سوئال: ئامانەت دېگەن نېمە؟ ئۇنى قانداق ساقلاش كېرەك؟ 27

سوئال: ئامانەتكە خىيانەت قىلىشنىڭ جامائەت ئەخلاقىدىكى ھۆكۈمى قايسى؟ 29

سوئال: ئامانەتكە رىئايە قىلىشنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟ 29

سوئال: يېقىن تۇغقانلار ئارىسىدا ئامانەتتىن تېنىۋېلىش، ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە قانداق قىلىش كېرەك؟ 30

سوئال: ھازىر جەمئىيەتتە خىيانەتچى ئەمەلدارلار ۋە پارىخورلار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ؟ ماھىيەت جەھەتتىن ئالغاندا، بۇلارمۇ ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلارغا كىرەمدۇ؟ 31

ئانىنىڭ ئەدەپلىرى 33

سوئال: ئانىنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ ئانا نېمە ئۈچۈن شۇنداق ئۇلۇغ؟ 33

سوئال: ئاياللار قانداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشى كېرەك؟ 34

سوئال: ئاياللار چىرايغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، چىرايغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش مۇۋاپىق؟ ئاياللار چىراي گۈزەللىكىگە ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، يەنە نېمىلەرگە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك؟ 35

سوئال: ئەر بىلەن ئاياللار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە مۇھەببەت ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز. 36

سوئال: ئائىلىۋى مۇناسىۋەت ھەققىدە قانداق پىكىرلىرىڭىز بار؟ 37

سوئال: ئائىلىنىڭ ئىگىلىكىنى قانداق باشقۇرۇش ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ. 39

قول، قول ئاستىدىكىلەرگە بىر ئازمۇ ئىمكانىيەت قالدۇرمايدۇ، ھەممە ئىشتا ئۆزىنىڭ دېگىنى دېگەن، شۇڭا، ئىدارىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئىچى سىقىلغان ھالدا خىزمەت قىلىدۇ. بىزنىڭ بۇ باشلىقنىڭ قىلغانلىرى ئادالەتنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىق ھېسابلىنامدۇ؟ 16

سوئال: ئادالەت يەنە قانداق مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟ 16

سوئال: ھەر دەرىجىلىك باشلىقلارنىڭ ئادالەتلىك بولۇشىدا قانداق شەرتلەر بار؟ 16

ئاداۋەت 18

سوئال: كىشىلەردە نېمە ئۈچۈن ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ؟ ئاداۋەتنى يۇيۇشنىڭ ئۇسۇللىرى قايسىلار؟ 18

سوئال: ئون نەچچە يىل ئىلگىرى، مەلۇم بىر سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىزنىڭ ئائىلىمىز قوشنىلىرىمىزدىن بىرسى بىلەن ئارازلىشىپ قالغانىدى. ئۇلار ئاداۋەت ساقلاپ تۇرغانىكەن، يېقىنىدا بىزنىڭ ئائىلىمىزدىكىلەرنى تىللاپ، ئۇرۇپ يارىلاندىرۇپتۇ. بۇ ئىشقا بەك ئاچچىقىم كەلدى. مەن بۇ ئىشقا قانداق تەدبىر قوللىنىشىم كېرەك؟ 19

سوئال: بىر تۇغقان قېرىنداشلار ئارىسىدىمۇ ئەرزىمەس سۈركىلىشلەر تۈپەيلىدىن ئۆچ - ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ، ياش چوڭىيىپ بالا - چاقىلىق بولغاندا بۇ خىل ئاداۋەت تېخىمۇ كۈچىيىپ، كېلىشتۈرگۈسىز ھالەتكە كېلىدىغان ئەھۋاللار ناھايىتى كۆپ. بۇنداق ئاداۋەتنى قانداق قىلغاندا تۈگەتكىلى بولىدۇ؟ 20

ئالدىراغۇلۇق 22

سوئال: ئالدىراغۇلۇق قىلىشقا بولامدۇ؟ قانداق ئىشلاردا ئالدىراغۇلۇق قىلىش كېرەك؟ 22

سوئال: مېنىڭ بىر ئىنىم بار، ئۇنىڭ قولىدىن كۆپ ئىش كېلىدۇ، لېكىن بىر كەمچىلىكى، ئۇ ھەممە ئىشتا ئالدىرايدۇ، ئالدىراپ قىلغىنىدىن ئىشلىرى چالا قالىدۇ، باشقىلارنىڭ بىر ئىشى چىقىپ

سوئال: ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدىكى دوستلۇق ۋە مېھرىر -
 مۇھەببەتنى قانداق كۈچەيتىش كېرەك؟ 39
 سوئال: ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىش ھەققىدە نېمىلەرنى دەپ
 بېرەلەيسىز؟ 41
 سوئال: نىكاھ ئەدەپلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ. 42
 ئەپۇ قىلىش 44
 سوئال: ئەپۇ قىلىش دېگەن نېمە؟ نېمە ئۈچۈن ئەپۇ قىلىشنى ئېسىل
 خىسلەت دەيمىز؟ 44
 سوئال: بەك كۆپ ئەپۇ قىلىمەن، بۇ سەۋەبتىن ئەخمەق دەپمۇ
 ئاتىلىپ قالغان چاغلىرىم بار. قانداق قىلسام بولار؟ 46
 سوئال: ئەپۇ قىلىشقا تېگىشلىك بولمىغانلارنىمۇ ئەپۇ قىلىشقا
 بولامدۇ؟ 47
 سوئال: بەك كەسكىن بولمىسىمۇ، گۇناھكار بىرسىنى جازالاش
 كېرەكمۇ ياكى ئەپۇ قىلىش كېرەكمۇ؟ 48
 سوئال: چوڭلار كىچىكلەرنى ئاۋۋال ئەپۇ قىلىشى كېرەكمۇ ياكى
 كىچىكلەر چوڭلارنى ئەپۇ قىلىشى كېرەكمۇ؟ 48
 ئەدەپلىك بولۇش 50
 سوئال: ئەدەپنىڭ خەلقىمىز ئارىسىدىكى ھۆكىمى قايسى؟ 50
 سوئال: ھەددىنى بىلىش دېگەن نېمە؟ قانداق قىلغاندا بۇ دەرىجىگە
 ئېرىشكىلى بولىدۇ؟ 50
 سوئال: ئەدەپنىڭ يەنە قانداق سۈپەتلىرى بار؟ ئۇنى
 مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن قانداق ھەرىكەت قىلىش كېرەك؟ 51
 سوئال: ئەدەپ - ئەخلاقلىق كىشىنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 52
 سوئال: ئەدەپ توغرىسىدىكى تەبىرىلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆز
 ئالدىم بىردىنلا يورۇپ كەتكەندەك بولدى. دېمەك، ئەدەپ - ئەخلاق
 ئادەمدە گۈزەل ھېس - تۇيغۇلارنى، گۈزەل ئارزۇلارنى ئويغىتىپ،
 كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش رولىنى ئوينىيىدىكەن. ئۇنداقتا، ئادەم

زادى تۇرمۇشتىكى قانداق ئىشلاردىن ئەدەپنى ئۆگىنىشى ۋە ئۆزىگە ئۈلگە
 قىلىشى كېرەك؟ 53
 ئەر - خوتۇنچىلىق ئەدەپلىرى 54
 سوئال: ئەر - خوتۇننىڭ كۆڭۈللىك ئۆتۈشى ئۈچۈن قايسى
 قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىش كېرەك؟ 54
 سوئال: خوتۇننىڭ ئەمگىكىنى تونۇشنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟ 55
 سوئال: ئۆپلىنىپ ئائىلە قۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە سۆزلەپ
 بېرىڭ. 57
 سوئال: ياخشى ئاياللار قانداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولىدۇ؟ ئەر بىلەن
 قانداق ئۆي تۇتۇش كېرەك؟ 59
 سوئال: خوتۇنلارنىڭ ئىپپەتلىك بولۇشىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكى
 ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز. 61
 سوئال: ئۆپلىنىشتە قانداق شەرتلەرگە بويسۇنۇش كېرەك؟ 62
 ئەقىل ئىگىسى بولۇش 63
 سوئال: ئەقىل ئىگىسى بولۇش دېگەن نېمە؟ ئەقىل ئىگىسى بولۇش
 ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟ 63
 سوئال: ئۇنداقتا، ئەقىللىق كىشىلەر نېمىلەرنى قىلىشى
 كېرەك؟ 64
 سوئال: ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 65
 ئەلنى ئويلاش 67
 سوئال: ھەممە ئىشتا ئەلنى ئويلاشنىڭ قانداق ئارتۇقچىلىقلىرى
 بار؟ بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 67
 سوئال: ئۆپلىنىشنىڭ خىزمىتىگە ئاتىغانلار ھەققىدە تەن
 ئۆلمەيدىكەن. ئۇنداقتا، كونكرېت تۇرمۇش جەريانىدا بۇنىڭغا قانداق ئەمەل
 قىلىش كېرەك؟ 70
 باشقىلارغا يۈك بولۇش 71
 سوئال: باشقىلارغا يۈك بولۇش دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ ناچار تەرەپلىرى

71 ..... قايسى؟
 سوئال: باشقىلارغا يۈك بولۇۋالدىغانلار قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ؟
 72 ..... سوئال: مەن ئۆيدىكىلەرنىڭ چوڭى، بىز بىر تۇغقان تۆت ئوغۇل. ئىنىلىرىم كىچىك چېغدا ئۇنى قىل، بۇنى قىل دەپ يول كۆرسىتىپ ئۆگىتىپ قويغانىكەنمەن، ئەمدى چوڭ بولغاندا، ئۇلار ھەرقانداق ئىشنى مەن قىل دېسەم قىلىدىغان، جىم تۇرسام جىم تۇرۇۋالدىغان مېجەزلىك بولۇپ قاپتۇ. قىسقىسى، ھەرقانداق ئىشتا ماڭا تايىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلسام بولار؟
 73 ..... سوئال: بايلىق بايلىقنىڭ بولۇشى كىشىلەرگە ئامەت ئېلىپ كېلەمدۇ؟
 75 ..... سوئال: بايلىقنى قانداق سەرپ قىلغان مۇۋاپىق؟
 76 ..... سوئال: بايلىقنىڭ كۆپ بولۇشى نىزانىڭ مەنبەسى دەپ قارايدىغان ئەھۋاللار بار، بۇنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟
 77 ..... سوئال: قەدىمدە ئۆتكەن ئاقىلدارلار پۇل ۋە بايلىق ھەققىدە باشقىچىرەك دۇردانلەرنى قالدۇرغانىكەن، بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟
 79 ..... سوئال: بايلىق ئادەمنىڭ كۆڭلىنى قارايتىۋېتىدۇ، دېيىش توغرىمۇ؟
 80 ..... سوئال: بېخىللىقنىڭ ھۆكۈمى قايسى؟ نېمە ئۈچۈن بېخىللىقتىن قېچىش لازىم؟
 80 ..... سوئال: بېخىللىق قانداق پەيدا بولىدۇ؟ ئۇنى قانداق قىلغاندا يوقاتقىلى بولىدۇ؟
 82 ..... سوئال: قارىغاندا، بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپ مەرد، سېخىي بولۇش، بېخىل بولماسلىق ھەققىدە تەربىيە بېرىش كېرەكمۇ - قانداق؟
 83 ..... سوئال: ۋە باراۋەرلىك
 85 ..... سوئال: نېمە ئۈچۈن بىرلىك ۋە باراۋەرلىكنى تەكىتلەيمىز؟
 85

سوئال: مەن بىر ئادەتتىكى تىجارەتچى، يېقىندا بىر دوستۇم بىلەن ھەمكارلىشىپ بىر چوڭ سودىغا تۇتۇش قىلماقچى بولغانىدۇق، ئەمما پايدىنى بۆلۈشۈش جەھەتتە بىرلىككە كېلەلمىدۇق. دوستۇم ماڭا پايدىنىڭ ئاز قىسمىنى بېرىمەن دېگەندى، مېنىڭ بۇنىڭغا تازا قوشۇلغۇم كەلمىدى، قانداق قىلسام بولار؟
 86 ..... سوئال: بىرلىك ۋە باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟
 87 ..... سوئال: پاكلىق ۋە پاكىزلىق پاكىز بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟
 89 ..... سوئال: پاكلىق ۋە پاكىزلىق ئادەتنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟
 90 ..... سوئال: ھەقىقىي گۈزەللىك قەلب گۈزەللىكىدۇر. ئەمما، قەلبى ھەرقانچە گۈزەل بولغان كىشىنىڭمۇ كىيىم - كېچەكلىرى كىر، مەينەت بولسا، ئۇ كىشىنىڭ باشقىلار ئالدىدىكى ھۆرمىتىمۇ تۆۋەن بولىدۇ. دېمەكچىمەنكى، تاشقى قىياپىتىمىز باشقىلارغا تۇنجى تەسىر بېرىدىغان يېرىمىزدۇر. شۇڭا، باشقىلارغا پاكىز، خۇش پىچىم، ئىللىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن تاشقى قىياپەتكە ئەمەل قىلىش ناھايىتى زۆرۈر ئىكەن - دە؟
 92 ..... سوئال: ئۇنداق بولسا، قىزلار تاشقى قىياپىتىنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇللارنى قوللىنىشى كېرەك؟
 93 ..... سوئال: قەلب پاكىزلىقى دېگەن نېمە؟
 95 ..... سوئال: قەلبنى پاكىزلاش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش كېرەك؟
 96 ..... سوئال: بىر ئىشنى قىلاي دېسەم كۆڭلۈمگە بىر ۋەھىمە كېلىدۇ، قانداق قىلسام بولار؟
 96 ..... سوئال: قەلبنىڭ قاراغانلىقى قانداق بىلىنىدۇ؟ بۇنىڭغا قانداق ئامال قىلىش كېرەك؟
 96 ..... سوئال: پەرزەنتلىك بۇرچى
 98 ..... سوئال: خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىسىدە ھەر بىر پەرزەنت ئاتا - ئانىنىڭ

ھەققىنى جايىدا تونۇشى، ئاتا - ئانىسىغا پەرزەنتلىك بۇرچىنى
 يەتكۈزۈشى كېرەك. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، پەرزەنتلەر قانداق
 مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك؟ 98
 سوئال: ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتتە قانداق ھەقىقىتى بار؟ 100
 سوئال: نېمە ئۈچۈن ئاتا - ئانىغا شەرتسىز ئىتائەت قىلىش كېرەك
 دەيمىز؟ 104
 سوئال: بالىلار ئاتا - ئانا ھەققىنى تونۇشتا قانداق قائىدىلەرگە
 ئەمەل قىلىشى كېرەك؟ 105
 سوئال: ئاتا - ئانىلار پەرزەنت تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىشتە
 قايسى نۇقتىلارغا ئەمەل قىلىشى كېرەك؟ 108
پۇشايمان 111
 سوئال: پۇشايمان قىلىش قانداق ئىش؟ پۇشايمان قىلىشنىڭ قانداق
 زىيانلىرى بار؟ 111
 سوئال: پۇشايمان قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە پۇشايمان
 قىلىدىغان ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 112
پىتىنخورلۇق 115
 سوئال: پىتىنخورلۇق قانداق يامان خۇيلارنى كۆرسىتىدۇ؟ 115
 سوئال: پىتىنخورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ نېمە
 ئۈچۈن پىتىنخورلۇقنى قەتئىي چەكلەش كېرەك دەيمىز؟ 115
 سوئال: پىتىنخورلۇقتىن ساقلىنىشنىڭ قانداق ئەپچىل چارىلىرى
 بار؟ 116
تاڭام يېيىش ئەدەپلىرى 118
 سوئال: تاماق يېيىش ئادەمنىڭ ماددىي ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ۋە
 ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. شۇنىڭ
 ئۈچۈن خەلقىمىز ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا قويۇق - سۇيۇق
 كۆرۈنۈشلۈك، ئىسسىق - سوغۇق تەبىئەتلىك خىلمۇ خىل تاڭاملارنى
 ئىجاد قىلىپ ئىستېمال قىلىپ كەلگەن. شۇنداقلا تاڭام يېيىشكە دائىر

بىرقاتار ئۆرپ - ئادەت، قائىدە - يوسۇنلارنى بارلىققا كەلتۈرگەن.
 ئۇنداقتا، تاڭام يېيىشتە قانداق قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىش كېرەك؟ 118
 سوئال: كۆپ يېيىش ئادەمنىڭ جىسمانىي تەلىپىگە ئۇيغۇن كەلمەيلا
 قالماستىن، بەلكى روھىغىمۇ پاسسىپ تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. كۆپ
 يېگەن ئادەمنىڭ باشقىلارنىڭ ئالدىدا ھۆرمىتى بولمايدۇ. ئۇنداقتا، كۆپ
 يېيىشنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ كۆپ تاماق يېيىشتىن قانداق
 ئىللەتلەر پەيدا بولىدۇ؟ 126
 سوئال: تاڭاملارنى يېيىلىش قائىدىسىگە قاراپ يېمىگەندە زىياندىن
 خالىي بولغىلى بولمايدۇ. مۇشۇ ھەقتە سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق؟ 128
 سوئال: ھازىر ئەنئەنىۋى تاڭاملىرىمىزدىن ياتلىشىش ئەھۋالى
 ئېغىرلاشماقتا. بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ئىجتىمائىي ۋە روھىي
 مەسىلىلەرمۇ كۆرۈلمەكتە. ئەنئەنىۋى تاڭاملىرىمىزنى ئىستېمال
 قىلىشنىڭ رولى قايسىلار؟ 131
تەمەخورلۇق 134
 سوئال: تەمەخورلۇق دېگەن نېمە؟ تەمەخورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىرى
 بار؟ 134
 سوئال: تەمەخورلۇق بالاسىدىن قانداق قۇتۇلۇش كېرەك؟ 135
تېجەشلىك بولۇش 137
 سوئال: پۇل ۋە مال - مۈلۈكنىڭ قەدرىنى بىلىش تېجەشلىك بولۇش
 جۈملىسىگە كىرىدۇ. مال - بايلىق قەدرىنى بىلگۈچى كىشىلەر بىر
 تىيىننىمۇ ئورۇنسىز خىراجەت قىلمايدۇ، ئەمما ئورنى كەلگەندە
 ھەرقانچە چوڭ خىراجەتنىمۇ ئايمىمايدۇ. ساخاۋەتنىڭ زىتى بېخىللىق
 بولغىنىغا ئوخشاش تېجەشلىك بولۇشنىڭ زىتى ئىسراپچىلىقتۇر.
 تېجەشلىك بولۇشقا رىئايە قىلغان كىشىلەر ھەرۋاقىت تىنچ ۋە راھەتتە
 ياشايدۇ، ھەرلەر قىش كۈنىدە يېيىش ئۈچۈن بال يىغىنىدەك، بېشىغا
 كېلىش ئېھتىمالى بولغان قارا كۈنلەرنى ئويلاپ پۇل - مال يىغىدۇ. «تام -
 تاما كۆل تولار» دەيدۇ ئاتا - بوۋىلار. دېمەك، ھەرقانداق نەرسە ئاز -

ئازدىن كۆپىيىدۇ. 137
 سوئال: تېجەشلىك بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟ ... 138
 سوئال: پۇل ۋە مالنى قانداق خىراجەت قىلىش كېرەك؟ 139
تىرىشچانلىق ۋە غەيرەت 140
 سوئال: تىرىشچانلىق ۋە غەيرەت دېگەن نېمە؟ بۇنىڭ قانداق
 ئەھمىيەتلىرى بار؟ 140
 سوئال: تىرىشچانلىق روھىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟ ... 140
 سوئال: شىجائەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ ... 141
شېرىن تىللىق بولۇش 143
 سوئال: تىلنى قانداق قىلغاندا ياخشى ساقلىغىلى بولىدۇ؟ ... 143
 سوئال: شېرىن تىللىق بولۇشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟ تىلنى
 مۇناسىپ جايغا ئىشلىتىش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇللارنى قوللىنىش
 كېرەك؟ 143
 سوئال: سۆز سۆزلەشتە قانداق ئەدەپلەر بار؟ 144
 سوئال: سۆزلەشتە قانداق قائىدىلەرگە رىئايە قىلىش لازىم؟ ... 145
 سوئال: سۆزلەش ئەدەپلىرى قايسىلار؟ 146
 سوئال: چىرايلىق سۆزلەش ئۈچۈن قانداق ئامال قوللىنىش
 كېرەك؟ 149
جاھالەت 153
 سوئال: جاھالەتنىڭ تەبىرى نېمە؟ نېمە ئۈچۈن جاھالەتتە قېلىش
 نومۇسلىق ئىش دەيمىز؟ 153
 سوئال: قانداق قىلغاندا جاھالەت كىشىلىرىدىن قۇتۇلغىلى
 بولىدۇ؟ 155
چاقچاق قىلماق 157
 سوئال: چاقچاقلىشىشنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟ 157
 سوئال: مەن ئىلگىرى بەك جىمغۇر ئىدىم، كېيىنچە كىتابلارنى
 كۆپ ئوقۇش، كىشىلەر بىلەن قويۇق ئارىلىشىش، دادىل بولۇش ئارقىلىق

ئۆزۈمدە يۇمۇرىستىك خاراكتېر شەكىللەندۈرگەن ئىدىم. شۇڭا، مەن
 ساۋاقداشلىرىم، تونۇش - بىلىشلىرىم ئارىسىدا قىزىقچىلىق قىلىپ خېلىلا
 تونۇلۇپ قالدىم. ھالبۇكى، بەزىدە قىلغان چاقچاقلىرىم دەل جايىغا
 تەگمەي قالىدۇ، بەزىدە سورۇنغا دىققەت قىلالمايدىغان ئەھۋاللىرىمۇ بار.
 قانداق قىلسام بۇ كەمچىلىكلىرىمنى تۈزىتەلەرمەن؟ 158
**سوئال: پىسخىكا دوختۇرلىرى دائىم كىشىلەردە يۇمۇرىستىك
 كەيپىياتنى ساقلاپ، كۈلكە - چاقچاق بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزگەندە،
 بەختلىك بولغىلى بولىدۇ، دېگەن پىكىرنى كۈچەپ ئىلگىرى
 سۈرۈۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي ئاساسى بارمۇ؟ 159**
سوئال: چاقچاق قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ ... 160
سوئال: چېقىمچىلىق قىلىشنىڭ زىيىنى قايسىلار؟ 162
سوئال: چېقىمچىلىققا قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەك؟ 164
**سوئال: مەن ھازىرغىچە نۇرغۇن چېقىمچىلارغا ئۇچراپ باقتىم،
 بەزىلىرىگە ئىشىنىپ قالغان چاقچاقلىرىمۇ بولغان، پېشىمنىڭ
 چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ چېقىمچىلارنىڭ سۆزلىرىنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان
 بولۇپ قالدىم. ئەمما ئەتراپىمدا يەنىلا چېقىمچىلار كۆپ، خىزمەتداشلار
 بۇ سەۋەبتىن ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتەلمەيدۇ، بىر - بىرىگە ئىشەنمەيدۇ.
 بۇ خىل ئەھۋالنى يوقىتىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 166**
خەير خاھلىق 168
**سوئال: خەير خاھلىقنىڭ تەبىرى قايسى؟ ئۇ بىزگە قانداق شان -
 شەرەپلەرنى ئاتا قىلىدۇ؟ 168**
سوئال: خەير خاھلىق قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرى قايسى؟ 168
ناچار خۇيلارنى ئۆزگەرتىش 170
**سوئال: ئۆزىمىزدىكى ناچار خۇيلارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن قانداق
 قىلىشىمىز لازىم؟ 170**
**سوئال: ئۆزىمىزدە بولغان يامان خۇيىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قانداق
 قىلىشىمىز كېرەك؟ 170**

- ئازلاپ كېتەمدۇ - قانداق؟ 188
- سوئال: ھازىرقى دىيانەتلىك كىشىلەرنىڭ بەلگىلىرى قايسىلار؟
ئۇلار ئەسلىي ھىرىكىتى ئارقىلىق بىزگە قانداق ياخشى خۇلقلارنى
ئۆگەتتىدۇ؟ 189
- راستچىلىق ۋە توغرىلىق 191
- سوئال: راستچىلىق كىشىگە قانداق شەرەپلەرنى ئېلىپ
كېلىدۇ؟ 191
- سوئال: راستچىل بولۇشتا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ 196
- سوئال: توغرا بولۇشنىڭ ئۆلچىمى نېمە؟ 196
- سوئال: ھەقىقەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 197
- سالاملىشىش ئەدەپلىرى 198
- سوئال: خەلقىمىز سالاملىشىشتا قانداق قائىدىلەرگە ئەمەل
قىلىدۇ؟ 198
- سەۋر 209
- سوئال: سەۋرنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟ نېمىشقا كىشىلەر
سەۋر قىلىشقا ئۈندىلىدۇ؟ 209
- سوئال: سەۋرنىڭ پەزىلەتلىرى قايسىلار؟ 210
- سۆھبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرى 212
- سوئال: سۆھبەت ئەھلى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپلەر
قايسىلار؟ 212
- سۈكۈت 218
- سوئال: سۈكۈت قىلىشنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟ سۈكۈت
قىلىشنى نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئەۋزەل دەيمىز؟ 218
- سىر ساقلاش 221
- سوئال: سىر ساقلاشنىڭ قانداق مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرى بار؟ نېمە
ئۈچۈن سىر ساقلاشنى مۇھىم دەيمىز؟ 221

- سوئال: ئەخلاق ئۆزگىرمەيدۇ؟ 171
- سوئال: ياخشى خۇيلۇق بولۇشنىڭ چارىسى نېمە؟ 171
- سوئال: «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقار» دېگەن گەپ
بار، يامان خۇي ئۆزگىرمەسمۇ؟ 171
- دوستلۇق 173
- سوئال: دوستلۇقنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟ بىز نېمە ئۈچۈن دوستلۇققا
موھتاج بولىمىز؟ 173
- سوئال: دوست تۇتۇشتا قانداق قائىدە - پىرىنسىپلارغا ئەمەل قىلىش
كېرەك؟ 175
- سوئال: ھەقىقىي دوستنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟ 177
- سوئال: دوستلۇقنىڭ مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەتلىرى
قايسىلار؟ 177
- سوئال: قانداق كىشىلەر بىلەن دوستلىشىش مەقسەتكە مۇۋاپىق؟
دوستلىشىشقا بولمايدىغان كىشىلەر قايسىلار؟ 179
- سوئال: دوستلۇق دەرىخىنى قانداق ياشىتىش كېرەك؟ 180
- سوئال: دوستلۇققا يارمايدىغان ئىشلار قايسىلار؟ 181
- دۈشمەنلىكتىن ساقلىنىش 183
- سوئال: بىر ئاغىنەم «بۇ زاماندا كۆپ دوست تېپىشقا ئۇرۇنما، ئەمما
دۈشمەن تېپىۋالما» دېگەن بىر سۆزنى قىلدى. ئۇنداقتا، دوست تېپىش
زىيانلىقمۇ؟ 183
- سوئال: دۈشمەندىن قانداق قىلغاندا ساقلانغىلى بولىدۇ؟ 183
- سوئال: دۈشمەننى كۆپەيتىۋالماستىن قانداق چارىلىرى بار؟ 184
- دىيانەت 187
- سوئال: دىيانەتنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟ دىيانەتلىك بولۇشنىڭ پايدىلىرى
قايسىلار؟ 187
- سوئال: كىشىلەر ھازىر دىيانەتلىك بولۇشتىنمۇ بەك پۇلغا ئەقسە
قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، دىيانەتلىك كىشىلەر

- 239 ..... قوشنىدارچىلىق
- سوئال: قوشنىلار ئارا قانداق مۇناسىۋەتنى ساقلاش كېرەك؟
- 239 ..... قوشنىدارچىلىقنىڭ پەزىلەتلىرى قايسىلار؟
- سوئال: ياخشى قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتنى ساقلاشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟
- 239 ..... كۈلۈش
- سوئال: كۈلۈشكە قانداق تەبىرى بېرىلىدۇ؟
- 242 ..... سوئال: تەبەسسۇم چىراي بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟
- 242 ..... سوئال: قاقاقلاپ كۈلۈش، مەسخىرنىڭ كۈلۈش، زاغلىق قىلىپ كۈلۈشلەر نېمىشقا يامان كۆرۈلىدۇ؟
- 243 ..... سوئال: خۇشال ياشاش ئۈچۈن چوقۇم كۈلۈپ ياشاشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇنداقتا، قانداق چاغلاردا ۋە قانداق شەكىلدە كۈلۈش مۇۋاپىق؟
- 244 ..... كۆپچىلىككە ئەگىشىش
- سوئال: ھەرقانداق ئىشتا، ھەرقانداق چاغدا كۆپچىلىككە ئەگىشىش كېرەكمۇ ياكى توغرا يولنى تېپىش ئۈچۈن كۆپچىلىككە ئەگىشىش كېرەكمۇ؟
- 246 ..... سوئال: كۆپچىلىككە ئەگىشىشنىڭ قانداق پايدىلىرى بار؟
- 247 ..... كۆپچىلىككە ئەگىشىش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟
- سوئال: ئۇنداقتا، سىز دەۋاتقان كۆپچىلىككە ئەگىشىش قانداقتۇر بىر يۇرتتىكى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن پىكىر ئېقىمغا ئەگىشىش بولماستىن، بەلكى، بىر پۈتۈن خەلقنىڭ ئاكتىپ روھى ھالىتىگە ئەگىشىشنى كۆرسىتىدۇ - قانداق؟
- 250 ..... كېڭەشلىك ئىش قىلىش
- 251 ..... سوئال: نېمە ئۈچۈن كېڭەشلىك ئىش قىلىشنى تەشەببۇس قىلىمىز؟
- 251 .....

- 223 ..... شەھۋەت
- سوئال: شەھۋەتخورلۇق خەلقىمىز ئارىسىدا قەدىمدىن ھازىرغىچە ئەيىبلەنىپ كېلىۋاتقان يامان خۇيىدۇر. بۇنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟
- 223 ..... سوئال: ھازىر ياشلارنىڭ ئارىسىدا دەل بۇزۇقچىلىق، شەھۋەتخورلۇق ئەۋج ئېلىپ، نۇرغۇن ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى، ھەتتا قانلىق پاجىئەلەرنى پەيدا قىلماقتا. بۇنداق قىلىشنىڭ قانداق يامان ئاقىۋەتلىرى بار؟
- 224 ..... غەيۋەت
- 227 ..... سوئال: غەيۋەت دېگەن نېمە؟ غەيۋەت قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ؟
- 227 ..... سوئال: غەيۋەتنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرى قايسىلار؟
- 228 ..... سوئال: غەيۋەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەپچىل چارىسى بارمۇ؟
- 230 ..... سوئال: كىشىلەرنى لەقىمى بىلەن چاقىرىش (ئەمەت تاز، ئەمەت چوقۇر، ھېزىم ئالمىغاي... دېگەندەك) غەيۋەت ھېسابلىنمايدۇ؟
- 231 ..... سوئال: قېرىنداشلىرىمنى ئاق - قارىنى پەرق قىلىۋالسىۇن دېگەن مەقسەتتە، باشقىلارنى پالانچى قىمارۋاز، پۇستانچى زابوي دەپ نەسىھەت قىلسام غەيۋەت بولامدۇ؟
- 232 ..... قانائەت
- 233 ..... سوئال: قانائەتكە قانداق تەبىرى بېرىلىدۇ؟
- 233 ..... سوئال: قانائەتنى ئۆزىگە يار قىلغان كىشىلەر قانداق پەزىلەتلەرگە ئىگە بولىدۇ؟
- 234 ..... قورقۇنچاقلىق
- 236 ..... سوئال: قورقۇنچاقلىقنىڭ يامان تەرەپلىرى قايسىلار؟
- 236 ..... سوئال: قورقۇنچاقلىق باتۇرلۇقنىڭ تەتۈرىسى. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، قورقۇنچاقلىق قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ؟ بۇنى مىساللار ئارقىلىق سۆزلەپ بېرىڭ.
- 237 .....

سوئال: كېڭەشلىك ئىش قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ 252

سوئال: بەزى ئىدارىلەرنىڭ باشلىقلىرى مەلۇم بىرەر ئىشلارنى قارار قىلىشتىن ئىلگىرى قول ئاستىدىكىلىرى بىلەن كېڭەش قىلىپ، ئۇلارنىڭ پىكرىنى ئېلىپ قىلسا ياخشى بولامدۇ ياكى ئۆز ئالدىغا بېكىتسە ياخشى بولامدۇ؟ 253

سوئال: كىتاب ئوقۇش 255

سوئال: كىتاب ئوقۇشنىڭ قانداق پايدىلىرى بار؟ قانداق كىتابلارنى ئوقۇش ئەڭ مۇۋاپىق؟ 255

سوئال: كىتابنىڭ قانداق خۇسۇسىيەتلىرى بار؟ 256

سوئال: كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟ 257

سوئال: مېنىڭ بالام ئۈچىنچى سىنىپقا چىقتى، كىچىكىدىن باشلاپ ئۇنىڭغا خىلمۇ خىل كىتابلارنى ئېلىپ بېرىمەن. لېكىن، يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇشقا قىزىقماس بولۇپ قالغانلىقىنى، تاپشۇرۇق ئىشلىگەندىن باشقا ۋاقىتلاردا مەن ئېلىپ بەرگەن كىتابلارغا قارىمايدىغانلىقىنى، تاپشۇرۇق ئىشلەپ بولۇپلا تېلېۋىزورغا مۇختەك قالدۇرۇپ ئولتۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدىم. بالامنى كىتاب ئوقۇشقا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن قانداق ئاماللارنى قوللانسام بولار؟ 259

سوئال: كىتابنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىدىن قانداق ساقلىنىش كېرەك؟ 262

سوئال: خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى كىيىم كىيىش ئەدەبىياتى قايىسىلار؟ كىيىم كىيىشتە قانداق ئەمەللەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ 264

سوئال: ئەخلاق 265

سوئال: گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ قانداق خىسەلەتلىرى بار؟ 266

سوئال: ياخشى كىشى بولۇش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش كېرەك؟ 267

سوئال: ياخشى خۇيلۇق بولۇشنى ساقلاش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 267

سوئال: قانداق قىلغاندا باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئاسان ئېرىشكىلى بولىدۇ؟ 268

سوئال: مەن مۇشۇ يېشىمغىچە نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۇچراتتىم، بۇلارنىڭ ئىچىدە گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەرمۇ ئاز ئەمەس. ئەمما مېنىڭ بىر ئەپسۇسلىنىشىم بار، بەزى كىشىلەرنىڭ مەجىزى ياخشى، سەمىمىي، بارلىق گۈزەل خۇيلارنى ئۆزلىرىگە مۇجەسسەم قىلغان بولسىمۇ، بەزىدە بەزىبىر يامان خۇيلاردىن خالىي ئەمەس ئىكەن. بەزى كىشىلەرنىڭ ھاراق ئىچىپ جېدەل چىقىرىدىغان، ھاراقتىن خۇشاللىق تاپىدىغان يامان خۇي بار ئىكەن، بەزىلەر ھاراق ئىچمىگەن بىلەن غەيۋەت - شىكايەت، چېقىمچىلىقتىن خالىي بولالمايدىكەن. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ ئەخلاقى مۇكەممەل ئەمەس ئىكەن، ئۇنداقتا، جەمئىيەتىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ ئەخلاقىغا قانداق باھا بېرىش كېرەك؟ 269

سوئال: گۈزەللىك 271

سوئال: ئادەمدە قانچە خىل گۈزەللىك بولىدۇ؟ ئادەم ھەقىقىي گۈزەل بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىشى كېرەك؟ 271

سوئال: قەدىمدىن ھازىرغىچە ئاقىلدار چىرايى گۈزەل بولۇشنى ئەمەس، قەلبى گۈزەل بولۇشنى قوغلىشىشنى تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەمما ئىنسانلاردا ھۆسن گۈزەللىكنى قوغلىشىدىغان خاھىش شۇنچىلىك كۈچلۈككى، گۈزەللىك دېگەندە مانا مۇشۇ تاشقى قىياپىتى گۈزەللەر كۆزدە تۇتۇلىدىغان ئەھۋال ناھايىتى كۆپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە تاشقى گۈزەللىك بىلەن ئىچكى گۈزەللىك باشقا - باشقا نەرسە ئەمەس، بەزىدە تاشقى گۈزەللىك بىلەن ئىچكى گۈزەللىك بىرلىشىپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار، قەلبى ئىنتايىن گۈزەل، ھۆسنمۇ ھەر ھالدا گۈزەل، يېقىملىق بولغان كىشىلەرمۇ خېلى كۆپ نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنداقتا، مۇشۇنداق ئەھۋالدا گۈزەللىكنىڭ ئۆلچىمى زادى قانداق بولۇشى

- 286 ..... نېمە؟
- سوئال: مالىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟ 287
- سوئال: خەلقىمىز ئارىسىدا مالىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش ئەنئەنىسى قەدىمدىن ھازىرغىچە ناھايىتى كەڭ كۆلەمدە داۋاملىشىپ كەلمەكتە. مەكتەپ سېلىش مانا بۇنىڭ تىپىك مىسالى. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا مەرىپەتپەرۋەر بايلار، زىيالىيلار ھەرقايسى يۇرتلارغا مەكتەپ سېلىپ مەرىپەت نۇرىنى تارقاتقان بولسا، بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئىدىيىسى ئويغاق يېڭى بايلىرىمىز بۇ ئەنئەنىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. مۇشۇلارغا بىرلەشتۈرۈپ مالىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟ 287
- مەردلىك ۋە سېخىيلىق 290
- سوئال: مەردلىكنىڭ پەزىلىتى قايسىلار؟ 290
- سوئال: خەسسىلىك دېگەن نېمە؟ مەرد بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 290
- سوئال: مەردلىك دېگەن نېمە، قانداق ئادەملەرنى مەرد دەيمىز؟ 291
- سوئال: ئاۋۋال جان ئاندىن جانان دېيىش توغرىمۇ؟ لازىملىق بىر نەرسىنى باشقا بىرسىگە بېرىش گۇناھمۇ؟ 293
- سوئال: سېخىيلىقنىڭ ئالامەتلىرى قايسىلار؟ 296
- مۇلايىملىق 297
- سوئال: مۇلايىملىقنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 297
- سوئال: مۇلايىملىق ئىنسانغا ئەڭ يارىشىدىغان ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ بىرى ئىكەن. لېكىن، بەزىبىر مۇلايىم دەپ قارىلىدىغان كىشىلەرنى كۆرىمىزكى، ئۇلارنىڭ مۇلايىملىقى چەكتىن ئېشىپ كەتكەچكە، ئېزىلگۈ، بوشاڭ بولۇپ قالغان. مۇلايىملىقنى ئەڭ توغرا، ساغلام شەكىلدە ئىپادىلەش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇل قوللىنىش لازىم؟ 298
- سوئال: خۇش مۇئامىلە ھەممە كىشىگە يارىشىدىغان ئېسىل

- كېرەك؟ 272
- گۇناھنى ئۆزىدىن ئىزدەش 274
- سوئال: نېمە ئۈچۈن گۇناھنى ئالدى بىلەن ئۆزىمىزدىن ئىزدەيمىز؟ 274
- لەقەم قويۇش 276
- سوئال: بىرسىگە لەقەم قويۇش ياكى لەقىمى بىلەن چاقىرىشقا بولامدۇ؟ لەقەمنىڭ ماھىيىتى زادى نېمە؟ 276
- سوئال: بەزىدە كىشىلەرنى بىر - بىرىدىن پەرقلىنىدۇرۇش ئۈچۈن لەقەمدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ، مۇشۇنداق چاغلاردا سەت لەقىمى بارلارنى قانداق ئاتاش كېرەك؟ 278
- سوئال: بەزىلەر ھازىر خەلقىمىز ئارىسىدىكى لەقەملەرنى جەمەت فامىلىسى ئورنىدا ئىشلىتىش كېرەك، دېگەننى كۈچەپ تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. لەقەملەرنى فامىلە ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولامدۇ؟ بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي ئاساسى بارمۇ؟ 279
- ماختاش ۋە ماختىنىش 281
- سوئال: ھەقىقەت بولغان تەقدىردىمۇ بىر كىشىنى يۈزىدىن يۈزىگە ماختاشقا بولامدۇ؟ 281
- سوئال: چەكتىن ئاشۇرۇپ ماختاشنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ 281
- سوئال: بەزى كىشىلەر باركى، ياخشى ئىش قىلسۇن ياكى يامان ئىش قىلسۇن، ئۇلارنى پەقەت ماختاشقا بولمىدۇ، قىلغان ئىشىغا تۈزىتىش پىكرى بېرىشكە قەتئىي بولمايدۇ. بولمىسا بۇلار ئاسانلا تېرىكىپ قالىدۇ، ئىچىدە غۇم ساقلانمايدۇ، ھەتتا پۇرسەت تېپىپ ئۆچ ئېلىشتىنمۇ يانمايدۇ. بۇنداقلارغا قانداق ئامال قوللىنىش كېرەك؟ 282
- سوئال: ماختىنىش كېسەللىكىدىن قانداق قۇتۇلغىلى بولار؟ 284
- مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش 286
- سوئال: مالىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ پەزىلىتى

سۈپەتلەرنىڭ بىرى، ئۇ مۇلايىملىقنىڭ ئەڭ چوڭ بەلگىسى ھېسابلىنىدۇ. لېكىن بەزى كىشىلەر ھىچچىسىپ، خۇش تەبەسسۇم قىلىپ يۈرگىنى بىلەن، ئىچىدە توڭگۇز قاترايدىغانلار يەنىلا كۆپ، بەزى كىشىلەرنىڭ چىرايى جىددىي، قوپال كۆرۈنگىنى بىلەن، يۇمشاق كۆڭۈل، مۇلايىم، ھەققانىيەتچى كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ چىرايىغا قاراپ باھا بەرگىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا، ھەقىقىي مۇلايىم كىشىلەرنى قانداق پەرقلەندۈرۈش كېرەك؟ 300

مېھماندارچىلىق ئەدەپلىرى 302

سوئال: تاماق ئەتكۈچىنىڭ قانداق ئەدەپلىرى بار؟ تاماق ئەتكەندە نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ ئۆزى قول سېلىپ تاماق ئېيتىشنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟ 302

سوئال: تاماق ۋاقتىدا قانداق ئەدەپلەرگە دىققەت قىلىش لازىم؟ 306

سوئال: ساھىبخانىنىڭ مېھمانغا كۆرسىتىدىغان ئەدەپلىرى قايسىلار؟ 308

سوئال: مېھماننىڭ ساھىبخانىغا كۆرسىتىدىغان ئەدەپلىرى قايسىلار؟ 314

سوئال: يېمەك - ئىچمەكتىكى ئەدەپ ۋە پەرھىزلەر قايسىلار؟ بۇلارغا ئەمەل قىلىشنىڭ قانداق مۇھىم ئەھمىيىتى بار؟ 316

نادانلىق 322

سوئال: نادانلىققا قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟ 322

سوئال: بۈگۈنكى كۈندە نادانلىق يەنىلا ئېغىر ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلانماقتا. نادانلىقنى تۈگىتىش ئۈچۈن قانداق چارىلەرنى قوللىنىش كېرەك؟ 323

نەپىس ئۆلچىمى 326

سوئال: نەپىسنىڭ كەينىگە كىرىش - كىرمەسلىك بىر ئادەمنىڭ ئەخلاقلىق ياكى ئەخلاقسىزلىقىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم ئۆلچەملەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ئۆتمۈشتىن بېرى داۋاملىشىپ

كېلىۋاتقان نەپىس ئۆلچىمى قانداق بېكىتىلگەن؟ نەپىسنى قانداق كونترول قىلىش كېرەك؟ 326

سوئال: ئادەم ھېرىسلىقى ۋە نەپىسگە ئىگە بولالمايدىغانلىقى سەۋەبلىك ھەرقانچە ئەقىللىق، ئېھتىياتچان بولغان تەقدىردىمۇ خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويىدۇ، ھەتتا نۇرغۇن مۇشكۈلاتلارغىمۇ مۇشۇ سەۋەبتىن يولۇقۇشى مۇمكىن. ئۇنداق بولسا، نەپسانىيەتچىلىكنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟ 327

ئار - نومۇس 330

سوئال: ئار - نومۇس خەلقىمىزنىڭ ئەخلاق نورمىسىدا ناھايىتى يۈكسەك ئورۇندا تۇرىدۇ. نومۇسلىق بولغاندىلا ئادەم ئۆزىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلىيالايدۇ ۋە كىشىلەرنىڭ ھىمايىسىگە، ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇنداقتا، خەلقىمىزنىڭ نەزىرىدىكى ئار - نومۇس قايسى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟ 330

سوئال: ئار - نومۇسنى قانداق ساقلاش كېرەك؟ 332

سوئال: خەلقىمىزنىڭ نومۇس چۈشەنچىسىنى كەڭرەك تەھلىل قىلىپ بەرسىڭىز قانداق؟ 333

سوئال: ئۇنداقتا، نومۇسلىق ئىنسان بولۇش، نومۇسسىزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 336

ھاماقەتلىك 339

سوئال: ھاماقەتلىك قانداق پەيدا بولىدۇ؟ ھاماقەتلىك كىشىگە قانداق زىيانلارنى ئېلىپ كېلىدۇ؟ 339

سوئال: ھاماقەتلىك، ئەخمەقلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىنمۇ؟ 340

سوئال: بەزى كىشىلەر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، تېخنىكا ۋە ئىلىمدە يېتىشكەن تۇرۇقلۇقمۇ، ئىنتايىن بىمەنە، ئەخمەقلەرچە ئىش قىلىپ قويىدىكەن، بۇنى قانداق چۈشىنىمىز؟ 341

ھاقارەت 343

سوئال: نېمىشقا باشقىلارغا ھاقارەت قىلىش ئەدەپسىزلىكنىڭ

بەلگىسى ھېسابلىنىدۇ؟ قانداق قىلغاندا بۇنداق يامان ئادەتنىڭ ئالدىنى
 ئالغىلى بولىدۇ؟ 343

سوئال: زامانىمىزدا كىشىلەرنى ھاقارەتلەشنىڭ قانداق يېڭى
 شەكىللىرى بار؟ 344

ھايا 347

سوئال: خەلقىمىز جامائەت ئەخلاقىدا ھاياننىڭ ئورنى ناھايىتى
 يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدۇ. ھايالىق بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى
 بار؟ 347

سوئال: تۇرمۇشىمىزدا مەھرەم تېمىلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ، ئۇنى
 سوراقتا توغرا كەلگەندە، قانداق سوراخ لازىم؟ 348

سوئال: بەزى كىشىلەر سەت گەپلىشىدۇ، ئەيىب نەرسىلەرنى
 سۆزلەيدۇ. كىشىلەر ئۆچ كۆرىدىغان پاسكىنا ئىشلارنى قىلىدۇ. بۇلارغا
 قانداق قاراش كېرەك؟ ئۇلار بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت
 قىلىش تەكىتلىنىدۇ؟ 348

سوئال: ھاياننىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 349

سوئال: ئاياللار ھايا ۋە ئىپپەتكە قانداق ئەمەل قىلىشى كېرەك؟ 350

ھەسەت قىلىماق 353

سوئال: ھەسەت دېگەن نېمە؟ كىشىلەر نېمىشقا بىر - بىرىگە ھەسەت
 قىلىشىدۇ؟ 353

سوئال: ھەسەتخورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟ 355

ھۇرۇنلۇقنىڭ يامان ئاقىۋىتى 358

سوئال: ھۇرۇنلۇق قانداق يامان خۇي؟ نېمە ئۈچۈن ھۇرۇنلۇقتىن
 ساقلىنىشنى تەۋسىيە قىلىمىز؟ 358

سوئال: زامانىمىزدىكى ھۇرۇنلار ھەققىدە سۆزلەپ بېرىمىز؟ 360

سوئال: ھۇرۇنلۇق ئاپىتى ۋە تىرىشچانلىقنىڭ پايدىسى ھەققىدە بىر -
 ئىككى ئېغىز سۆزلەپ بېرىڭ. 361

ھۈنەر 363

سوئال: خەلقىمىز ھۈنەرنىڭ ھېكمىتىنى قانداق تەرەپلەردىن

چۈشەنگەن؟ ھۈنەرنىڭ يەنە قانداق خاسىيەتلىرى بار؟ 363

سوئال: ئۇنداقتا، ھۈنەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەك؟ 365

سوئال: ھازىر زامان تەرەققىي قىلىپ كەتتى، نۇرغۇن ھۈنەرلەرمۇ
 زامانىۋى ئۈسكۈنىلەر بىلەن قوراللىنىپ تەرەققىي قىلدى. مانا مۇشۇنداق
 ئەھۋالدا، قول ھۈنەرۋەنچىلىكىنى ئۆگىنىش كېرەكمۇ ياكى زامانىۋى
 ھۈنەرلەرنى ئۆگىنىش كېرەكمۇ؟ 368

ھىيلە - مىكىر 370

سوئال: ھىيلىگەرلىكنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 370

سوئال: بىر كىشى ھىيلىگەرلىك قىلىپ سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزغا
 پۈتلىككاشاڭ بولسا، قانداق قىلىشىڭىز كېرەك؟ 370

سوئال: دوستلار سىزگە ھىيلە ئىشلەتسە قانداق قىلىش
 كېرەك؟ 371

سوئال: ھىيلە - مىكىرنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ 372

ئوغرىلىق 374

سوئال: ئوغرىلىقنىڭ تەبىرى نېمە؟ ئوغرىلىقنىڭ نومۇس ئىش
 ئىكەنلىكىنى قايسى تەرەپلەردىن چۈشىنىش مۇمكىن؟ 374

سوئال: ئىلگىرى ئوغرىلىق ناھايىتى يامان كۆرۈلگەچكە، تۇتۇلغان
 ئوغرىلارغا ئېغىر جازا بېرىلگەن، ئەمما ھازىر ئوغرىلارغا ناھايىتى يېنىك
 جازا بېرىلىدۇ. شۇڭا، ئوغرىلار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن
 ئوغرىلارغا بېرىلىدىغان جازانى ئېغىرلىتىش كېرەكمۇ، قانداق؟ ياللارنى
 ئوغرىلىقتىن ساقلاش ئۈچۈن قانداق تەربىيە بېرىش ئۇسۇلىنى
 قوللىنىش مۇۋاپىق؟ 375

ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراش 378

سوئال: ئەتراپىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا ئىبىرەت كۆزى بىلەن
 قاراش قانداق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟ 378

سوئال: ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراشنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى
 بار؟ 379

- 406 ..... **ۋاپا ۋە ساداقەت**
- سوئال: ساداقەتلىك كىشىنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟ ساداقەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟ 406
- سوئال: ساداقەتتە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن قانداق چارىلەرنى قوللىنىش لازىم؟ 407
- سوئال: قانداق قىلغاندا ۋاپا ۋە ساداقەتلىك بولغىلى بولىدۇ؟ 407
- 410 ..... **ۋەتەن**
- سوئال: ۋەتەن دېگەن نېمە؟ نېمە ئۈچۈن ۋەتەننىمىزنى قىزغىن سۆيۈشىمىز كېرەك؟ 410
- سوئال: ۋەتەن مۇھەببىتى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز. 415
- 417 ..... **ۋىجدان**
- سوئال: ۋىجدان دېگەن نېمە؟ ۋىجدانلىق بولۇشنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك؟ 417
- سوئال: ۋىجدانلىق كىشىنىڭ قانداق ھاياتىي ۋەزىپىلىرى بار؟ 418
- 420 ..... **ياخشىلىق**
- سوئال: كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭ قانداق ئەۋزەل تەرەپلىرى بار؟ 420
- سوئال: ياخشى خۇلقلارنى قانداق يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ؟ 422
- سوئال: ئۇنداق بولسا، تەربىيىنى قاچاندىن باشلاش كېرەك؟ 424
- سوئال: ياخشى خۇلقلىق كىشىلەرنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ 426
- سوئال: ياخشىلار بىلەن يولداش بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟ 426
- 428 ..... **يالغانچىلىق**
- سوئال: يالغانچىلىققا قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن قانداق ساقلىنىش كېرەك؟ 428
- سوئال: يالغانچىلىقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟ 429
- 433 ..... **پايدىلانغان ماتېرىياللار**

- 381 ..... **ئىپپەت**
- سوئال: ئىپپەتنىڭ ھۆكۈمى قايسى؟ ئىپپەتلىك بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟ 381
- سوئال: ئىپپەتنىڭ يەنە قانداق مەنىلىرى بار؟ 383
- سوئال: ئىپپەتلىك كىشىنىڭ سۈپىتى قانداق بولىدۇ؟ 384
- سوئال: ئىپپەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟ 385
- سوئال: ئىپپەتلىك كىشىلەر قانداق شەرتلەرگە ئائىل بولىدۇ؟ 385
- 388 ..... **ئىتائەت**
- سوئال: ئىتائەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئىتائەت قىلىشنى ئەلا بىلىمىز؟ 388
- سوئال: ھەركىمگە ئىتائەت قىلىشقا بولامدۇ؟ ئىتائەت قىلىشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟ 388
- 390 ..... **ئىچىملىككە بېرىلىش**
- سوئال: ئىچىملىككە بېرىلىشنىڭ زىيانلىرى قايسىلار؟ 390
- سوئال: بالىلارغا ئىچىملىكتىن ساقلىنىش تەربىيىسىنى قانداق بېرىش كېرەك؟ 391
- 394 ..... **ئىسراپچىلىق**
- سوئال: ئىسراپچىلىق دېگەن نېمە؟ 394
- سوئال: ئىسراپچىلىقنىڭ سەۋەبلىرى قايسىلار؟ 395
- سوئال: قىممەت باھالىق كىيىملەرنى ئالسا ئىسراپچىلىق بولامدۇ؟ 396
- ئىشلەش 397
- سوئال: نېمە ئۈچۈن ئىشلەشنى ھەممىدىن ئەۋزەل دەيمىز؟ 397
- سوئال: ئىشلەشنىڭ كىشىگە قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟ 397
- سوئال: ئىشلەشنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟ 398
- 401 ..... **ئىلىملىك بولۇش**
- سوئال: ئىلىم ئۆگىنىشنىڭ قانداق خاسىيەتلىرى بار؟ 401
- سوئال: ئىلىمنىڭ ماھىيىتى نېمە؟ 403

ئاتنىڭ ئەدەپلىرى

سوئال: خەلقىمىزنىڭ نەزىرىدە ئاتا قانداق سۈپەتلىنىدۇ؟ ئاتا نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئۇلۇغ؟

ئاتا ئاددىي چۈشەنچە بويىچە ئىپتىقاندا بالا - چاقىلىق ئەر كىشىنى، ئائىلە باشلىقىنى كۆرسىتىدۇ. ئەمما، «ئاتا» دېگەن سۆز خەلقىمىزنىڭ نەزىرىدە ئۈنچىلىك ئاددىي مەنىنى بىلدۈرمەيدۇ. ئاتا مېسالى قۇدرەتلىك تاغ، ئائىلىنىڭ مۇستەھكەم، پۈكۈلمەس تايانچى.

ئائىلىدە ۋە ئۇنىڭ شەكىللىنىشىدە ئاتىنىڭ مەسئۇلىيىتى، جاۋابكارلىقى مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ. ئۇ جىسمانىي، ئىجتىمائىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن مۇھىم ۋەزىپىلەرنى بېجىرىشى كېرەك. ئائىلىنى ماددىي جەھەتتىن كاپالەندۈرۈش، ئايالى ۋە بالىلىرى ئۈچۈن مەسئۇل بولۇش، ياشانغان ئاتا - ئانىلارغا غەمخورلۇق قىلىش ئاتىنىڭ زىممىسىدۇر.

بىر دانىشمەن «تەربىيە ئاتىدىن» دېگەن ئىكەن. ئاتىنىڭ مەنىۋى قىياپىتى ئۇنىڭ تەربىيىچى سۈپىتىدىكى ئورنىنى بەلگىلەيدۇ. كۆپ ساندىكى يىگىتلەر ئاتا بولغاندىن كېيىن، بالىلىق ۋە ياشلىق چاغلىرىدىكى قىلىقلىرىنى تاشلايدۇ. ئاتىغا خاس ۋەزىنلىك، ئەقلىي ئۇيغۇنلۇق، ئۇلۇغۋارلىق كەبى سۈپەتلەرنى ئۆزىدە ھازىرلاشقا تىرىشىدۇ.

ئاتا ئەۋلادلارنىڭ مەنۇپىيىتى ۋە قەدىر - قىممىتىنى ئەۋلادلارغا يەتكۈزگۈچى ئاساسىي شەخستۇر. تەربىيە بېرىدىغان شەخسنىڭ ئۆزى خۇددى بوۋىلار ئىپتىقانداك تەربىيىلىك،

ھەققانىي ۋە بەركامال ئىنسان بولۇشى كېرەك. پەرزەنتكە نىسبەتەن ئاتا ئاساسىي ئېتىقاد نۇقتىسىغا ئايلىنىمسا ۋە ئۇلۇغلىنىمسا، ئائىلە تەربىيىسى مۇكەممەل بولمايدۇ. ئاتا بولۇش بىر خىل مەردلىك ۋە جاسارەتتۇر.

سوئال: ئاتىنىڭ پەرزەنت تەربىيىسىدىكى رولى قانداق؟

جاۋاب: شۇنى چوڭقۇر چۈشەنمەك كېرەككى، ئاتا ئۈچۈن پەرزەنتلىرىدىنمۇ يېقىن كىشى يوق ۋە ئاتىنىڭ پەرزەنتىگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ نەقەدەر يۈكسەكلىكىنى بايان قىلماق ناھايىتى قىيىن! لېكىن، شۇنىڭغا قارىماي، پەرزەنت ئاتا ئالدىدا ئازغىنا ئەدەپسىزلىك قىلسا، پەرزەنت مۇھەببىتى ئاتا نەزىرىدە تۆۋەنلەيدۇ ھەم ئۇنىڭغا جازا ۋە تەنبيه بېرىشكە باشلايدۇ. ئەگەردە، ئاتا بىلەن پەرزەنت ئوتتۇرىسىدىكى ئەھۋال شۇنداق بولار ئىكەن، بىر - بىرىگە ئالاقىسى ۋە يېقىنچىلىقى شۇنداق بولار ئىكەن، بىر - بىرىگە ئالاقىسى ۋە يېقىنچىلىقى بولمىغان كىشىلەر ئارىسىدا ئەدەپسىزلىك يۈز بەرسە، قايىسى دەرىجىدە كۆڭۈلسىزلىك بولۇشىنى ھەر كىم ئۆزى پەلەپ بىلىۋالغاي.

قەدىمكى كىتابلاردا پەرزەنت توغرىسىدا تۆۋەندىكى سۆزلەر ئېيتىلىدۇ: «پەرزەنت ئاتا - ئانا قولىدىكى ئامانەتتۇر، ئۇنىڭ دىلى بولسا نەپىس گۆھەرگە ئوخشايدۇ. گۆھەرگە ھەر خىل نەقىشلەرنى قويۇش مۇمكىن بولغىنىغا ئوخشاش، بالا دىلىغىمۇ تۈرلۈك پىكىرلەر نەقىشىنى سېلىشقا بولىدۇ. بالا قەلبى تازا يەرگە ئوخشاشكى، ئۇنىڭغا قانداق ئۇرۇق سەپسەڭ شۇ ئۇرۇق ئۈنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا - ئانىلار بىلەن ئوقۇتقۇچىلار بۇ ئىشتا ئۆز ئارا ھەمكارلىشىپ، پەرزەنتلەر دىلىغا ياخشىلىق ئۇرۇقىنى سەپمەكلىرى لازىم.»

ئاتىلارنىڭ ئۆز پەرزەنتلىرىگە بولغان مۇھەببەت قەسىرى ئاساسلىرىدىن بىرى پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى سەرپ قىلىپ

پەرزەنتلىرىنى پاراسەت، كامالەت بىلەن بېزەندۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىنى كەسىپ - ھۈنەر كىيىمى بىلەن كىيىندۈرمەكتىن ئىبارەتتۇر.

ئاتىلىرىمىز ئائىلىنىڭ يىرىقىنى يېقىن، يوقىنى بار قىلىش ئۈچۈن دائىم ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇلار بىزلەرنىڭ تۇرۇشىمىز ئۈچۈن ئۆي - جاي ھازىرلايدۇ، كىيىندۈرۈش ئۈچۈن كىيىم - كېچەك تاپىدۇ، ئىچىشىمىز ۋە يېيىشىمىز ئۈچۈن، ئاش - نان تېپىش كويىدا بولىدۇ. قىسقىسى، ھەر بىر ئائىلىنىڭ گۈللەپ - ياشىشى ئۈچۈن بىرىنچى بولۇپ ھەرىكەت قىلغۇچى كىشى ئاتىدۇر.

سوئال: تەربىيىلىك ئاتىنىڭ سۈپىتى قانداق؟

جاۋاب: تەربىيىلىك، ئەدەپلىك ئەر ئۆز ئايالىنى دائىم ھۆرمەتلەيدۇ، كۆڭلىنى رەنجىتمەيدۇ. ئۇنىڭ بىلەن بار مەسلىھەت ئىش قىلىدۇ، ئايالى ۋە پەرزەنتلىرىگە ئىللىق چىراي، شېرىن سۆز بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ، يېمەك - ئىچمەك تەرىپىدىن تەڭلىكتە قويمايدۇ، ئۇلارنىڭ راھەت تۇرمۇشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىدۇ. تاپقىنىنى بھۇدە يەرگە ئەمەس، ئائىلىسىنىڭ ھاجىتى ئۈچۈنلا سەرپ قىلىدۇ. ئوتۇن، كۆمۈر، سۇ كەلتۈرۈشكە ئوخشاش ئىشلاردا ئايالىغا ياردەم قىلىدۇ. كەچقۇرۇن ئىشتىن يانغاندا كوچا - كويلاردا ئېگىز - پەس دەسسەپ يۈرمەي، ئۇدۇل ئۆيىگە قايتىدۇ. خوتۇن - بالىلىرى، ئاتا - ئانا، ئاكا - ئۇكىلىرى ۋە قېرىنداش، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنى ھۆرمەتلەپ، ئۇلار بىلەن ياخشى مۇئامىلىدە بولىدۇ. ئايالىنىڭ بىرەر ئىشىدىن نارازى بولسا، پىكىرنى مۇلايىم ئىزھار قىلىپ، ئۇنىڭغا ياخشى نەسىھەت قىلىدۇ. ئەگەر كېلىن بىلەن قېيىنانا ئارىسىدا بىرەر كېلىشمەسلىك پەيدا بولۇپ قالسا، ئىككىلىسىگە تەڭ نەسىھەت قىلىپ، ئارىدىكى كېلىشمەسلىكنى تۈگىتىشكە تىرىشىدۇ.

ئاتنىڭ پەرزەنتىگە بولغان مۇھەببىتى چەكسىز دۇر. چۈنكى، ئۇ پەرزەنتىنى ئۆز سۈرىتىدىن كۆچۈرۈلگەن نۇسخا دەپ چۈشىنىدۇ. ئاتنىڭ بۇ خىل تەسەۋۋۇرى توغرا. پەرزەنت ئاتنىڭ بىر جۈزى سۈرىتىدە خۇلق، مەجەزى ئۇنىڭغا ئوخشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاتا پەرزەنتىنىڭ تەربىيىسىگە كۆڭۈل بۆلىدۇ. ئۆزى ئارزۇ قىلغان پەزىلەتلىك ئەمەلەتنى پەرزەنتلەرگە بېرىشكە، ئۇلارنى قايىل قىلىپ يېتىلدۈرۈشكە غەيرەت قىلىدۇ. شۇ مەقسەت ئۈچۈن ھەر قانداق جاپا - مۇشەققەتكە چىدايدۇ. پەرزەنتلىرى توغۇلۇق خەلقىتىن «تەربىيىلىگەن ئاتىسىغا رەھمەت» دېگەن سۆزنى ئاڭلىسا سۆيۈنىدۇ، پەرزەنت ئارقىلىق كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتىشنى ئويلايدۇ، نەۋرە - چەۋرە كۆرۈپ، نەسىل - ئەۋلادىنىڭ داۋاملىشىشىنى ئويلايدۇ.

ئەر بولغان كىشى ئۆزىنىڭ ئايالىغا شەپقەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر خادىم ئەمەس، بەلكى رەپىقەم دېگەن نەزەردە قارىسا، ئايالمۇ ئېرىنى مەرھەمەتلىك ھامىيىسى بىلىپ، ئۇنىڭ ھەققىنى ئاياغ ئاستى قىلمىسا، ئىككىسى بىر ئېغىزدىن سۆزلەپ، بىر قۇلاق بىلەن ئاڭلىسا، بىرگە قايغۇرۇپ، بىرگە شادلانسا، ئەلۋەتتە بىر - بىرىگە بولغان مۇھەببەتلىرى كۈچىيىپ ئارىدىكى ئىتتىپاقلىق بىناسى مەھكەم بولىدۇ. ئەكسىچە، ياخشى ياشاش ھەققىدە قولدىن كېلىدىغان ئىنتىلىشنى قىلمىسا، تەقدىردىن رەنجىپ بىر - بىرىگە ئەيىب يۈكلەشنىڭ ئۆزى ئادىمىيلىكتىن ئەمەس.

ئەقىللىق ئەرلەر ئاياللارنىڭ كۆڭلىنىڭ نازۇك، غەمكىن ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۇلارنى مۇشەققەتلەردىن ھىمايە قىلىدۇ. يوق ئەيىبلەرنى ئىزدەمەي، كۆرۈلگەن ئەيىبلەردىن مۇمكىنقەدەر كۆز يۇمىدۇ. ھۇرۇنلۇق، ئىشسىزلىق بارلىق يامانلىقلارنىڭ ئانىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئايالنى ئىشسىز قويمايدۇ، ئۇنىڭغا تەربىيە بېرىشكە كۆپرەك ئېتىبار بېرىدۇ. خەۋەرلەردە: «ئاياللار

بىلەن يېتىملەر ھەققىدە ئاياللارغا ئىبادەت قىلىڭ»، «سىزنىڭ خەيرلىك بولغانلىقىڭىز ئاياللىرىڭىز بىلەن قىزلىرىڭىزغا خەيرلىك بولغانلىقىڭىز دۇر»، «مۆمىنلەرنىڭ كامىل بولغانلىقى ئايالى بىلەن گۈزەل مۇئامىلىدە بولغانلىقىدۇر» دېگەن مەزمۇندا ۋەسىيەتلەر ئېيتىلغاندۇر.

ھەقىقىي ئاتا روھى سىڭگەن بالىلارنىڭ روھى كۆنۈرەڭگۈ، كەيپىياتى جۇشقۇن، جانلىق ۋە پەم - پاراسەتلىك بولىدۇ. ئىشلارغا ئويىيېتىپ نەزەردە، ئومۇمنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلىغان ئاساستا قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پەرزەنتلىرىمىز ئاتلارنىڭ مەردۇ مەردانلىقىدىن، مەردلىكىدىن، قەيسەر - باتۇرلۇقىدىن ئىبارەت ئۇلۇغ روھىدىن مەڭگۈ ئىلھام ئالىدۇ.

ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ

سوئال: ئازراقلا ئىش بولسا ئاچچىقىم كېلىدۇ، بەزىدە غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كېتىمەن. بۇنىڭ بىرەر ئامالى بارمۇ؟

جاۋاب: ھەركىمنىڭ ئاچچىقى بار، بۇ ئىنساندىكى تەبىئىي خۇسۇسىيەت بولۇپ، پەرىشان بولغان، ئىشى ئوڭغا تارتمىغان، بىرەر كىم بىلەن توقۇنۇشۇپ قالغان چاغدا پەيدا بولىدۇ ۋە يېنىك بولغاندا ئىككى تەرەپ تازا تىرىكشىپ رەنجىشىدۇ، ئېغىر بولغاندا ئۇرۇشۇش، يارىلىنىش، ھەتتا ئۆلۈمنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. شۇڭا، ئەجدادلىرىمىز قەدىمدىن بۇيان ئاچچىقنى بېسىۋېلىشنى ئىزچىل تەكىتلەپ كەلگەن بولۇپ، «پىلنى يەڭگەن باتۇر ئەمەس، ئاچچىقنى يەڭگەن باتۇر»، «ئاچچىق ئالدىدا يۈرىدۇ، ئەقىل كەينىدە يۈرىدۇ»، «ئاچچىق ئەقىلنى كېسىدۇ»، «ئاچچىقنىڭ دورىسى - سۈكۈت»، «ئاچچىقنىڭ كەلگەندە لېۋىڭنى چىشلە» دېگەندەك ھېكمەتلەر مانا بۇنىڭ دەلىلىدۇر.

ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ ئىنسانغا خاس بىر قوغدىنىش قۇۋۋىتىدۇركى، كىشى تەبىئىيەتتە مەۋجۇت بولغان غەزەپ تۇيغۇسى ئارقىلىق باشقىلار تەرىپىدىن كېلىدىغان زىيان - زەخمەتلەردىن ئۆز غۇرۇرىنى ساقلايدۇ. لېكىن غەزەپنى جەبىر ۋە زۇلۇم يولىدا ئىشلىتىشتىن ناھايىتى ئېھتىيات قىلىش لازىم. نەپىسنىڭ غۇرۇرىدىن پەيدا بولغان غەزەپ ئىنسانلارنى ئەلەملىك ئازابلارغا گىرىپتار قىلىدۇ. چۈنكى، بۇ خىل قاتتىقلىق ۋە ئىتتىكىلىكنىڭ تەسىرى كىشى ۋۇجۇدىدىكى قاننى بۇزۇپ، ھەرىكەت قىلدۇرۇپ، دىمىغىغا ھۇجۇم قىلىش ئارقىلىق ئەقىلنى پەرىشان قىلىدۇ - دە، كىشى ئىختىيارىنى قولىدىن تارتىۋالىدۇ.

بۇنىڭ نەتىجىسىدە ئۆزىنى ياكى باشقا بىر كىشىنى ھەسرەت ۋە نادامەتكە دۇچار قىلىدۇ. غەزەپلىك كىشىلەر ھەر قانچە ئەقىل ۋە ئىدراك ئىگىسى بولسىمۇ، غەزەپ قېنى قوزغالغان چاغدا ئۆزىنى تۇتالماي، ئەقىل ۋە ئىدراكىدىن ئايرىلىپ، بىرەر يامان ئىشنى قىلىپ قويدۇ - دە، ئاخىر پۇشايمان قىلىدۇ.

ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ ئادەم ۋە ھايۋانلارغا ئورتاق خۇسۇسىيەت بولۇپ، ئۇنىڭ قوزغىلىشى، قايتىشىمۇ ئوخشىشىپ كېتىدۇ. يەنى بىرەر كېلىشمەسلىك، قارشى تەرەپنىڭ ھۇجۇمىدىن مۇداپىئەلىنىش ئېھتىياجىدىن قوزغىلىدۇ ۋە توقۇنۇش پەيدا قىلىشقا سەۋەب بولىدۇ، ئەگەر ۋاقىتدا ئالدى ئېلىنمىسا پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولىدۇ. شۇڭا، ئاقىلدار قەدىمدىن بۇيان كىشىلەرگە ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنى بېسىۋېلىشنى، خۇشال - خۇرام ياشاشنى تەۋسىيە قىلىپ كەلگەن.

شۇڭا، سىز ئەقىللىق ئادەم بولغانلىقىڭىز ئۈچۈن ئەقىل بىلەن ئىش قىلىشىڭىز، ئورۇنسىز ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپلىنىشتىن ئۆزىڭىزنى تارتىشىڭىز، ئامال بار ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپلىنىشكە سەۋەب بولىدىغان ئىشلار ھەققىدە ئازراق ئويلاپ، كۆپرەك ۋاقىتىڭىزنى ياخشى ۋە ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلىشقا قارىتىشىڭىز، ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنىڭ ئادەمدىكى يامان ئىللەت ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشىڭىز كېرەك.

ئەقىللىق ئادەم ئاز ئاچچىقلىنىدۇ، كۆپ خۇشال بولىدۇ؛ ئېسىل پەزىلەتلىك ئادەم ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپلىنىشنىڭ ئورنىغا سۈكۈت قىلىدۇ. تەبەسسۇم چىراي، كۈلەر يۈز بولۇش ئۇلارنىڭ ئەڭ زور تىرىشچانلىقى ئارقىلىق بارلىققا كېلىدۇ، بۇنداق كىشىلەرنىڭ كۈنلىرى خۇشال - خۇراملىق، بەخت - سائادەت ئىچىدە ئۆتىدۇ؛ ئۇلار ئاچچىقنى يەڭگەن، ئاچچىقلىنىش ئورنىغا سۈكۈت قىلغان، ئۇنى ئاخىر خۇشاللىققا

ئالماشتۇرغانلاردۇر.

بەزىدە شۇنچە باتۇر، ئاقىل ۋە دانا كىشىلەرمۇ ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ كەلكۈنىدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا ئاجىزلىق قىلىپ قالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ خۇشال كۈنلىرى ئاچچىقلىنىش، غەزەپ - نەپرەتكە، غەم - قايغۇغا ئالمىشىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۆز ئۆمۈر دەرىخىگە ئۆزى پالتا چاپىدۇ.

شۇ نەرسە ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، ئاچچىق ۋە غەزەپ كەلكۈنى ھەرقانچە باستۇرۇپ كەلگەن تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭدىن ئۆزىڭىزنى سۈكۈت كېمىسىگە سېلىش ئارقىلىق قاچۇرۇڭ ۋە بۇ ئاپەتتىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلۇپ كېتىڭ. ئەگەر شۇنداق قىلمىسىڭىز، بۇ كەلكۈن سىزنى يالماپ يۇتۇۋېتىدۇ.

سوئال: مەن تەرسا، ئاچچىقنى باسالمايدىغان ئادەملەرنىڭ تېزلا قېرىپ كەتكەنلىكىنى، ھەتتا بەزىلىرىنىڭ ئاچچىقتىن بوغۇلۇپ ئۆلۈپ كەتكەنلىكىنىمۇ كۆردۈم. قارىغاندا ئاچچىقلىنىش روھىي جەھەتتە تەسىر كۆرسىتىپلا قالماي جىسمانىي ساغلاملىقىمۇ ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدىكەن. بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي دەلىلى بارمۇ؟

جاۋاب: ئاچچىقنى يامان، سەپرا مەجەز كىشىلەرنىڭ ئاسان كېسەلگە مۇپتىلا بولىدىغانلىقى ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەلمەيدىغانلىقى ئاددىي كىشىلەرمۇ بىلەلەيدىغان ھەقىقەت. ئەمما، ئادەتتىكى كىشىلەرمۇ كۈندىلىك تۇرمۇش جەريانىدا بىلىپ - بىلمەي كەلسە - كەلمەس ئاچچىقلىنىپ قالىدۇ، ھەتتا بەزىدە ئاچچىقنى باسالماي بەزى ئىشلارنىمۇ تېرىپ قويدۇ. تېببىي ئىلمىنىڭ ئىسپاتلىشىچە، ئادەم ئاچچىقلىغاندا بەدەندىكى ھۈجەيرىلەرنى كۆيدۈرىدىغان بىر خىل زەھەر پەيدا قىلىدىكەن ۋە ھۈجەيرىلەرنى ئاستا خاراكىتلىق ھالەتكە يۈزلەندۈرىدىكەن، ئەگەر ئادەم كەلسە - كەلمەس ئاچچىقلىنىش، قەھەر - غەزەپنىڭ ئورنىغا ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، سۈكۈت قىلىپ، ئۇنى ئامال بار

خۇشال كەپپىياتقا ئۆزگەرتىۋېتىلسە، بەدەندىكى ئاچچىقلىنىشتىن كېلىپ چىقىدىغان بەدەن زەھەرلىنىشىنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى، بەدەننىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئاشۇرغىلى بولىدىكەن.

ئەمەلىيەتتە، ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپ سەل كۆپىيىپ كەتسە، بۇ پىسخىكىلىق نورمالسىزلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، يەنە ئېغىرلاپ كەتكەندە كېسەللىكنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاچچىقلىنىش، تەرسالىق، كەلسە - كەلمەس غەزەپلىنىش ئاممىۋى ئەخلاقىتىكى ناچار قىلىقلارنىڭ بىرى بولۇپ، كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتكە ئېغىر تەسىر يەتكۈزىدۇ، نورمال كىشىلىك مۇناسىۋەتنى بۇزىدۇ، شۇنداقلا كىشىلەر ئارىسىدا ئورۇنسىز سۈركىلىش، زىددىيەت - توقۇنۇشنى پەيدا قىلىدۇ. ئاخىردا غەزەپلەنگۈچىگىمۇ، غەزەپكە ئۇچرىغۇچىنىمۇ ئېغىر زىيانغا ئۇچرىتىدۇ.

شۇڭا، ھەرقانداق كىشى، ئاچچىقنى كەلگەندە ئەقىل بىلەن ئىش قىلىشى، سۈكۈت قىلىشى، بۈگۈنكى ئاچچىقنى ئەتىگە قويۇشنى ئۆگىنىۋېلىشى، ئاچچىقنى يانغاندىن كېيىن مەسىلىنى ئالدىرماي مۇلاھىزە قىلىشى ۋە مۇۋاپىق بىر تەرەپ قىلىشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، ئورۇنسىز غوۋغا، كۆڭۈل ئاغرىقى ۋە پاجىئەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

سوئال: ئۇلۇغ كىشىلەر ئاچچىقلانماسلىق، غەزەپلەنمەسلىك ھەققىدە بىزگە قانداق ھېكمەتلەرنى قالدۇرغان؟

جاۋاب: ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنىڭ ئۆمۈرنى ئېكەكلەيدىغانلىقى، ئادەمنى خورىتىدىغانلىقى ھەققىدە قەدىمدىن ھازىرغىچە ئۇلۇغ كىشىلەر ناھايىتى ياخشى دۇردانلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن.

سۇقرات ھەكىم ئېيتىدۇ: «غەزەپنىڭ بېشى ساراڭلىق، ئاخىرى نادامەتتۇر.»

ئىمام شافىئى ئېيتىدۇ: «قىلىچ ۋە نەيزە ئارقىلىق ھاسىل بولمىغان كۆپ ئىشلار يۇمشاقلىق ۋە مۇلايىملىق بىلەن ھاسىل بولىدۇ. غەزەپنىڭ زىيىنى ئىگىسىگە قايتىدۇ.»

ئەپلاتون ئېيتىدۇ: «ھاياجان بىلەن پەيدا بولغان بىر ھال ئەلۋەتتە پۇشايمان بىلەن تامام بولىدۇ. غەزەپ غەزەپ قىلىنغۇچىدىن كۆرە غەزەپ قىلغۇچىغا كۆپرەك زىيان قىلىدۇ. ئەقلىنى غەزەپكە سالغۇچى ئىنسان نەپسىنى ھارارەتلىك ئوتقا سالىدۇ، نادامەتتىن ئاۋۋال ماتانەتنى ئىختىيار قىلغۇچىلار بولسا ھېچبىر تەھدىت ۋە ئازابقا دۇچار بولمايدۇ.»

سيۋىتى ئېيتىدۇ: «غەزەپ ۋە قەھەر - ۋۇجۇد ئىقلىمىنىڭ دەھشەتلىك ئاپىتىدۇر. بۇنى توسۇشنىڭ ۋە تۈگىتىشنىڭ چارىسى تېپىلمىسا، ئۇ ئىقلىمنى خاراب قىلىدۇ. غەزەپ ھالدا قىلغۇچى بىر ئىللەتتۈركى، ئۇنىڭ بىردىنبىر داۋاسى سەۋر ۋە چىدامدىن ئىبارەتتۇر. داۋاسى قىلىنمىغان بىر كېسەل ئىنساننىڭ ھاياتىنى ۋەيران ۋە بەربات قىلىۋىرىشى، ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىش لازىمدۇر.»

خەلىپە مەئمۇن ئۆز دەۋرىدە مەشھۇر بولغان بىر ئالىمغا ئىلتىماس قىلىپ: «بىر - ئىككى ئېغىز پايىدلىق سۆز ئېيتقان بولسىلا، تاكى ئۇنىڭدىن كۆپچىلىك مەنپەئەتلەنگەي!» دېدى. ئالىم ئۇنىڭغا تۆۋەندىكىلەرنى ئېيتتى: «كىشى ئۈچۈن ئەڭ پايىدلىق خىسەت - غەزەپ كەلگەندە ئۆزىنى بېسىۋېلىش، سۈكۈت قىلىپ جىم تۇرۇش، غەزەپ بېسىلغاندىن كېيىنلا ئاندىن پىكىر ۋە مۇلاھىزە بىلەن سۆزلەش. ئاچچىقنىڭ كەلگەندە ئۆزۈڭنى بېسىۋال، كىشىلەرگە پايدا كەلتۈرمەيدىغان ۋە دىلىنى ئاغرىتىدىغان سۆزلەرنى قىلما، تاپقىنىڭغا قاراپ خەرج قىل. كىرىمىڭدىن ئارتۇق چىقىم قىلساڭ ئۆزگىلەرگە موھتاج بولۇپ

قالسىن، ئۆزۈڭگە نەپ كەلتۈرۈپ، باشقىلارغا زىيان سالىدىغان پايدىدىن كەچ، ئىشنى قەھەر - غەزەپ بىلەن ئەمەس، چوڭقۇر ئوي ۋە مۇلاھىزە بىلەن قىل. باشقىلار توغرىسىدا گەپ قىلساڭ ئۇلارنىڭ نامىنى يامانلاپ تىلغا ئالما، ئاراڭ بۇزۇلغان كىشىدىن ياخشىلىق كۈتمە. بىرى ساڭا سىرىنى ئېيتسا، بۇ سىرنى ھەر كىمگە سۆزلەپ يۈرمە. ئەيىبىڭنى ئالدىڭدا ئېيتقان ۋە بېشىڭغا كۈن چۈشكەندە ھەمراھ بولغان كىشىنىلا دوستۇم دەپ بىل!»

سوئال: ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرۇشنىڭ يولى بارمۇ؟

جاۋاب: بار. ئالدى بىلەن ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنىڭ كىشىلىك ئەخلاقىتىكى يامان خۇيلارنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى، ئەگەر ۋاقتىدا تىزگىنلىمىگەندە، ئىنتايىن يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغانلىقىنى ئېنىق تونۇش كېرەك. ئاچچىقلانغاندا بەدەندە زور تۈركۈمدە زەھەر پەيدا بولىدۇ، بۇ زەھەر ئوت بولۇپ بەدەننى كۆيدۈرىدۇ. ئەگەر سىز بۇ زەھەر پەيدا بولىدىغان كەيپىيات - ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنى بېسىۋالسىڭىز، ئۇنىڭدىن يىراق قاچسىڭىز، بەدىنىڭىزگە پايدىلىق ھورۇنلار ئاجرىلىپ چىقىپ، ساغلاملىقىڭىز ئالاھىدە كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ.

شىنجاڭ، دۇنيادىكى تۆت چوڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش رايونىنىڭ بىرى، يۈز ياشتىن ئاشقانلار تەخمىنەن مىڭغا يېقىنلىشىدۇ. بۇز ياشتىن ئاشقان كىشىلەر ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلغان تەتقىقات نەتىجىلىرىگە قارىغاندا، بۇ كىشىلەر ئالدى بىلەن ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتكە ئىگە بولغان، كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ ئۆتكەن، خەلققە پايدىلىق كەسپلەر بىلەن مەشغۇل بولغان. ئەڭ مۇھىمى ئۇلار كالىسىدىكى بارلىق غەم - قايغۇلارنى چىقىرىپ تاشلاپ خۇشال كەيپىياتتا ياشىغان، تەبىئىي

يېمەكلىكلەرنى يېيىشكە ئادەتلەنگەن، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش مەقسىتىگە يەتكەن. شۇڭا، سىز ئاچچىقلىنىش ۋە غەزەپنىڭ ئالدى بىلەن يامان قىلىق، يامان خۇي، ئەخلاققا يات ئىش ئىكەنلىكىنى، ئاندىن ئۇنىڭ بەدەنگە زەھەر تارقىتىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلىشىڭىز، ئورۇنسىز ئاچچىقلىنىشتىن ساقلىنىشىڭىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، خۇشال - خۇرام، بەخت - سائادەتلىك تۇرمۇشنى ئۇزۇنغىچە داۋاملاشتۇرغىلى بولىدۇ.

دەرۋەقە، ئادەمدە ئازراق ئاچچىق بولمىسىمۇ بولمايدۇ، ئەمما، ئەقىلنى كېسىدىغان غەزەپ كەلكۈننى چوقۇم بېسىۋېلىشقا تىرىشىش، ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. خۇشاللىقنىڭ ئادەمگە بەخت - سائادەت يارىتىدىغانلىقىنى چۈشىنىش كېرەك.

ئادالەت

سوئال: ئادالەت دېگەن نېمە؟ بىز نېمە ئۈچۈن ئادالەتنى ياقتايمىز؟

جاۋاب: گۈزەل خۇلقلارنىڭ ئەڭ گۈزىلى ئادالەتتۇر. ھەرقانداق ئىشتا ئادالەتلىك بولۇش ھەر كىم ئۈچۈن لازىم بولسىمۇ، مۇئەللىملەر تەربىيە بىلەن مەشغۇل بولغانلىقى، ئەقىل ۋە روھلارنى تەربىيەلەش ئۈچۈن ئۇلۇغ ۋاسىتىچى بولغانلىقتىن، ئۇلارغا بەكرەك لازىم بولىدۇ. ئادالەتلىك كىشىلەر ھەرقانداق مەقسەتنى بولسا ھېچقانداق ئىككىلەنمەي ئەمەلگە ئاشۇرالايدۇ ۋە ھېچكىمگە يامانلىق قىلمىغان بولغاچقا، قەلبىدە ئويغانغان ئۈمىدلىرىگىمۇ ئەركىن ۋە ئۈدۈل يول بىلەن بېرىپ ئېرىشەلەيدۇ.

ئادالەتلىك ۋە مەرھەمەتلىك كىشىلەر ئۆزىگە لايىق كۆرمىگەن بىرەر ئىشنى باشقىلارغىمۇ راۋا كۆرمەيدۇ. كىشى ئادالەتلىك بولۇش ۋە زىپىسىنى بىر ئۆزى بۇزۇق ئىشلاردىن قول يىغىش بىلەنلا ئادا قىلغان ھېسابلانمايدۇ، بەلكى ئۆز يېقىنلىرىنىڭ، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ۋە دوست - پارەنلىرىنىڭ خاتالىق ۋە كەمچىللىكلىرىنى تۈزىتىش ۋە ياخشى يولغا سېلىشقا تىرىشىش، ھەرىكەت قىلىش ئارقىلىقلا ئادا قىلالايدۇ. ئادالەتكە ئەمەل قىلغان كىشىلەر ھەرقانداق كىشىگە جەبىر ۋە زۇلۇمنى راۋا كۆرمەيدۇ، جانلىقلارغا بىكاردىن - بىكار ئازار بەرمەيدۇ ۋە ئەقىل، جامائەت ئەخلاقىغا مۇۋاپىق رەۋىشتە ھەرىكەت قىلىدۇ. جەبىر ۋە زۇلۇم بىلەن باشقىلارنىڭ دىلىغا ئازار بەرگەن كىشىلەرنىڭ ياقىلىرى جازا قولىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

ھەر بىر مىللەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى ۋە يۈكسىلىشى، دۆلەت ۋە ھۆكۈمەتلەرنىڭ ئۇزۇن سەلتەنەت سۈرۈشى ئادالەتكە باغلىقتۇر. ئادالەتتىن ئايرىلغان پادىشاھلارنىڭ دۆلەتلىرى يوقىلىپ، تارىخ بەتلەرىدە ئۇلارنىڭ پەقەت ناملىرىلا قالغانلىقى ھەممىگە ئاياندۇر.

بىر سۆزنى ھەق سۆز بولغىنى ئۈچۈن قوبۇل قىلىش ۋە خاتا سۆز بولغىنى ئۈچۈن رەت قىلىش ئادالەتتۇر. خاتا سۆزنى كىم سۆزلىگەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ يەنىلا خاتادۇر. مۇشۇ قائىدىگە ئاساسلانغاندا، بىر سۆزنىڭ ھەق ۋە ناھەقلىقىنى ئايرىشتا ئۇلۇغلارنىڭ نامىنى شىپى كەلتۈرۈپ دېيىشلا كۇپايە قىلمايدۇ، بەزىدە ئۇلۇغ كىشىلەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ ئەينى چاغدىكى ئەھۋالىغا قارىتا بەزى گەپلەرنى دەپ سالغان بولىدۇ، ئەمما ئۇنى قېلىپ قىلىپ ئۇيغۇن بولمىغان ئىشلارنىمۇ شۇ قېلىپقا سېلىپ ئۆلچىسەك، بۇ ئادالەتسىزلىك بولىدۇ. ئادالەتلىك بولۇشتا خالىس نىيەت بولۇشى، ھەرقانداق ئىشتا ھېچقانداق تەرەپكە يان باسماي توغرا ھۆكۈم چىقىرىشى كېرەك. ئەگەر نىيەتكە تېرىق چاغلىق ھارامخورلۇق، ئاچ كۆزلۈك ئارىلىشىپ كەتسە، ئادالەتنىڭ تېمىغا دەز كەتكەن بولىدۇ. شۇڭا، خەلقىمىز ئارىسىدا ئادالەت توغرىلىق نۇرغۇن ئىبىرەتلىك ھېكايەتلەر، ماقال - تەمسىللەر، ئىبىرەتلىك سۆزلەر بارلىققا كەلگەن.

قەدىمدىن بۇيان خەلق ئادالەتلىك پادىشاھلارنى، ئەدلى ئادالەت بىلەن يۇرت سورايدىغان ھۆكۈمرانلارنى ھىمايە قىلىپ، ئۇلار ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىپ كېلىشكەن. دۇنيا مەدەنىيەت خەزىنىسىگە ئۇلۇغ تۆھپىلەرنى قوشقان ئالىملار ۋە ئىلىم ئەھلىلىرى ئادالەت ئۈچۈن كۈرەش قىلغان، ئادالەتنى ياقلاپ ئىش كۆرگەن، ئۆز ئەسەرلىرىدە ئادالەتنى كۈيلىگەن، ئادىل ھۆكۈمرانلارنى مەدھىيلىگەن.

ئۇلۇغ ئۇيغۇر ئالىمى ئەبۇ ناسىر فارابى ئۆزىنىڭ «پەزىلەتلىك

شەھەر ئاھالىسى» ناملىق ئەسىرىدە ئادەملەرنى پەزىلەتلىك، ئەخلاقلق بولۇشقا ئۈندەش بىلەن بىرگە، يەنە ئەدلى ئادالەت ھۆكۈم سۈرگەن غايىۋى جەمئىيەتنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، كىشىلەرنى ئادالەتلىك بولۇشقا، ھەرقانداق ئىشتا ئادالەتنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇپ، كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتنى راۋانلاشتۇرۇشقا، كىشىلەرنىڭ بىر - بىرىگە مېھرىبان بولۇشىغا يول ئېچىشقا ئۈندىگەن. ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۇلۇغ مۇتەپەككۈر شائىرى يۈسۈپ خاس ھاجىپ ئۆزىنىڭ ئالەمشۇمۇل شۆھرەتلىك ئەسىرى «قۇتادغۇبىلىك» تە دۆلەتنى قانۇن ئارقىلىق ئىدارە قىلىش، ھۆكۈمرانلار ئادالەتلىك بىلەن يۇرت سورايدىغان ئەدلى ئادالەتلىك پادىشاھلارنىڭ شانۇ شەۋكىتىنىڭ مەڭگۈلۈك بولىدىغانلىقى، ئادالەتسىز، زالىم ھۆكۈمرانلارنىڭ كېيىن تېگىشلىك جازاغا ئۇچرايدىغانلىقىدەك ھەقىقەتنى كۆرسىتىپ بېرىپ، پادىشاھلارنى ئادالەتلىك بولۇشقا ئۈندىگەن. ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئىككىنچى شانلىق بېتىنى ئاچقان بۈيۈك شائىر ئەلىشىر نەۋائى ئۆمۈر بويى ئادالەت ئۈچۈن كۈرەش قىلغان، ئادالەتنى ياقلىغان ۋە ھۆكۈمرانلارنى ئەدلى ئادالەت بىلەن ھۆكۈمرانلىق يۈرگۈزۈشكە ئۈندىگەن ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن ئاز بولمىغان نادىر ئەسەرلەرنى ياراتقان. ئەلىشىر نەۋائىنىڭ ئىنسانپەرۋەرلىك، ئادالەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسى بىلەن سۇغرىلغان ئەسەرلىرى بۈگۈنكى كۈندىمۇ كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىنى چەكمەكتە.

دېمەك، ئىنسانلار ئادالەتكە موھتاج، ئادالەت ئومۇملاشقان جەمئىيەتتە كىشىلەر ئۆز ئارا ئىناق - ئىتتىپاق، مېھرىبانلىق بىلەن بەختلىك ھايات كەچۈرىدۇ؛ ئادالەت يوقالغان جەمئىيەتتە كىشىلەر ئادالەتكە ئىنتىلىدۇ ۋە ئۇنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن كۈرەش قىلىدۇ... بىزنىڭ يۈرىكىمىز ئادالەتكە تەلپۈنىدۇ، ئادالەت ئۈچۈن سوقىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈچۈن بىز ئادالەتنى ياقلايمىز،

ئادالەت ئۈچۈن سۆزلەيمىز.

سوئال: بىزنىڭ بىر باشلىقىمىز بولۇپ، بۇ كىشى ناھايىتى قاتتىق قول، قول ئاستىدىكىلەرگە بىر ئازمۇ ئىمكانىيەت قالدۇرمايدۇ، ھەممە ئىشتا ئۆزىنىڭ دېگىنىنى دېگەن، شۇڭا، ئىدارىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئىچى سىقىلغان ھالدا خىزمەت قىلىدۇ. بىزنىڭ بۇ باشلىقنىڭ قىلغانلىرى ئادالەتنى ئاياغ ئاستى قىلغانلىق ھېسابلىنامدۇ؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە. چۈنكى، ئادالەتنى يۈرگۈزۈش بىر دۆلەتكە نىسبەتەن دۆلەت باشقۇرغۇچىنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ؛ مۇشۇ نۇقتىنى بويلاپ تەپەككۈر قىلغىنىمىزدا، بىر ئىدارىگە نىسبەتەن ئادالەتنى يولغا قويۇش ئاشۇ ئىدارە مەسئۇلىنىڭ زىممىسىدە بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىشچى - خىزمەتچىلەر مۇۋاپىق پۇرسەتتە مۇۋاپىق ئۇسۇللارنى قوللىنىپ ئۆزلىرى ئىگە بولۇشقا تېگىشلىك ئادالەتنى قولغا كەلتۈرۈشكە ھەقىلىق.

سوئال: ئادالەت يەنە قانداق مەنىلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

جاۋاب: ئادالەتنىڭ ئۆز ئىچىگە ئالىدىغان يەنە باشقا تەرەپلىرى ناھايىتى كۆپ. ئومۇمەن، خاتالىققا يول قويماسلىق، توغرا، ھەققانىي يولدا تەۋرەنمەسلىك ئادالەتنىڭ ئەڭ ئاساسلىق مەزمۇنى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق ئەھۋالدىمۇ ئادالەتلىك بولۇشتا چىڭ تۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم.

سوئال: ھەر دەرىجىلىك باشلىقلارنىڭ ئادالەتلىك بولۇشىدا قانداق شەرتلەر بار؟

جاۋاب: ھەر دەرىجىلىك باشلىقلارنىڭ زىممىسىگە ئالغان ۋەزىپىسى ناھايىتى ئېغىر، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سېلىپ، خەلقنى يېتەكلەپ ئىشلەپچىقىرىشقا

قاتناشتۇرۇش، ئۆزلىرىنىڭ فۇنكسىيەلىك رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق، جەمئىيەتنىڭ ئالغا سىلجىشىغا مۇناسىپ تۆھپە قوشىدۇ. بۇ جەرياندا ھۆكۈمەت بىلەن خەلق ئارىسىدا، كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا مەلۇم دەرىجىدە سۈركىلىش، زىددىيەتلەر كۆرۈلىدۇ. دەل مۇشۇنداق ئەھۋالدا باشلىقلار ئادالەتنى ئۆزلىرىگە يار قىلىپ، ھەرقانداق ئىشنى ئادالەت بىلەن بېجىرىدىلا، خەلقنىڭ كۆڭلىنى تىنىدۇرغىلى، ئۇلارنىڭ ئالاقىشىغا، ھىمايىسىگە سازاۋەر بولغىلى بولىدۇ. ئۇنىڭ ئەكسىچە بولغاندا، خەلقنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرايدۇ، ئېغىر بولغاندا تېخىمۇ ئېغىر ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، ھەر دەرىجىلىك باشلىقلار ئادالەتكە يېقىن تۇرۇشى، ئادالەت بىلەن ئىش قىلىشى، ئادالەتتىن بىر مىنۇتمۇ ئايرىلىپ قالماسلىقى كېرەك.

ئاداۋەت

سوئال: كىشىلەردە نېمە ئۈچۈن ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ؟
ئاداۋەتنى يۈيۈشنىڭ ئۇسۇللىرى قايسىلار؟

جاۋاب: ئاداۋەت باشقىلارغا دۈشمەنلىك نىيىتىدە بولۇش ۋە بۇ نىيىتىنى ئۇزۇن مۇددەتكىچە ئۆزگەرتىشكە، پۇرسەت كەلگەندە قارشى تەرەپكە ھۇجۇم قىلىش ھەرىكىتىدە بولۇشنى كۆرسىتىدۇ. ئاداۋەت ۋىجداننى بۇلغايىدىغان ۋە ئادەمنى بىئارام قىلىدىغان يامان خۇلقلاردىن بىرى بولۇپ، ئەگەر كۈچىيىپ كەتكەندە تۈگمەس كۆڭۈل ئاغرىقى ۋە قانلىق پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن.

قەدىمدىن بۇيان ئاداۋەتتىن ئىبارەت بۇ يامان خۇي كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتكە شۇنچىلىك زىيان سالغانىكى، ئۇنىڭ كاساپىتىدىن تالاي ئائىلىلەر ۋەيران بولۇپ، تالاي كىشىلەرنىڭ كۆڭلى ئاغرىغان، ھەتتا ھۆكۈمرانلار ئارىسىدىكى ئاداۋەت تۈپەيلىدىن سانسىز بىگۇناھ پۇقرا ھاياتىدىن ئايرىلغان. بۇنداق پاجىئەلەرنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن جاھان پازىللىرى ئاداۋەت توغرىلىق نۇرغۇن ئىبىرەتلىك دۇردانىلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن.

سۇقرات ھەكىم ئېيتىدۇ: «مەن ماڭا دۈشمەنلىك قىلغان ئادەمگە ئاداۋەت ساقلىمايمەن. چۈنكى، مېنىڭ ئاداۋىتىم دۈشمىنىمنىڭ ئۆچمەنلىكىنى كۈچەيتىۋېتىدۇ. مەن ئاداۋەتكە دوستلۇق بىلەن قارشى تۇرۇپ، دۈشمەنلىكنى مۇھەببەتكە ئايلاندۇرۇش ئارقىلىق، دۈشمەن كىشىلەرنى ئۆزۈمگە ئەل قىلىمەن.»

ئەپلاتون ھەكىم ئېيتىدۇ: «دىلىدىكى ئاداۋەت تۆمۈردىكى داتقا ئوخشايدۇ. دات تۆمۈرنى يېگىنىگە ئوخشاش، ئاداۋەت قەلبىنى ئازابقا سالىدۇ.»

مۇھىددىن ئىبنى ئەرەبى ئېيتىدۇ: «دۈشمەنلىك ۋە ئاداۋەتتىن قۇتۇلۇش بىراۋغا جەبىر - زۇلۇم بولىدىغان ئىشلاردىن ئېھتىيات قىلىش، دۈشمەنلىك تۇغدۇرىدىغان قىلمىشلاردىن ساقلىنىش بىلەن بولىدۇ. مەن ھېچكىمگە ئاداۋەت ساقلاشنى لازىم كۆرمىدىم. شۇڭا، ھازىرغىچە ھېچقانداق دۈشمەنگە ئۇچرىمىدىم.»

دېمەك، يامان خۇلقلارنىڭ يامىنى بولغان ئاداۋەت شۇنداق بىر يامان سۈپەتتۈركى، بارلىق بۇزۇق ئىشلارنىڭ تۇغۇلۇپ چوڭ بولىدىغان يېرى ئاداۋەتتۇر. ئاداۋەت نەپسانىيەتتىن تۇغۇلىدۇ. ئاداۋەت ۋە نەپسانىيەت تەربىيىسىز دىلدا ھاسىل بولىدىغان جىسمانىي ئىللەتتۈركى، بۇنىڭ بىرىنچى ئىلاجى ۋىجدان ۋە ئىنسان ئۈستىدە قىلىنىدىغان ئاقىلانە تەدبىر ۋە ھەرىكىتىمىزگە باغلىقتۇر. ھەممىگە ئايدىڭدۇركى، ئاداۋەت دەرىخى دۈشمەنلىك يېمىشىنى بېرىدۇ. ئەگەر ئاداۋەت دەرىخى كېسىپ تاشلىنىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا سەمىمىيلىك كۆچتى تىكىلسە، ئۇنىڭدىن مۇھەببەت ۋە ئۆلپەت مېۋىسى نىشانە بېرىدۇ.

سوئال: ئون نەچچە يىل ئىلگىرى، مەلۇم بىر سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن بىزنىڭ ئائىلىمىز قوشنىلىرىمىزدىن بىرسى بىلەن ئارازلىشىپ قالغانىدى. ئۇلار ئاداۋەت ساقلاپ تۇرغانىكەن، يېقىندا بىزنىڭ ئائىلىمىزدىكىلەرنى تىللاپ، ئۇرۇپ يارىلاندىرۇپتۇ. بۇ ئىشقا بەك ئاچچىقىم كەلدى. مەن بۇ ئىشقا قانداق تەدبىر قوللىنىشىم كېرەك؟

جاۋاب: مۇمكىن بولسا ئاچچىقىڭىزنى بېسىۋېلىپ، بىر -

ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئەتراپلىق ئويلىنىپ كۆرۈڭ. مەسىلىنى ھەل قىلىشنىڭ ئەڭ ئەپچىل ۋە زىيانسىز تەرىپىنى ئويلاپ ئىش قىلىڭ. مېنىڭچە بولغاندا، قوشنىلارغا «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلماي، بېرىپ ئۇلار بىلەن سەمىمىي سۆزلىشىپ بېقىڭ، مەسىلىنىڭ يىلتىزى قەيەردە، ئۇنى قانداق ھەل قىلىمىز دېگەندەك تېمىلاردا سەمىمىي سۆزلەشىشىڭىز، چوقۇم ئارىدىكى ئاداۋەتنىڭ ماھىيىتى ئايان بولىدۇ. شۇنىڭغا قاراپ ھەل قىلىش چارىسى ئۈستىدە ئىزدەنسېڭىز مۇۋاپىق بولىدۇ. گېپىڭىزدىن قارىغاندا، ئۇلار ئۇزۇن يىللىق قوشنىلىرىڭلار ئىكەن، «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىندىكى قوشنا ئەلا» دەيدىغان ھېكمەت بار. ئەگەر ئۇلار بىلەن يەنە داۋاملىق قوشنا بولۇپ ئولتۇرماقچى بولساڭلار، چوقۇم ئالدى بىلەن دوستلۇق قولۇڭلارنى سۇنساڭلار، ئاكتىپ ئورۇنغا ئۆتسىلەر - دە، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدە چوقۇم داۋالغۇش كۆرۈلىدۇ، ئويلىنىدۇ ۋە ئاخىردا ناماقۇل بولۇپ ئالدىڭلارغا كېلىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، مەھەللىدىكى يۈزلۈك كىشىلەرنى ئارىغا سېلىپ، بىر - بىرىگە «ناماقۇلۇق چېپى» تۇتۇشسا، ئاداۋەت ئۆزلۈكىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. مۇشۇ ئۇسۇلنى قوللىنىپ بېقىشىڭلارنى تەۋسىيە قىلىمەن.

سوئال: بىر تۇغقان قېرىنداشلار ئارىسىدىمۇ ئەرزىمەس سۈركىلىشلەر تۈپەيلىدىن ئۆچ - ئاداۋەت پەيدا بولىدۇ، ياش چوڭىيىپ بالا - چاقىلىق بولغاندا بۇ خىل ئاداۋەت تېخىمۇ كۈچىيىپ، كېلىشتۈرگۈسىز ھالەتكە كېلىدىغان ئەھۋاللار ناھايىتى كۆپ. بۇنداق ئاداۋەتنى قانداق قىلغاندا تۈگەتكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: بىر قېرىندا ياتقان، قان - قېرىنداش تۇغقانلار تۇرۇپ، چوڭ بولغاندا، ھەتتا بالىلىق بولغاندىن كېيىن كىچىككەنە ئەرزىمەس ئىشلار تۈپەيلىدىن ئاداۋەت ئۇرۇقى

چېچىلىدۇ، بىر - بىرىگە قاراشمايدۇ، يات كىشىلەردىنمۇ بەتتەر مۇئامىلىدە بولىدۇ. بۇنداق چاغدا قانداق قىلىش كېرەك؟ بۇنىڭدا ئاساسەن ئابروۋى - ئىناۋەتلىك ئۇرۇق - تۇغقانلارنى ئارىغا سېلىش ئارقىلىق ئارىنى يۇمشىتىش، ئاتا - بوۋىلەرنىڭ قېرىنداشلىق مېھرى - مۇھەببىتى ھېكايە قىلىنغان مىساللارنى كۆپرەك سۆزلەپ ئۇلارنىڭ دىلىنى ئېرىتىش، قېرىنداشلىق مۇھەببىتىنى ئۇرغۇتۇش، كىچىك چاغلىرىدىكى تەسىرلىك ھېكايىلەرنى سۆزلەش ئارقىلىق ئۇلارنى ئويلىنىشقا، بىر - بىرى بىلەن ياخشىلىنىپ قېلىشقا ئۈندەش كېرەك. مانا مۇشۇنداق قىلغاندا، چوقۇم ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

ئومۇمەن، ئۆچمەنلىك، ئاداۋەت ساقلاش شۇنچىلىك يامان خۇبىدۇركى، بۇنداق خۇي يامراپ كەتكەن يۇرت ۋە جەمئىيەتتە ئەمىنلىك كەم بولۇپ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلى بىئارام بولىدۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەت تەسىرگە ئۇچراپ، مېھىر - مۇھەببەت سۇسلىشىپ كېتىدۇ. شۇڭا، ئاممىۋى ئەخلاق - پەزىلەتنى كۈچەيتىپ، كىشىلەر ئارا مېھىر - مۇھەببەت ئۇرۇقىنى چاچقاندىلا، بۇ يامان خۇبىدىن قۇتۇلۇپ كەتكىلى، ھېچبولمىغاندا پەسلەتكىلى، ئاداۋەتنىڭ قورقۇنچلۇق ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇپ كەتكىلى بولىدۇ.

ئالدىراغۇلۇق

سوئال: ئالدىراغۇلۇق قىلىشقا بولامدۇ؟ قانداق ئىشلاردا ئالدىراغۇلۇق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىنساننىڭ ئەسلىي تەبىئىتىدە ئالدىراغۇلۇق باردۇر. خەلقىمىزدىكى «ئالدىرىغان قالار، بۇيرۇغان ئالار»، «ئالدىرىغاندا دۆڭگە مۆكۈپتۇ»، «ئالدىرىغان مۇرادىغا يەتمەس» دېگەن ھېكمەتلەردە ئالدىراغۇلۇقنىڭ كىشىلەرگە ئېلىپ كېلىدىغان زىيىنى ئەتراپلىق سۆزلەنگەن. ئالدىراغۇلۇققا يامان نىيەت ئارىلاشمىغانلىقى، قارىماققا كىشىلەرگە ھېچقانداق زىيىنى يوقتەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمەلىيەتتە، ئالدىراغۇلۇق تېگى - تەكتىدىن يامان خۇيىدىن ئىبارەت. مۇشۇ ئالدىراغۇلۇق سەۋەبىدىن ئەسلىدە جايىدا پۈتۈشكە تېگىشلىك ئىشلار پۈتمەي كەينىگە سوزۇلۇپ كېتىشى، ھەتتا يامان تەرىپىگە قاراپ تەرەققىي قىلىشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، ئىشلاردا ئالدىراغۇلۇق قىلماسلىقىمىز ۋە ئالدىراپ قارار چىقىرىشتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك! ئالدىراپ چىقىرىلغان قارارلارغا شەيتان ئارىلىشىپ قالىدۇ. نەپىسنىڭ ئارزۇ قىلغان نەرسە ئېسىڭىزگە كېلىشى ھامان، يامان نەپىس «پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمە، دەرھال قىل!» دەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆڭلۈڭىزگە كەلگەن ئىشنى قىلىشتىن ئىلگىرى، بۇ ئىشنى قىلسام بولامدۇ، ياخشى بولامدۇ، يامان بولامدۇ دەپ ئەتراپلىق ئويلاش لازىم. ياخشى نەتىجە بەرسە قىلساق بولىدۇ. مۇشۇنداق بولغاندا ئالدىراغۇلۇقتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ.

ھالبۇكى، بەزى ئىشلاردا ئالدىراشقىمۇ بولىدۇ: مېھمان كەلگەن دەرھال تاماق بېرىشكە ئالدىراش؛ خاتا ئىش قىلغاندا

كەچۈرۈم سوراشقا ۋە توۋا قىلىشقا ئالدىراش؛ دەپنە ئىشلىرىنى بېجىرىشكە ئالدىراش؛ قىز ۋە ئوغۇل پەرزەنتلەرگە يېتەرلىك ئىلىم ئۆگەتكەندىن كېيىن، بويىغا يەتكەندە، ئۇلارنىڭ بېشىنى ئوڭلاپ قويۇشقا ئالدىراش كېرەكتۇر.

يەنە خەيرلىك ئىشلارنى قىلىشقىمۇ ئالدىراش كېرەك. بەش نەرسە كېلىشتىن ئىلگىرى بەش نەرسىنىڭ قىممىتىنى بىلىش لازىم: ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ھاياتنىڭ قىممىتىنى، كېسەللىكتىن ئىلگىرى ساغلاملىقنىڭ قىممىتىنى، قېرىشتىن ئىلگىرى ياشلىقنىڭ قىممىتى، پېقىرلىقتىن ئىلگىرى بايلىقنىڭ قىممىتىنى بىلىش كېرەك.

ئومۇمەن، ئالدىراغۇلۇق بىلەن قىلىنغان ئىشنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى ياخشى نەتىجە بەرمەيدۇ. بەزى ئىشلارنى قىلىشتا بىر مىنۇت ئويلىنىش پۇرسىتى بولسىمۇ، شۇ ئىش جايىدا بېجىرىلىدۇ، ئەمما شۇ بىر مىنۇت ئويلىنىشىمۇ قويۇپ، ئالدىراپ - سالدېراپ ئىش بېجىرىگەندە، ئويلىمىغان يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. سىز بىر كۈن ئىچىدە بېجىرىپ بولىدىغان ئىشنى يېرىم كۈندە بېجىرىپ بولىمەن دېمەي، ۋاقتىدا، تۈجۈپىلەپ بېجىرىڭىز دە، ھېچقانداق خاتالىق كېلىپ چىقماسلىقى، ئىشلىرىڭىز بىرىنىڭ كەينىدىن يەنە بىرى يۈرۈشۈپ مېڭىشى مۇمكىن، ئەگەر بۇ ئىشلاردا سەلئە ئالدىراپ كەتسىڭىز، چوقۇم ئويلىمىغان پېشىكەلچىلىكلەرگە يولۇقۇشىڭىز مۇمكىن.

ھەرقانداق بىر ئىشقا دۇچ كەلگەندە، بۇ ئىشنى تېز بېجىرىش كېرەكمۇ ياكى ئەتراپلىق ئويلىنىپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەكمۇ؟ دېگەنلەرنى كالىندىن ئۆتكۈزۈش، دەڭسەپ بېقىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا خاتالىق يۈز بېرىشتىن ساقلىنىشقا بولىدۇ. ئالدىرايدىغان ئىشلارنىمۇ ئامالنىڭ بارىچە ئەتراپلىق ئويلىنىپ بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

رېۋايەتلەرگە قارىغاندا جەمئىيەتتە نۇشپەرۋانغا ئوخشاش تۆت ئۈزۈك ياستىپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن سۆز يازدۇرۇپ قويغانىدى. بىرىنچى ئۈزۈككە «ئالدىرىماسلىق ۋە چارە» دېگەن سۆزلەر يېزىلغان بولۇپ، بۇنىڭ مەنىسى «ئالدىراغۇلۇق يامان ئادەت، پارچە ئىشلارنى ئالدىرماي، چارە - تەدبىرنى تېپىپ قىلماق كېرەك» دېگەنلىك ئىدى. ئىككىنچى ئۈزۈكنىڭ مەنىسى «ئادىللىق ۋە ئادالەت يولى بىلەنلا ئىتتىپاقلىق ۋە روناقلق ئىمارىتىنى قۇرۇش مۇمكىن» دېگەن خەت يېزىلغان ئىدى. ئۈچىنچى ئۈزۈك كۆزىگە «راستلىق ۋە ئالدىراشلىق» سۆزلىرى يېزىلغان بولۇپ، بۇنىڭ مەنىسى «دوستلارغا پەقەت راست سۆزلەش كېرەك» دېگەنلىك ئىدى. تۆتىنچى ئۈزۈكنىڭ مەنىسى «جازا ۋە ئىنساپ» سۆزلىرى يېزىلغان بولۇپ، بۇنىڭ مەنىسى «بىراۋنى جازاغا تارتماقچى بولغاندا، ئىنساپ يۈزسىدىن ئىش كۆرۈش كېرەك!» دېگەنلىك ئىدى.

جەمئىيەت ھەر بىر ئۈزۈكنى شۇ ئۈزۈك كۆزىدىكى سۆزلەر مەزمۇنىغا ئائىت ئىشقا تۇتۇش قىلغاندا تاقىۋالاتتى ۋە ئۇنىڭغا دائىم قاراپ تۇراتتى.

شۇڭا، ھەرقانداق ئىشتا ئالدىراقسىزلىق قىلماق، ئالدىراقسىزلىقنىڭ زىيانلىرى چەكسىز ۋە سەۋر قىلىشنىڭ مەنپەئەتى چېگراسىز دۇر.

سوئال: مېنىڭ بىر ئىنىم بار، ئۇنىڭ قولىدىن كۆپ ئىش كېلىدۇ، لېكىن بىر كەمچىلىكى، ئۇ ھەممە ئىشتا ئالدىرايدۇ، ئالدىراپ قىلغىنىدىن ئىشلىرى چالا قالىدۇ، باشقىلارنىڭ بىر ئىشى چىقىپ قالسا، قولىدىكى ئىشنى تاشلىۋېتىپ ياردەملىشىدۇ. بۇنداق مەجەزنى ئوڭشاشنىڭ بىرەر چارىسى بارمۇ؟

جاۋاب: بۇنداق مەجەزنى ئوڭشاش ئاسان ئەمەس، ئەمما ھەر خىل ئاماللارنى قوللىنىش ئارقىلىق ئاستا - ئاستا ئوڭشاپ

كەتكىلى بولىدۇ.

بۇنداق كىشىگە ئالدى بىلەن ھەرقانداق ئىشقا تۇتۇش قىلغاندا ئەتراپلىق پىلان تۈزگۈزۈش، ئىش باشلاش ۋە ئاخىرلاشتۇرۇش ۋاقتىنى ئېنىق بەلگىلەپ بېرىش، بىر ئىشنى قىلىپ بولۇپ يەنە بىر ئىشقا تۇتۇش قىلىشقا ئادەتلەندۈرۈش كېرەك. مۇشۇ بويىچە بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئالدىراغۇ مەجەزى بار ئادەم چوقۇم بىر ئاز پەسكويغا چۈشىدۇ ۋە ئىشلارنى ئەتراپلىق بېجىرىشكە ئادەتلىنىشكە باشلايدۇ.

مەن كىچىكمە تونۇيدىغان بىر ئادەم بولۇپ، بۇ كىشىنىڭ تامچىلىقتىن، ياغاچچىلىقتىن، تۆمۈرچىلىكتىن ئوبدانلا خەۋىرى بار ئىدى. كىشىلەر بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتەتتى، ئاغزى ياغلىق بولۇپ، ھېچكىمگە يامان ۋە قوپال گەپ قىلغىنىنى ئاڭلىغىلى بولمايتتى. شۇ كىشىنىڭ ئەنە شۇنداق ئالدىراغۇ مەجەزى بار ئىدى. ئۇ بىرەر يەردە ئۆي سېلىۋاتقان بولۇپ، قۇرۇلۇش يېرىمىغا كېلىپ قالغان بولسا، دەم ئالغان چاغلىرىدا باشقا بىرەر كىشىنىڭ ياغاچچىلىق ئىشى چىقىپ قالسا، قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ قويۇپلا ياغاچچىلىققا چۈشۈپ كېتەتتى، يەنە بىر يۈزلۈككە بىرىنىڭ باشقا ئىشى چىقىپ قالسا قولىدىكى ئىشنى تاشلاپ شۇ ئىشقا تۇتۇش قىلىپ كېتەتتى. ئىشى چالا قالغان كىشىلەر تەرەپ - تەرەپتىن بۇ ئۇستامنى ئىزدىگىلى تۇراتتى. كىم بالدۇر ئىزدەپ تېپىۋالسا شۇ كىشىنىڭ چالا قالغان ئىشىنى قىلىشقا باراتتى، ئىش تۈگىمەيلا باشقا بىرىنىڭ ئىشى چىقىپ قالسا يەنە شۇ يەرگە كېتىپ قالاتتى...

ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ كىشىنىڭ بۇ ئىشلىرى خەلقىئالەمگە مەشھۇر بولۇپ كەتتى، ئابرويىغىمۇ تەسىر يەتكۈزدى، كېيىن بىر مۇنچە ئاقىل كىشىلەرنىڭ ياردىمى بىلەن بۇ كىشى قىلغان ئىشىنى ئامال بار تولۇق پۈتكۈزۈشكە ئادەتلىنىشكە باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىشلىرى كارامەت يۈرۈشۈپ كەتتى، پۇلمۇ تاپتى،

ئابروۋىمۇ قازاندى.

دېمەك، ئالدىراشغۇلۇقنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالغان كىشىلەرنى ئاستا - ئاستا يولغا سېلىپ كەتكىلى بولىدۇ، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارغا نەسىھەت قىلىش، چىڭ تۇرۇپ ئىش بېجىرگۈزۈش، قىلغان ئىشىدىن نەتىجە چىقىرىشقا ئىلھاملاندۇرۇش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىشقا بولىدۇ. شۇنداق قىلغاندىلا، بۇنداق مەجەزنى چوقۇم ئۆزگەرتىپ كەتكىلى بولىدۇ.

سوئال: قانداق قىلغاندا بالىلارنىڭ ئالدىراشغۇ بولۇپ قېلىشىنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: بالىلار خۇددى دەرەخنىڭ يېڭى نوتىسىغا ئوخشايدۇ، شۇنچا ئۇلارنى ئەتراپلىق تەربىيىلىگەندە، ئالدىراشغۇ بولۇپ قېلىشىنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. ئالدى بىلەن بالىلارنى ھەرقانداق ئىشنى بېجىرگەندە تولۇق پۈتكۈزۈشكە يېتەكلەش، چالا ئىش قىلىشىدىن ساقلىنىش، ھەرقانداق ئىشنى ئەتراپلىق ئويلاپ، پىلان تۈزۈپ قىلىشقا يېتەكلەش ۋە كۆندۈرۈش كېرەك. ئەجدادلىرىمىزنىڭ «يەتتە ئۆلچەپ، بىر كەس» دېگەن ھېكمىتىگە قاتتىق ئەمەل قىلىپ، كۆڭۈل قويۇپ تەربىيىلىگەندە، چوڭ بولغاندا ئۇلارنىڭ ئالدىراشغۇ، ئۆپكەسىنى باسالمايدىغان بولۇپ قېلىشىنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

تەربىيىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش، تەربىيىنىڭ ئىزچىللىقىنى ساقلاش، تەربىيىنىڭ ئۈنۈمىگە دىققەت قىلىش ئاتا - ئانىنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەجبۇرىيىتى. مانا مۇشۇ مەجبۇرىيەتنى جايىدا ئادا قىلغاندىلا، چوقۇم كۆزلىگەن مەقسەتكە ئوڭۇشلۇق يەتكىلى بولىدۇ.

گامانەت

سوئال: گامانەت دېگەن نېمە؟ ئۇنى قانداق ساقلاش كېرەك؟

جاۋاب: يېقىن - يورۇقلىرىڭىز ياكى ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭىزنىڭ سىزگە ساقلاپ بېرىشكە بەرگەن پۇل ياكى مال - مۈلكى گامانەت دېيىلىدۇ. گامانەتنى ياخشى ساقلاش، گامانەتنى دېگەن مۇددەتتە ياكى گامانەتنىڭ ئىگىسى سورىغان ۋاقىتتا ساپمۇساق قولغا تاپشۇرۇش قەدىمىدىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتلەردىندۇر.

خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى جامائەت ئەخلاقىدا گامانەتنى جايىدا ساقلاش، ئۇنىڭغا كۆز قىرىنى سالماسلىق، گامانەتنى ئىگىسىگە ساق - سالامەت تاپشۇرۇش ھەققىدە خېلى قاتتىق ۋىجدانىي ئۆلچەملەر بار، مانا بۇ ئۆلچەملەرگە ئەمەل قىلغانلارنىڭ كىشىلەر ئالدىدا ئىناۋىتى يۇقىرى بولىدۇ، باشقىلار ئۇ كىشىگە ئىشىنىدۇ. ئەكسىچە بولغاندا، ئۇ كىشىنىڭ كىشىلەر ئالدىدىكى ئابروۋى - ئىناۋىتى تۆكۈلۈپلا قالماي، كىشىلەر ئالدىدا يۈزىنى كۆتۈرۈپ يۈرگۈدەك يېرىمۇ قالمايدۇ.

قەدىمدە قاتناش - ئالاقە ئىشلىرى ناھايىتى قالاق بولغانلىقتىن، بىر يۇرت بىلەن يەنە بىر يۇرت ئارىسىدا ئاتلىق، تۆگىلىك سەپەر قىلغاندا بىرنەچچە ئاي، ھەتتا بىر نەچچە يىل كېتىدىغان ئەھۋاللار كۆرۈلەتتى، سودا - سېتىق، ئىلىم ئىگىلەش ۋە باشقا ئېھتىياجىلار تۈپەيلىدىن يېقىن تونۇش - بىلىشلەرگە مال - مۈلكى، پۇلى، ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى گامانەت قويىدىغان ئەھۋاللار دائىم يۈز بېرىپ تۇراتتى. ئەنە شۇ تەييار مال - مۈلۈككە قانداق مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسى

ئامانەتنى ساقلاپ بەرگۈچىنىڭ نىيىتى ۋە دىيانتىگە باغلىق ئىش ئىدى. شۇڭا، ئامانەت رىئايەت ۋە ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ھەققىدە خەلقىمىزنىڭ چۆچەكلىرىدە، ماقال - تەمسىللىرىدە، ئىبىرەتلىك ھېكايەتلىرىدە ناھايىتى نۇرغۇن ئاغزىكى مىراسلار بىزگىچە يېتىپ كەلگەن. شۇڭا، ئامانەتكە رىئايەت قىلىش، ئامانەتكە خىيانەت قىلماسلىق خەلقىمىزنىڭ جامائەت ئەخلاقىدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە بانكا كەسپى قۇرۇلۇپ ۋە تەرەققىي قىلىپ، پۇل - مالىنى ۋاكالىتەن ساقلاپ بېرىش ۋە خالىغان ۋاقىتتا ئېلىشتا ناھايىتى قۇلايلىقلارنى تۇغدۇرۇۋاتىدۇ. ئەمما، يېقىن ئۇرۇق - تۇغقانلار ئارا يەنە بىر - بىرىگە ئامانەت قويدىغان ئىشلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇڭا، ئامانەتكە قانداق مۇئامىلە قىلىش مەسىلىسى يەنىلا كىشىلەرنىڭ ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلۈشىگە ئەرزىيدۇ.

شۇڭا، قەدىمكىلەر ئامانەتكە قانداق مۇئامىلە قىلىشتا مۇنداق نەسىھەتلەرنى قالدۇرغان: «ھەي پەرزەنت، ئەگەر بىر كىشى ساڭا ئامانەت تاپشۇرماقچى بولسا، ئۇنى ياخشى ساقلاپ ئىگىسىگە قايتۇرۇشقا كۆزۈڭ يەتمەسە، ئامانەتنى ئەسلا قوبۇل قىلما. ئەگەر قوبۇل قىلساڭ، ئۇنى ياخشى ساقلاپ ئىگىسىگە سالامەت تاپشۇر. بۇ، سېنىڭ توغرىلىقىڭ ۋە مەردلىكىڭنىڭ دەلىلى بولىدۇ.

ھەي پەرزەنت، ئامانەتنى قوبۇل قىلىپ ئىگىسىگە تاپشۇرغۇچە، ساڭا كۆپلىگەن رەنج - مۇشەققەت كېلىدۇ. ئامانەت ئىگىسى سەندىن مېلىنى تولۇق ئالغاندىن كېيىن، سەندىن مىننەتدار بولماي، قويغان ئامانەتنى ئالمىدىم دەپ ئىلتىپاتسىزلىق بىلەن كېتىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا تارتقان جاپاينىڭ بىكار ۋە زايە بولىدۇ.

ئامانەت ئاپەتكە ئۇچراپ قولۇڭدىن كەتسە، ھېچكىم ساڭا ئىشەنمەيدۇ، خالايق ئالدىدا خىيانەتچى دېگەن بەتنامغا قالىسەن. بۇنى ئىنكار قىلساڭ، زورلۇق بىلەن سەندىن ئالىدۇ. ئۇنىڭدىن

كېيىن ھېچكىم سېنىڭ توغرا ھەم ھالاللىقىڭغا، ۋىجدانلىق ئىكەنلىكىڭگە ئىشەنمەيدۇ.

ھەي پەرزەنت، سەن بىر كىشىگە ئامانەت بېرىشنى خالىساڭ، ئۇمۇ قوبۇل قىلسا، ئارىدا كۆڭۈلسىزلىك ۋە قەچقىماسلىقى ئۈچۈن، ئامانەتنى ئىككى گۇۋاھچى ئالدىدا تاپشۇر. بىراۋ ساڭا ئامانەت تاپشۇرسا، ئۇمۇ شۇنداق قىلسۇن. ئامانەتكە خىيانەت قىلما، راستچىل بول. ئالەمنىڭ مېلى راستچىلىققا باغلىقتۇر...»

سوئال: ئامانەتكە خىيانەت قىلىشنىڭ جامائەت ئەخلاقىدىكى ھۆكۈمى قايسى؟

جاۋاب: خەلقىمىزنىڭ جامائەت ئەخلاقىدا ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ھارام، مۇناپىقلىق ئالامىتى دەپ قارىلىدۇ. خىيانەت بىرىگە ئۆزىنى ئىشەنچلىك دەپ تونۇتقاندىن كېيىن، ئۇ ئىشەنچنى بۇزۇپ ئىش قىلىش دېمەكتۇر. تەقۋادار كىشى ھەر كىشىنىڭ مېلىنى، جېنىغا نىسبەتەن ئەمىن قىلغۇچىدۇر. ئامانەتكە خىيانەت مالدا بولغىنىدەك، سۆزدىمۇ بولىدۇ.

سوئال: ئامانەتكە رىئايە قىلىشنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟

جاۋاب: ئامانەتكە رىئايە قىلىشنىڭ ئورنى ناھايىتى بۈيۈكتۇر. بىر مال ساتقۇچى يالغان سۆزلىمەي، ئامانەتكە رىئايەت قىلسا، بەرگەن سۆزدىن يېنىۋالمىسا، قەرزىنى كېچىكتۈرمىسە، ساتقان مېلىنى بەك ماختاپ ئۇچۇرۇۋەتمەسە، ئالغۇچىمۇ رازى بولسا، ئۇ كىشى ھەقىقەتەن مۇبارەك بولۇر.

يەنە پاراڭلاشقاندا توغرا سۆزلىگەن، بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرغان، ئامانەتكە رىئايەت قىلغان، نومۇسىنى ساقلىغان، كۆزلىرىنى ھارامدىن تارتقان، قوللىرىنى يامانلىقتىن يىغقان كىشىلەرمۇ مۇبارەكتۇر.

دېمەك، ئامانەتكە رىئايەت قىلىش پەقەت ئامانەت قويۇلغان مال - مۈلۈككە كۆز قىزارماسلىق، خىيانەت قىلماسلىق بىلەنلا ئىپادىلىنىپ قالماي، گەپ - سۆزدە تۇرۇش، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىش، ۋىجدانلىق بولۇش، نىيەتنى دۇرۇس تۇتۇش قاتارلىق شەكىللەردىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. شۇڭا، ئامانەتكە رىئايەت قىلىشنىڭ مەنىسىنى مانا مۇشۇنداق كەڭ مەنىدە چۈشىنىشىڭىز بولىدۇ.

سوئال: يېقىن تۇغقانلار ئارىسىدا ئامانەتتىن تېنىۋېلىش، ئامانەتكە خىيانەت قىلىش ئەھۋاللىرى كۆرۈلسە قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: بۇنداق ئەھۋالدا دەرھال قانۇن ئورۇنلىرىنى ئىزدەشكە تۇغقانچىلىق رىشتى يول قويماسلىقى مۇمكىن، بۇنداق چاغدا ئىش بېجىرىشتە ئادىل، ھەققانىي، ئابروي - ئىناۋەتلىك بىرەر تۇغقاننى ئارىغا سېلىپ، ئارىدا كېلىشتۈرگۈچىلىك قىلىشقا سېلىش كېرەك، ئەگەر بۇ تەدبىر ئېقىپ قالسا، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئارا ئارازلىق يۈز بېرىشتىن، چاۋىسىنىڭ چىتقا يېيىلىشىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ. ئەمما بۇمۇ ئەپلەشمىگەندە، شۇ يۇرت ياكى مەمۇرىي رايونغا باشلىق بولۇۋاتقانلارنى ئىزدەپ ئارىغا سېلىش كېرەك، ئۇمۇ بولمىغاندا ئىلاجىسىزلىقتىن قانۇن ۋاستىسى ئارقىلىق ھەل قىلىشقىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئەھۋال بۇ دەرىجىگە يەتسە، تۇغقانچىلىق مۇناسىۋەتكە ئېغىر تەسىر يېتىدۇ. شۇڭا ئامالنىڭ بارىچە سىلىق - سىپايلىق بىلەن «قول سۇنسا يەك ئىچىدە، باش يېرىلسا بۆك ئىچىدە» دېگەندەك بىر تەرەپ قىلىش كېرەك.

مېنىڭ يېقىن بىر سودىگەر ئاغىنەم يېقىندىلا بېشىدىن ئۆتكەن بىر ئىشنى ھېكايە قىلىپ بەردى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، ئۇ سودا قىلىپ قوشنا دۆلەتكە چىققان ۋە ئۇ يەردىكى تاغىسىنى تېپىپ، ئۇلارغا لايىقىدا نۇرغۇن سەۋۋغا - سالاملارنى بەرگەن.

تاغىسى ئۇنى مېھمانخانىدا تۇرماي ئۆز ئۆيىدە تۇرۇشقا قاتتىق دەۋەت قىلغان. ئاغىنەم يۈز كېلەلمەي ماقۇل بولغان ۋە سودا ئىشلىرىنى بېجىرگەن. شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە تاغىسى ئۇنىڭغا: «بۇ دۆلەتنىڭ بانكىلىرىمۇ بىخەتەر ئەمەس، يېنىڭغا جىق پۇل سېلىپ يۈرسەڭمۇ بولمايدۇ، بۇلاڭچىلاردىن ئەمىن بولالمايسەن، يېنىڭدىكى پۇللارنى قويۇپ قوي، مەن ساقلاپ بېرىمەن» دېگەن. ئۇ تاغىسىغا ئىشىنىپ يېنىدىكى ئون مىڭ دوللارنى ئامانەتكە بەرگەن. ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قايتماقچى بولغان، تاغىسىدىن ئون مىڭ دوللارنى سورىسا، ئۇ بىر تەڭگىمۇ ئالمىغانلىقىنى ئېيتىپ، قەسەم قىلىپ تېنىۋالغان. ئاغىنەم سوتقا ئەرز قىلاي دېسە تۇغقانچىلىققا تەسىر يېتىپ قالمىسۇن دېگەن، ئۇنداق قىلماي دېسە تاغىسى دوللارنى بەرمىگەن، شۇنىڭ بىلەن نېمە قىلىشنى بىلىمەي ئاچچىقىنى يۈتۈپ قايتىپ كېلىشكە مەجبۇر بولغان.

مانا مۇشۇنداق ئەھۋاللار يۈز بەرسە قانداق قىلغۇلۇق؟ كۆپىنچە ئەھۋالدا بۇنىڭغا ئامال بولماي قالسىدۇ، بۇ يانغا تارتىشىڭىز ھارۋا سۇنىدۇ، بۇ ياققا تارتىشىڭىز ئېشەك ئۆلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن زەردىڭكۆش بولۇپ كېتىدىغان گەپ. شۇڭا، ئامانەت قويغاندىمۇ دەڭسەپ كۆرۈپ، سىنىڭدىن كېيىن، ھۆججەتلىشىپ ياكى گۇۋاھچىلارنىڭ ياردىمىدە ئامانەت قويۇش كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا بايا سۆزلىگەندەك ئەھۋاللار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئامانەت قويغۇچىمۇ ئېھتىيات بىلەن ئىش قىلىشى، ئامانەتنىڭ بىخەتەر ساقلىنىشىغا ئالدىنقى شەرت ھازىرلىشى كېرەك.

سوئال: ھازىر جەمئىيەتتە خىيانەتچى ئەمەلدارلار ۋە پارىخورلار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ؟ ماھىيەت جەھەتتىن ئالغاندا، بۇلارمۇ ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلارغا كىرەمدۇ؟

جاۋاب: تۈپ ماھىيىتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بۇلارمۇ

ئامانەتكە خىيانەت قىلغۇچىلاردۇر. نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟
چۈنكى، ھۆكۈمەت ۋە خەلق ئۇلارغا مەلۇم بىر ساھەنىڭ ھوقۇقى
ۋە مال - مۈلكىنى بىخەتەر ساقلاش، تەرەققىي قىلدۇرۇش، توغرا
يۆنىلىشكە يېتەكلەش ھوقۇقى بەردى، ئەمما ئۇلار مانا بۇ تەييار
ئامانەتكە خىيانەت قىلىپ، ئۆز يانچۇقلىرىنى توملاپ، قول
ئاستىدىكىلىرىنى بېسىپ، يۇقىرىغا خۇشامەت قىلىپ ھارام
بايلىق توپلىدى. تۈپ ماھىيىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا ئەڭ چوڭ
ئامانەتكە خىيانەت قىلغۇچىلاردۇر. بىرلا ئوخشىمايدىغان يېرى،
بۇ ئامانەتنى ھۆكۈمەت، خەلق قويغان، ئېنىق ئىگىسىنى تاپقىلى
بولمايدۇ، شۇڭا بۇ پۇرسەتپەرەسلەر مۇشۇ يوقۇقتىن پايدىلىنىپ
كەتكەن. قانۇن - تۈزۈمنىڭ مۇكەممەللىشىشىگە ئەگىشىپ، بۇ
خىل ئەھۋاللارمۇ تۈپ يىلتىزىدىن تۈگىتىلىشى مۇمكىن.

ئانىنىڭ ئەدەپلىرى

سوئال: ئانىنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟ ئانا نېمە ئۈچۈن
شۇنداق ئۇلۇغ؟

جاۋاب: ئانا ئائىلىنىڭ پاسىبانىدۇر. رىۋايەت قىلىنىدۇكى،
ئوغۇل ئانىنى ئۈچ قېتىم ھەجگە ھاپاش قىلىپ ئاپىرىپ
كەلسمۇ، ئانىنىڭ پەرزەنت ئۈچۈن چەككەن زەخمەتلىرىنىڭ
ئۇچقۇنچىلىك بولمايدىكەن. ئانىنىڭ پەرزەنتىنى ئۆستۈرۈپ،
چوڭ قىلىش يولىدا چەككەن رىيازىتىنىڭ ھەققىنى ئادا قىلىش
ئۈچۈن ھەر قانداق ئىش - ھەرىكەت ۋە خىزمەتمۇ كەملىك
قىلىدىكەن. شۇ سەۋەبتىن، ئانا ئۇلۇغ ۋە مۇقەددەس زاتتۇر.

ئانىنىڭ ئەڭ بۈيۈك خىزمىتى شۇنىڭدىكى، ئۇ پەرزەنتلەردە
ئاۋۋال ھەقىقىي ئىنسانىي پەزىلەت - مېھرىنى شەكىللەندۈرىدۇ.
مېھرى تۇيغۇسى بالا بۆشۈكتىكى ۋاقتىدىلا قۇلاق تۈۋىدە ياخرىغان
ئانا ئەللىيىنىڭ ئارامبەخش سادالىرى ئارقىلىق ئۇنىڭ قەلبىگە
ئورنىشىدۇ. ئانا ئاتىغا نىسبەتەن بالىغا مېھرىبانراق كېلىدۇ،
ئۇنى ھەر ۋاقىت كۆز قارىچۇقىدا ئاسرايدۇ، يۇيۇپ تارايدۇ،
ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ پۈتۈن ۋۇجۇدى، قەلبى، مېھرى، ئېتىبارى ۋە
مېھنىتىنى بېغىشلايدۇ. ئىنسانغا خاس بولغان ئەڭ ئېسىل،
ياخشى پەزىلەتلەر بالىغا ئاندىن ئۆتىدۇ. چۈنكى بالا كۆپ ۋاقىت
ئانىنىڭ باغرىدا، يېنىدا بولىدۇ، شۇ جەرياندا ئۇنىڭدىن ھايات
ساۋاقلىرىنى ئالىدۇ. ئالەم ۋە ئادەملەرگە بولغان مۇھەببەتنى
ئۆگىنىدۇ. بالا تەربىيىسىدىكى ئەڭ ئېغىر، مۇشەققەتلىك ۋە
مەسئۇلىيەتلىك دەۋر يەنى ئىنساننىڭ ئىنسان بولۇپ
شەكىللىنىدىغان دەۋرى ئانىنىڭ باغرىدا كېچىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن

ئىنسان ئېرىشكەن ھەممە نەرسىنى ئانا قوينىدا بېرىلگەن تەربىيىنىڭ ئوزۇقىدىن، دەپ بىلىش كېرەك. ئانا ھېچقاچان پەرزەنتىگە يامانلىقنى راۋا كۆرمەيدۇ، ئۇ بالىسىنىڭ پاسىبانى، ھىمايىچىسى، سىرداش دوستى ۋە قىبلىگاھىدۇر.

ئانا ئوغۇل بالىسىغا قارىغاندا قىزلىرىغا يېقىنراق بولىدۇ، دېگەن گەپنىڭ ئاساسى بار. چۈنكى ئۇ، قىزىنى تەربىيىلەش جەريانىدا، قىزىنىڭ تىمىمىدا ئۆزىنى — بولغۇسى ئانىنى كۆرىدۇ. قىزىدا ئانىلىققا خاس سۈپەتلەرنى يېتىلدۈرىدۇ. ئۇنى تۇرمۇشقا، ئائىلىگە نىسبەتەن تەييارلايدۇ.

ئانا ئۆمرىنىڭ مەزمۇنى، داۋامچىسى بولغان قىزىنىڭ بالاغەتكە يەتكەنسىمۇ ھاياتتا بەختلىك بولۇشىنى، بولغۇسى كۈيئوغلىنىڭ قىزىغا مۇناسىپ، بىر ئۆمۈرلۈك ۋاپادار، قىزىنى قەدىرلەيدىغان بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ ۋە شۇنىڭ بىلەن بىرگە ئۆز قىزىنىڭ مۇھىملىكى — ۋاپالىق بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئانا ئائىلىنىڭ پەرىشتىسى، ئۇ بار ئۆيدە نۇر بار، راھەت بار، بەرىكەت بار.

سوئال: ئاياللار قانداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولۇشى كېرەك؟

جاۋاب: ئەگەر ئاياللار گۈزەل خۇلقلىق بولسا، پۈتۈن ئائىلىنىڭ راھىتىدۇر. ئەگەردە ئەخلاقسىز بولسا، پۈتۈن ئائىلىنى خاراب قىلغۇچىدۇر. ئاياللار تەۋرىسە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن ئۆيلەر ۋە شەھەرلەر ۋەيران بولىدۇ. ئاياللار كۈچىسە، شەھەرلەرنى ئىگىلىگىلى بولىدۇ.

ئاش ئېتىش، كىيىم تىكىش، ئائىلە تەربىيىسى ۋە قول ھۈنەرلىرىنى بىلىش ئاياللار ئۈچۈن كامالەت ھېسابلىنىدۇ. كونسىلار: «ھۈنەر بىچارلىكتىن ھاقلايدۇ» دەيدۇ. ئەگەر بىر ھۈنەرلىك ئايال ئېرىدىن تۇل قېلىپ بالىلىرى يېتىم بولسا، ئېغىر كۈنلەردىمۇ ئۆزىنىڭ ھۈنرى سايبىدا كوچىدا قالمايدۇ.

ئائىلە باشلىقى بولغان ئايال قول ھۈنرىنى بىلسە، ئۆيىنىڭ بايلىقى يوق يەرگە سەرپ بولمايدۇ. ئەرمۇ ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىلەرنى تىكتۈرۈش ۋە يامىتىش ئۈچۈن يات كىشىلەرنىڭ ئالدىغا بېرىشقا موھتاج بولمايدۇ. بۇ ئاياللار ئۈچۈنمۇ ياخشى ئىشتۇر. قول ھۈنرىدىن مەھرۇم بولغان ئايال ئۆمرىنى قانداق ئۆتكۈزىدۇ؟ ئۇخلاش ۋە بوشاڭلىق بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزۈش ياكى ئىشىنىز قېلىش ناھايىتى مۈشكۈل — مۇشەققەتلىك، بۇنداق ئازاب دۇنيادا يوق. ھالبۇكى ئىشلەش قاننىڭ يۈرۈشۈشىگە، تەننىڭ سالامەتلىكىگە، يېيىش — ئىچىشنىڭ، ئۇيقۇنىڭ لەززەتلىك بولۇشىغا پايدىلىق بولىدۇ.

سوئال: ئاياللار چىرايغا ئەھمىيەت بېرىدۇ، چىرايغا قانداق مۇئامىلىدە بولۇش مۇۋاپىق؟ ئاياللار چىراي گۈزەللىكىگە ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە، يەنە نېمىلەرگە ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك؟

جاۋاب: ئاياللارغا خاس بولغان نەرسىلەرنىڭ بىرسى چىرايدۇر. چىراي ئىككى قىسىم بولۇپ، بىرى، سىرتقى چىراي، يەنە بىرى، ئىچكى چىرايدۇر. ئادەم بالىسى ئۈچۈن ئەڭ ئەزىز ۋە كامالەت ھېسابلىنىدىغان نەرسە ئەقىلىدۇر. قۇياش دۇنيانى نۇرلاندۇرۇپ تۇرغانغا ئوخشاش ئەقىلمۇ ئادەم بالىسىنىڭ پىكىرىنى نۇرلاندۇرىدۇ، زېھنىنى ئاچىدۇ، توغرا يولغا باشلايدۇ. سىرتقى چىراي ئۆتكۈنچى بولۇپ ھەر كۈنى كېمىيىپ تۇرىدۇ. ئىچكى چىراي ھەر كۈنى ئارتىپ — كۈچىيىپ تۇرغۇچى مەڭگۈلۈك كامالەتتۇر.

شۇ سەۋەبتىن ئاياللار ھەر ۋاقىت ئۆزىنىڭ ئەقىلىنى تەربىيىلەپ، ئۇنى ئاشۇرۇشقا ئىنتىلىشى كېرەك. ئەقىللىق ئايال ھەر قانداق سىرتقى چىراينىڭ كۆپىدىن مەھرۇم قالسىمۇ ھۆرمىتى ھەر كىمنىڭ كۆزىدە بولۇر. چۈنكى ئەقىل ھەر قانداق ئەيىبنى ياپىدۇ.

تەبىئىي چىراي سالامەت تەنلىك، پاك كۆڭۈللۈك، ئۈستۈپشى ئاددىي بولسىمۇ پاكىز، ئەقلى جايىدا، ئىتائەتلىك بولۇشتىن ئىبارەتتۇر. ئەگەر بىر ئايالدا مەنبۇ چىراينىڭ ئۈستىگە تەبىئىي چىرايمۇ بولسا، ئەلۋەتتە نۇر ئۈستىگە نۇر بولىدۇ. ئالتۇن ۋە باشقا قىممەتلىك مەدەنلەر تۇپراق ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتقىنىدەك بىزنىڭ تەربىيە بېرىشكە تېگىشلىك ئاياللىرىمىز ئەل ئارىسىدا كۆمۈلۈپ تۇرىدۇ. يېزا - قىشلاقلاردىكى قىزلارغا زۆرۈر دەرىجىدە تەربىيە بېرىلسە، ئۇلاردىن ئەڭ قىممەتلىك مىللەت ئانىلىرى چىقار ئىدى.

بولغۇسى ئايال پاك نەسەبلىك، گۈزەل ئەدەپلىك، ئەقىللىق، تېنى سالامەت، ئىشەنچلىك كىشىلەرنىڭ ھۇزۇرىدا تەربىيە ئالغان، ئانىلار ۋە ئاياللارنىڭ زىممىسىدە بولغان ۋەزىپىلەردىن خەۋەردار، دۇنيانىڭ ئاق - قارا كۈنلىرىدە جورىسىغا ياردەم قىلىدىغان بولۇشى كېرەك. بالىلارنىڭ تەربىيىلىك، ئىتائەتلىك بولۇشىنى ئارزۇ قىلمايدىغان ئادەم بولمىسا كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيىدە پىشقان، ئىتائەتلىك بىر ئانا تاللاش كېرەك. چۈنكى تەربىيىسىز ئايالدىن گۈزەل خۇلقلىق بالا چىقىشى ناتايىن.

سوئال: ئەر بىلەن ئاياللار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەت ۋە مۇھەببەت ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز.

جاۋاب: ئەر بىلەن ئايالنى بىر - بىرىگە باغلىغۇچى نەرسە مۇھەببەتتۇر. ئەگەر ئۆيلىنىش بىر كۆۈرۈككە ئوخشىتىلسا، مۇھەببەت كۆۈرۈكنى مەھكەملىگۈچى مىخلارغا، ئەگەر ئۆيلىنىش بىر بىنا قۇرۇلۇشىغا ئوخشىتىلسا، مۇھەببەت ئۇنى مۇستەھكەملىگۈچى ئاھاكقا ئوخشىتىلىدۇ. مۇھەببەت بولغان يەرگە پاراۋان تۇرمۇش ھەم مەدەنىيەت، بولمىغان يەرگە خارابلىق كېلۇر.

پۈتۈن دۇنيانىڭ نىزامى مۇھەببەت بىلەن بىرگىدۇر. ئادەم بالىسىغا پەزىلەت كەلتۈرگۈچى، خۇلقىنى كۆركەم قىلىپ، ئەقىلنى تەربىيە قىلغۇچى نەرسىمۇ مۇھەببەتتۇر. مۇھەببەت ئادەم بالىسىنى ھەر تۈرلۈك زىلالەتلەردىن پاك قىلىدۇ.

ئەڭ يېقىملىق ۋە زۆرۈر بولغان مۇھەببەت ئەر بىلەن ئايال ئارىسىدا بولغان مۇھەببەتتۇر، چۈنكى بىر - بىرلىرىگە مۇھەببەتلىرى بولغان ئەر بىلەن ئايال دۇنيانىڭ زاھەتلىرىدىلا ئەمەس، ھەتتا مېھنەتلىرىدىمۇ ئۆمۈرلىرىنى سائادەتلىك ئۆتكۈزىدۇ. مۇھەببەت پاك ۋە ساپ بولۇش شەرتى بىلەن ئەر - ئايالنى بىر - بىرىگە يېقىنلاشتۇرىدۇ، ئۇلارنىڭ خۇلقىنى گۈزەللەشتۈرۈپ، ئەقىللىرىنى تەربىيىلەيدۇ، بىر - بىرىگە مۇھەببەتلىك بولغان ئەر بىلەن ئايال ئائىلىسىنى، ھەتتا قوشنىلىرىنىمۇ نارازى قىلمايدۇ. لېكىن، مۇھەببەت ھاسىل قىلىش ئۈچۈن ئەر بىلەن ئايالنىڭ شەخسەن بىر-بىرىگە ئۇلۇشلىرى بولۇشى كېرەك. ئەگەر بۇ ئىككى يۈرەك بىر - بىرىگە ئىنتىلىدىغان بولسا يوق مۇھەببەتنىمۇ ۋۇجۇدقا كەلتۈرگىلى بولىدۇ، ئەسلىدىن بار بولسا، مۇستەھكەملىنىدۇ.

سوئال: ئائىلىۋى مۇناسىۋەت ھەققىدە قانداق پىكىرلىرىڭىز بار؟

جاۋاب: ئائىلىنىڭ راھەتلىك، بالىلىرىنىڭ بەختلىك بولۇشىنى ۋە ياخشى نام قالدۇرۇشنى نىيەت قىلغان ئەر بىلەن ئايال ھەر ۋاقىت ئىتتىپاق ياشىمىقى لازىم. ئەر بىلەن ئايال ئىناقلىقتا بىر - بىرىگە ئىتتىپاق ياشىمىقى لازىم. ئەر بىلەن ئايال ئىناقلىقتا بىر - بىرىگە ھۆرمەت بىلەن ياشىسا ئائىلىسىدىكىلەرمۇ ئىنساپ بىلەن ياشايدۇ.

بەزى چاغلاردا كىچىككىنە ئىشلار ئۈچۈن ئارىدا ئىختىلاپ پەيدا بولۇپ ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىنمىسا، ئۇچقۇندىن تۇتاشقان

ئوتقا ئوخشاش زورىيىپ كېتىدۇ. بۇنداق ئەھۋال يۈز بەرگەندە ۋاقتىدا ئالدىنى ئالماي، پىتنە قوزغىتىپ چوڭايىتىۋەتكەنلىكى ئۈچۈن ئەر بىلەن ئايالنىڭ ھەر ئىككىسى ئەيىبلىكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئائىلىدە ئازغىنە ئىختىلاپ ئالامىتى سېزىلسە ۋاقتىنى ئۆتكۈزمەي ھەر ئىككى تەرەپ كېلىشىش يولىغا كىرىشى لازىم. پۈتۈن نەرسە كۆيۈپ كۈل بولسىمۇ ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىق، گۈزەل مۇناسىۋەتنىڭ راھىتى بىلەن ئۇنتۇلار. ئەمما، ئەر بىلەن ئايال ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىق كۆيسە بۇنىڭغا چارە يوقتۇر.

ئەر بولغان كىشى ئۆزىنىڭ ئايالىغا شەپقەتلىك بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر خادىم ئەمەس، بەلكى رەپىقەم دېگەن نەزەردە قارىسا، ئايالمۇ ئېرىنى مەرھەمەتلىك ھامىيىسى بىلىپ، ئۇنىڭ ھەققىنى ئاياغ ئاستى قىلمىسا، ئىككىسى بىر ئېغىزدىن سۆزلەپ، بىر قۇلاق بىلەن ئاڭلىسا، بىرگە قايغۇرۇپ، بىرگە شادلانسا، ئەلۋەتتە بىر - بىرىگە بولغان مۇھەببەتلىرى كۈچىيىپ ئارىدىكى ئىتتىپاقلىق بىناسى مەھكەم بولىدۇ. ئەكسىچە، ياخشى ياشاش ھەققىدە قولىدىن كېلىدىغان ئىنتىلىشنى قىلمىسا، تەقدىردىن رەنجىپ بىر - بىرىگە ئەيىب يۈكلەشنىڭ ئۆزى ئادەمىيلىكتىن ئەمەس.

ئەقىللىق ئەرلەر ئاياللارنىڭ كۆڭلىنىڭ نازۇك، غەمكىن ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۇلارنى مۇشەققەتلەردىن ھىمايە قىلار. يوق ئەيىبلەرنى ئىزلىمەي، كۆرۈلگەن ئەيىبلەردىن مۇمكىنقەدەر كۆز يۇمار. ھۇرۇنلۇق، ئىشسىزلىق بارلىق يامانلىقلارنىڭ ئانىسى بولغانلىقى ئۈچۈن ئايالنى ئىشسىز قويماس، ئۇنىڭغا تەربىيە بېرىشكە كۆپرەك ئېتىبار بېرىدۇ. خەۋەرلەردە: «ئاياللار بىلەن يېتىملەر ھەققىدە ئاياللارغا ئىبادەت قىلىڭ»، «سىزنىڭ خەيرلىك بولغانلىقىڭىز ئاياللىرىڭىز بىلەن قىزلىرىڭىزغا خەيرلىك بولغانلىقىڭىزدۇر»، «مۆمىنلەرنىڭ كامىل بولغانلىقى ئايالى بىلەن گۈزەل مۇئامىلىدە بولغانلىقىدۇر» دېگەن مەزمۇندە

ۋەسىيەتلەر ئېيتىلمىشتۇر.

سوئال: ئائىلىنىڭ ئىگىلىكىنى قانداق باشقۇرۇش ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ.

جاۋاب: ئائىلىنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى ئۈچۈن دېھقانچىلىق، سودىگەرچىلىك ۋە ھۈنەرۋەنچىلىك كەبى رىزىق سەۋەبلىرىدىن بىرەر تۈرى لازىم بولىدۇ. ئائىلە ئۆزىگە مۇۋاپىق كۆرۈلگەن كەسىپلەردىن قايسىسىنى بولمىسۇن تاللىشى كېرەك. ئەمما ھاللىق، گۈزەل مۇئامىلە، ئىقتىسادچىل بولماق شەرتتۇر.

ئىقتىسادچىل بولۇش - پايدىسىز يەردە پۇل سەرپ قىلماسلىق دېمەكتۇر. لازىم بولمىغان يەردە بايلىق سەرپ قىلماقلىق ئەقىللىق، ئاچ كۆز، شوھرەت ئۈچۈن سەرمايىنى سۈرىۋېتىش ئەخمەقنىڭ ئىشىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھال ئائىلىگە مۇناسىپ ئەمەس. ئادەم بالىسىغا كەسىپ - ھۈنەر ئۆگىتىش بۇيرۇلغاندۇر. «مەڭگۈلۈك دۇنيانىڭ، ئەتىكى ئاخىرىنىڭ ئۈچۈن كەسىپ ئىگىلە» دېگەن گەپلەر بار. كەسىپ تاللاش، ئىشلەش ئادەم بالىسىنىڭ سالامەتلىكى ۋە كۆڭۈلىنىڭ ساپلىقىغا سەۋەب بولىدۇ. ھۇرۇن كىشىلەر، بۇزۇق يەرلەردە يۈرگۈچىلەر كۆپ ھاللاردا كېسەللىككە مۇپتىلا بولۇپ، ئۆمرى قىسقا بولىدۇ.

كەسىپ بىلەن شۇغۇللانغۇچى ئائىلىدە نىزام بولۇشى، ھەر كىمنىڭ مەلۇم بىر ئىشى، ھەر ئىشنىڭ مۇئەييەن بىر ئادىمى بولۇشى، ھەر كىم ئۆزىگە تاپشۇرۇلغان ئىشنى شاد - خۇراملىق بىلەن ئادا قىلىشى لازىم.

سوئال: ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدىكى دوستلۇق ۋە مېھىر - مۇھەببەتنى قانداق كۈچەيتىش كېرەك؟

جاۋاب: ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدا دوستلۇق، ئۆلپەتلىك

ھۆكۈم سۈرۈشى كېرەك. ئائىلە ئەزالىرى ئارىسىدا ئۆلپەتلىك، مۇھەببەت قالمىسا، پۈتۈن دۇنيانى ۋەھىمىگە سېلىپ تۇرغان كۈچلۈك دۆلەتلەر، شۆھرەتنىڭ يۇقىرى دەرىجىسىدە تۇرغان مىللەتلەرمۇ ئىنقىرازغا ئۇچرايدۇ. ئۆلپەتسىزلىك سەۋەبىدىن بۇنداق دۆلەتلەر پۈت تىرەپ تۇرالمايدۇ. شۇنداق ئىكەن، ئارىدا ئۆلپەتچىلىك بولمىسا، ئائىلە قانداق پۈت تىرەپ تۇرالىسۇن؟ ئارىغا دۈشمەنلىك ۋە مېھرىسىزلىك چۈشكەندىن كېيىن ئۆلپەتچىلىكنى جايغا كەلتۈرمەك مۈشكۈل بولغانلىقتىن، ئۆلپەتسىزلىكنىڭ سەۋەبلىرىنى باشتىلا، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە يوقاتماق لازىم. باشتا ھەر قانداق نەرسە ئاجىز بولغانلىقتىن ئۇنى بويسۇندۇرۇش ئاسانمۇ.

ئۆلپەتچىلىك ۋە مۇھەببەتكە يېقىن تۇرماق ھەممىدىن ئاۋۋال ئائىلە باشلىقلىرىغا زۆرۈردۇر. ئەگەردە ئۇلار بۇ ھەقتە ئۆرنەك بولسا، باشقىلار ئۇلارغا ئەگىشىدۇ.

ئەقىللىق ئايال ئېرىنىڭ ئاتا - ئانىسىغا، يېقىن قېرىنداشلىرىغا، خۇسۇسەن ئۆزىنىڭ بالىلىرىغا ۋە كېلىنلىرىگە ھەر ۋاقىت مۇھەببەت، ئەدەپ بىلەن مۇئامىلە قىلىدۇ. ئەرنىڭ يېقىنلىرىغا ھۆرمەت قىلماق ئەر بىلەن گۈزەل مۇناسىۋەت قىلىشقا سەۋەب بولىدۇ. ئېرىنىڭ يېقىنلىرىنى ھۆرمەت قىلغۇچى ئايال ئېرىدىن ھۆرمەت كۆرىدۇ.

بەزى ئاياللار ئازغىنە سەۋەبلەرنى باھانە قىلىپ قىزلىرى بىلەن كۈيئوغۇللىرى، ئوغۇللىرى بىلەن كېلىنلىرى ئارىسىنى بۇزىدۇ. بۇ ئەپسۇسلىنارلىق ھالدىر. ئۇلارنىڭ ۋەزىپىلىرى بۇزۇلغان ئائىلىلەرنى تۈزىتىش بولۇپ، تۈزۈك ئائىلىلەرنى بۇزۇپ بەختسىزلىككە سەۋەب بولۇشلىرى جىنايەت ۋە ۋەھشىيلىكتۇر.

سوئال: ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىش ھەققىدە نېمىلەرنى دەپ بېرەلەيسىز؟

جاۋاب: ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىش ۋە ئۇلارغا ھەر ۋاقىت ھۆرمەت كۆرسىتىش ئەڭ ئۇلۇغ بىر ۋەزىپىدۇر. ئاتا - ئانىلىرىغا ھۆرمەت قىلغۇچىلار دۇنيادا بەختلىك بولۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىش ۋە ئۇلارغا ھۆرمەتتە بولۇشنى بارلىق كىشىلەر ئۇلۇغلار.

ئاتا - ئانىسىغا ھۆرمەت قىلغان بالىلار كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۆزلىرى ئاتا - ئانا بولغاندا بالىلىرى ئۇنىڭغا ئىتائەت قىلار ۋە بالىلىرىدىن ھۆرمەت كۆرەر. ئاتا - ئانىسىغا ھۆرمەت قىلمىغان بالىلار كىمىنىمۇ ھۆرمەت قىلار؟

قانچىلىك بەختكە ۋە بۈيۈك مەرتىۋىلەرگە ئېرىشكەن بولسىڭىزمۇ ئاتا - ئانىڭىزنى ھەر ۋاقىت ئۇنتۇماڭ، ئۇلارغا ئىتائەتمەن بولۇپ ھۆرمەت قىلىڭ، نەسىھەتنى ئاڭلاڭ، رازىلىقنى ئېلىڭ، موھتاجلىقلىرى ۋە قايغۇ - ھەسرەتلىرىنى تۈگىتىشكە تىرىشكىڭ. يىراق يەردە بولسا ھەر ۋاقىت خەت يېزىپ، بىر نەرسە ئەۋەتىپ تۇرۇڭ، مۇمكىن بولغاندا بېرىپ يوقلاڭ.

ئاتا - ئانىنىڭ بالىلىرىنىڭ ياردىمىگە ئەڭ موھتاج بولغان كۈنلىرى قېرىلىق چاغلىرىدۇر. شۇنداق ئىكەن، بۇ چاغدا ئاتا - ئانىلارغا يەنىمۇ كۆپرەك ھۆرمەت كۆرسىتىش كېرەك.

ئاتا - ئانىلارنى ھۆرمەتلەش ۋەزىپە بولغانغا ئوخشاش ھەر بىر ئۇرۇق - تۇغقان، قېرىنداشلارنى، مۇئەللىم - ئۇستازلارنى، ياشتا چوڭلارنى ھۆرمەت قىلىشىمۇ ۋەزىپىدۇر. بۇ ۋەزىپىدىمۇ نۇقسان يۈز بەرمەسلىكى كېرەك.

ئۆزىدىن چوڭلارغا ھۆرمەت كۆرسەتكەن ئادەملەرگە ئۆزىدىن كىچىكلەر ھۆرمەت كۆرسىتىدۇ. ئادەم نېمە تېرىسا شۇنى ئالىدۇ. ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلماسلىق، ئۇرۇق - تۇغقان، ئەجداد

ۋە جەمەتكە ھۆرمەت قىلماسلىق زور ئەيىبتۇر.

سوئال: نىكاھ ئەدەپلىرى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ.

جاۋاب: ئەر بىلەن ئايالنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، نىكاھ ئەدەپلىرىنىمۇ بىلىش كېرەك. ئەر بىلەن ئايالنىڭ ئۆزلىرى ۋە بالىلىرى ئۈچۈن پايدىلىق بولغان نىكاھتا ھەر ئىككى تەرەپتە قىزغىنلىق، خۇلق ۋە مىجەز جەھەتتە مۇۋاپىقلىق، ياش جەۋھەتتىكى مۇناسىپلىق، نەسەب جەھەتتە بىر - بىرىدىن يىراق بولۇش كېرەكتۇر.

نىكاھ قىلىنغۇچى قىز - يىگىت مىجەز - خۇلقى جەھەتتە بىر - بىرىگە مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك. بىر - بىرىنىڭ مىجەز - خۇلقىنى ياقىتۇرمىغان ئادەملەر بىر چاقىرىم يەرگىمۇ بىللە بارالمايدۇ. ئۇنداقتا، مىجەز - خۇلقى بىر - بىرىگە مۇۋاپىق بولمىغان قىز بىلەن يىگىت قانداق قىلىپ دۇنيا سەپىرىدە بىللە بولالىسۇن ۋە قانداق قىلىپ بىر جان، بىر تەن بولالىسۇن؟

بىر قېتىم يۈزلىرىنى، بويىنى كۆرۈش بىلەن قىز يىگىت بىر - بىرىنىڭ مىجەز - خۇلقىنى پۈتۈنلەي بىلىپ ۋە سىناپ بولالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تېخىمۇ ئەتراپلىق چۈشىنىشكە، كۆپرەك بىلىشكە تىرىشىش زۆرۈر.

سۈتىنى سېغىپ ئىچىش ئۈچۈن سىيىر ئالغان ئادەممۇ ئۇزاق ۋاقىت ئالماقچى بولغان سىيىر ھەققىدە بىلگەنلەردىن سورايدۇ. شۇنداق ئىكەن ئۆمۈر بويى بىللە تۇرۇدىغان ۋە بىللە ياشايدىغان ئادەم ھەققىدە سورايدۇ ۋە ئۇنىڭ ھالىنى ئوچۇق بىلىش ئۈچۈن كۆپرەك ئىجتىھات قىلىش لازىم.

مىجەز - خۇلقىنىڭ ئوخشاشلىقىنى بىلىشنىڭ ئورنىغا بولغۇسى ئەرنىڭ مېلىنى، كىيىم - كېچەك، ئۆي جاھازلىرىنى، ئاتا - ئانىسىنى تەكشۈرۈش بىلەنلا قانائەت قىلسا، ئاخىر بىر ئۆمۈر پۇشايمان قىلار ۋە ئۆز - ئۆزىنى قارغاپ ئۆتەر. مىجەز -

خۇلقى مۇۋاپىق بولمىغان ھالدا يالغۇز مال - بايلىققىلا قىزىقىپ، شۆھرەت - دەرىجە ئىزدەپ قىزلىرىنى نىكاھ قىلغۇچىلار ئادەم بالىسى بىلەن سودا قىلغۇچىلاردۇر. چۈنكى بۇنداق نىكاھ ھەقىقىي مەنىدىكى نىكاھ ئەمەستۇر.

تەربىيىلىك ئاياللار ئۆز ئۈستىباشلىرىنى ھەر قاچان پاكىز ۋە گۈزەل تۇتۇپ يۈرگەندەك ئۆيلىرىنىمۇ كامىل دىققەت بىلەن پاكىز تۇتار. چۈنكى ئىسلام شەرىئىتىنىڭ ھۆكۈمىچە پاك يۈرمەك، ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ بۇرچىدۇر.

ئاياللارغا ئۆزلىرىنى ھەر ۋاقىت ئەرلىرىگە گۈزەل ۋە مۇھەببەتلىك كۆرسەتمەكلىك لازىم بولغىنىدەك پاسكىنا يۈرمەك ۋە ئۆيىنى بىسەرەمجان تۇتماق دۇرۇس بولماس. «ئۆيىنىڭ پاسكىنا تۇرمىقى خاراب بولمىقىنىڭ ئالامىتىدۇر» دېيىلگەندۇر. ئۆيىدە تەربىيىلىك ئايالنىڭ بارلىقىغا ئۆيىنىڭ پاكىزلىقى، يوقلۇقىغا ئۆيىنىڭ مەينەتلىكى دەلىل بولۇر. ئەرلىرىگە مۇھەببەتلىك كۆرۈنۈش ئۈچۈن پاكىز بولۇش، خەزىنىسىدە بارىنى خەجلىپ كىيىنىش، ھەتتا پۇراقلىق نەرسىلەرنى سۈرتۈش ئەزگۈلۈك ۋە توغرىلىققا خىلاپتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيىلىك ئاياللار ئەرلىرى ئىستىگەن رەۋىشتە ھەر ۋاقىت پاكلىقنى ئادەت قىلىۋالسا، مۇمكىنقەدەر ساپ كۆڭۈل بىلەن ئەرلىرىگە ئىتائەت قىلىۋالسا، ئەرلىرىنىڭ خۇشال ۋاقىتلىرىدا مۇلايىم سۈپەتتە ئەرلىرىنىڭ يانلىرىدا بولۇش ۋە ھەر ۋاقىت ناچار، روھسىز قىياپەتلەردە كۆرۈنمەكتىن ساقلىنىۋالسا.

ئاياللارنىڭ تەربىيىلىك بولماقلىرى پۈتۈن كىشىلەر ئۈچۈن زۆرۈر بىر ئىش بولسىمۇ، كىيىم - كېچەك ۋە باشقا زىننەتلەردە ئەرلىرى ئۈچۈن بولۇشى لازىمدۇر. ئەكسىچە، تويىلارغا، باغچىلارغا، سەيلە - ساياھەتكە بارغاندا زىننەتلەرگە بېزىنىپ، ئۆيلىرىگە، ئەرلىرىنىڭ يېنىغا قايتقانلىرىدا ئەسكى ئىش كىيىملىرىنى كىيگۈچى ئاياللار تەربىيىسىز ئاياللاردۇر.

ئەپۇ قىلىش

سوئال: ئەپۇ قىلىش دېگەن نېمە؟ نېمە ئۈچۈن ئەپۇ قىلىشنى ئېسىل خىسلەت دەيمىز؟

جاۋاب: ئەپۇ دەپ كەچۈرۈمگە ئېيتىدۇ. بىر كىشى كەمچىلكلىرىنى بويىغا ئېلىپ، ئۆكۈنۈپ، كەچۈرۈم سورىسا، ئەپۇ قىلىش لازىم. چۈنكى، ئەپۇ ياخشى خۇلقلارنىڭ ئەۋزىلى، ئىنساننىڭ ئېسىل خىسلەتلىرىنىڭ بىرىدۇر. ئالىجاناب كىشىلەر ئۆزىنى (كەچۈرۈمنى) قوبۇل قىلىدۇ، بىر كىشى قۇسۇر ۋە قىياھەتنى بويىغا ئېلىپ ئۆزرە ئېيتسا، ئۇنى ئەپۇ قىلىدۇ، بۈيۈكلۈك ۋە ئۇلۇغۋارلىقنىڭ لەززىتى باشقىلاردىن ئۆچ ئېلىشتا ئەمەس، بەلكى ئەپۇ قىلىشتىدۇر. مەسلەن، ئەھمەد مەھمۇدقا بىر يامان ئىش قىلىپ دىلىنى ئاغرىتتى، مەھمۇد ئۆچىنى ئالدى، خوش، يامانلىق قىلىشتا بۇلار ئارىسىدىكى پەرق قانچىلىك؟ ھالبۇكى، ھەر ئىككىسى بىر - بىرىگە يامانلىق قىلىپ، غەملىك ۋە پەرىشان بولدى. بىر يامانلىق ئىككى بولدى. ئەگەردە ئەھمەدنىڭ قىياھەتتىگە مەھمۇد ئەپۇ مۇكاپاتىنى بەرسە ئىدى، ھەر ئىككىسى شاد ۋە خۇرسەن بولغان بولاتتى.

نۇشپەرۋان ئادىل شۇنداق ئېيتىدۇ: «بىر گۇناھكارنى ئەپۇ قىلغانلىقىمىدىن قانچىلىك لەززەتلەنگىنىمنى ھېچكىمگە ئېيتمايمەن.»

شۇڭا، سىزمۇ كەچۈرۈم خىسلىتىنى ئۆزىڭىزگە شوئار قىلىڭ، ئەتراپىڭىزدىكىلەردىن ئۇلارنىڭ ئەرزىمىگەن گۇناھلىرى سەۋەبلىك يۈز ئۆرىمەڭ! ئۇلارنى ئەپۇ سۈيى ۋە مەرھەمەت نۇرى

بىلەن بەھرىمەن قىلىڭ! ئۇلارنىڭ ئەھۋالىدىن ھەر دائىم خەۋەردار بولۇپ تۇرۇڭ! مەرھەمەت يۈزىسىدىن شەپقەت لىباسىنى ئىنتىم قىلىڭ!

ئەپۇ قىلىش سەۋەبىدىن يامانلىق قىلغۇچىنىڭ دىلى قايتا يامانلىقنى ئويلاشتىن ئىمىنىدۇ ۋە ياخشى تەرەپكە ئۆزگىرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر كىشى بولسىمۇ قىياھەتتىن قۇتۇلىدۇ. ئەگەر كىشىلەرنىڭ كۆپ قىسمى كۆڭلى - كۆكسىنى كەڭ تۇتۇپ، ئەرزىمىگەن ئىشلارغا كۆڭلىدە غۇم ساقلىماي، ئەپۇ قىلغان بولسا، يامان نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ سانى شىددەت بىلەن تۆۋەنلەپ كەتكەن بولاتتى.

مېنىڭ يېقىندا بىر كىتابتىن كۆرۈشۈمچە، بىر مەملىكەتنىڭ پادىشاھى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى بىلەن مەرھۇم شاھنىڭ ئاكىسى ئارىسىدا تەخت تالاشىش كۈرىشى باشلىنىپتۇ. ئاخىر شاھ ئوغلى تەختنى قولغا كىرگۈزۈپتۇ ۋە تاغىسىنى قولغا چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭغا ئۆلۈم جازاسى بەرمەكچى بولۇپتۇ. ئەمما شۇ چاغدا بىر ئاقىل ۋەزىر: «ئۇلۇغ شاھىم، گۇناھكارغا ئۆلۈم جازاسى بەرسىلىرى قانۇنغا ئۇيغۇن ھەم ھېچكىم بۇنىڭدىن ھەيران قالمايدۇ، ئەگەر يەنە بىر ئۇسۇلنى قوللانسىلىرى، ئەل ئاڭلىسىمۇ سىلىدىن كۆپ مىننەتدار بولىدۇ، گۇناھكارمۇ سىلىدىن مىڭ مەرتىۋە رازى بولىدۇ» دەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ قانداق تەدبىرى بارلىقىنى سوراپتۇ. ۋەزىر: «ئەگەر گۇناھكارنى كەچۈرۈم قىلىپ ئەلگە چاكارلىسىلىرى، ئەلنىڭ كۆڭلى سىلىنىڭ ئادالەتلىك ھۆكۈمرانلىقلىرىدىن مىڭ مەرتىۋە سۆيۈنگەن بولاتتى» دەپتۇ. دەرۋەقە، پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ كېلىپ، تاغىسىنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىلىپتۇ. تاغىسى قىلغان گۇناھىغا توۋا قىلىپ، پادىشاھنىڭ شاپائىتىدىن سۆيۈنۈپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئەل پادىشاھنىڭ بۇ چاكارنامىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆز پادىشاھىنىڭ ھەقىقەتەن ئادىل، رەھىمدىل ۋە ئەپۇنى

دوست تۇتقان شاھ ئىكەنلىكىدىن سۆيۈنۈشۈپتۇ. بۇ پادشاھنىڭ ئۇلۇغ نامى تىللاردا داستان بولۇپتۇ. مانا قاراڭ، شۇنچە ئۇلۇغ پادشاھ دۆلەتنىڭ خەۋپسىزلىكىگە تاقىلىدىغان بىر مەسىلىدە ئەپۇنى ئۆزىگە دوست تۇتقان يەردە، بىز تۇرمۇشتا ئادەتتە ئۇچراپ تۇرىدىغان ئىشلاردا نېمە ئۈچۈن باشقىلارنى ئەپۇ قىلالمايمىز؟ ئەگەر باشقىلارنى ئەپۇ قىلساق بىر دوستنى كۆپەيتكەن، ئەپۇ قىلمىساق، بىر دۈشمەننى كۆپەيتكەن بولىمىز. شۇڭا، ئەپۇ ئەڭ ئېسىل خىسەلەتلەرنىڭ بىرى بولۇپ، ئۇ كىشىلەر ئارا مېھرىبانلىقنى ئاشۇرۇشتا ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

سوئال: بەك كۆپ ئەپۇ قىلىمەن، بۇ سەۋەبتىن ئەخمەق دەپمۇ ئاتىلىپ قالغان چاغلىرىم بار. قانداق قىلسام بولار؟

جاۋاب: ئەپۇ قىلىش ئۆزى ئېلىشقا تېگىشلىك نەرسىنى ئالماي تۇرۇپ، ئۇنى يەنە باشقىلارغا بېرىۋېتىش، باشقىلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىش دېمەكتۇر. ئاقىللار ئەپۇ قىلغۇچىدۇر، ئەپۇ قىلغۇچىنى ياخشى كۆرىدۇ. دانىشمەنلەرنىڭ كىتابلىرىدا: ئۆزۈڭدىن يىراقلاشقانلارغا يېقىنلىشىش، زۇلۇم قىلغانلارنى ئەپۇ قىلىش، ئۆزۈڭگە بىر نەرسە بەرمىگەنلەرگە ئېھسان قىلىش گۈزەل خۇيلۇق بولۇشنىڭ بەلگىسىدۇر، دېيىلگەن.

گېپىڭىزگە قارىغاندا، سىز ئەپۇ قىلىشنى دوست تۇتقان، يۇمشاق كۆڭۈل، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنى مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەت دەپ بىلىدىغان دىيانەتلىك كىشى ئىكەنسىز. مۇشۇ سەۋەبتىن كىشىلەرنى كۆپ ئەپۇ قىلىدىكەنسىز، بۇنىڭ بىلەن بەزىلەر سىزنىڭ يۇمشاق كۆڭۈللۈكىڭىزدىن پايدىلىنىپ تۇزاققا دەسسىتىۋاتقان بولۇشىمۇ مۇمكىن، يېقىن - يورۇقلىرىڭىز سىزنى ئەخمەق دېيىشكەن بولۇشى مۇمكىن. شۇڭا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئەپۇنى داۋاملىق دوست تۇتۇڭ، شەرت

شۇكى، ئەپۇ قىلغىنىڭىزنىڭ ۋەزنى بولسۇن، قارشى تەرەپنىڭ يالغان - ياۋىداق سۆزلىرىگە ئالدىنىپ كەتمەڭ، قارشى تەرەپ چىن دىلىدىن توۋا قىلغان، گۇناھىنى تونۇغاندىن كېيىنلا، ئەتراپلىق ئويلىنىپ كۆرۈپ، ئاندىن ئەپۇ قىلىشىڭىزنى سۈرسىڭىزمۇ كېچىكمەيسىز. يېقىن - يورۇقلىرىڭىز سىزنىڭ مۇشۇ ئاجىزلىقىڭىزنى كۆرۈپ، سىزگە ئىچى پۇشقان، قارىقويۇق ئەپۇ قىلىۋەرگەنلىكىڭىزدىن ئىچى پۇشقان بولۇشى مۇمكىن.

سوئال: ئەپۇ قىلىشقا تېگىشلىك بولمىغانلارنىمۇ ئەپۇ قىلىشقا بولامدۇ؟

جاۋاب: بۇلارنىمۇ ئەپۇ قىلىشقا بولىدۇ، ئەمما شەرت شۇكى، ئۇلار چىن دىلىدىن توۋا قىلغان، گۇناھىنى تونۇغان بولۇشى كېرەك، بولمىسا، ئۇ گۇناھىنى يۇيۇشنىڭ ئورنىغا تېخىمۇ چوڭراق گۇناھ ئۆتكۈزۈشى مۇمكىن.

بىر يۇمشاق كۆڭۈل تۇغقىنىمىز بار ئىدى، ئۇنىڭ بىر يېقىنى ئۇنىڭ نۇرغۇن مال - مۈلكىنى ئالداپ ئېلىۋېلىپ يوقىتىپ، ئۇزۇن يىللارغىچە تۆلەپ بەرمىدى. ئارىدا خېلى كۆپ جەڭگى - جېدەل يۈز بەردى. كېيىنكى يىللاردا بۇ جەڭگى - جېدەللەرمۇ بېسىقپ قالدى. ئاڭلىساق، تۇغقىنىمىز بىرقېتىم ئۇ تونۇشى بىلەن ياقا سىقىشىۋېتىپ، بولالماي ياخشىراق پاراڭلىشىشنى ئېيتىپتۇ. ئىككىسى ئىشىكىنى مەھكەم تاقاپ ئولتۇرۇپ پاراڭلىشىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىككىلىسى چۈشىنىش ھاسىل قىلىپتۇ، تۇغقىنىمىز ئۇ كىشىنى ئەپۇ قىلىپ، يەنىلا بۇرۇنقىدەك ياخشى مۇناسىۋەتتە بولۇپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران قالغان كىشىلەر تۇغقىنىمىزغا: «ئۇ سېنىڭ شۇنچە كۆپ مال - مۈلكۈڭنى يوق قىلىپ تۈگۈلۈپ يېتىۋالدى، يەنە ئۇنىڭ بىلەن گەپلىشىپ ھېچنېمە بولمىغاندەك يۈرگىنىڭ نېمىسى؟ قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن پۇلۇڭنى ئالماسەن!» دېيىشىپتۇ.

ئەمما تۇغقىنىمىز: «مەن ئۇنى كەچۈرۈۋەتتىم، تاپسا بېرەر، بولمىسا ئۆز يولچە بولار، مەن ئۇنىڭ بىلەن ئىلگىرى يېقىن بۇرادەر ئىدىم، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولۇشنى خالايمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ ئىشتىن ھېلىقى كىشى قاتتىق تەسىرلىنىپ، باش چۆكۈرۈپ ئىشلەپ، سودا - سېتىق قىلىپ، ئىككى يىلغا قالمايلا قەرزلىرىنى تولۇق قايتۇرۇپتۇ... ئەگەر تۇغقىنىمىز ئۇ كىشىگە داۋاملىق بېسىم قىلغان بولسا، قولىدا ھېچنېمىسى قالمىغان ئۇ كىشىمۇ توقۇمنى قورسىقىغا ئېلىپ جىم يېتىۋېلىشى، ئۇلارنىڭ مۇناسىۋىتىمۇ ناچار پېتى قالغان بولاتتى. تۇغقىنىمىز غەرزسىز ھالدا ئۇنى ئەپۇ قىلىۋىدى، ئويلىمىغان يەردىن ھەم كونا دوستىنى قايتىدىن تېپىۋالدى، ھەم قەرزلىرىنى تولۇق قايتۇرۇۋالدى. ئەپۇ قىلىشنىڭ مۇشۇنداق خىسلەتلىرى بەك كۆپ.

سوئال: بەك كەسكىن بولمىسىمۇ، گۇناھكار بىرسىنى جازالاش كېرەكمۇ ياكى ئەپۇ قىلىش كېرەكمۇ؟
جاۋاب: گۇناھ ئېغىر بولمىسا جازالاشقا بولمايدۇ. ئەپۇ قىلغۇدەك يېرى بولسا ئەپۇ قىلىش تېخىمۇ ياخشىدۇر. بىر كىتابتا: جازا بېرىشتىكى خاتالىق ئەپۇ قىلىشتىكى خاتالىقتىنمۇ ياماندۇر، دېيىلگەن. شۇڭا، ئامالنىڭ بارىچە گۇناھلىرىنى كەچۈرۈم قىلىپ، ئەپۇ قىلىش ئۇ كىشىنىڭ ئوڭلىنىپ ياخشى ئادەم بولۇشىغا كۆپ ياردەم بېرىدۇ. ئەگەر ئۇنداق قىلمىغاندا ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىپ، ئۇ كىشى گۇناھ پاتىقىغا تېخىمۇ چوڭقۇر پېتىپ كېتىشى مۇمكىن.

سوئال: چوڭلار كىچىكلەرنى ئاۋۋال ئەپۇ قىلىشى كېرەكمۇ ياكى كىچىكلەر چوڭلارنى ئەپۇ قىلىشى كېرەكمۇ؟
جاۋاب: ئادەتتە چوڭلارنىڭ كىچىكلەرنى ئەپۇ قىلغانلىقىنى

كۆپرەك ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. بۇ چوڭلارنىڭ كۆرگەن - بىلگەنلىرىنىڭ كۆپلۈكى، تۇرمۇش تەجرىبىسىنىڭ موللۇقىدىن، ئەقلىنى ئىشلەتكەنلىكىدىن بولىدۇ. ئەگەر ئەپۇ قىلىشنىڭ پەزىلىتىنى، خىسلىتىنى كىم بالدۇر چۈشەنسە، شۇ قارشى تەرەپنى ئەپۇ قىلىشقا ئالدىرايدۇ. بۇنىڭدا چوڭلار ئالدى بىلەن كىچىكلەرنى ئەپۇ قىلىشى كېرەك ياكى كىچىكلەر چوڭلارنى ئاۋۋال ئەپۇ قىلىشى كېرەك دەيدىغان بەلگىلىمە يوق. كىمىنىڭ كۆڭلى ئىنساپلىق بولسا شۇ ئالدى بىلەن ئەپۇ قىلسا، شۇ ئاكتىپ ئورۇنغا ئۆتىدۇ، كىشىلەر ئالدىدا مەرد، كۆڭلى - كۆكسى كەڭ، ئەپۇنى دوست تۇتقان بولۇپ كۆرۈنىدۇ. شۇڭا، ئەپۇ قىلىشقا ئالدىراش، ئەپۇ قىلىش ئارقىلىق كىشىلەرنىڭ دىلىنى يۇمشىتىش ياخشىلىققا ئۈندەشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك ئۇسۇلىدۇر.

ئەدەپلىك بولۇش

سوئال: ئەدەپنىڭ خەلقىمىز ئارىسىدىكى ھۆكۈمى قايسى؟

جاۋاب: ئەدەپ گۈزەل تەربىيە، ياخشى ھەرىكەت، گۈزەل ئەخلاق، ھاييا، نازاكەت، ھۆرمەت - تەۋازۇ دەپمۇ ئاتىلىدۇ. مەسىلەن، تەربىيىلىك بالا ئەدەپلىك بالا دېيىلىدۇ. كونسىلار دائىم بىزگە: «ئەۋلادىڭلارنى ئەدەپلىك، تەربىيىلىك يېتىشتۈرۈڭلار» دەپ نەسىھەت قىلىدۇ. ئاتا - بوۋىلار دائىم: «سىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىلىرىڭلار ئەخلاقى ئەڭ گۈزەل بولغانىڭلاردۇر» دەپ نەسىھەت قىلىدۇ. ھەتتا بەزىلەر: «ئەدەپ ئىلىمىدىن ئىلگىرى كېلۇر» دەيدۇ.

ئىبنى مۇبارەك ھەزرەتلىرى: «پۈتۈن ئىلىملەرنى بىلگەن كىشىنىڭ ئەگەر ئەدەپىدە نۇقسانلىق بار بولسا، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمىگەنلىكىمگە ئەپسۇسلانمايمەن، بۇنى ئەيىب ھېسابلىمايمەن. ئەمما ئەدەپلىك كىشى بىلەن كۆرۈشەلمىسەم ئەپسۇسلىنمەن» دېگەندى.

سوئال: ھەددىنى بىلىش دېگەن نېمە؟ قانداق قىلغاندا بۇ دەرىجىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ئەدەپ ھەددىنى بىلىش، چەكتىن ئېشىپ كەتمەسلىك دېگەنلىكتۇر. ئائىلىدە، ئىشخانىدا، جامائەت ئالدىدا ھەرقانداق ئىشنىڭ بىر چېكى بار. بارلىق كۆڭۈلسىزلىكلەر، بىئاراملىقلار ھەددىدىن ئېشىشتىن كېلىپ چىقىدۇ. ھەرىكەم ھەددىنى بىلىپ، چەكتىن ئاشمىسا، مەسىلەن، ئۆي خوتۇنىمۇ، ئەركەكمۇ ئۆز ھەددىنى بىلىپ ئۇنىڭغا قارىتا ھەرىكەت قىلسا، ئۇ ئۆي جەننەتكە ئوخشاش بولىدۇ. بۇنىڭغا رىئايە قىلغاندا نە غوۋغا،

كۆڭۈلسىزلىك، نە ئۇرۇش - تالاش بولمايدۇ. تۇرمۇش بەخت - سائادەتكە چۆمگەن ھالدا ئۆتىدۇ.

سوئال: ئەدەپنىڭ يەنە قانداق سۈپەتلىرى بار؟ ئۇنى مۇكەممەللەشتۈرۈش ئۈچۈن قانداق ھەرىكەت قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: كىشىدە ئەدەپ بولسا ئىلىمۇ بولۇشى لازىم. ئەدەپ ئەقىلگە باغلىق نەرسە، ئەقىل ئۈستىگە ئەدەپ قوشۇلسا نۇر ئۈستىگە نۇر قوشۇلغان بولىدۇ. ئۇلۇغلۇق ئەقىل ۋە ئەدەپ بىلەن بارلىققا كېلىدۇ. ئەقىلنىڭ قەدرى ئەدەپ بىلەن، بايلىق قەدرى ساخاۋەت بىلەن، قۇۋۋەت قەدرى باھادۇرلۇق بىلەن ئاشىدۇ. ئاتا - ئانىسى ئۆلگەن ئادەمنى ئەمەس، ئەدەپ - ئەخلاقى بولمىغان ئادەمنى يېتىم دېسىڭىز بولىدۇ.

ئەدەپ - ئۇلۇغلۇق ۋە يۈكسەكلىك قەسرىنىڭ شوتسىنىدۇركى، بۇ شوتتا ئارقىلىق ھەممە مەقسەت مەنزىلىگە يېتىش مۇمكىن. شەرم گۈلزارىدىن بولسا بارچە مۇددىئىا گۈللىرىنى دەستىلەش مۇمكىن. كىچىك سىرلار ھەقىقىتىنى چۈشەنگۈچىلەر ۋە ھەر قانداق مەنىسىنى تەتقىق قىلغۇچىلار ئېيتىدۇركى، ئادىمىيلىك رىئالىتىنىڭ دەرىجىسىنى ئوقۇشقا باشلاپ، بەختىيارلىق كوچىسىغا قەدەم قويغۇچى ھەر بىر ئىنسانغا ئالدى بىلەن شەرم - ئەدەپ قائىدىسىنى ئۆگىنىش شەرتتۇر. تاكى بەخت مۇئەللىمىنىڭ يوللانمىسى بىلەن ھايات قانۇنى ئىلمىنى ئىدىراك قىلىشتا بىلىملىك ۋە ئۇستى بولالىسۇنكى، ھەقىقەتەنمۇ، ئەدەپ ئىنسانىيەت ئۈچۈن ئاجايىب تاج ۋە ئادىمىيلىك بېزىكى ئۈچۈن قىممەتباھا گۆھەردۇر.

ھېكمەت ئەر باپلىرىنىڭ ئېيتىشلىرىچە، كىشىنىڭ ۋۇجۇد گۈلى ئەدەپ رەڭگى ۋە ھىدىدىن خالىي بولسا، ئۇ كىشى ئادەملەر نەزىرىدە تىكەندەك خار ۋە بىئېتىبار بولىدۇ، خەلق كۆڭلى ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىشتىن قالىدۇ ھەمدە خاھى ياتلار بولسۇن ياكى

ئاغىنىلىرى بولسۇن ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈيدۇ. ئۇنىڭ ئەھۋالى بەتلەرگە نەپەت قەلىمى بىلەن يىرگىنچلىك ۋە ياتلىق بەلگىلىرىنى قويىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شەرم - ھاپاسىز ۋە ئەدەپسىز كىشىلەر دەۋراننىڭ دەككىسى ۋە تەنبەھىدىن ئۆزلىرىنىڭ ئازادلىق قاناتلىرىنى سىنغان ھالدا كۆرىدۇ ۋە ئۇلارغا ھېچكىم ھېچقاچان مېھىر - مۇھەببەت كۆرسەتمەيدۇ. ئەدەپسىزلىك شۇنداق سەلىكى، ئۇ ئابروى ۋە بۈيۈكلۈك قەسرەنى گۈم قىلىپ، ئىدراك بويىنى ھەر خىل ئارقانلار بىلەن باغلاپ تاشلايدۇ. ئاقىللارنىڭ ئېيتىشلىرىچە، ئەدەپ رىئايىسى شۇنداق سۈرمىكى، ئۇنىڭ توزۇندىسىنى ھەر قانداق كىشىگە سۈرتسە، ئېتىبار كۆزىنىڭ روشەنلىكى ھېچقانداق سەۋەب بىلەن زەئىپلىك ۋە ئىللەتكە يولۇقمايدۇ. زاماننىڭ ئۇلۇغ - ئۇششاقلىرى ئۇنىڭ ھۇزۇرىنى مېھىر - مۇھەببەت بەزمىسىنىڭ چىرىغى دەپ بىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەر ئىقبالىنىڭ يۇلتۇزى كۈندىن - كۈنگە يۈكسەكلىككە كۆتۈرۈلىۋېرىدۇ.

سوئال: ئەدەپ - ئەخلاقلق كىشىنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟
جاۋاب: ئەخلاقلق ۋە تەۋازۇلۇق ئادەم كىشىلەرنىڭ مۇھەببىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدۇ. دوستلۇق گۈلزارىدا يارقىن گۈللەرنى ئېچىلدۈرىدۇ. ئۇ گۈلزاردىن يېقىملىق، مېھرىبانلىق ۋە ئۈلپەتچىلىك بەزمىسىدە ھەر خىل خۇش پۇراق گۈللەر چىچىلىدۇ، تەكەببۇرغا مۇلايملىق تەرەپتىن يول كۆرسىتىدۇ. ئەدەپ، تەۋازۇ كىچىكلەرنى چوڭلارنىڭ دوستلۇقىغا سازاۋەر قىلىدۇ. چوڭلارنىڭ كۆڭلىگە كىچىكلەرنىڭ مېھرىنى سالىدۇ. ئەدەپلىك ۋە تەۋازۇلۇق ياشنى خەلق قەدىرلەيدۇ. تەكەببۇر، پەقەت ئۆزىنىڭلا مەنپەئىتىنى كۆزلىگۈچىلەر، جاھىل ۋە نادانلار ئەدەپ ۋە تەۋازۇنىڭ نۇرىدىن نېسىپسىز كىشىلەردۇر.

سوئال: ئەدەپ توغرىسىدىكى تەبىرلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۆز ئالدىم بىردىنلا يورۇپ كەتكەندەك بولدى. دېمەك، ئەدەپ - ئەخلاق ئادەمدە گۈزەل ھېس - تۇيغۇلارنى، گۈزەل ئارزۇلارنى ئويغىتىپ، كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ياخشىلاش رولىنى ئوينايدىكەن. ئۇنداقتا، ئادەم زادى تۇرمۇشتىكى قانداق ئىشلاردىن ئەدەپنى ئۆگىنىشى ۋە ئۆزىگە ئۈلگە قىلىشى كېرەك؟
جاۋاب: كونايلار: «ئەدەپنى ئەدەپسىزدىن ئۆگەن» دەپ نەۋسىيە قىلىدۇ. دېمەكچىكى، ئەدەپسىزلىكنىڭ ئەكسى ئەدەپلىك بولۇشتۇر. ئەدەپسىزلىكلەردىن يىرگەنگەن، ئەدەپسىزلىكنى ئۆزىدىن يىراق قىلىپ، ئەدەپلىك بولۇشقا ئىرادە باغلىغان ئادەم چوقۇم ئەدەپسىزلىكلەردىن ئىبىرەت ئېلىپ، ئۆزىدە گۈزەل ئەدەپ - ئەخلاق ۋە ئېسىل ئىنسانىي پەزىلەت يېتىلدۈرۈپ، كىشىلەر ئارىسىدا ئەدەپلىك ئادەم دېگەن نام - ئاتاقنى ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ياخشى نىيەتلىك، ئەدەپ - ئەخلاقلق، ئېسىل پەزىلەتلىك كىشىلەر بىلەن كۆپرەك ھەمسۆھبەت بولغاندا، چوقۇم گۈزەل ئەخلاقلقنى يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ. سىز بۇ جەھەتتە ئەتراپلىق تىرىشچانلىق كۆرسىتىشىڭىز، تىرىشچانلىق ئارقىلىق مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش يولىنى تۇتۇشىڭىز لازىم.

ئەر - خوتۇنچىلىق ئەدەپلىرى

سوئال: ئەر - خوتۇننىڭ كۆڭۈللۈك ئۆتۈشى ئۈچۈن قايسى قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئەر ۋە ئايالنىڭ كۆڭۈللۈك تۇرمۇشى پۈتكۈل ئائىلە ئەزالىرىغا بەخت - سائادەت كەلتۈرىدۇ، ئۇلارنىڭ يۈزىگە راھەت - پاراغەت ئىشكىنى ئاچىدۇ. ئەگەر ئاتا - ئانا تەربىيىلىك، ئەدەپلىك، بىر - بىرىگە كۆيۈملۈك بولسا، پەرزەنتلىرىمۇ ئۇلاردىن ئۈلگە ئېلىپ، شۇنداق تەربىيىدە چوڭ بولىدۇ. تەربىيىسىز، ئۇرۇشقاق ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتلىرى ئۆزىگە ئوخشاش يېتىشىپ چىقىدۇ. ئەر - ئايال بولغۇچىلار مۇشۇ ئىشقا ئېتىبار بېرىشى لازىم.

بەزى ئائىلىلەردە ئەھمىيەتسىز ئىش توغرۇلۇق كۆڭۈلسىزلىكلەر يۈز بېرىدۇ. ئاتا - بوۋىلار «جېدەللىك ئۆيدە بەرىكەت بولمايدۇ، ئەر - ئايالنىڭ جېدىلى داكا رومال قۇرۇغىچە بولسۇن» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. «تامما - تامما كۆل بولار» دېگەندەك، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلار بارغانچە ياخشى چۈشەنگەن ئەر - ئايال ئۇششاق، ئەھمىيەتسىز ئىشلاردىن پەيدا بولغان جېدەللەرگە يول قويماستىكى لازىم. ئايال ئىززەت - ھۆرمەتكە سازاۋەر زات. ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنى قەدىرلىمەسلىك ئىنساپ ۋە مۇرۇۋۋەتتىن ئەمەس. ئايالنىڭ كۆزى يورۇش پەيتىدە چەككەن ئازاب - ئوقۇبىتىنى كۆز ئالدىرىمىزغا كەلتۈرەيلى، بالىلارنى دۇنياغا كەلتۈرۈش ئاياللار ئۈچۈن ھايات ياكى مامات دېگەنلىك. ئانا ئامان - ئېسەن كۆزى يورۇپ، بوۋاقتى باغرىغا باسقاندىن كېيىن، تا ئۇنى قاتارغا قوشقۇچە ئاز جاپا چېكەمدۇ. مۆھتەرەم

ئانىلارنى ھەر قانچە ھۆرمەتلىسەك يەنىلا كەملىك قىلىدۇ. بىر دانىشمەن: «جەننەت ئانىنىڭ ئايىغى ئاستىدا» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان.

سوئال: خوتۇننىڭ ئەمگىكىنى تونۇشنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟

جاۋاب: ئۆي ئىگىسى ئايال دائىم ئېرى ۋە بالا - چاقىلىرىنىڭ راھەت ياشاش يولىنى ئىزدەپ، ئائىلىسىنى مەئشەتتىن تەڭلىكتە قالدۇرماستىكى ئۈچۈن ھېرىپ - چارچاپ ئىشلەيدۇ، شۇ يولدا تۈرلۈك جاپا - مۇشەققەتنى ئۈستىگە ئالىدۇ. ئېرىنىڭ خىزمىتىنى قەدىرلەپ، ئىززەت - ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈرگەن ئايال ھەممىنىڭ ئالاقىشىغا سازاۋەر بولىدۇ. ئەقىللىق ۋە نومۇسلىق ئايال ئېرىنىڭ خۇشاللىقى بىلەن غەم - قايغۇسىغا تەڭ شېرىك بولىدۇ؛ ئېرى تاڭ سەھەردە ئىشقا ماڭسا، شېرىن سۆز، خۇش مۇئامىلە بىلەن ئۈزىتىپ قويىدۇ؛ ئىشتىن قايتقاندا، يەنە شۇنداق گۈزەل مۇئامىلە بىلەن قارشى ئالىدۇ. ئېرىنىڭ كىيىم - كېچەك تازىلىقىغا دىققەت قىلىدۇ. تاماقنى ئۆز ۋاقتىدا تەييارلاپ، ئېرى ۋە بالىلىرى بىلەن كۆڭۈللۈك غىزالىنىدۇ. غىزا ۋاقتىدا قاپىقىنى تۈرۈپ، بالىلىرىنى ئۇرۇپ - تىللاپ، ئېرىنىڭ دىلىنى رەنجىتمەيدۇ. «ئەرنى ئەر قىلغانمۇ خوتۇن، يەر قىلغانمۇ خوتۇن» دېگەن گەپ بار. ئەدەپلىك ۋە تەربىيىلىك ئايال ئېرىنىڭ ئەجرىنى قەدىرلەيدۇ، ئىسراپچىلىققا يول قويمىدۇ، قانائەتلىك كېلىدۇ، بالىلىرىنىڭ تەربىيىسىگە كۆڭۈل بۆلىدۇ، ئېرىنىڭ مەسلىھەتسىز بىرەر ئىشقا كىرىشمەيدۇ؛ بولمىغۇر ئىشنى باھانە قىلىپ، ئېرى بىلەن جېدەللىشىپ غوۋغا كۆتۈرمەيدۇ، ئېرى ناشايان ئىش قىلىپ قويسا، مۇلايىملىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ، ئۇنى شۇ ئىشتىن ياندۇرىدۇ؛ ئېرىگە دائىم مۇھەببەتلىك ۋە ساداقەتلىك بولىدۇ، ئېرىنىڭ ئاتا - ئانىسى ۋە قېرىنداشلىرىنى ھۆرمەتلەيدۇ، ئۇلارنى ئوچۇق چىراي، شېرىن

سۆز بىلەن قارشى ئالىدۇ. ئەقىللىق، تەدبىرلىك ئايال بۇ ۋەزىپىلەرگە رىئايە قىلسا، ئۆزى، ئېرى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ راھەتتە ياشىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. مانا شۇنداق پەزىلەتلىك ئايال ھۆرمەت ۋە ئالقىشقا سازاۋەر.

پەرزەنتىنىڭ ھاياتىغا قۇۋۋەت بولىدىغان بىرىنچى قۇۋۋەت ئانىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى قاندىر. بوۋاق شۇ قاندىن ئوزۇقلىنىپ، ھاياتىنى ساقلايدۇ. بالا دەسلەپكى سۆزنى ئانىدىن ئاڭلايدۇ. ئۇ سۆزلىگەن تىلنى «ئانا تىلى» دېمەستىن، بەلكى «ئانا تىل» دېيىشتىكى ھېكمەت شۇدۇر. دېمەك، بالىنى تەربىيەلەپ ئۆستۈرۈشتە، دادىغا قارىغاندا ئانا كۆپرەك ئەجىر سىڭدۈرىدۇ. ئۇنىڭ پەرزەنتكە بولغان مۇھەببىتى دادىنىڭكىدىن ئارتۇق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بالىلار دادىسىغا قارىغاندا ئانىسىغا بەكرەك مايىل بولىدۇ. ئانا پەرزەنتى ئۈچۈن ھەتتا ئۆزىنى پىدا قىلىشىمۇ تەييار. شۇ سەۋەبتىن دانىشمەنلەر: «ئانىنىڭ ھەقىقىي ئاتىنىڭ ھەقىقىدىن ئىككى ھەسسە كۆپرەك» دېگەن.

ئانىغا ئوخشىغان، ئەينى چاغدا دوست ۋە خىزمەتداش بولغان خوتۇن ھەقىقىي چىرايلىق ۋە يېقىملىق خوتۇن بولالايدۇ. ئانىغا ئوخشىغان دېگەندە شۇنداق چۈشىنىش كېرەككى، ئانىلار ھەر دائىم ئۆز پەرزەنتلىرىنىڭ ئۆزلىرىگە يېقىن بولۇشىنى خالايدۇ، بالىلىرى ئۈچۈن رەنج ۋە جاپا چېكىشنى ئۆزلىرىنىڭ بۇرچى ۋە شەرىپى دەپ بىلىدۇ، خوتۇن كىشىمۇ ئۆز ئېرى ئۈچۈن شۇنداق خىسلەتكە ئىگە بولغان بولسۇن؛ دوست دېگەندە شۇنداق چۈشىنىش كېرەككى، ئۇ ئېرىنىڭ ئېيتقانلىرىغا رازى بولۇشى، بىرەر ئىشتىن چەكلىسە جاپا بولماسلىقى، بىساتىدا بارىنى ئېرىدىن ئايىماسلىقى، ئۇنىڭدىن سىر يوشۇرماسلىقى، ئۇنىڭ سىرىنى ئاشكارىلىماسلىقى، ھەر ئىشتا خۇددى دوستلاردەك كېلىشەلشى لازىم؛ خىزمەتداش دېگەندە شۇنداق چۈشىنىش

كېرەككى، ئۇ گويىا ھەمىشە ۋە تەربىيىچىلەرگە ئوخشاش ئېرىنىڭ بەزى سۆزلىرىنى كۆتۈرۈشى، چىدام ۋە سەۋر بىلەن ھەق ياكى ناھەقلىقىنى ئىسپاتلاشقا، ئۆزگىلەر ئالدىدا ئۇنىڭ ئەيىب - نۇقسانلىرىنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇشى لازىم.

يەنە دەدى: يامان خوتۇن باشتا ئوغرىغا، كېيىن دۈشمەنگە، ئاخىرىدا ھاكىمغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ ئوغرىغا ئوخشىغىنى شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇ ئېرىنىڭ مېلىغا خىيانەت قىلىدۇ، ئالداپ، ئورۇنسىز ئىشلارغا ئىشلىتىدۇ، ئېرىنىڭ ئىلتىپات بىلەن قىلغان ياخشىلىقلىرىنى مەنسىتمەيدۇ، پەقەت ئۆزى ئۈچۈن نەپ كەلتۈرىدىغان نەرسىگە ئىنتىلىدۇ؛ ئۇنىڭ دۈشمەنگە ئوخشايدىغانلىقى شۇ جەھەتتىكى، ئۇ ئېرىگە خۇددى دۈشمەندەك دائىم قاپقىنى تۇرۇۋېلىپ، چىرايىنى ئاچمايدۇ، ئۇنى ياراتمايدۇ، ھەر ۋاقىت ئۇنىڭغا گىنە ساقلايدۇ، ئىشلىرىدىن قۇسۇر تېپىپ، رەنجىتىدۇ؛ ئۇنىڭ ھاكىمغا ئوخشاشلىقى شۇ سەۋەبتىكى، ئېرىنىڭ ھەر دائىم ئۆز پەرمانىغا ئەمەل قىلىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئۇنى بويسۇندۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىدۇ. ئۇنى ھاقارەتلەشنى ياخشى كۆرىدۇ، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئاچچىقلىنىدۇ، ئېرىنىڭ خاپا ياكى خۇشال ھالىتىگە پەرۋا قىلمايدۇ.

يەنە ئېيتتى: ياخشى خوتۇنلارنىڭ ئەرگە ئىززەت ۋە ئىكرام كۆرسىتىشى شۇنداق بولىدۇكى، ئۇلار ئەرلىرىنىڭ ئائىلىدىكى كىرىم - چىقىملىرىغا رازى بولۇشىدۇ، ھاپا ۋە ئىپپەت پەردىسىنى يىرتمايدۇ، قىيىنچىلىق ۋە غەملىك كۈنلەردە ئېرىگە تەنە قىلمايدۇ، ئېرى بىلەن كېچەيۈ كۈندۈز مۇرەسسە ۋە مادارا قىلىپ، مەسلىھەت بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدۇ.

سوئال: ئۆيلىنىپ ئائىلە قۇرۇشنىڭ مۇھىملىقى ھەققىدە سۆزلەپ بېرىڭ.
جاۋاب: شۇنداق ئادەملەرمۇ باركى، ئۇلار مۇھەببەت بوستانىنى

ئارىلاپ، ئۆيلىنىشكە قەدەم قويمايدۇ ۋە بۇ پەيز بېغىنىنىڭ گۈلزارىدىن گۈللەر ئۈزۈلمەيدۇ، ئەكسىچە دائىم غەم ئۆيسىدە ئۆزلىرى يالغۇز - تەنھا ئولتۇرىدۇ. بەزىبىر كەم ئەقىل ۋە بۇرۇننىڭ ئۇچىنىلا كۆرىدىغان كىشىلەر بولسا پۈلۈم يېتىشمەيدۇ دەپ ياكى خوتۇن ئالسا ئەپلەپ باقالماسلىقتىن ئەنسىرەپ، گۈزەل ۋە بەختىيار ئاياللار ۋە سالىدىن يۈز ئۆرۈيدۇ. ئەمما مەلۇمكى، ئۆيلىنىش يولىدا ۋە ئۇنىڭ خەرج - خىراجىتى يولىدا قانچىلىك نەرسە ئىشلىتىلسۇن، كېيىنچىلىك بۇلار تولدۇرۇۋېلىنىدۇ. ئەمما، بۇ يولنى بېسىپ ئۆتۈشتە تۆۋەندىكىلەرگە ئەمەل قىلماق كېرەك: شۇنداق قىلغاندا ئەلچى كىرگۈزۈلسۇنكى، بۇ قىزنىڭ مېھرى ئىسسىق، يۈزىدىن ئاليجانابلىق ۋە ئىپپەت نامايان بولسۇن، پاكلىق ۋە پاكىزلىق پەردىسى ئارقىسىدا تەربىيەلەنگەن، چىرايلىق ئىش ۋە ئادەملەرگە ئۆگىتىلگەن بولسۇن! بۇنداق قىز ئەڭ ياخشى تارتۇق بولۇپ، ياشلىق ۋە ھايات داستىخاننىڭ لەززىتىنى مول قىلىدۇ. تەجرىبىلەردىن مەلۇم بولۇشىچە، چىرايلىق خۇلققا ئىگە ئاياللارنىڭ ئەرلىرىمۇ شۇنداق خۇلققا ئىگە بولۇر ئىكەن. ئەكسىچە يامان خۇلقلىق ئاياللارنىڭ ئەرلىرىمۇ يامان خۇلققا ئىگە بولۇپ، ئۇلاردا ياۋۇزلۇق ئىللەتلىرى پەيدا بولۇپ، باشقىلار بىلەنمۇ قوپال مۇئامىلىدە بولۇر ئىكەن.

ئائىلىۋى مەسىلىلەردە ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدا ئىناقلىق ۋە كېڭىشىپ ئىش كۆرۈش بولمىسا، بۇنداق ئائىلە ئازاب ۋە مۇشەققەت ئۇۋىسىغا ئايلىنىدۇ. بۇنداق ئائىلىدىن لەززەت كېتەر، راھەت يوقىلىدۇ، بالىلارنىڭ تىنچلىقى بۇزۇلىدۇ، ئائىلە ئەزالىرى ئوتتۇرىسىدا بىر - بىرىگە دۈشمەنلىك پەيدا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئائىلىلەردە ئۇرۇش - جالجال چىقماسلىقىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئاياللىرىمىزنىڭ ۋەزىپىسىدۇر.

ئەر بىلەن مۇرەسسە - مادارادا ياشاش ئۈچۈن ئاياللىرىمىز تۆۋەندىكى ئىككى ئىشقا ئەمەل قىلىشى زۆرۈر: بىرىنچى، ئەرنىڭ

تەبىئىتىنى، مىزاجىنى ۋە خۇلقىنى بىلىشى ھەم شۇنىڭغا قاراپ مۇئامىلە قىلىشى كېرەك. مەسىلەن، ئەر نېمىدىن كۆپرەك خۇرسەن بولسا، شۇ ئىشنى قىلىشقا ئۇرۇنۇشى، قانداق نەرسە غەشىنى كەلتۈرسە، ئۇنى قىلماسلىقى لازىم. ئەرنىڭ ئادىتىنى بىلىش ۋە شۇنىڭغا ئاساسلىنىپ ئىش قىلىش ئىناقلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان مۇھىم ئامىللاردىن بىرىدۇر؛ ئىككىنچى، ۋاپادار، ساداقەتلىك ۋە ئىش بىلەرمەن ئاياللار توغرىسىدىكى ھېكايە، شېئىر ۋە داستانلارنى كۆپ ئوقۇش، يامان، خۇلقسىز ۋە ھاياسىز ئاياللارنىڭ قىلمىشلىرى ۋە ئۇنىڭ ئاقىۋىتى توغرىسىدىكى ۋەقەلەردىن ئىبارەت ئېلىش ھەم تېگىشلىك خۇلاسە چىقىرىشنى بىلىش كېرەك.

سوئال: ياخشى ئاياللار قانداق سۈپەتلەرگە ئىگە بولىدۇ؟ ئەر بىلەن قانداق ئۆي تۇتۇش كېرەك؟

جاۋاب: ئەڭ ياخشى ئاياللار شۇنداق ئاياللاركى، ئۇلار پەرزەنتىگە كۆيۈنىدۇ، ئەر بىلەن مۇرەسسە قىلىپ ياشايدۇ، ئەرنىڭ كۈچى يەتمەيدىغان نەرسىلەرنى تەلەپ قىلمايدۇ، ئەر نېمىنى سوۋغا قىلسا شۈكۈر چىقىرىشىنى ئېچىپ ئۇنى خۇشال قىلىدۇ. ئۇلار ھەمىشە ئەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا ئىنتىلىدۇ. ئەرنىڭ مۇھەببەت قۇشىنى تەبەسسۇم دامى بىلەن ئوۋلايدۇ. ئەدەپ ۋە ھايا يۈزىدىن ئەرنىڭ ھۇزۇرى گۈلزارىدا بىھۇدە سەير قىلىۋەرمەيدۇ، ئەرنىڭ تاپقىنىنى چاقماسلىققا ۋە سىرلىرىنى ئاچماسلىققا ھەرىكەت قىلىدۇ. ئەگەر، كىشىگە بەخت مەدەتكار بولۇپ، ھەر تەرەپلىمە كامالەتكە يەتكەن شۇنداق خوتۇنغا ئېرىشەلسە، ئۇ ئادەم ئۇنداق خوتۇننى بېشىدىكى گۆھەر تاج دەپ بىلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئۆتكۈزۈۋاتقان چىمەنزار دەملىرىنى غەنىمەت بىلىشى لازىم. چۈنكى، ھېچقانداق خېرىدار بۇنداق قىممەتلىك نېمەتنى دەۋران بازىرىدىن غەيرەت دەلىللىنىڭ ھەرىكىتى بىلەن ھېچقاچان قولغا كىرگۈزەلمەيدۇ.

ئاقىل خوتۇن ئۆز ئېرىنىڭ ھەقىقىي ياردەمچىسىدۇر. بۇنداق خوتۇن ئۆز ئېرىنىڭ سۆزلىرىنى ھېچقاچان يەردە قالدۇرمايدۇ ۋە مەنستەمەيدىغان ئىشلارنى قىلمايدۇ. ئۇنى ھەر بىر ئىشتا قوللاپ - قۇۋۋەتلەيدۇ. ئەمما، ئاقىل خوتۇن ئەرگە ئىتائەت قىلىشى لازىم ئىكەن دەپلا، ئەر باشلىغان ھەر قانداق قەبىھ يوللارغا يۈرۈۋەرمەيدۇ، ئەكسىچە ئۆز ئېرىنى يامان ۋە جىنايەتكە ئېلىپ بارىدىغان يوللاردىن قايتۇرىدۇ.

بەتخۇلق ۋە تېتىقسىز ئەرگە ئۇچرىغان ئايالنىڭ تۈپكى ۋەزىپىسى شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ئۇ بار كۈچىنى ئىشقا سېلىپ، ئېرىگە ئۇنىڭ خاتا يولىدىن كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرۈشى، ئۇنىڭغا ۋەز - نەسىھەت قىلىشى لازىم. ئەگەر، ھەممە چارە - تەدبىرلەرنى ئىشقا سالسىمۇ كار قىلماي، ئېرىنىڭ تۈزىلىشىگە ئىشەنچسىز قالمىسا، ئۇ چاغدا ئۇنىڭدىن كۆڭۈل ئۈزۈپ، چىرايلىقچە قۇتۇلۇش يولىنى ئىزدىشى كېرەك.

ئەر بىلەن تىنچ - ئىناق ياشاشنىڭ يەنە بەزى مۇھىم شەرتلىرى تۆۋەندىكىلەر: ئايال كىشى ئېرىنى ئۆزىگە رام قىلىش ئۈچۈن ھەمىشە ئۆزىنىڭ بەدىنىنى تازا - ئازادە تۇتۇشى، كىيىملىرىنى دائىم پاكىز تۇتۇشى، چاچلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ، چىرايلىق يۈرۈشى لازىم. بۇ يەردە بىر ئەرەب ئايالنىڭ ئۆز قىزىنى كۆيەۋگە ئۈزىتىۋېتىپ ئېيتقان سۆزلىرىنى كەلتۈرۈپ ئۆتۈش پايدىلىقتۇر. ئۇ قىزىغا شۇنداق نەسىھەت قىلغانىكەن:

— ھەي قىزىم! سەن ئۆزۈڭ ئۆسۈپ چوڭ بولغان، ئۆگەنگەن ئويۇڭدىن كېتىپ، ناتونۇش بىر ئائىلىگە كېتىۋاتسەن، سەن بولغۇسى كۆيەۋىڭنىڭ خۇي - پېئىلىنى بىلمەيسەن. شۇڭا، سەن ئۇنىڭ بىلەن شۇنداق مۇئامىلە يولىنى تۇت: سەن يەر بول، ئۇ ئاسمان بولىدۇ. دېمەك، سەن ئۇنىڭ ئالدىدا يەرگە ئوخشاش كەمتەر بولساڭ، ئۇ ئاسمان كەبى ئالىجاناب بولىدۇ. ئاسمان شىپالىق يامغۇرى بىلەن يەرنى كۆكەرتكىنىگە ئوخشاش، ئۇمۇ ئۆز مېھرى - شەپقىتى بىلەن سېنى مەمنۇن قىلىدۇ. يەنە سەن

ئۇنىڭغا تۆشەك بولساڭ، ئۇ ساڭا ياستۇق بولىدۇ ياكى سەن ئۇنىڭغا كېنىزەك بولساڭ، ئۇ ساڭا قۇل بولىدۇ.

قىزىم! كۆيەۋىڭدىن ئۇنىڭ كۈچى يەتمەيدىغان ياكى سېتىۋېلىشقا قۇدرىتى يەتمەيدىغان نەرسىلەرنى تەلەپ قىلما. ئەگەر، شۇنداق قىلساڭ ئوتتۇرىدىكى ئىناقلىق بۇزۇلۇپ، جېدەل - ماجىرالار يۈز بېرىدۇ. ئۆزۈڭگە خۇشبۇي نەرسىلەر بىلەن زىننەت بېرىپ، يېقىمىسىز ھىدلاردىن ساقلان. پاكىزلىك دائىم يولدىشىڭ بولسۇن. ئاچچىق ۋە ياپتا گەپلەرنى قىلىشتىن نېرى بول، ئېرىڭ سېنىڭدىن ھەمىشە يۇمشاق ۋە تاتلىق گەپلەرنىلا ئىشلىتىسۇن. ياراشمىغان، ئەسكى كىيىملەرنى كىيىپ ياكى چاچلىرىڭنى تۈزەشتۈرمەستىن ئۇنىڭغا كۆرۈنمە! ئەرەب ئايال ئۇششۇ سۆزلەر بىلەن قىزىنى كۆيەۋگە ئۇزاتقانكەن.

سوئال: خوتۇنلارنىڭ ئىپپەتلىك بولۇشىنىڭ مۇھىم ئىكەنلىكى ھەققىدە سۆزلەپ بەرسىڭىز.

جاۋاب: خوتۇنلارغا خاس بولغان ئەڭ گۈزەل ۋە قەدىرلىك بېزەك ئىپپەتتۇر. ئىپپەتتى يوق ئايال نۇرسىز، يالىڭاچ بىر گەۋدىدىن باشقا نەرسە ئەمەس. ئىپپەتتىنى ساقلاشقا تىرىشىمىغان ئاياللار ھېچقاچان مۇھەببەت ۋە ئىلتىپاتقا سازاۋەر بولالمايدۇ. ئاچا - سىڭىللار ئۈچۈن ئەڭ زور بايلىق ۋە ئەڭ ئۇلۇغ مەرتىۋە، ئەڭ بۈيۈك پەزىلەت - ئىپپەتلىك بولۇشتۇر. ئىپپەتلىك ئايال گەرچە كەمبەغەل بولسىمۇ، بىراق مەنئى جەھەتتىن بەدۋلەت ھېسابلىنىدۇ. ئىپپەتسىز ئاياللار ھەر قانچە دۆلەتمەن بولسىمۇ، كىشىلەر نەزىرىدە پەقىر ۋە ھۆرمەتسىز ھېسابلىنىدۇ. بويۇنغا تاقىمىغان مارجانلار، باش ۋە كۆكرەككە قانداق گۆھەرلەر، مىليونلىغان پۇل - پۇچەكلەر بىلەنمۇ ئىپپەتنى سېتىۋالغىلى بولمايدۇ. ئىپپەت شۇنداق زور بايلىقكى، ئۇنىڭ ئەسلا باھاسى يوق. خوتۇن - قىزلار گۈزەل ۋە چىرايلىقلىقى، پۇل - ماللىرى

بىلەن ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىدىكى ئىپتىتى بىلەن خۇشاللىنىشى لازىم.

ئىپتەتنىڭ نەقەدەر بۈيۈك پەزىلەت ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ تەركىبىگە كىرىدىغان ۋە ئاجراماس بىر بۆلۈكى بولغان خىسلەتلەر بىلەن تونۇشۇش زۆرۈر. ھەكىملەرنىڭ يېزىشلىرىچە، ئىپتەتتە ئون بۆلۈك بار: ھاييا، سەۋر، تىزگىنلەش، پاكلىق، قانائەت، ئىغىر - بېسىقلىق، ئوچۇق يۈزلۈكلۈك، ئىخلاص، تەرتىپ، ساخاۋەت.

سوئال: ئۆيلىنىشتە قانداق شەرتلەرگە بويىۋىنۇش كېرەك؟

جاۋاب: دانىشمەنلەر شۇنداق نەسەت قىلىدۇ: ئۆيلەنمەكچى بولساڭ، ھېچقاچان خوتۇن - قىزىلارنىڭ ھۆسن - جامالىغا، مال - دۇنياسىغا قىزىقما. ئۇنىڭ تاشقى سۈپىتىگە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئېتىبار قىل. ئاتا - ئاناڭنىڭ پىكرى ھەم مەسلىھىتى بىلەن ئەدەپلىك، تەربىيىلىك، نومۇسلىق ئائىلىنىڭ قىزىغا ئۆيلەن. ئۆز ھۆرمىتىڭنى ساقلا، بۇ سېنىڭ قولۇڭدا. خوتۇنۇڭ ئۆي ئىشلىرىدا پۇختا، بىلىملىك، تېجەشلىك، ئۆزۈڭ ۋە ئاتا - ئاناڭنىڭ ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈرىدىغان ئاقىل، ئوچۇق يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك، تەربىيىلىك، پەرزەنتلىرىڭگە مېھرىبان ۋە ئىش بىلەرمەن بولسا، تۇرمۇشۇڭ راھەت - پاراغەتتە ئۆتسۇدۇ. ياخشى ئايال گەرنىڭ راھىتى، ئۆيىنىڭ بەرىكىتىدۇر.

ھەي پەرزەنت، ھەر تەرەپتىن ئۆز ھالىڭغا، ئۆز دەرىجەڭگە تەڭداش ئائىلىنىڭ قىزىغا ئۆيلەن. ئايالنىڭ دادىسىنىڭ ھەشەمەتلىك ئۆيى ۋە دەبدەبىسىگە مەغرۇر بولۇپ، سېنى كۆزگە ئىلماسلىقى مۇمكىن. ئىپتەتلىك ۋە شەرم - ھايالىق ئايال مەرغۇب ۋە مەقبۇل بولسا؛ تىلى ئاچچىق، ھاياسىز ئايال خەقنىڭ نەپىتىگە سازاۋەر بولىدۇ.

ئەقىل ئىگىسى بولۇش

سوئال: ئەقىل ئىگىسى بولۇش دېگەن نېمە؟ ئەقىل ئىگىسى بولۇش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟

جاۋاب: ئەقىل ئىنسانلارنىڭ كامىل يېتەكچىسى، بىردىنبىر قوماندانلىدۇر. روھ - ئىشلەمچى، ئەقىل - باشلامچىدۇر. ئىنسان ئەقلى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھاياتلىق نىشانى ۋە ئەقىدىسىنى مۇستەھكەملەيدۇ. دۆلەتنىڭ قانۇن - قائىدىلىرىگە بويىۋىنىدۇ. ئەقىلسىز، ساراڭ كىشىلەر بۇلارغا بويۇن ئەگمەي، قانۇنغا خىلاپ ئىشلارنىمۇ قىلىدۇ. ئىنسانلار ھايۋانلاردىن سۆز ۋە ئەقىل بىلەن ئايرىلىپ تۇرىدۇ. ھايۋانلار ئۆزلىرىگە باشقىلار تەرىپىدىن كېلىدىغان جەبىر - زۇلۇمنى مۇڭگۈزى، چىشىلىرى، تۇمشۇقى، تىرناقلىرى ۋە قۇيرۇقلىرى ئارقىلىق قايتۇرىدۇ. لېكىن، ئىنسان ئەقىل ۋە ئىدراكىنىڭ ياردىمىدە ئۆزىگە كېلىدىغان زىيان ۋە زۇلۇملاردىن ساقلىنىدۇ. ئىنسانلارغا يەر يۈزىدىكى ھايۋانلارنى تۇتقۇن قىلىپ، بويۇنلىرىدىن باغلاپ، چۆلۈۋۇرلىرىنى قوللىرىغا تۇتقۇزغىنى ئۇلارنىڭ ئەقىلىدۇر.

ئىلىم - ئىنسانلار ھاياتىنىڭ مادارى، نىجاتلىقنىڭ رەھبىرىدۇر.

ئىلىم ئۆگىنىش، ئالىم بولۇش ئۈچۈن مەكتەپكە كىرىپ، ئوقۇتقۇچىلاردىن تەلىم ئېلىش لازىم. ئەقىلسىز كىشىلەر يا مەكتەپكە كىرمەيدۇ، يا ئوقۇتقۇچىنىڭ كىملىكىنى بىلمەيدۇ.

ھۆكۈمالاردىن بىرى: «ئەگەر ئەقىلنىڭ قولى نەپسىڭنىڭ تىزگىنىنى تۇتسا، سېنى يامان يوللارغا كىرىپ قېلىشتىن

ساقلىغاي. نېمە كۆپ بولسا، شۇنىڭ باھاسى ئەرزان بولىدۇ. لېكىن بۇ خىل نەرسە ئەقىل، ئىلىم ۋە تەجرىبە سايىسىدە قانچە كۆپەيگەنسېرى شۇنچە قىممەتلىك بولىدۇ» دېگەن.

ھەكىملەر ئېيتىدۇكى، ئەقىل ئىگىسى بولغان كىشى يەتتە خىل كىشى بىلەن كېڭەشمەيدۇ. ئۇلار: نادان، دۈشمەن، ھەسەتخور، رىياكار، قورقۇنچاق، دۇنياپەرەس ۋە ھاۋايى - ھەۋەسكە بېرىلگەن كىشىلەردۇر. چۈنكى، نادان كىشى پەمىزلىكى تۈپەيلى خاتا ۋە يارىماس مەسلىھەت بېرىدۇ. دۈشمەن بولسا سېنىڭ ھالاك بولۇشۇڭنى ئويلاپ مەسلىھەت بېرىدۇ. ھەسەتخور قولۇڭدىكى مال - مۈلكۈڭنىڭ سورۇلۇشىنى ئىستەيدۇ. رىياكار كىشى بولسا سېنى قانداق قىلىپ بولسىمۇ رازى قىلىشنى ئويلايدۇ، پىكىرىڭگە قارشى ھېچ نەرسە ئېيتمايدۇ، سەن نېمىنى خالاۋاتقان بولساڭ، شۇنى قىلىۋېرىشكە ئۈندەيدۇ. دۇنياپەرەسنىڭ پىكرى خىيالى مال - دۇنيا يىغىش بولغانلىقتىن، بەرگەن مەسلىھەتنى ئارقىلىق بىرەر نەرسە ئۈندۈرۈۋېلىشقا ئۇرۇنىدۇ. ھاۋايى - ھەۋەسكە ئىنتىلگەن نەپىس بەندىسى بولغاچقا، ئۆزىنىڭ نۇقسانلىق ئەقلى بىلەن كىشىنى توغرا پىكىردىن چەتلىتىدۇ.

سوئال: ئۇنداقتا، ئەقىللىق كىشىلەر نېمىلەرنى قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: دانالارنىڭ ئېيتىشىلىرىچە، ئەقىللىق كىشىلەر بەش ئىشنى يوشۇرۇشلىرى لازىمدۇر. بىرىنچى، مال - بايلىقىغا نۇقسان يەتسە، ئۇنى باشقىلار ئالدىدا سۆزلەپ يۈرمەسلىكى كېرەككى، ئۇنى ئېيتقان بىلەن بايلىقى قايتىپ كەلمەيدۇ، باشقىلار ئۇنى ئاچ كۆزلۈكتە ۋە پەمىزلىكتە ئەيىبلەيدۇ، ھۆرمىتى بولسا تۆكۈلىدۇ. ئىككىنچى، ئەقىللىق ھېسابلانغان كىشىلەر باشقىلار ئالدىدا غەم - ئەندىشىلىرى توغرىسىدا دەرد تۆكسە، ئۇنىڭ تۇتامسىزلىقى ۋە كۈلپەتلەرگە چىدىماسلىقى

مەلۇم بولىدۇ. ئۇنىڭ ئىزتىراپلىرىنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇ ئادەمنىڭ تەدبىر ئەھلى ئەمەسلىكىنى بىلىۋالىدۇ. ئۈچىنچى، ئەقىللىق كىشىنىڭ ئۆزىدىن ياكى قوۋم - قېرىنداشلىرىدىن بىرەر ياخشى ياكى يامان ئىش سادىر بولسا، بۇنىڭ تۈپەيلىدىن ماختانسا ياكى دەرد تۆكسە بۇمۇ ئەقىللىقلىقنىڭ سۈپىتى ئەمەس. بۇنداق چاغدا ئەقىللىق كىشىگە جىم تۇرۇش يارىشىدۇ. ئەقىللىق كىشى بىر كىمگە ياخشىلىق قىلسا ياكى ياردەم قولىنى سوزۇپ كۈلپەتتىن قۇتۇلدۇرسا، بۇ چاغدىمۇ جىم تۇرۇشى ۋە بۇ قىلغان ياخشىلىقىنى ھەممىگە ئېيتىپ يۈرمەي، يوشۇرۇن تۇتۇشى كېرەك.

سوئال: ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟

جاۋاب: ئەقىللىق كىشى دۇنيانىڭ غەم - قايغۇسى ۋە بار - يوقىغا قايغۇرمايدۇ، ئارتۇقچە مال - بايلىق تېپىشقا ئىنتىلمەيدۇ. مال - بايلىققا پەقەت جاھىل كىشىلەرلا ئىنتىلىدۇ، تەكەببۇرلۇق بىلەن گىدىنىپ ئىززەت - ئابروۋى كەينىدىن قوغلىشىدۇ. كىشى پارسەت ياردىمىدە يان - ئەتراپقا، مۇھىتقا، ئادەملەرنىڭ قىلمىش - ئەتمىشىگە قاراپ ۋەزىيەتنى ئېنىقلىيالىشى، كىشىلەرنىڭ كەسپۈكارى ۋە پېئىلىنى بىلىۋاللىشى مۇمكىن.

بايان قىلىشىلىرىچە، بىرەر قاچىغا ماي قويۇپ قويۇلغان بولسا، ئۇنىڭدا ماي بارلىقىنى ئۇنىڭ سىرتىغا قاراپ بىلىۋالغىلى بولىدۇ. خۇددى شۇنىڭدەك ئادەمنىڭمۇ يۈز - كۆزلىرى، تىلى ۋە كۆرۈنۈشىگە قاراپ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە نېمە بارلىقىنى سېزىۋالغىلى بولىدۇ.

ئەقىللىق كىشىدە ئۈچ خىسلەت بولىدۇ: بىرى نەرسە سورىسا ئەدەپ بىلەن جاۋاب بېرىدۇ، بىراۋدىن يامانلىق كۆرسىمۇ ياخشىلىق قىلىدۇ، خەلقى ئۈچۈن پايدىلىق پىكىرلەرنى ئىلگىرى

سۈرىدۇ.

ئەقىل ئادەمگە ھەمىشە ھەمدەم ۋە دوست، مال - دۇنيا بولسا تاشلاپ كەتكۈچى ۋاپاسىز مېھمان. پۇلنى ئىشلەتسەڭ ئازىيىدۇ، ئەقىلنى ئىشلەتكەنسېرى تاكامۇللىشىپ، كۆپىيىدۇ.

ئەقىللىق ئىككى نەرسىدىن: غەزەپ كەلگەندە ئۆزىنى بېسىۋېلىشتىن ۋە بىراۋدىن كۈچلۈك بولغاندا ئۇنى كەچۈرۈشتىن ئىبارەت.

ئومۇمەن ئالغاندا، ئەقىلنى ئىشلىتىش ئۈچۈن بەرگەن، شۇڭا، ئۇنى جايىدا ئىشلىتىپ، ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا بەخت - سائادەت يولىدا سەرپ قىلىش ئەڭ ئاقىلانلىقتۇر. ھۇرۇنلۇقنى چۆرۈپ تاشلاپ، ھەرقانداق ئىشنى ئەقىل ئىشلىتىپ، ئەتراپلىق تەپەككۈر يۈرگۈزۈپ قىلغاندا، ھېچقانچە كۈچىمەي تۇرۇپلا شانلىق نەتىجىلەرگە ئېرىشكىلى، كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغان مۇجىزىلەرنى ياراتقىلى بولىدۇ.

ئەلنى ئويلاش

سوئال: ھەممە ئىشتا ئەلنى ئويلاشنىڭ قانداق ئارتۇقچىلىقلىرى بار؟ بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: خەلقىمىزنىڭ: «ئەرنىڭ بالىسى بولغۇچە، ئەلنىڭ بالىسى بول» دېگەن ھېكمىتى بار. ئەزىزلىك بايرىقىنى كۆتۈرگۈچىلەر ۋە بۈيۈكلۈك ناغرىسىنى چالغۇچىلار شۇنداق كىشىلەركى، ئۇلار خەلقنىڭ تىنچلىقىنى ۋە ئاسايىشلىقىنى ئويلايدۇ، كېچە - كۈندۈز شۇ توغرىدا پىكىر يۈرگۈزىدۇ، ھەممە كىشىنى ئۆز ئاكا - ئۇكىلىرىدەك كۆرىدۇ، بىراۋنىڭ دىل شېشىسىنى غەزەپ تېشى بىلەن سۇندۇرمايدۇ، ئاداۋەت ۋە جاپا تىكىنىشى بىچارىلىك سەھراسىدا يۈرگەن يالاڭ ئايىغلارنىڭ ئايىغى ئاستىغا تاشلىمايدۇ.

جاھان پازىلىلىرى شۇنداق دېگەنكى: «خەلقىڭگە دائىم ياخشىلىق قىل، قىلغان ياخشىلىقىڭ ئۆزۈڭگە قايتىدۇ. ھېچكىمگە قەستلەپ يامانلىق قىلما، كىمكى يامانلىق قىلسا قىلغان يامانلىقى شۇبھىسىز ئۆزىگە قايتىدۇ.

خەلق كىمىدىن قورقسا، دېمەك شۇ كىشى ياماندۇر. خەلق بىلەن بىللە خاتا قىلىش يەككە ھالدا خەيرلىك ئىش قىلىشتىن ياخشى.

سەن خەلققە قانچىلىك ئارىلاشساڭ، خەلقىمۇ ساڭا شۇنچىلىك ياندىشىدۇ.

ئەقىل ۋە ھوشيارلىق قەبىلىسىنىڭ سەركەردىسى، روناقلىق ۋە نىجاتلىق مەيخانىسىنىڭ ساپ مېيىدىن ئىچكۈچىسى شۇنداق

كېشىكى، ئۇ مېھىر - مۇھەببەت ھەسلى بىلەن ئومۇمىي خەلقنىڭ راھەت ئاغزىنى شېرىن قىلىدۇ.»

بىلىش كېرەككى، بىر يىگىتتىن ھېچكىم ئازراق بولسىمۇ نەپ كۆرمىسە، ئۇنداق يىگىت يىگىت سانالمايدۇ. ئەگەر، كىشىدىن دۇنيادا بىرەر يادىكارلىق قالمىسا، ئۇنى ئادەم ھېسابلاشقا بولمايدۇ. ئەگەر، بىرەر كىشىدىن بۇ دۇنيادا بىرەر كىتاب ياكى ئىمارەت قالسا، ئۇ تىرىكلەر قاتارىدا يوقلىنىدۇ ۋە ئۇنداق كىشى ئۆلۈك دېيىلمەيدۇ.

ئۆز ھۆسن - جامالىنىڭ قەدرىنى ۋە ياشلىقىنىڭ بىباھالىقىنى بىلمىگەن يىگىت بۇ پەزىلەتلەرنىڭ سەمەرىسىدىن بەھرىسىز قالىدۇ. بىر ياشانغان كىشى ياشلار بىلەن سۆھبەت قۇرغاندا ئۇلارغا دائىم شۇنداق دەيتتى: «ئۆز ياشلىقىڭلارنىڭ قەدرىنى بىلىڭلار، ئۇنىڭدىن غاپىل بولماڭلار، تاڭلا بەش كۈندە قېرىلىق نۆۋىتى كېلىپ نادامەت بارمىقىنى چىشلىگەننىڭ پايدىسى يوق!»

ياشانغانلارنىڭ ئۈگۈتلىرى ياشلار ئۈچۈن باغۋەننىڭ كۆچەتنى تەربىيەت قىلغىنىغا ئوخشاش. باغۋەن كۆچەتتىن ئۆسۈپ چىققان ھارام شاخلارنى پۇتاپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئەتراپلىرىدا پايدىسىز گىياھلارنىڭ ئۈنۈپ چىقىشىغا يول قويمايدۇ. ئۇنىڭ ياخشى ئۆسۈشى ئۈچۈن پۈتۈن كۈچىنى سەرپلەيدۇ. شۇنداق قىلىنغاندىلا كۆچەت كۈچلۈك بولۇپ ئۆسىدۇ ۋە چوڭ بولغىنىدا شېرىن - شېكەر مېۋە بېرىدۇ. مۇبادا ئارتۇقچە شاخلىرى كېسىپ تۈرۈلمىسا، كۆچەت تېز يېتىلگەن تەقدىردىمۇ، ياخشى ھوسۇل بەرمەيدۇ، باغۋەنگە ئۇنىڭدىن پايدا كەم بولىدۇ. دېمەك، بىلىڭكى، بالىمۇ خۇددى كۆچەتنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش. ئەگەر، ئۇنىڭغا تەربىيەت قىلىنمىسا، يامان خۇلقلارغا مۇپتىلا بولىدۇ ۋە پالاكەت خەشەكلىرى ئارىسىدا سولۇپ تۈگەيدۇ.

باتۇر دەپ شۇنداق كىشىگە ئېيتىلىدۇكى، ئۇ ئۆزىنىڭ

تىنچلىقى ئۈچۈن ھەر قانداق مۇشەققەت قەدەھنى قورۇماي قوبۇل قىلىپ، خۇشاللىق بىلەن سۈمۈرىدۇ. مەردى مەيدان دەپ شۇنداق كىشىگە ئېيتىلىدۇكى، بۇنداق كىشىنىڭ ئەقلى بىرەر ئىشنى قىلىشقا قارار تاپسا جېنىدىن كېچىپ، ھاياتى بىلەن خوشلىشىپ، مەقسەت مەيدانىغا قەدەم قويىدۇ.

نەقىل كەلتۈرۈشلىرىچە، ئىسكەندەر زۇلقەرنەين جەڭگە ئاتلىنىشتىن بۇرۇن ئۇستازى ئارىستوتېلدىن نەسىھەت ۋە مەسلىھەت ئالدىكىن. ئۇ بىر كۈنى ئارىستوتېلنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا دەيدى: «ھەي ھەكىم، مەن يىراق ئەللەرگە بارماقچىمەن، ئۇ يەرلەردە تۈرلۈك - تۈمەن ئادەملەرگە دۇچ كېلىمەن، ئۇلار بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلىشىم كېرەك؟» ھەكىم ئۇنىڭغا شۇنداق نەسىھەت قىلدى: «ھەي ئىسكەندەر، ئىلاجىڭ بارىچە ئادەملەردە ئۆزۈڭگە نىسبەتەن دۈشمەنلىك تۇيغۇسىنى ئويغاتما، ھەر خىل سۆز ۋە قىلمىشلىرىڭ تۈپەيلى دوستلىرىڭنىڭ خاپا بولۇشلىرىغا يول قويما. بىراۋ ساڭا دۈشمەنلىك قىلسا، ئۇنىڭغا يامان كۆز بىلەن قاراش ئورنىغا، ئۇنى ياخشى سۆز ۋە سوۋغىلار بىلەن خۇرسەن قىل، نەتىجىدە ئۇ دوستقا ئايلىنىدۇ. دوستلىرىڭنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سال، ئۇلارنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى جايغا قوي، شۇنىڭدا ئۇلار دۈشمەنگە ئايلانمايدۇ.» ئىسكەندەر ئۇنىڭغا: «يەنە داۋاملاشتۇرسىلا»، دەيدى. ھەكىم دەيدى: «دۈشمەننىڭ بىر - ئىككى بولسىمۇ ئۇلارنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەرسىز قالما، سىپايىلىك بىلەن قىلىش مۇمكىن بولغان ئىشنى قوپاللىق بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرما!»

ئالىي ھىممەتلىك ئادەم ئىلتىپات ۋە مەرھەمەت قولىنى كۆپچىلىك مەنپەئەتنى تەرەپكە ئاچىدۇ. ئەگەر زامان ھادىسىلىرى ئۇنىڭ ھىممەت ئېتىنى بۇ يولدا تايىدۇرسا، سەۋر - تاقەت تىزگىنىنى قولىدىن چىقارمايدۇ. خەلق مەنپەئەتنى يولىدا قىلغان خىزمىتى ئۈچۈن بىرەر نەرسە تەمە قىلمايدۇ. كۆرمىدىڭىزمۇ؟

قۇياش نۇرىنى ھەر قانچە چاپچىسىمۇ، يەردىن ئۇنىڭ بەدىلىگە ھېچ نەرسە تەلەپ قىلمايدۇ. گۈزەل ئۆز خۇش پۇرىقى بىلەن ھەممىنىڭ دىمىغىنى خۇشبۇي قىلىسىمۇ، ھېچكىمدىن ياردەم ئارزۇسىنى ئېسىگە كەلتۈرمەيدۇ.

سوئال: ئۆزىنى ئەلنىڭ خىزمىتىگە ئاتىغانلار ھەقىقەتەن ئۆلمەيدىكەن. ئۇنداقتا، كونكرېت تۇرمۇش جەريانىدا بۇنىڭغا قانداق ئەمەل قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئەلگە خىزمەت قىلىش، ھەممە ئىشتا ئەلنى ئويلاش، ئەلنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش دېگەن گەپلەرنى نۇرغۇن كىشى ناھايىتى تازا چۈشىنىپ كەتمەيدۇ. شۇڭا، ئۇنى ئۆزلىرىنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇش ئەمەلىيىتىگە تەتبىقلىيالايدۇ. ئەمەلىيەتتە، بۇنى ئۈنچە مۇرەككەپ ئويلىۋالماسلىق، كونكرېت ئىشلارغا تەتبىقلاپ، يۈزدە يۈز ماس كېلىشىنى كۆزدە تۇتۇۋالماسلىق كېرەك. ئومۇمەن، كونكرېت ئىشلاردا ئۆزىنىڭ خىزمىتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش، ئەلگە پايدىلىق ئىش قىلىش، يامان خۇيلاردىن قول يىغىش، ياخشى، ئېسىل پەزىلەتلەرنى ئۆگىنىش ۋە ئۆزلەشتۈرۈش، شەخسىي مەنپەئەت بىلەن خەلق مەنپەئىتىدىن بىرىنى تاللاش توغرا كەلگەندە، چوقۇم خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى تاللاش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، خەلقىمىزنىڭ «ئەرنىڭ بالىسى بولماي، ئەلنىڭ بالىسى بول» دېگەن ھېكمىتىگە ئەمەل قىلغىلى بولىدۇ.

باشقىلارغا يۈك بولۇش

سوئال: باشقىلارغا يۈك بولۇش دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ ناچار تەرەپلىرى قايسى؟

جاۋاب: ئۆزى تىرىشىستلا قۇربى يېتىدىغان ئىشلاردا باشقىلاردىن ياردەم سوراش، ئۆزى ئىشلەپ پۇل تاپماي باشقىلاردىن قەرز سوراش، قەرزنى قايتۇرماسلىق، باشقىلاردىن ھەرقانداق ئىشتا ياردەم تەلپىدە بولۇش باشقىلارغا يۈك بولۇش دېيىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ھۇرۇن، ئىش خۇشياقماس كېلىدۇ، باشقىلارنى كۆرگە ئىلمايدۇ، ئۆزى قول سېلىپ ئىشلىمەيدۇ، ئىشلىگەن تەقدىردىمۇ قولىنىڭ ئۈچىدا ئىشلەيدۇ، ئىشنى چالا قىلىدۇ.

باشقىلارغا يۈك بولۇش كىشىلىك ئەخلاق - پەزىلەتتىكى ئەڭ ناچار خۇيلارنىڭ بىرىدۇر. چۈنكى سېنىڭ بەش ئەزاڭ ساق - سالامەت، ئىشلەتسەڭلا كالاڭ ئىشلەيدۇ، مىدىراتساڭلا قول - پۈتۈڭ باشقىلار قىلغان ھەرقانداق ئىشنى قىلالايدۇ، شۇنداق تۇرۇپ يەنە نېمىشقا ئۆزۈڭ ئىشلەپ ھەرقانداق قىيىنچىلىقنى ھەل قىلماي، باشقىلاردىن ياردەم تەلەپ قىلسەن؟

باشقىلاردىن قەرز سوراش، ياردەم تەلەپ قىلىش ئادەتتە تۇرمۇشتا دائىم كۆرۈلۈپ تۇرىدۇ، ئەمما ئۇلار قەرزنى قايتۇرىدۇ، باشقىلار ئۆزىگە ياردەم قىلغىنىدەك، باشقىلارغىمۇ ياردەمنى ئايمىمايدۇ. باشقىلارغا يۈك بولىدىغانلار بۇنىڭغا ئوخشىمايدۇ، ياردەم تەلەپ قىلىدۇ، ياردەم قىلمايدۇ، پۇل سورايدۇ، ئۇنى قايتۇرۇش خىيالغا كىرمەيدۇ، ئىمكانىيىتى، كۈچ - قۇدرىتى يېتىپ ھېچقانداق ئىشنى قىلمايدۇ.

سوئال: دوست - قېرىنداشلار بىلەن قانداق ئۆتۈش كېرەك؟ باشقىلارغا يۈك بولۇش توغرىمۇ؟

جاۋاب: دوستلار بىلەن ياخشى مۇناسىۋەتنى ساقلاش ئۈچۈن ئۇلارغا يۈك بولۇۋالماسلىق كېرەك. ئىمكان بولسا ئۆزىنىڭ ئېھتىياجلىرىنى باشقىلاردىن يوشۇرۇش، ياردەم سوراشتىن ئۆزىنى تارتىشى لازىمدۇر. مال ۋە پۇل تەلپىدە بولماسلىق لازىم.

نۇرغۇن ھۆرمەت، ئىكرام، لازىمىسىز خىزمەتلەر بىلەن باشقىلارغا ئېغىرلىق چۈشۈرمەسلىك لازىم. ئۆزى قىلىشنى خالىمىغان ئىشنى باشقىلارغا قىلدۇرماقچى بولۇش، ئۇلارغا زۇلۇم قىلىش دېمەكتۇر. دوستىغا بىر ئىش قىلىش تەكلىپىدە بولمىغان كىشى پەزىلەت كۆرسەتكەن ھېسابلىنىدۇ. دوستلارنىڭ ناچىرى سېنىڭ ئۈچۈن كۈلپەتكە كىرگەن، سېنى كەچۈرۈم سوراشقا مەجبۇر قىلغىنىدۇر.

سوئال: باشقىلارغا يۈك بولۇۋالدىغانلار قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ؟

جاۋاب: دەماللىققا يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارمايدۇ، ئەمما ئۇلار «قوي باقماي پاققان يەيدىغان، ئىشلىمەي ئاق نان يەيدىغان» خۇيىدىكىلەر بولغاچقا، بارا - بارا جەمئىيەت داشقاللىرىغا ئايلىنىپ قالىدۇ. مېنىڭ بىر تونۇشۇم بار ئىدى. بۇ كىشى ئۆيىدە يالغۇز ئوغۇل بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپتىكى چېغىدا ئائىلىسىنىڭ پاراۋان تۇرمۇشىدىن قانغۇچە ھۇزۇر ئالغان ئىدى. مەلۇم بىر ئالىي تېخنىكومنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن، بىرنەچچە يىلغىچە تۈزۈك خىزمەت ئىشلىمىدى، ئاتا - ئانىسى يول مېڭىپ بىر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرغاندىن كېيىن، بىرەر يىل ئىشلەپ بېقىپ ياراتماي يەنە چىقىۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئون نەچچە يىل بىكار يۈرۈپ كەتتى، يا توي قىلمىدى، ئاتا -

ئانىسىنىڭ نەسەپلىرىگە قۇلاق سالمىدى، ئۇنىڭ مۇشۇنداق ئىشىمۇ قىلماي، تەييارنى يەپ، ھاراق ئىچىپ يۈرۈشلىرىدىن ئاتا - ئانىسىنىڭ غېمى ئېشىپ باردى. بىرنەچچە يىل ئاۋۋال ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى خېلىلا ياش كۆرۈنەتتى، ئەمدى بولسا بىراقلا قېرىپ تۈگىشىپ كەتكەندەك قىلاتتى. ئۇنىڭ ئەل - ئاغىنىلىرى دائىم چاقچاق قىلىپ: «سېنىڭ دۇنيادا ياشىغىنىڭنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن، سەن يەر شارىغا يۈك» دېگەندەك گەپلەرنى دائىم قىلىپ تۇراتتى. شۇنداقسىمۇ بۇ سۆزلەر ئۇنىڭ قىرىغىمۇ كېلىپ قويمىدى. ئۇ ھازىرمۇ شۇ تەرىقىدە ھايات كەچۈرمەكتە.

مانا بۇنداقلار ئۆزلىرىنىڭ باشقىلارغا يۈك بولۇپ قالغانلىقىنى ھېس قىلالمايدۇ ھەم ئېتىراپ قىلالمايدۇ، ئاتا - ئانىسىنىڭ، دوست - بۇرادەرلىرىنىڭ غېمىنى ئاشۇرۇۋېتىدۇ. تۈپ ماھىيىتىدىن ئالغاندا، بۇلار ئۆزلىرىنىڭ بىر ئادەمدە بولۇشقا تېگىشلىك ئادەملىك خۇسۇسىيىتىنىمۇ ئۇنتۇغان، ھايات ھەقىقىتىنى تونۇپ يەتمىگەنلەردۇر. ئادەم بولغان ئىكەن ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش كۆرۈش، تىرىشىش ئارقىلىق يۇقىرى ئۆرلەش، غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك، باشقىلارغا يۈك بولۇشتىن نومۇس قىلىش كېرەك.

سوئال: مەن ئۆيىدىكىلەرنىڭ چوڭى، بىز بىر تۇغقان تۆت ئوغۇل. ئىنلىرىم كىچىك چېغىدا ئۇنى قىل، بۇنى قىل دەپ يول كۆرسىتىپ ئۆگىتىپ قويغانىكەنمەن، ئەمدى چوڭ بولغاندا، ئۇلار ھەرقانداق ئىشنى مەن قىل دېسەم قىلىدىغان، جىم تۇرسام جىم تۇرۇۋالدىغان مەجەزلىك بولۇپ قاپتۇ. قىسقىسى، ھەرقانداق ئىشتا ماڭا تايىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ، بۇ مەسىلىنى قانداق ھەل قىلىسام بولار؟

جاۋاب: بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە مانا مۇشۇنداق ئەھۋاللار ناھايىتى تولا. ئائىلىلەردە چوڭلارنىڭ سىزىقىدىن چىقماسلىق، ھەممە ئىشنى چوڭلار قىلىپ كۆرسىتىپ بېرىش، چوڭلارنىڭ

بايلىق

سوئال: بايلىقنىڭ بولۇشى كىشىلەرگە ئامەت ئېلىپ كېلەمدۇ؟
بايلىقنى قانداق سەرپ قىلغان مۇۋاپىق؟

جاۋاب: بايلىق كىشىلەرنىڭ ئۆز ھاياتىدا ئىشلەپ تاپقان،
تىجارەت قىلىپ يىغقان ۋە كىرىم قىلغان پۇل، مال - مۈلكىنى
كۆرسىتىدۇ. ماھىيەتتىن ئالغاندا، پۇل، مال - مۈلك يامان
نەرسە ئەمەس، بايلىق بىلەن ئەدەپ - ئەخلاق، ئىنساپ - دىيانەت
بىرلەشسە، ئادەمنى ناھايىتى مۆتىۋەر قىلىدۇ، شۇنداقلا يۇرت
ئىچىدىكى ئىناۋەتنى ئۆستۈرۈپ، ئىززەت - ئىكراملىق
كىشىگە ئايلاندۇرىدۇ. بىر يۇرتتا كاتتا بايلىق بولۇشى
ئەمەلىيەتتە شۇ يۇرتنىڭ ئىناۋەتنى ئۆستۈرۈپلا قالماي، شۇ
يۇرت كىشىلىرىنىمۇ مۇئەييەن مەنپەئەتكە ئىگە قىلىدۇ.

باي بولغان كىشىنىڭ ئىنساپى بولسا، مال - مۈلكىنى
خەيرلىك ئىشلارغا، جامائەت پاراۋانلىقىغا، يول - كۆۋرۈك
ياساشقا، يېتىم - يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىيلاشقا، مەكتەپ
قۇرۇشقا سەرپ قىلىدۇ. مانا بۇنداق بايلىق ھەقىقەتەن جايىدا
سەرپ قىلىنغان بايلىق ھېسابلىنىدۇ. ئىلگىرى بىزنىڭ
دىيارىمىزدىن ئاتۇشتىكى ئاكا - ئۇكا مۇسابايىقلار، تۇرپاندىكى
مۇھىتىلار، ئاقسۇ، كۇچا، قەشقەر، يەركەن، خوتەن، غۇلجىدىكى
بايلار ئۆزلىرىنىڭ بايلىقىنى مەكتەپ قۇرۇش، زاۋۇت قۇرۇش،
كىشىلەرنىڭ ئېغىنى ئويغىتىشقا سەرپ قىلىپ، ناھايىتى
خەيرلىك ئىشلارغا ئىشلەتكەن.

بىر يۇرتتا بىرەر باي كىشى بولمىسا، بۇ يۇرتنى ھەقىقىي

ئاغزىغا قاراش تەكىتلىنىپ، بالىلارنىڭ مۇستەقىللىقى
تارتىۋېلىنغانلىقتىن، ئاستا - ئاستا بالىلار مانا مۇشۇنداق
مىجەزلىك بولۇپ ئۆسۈپ قالىدۇ. چوڭ ئاكىسى ئۆيلىنىپ
بولغاندىن كېيىن ئىنىلىرىنىڭ ئىشلىرىنى بېجىرىشكە، پۇلى
بولمىسا پۇل بېرىشكە مەسئۇل بولۇشى كېرەك، باشقا
قىيىنچىلىقلىرى بولسىمۇ ئەنە شۇنداق ھەل قىلىپ بېرىش
كېرەك، دېگەن ئوي پەيدا بولىدۇ، بۇمۇ بىر تەييار تاپلىق بولسا
كېرەك.

مەن بىر ئوقۇتقۇچىنى تونۇيمەن، ئۇنىڭ بىلەن دەسلەپتە
تونۇشقان ۋاقىتلىرىمدا، ئۇنىڭ جەمئىيەت بىلىمىنىڭ ناھايىتى
يۈزە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قالغانىدىم. كېيىن
خىزمەتداشلىرىدىن سورىسام، ئۇلار: «ئۇنىڭ تۆت ئاكىسى بار،
ئىككىسى ئەمەلدار، ئىككىسى پۇلدار، ھەممە ئىشىنى ئاكىلىرى
قىلىپ بېرىدۇ، شۇڭا، ئۇ يەپ - ئىچىپ كۈن ئۆتكۈزۈشكىلا
مەسئۇل، شۇڭا، گېزىتخانىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى،
مۇخبىرنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى زادىلا بىلمەيدۇ،
چۈشەندۈرگەن بىلەنمۇ ئوقمايدۇ، ئاڭقىرالمايدۇ. ئۇنىڭ يېشى
ئوتتۇزدىن ئاشقىنى بىلەن كالىنى ئون بەش ياشتىن ئاشمىدى»
دېيىشتى. مەن ئەنە شۇ چاغدا ھەيران قالغانىدىم. باشقىلارغا يۈك
بولۇشنىڭ مۇنداق شەكىللىرىنىڭمۇ بارلىقىنى بىلگەندىم.

بۇ ئوقۇتقۇچى ئاكىلىرىغا يۆلىنىۋالغاچقا، قول سېلىپ
ئىشلىمىگەچكە، چۈشەنچىسى ئەنە شۇنداق يۈزە، غەيرىي
خاراكتېردە يېتىلىپ قالغانىدى. مانا بۇمۇ باشقىلارغا يۈك
بولۇشنىڭ كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان يامان ئاقىۋەتلىرىدىن بىرى
بولسا كېرەك.

ئومۇمەن، باشقىلارغا يۈك بولۇش يامان ئادەت،
ئەخلاقسىزلىق، نومۇسلىق ئىش. بۇنى قەتئىي چۆرۈپ تاشلاش
كېرەك.

بىر يۇرت دېيىشكە بولمايدۇ، قايسى يۇرتتا باي بولسا، شۇ يۇرتنىڭ جامائەتچىلىكى، ئۆرپ - ئادىتى مەلۇم دەرىجىدە مۇكەممەللەشكەن بولىدۇ. بايلار ئەنە شۇ ئىمكانىيەتلەرنى يارىتىپ بېرىدىغان ئەڭ چوڭ ۋاستىچىلەر دۇر.

شۇڭا، ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى، ئەقىل - پاراستىنى ئىشقا سېلىپ پۇل، مال - مۈلۈك توپلاش ھەرگىز يامان ئىش ئەمەس، بەلكى ياخشى ئىشلارنىڭ ئىچىدىكى ئەڭ ياخشى ئىشتۇر؛ بۇ بايلىقنى خەپەرلىك ئىشلارغا ئىشلىتىش بولسا تېخىمۇ كاتتا ئىشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن «كۆزۈڭنىڭ بارىدا شەھەر كۆر، چىشىڭنىڭ بارىدا گۆش يە» دېگەندەك، ئادەم ئىمكانىيىتى يەتكەن ھامان چوقۇم بايلىق توپلاشقا، ئىقتىسادىي كۈچىنى ئاشۇرۇشقا، سۈپەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈشكە ئىنتىلىشى ھەم بۇ يولدا تىرىشىپ كۆرۈشى كېرەك. بىزدە «ئوشۇق دۆلەت باشنى يارماس» دېگەن بىر ھېكمەت بار. شۇڭا، ئىقتىسادىي كۈچىنى كۈچەيتكەندە، قىلىمەن دېگەن ئىشنى دەل ۋاقتىدا قىلغىلى، نۇرغۇن ئارزۇ - ئارمانلارنى بىر - بىرلەپ ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

سوئال: بايلىقنىڭ كۆپ بولۇشى نىزانىڭ مەنبەسى دەپ قارايدىغان ئەھۋاللار بار، بۇنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟

جاۋاب: بۇ، ئىلگىرى بايلارنىڭ پەقەت بايلىق توپلاشقا ئەھمىيەت بېرىپ، بالىلىرىنى تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكى، ساپاسىز، پۇلدىن باشقىنى تونۇمايدىغان بولۇپ چوڭ بولغانلىقىدىن كېلىپ چىققان پاجىئەلەرگە قاراپ كىشىلەرنىڭ ئېيتقان سۆزلىرى. بىر باي ئۆلۈپ كەتتى، ئۇنىڭ تۆت ئوغلى بايلىقنى بۆلۈشەلمەي تىغ كۆتۈرۈشتى، جەڭگى - جېدەل ئۇزۇن ۋاقىتتىنچە ئۇزۇلمىدى. كىشىلەر بۇنىڭغا قاراپ

ئىبىرەت ئالدى... ئەمما، شۇ باي ھاياتلىقىدا بالىلىرىنى ئىنساپلىق، دىيانەتلىك، ساپالىق تەربىيەلىگەن، ھېچ بولمىغاندا ھايات چېغىدا ئۆزىنىڭ ئاتىلىق مەجبۇرىيىتىنى جاپىدا ئادا قىلىپ، پەرزەنتلىرىگە لايىقىدا مىراس بۆلۈشتۈرسە، ھەرگىز بۇنداق ئىختىلاپ كېلىپ چىقمايدۇ.

ئومۇمەن، نامرات ئۆتكەندىن باي، سۈپەتلىك ياشىغان ئەۋزەل، بايلار جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرىلىتىدىغان ئاۋانگارت قوشۇن، بۇ ئاۋانگارت قوشۇن قانچە كۆپەيسە، جەمئىيەت شۇنچە تېز تەرەققىي قىلىدۇ، قانچە ئاز بولسا ئاستا تەرەققىي قىلىدۇ. شۇڭا، بايلىققا ئىلمىي نۇقتىدىن نەزەر سېلىش، ھەرگىزمۇ قارىقويۇق ئەيىبلەش پوزىتسىيىسىدە بولماسلىق كېرەك.

سوئال: قەدىمدە ئۆتكەن ئاقىللار پۇل ۋە بايلىق ھەققىدە باشقىچىرەك دۇردانىلەرنى قالدۇرغانىكەن، بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟

قەدىمكى ئاقىللار ئادەمنىڭ خاتىرجەملىكى، ھاياتتا غەم - قايغۇسىز ياشاشنى ئاساس قىلىپ ۋە بۇنداق تۇرمۇشقا ئىنتىلىپ بىرمۇنچە ھېكمەتلەرنى قالدۇرغان. ئۇلارنىڭ بەزىلىرىدە شۇنداق دېيىلىدۇ: «ئاقىل كىشى ئۆز ئۆمرىنى ئازلا بايلىق بىلەن خۇشال ۋە شادلىقتا ئۆتكۈزۈپتۇ. نادان كىشى ھېسابسىز مال - دۇنيا بىلەنمۇ دائىم غەم - ئەلەم تارتىپ، سەرگەردانلىقتا كۈن كەچۈرىدۇ. ھەر قانداق ئىشنىڭ كۆڭۈلدىكىدەك بولۇشى ئەقىلگە باغلىقتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاقىل كىشى بارچىدىن ئۇلۇغ ۋە مۆھتەرمەدۇر. ئەقىللىقلىقنىڭ نىشانى شۇكى، ئاقىل كىشى ئۆز نەپسىگە ھۆكۈمران، سەۋر ۋە چىدامغا ئىگە بولىدۇ، ھاۋايۇ ھەۋەسكە بېرىلمەي، ئەقىل دائىرىسىدىن چەتنەپ كەتمەيدۇ. ئەقىل نەپسنىڭ زىندانىدۇر، ھاۋايۇ ھەۋەس نەپس ئارامگاھى

ھېسابلىنىدۇ. ھاۋايۇ ھەۋەس تۈرلۈك ئىشتىياق ۋە ئارزۇلارنى نەپىس ئالدىغا تۆگمە (ئوزۇق، يېمەكلىك) قىلىپ ئېلىپ كېلىدۇ. ئەمما، بۇ بىھۇدە ھەۋەسلەرنى ئەقىل توسايدۇ. دېمەك، كىشىنىڭ نەپىسى ھاۋايۇ ھەۋەسكە مايىل بولۇپ، ئەقىلدىن يىراقتۇر. شۇڭا، ئاقىل نەپىس كويىغا كىرمەي، ئەقىل ساداسىغا قۇلاق سالىدۇ، ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلايدۇ. كىشى بەخت - سائادەتكە نەپىس ئارقىلىق ئەمەس، بەلكى ئەقىل ئارقىلىق ئېرىشىدۇ...»

يۇقىرىدا ئېيتىلغانلار پىخسىق بايلار، مال - مۈلۈكىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلمايدىغانلار ۋە ناتوغرا بايلىق يولغا كىرىپ قالغانلارغا قارىتىپ ئېيتىلغان، بۇ جەھەتتە ئاقىللارنىڭ يۇقىرىقى پىكىرلىرى بىزنىڭ ھازىر ئوتتۇرىغا قويۇۋاتقان پىكىرلىرىمىز بىلەن بىردەك.

ئومۇمەن، تىرىشچانلىق، ئەقىل - پاراسەتكە تايىنىپ باي بولۇش، ئىنساپ - دىيانەتنى ئۇنتۇماي مال - مۈلۈكىنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ ھېچقانداق يامان تەرىپى يوق. پىلانلىق، ئىنساپ بىلەن بايلىق توپلاپ، نەپىسنىڭ كەينىگە كىرمەي، سۈپەتلىك تۇمۇش كەچۈرگىلىمۇ بولىدۇغۇ؟ ئەنە شۇنداق بايلىقنىڭ قانداق يامان تەرىپى بار ئىكەن؟ ئۇنىڭ ئەكسىچە، بېشىغا تاپسا ئايىغىغا يوق بولۇپ ئۆتكەنلەردىن قانداقمۇ ئۈمىد كۈتكىلى بولىسۇن؟ بۆكى چۈشىمۇ خەقنىڭ يېرىگە چۈشىدىغان ھالەتتە ھايات كەچۈرۈۋاتقانلار قانداقمۇ خەيرلىك ئىشلارنى قىلالىسۇن؟

شۇنىڭ ئۈچۈن، پۇل تېپىش كېرەك، ھالال تېپىش كېرەك، ئۇنى قانداق يەرگە خەجلەشنىمۇ بىلىش كېرەك، پۇلنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشتا ئايانماسلىق كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، بايلىقنىڭ ھەقىقىي لەززىتىنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

سوئال: بايلىق ئادەمنىڭ كۆڭلىنى قارايتىۋېتىدۇ، دېيىش توغرىمۇ؟

جاۋاب: ساپاسىز كىشىلەر بايلىق ئالدىدا كۆزى قىزىرىپ كۆڭلى قارىيىپ كېتىشى مۇمكىن، ئەمما ساپالىق، ئىنساپ - دىيانەتنى ئۆزىگە يار قىلغان كىشىلەر ھەرقانچە كۆپ پۇل - بايلىق ئالدىمۇ كۆڭلى قارايمایدۇ، بەلكى، بۇ پۇلنى خەلققە بەخت يارىتىش، خەيرلىك ئىشلارنى قىلىشقا ئىشلىتىدۇ. ئومۇمەن، كۆڭۈلنىڭ قارىيىش - قارايماسلىقى شۇ كىشىدىكى ئىنساپ ۋە دىيانەت بىلەن مۇناسىۋەتلىك.

بېخىللىق

سوئال: بېخىللىقنىڭ ھۆكۈمى قايسى؟ نېمە ئۈچۈن بېخىللىقتىن

قېچىش لازىم؟

جاۋاب: بېخىللىق سېخىللىق بىلەن قارشى مەنىدىكى سۆز بولۇپ، مال - دۇنيانى قاراملىق بىلەن يىغىش، لېكىن خەرج - خىراجەت قىلماسلىق، مال - دۇنيا يىغىش يولىدا ۋاسىتە تاللىماسلىق، ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىشنىڭلا كويىدا يۈرۈش قاتارلىق بىرمۇنچە ئالاھىدىلىكلەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. خەلقىمىز ئارىسىدا «بېخىل ئالغاننى ئۇنتۇيدۇ، سېخىي بەرگەننى»، «بېخىل باي بولسا ئاتىسىنى تونۇماس»، «بېخىل بايدىن سېخىي گاداي ياخشى»، «بېخىل سىقىمنىڭ تېشىنى يالار» دېگەن ماقال - تەمسىللەر كەڭ تارقالغان. دېمەك، بېخىللىق ئادەمىيلىك نۇقتىسىدىن ناھايىتى زور گەيىپ، ئەخلاق نۇقتىسىدىن خەلق ئاممىسى قارشى ئالمايدىغان يامان خۇيىدۇر. ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىدە تەسۋىرلىنىدىغان پىخسىق باي، بېخىللار ئەنە شۇ تۇرمۇشتىكى دېتاللار ئاساسىدا ئىجاد قىلىنغان بولۇپ، كۈچلۈك قاراتمىلىققا ئىگە.

بېخىللىق ئادەمنىڭ ئۆز مال - دۇنياسىغا جان دىلىدىن يېپىشىۋېلىشىدۇر. بېخىل ئادەم ئۆزىنىڭ يېيىشى ۋە كىيىنىشى ئۈچۈن پۇل سەرپ قىلىشنىمۇ خالىمايدۇ. نان، مېۋە ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش نەرسىلەرنىڭ يېتىشىنى ئېلىشقا كۈچى يەتسىمۇ كونسىنى سېتىۋالىدۇ، كىيىم - كېچەكلەرنىڭ يېتىشىنى سېتىۋالماي، كونا ۋە يىرتىقلىرىنى سېتىۋالىدۇ، تازا ۋە پاكىز

يەردە ياشاشنىڭ ئورنىغا قاراڭغۇ، زەي ۋە سالامەتلىككە زىيانلىق جايلاردا ياشايدۇ.

بېخىللىق شۇنداق يامان ئوتتۇرىكى، بۇ ئوت بېخىل كىشىنى كېچەيۈ كۈندۈز كۆيدۈرۈپ تۇرىدۇ. چۈنكى، بېخىل كىشى كېچە - كۈندۈز مال توپلاش، باشقىلارنى بايلاشنىڭ كويىدىلا يۈرىدۇ، باشقىنى ئاز ئويلايدۇ ياكى ئويلىمايدۇ. ھەرقانداق ئىشتا بىر تىيىننىڭ ئۈستىدە تىك تۇرىدۇ، ئۆزىنىڭ دېگىنىگە كەلتۈرمىگۈچە بولدى قىلمايدۇ، ۋاقىتنىڭ زاپە بولۇشى، ئادەمنىڭ چارچىشى ۋە قىيىنلىشى بىلەن كارى بولمايدۇ. شۇنداق بولغاچقا، بېخىللار تەرسا، مەجەزى ئوسال ۋە كىچ كېلىدۇ، قىلدىن قىيىق كەتسە كەچۈرمەيدۇ، شۇڭا، نېرۋىسى دائىم قوزغىلىپ تۇرىدۇ، ئۆمرىمۇ ئۇزۇن بولمايدۇ، بېخىللار ئىچىدە تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كېتىدىغانلار كۆپ كۆرۈلىدۇ.

بېخىللىق شۇنداق يامان خۇيلاردىن بولۇپ، بېخىل كىشى بىلەن ھېچكىم مەيلى ئىقتىسادىي مۇئامىلە قىلىشنى خوپ كۆرمەيدۇ، كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ھەركىم ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىدۇ. ئېلىم - بېرىم ئىشلىرىدا ھەركىم ئۇنىڭغا يول قويغاندەك قىلغىنى بىلەن، كۆڭلىدە رازى بولمايدۇ، دېمەك، بېخىللار كىشىنىڭ ھەققىنى يەيدۇ، شۇنچە مال - دۇنيا كىرىۋاتسىمۇ ئىشى روناق تاپمايدۇ، «بېخىللىق بېغى كۆكەرمەس» دېگەندەك، بېخىل كىشى ھەرقانداق نەرسىدە بېخىللىق قىلىۋەرگەچكە، ئىشلىرى ئالغا سىلجىمايدۇ.

شۇڭا، بۇ يامان خۇيىدىن قېچىش، بۇ ئەسكى چاپاننى سېلىۋېتىش ئىنتايىن زۆرۈر. بېخىللىق قىلغان كىشى بۇ دۇنيانىڭ خۇشاللىقلىرىدىن بەھرىمەن بولۇشنى بىلمەيدۇ، خاپىلىقنى كۆپ تارتىدۇ، ئىچى ئاچ كۆزلۈك، ھەسەت ۋە كۆرەلمەسلىك بىلەن تولۇپ كەتكەچكە، يىغىننىڭ كۆزىچىلىك پۇرسەتلەرنىمۇ قولدىن بەرمەي مال - مۈلۈك يىغىدۇ،

باشقىلارنىڭ ئېشىپ كېتىشىنى خالىمىغاچقا، كېچە - كۈندۈز ھەسەت، كۆرەلمەسلىك ئوتىدا كۆيىدۇ، شۇڭا، مەجەزى ئۆزگىرىپ سەپىرىلىشىپ كېتىدۇ. مانا مۇشۇنداق يامان خۇيلۇق بولۇپ ياشىغاننىڭ نېمە پايدىسى بولسۇن؟ دۇنيانىڭ گۈزەللىكىدىن بەھرىلىنەلمەيدىغان ئادەمنىڭ ئارتۇق مال - دۇنياغا بېرىلىشىنىڭ نېمە ھاجىتى بولسۇن؟

سوئال: بېخىللىق قانداق پەيدا بولىدۇ؟ ئۇنى قانداق قىلغاندا يوقاتقىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: كۆزىتىشلەرگە قارىغاندا، بېخىللىق تۇغما بولىدىغاندەك قىلىدۇ. چۈنكى، ئاتا - ئانىسى مەرد - سېخىي، قولى ئوچۇق بولغان كىشىلەرنىڭ بەزىلىرىنىڭ سېپى ئۆزىدىن بېخىل بولۇپ قېلىشى دەل مانا مۇشۇ سۆزىمىزنىڭ دەلىلى بولسا كېرەك.

مېنىڭ بىر ساۋاقدىشىم بولۇپ، ئۇنىڭ ئانىسى دوختۇر، ئاتىسى كادىر ئىدى. ئۇلارنىڭ ھال - كۈنى مەھەللىدىكى باشقا ھەرقانداق ئائىلىنىڭكىدىن ياخشى ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ بۇ ساۋاقدىشىم سېپى ئۆزىدىن بېخىل بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ مەجەزىگە ساۋاقداشلار، ئۇنىڭ خىزمەتداشلىرى ئۇچ ئىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ بىلەن باردى - كەلدى قىلىشتا ھەممىسى ئېھتىيات قىلاتتى. ئۇ قىزلار بىلەن ئارىلاشقاندا باشتا سەل - پەل مەردلىك قىلغىنى بىلەن، ئىككىنچى قېتىم كۆرۈشكەندىن تارتىپ شۇنداق بېخىللىق قىلىدىكەنكى، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان قىز نومۇس قىلىپ كېتىدىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئۈچىنچى قېتىم كۆرۈشۈشكە بارمايدىكەن. يەنە بىر قىز بىلەن ئارىلاشقاندىن كېيىنمۇ ئەنە شۇنداق ئەھۋال يۈز بېرىدىكەن. بۇ ساۋاقدىشىم مانا مۇشۇ سەۋەبلىك ئوتتۇز نەچچە ياشقا كىرگۈچە توي قىلالماي قېرى بوپتاق بولۇپ يۈردى. كېيىن تويۇم قىلدى، ئىككى يىلمۇ ئۆي

تۇتۇشالمىدى. ھازىرمۇ ئابروپىنى تۆكۈپ، ئايىغىنى مايماق دەسسەپ بوپتاق يۈرمەكتە، ئۇ بىچارە بېخىللىقنىڭ دەردىنى يەتكۈچە تارتىۋالدى. ئەمما بۇ خۇيىدىن تېخىچە قۇتۇلۇپ كېتەلمىگىنى يوق.

ھالبۇكى، بېخىللىقتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالى يوقمۇ ئەمەس، ئۇ شۇ كىشىنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەرنى كۆزىتىشى، جاھاندارچىلىق قىلىش شەكلىنى ئۆگىنىشى، پۇل - مال سەرپ قىلىشىنى ئۆگىنىشى نەتىجىسىدە مەيدانغا كېلىدۇ. بىر تونۇشۇمنىڭ ئاغىنىسى ئىلگىرى شۇنچىلىك بېخىل ئىكەنكى، گەپ كەتمەيدىكەن. ساۋاقداش، ئاغىنىلىرى كۆپ گەپ قىلىپتۇ. ئاخىر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن بۇ بېخىل خىزمەتكە چىقىپتۇ. مائاش ئالغاندىن كېيىنمۇ بېخىللىق قىلىۋەرگەچكە، خىزمەتداشلىرى، ئەل - ئاغىنىلىرى ئۇنى ئارىغا ئالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنىڭ بىلەن بۇ بېخىل ئاستا - ئاستا خۇيىنى ئۆزگەرتىپ باشقىلاردەك پۇل خەجلەشنى ئۆگىنىپتۇ، بۇنىڭ بىلەن بىرنەچچە يىلغا قالمايلا ئۇ خېلىلا مەردلىشىپ قاپتۇ. «ئۇنىڭ بېخىللىقى ھازىرمۇ بار، ئەمما ئىلگىرىكىگە قارىغاندا خېلىلا مەردلىشىپ قالدى، بىزنىڭ ئارىمىزغا قېتىلىۋالدى» دېدى تونۇشۇم. مەن شۇندىلا بېخىللىقنىڭمۇ ئۆزگەرتىشكە تىرىشىپلا ئۆزگەرتكىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتىم.

سوئال: قارىغاندا، بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپ مەرد، سېخىي بولۇش، بېخىل بولماسلىق ھەققىدە تەربىيە بېرىش كېرەكمۇ - قانداق؟

جاۋاب: مانا مۇشۇنداق تەربىيە بېرىشنىڭ ئۈنۈمى مېنىڭچە ناھايىتى يۇقىرى بولۇشى مۇمكىن. مەن بايا مىسال كەلتۈرگەن ساۋاقدىشىمنىڭ تۇيۇقسىز ئۆتە بېخىل بولۇپ كېتىشىمۇ، ئۇنىڭ

بالىلىقى قىيىنچىلىق يىللىرىدا ئۆتكەن، شۇڭا، قولىدا پۇل بار بولسىمۇ خەجلىمەي كۆنۈپ قالغان، كېيىنچە بېرىپ پۇل يىغىش ئويى تۇغۇلغان، ئاندىن تېخىمۇ ئەقلىنى ئىشلىتىپ قەيەردە پۇل خەجلەش، قەيەردە پۇل خەجلىمەسلىكىنى بىلىۋالغان. شۇنداق قىلىپ سېپى ئۆزىدىن بېخىل بولۇپ يېتىشكەن. ئەگەر ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا مەرد، سېخىي بولۇشنىڭ پەزىلىتىنى ئېنىق چۈشەندۈرگەن، مۇۋاپىق ھالدا پۇل خەجلەشنى ئۆگەتكەن بولسا، ئۇ بۇ دەرىجىدە بېخىل بولۇپ كەتمەيتتى.

دۇنيادا بېخىلنىڭ بالىسى بېخىل بولىدۇ، سېخىينىڭ بالىسى سېخىي بولىدۇ دەيدىغان قائىدە يوق، لېكىن ئائىلە تەربىيىسىنىڭ قانداق بولۇشى مۇشۇ ئىككى خىسلەتتىن بىرىنى بالغا بەخشەندە قىلىشى مۇمكىن. شۇڭا، بىز بالىلارغا كىچىكىدىن باشلاپ مەرد، سېخىي بولۇش، بېخىل بولماسلىق ھەققىدە تەربىيە بەرسەك، چوقۇم بۇنىڭ ئۈنۈمى كۆرۈلىدۇ.

بىرلىك ۋە باراۋەرلىك

سوئال: نېمە ئۈچۈن بىرلىك ۋە باراۋەرلىكنى تەكىتلەيمىز؟

جاۋاب: بىرلىك ۋە باراۋەرلىك ئىنساننىڭ ئەسلىدىلا بەھرىمەن بولۇشقا تېگىشلىك بولغان ۋە ئىنتىلىدىغان ھوقۇقى، ئارزۇسىدىن ئىبارەت. ئۇلۇغ خەلقىمىزدە «بىرلىك بولماي تىرىكلىك بولماس» دەيدىغان ھېكمەت بار. دېمەك، بىرلىك - ئىتتىپاقلىق ھەممە ئىشتا ئالغا بېسىشنىڭ ئاساسى، جەمئىيەتنى ئالغا ئىلگىرىلىتىدىغان مەنبۇى كۈچتىن ئىبارەت. پەقەت بىرلىك، ئىتتىپاقلىق بولغاندىلا تىرىكلىكنى نورمال داۋام ئەتتۈرگىلى، جەمئىيەتنى ساغلام تەرەققىي قىلدۇرغىلى ۋە گۈللەندۈرگىلى بولىدۇ. يەنە «كۈچ بىرلىكتە، ئىش ئۆملۈكتە» دېگەن ھېكمەت بار، بىرلىككە كېلىپ تەڭ كۈچ چىقارغاندىلا، غايەت زور قىيىنچىلىقلارنى ئورتاق يەڭگىلى، كۈچنىڭ ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرگىلى، مۇشكۈللۈكلەر ئۈستىدىن غالىب كەلگىلى بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئورتاق ئىشلەش، ھەمكارلىقنى كۈچەيتىش مەقسىتىدە «بىر يەڭدىن قول، بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ ئىشلەش» دېگەن سۆز دائىم قوللىنىلىدۇ. دېمەك ئورتاق كۈچ چىقارغاندىلا، يەڭگىلى بولمايدىغان قىيىنچىلىق قالمايدۇ.

خەلقىمىز بىرلىك - ئىتتىپاقلىقنى كۈچەپ تەكىتلەش بىلەن بىرگە، باراۋەرلىكنىمۇ تەكىتلىگەن. چۈنكى، بىرلىك - ئىتتىپاقلىق پەقەت باراۋەرلىك ئاساسىدىلا ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدۇ. باراۋەرلىك بولمىسا بىرلىك - ئىتتىپاقلىقتىن سۆز ئېچىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

تۆۋەنلىشىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى شۇكى، باراۋەرلىكنى قولغا كەلتۈرۈش، شېرىكىڭىزنى پايدىنى تەڭ بۆلۈشۈشكە كۆندۈرۈشتىن ئىبارەت. ئۇنداق بولمىغاندا، سىلەر ھەمكارلىشىپ ئۇ سودىنى پۈتكۈزگەن، چوڭ پايدا ئالغان تەقدىردىمۇ، بەربىر مۇناسىۋىتىڭلارغا دەز كېتىدۇ، ئاراڭلاردا جېدەل ئۈزۈلمەيدۇ. شۇڭا، ئېنىق توختام بولۇش، ھېساب - كىتاب ئېنىق بولۇش، پايدا - زىيانغا ئىگە بولۇش قاتارلىقلار ئېنىق بولغاندا، كېيىنكى خەتەرنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ.

سوئال: بىرلىك ۋە باراۋەرلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟

جاۋاب: كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا پەرقسىز مۇناسىۋەت ئورناتقاندا، تەڭ قىلغان ئىشنىڭ ھەققىمۇ تەڭ بولغاندا، باشلىق ياكى يېتەكچىلەر قول ئاستىدىكىلەرگە ئادىل، تەڭ - باراۋەر مۇئامىلە قىلغاندا، قانچىلىك ئىشلىسە شۇنچىلىك ھەققە ئېرىشكەندە، قىلغان ئىش، دېگەن سۆزدە ھېچقانداق ساختىلىق بولماي، ئىشنى خالاپ قىلسا، راست گەپنى دەپسە، ئاندىن بىرلىك - ئىتتىپاقلىق ۋە باراۋەرلىكتىن سۆز ئاچقىلى بولىدۇ. مانا مۇشۇ ئالدىنقى شەرت ھازىرلانماي تۇرۇپ، ئېغىزدا قۇرۇق داۋراڭ سېلىش ئاقمايدۇ.

خەلقىمىزدە بالا يەتتە ياشتىن ئاشقاندىن كېيىنلا ئۇنى كىچىك بالا قاتارىدا كۆرمەي، ياش ئالاھىدىلىكىگە قاراپ تەربىيەلەيدىغان، ئىشلارغا سالىدىغان ۋە بەزى ئىشلارنى ئۆز ئالدىغا قويۇپ بېرىپ بېجىرگۈزىدىغان، ئون بەش ياشتىن كېيىن مۇستەقىل ئىش بېجىرىشىگە يول ئېچىپ بېرىدىغان ئادەتلەر بار. مانا مۇشۇنداق تەربىيە ئۇسۇلىنى قوللانغاندا، چوقۇم

باراۋەرلىككە ھەممە ئادەم ئىنتىلىدۇ، باراۋەرلىك بولغاندىلا كىشىلەرنىڭ كۆڭلى توق، ئۆزى خالىغان ۋە ئارزۇ قىلغان ھالدا ئۆز ئارا ھەمكارلىق ئورنىتىلايدۇ، بىرلىكتە ئالغا بېسىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولىدۇ، شۇنداقلا گۈزەل كەلگۈسىنى بىرلىكتە يارىتالايدۇ.

ئەگەر كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئارىسىدا باراۋەرسىزلىك كۆرۈلسە، بىرى يەنە بىرىنى تەڭ كۆرمىسە ياكى زۇلۇم قىلسا، بىرەر ئىشنى قىلىشقا مەجبۇرلىسا، زورمۇزور ئىتتىپاقلاشتۇرسا، بۇنداق ئىتتىپاقلىق - بىرلىكنىڭ ئۇلى ناھايىتى بوش ۋە كۈچسىز بولىدۇ، ئازراق سىلكىتىش، بوراننىڭ زەربىسىگىمۇ بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ. زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىنىڭ كۆڭلىدە زۇلۇم قىلغۇچىغا نىسبەتەن ئۆچمەنلىك پەيدا بولىدۇ، ئۇلار مۇۋاپىق پەيت كۈتىدۇ، پەيتى كەلگەن ھامان ئۆزلىرىنىڭ باراۋەرلىك ھوقۇقىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئاتلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەقىقىي بىرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن چوقۇم زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق باراۋەرلىكنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، باراۋەرلىككە كاپالەتلىك قىلغان ئاساستا بىرلىك - ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىش كېرەك.

سوئال: مەن بىر ئادەتتىكى تىجارەتچى، يېقىندا بىر دوستۇم بىلەن ھەمكارلىشىپ بىر چوڭ سودىغا تۇتۇش قىلماقچى بولغانىدۇق، ئەمما پايدىنى بۆلۈشۈش جەھەتتە بىرلىككە كېلەلمىدۇق. دوستۇم ماڭا پايدىنىڭ ئاز قىسمىنى بېرىمەن دېگەندى، مېنىڭ بۇنىڭغا تازا قوشۇلغۇم كەلمىدى، قانداق قىلسام بولار؟

جاۋاب: قارىغاندا، ئاراڭلاردا باراۋەرلىك كەمچىل ئىكەن، شۇنداق بولغاچقا، بىر - بىرىڭلارغا بولغان ئىشەنچمۇ

بىرلىك - ئىتتىپاقلىق ۋە باراۋەرلىك ئېغىنى بالىلاردا يېتىلدۈرگىلى، ئىتتىپاقلىق، ئىناقلىق گۈللىرىنى ھەر يەردە ئېچىلدۈرگىلى بولىدۇ. بۇنداق ئىناقلىق ۋە باراۋەرلىك گۈللىرىنى ھەرقايسى كەسىپ، ھەرقايسى ساھەلەردە پۈرەك ئاچقۇزۇپ، ئىناقلىق ۋە باراۋەرلىك ناۋاسىنى ئۈزلۈكسىز ياغراتقىلى بولىدۇ.

پاكلىق ۋە پاكىزلىق

سوئال: پاكلىق ۋە پاكىزلىقنىڭ ھەقىقىي مەنىسى قايسى؟ پاك ۋە پاكىز بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟
جاۋاب: پاكلىق ۋە پاكىزلىق روھىمىزنى، جىسمىمىزنى، كىيىملىرىمىزنى، ئەسۋابلىرىمىزنى پاك ۋە پاكىز تۇتۇشنى كۆرسىتىدۇ.

پاكلىق ئادەمنىڭ زېھنى ۋە ئىدراكىنى چوڭقۇر، ئۆتكۈر قىلىدۇ، خەلق ئارىسىدا ئېتىبار ۋە شۆھرەتكە سازاۋەر بولۇشقا سەۋەب بولىدۇ. پاكلىق ئارقىلىق ھەر خىل كېسەللىكلەردىن قۇتۇلۇپ، تەن ساقلىقىمىزنىڭ قەدرىنى ئوبدان بىلەلەيمىز. پاك بولۇش سالامەتلىكىمىز، سائادىتىمىز ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم. پاك بولمىغان كىشى ئۆزى ئالدىدىمۇ، خەلق ئالدىدىمۇ سۆيۈمسىزدۇر. يىرتىق ۋە كونا كىيىملەرنى كىيىش ئەيىب ئەمەس، بەلكى يېڭى كىيىملەرنى كىر قىلىپ، بەتبۇي پۇرتىپ يۈرۈش زور ئەيىب ۋە گۇناھ. چۈنكى، بۇ كىشىلىك ئەخلاققا خىلاپ، بەدەن تەربىيىسىگە زىت، بۇ خىل ھالەت باشقا ئەل كىشىلىرىگە بىزنى سەت، خۇنۇك قىلىپ كۆرسىتىدۇ. يەنە شۇ سەۋەبلىك يېڭى كىيگەن كىيىملىرى ئالتە ئايغا بارمايلا يىرتىلىپ تۈگەيدۇ. بۇ ئىسراپچىلىق بولۇپ، بايلىق قەدرىگە يەتمىگەنلىكتۇر. ئىپلاسلىق بالاسىدىن پاكلىق داۋاسى ئارقىلىق قۇتۇلۇش كېرەك. بېلىقنىڭ ھاياتى سۇ بىلەن داۋام قىلغىنىغا ئوخشاش، ئىنساننىڭ سالامەتلىكى ھاۋا بىلەن داۋام قىلغۇسىدۇر. ئەگەر تەن يۇيۇلۇپ پاكلىنىپ تۇرمىسا، خۇددى

قۇلاق كىر بولسا ئاڭلىيالمىغىنىغا ئوخشاش، ئۆزىگە كېرەكلىك ھاۋانى ئىچىگە ئالالمايدۇ، ئىچىدىكى ھۆللۈكمۇ كىردىن ئۆتۈپ چىقىپ كېتەلمەيدۇ. چۈنكى، بەدەن ئەلگەككە ئوخشاش ئۇششاق كۆزلۈكتۇر. ئەگەر بەدەننىڭ كۆزلىرى كىرلىشىپ قالسا، ئۇن تۇرماق سۇمۇ ئۆتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پاكىز بولمىغان كىشىلەر قورقۇنچلۇق كېسەللىكلەرگە ئوخشاش گىرىپتار بولۇپ قالىدۇ ۋە شادلىقلىرى غەمىدە، ئالتۇندىنمۇ قەدىرلىك ئۆمۈرلىرى كېسەلخانلاردا ئۆتۈپ كېتىدۇ. مانا شۇلارنى كۆزدە تۇتقان ئەجدادلىرىمىز بىزگە پاكلىقتىن ئىبارەت قىممەتلىك مىراسنى قالدۇرغان.

سوئال: پاكلىق ۋە پاكىزلىق ئادىتىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: يۈز، كىيىم - كېچەك، كىتاب ۋە باشقا ھەر تۈرلۈك نەرسىلەرنى كىرىسىز، چاڭسىز تۇتۇش پاكىزلىق، پاكلىق بولىدۇ. بۇ نەرسىلەرنى كىر كىشىلەردىن ئادەملەر يىرگىنىدۇ. قاچىدۇ.

ئادەملەر پاك بولغان ۋە پاك يۈرگەنلەرنى سۆيىدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈن پاكىزلىق ۋە پاكلىققا ياش ۋاقتىدىن باشلاپ ئۆگىنىش ۋە ئادەتلىنىش لازىم.

پاكىزلىق ۋە پاكلىق ئەڭ ماختاشقا لايىق سۈپەت ئىكەنلىكى ھەممىگە ئېنىق. ئەڭ يىرگىنىچلىك، ئىپلاس ئادەملەرمۇ پاكىزلىق ۋە پاكلىقنى سۆيىدۇ، ئىپلاس، نىجىس كىشىلەردىن يىرگىنىدۇ.

مەينەت، ئىپلاس ئادەملەرنىڭ گۈزەللىكلىرىمۇ كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ. ھەر قانچە گۈزەل بولسىمۇ مەينەت ئادەملەردىن كىشىلەر نەپرەتلىنىدۇ، ئۇلار بىلەن يېقىن يۈرۈشىمۇ ياقىتۇرمايدۇ.

ئەڭ زور زىننەت ۋە ئەڭ ئۇلۇغ بايلىق پاكىزلىق ۋە پاكلىقتۇر. بۇنى ھەر ۋاقىت ئەستە تۇتۇش ۋە ھەر ۋاقىت شۇنىڭغا ئەمەل قىلىش لازىم.

پاكلىق ھەر سائەتتە سوپۇن بىلەن يۇيۇنۇپ تۇرۇش ئەمەس، ھەر كۈنى كىر، قول ۋە باشقا نەرسىلەرنى توختىماي يۇيۇشمۇ ئەمەس، بەلكى ھەر نەرسىنى ئۆزىنىڭ ھاجەت ۋاقتىدا يۇيۇش، يۇيۇلغان نەرسىلەرنى ساپ پېتى تۇتۇشتۇر. ئەكسىچە، ئۆردەككە ئوخشاش بىر ياقىتىن يۇيۇنۇپ، بىر ياقىتىن پاتقاقتا ئېغىنلاش پاكلىق ئەمەس.

تازىلىقنىڭ ساغلاملىقىنىڭ بىرلەمچى شەرتى ئىكەنلىكىنى بىلىسىز. ئازادلىك، خۇش پىچىملىق، پاكىزلىقنى بىر ئۆمۈر ئۆزىڭىزگە ھەمراھ قىلىشىڭىز، ئىشىنىڭىكى، ۋاقتى - سائىتى كەلگەندە «پەرىشتىدەك قىز (يىگىت) ئىكەن» دېگەن سۆزلەرنى ئاڭلايسىز. ھېچقانداق بىر نەرسە ئىنسانغا ئازادلىك، خۇش پىچىملىق ۋە پاكىزلىق كەبى ئىشەنچ ۋە روھىي مۇۋازىنەت بەخش ئېتەلمەيدۇ.

پاكىز كىيىملەرنى كىيىپ، بىر سورۇنغا كىرگىنىڭىزدە، تۇنجى تەبەسسۇمىڭىزدا چىشىڭىزنىڭ سېرىقى كۆرۈنسە كىشىلەرنىڭ سىز ھەققىدىكى پىكىرى ئۆزگىرىدۇ. سىزنىڭمۇ روھىي مۇۋازىنەتىڭىز بۇزۇلىدۇ. ئەڭ يېڭى مودا بىلەن كىيىنىشىڭىزمۇ چاچلىرىڭىز تۈزۈپ تۇرغان بولسا، كىشىلەر ھەرگىز سىزنى خۇش پىچىم دېمەيدۇ.

يېڭى، پىنرالىق كىيىملەر پاكىز بولمىغان بەدەننى يوشۇرالمىدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش، يۇيۇلمىغان يۈزىڭىزگە قانچە ئۈستىلىق بىلەن پەرداز قىلماڭ، تېرىڭىزنىڭ تازا ئەمەسلىكى بەرىبىر بىلىنىپ تۇرىدۇ.

سەزدىڭىزمۇ، خۇش پىچىملىق سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە كېرەك. ئىنسان بەدىنىنى بىراۋ ئۈچۈن تازا تۇتىدۇ دېيىش كۈلكىلىك.

دەرۋەقە، تازىلىق، خۇش پىچىملىق پەقەت سىزگە كېرەك. ئۆز خانىڭىز، ئالاھىدە خانىڭىز بولمىسا ئۆزىڭىز يېتىپ قوپىدىغان جايىڭىز، ئوقۇش قوراللىرىڭىز قويۇلىدىغان يەر ۋە ئىچ كىيىملىرىڭىزنىڭ ئەھۋالى سىزنىڭ قانچىلىك چېچەن، پاكىزلىقىڭىزنى كۆرسىتىدۇ. بۇلارنى بىرەر كىشى كۆرمىگەن بىلەن ئۆزىڭىز كۆرىسىز. بۇلار سېزىلمىگەن ھالدا كەيپىياتىڭىز، روھىيىتىڭىزگە تەسىر قىلىدۇ.

كىتاب - دەپتەرلىرىڭىزنىڭ ئەھۋالىمۇ سىزنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى نامايان قىلىدۇ. پايپاق، ئاياغ كىيىملىرىڭىزمۇ ھەم شۇنداق. بۇلار ھەققىدە ئانىڭىزمۇ سۆزلىسە كېرەك؟ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى، تەلەپلىرىنى ھەرگىز زىغىرلاش دەپ چۈشەنمەك. ئۇ مۇشۇ ئىشلارنىڭ كېيىنچە ھايات تەرتىپىڭىزگە ئايلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيدۇ.

سوئال: ھەقىقىي گۈزەللىك قەلب گۈزەللىكىدۇر. ئەمما، قەلبى ھەرقانچە گۈزەل بولغان كىشىنىڭمۇ كىيىم - كېچەكلىرى كىر، مەينەت بولسا، ئۇ كىشىنىڭ باشقىلار ئالدىدىكى ھۆرمىتىمۇ تۆۋەن بولىدۇ. دېمەكچىمەنكى، تاشقى قىياپىتىمىز باشقىلارغا تۇنجى تەسىر بېرىدىغان يېرىمىزدۇر. شۇڭا، باشقىلارغا پاكىز، خۇش پىچىم، ئىللىق كۆرۈنۈش ئۈچۈن تاشقى قىياپەتكە ئەمەل قىلىش ناھايىتى زۆرۈر ئىكەن - دە؟

جاۋاب: قانداقلا بولمىسۇن، بىرىنچى باھانى تاشقى قىياپىتىڭىزگە قاراپ ئالىسىز. بىر قاراشتىلا يۈرەكنىڭ «جىخ» قىلىشىمۇ تاشقى قىياپەتكە باغلىق. كىشىنىڭ تاشقى قىياپىتىنىڭ ئۇنىڭ ئىچكى ئالىمىنىڭ ئەينىكى ئىكەنلىكىمۇ راست. چۈنكى سىزنىڭ تاشقى قىياپىتىڭىز - قەددى - قامىتىڭىز، يۈز - كۆزىڭىز، قول - پۇتىڭىز، يۈرۈش - تۇرۇشىڭىز، قىسقىسى، پۈتۈن ئىش - ھەرىكىتىڭىز

تەقدىرىڭىزنى بەلگىلەيدۇ. بۇ سىزنىڭ باشقىلار بىلەن دوستلىشىش، ئائىلىڭىز ۋە كېلەچىكىڭىزنى قۇرۇشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. چوڭ بولغانسېرى سىزمۇ بۇنى پەقەت ئادەمدىلا بولىدىغان ئىچكى سەزگۈ بىلەن سېزىسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن سىز گۈزەل ۋە يېقىملىق بولۇشقا ئىنتىلىسىز، تەڭتۇشلىرىڭىز شۇنداقلا ئەتراپتىكى كىشىلەرنى ئۆزىڭىزگە جەلپ قىلىش، ئۇلاردا ياخشى ۋە خۇش تەسىرات قالدۇرۇش سىز ئۈچۈن ئالىي مەقسەت بولۇپ قالىدۇ. قىسقىسى، باشقىلارغا قارىغاندا چىرايلىقراق بولسام دەيسىز.

ھەر گۈلنىڭ ئۆزىگە خاس پۇرىقى بار دېگەندەك، ھەرقانداق كىشىنىڭ ئۆزىگە يارىشا جازىبىسى بار. دەل ھازىر سىز ئۆز جازىبىڭىزنى تىكلەيدىغان ۋە ئۇنى يۈكسەلدۈرىدىغان ياشتىسىز. بۇ سىزنىڭ قەددى - قامىتىڭىزنى قانداق تۇتۇش، كىيىنىش، يۈرۈش - تۇرۇش، ھەتتا تاماقلنىشتا ھەم باشقىلارغا خاس بولغان ئۇسۇل - ئۇسلۇبلاردىن پەقەت ئۆزىڭىزگە يارىشىدىغىنىنى تاللاپ ئۆزلەشتۈرىدىغان دەۋرىڭىزدۇر.

سوئال: ئۇنداق بولسا، قىزلار تاشقى قىياپىتىنى گۈزەللەشتۈرۈش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇللارنى قوللىنىشى كېرەك؟

جاۋاب: تاشقى قىياپىتىڭىزنىڭ گۈزەل، نۇقسانسىز ۋە مۇكەممەل بولۇشىنىڭ ئاساسىي ئامىلى ئەلۋەتتە ساغلاملىقتۇر. ئۇلۇغ ھەكىم ئەبۇ ئەلى ئىبن سىنا «بەدەن چېنىقتۇرۇش ساغلاملىقىنى ساقلاشتا ئۇلۇغۋار ئۇسۇلدۇر» دەپ بىكار ئېيتىمىغان. «ھەرىكەتتە بەرىكەت» دېگەن خەلق ماقالىسىنىڭ ھېكمىتىمۇ شۇ يەردە. ئورگانىزىمنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشى ۋە مۇستەھكەملىنىشى، قەددى - قامەتنىڭ راۋۇرۇس بولۇشى ئۈچۈن جىسمانىي ئەمگەك ۋە بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ كېرەكلىكى ھەققىدە كۆپ ئاڭلىغانسىز. ئاتا -

ئانىڭىز ۋە ئوقۇتقۇچىلار ھەتتا سىز ئوينىدىغان ئويۇنلاردىمۇ جىسمانىي تەربىيە ئېلىمىنىڭ بولۇشىنى ئىستەيدۇ.

قامىتى تىك، ئالپتە قىزلارغا مېھرى بىلەن شۇنداق سۈپەت بېرىلىدۇ. دېمەك، ئايال كىشىنىڭ، خۇسۇسەن قىزلارنىڭ گۈزەللىكى ۋە لاتاپىتى چىرايىنىڭ ئىللىقلىقى، چېچىنىڭ بوستانلىقى ياكى ئۇزۇنلۇقى، قاش - كۆزلىرىنىڭ چىرايلىقلىقىدا ئەمەس، بەلكى قامىتىنىڭ تىك ۋە كېلىشكەنلىكى بىلەنمۇ ئىپادىلىنىدۇ. قامەتنى رۇس تۇتۇش كۆپ جەھەتتىن ئىنسان تېنىدىكى ئەزالارنىڭ ئۆز ئارا ماس كېلىشى، شەكلى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. پۈتۈن گەۋدىنى زورۇقتۇرۇپ، ھالىدىن كەتكۈزىدىغان ئېغىر ئىشلارنى قىلىشمۇ گەۋدىنىڭ ناتوغرا راۋاجلىنىشىغا ئېلىپ بارىدۇ. كۆزەتسىڭىز، مەكتەپتىكى جىسمانىي تەربىيە دەرسلىرىدىن باشلاپ چوڭ ياشلىقلارنىڭ مەخسۇس بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىشىلىرى بۇ نۇقتىلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشقا قارىتىلغانلىقىنى بىلىسىز. ۋاقتىدا بەدەن چېنىقتۇرۇش قەددى - قامەتنىڭ بېجىرىم، نازۇك ۋە كۆركەم بولۇشىغا ئىجابىي تەسىر كۆرسىتىدۇ.

بەدەن چېنىقتۇرۇش مەشقىلىرى تۈپەيلى مۇنتىزىم ھەرىكەتتە بولىدىغان كۈچلۈك، شۇنداقلا ئەۋرىشىم بولغان مۇسكۇللار قامەتنى گۈزەللەشتۈرىدۇ، ھەرىكەتلەرنى نازۇكلاشتۇرىدۇ. يەڭگىل ۋە ئەركىن ھەرىكەتلەر ئايال كىشىنىڭ تېنىدىكى ياغ توقۇلمىلىرىنىڭ بەدەنگە تەكشى تارقىلىشى، مۇسكۇللارنىڭ نازۇك، بەدەننىڭ ئۆزىگە خاس بولۇشىنىڭ ئاساسى. شۇنداق ئىكەن، ئەلۋەتتە بەدەن چېنىقتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئېرىنمەڭ. مۇھىمى ئۆزىڭىزگە دىققەت قىلىپ، ئۆزىڭىزنى كۆزىتىشكە ئادەتلىنىڭ. مەسىلەن، سىز ئۆيدە، ئوقۇشتا، ئىشتا، كوچىدا، دۇكاندا ئۆزىڭىزنى قانداق تۇتۇۋاتقانلىقىڭىزغا ئېتىبار بېرىڭ. تېنىڭىزنى ھەمىشە تىك تۇتۇشقا ئادەتلىنىڭ. ئۆزىڭىزنى

بوش قويۇۋەتسىڭىز تېزلا شۇنىڭغا ئادەتلىنىپ قالسىز. ئەكسىچە ئۆزىڭىزنى كۆزىتىپ، يالغۇز قالغان چاغلىرىڭىزدىمۇ بوشىشىپ، مۈكچىيىپ ئەمەس، قەددىڭىزنى تىك تۇتۇپ، نازۇكلۇق، لاتاپەت بىلەن يۈرسىڭىز، ئىشىنىڭىكى، بۇنىڭغا تېزلا ئادەتلىنىپ قالسىز.

سەرۋى قامەت بولۇشنىڭ ھېچقانداق قىيىن يېرى يوق. ئەمما ئۇ سىزدىن ئىرادە تەلەپ قىلىدۇ. شۇ تۈپەيلى سىز ئۆزىڭىزدىن، قامىتىڭىزدىن رازىمەنلىك ھېس قىلىسىز. بۇ سىز ئۈچۈن بەكمۇ زۆرۈر تۇيغۇ.

سوئال: قەلب پاكىزلىقى دېگەن نېمە؟

جاۋاب: ئادەتتە، يۈرەك بىلەن قەلب بىر مەنىدە قوللىنىلىدۇ. ئەمەلىيەتتە، يۈرەك كۆكسىنىڭ سول تەرىپىدىكى مۇشتۇمدەك گۆشنى، قەلب بولسا شۇ يۈرەكتىكى قۇۋۋەتنى بىلدۈرىدۇ. قەلب يەنە كۆڭۈلمۇ دېيىلىدۇ. كۆڭۈل ئىنسانلاردا بولىدۇ، ھايۋانلاردا بولمايدۇ.

بەدەندىكى بارلىق ئەزا قەلبىنىڭ بۇيرۇقىدا بولىدۇ، ھېس - تۇيغۇلىرىمىز بىلەن ئاڭلىغان ھەرقانداق بىلىملەر يۈرەككە توپلىنىدۇ. ئىشىنىش، قورقۇش، سۆيۈش ئىنساننىڭ قەلبىدەدۇر. قەلبى پاكىز بولغان كىشى ئېتىقادلىق بولىدۇ. قەلبى بۇزۇق بولغان كىشى ئۇنىڭدىن قاچىدۇ. گۈزەل، ياخشى ئەخلاقنىڭ ۋە يامان خۇيلارنىڭ ئورنى قەلبتۇر. قەلبى پاكىز بولغان كىشى ھەركىمگە ياخشىلىق قىلىدۇ. دۇنيادا راھەت، ھۇزۇر ئىچىدە ياشايدۇ. يامان خۇيلار قەلبىنى، روھنى كېسەل قىلىدۇ، كېسەللىكنىڭ ئېغىرلىشىشى قەلبىنىڭ، روھنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولىدۇ. شۇڭا، ئالدى بىلەن قەلبىنى پاكىزلاش زۆرۈر.

قەلب سۆيگۈ ئورنىدۇر. سۆيگۈ بولمىغان قەلب ئۆلگەن

ھېسابلىنۇر.

ۋايىغا يەتكەن قەلب پاكىزلىنىدۇ، ئەخلاقى گۈزەل بولىدۇ. ئىلىمدە كامالەت تاپقۇچىلارنىڭ قەلبىدىكى پەيز ۋە نۇر قۇياش نۇرىغا ئوخشاش يېيىلىدۇ. ئۇنى سۆيگەن كىشىلەرنىڭ قەلبىگە قاراپ ئاقىدۇ.

سوئال: قەلبنى پاكىزلاش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: قەلبنى قارايتقۇچى يامان خوي، يامان قىلىقلار ۋە يامان ئىشلاردۇر. شۇڭا، يامان ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ، يامان خۇيلارنى تاشلاش كېرەك. مەسىلەن، ئۇيقۇ غەپلەتتۇر، كۆپ ئۇخلاش ئادەمنى زەئىپلەشتۈرىدۇ، ھاياتلىقنى نورمال داۋاملاشتۇرۇشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، ئىشلارنى ۋاقتىدا بېجىرگىلى بولمايدۇ.

سوئال: بىر ئىشنى قىلماي دېسەم كۆڭلۈمگە بىر ۋەھىمە كېلىدۇ، قانداق قىلسام بولار؟

جاۋاب: ئالىملار شۇنداق كۆرسىتىدۇكى: كۆڭۈل تارتمىغان ئىشنى قىلما، نەپسنىڭ كەينىگە كىرمە. شۈبھىلەنگەن ئىشلىرىڭدا قەلبىڭ بىلەن كېڭەش. شۈبھىلىك ئىشلارغا يولۇققىنىڭدا قولۇڭنى قەلبىڭ ئۈستىگە قويۇشۇڭ لازىم، قەلبىڭ قوشۇلسا ئاندىن ئۇ ئىشنى قىل. ئەگەر بەك يۈرەك سېلىپ كەتسە ئۇ ئىشنى قىلما.

سوئال: قەلبنىڭ قارايدىغانلىقى قانداق بىلىنىدۇ؟ بۇنىڭغا قانداق ئامال قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئالىملار شۇنداق كۆرسىتىدۇكى: قەلبىنىڭ قارايدىغانلىقىغا تۆت دەلىل باردۇر: بىرىنچى، ئۆگىنىپ ئەمەل قىلماسلىق؛ بىلمەي تۇرۇپ ئىش قىلىش؛ بىلمىگەنلىرىنى

ئۆگەنمەسلىك؛ باشقىلارنىڭ ئۆگىنىشىگە توسقۇنلۇق قىلىش.

ئومۇمەن، نەپس يامان ئىستەكلەردىن، قۇتۇلغاندا قەلب پاكىزلىنىدۇ.

قەلبنى پاكىزلاش ئۈچۈن رىيازەت چېكىش ۋە كۈرەش قىلىش كېرەكتۇر. نەپسىمىز ھەرقانداق نەرسىنى ئارزۇ قىلىدۇ، بۇلارنى رىيازەت چېكىش، نەپسنىڭ كەينىگە كىرمەسلىك يولى بىلەنلا توسقىلى بولىدۇ.

قەلبنى پاكىزلاش ئۈچۈن: بىرىنچى، كۆپ تاماق يېمەسلىك؛ ئىككىنچى، كۆپ ئۇخلىماسلىق؛ ئۈچىنچى، كۆپ سۆزلەشمەسلىك؛ تۆتىنچى يامان ئىشلاردىن يىراق تۇرۇش كېرەك.

پەرزەنتلىك بۇرچى

سوئال: خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىسىدە ھەر بىر پەرزەنت ئاتا - ئانىنىڭ ھەققىنى جايىدا تونۇشى، ئاتا - ئانىسىغا پەرزەنتلىك بۇرچىنى يەتكۈزۈشى كېرەك. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، پەرزەنتلەر قانداق مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ئاتا - بوۋىلىرىمىز بىز ئۈچۈن تەرتۈكۈپ ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى، قولىدىن كېلىدىغان ھەممە ياخشىلىقنى بىزگە يەتكۈزۈش يولىدا بار ۋۇجۇدى بىلەن ئەمگەك قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىشىمىز لازىم ۋە بۇنىڭ شۇكرانىسى ئۈچۈن، ئۇلارغا ئىتائەت قىلىشىمىز، ئاتىلىرىمىز چارچىغاندا، ياردەم كېرەك بولغاندا، شۇ زامان ياردەملىشىشكە ئالدىرىشىمىز، پەرزەنتلىك بۇرچىنى ئادا قىلىشقا ھەمىشە تەييار تۇرۇشىمىز كېرەك.

ھەر بىر پەرزەنتنىڭ ئاتا - ئانىنى ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام قىلىشى ھەمدە ئۇلارغا نىسبەتەن شەپقەت ۋە مەرھەمەتلىرىنى كۆرسىتىشى مۇھىم ۋە زىيادەتلىرىدىن بىرىدۇر. ئۆز ئاتا - ئانىسىنى رازى قىلمايدىغان، ئۇلارنى رەنجىتىدىغان پەرزەنتنىڭ ئىشلىرى ھېچقاچان ئىلگىرى كەلمەيدۇ ۋە ئۇنىڭ ئەل ئالدىدا ئابرويى بولمايدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى، ئانىمىز بىزنى قاتارغا قوشۇش ئۈچۈن مېھىر - مۇھەببەتنى ئىشقا سېلىپ، ئارامىدىن كېچىپ، كېچىلىرى كۆز يۇمماي، ئاق سۈت بېرىپ، تەربىيىمىزگە مەشغۇل بولىدۇ. خاپا بولۇپ قالساق ياكى كۆڭلىمىز بىر ئاز رەنجىپ قالسا ئەتراپىمىزدا پەرۋانە بولىدۇ، تاۋىمىز قېچىپ قالسا، ھۇزۇر - ھالاۋىتىنى پەرزەنتىگە

بېغىشلايدىغىنىمۇ يەنە شۇ ئانا. مەلۇمكى، باغۋەنسىز بىرەر دەرەخنىڭ يېمىشى ياخشى بولمايدۇ. ئانا بولسا بىزنىڭ باغۋىنىمىزدۇر. ئۇ ھەر دائىم بىزنى پەرۋىش قىلىش كويىدا يۈرىدۇ. بۇنى چۈشەنگەن ھەر قانداق بالا ئۆز ئانىسىنى ھەممە نەرسىدىن ئۈستۈن قويدۇ ۋە دائىم ھۆرمەتلەيدۇ.

ئەقىللىق پەرزەنت ھېچقاچان ئانا مېھرىنى ئەستىن چىقارمايدۇ، كىچىككەنە بىر ئىشقا كىرىشكەندىمۇ، ئانىسىنى بۇنىڭدىن ۋاقىپلاندىرۇپ، ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئالىدۇ. ئانىسىنىڭ ئېيتقان سۆزلىرىگە قۇلاق سېلىپ، مەسئۇلىيەتكە ئەمەل قىلىدۇ. ھەر قاچان ئانىسىنى مىننەتدار قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ.

بالاغەتكە يەتكەن بالىلار ياخشى تەربىيە ئېلىپ، بىرەر كەسىپ ئىگىلىۋالغاندىن كېيىن، ھەر قېتىم ئانىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئۆزىنىڭ شۇ ئانىنىڭ ئاق سۈتىنى ئېمىپ چوڭ بولغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئىللىق باغرىدا پەرۋىش تاپقانلىقىنى ئويلاپ، ئانىسىغا ھەرگىزمۇ قاتتىق - يىرىك سۆزلىمەيدۇ، يۇمشاق سۆزلەر بىلەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئالىدۇ. ئانىنىڭ ئۆزى ئۈچۈن چەككەن جاپالىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ، شۇ چەككەن جاپا - مۇشەققەتلىرىنى ئۇنتۇلدۇرۇشقا ئۇرۇنىدۇ ۋە ئۇلارنىڭ كۆڭۈل رازىلىقىنى ئېلىپ، بىر ئۆمۈر شادىمان قىلىدۇ.

ئاتا - ئانىنىڭ خىزمىتىنى قىلىش ھەر بىر پەرزەنتنىڭ بۇرچىدۇر. ئەمما، بۇ بۇرچ ئاتا - ئانا قاچانكى پەرزەنتنىڭ خىزمىتىگە موھتاج بولۇپ قالغاندا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ.

پەرزەنتنىڭ ئاتا - ئانا ئالدىدىكى ئەدەپ - ئەخلاقى شۇنداقكى، پەرزەنت ئاتا - ئانا نېمە دەپسە دىققەت بىلەن قۇلاق سالىدۇ، ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قوشۇق سالمايدۇ. نېمىنى بۇيرۇغان بولسا (بۇيرۇغان نەرسىلىرىدە خىيانەت ياكى گۇناھ ئىش بولمىسىلا) جان - دىل بىلەن بېجىرىدۇ. ئۇلار ئولتۇرغان جايلىرىدىن تۇرسا پەرزەنتىمۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرىدۇ،

چاقىرسا «لەببەي» دەپ جاۋاب بېرىدۇ، ھەمىشە ئۇلارنى خۇرسەن قىلىش كويىدا يۈرىدۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا تەزىم بىلەن تۇرىدۇ، قىلغان ئىشلىرىنى مىننەت قىلمايدۇ، ئاتا - ئانىنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا ئاچچىقلىنىپ، ئۇلارغا ھومايمايدۇ، ئۇلارنىڭ رۇخسىتىسىز سەپەرگە چىقمايدۇ.

يەنە باشقا ھوقۇقلىرىدىن بەزىلىرى شۇكى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئەدەپ بىلەن ئولتۇرىدۇ، يېشىنىپ ئولتۇرمايدۇ، بىرەر يېرى ئاغرىۋاتقان بولسا ئاتا - ئانىنى تەشۋىشكە سالماسلىق ئۈچۈن، ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئۇلاردىن يوشۇرۇشقا ھەرىكەت قىلىدۇ، شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئەدەپ قائىدىلىرىنى جاي - جايغا قويىدۇ.

سوئال: ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتتە قانداق ھەقىلىرى بار؟

جاۋاب: كىتابلاردا بايان قىلىنىشىچە، ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتتە سەكسەن تۈرلۈك ھەقىلى بار. ئۇلارنىڭ قىرىق تۈرلۈكى ئاتا - ئانا تىرىكلىكىدە، قالغان قىرىق تۈرلۈكى ئۆلگەندىن كېيىن ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدۇ. تىرىكلىك چاغدىكى قىرىق ھەقىلىنىڭ ئونى تەنگە، ئونى تىلغا، ئونى دىلغا ۋە ئونى مالغا تەئەللۇقتۇر.

تەنگە تەئەللۇق بولغان ئون ھەق ئاتا - ئانىغا چىن دىلىدىن خىزمەت قىلىشتۇر. بۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، ئاتا - ئانىغا ھەرۋاقىت ھۆرمەت كۆزى بىلەن قارىلىشى، قىلما دەپ بۇيرۇغان ئىشلار قىلىنماسلىقى، ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى ۋە رازىلىقىسىز ئىشلار قىلىنماسلىقى، ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى ۋە رازىلىقىسىز ھېچبىر ئىشقا قول ئۆزىتىلماسلىقى لازىم. يەنە ئۇلار سىز ئولتۇرغان جايدا ھازىر بولسا، دەرھال ئورنىڭىزدىن تۇرۇپ ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشىڭىز، ئۇلار ئولتۇرغان بولسا، سىز ئۆرە تۇرۇشىڭىز، ئۇلار رۇخسەت قىلغاندىلا ئولتۇرۇشىڭىز، ئۇلار ئولتۇرىدىغان جايغا سىز ئولتۇرمايلىقىڭىز، يولدا بىرگە

كېتىۋاتقان بولسىڭىز، ئالدىغا ئۆتۈۋالمايلىقىڭىز كېرەك. ئەگەر، توپىلاڭ، لاي، سۇلۇق ياكى ئومۇمەن خەۋپلىك جايلارغا كەلگەندىلا، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالسىڭىز بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئوچۇق چىراي بىلەن ئولتۇرۇڭ. قاپقىڭىزنى سالماڭ، ھومىيىپ قارماڭ، چاقىرىغىنىدا يۈگۈرۈپ بېرىڭ.

دىلغا تەئەللۇق ئون نەرسە شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، بىرىنچى، ئۇلارغا رەھىم - شەپقەت بىلەن قاراڭ؛ ئىككىنچى، ئۇلارغا دائىم قوللىغىزدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىڭ؛ ئۈچىنچى، سىزنىڭ شادلىقىڭىز ئۇلارنىڭ خۇرسەنلىكى بىلەن بولسۇن؛ تۆتىنچى، ئۇلار غەم چەكسە سىزمۇ قايغۇرۇڭ ۋە ئۇلارنىڭ دەردىگە مەلۇمەم بولۇش يولىنى ئىزلەڭ؛ بەشىنچى، ئۇلار ئوشۇقچە سۆزلىسىمۇ مالال كۆرمەڭ؛ ئالتىنچى، ئۇلار تەنبەھ بەرسە خاپا بولماستىن خۇرسەن بولۇڭ؛ يەتتىنچى، ئۇلارغا ھەر قانچە ياخشىلىق قىلىسىڭىزمۇ ۋە ھەقىلىرىنى ھەر قانچە ئادا قىلىسىڭىزمۇ، ئۇلارنىڭ دىلىرىنىڭ زەررىچە ئازار يەپ قېلىشىنى ئۆزىڭىز ئۈچۈن ئار دەپ بىلىڭ؛ سەككىزىنچى، ئۇلارنىڭ قانداق نىيەتلىرى بولسا، شۇ نىيەتلىرىگە يېتىشى ئۈچۈن ھەرىكەت قىلىڭ؛ توققۇزىنچى، ئۇلار قانچىلىك ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرسە، شۇنچىلىك خۇشال بولۇڭ؛ ئونىنچى، قانچىلىك دەردلىك بولسا، كۆڭۈللىرىنى ئېلىشقا شۇنچىلىك تىرىشىڭ.

تىلغا تېگىشلىك بولغان ئون ھەق شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، بىرىنچى، ئاتا - ئانىڭىزغا مۇلايىم مۇئامىلە قىلىڭ ۋە دائىم تەۋازۇدا بولۇڭ؛ ئىككىنچى، ئۇلارغا يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلىمەڭ؛ ئۈچىنچى، ئېتىنى ئاتاپ چاقىرماڭ؛ بەشىنچى، ئۇلار سۆزلەۋاتقاندا سۆزىنى بۆلمەڭ؛ ئالتىنچى، ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرىنى رەت قىلماڭ؛ يەتتىنچى، ئۇلار سىزنى ئىشقا بۇيرۇسا، ياق، دېمەڭ؛ سەككىزىنچى ئۇلار قاتتىق ئاۋازدا گەپ قىلىسىمۇ، سىز پەس ئاۋازدا سۆزلەڭ؛ توققۇزىنچى، ئۇلارنىڭ

سۆزلىرىگە ئاھ - ئۇھ دەپ كەتمەڭ...

مالغا تەئەللۇق بولغان ئون ئىش تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت:
 بىرىنچى، ئۆزىڭىزگە كىيىم - كېچەك قىلىشتىن ئىلگىرى،
 ئاتا - ئانىڭىزغا قىلىپ بېرىڭ؛ ئىككىنچى، ئۇلارغا ئۆزىڭىز
 يەيدىغان تائاملاردىنمۇ ئېسىلرەك تائام قىلىپ بېرىڭ؛ ئۈچىنچى،
 بىر داستىخاندا غىزالىنىۋاتقىنىڭىزدا يېمەكلىكلەرنىڭ
 ياخشىلىرىنى ئۇلارنىڭ ئالدىغا سۈرۈپ قويۇڭ. ھېكايە
 قىلىشىچە، ھەننان ئىب ئەتىيە ئۆز ئانىسى بىلەن بىر
 داستىخاندا تاماق يېيىشتىن قورقىدىكەن. ئۇ دائىم: «ئانامنىڭ
 كۆزى چۈشۈپ، ئەمدى يەي دەپ تۇرغان مېۋىسىنى بىلمەستىن
 يېپ قويسام، بۇنىڭدىن ئانامنىڭ كۆڭلى رەنجىسە، مەن گۇناھكار
 بولۇپ قالسام، ئۇ چاغدا ھالىم نېمە بولماقچىدى، مەن شۇنىڭدىن
 قورقمەن» دەيدىكەن؛ تۆتىنچى، قانداق نەرسىنى سېتىۋېلىش
 ئىستىكى بولسا، شۇ نەرسىنى سېتىۋېلىپ بېرىڭ، چۈنكى سىز
 ياش چېغىڭىزدا نېمىنى خالىسىڭىز، ئۇلار شۇ نەرسىنى
 سېتىۋېلىپ بەرگەن؛ بەشىنچى، ئۆيلىرىنى ياخشىلاڭ ۋە ئۇنى
 سەرەمجانلاشتۇرۇپ بېرىڭ؛ ئالتىنچى، سورىمىسىمۇ پۇل بېرىپ
 تۇرۇڭ. چۈنكى، بۇنى ئۇلار ئاشكارا ئېيتالماسلىقى مۇمكىن؛
 يەتتىنچى، ئۇلارغا: «تاپقان - تۈگىنىمنىڭ ھەممىسى سىلەر
 ئۈچۈن، نېمىنى خالىساڭلار شۇنى بىمالال ئېلىۋېرىڭلار،
 ھەممىسىنى ئۆزۈڭلەرنىڭكىدەك كۆرۈڭلار» دېگەندەك سۆزلەر
 بىلەن ئارىدىكى ئويلىش ۋە تارتىنىشلارنى كۆتۈرۈۋېتىڭ؛
 سەككىزىنچى، ئاتا - ئانىڭىزنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلىڭ؛
 توققۇزىنچى، ئاتا - ئانىڭىزنىڭ دوستلىرىنىمۇ ھۆرمەت قىلىڭ،
 بۇ ئىشىڭىز بىلەن سىزنىڭ ئاتا - ئانىڭىز ئۆز دوست -
 ئاغىنىلىرى ئالدىدا يۈز تاپىدۇ...

پەرزەنتىنىڭ ئاتا - ئانا ئالدىدا بۇرچى بار بولغىنىغا
 ئوخشاش، ھەر بىر ئاتا - ئانىنىڭمۇ پەرزەنتلىرى ئالدىدا بۇرچى

بار. بۇلار شۇنىڭدىن ئىبارەتكى، ھەر بىر ئاتا ئۆز بالىسىنىڭ
 نومۇسىنى ئايالىدىن تۇغۇلۇشىدىن ھەزەر ئەيلىسۇن، تاكى بالا
 تۇغۇلغاندىن كېيىن ئادەملەر شۇ بالا توغۇرۇلۇق تۈرلۈك تەنلەر
 قىلىپ يۈرمىسۇن. بالىغا ياخشى ۋە چىرايلىق ئىسىم قويسۇن.
 ئۇنىڭغا ئىلىم - مەرىپەت ئۆگەتسۇن. ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەنتىنى
 ھەمىشە ھالال تائام - غىزالار بىلەن ئۆستۈرسۇن. ھارامدىن
 يېيىلگەن تاماق بالىغا ناتوغرا تەسىر كۆرسىتىدۇ ۋە
 ھارامخورلۇققا ئۆگىتىدۇ.

دېمەك، ھەر بىر ئاتا - ئانا ئۆز پەرزەنتلىرىنى پەقەت
 ھالاللىق بىلەن تېپىلغان يېمەكلىكلەر بىلەن بېقىشى لازىم.
 بۇنىڭ ئۈچۈن ئاتا - ئانىنىڭ ئۆزى ئالدى بىلەن ھالال غىزا
 يېيىشى كېرەك، شۇنىڭدىلا پۇشتىدىن بولغان بالىمۇ ھالال ۋە
 پاكىز بولۇپ تۇغۇلىدۇ. ئانا ھامىلىدارلىق ۋاقتىدا ھارام ۋە شەك
 چۈشۈپ قالغان يېمەكلىكلەردىن ئۆزىنى تارتىشى زۆرۈر.

پەرزەنتلەر ئاتا - ئانىسىغا ئىتائەت قىلىپ، ھەر ۋاقىت
 ئۇلارنىڭ رازىلىقىنى ئېلىشى كېرەك. ھەر بىر سائادەتلىك
 ۋە ئەزىز پەرزەنت ھەر بىر ئىشتا ئاتا - ئانىسىنى رازى قىلىپ،
 ئۇلارنى خۇشال قىلىدۇ، ئاتا - ئانا خۇرسەنلىكىنى ئۆزىگە
 كېلىدىغان ياخشىلىقنىڭ باشلامچىسى دەپ بىلىدۇ. نىجات
 ئىشىكىنىڭ ئاچقۇچى ۋە سائادەت گۈلزارىنىڭ خۇشلۇقى ئاتا -
 ئانا رازىلىقى تۈپەيلى ھاسىل بولىدۇ. پەرزەنت تەربىيەلەشتىن
 مەقسەت شۇكى، ئۇلار ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئاتا - ئانا
 خىزمىتىنى قىلىسۇن ۋە ھەرگىز ئۇلارغا ئۇيات ۋە
 شەرمەندىچىلىك كەلتۈرمىسۇن. چۈنكى، ئۇيات ۋە
 شەرمەندىچىلىك ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتكە بولغان كۆزقارىشىنى
 خىرەلەشتۈرىدۇ ھەم بۇنداق يامان پەرزەنتتىن ياتلارنى
 ياخشىراق، دەپ بىلىدۇ.

بالا يەتتە ياشقا تولغاندا، ئۇ ئىلىم ئېلىشقا ئۆگىتىلىدۇ ۋە

نادانلىق پاتىقىدىن قۇتۇلدۇرۇشقا تىرىشىلىدۇ. ئەگەر، ئۇنىڭغا ئىلىم ئۆگىتىشنىڭ ئىلاجى بولمىسا، بىرەر ياخشى ھۈنەرگە ئۆگىتىلىشىمۇ بولىدۇ.

ئەگەر، سىزنىڭ بايلىقىڭىز قانچە كۆپ بولسا، ئۇلارنى پەرزەنتىڭىزنىڭ ئىلىم ۋە ھۈنەر ئىگىلىشى يولىدا سەرپ قىلىڭ. چۈنكى، مال - بايلىققا ئىشەنگىلى بولمايدۇ، ئىلىم - ھۈنەر بولسا ھېچقاچان ئۆلمەيدۇ. ئىلىم ۋە ھۈنەر ئۆگەتمەيدىغان كىشىلەر توغرىسىدا ئالىملار ئۈچ تۈرلۈك سەۋەب بارلىقىنى ئېيتىشىدۇ. بۇنداق كىشىلەر يا زاھىد، يا ھۈرۈن، ياكى تەكەببۇر كىشىلەردۇر.

ھەر قانداق كىشى روناق تاپاي دېسە، ئاۋۋال ئىلىم بوستانغا كىرىدۇ ۋە ئۇ يەردىكى نادانلىق، جاھىللىق خەس - خەشەكلىرىنى يۇلۇپ، يىراققا تاشلايدۇ. كېيىن مۇلايىملىق بوستانغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا ھەسەت تىكەنلىرى ئۈنگەن بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ تاشلايدۇ. كېيىن ئىخلاس بوستانغا كىرىدۇ ۋە بۇ يەردە رىيا ۋە بەنگۇمانلىق ئوتلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ، بوستاننى تازىلايدۇ. ئاندىن كەمتەرلىك بوستانغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا تەكەببۇرلۇق ھەم مەغرۇرلۇق خەشەكلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ تازىلايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن رىزا بوستانغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا مەنەنلىك، جاھىللىق تىكەنلىرى بولسا، بوستاننى ئۇلاردىن خالىي قىلىدۇ. ئاندىن ئۈمىد بوستانغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك تىكەنلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇۋېتىدۇ.

سوئال: نېمە ئۈچۈن ئاتا - ئانىغا شەرتسىز ئىتائەت قىلىش كېرەك دەيمىز؟
جاۋاب: ئاتا - ئانىغا ئىتائەت قىلىش بىلەن بىرگە ئۇلارغا چىن دىلدىن ئىشىنىش ۋە ھەر بىر ئىشتا ئۇلارنى سىرداش دەپ

بىلىش لازىم. چۈنكى، بالىلارغا قارىغاندا ئاتا - ئانىلار كۆپىنى كۆرگەن، ئەقىل ۋە تەجرىبە ھاسىل قىلغان ھەم ياخشى - ياماننى بىلگەن بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاتا - ئانىلار بالىلارغا توغرا يول كۆرسىتىپ نەسىھەت ۋە مەسلىھەتلەر بېرىشى، بالىلار بولسا ئۇلارغا ئەمەل قىلىشى كېرەك، ئاتا - ئانىنىڭ سۆزلىرىگە ئىشەنمىگەن، ئۆزىنى ئۇلاردىن ئەقىللىق ۋە ئىش بىلىدىغان دەپ ھېسابلىغان بالىلار كۆپلىگەن قىيىنچىلىقلار ۋە ھەر خىل ئاپەتلەرگە دۇچار بولىدۇ. چۈنكى، ئىشەنچسىزلىك ئادەمدە ئالدامچىلىق ۋە يالغانچىلىقنى تۇغدۇرىدۇ، يالغانچىلىق بولسا ھەممە قەبىھلىكلەرنى بارلىققا كەلتۈرىدۇ. بىراق ئاتا يالغان سۆزلەش ئەڭ چوڭ ئەيىب بولۇپ، ئاتا - ئانىنى ئالداش تېخىمۇ يارىماس ئادەتتۇر. ئاتا - ئانىنى غەپلەتتە قالدۇرۇش، ئىش - ئەھۋاللارنىڭ ھەقىقىتىدىن خەۋەرسىز قالدۇرۇش ئاتا - ئانا ئۈچۈن زور ئوقۇبەت ۋە ھاقارەتتۇر. بالىلار قىيىن ئەھۋال ۋە ئېغىر كۈلپەتكە دۇچار بولغىنىدا، ئۆز ئاتا - ئانىسىنى بۇنىڭدىن ۋاقىپلاندىرسا، ئاتا - ئانىلار ئۆزلىرىنىڭ ئەقلى، تەجرىبىسى بىلەن بۇ قىيىن ھالەتتىن قۇتۇلۇش يولىنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

سوئال: بالىلار ئاتا - ئانا ھەققىنى تونۇشتا قانداق قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ھاياتتا مەيلى كىچىك، مەيلى چوڭ ئىش بولسۇن، بىرەر بالىغا: «بۇنى ئاتا - ئانىڭدىن يوشۇر، ئۇلارغا ئېيتما» دېسە، ئۇ كىشى دوست ئەمەس، بەلكى دۈشمەندۇر. بۇنداق ئادەمنى كۆرگەن بالا ئۇنى دۈشمەن دەپ بىلىپ، ئۇنىڭدىن قېچىشى كېرەك. سۆزنىڭ قىسقىسى شۇكى، ھەر بىر پەرزەنت ئۆزىنىڭ ئاتا - ئانىسىنى ئۆز ئەھۋالىدىن، قىلمۇقاتقان ئىشىدىن ۋاقىپلاندىرۇپ تۇرۇش بىلەن بىرگە، ئۇلارنىڭ ئۆگۈت - نەسىھەتلىرىگە قۇلاق سېلىشى ۋە ئەمەل قىلىشى لازىم. ئۇلارنىڭ

ياخشى ئىشلىرىدىن ئۈلگە ئېلىشى، تەجرىبىلىرىدىن پايدىلىنىشى كېرەك. ھەر بىر بالا بىرەر تاسادىپىيلىق تۈپەيلى بىرەر خاتاغا يول قويسا، بۇ خاتانى تۈزىتىشكە دەرھال كىرىشىشى، پۈتۈن كۈچ - قۇۋۋىتىنى ئىشقا سېلىپ، ئۆزىنى ئاقلىشى، ئىككىنچىلەپ بۇنداق ئىشنى قىلماسلىق ئۈچۈن جان - جەھلى بىلەن كۈرىشىشى لازىم.

بالىلار چوڭ بولغاندا ئۇلارنىڭ تەلەي - تەقدىرى مۇنۇ ئىككى نەرسىدىن بىرى بولىدۇ: يا بەخت - سائادەتلىك بولىدۇ ياكى گۇمراھلىق يولىغا مېڭىپ، بەختسىز بولىدۇ.

بالىلار قانداق قىلىپ بەختلىك بولۇشى مۇمكىن؟ ئەگەر، بالا ئاتا - ئانىنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالسا، ئۇلارنىڭ كۆرسەتكەن يولىدىن چىقىمسا، بەرگەن مەسلىھەتلىرىنى جان دەپ قوبۇل قىلسا، ئۇلارغا ئانچىكىم قۇلاق سېلىپلا قالماي، پۈتۈن كۈچى بىلەن ئەمەل قىلىشقا تىرىشسا ۋە دائىم يادىدا تۇتسا، بۇنداق بالا چوڭ بولغاندا ئەلۋەتتە بەختلىك بولىدۇ.

بالىلار قانداق قىلىپ بەختسىز بولۇپ قالىدۇ؟ ئەگەر، بالا ئۆز ئاتىسىنىڭ غەزەپىنى، چىن كۆڭلىدىن مېھرىبانلىق قىلىپ ئېيتقان سۆزلىرىگە قۇلاق سالمىسا، بەرگەن مەسلىھەتلىرىنى قۇلاققا ئالمىسا، باشقىلارنىڭ ئۆگۈت - نەسەھەتلىرىنى ئاڭلىمىسا، بارغانسېرى يولدىن ئادىشىدۇ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە بەختسىز بولۇپ قالىدۇ. بەختسىز بالىلار چوڭ بولغىنىدا، ئۆزلىرىنىڭ بەختسىزلىكىگە ئۆزلىرىنى ئەيىبلىك دەپ ھېسابلىماي، ئاتا - ئانىسىغا تۆھمەت تاشلىرىنى ئاتىدۇ ۋە بەختسىزلىكىنىڭ سەۋەبچىسى قىلىپ ئۇلارنى كۆرسىتىدۇ.

ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇغقانلارنى ئىززەت - ئىكرام قىلىش پەقەت ياشلىق كۈنلىرىمىزدىلا ياكى باي - دۆلەتمەن ئۆتكەن چاغلىرىمىزدىلا بولماي، تا ئۆمرىمىزنىڭ ئاخىرغىچە ۋە كۈچىمىزدىن قالغۇچە بولۇشى كېرەك. چوڭلارنىڭ ئۆز ئارا

مۇناسىۋەت - ئالاقىلىرى باشقىلارغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ ۋە ياشلار بۇ مۇناسىۋەتلەردىن ئۈلگە ئالىدۇ.

بىز ئاتا - ئانىمىز بىلەن بىللە ياشاۋاتقىنىمىزدا ئۇلارنى دائىم خۇشال قىلىشىمىز، ئۇلارغا كۆرسىتىلىدىغان ئىززەت - ئىكرام قائىدىلىرىگە نۇقسان يەتكۈزۈنەسلىكىمىز، ھەر دائىم ھال - ئەھۋالىنى سوراپ تۇرۇشىمىز لازىم. ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ باشقا يەرگە قورۇ - جاي قىلىپ كۆچۈپ چىقىپ كەتكىنىمىزدىن كېيىن بولسا، ئۇلارنىڭ يېنىغا پات - پات بېرىپ تۇرۇشىمىز، قوللىرىنى سۆيۈپ دۇئاسىنى ئېلىشىمىز، بۇنداق ئىمكانىيەت بولمىغىنىدا خەت ئارقىلىق ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇشىمىز كېرەك. ئەگەر، ئىلىمىمىز ۋە كەسپىمىز ئاتا - ئانىمىزنىڭكىدىن يۇقىرى بولسا، بۇنىڭغا ئەسلا مەغرۇرلانماسلىقىمىز كېرەك، بۇ ئىنسانىي پەزىلەتلەردىن ھېسابلىنىدۇ. ئاتا - ئانا ئالدىدا ئەمەل ۋە كەسپ بىلەن ماختىنىپ كېرىلىشتىن كۆرە، نادان ۋە ئىلىمىمىز بولغان ئەۋزەلدۇر.

ئاتا - ئانا تىرىكلىكىدە ئۇلارنى خۇش قىلىش، ۋاپاتىدىن كېيىن بولسا ئۇلارنىڭ تىرىكلىكىدە ئېيتقان نەسەھەتلىرى ۋە مەسلىھەتلىرىگە ئەمەل قىلىش، ئۇلارنى ياخشى خىسەلەتلىرى بىلەن ئەسلىپ تۇرۇش سادىق ۋە ۋاپادار پەرزەنتلەرنىڭ ئەڭ ياخشى ئادەتلىرىدىندۇر. شۇمۇ مەخپىي قالمىغاچكى، ئاتا - ئانىدىن باشقا، يەنە ئۆزىگە ئالىي ھىممەتلىك قىلغان ۋە ياخشىلىق قوللىرىنى سوزغان كىشىلەرنىڭ ئىززەت - ئىكرامىنى بەجا كەلتۈرۈشىمۇ ھېچقانداق نۇقسانغا يول قويماسلىق كېرەك!

سۆيۈملۈك ئوغۇل - قىزلىرىمىزغا شۇنداق خىتاب قىلىشىمىزكى، سىلەرنىڭ دۇنياغا كېلىشىڭلارغا سەۋەبچى بولغان ھەم تەربىيىلەپ ئۆستۈرگەن ئاتا - ئاناڭلارنىڭ ھەققىنى كەم -

كۈتسىز ئادا قىلىپ، ئىززەت - ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈرۈڭلار. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتىشتىن ساقلىنىڭلار. ئۇلارغا بولغان مېھىر - مۇھەببەتلىرىنى تىل ۋە بارلىق ئەمەلىي ھەرىكەتلىرى بىلەن ئىزھار قىلىڭلار، نەسەھەتلىرىنى بەجانىدىل قوبۇل قىلىپ، ئەمەلدە ئىجرا قىلىڭلار. ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىدىن دائىم خەۋەردار بولۇپ، ھېچ نەرسىگە موھتاج قىلماڭلار. ئۇلار سىلەرگە ھېچقاچان يامانلىق تىلىمەيدۇ. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئېيتقان سۆزىگە ئىتائەت قىلىڭلار. سىلەر ئاتا - ئاناڭلارغا قانداق مۇئامىلە قىلغان بولساڭلار، بالا - چاقاڭلاردىن كەلگۈسىدە شۇنداق مۇئامىلە كۆرىسىلەر. چۈنكى، ئۇلار تۇرمۇشتا سىلەردىن ئۈلگە ئالىدۇ، بۇنى ھەرگىز يادىڭلاردىن چىقارماڭلار. ئاتا - ئاناڭلار بەزى ۋاقىتلاردا ئوقۇشماسلىق سەۋەبىدىن ئەدەپ - قائىدىسىز سۆزلەرنى قىلىپ قويۇشى مۇمكىن. بۇنداق چاغدا ئۇلارنىڭ ئېيتقىنى توغرا ئەمەسلىكىنى سىلىق ۋە مۇلايىملىق بىلەن چۈشەندۈرۈڭلار، قاتتىق سۆز قىلماڭلار، ئۇلارنىڭ مۇبارەك دىلىنى ئاغرىتماڭلار. سىلەر ئاتا - ئاناڭلارنىڭ مەسلىھىتى ۋە رازىلىقىنى ئالماي ھېچقانداق ئىشقا كىرىشمەڭلار.

بىر دانىشمەننىڭ شاگىرتى: «ئاتا - ئانا - ئاناڭلار بولغان ئىدى، ئەمدى قانداق قىلسام ئۇلارنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلغان بولىمەن؟» دەپ سورىغان. دانىشمەن ئۇنىڭغا: «ئاتا - ئاناڭنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى ئادا قىل، دوستلىرى ۋە يار - بۇرادەرلىرىگە ھۆرمەت بىلدۈر. ئاكا - ئۇكا، قېرىنداشلىرىغا شەپقەتلىك بول، ئۇلارغا قولۇڭدىن كېلىشىچە ياردەم قىل. ئۆزۈڭ ئەدەپ - قائىدە دائىرىسىدىن چەتكە چىقما» دەپ جاۋاب بەرگەن.

سوئال: ئاتا - ئانىلار پەرزەنت تەربىيىسىگە ئەھمىيەت بېرىشتە قايسى نۇقتىلارغا ئەمەل قىلىشى كېرەك؟
جاۋاب: پەرزەنت چوڭ بولۇپ مۇستەقىل تۇرمۇش كەچۈرگۈچە

ئارىلىقتا ئاتا - ئانىنىڭ قولىدا ئامانەتتۇر. بالىلار گۆھەرگە ئوخشاش پاك، موم كەبى يۇمشاق بولۇپ، ھەر قانداق تەسىرنى ئاسان قوبۇل قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاتا - ئانا پەرزەنتلىرىنى بالىلىق چېغىدىن باشلاپ ئەدەپ - ئەخلاق قائىدىلىرىگە لايىق تەربىيىلىشى لازىم. قەدىمكى يۇنان پەيلاسوپى سۇقراتتىن بىرەيلەن: «چوڭلارغا قارىغاندا ياشلار تەربىيىسىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىدىكەنسىز، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟» دەپ سورىغان. سۇقرات «ياشلار دەرەخنىڭ ئوتسىغا ئوخشايدۇ، قاياققا ئەگسەڭ ئېگىلىدۇ، مېنىڭ ۋەز - نەسەھەتلىرىمنى تاشقا مۆھۈر ئويغاندەك كۆڭلىگە ئورۇنلاشتۇرۇۋالىدۇ. شۇڭا، مەن ئۇلارنىڭ تەربىيىسىگە كۆپرەك ئەھمىيەت بېرىمەن» دەپ جاۋاب بەرگەن.

بالىلارنى ئەدەپ - ئەخلاققا ئادەتلەندۈرۈشتە، ئۇلارنى ئۇرۇش، تىللاش توغرا ئۇسۇل ئەمەس. ياخشى ئىش قىلسا، ئۇنى ماختاش، ئەركىنلىكىنىڭ ئۇنىڭدىن يامان ئىش سادىر بولسا، ئۆزىڭىزنىڭ نازىلىقىنى بىلدۈرۈپ نەسەھەت قىلىڭ، قىلغان ئىشىنىڭ توغرا ئەمەسلىكىنى چۈشەندۈرۈڭ. كۆپچىلىك ئالدىدا بالىڭىزنىڭ ئەيىبىنى ئېچىپ ئۇيالدۇرماڭ، نەسەھەتلىرىڭىز خالىي جايدا بولسۇن. بالا ئاتا - ئانىسىدىن ئۈلگە ئالىدۇ. تەربىيىلىك ئاتا - ئانىنىڭ پەرزەنتلىرى ئۆزىگە ئوخشاش بولۇپ يېتىلىدۇ. ئائىلىدىكى جېدەل - ماجىرالار بالىلارنىڭ سەبىي روھىغا قاتتىق تەسىر قىلىدۇ. ئائىلە ئەزالىرى جېدەل - ماجىرادىن ساقلىنىپ، تىنچ ۋە ئىناق ئۆتۈشى لازىم.

پەرزەنتلىرىڭىز چوڭ بولغاندا، ئوغۇل بولسا ئۆيلەپ قويۇڭ، قىز بولسا ياتلىق قىلىڭ. بۇ، ناھايىتى مۇھىم ۋە جىددىي مەسىلە. بۇ ئىشقا ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلىڭ. ياشلار ئەقىلدىن كۆرە، ھېسسىياتقا كۆپرەك بېرىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، پەرزەنتلىرىڭىزنىڭ يېڭى ھاياتقا كىرىشىگە ئۆزىڭىز باشلامچىلىق قىلىڭ. بۇ ئىشنى يالغۇز ئۇلارغا، ئۇلارنىڭ

خاھىشىغىلا تاشلاپ قويماڭ.

ئۇنىڭدىن باشقا، بالىلارنى يات كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئۇرۇپ تەنبىھ بەرمەڭ، مېھمانغا چاقىرىلسىڭىز بالىلارنى ئېلىپ بارماڭ. ئۆيىڭىزگە مېھمان كەلسە، بالىلىرىڭىزداستىخانغا قول ئۇزاتمىسۇن. يات كىشىلەر ئالدىدا ئائىلىڭىزدىن شىكايەت قىلماڭ. باشقىلارنى كەمسىتىپ، سىزنى ماختىغان كىشىلەرنىڭ يالغان سۆزلىرىگە ئىشەنمەڭ، بالىلىرىڭىزغا بىرەر ئىش بۇيرۇماقچى بولسىڭىز، ياخشى سۆزلەر بىلەن بۇيرۇڭ. تەكەببۇر ۋە ئاچچىق سۆزلۈك بولماڭ، ئائىلىڭىز ۋە دوستلىرىڭىزنىڭ مېھىر - مۇھەببىتىگە ئېرىشىشكە تىرىشىڭ، ئىلگىرى قىلغان ياخشىلىقلىرىڭىز بىلەن ماختىنىپ يۈرمەڭ. ئارىڭىزدىكى قېرىنداشلىق، دوستلۇق مۇناسىۋىتىگە تايىنىپ، ئۇلاردىن پايدىلىنىش ئارزۇسىدا بولماڭ. باشقىلارنى خىجىل قىلماڭ. ئەپسانە لەتپىلەرنى سۆزلىمەڭ. ھايۋانلارغىمۇ رەھىمدىل بولۇڭ، ئۇلارنى ئۇرۇشتىن ساقلىنىڭ. «يېشىم چوڭ بولغاندىن كېيىن، كىچىكلەرنىڭ يېنىدا نېمە دەپسەم بولۇۋېرىدۇ» دەپ ئويلىماڭ. يىغىلىشلاردا ئەر ئايالىدىن، ئايال ئېرىدىن شىكايەت قىلمىسۇن، يىغىلىشلاردا بولمىغۇر پاراڭلاردىن ساقلىنىڭ. سوئاللىرىڭىزغا جاۋاب بېرىشنى خالىمىغان كىشىنى جاۋاب بېرىشكە قىستىماڭ. ئەدەپ - قائىدىگە رىئايە قىلىڭ.

پۇشايمان

سوئال: پۇشايمان قىلىش قانداق ئىش؟ پۇشايمان قىلىشنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

جاۋاب: ئۆتكەن ئىشقا پۇشايمان قىلىش ئادەمگە ئەڭ ئېغىر دەرد كەلتۈرىدۇ. ئاخىرى پۇشايمانلىق بىلەن تۈگەيدىغان لەززەتتىن پايدا يوق. ياخشىلىقنى كۆپ قىلغان كىشىنىڭ پۇشايمانى كەم بولىدۇ.

پۇشايمان ئۈچ خىل بولىدۇ: بىر كۈنلۈك، بىر يىللىق ۋە بىر ئۆمۈرلۈك. بىر كۈنلۈك پۇشايمان ئەرزىمەس پۇشايمان بولۇپ، ئۇ بىرەر نەرسىنى يېپىلمەي قېلىش، ئەرزىمەس نەرسىگە ئىگە بولالماي قېلىش سەۋەبىدىن پەيدا بولىدۇ ۋە تېز ئۇنتۇلىدۇ. بىر يىللىق پۇشايمان بولسا، قولىدىن كەلسىمۇ پەرۋاسىزلىق قىلىپ تەييار يەرگە ئېكىن ئەكمەي ۋاقتىنى ئۆتكۈزۈۋېتىش تۈپەيلى كېلىدۇ. ئۆمۈرلۈك پۇشايمان بولسا، ئادىشىپ قېلىپ ئۆزىگە مۇناسىپ بولمىغان مۇرەسسەسىز خوتۇنغا ئۆيلىنىش ئارقىسىدا مەيدانغا كېلىدۇ.

ھەقىقەتەن، نۇرغۇن كىشىلەر بىلىپ - بىلمەي پۇشايمان قىلىدۇ. بىر ئىشنى ناتوغرا قىلىپ قويغانلىقى تۈپەيلىدىن كېلىدىغان پايدىنىڭ ئازلاپ كەتكەنلىكى، لاتارىيىدىن بىر نومۇرنى كەم ئېلىپ قويغانلىقى سەۋەبلىك مۇكاپات چىقمىغانلىقى، پاي چېكىدە ئۆرلىگەندە سېتىۋەتمىگەنلىكى ئۈچۈن ئەمدى تۆۋەنلەپ كەتكەنلىكى، مۇنۇ ئىشنى مۇنداقراق بېجىرمىگەنلىكى سەۋەبتىن ئوڭۇشسىزلىققا يولۇققانلىقى قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى ئادەمگە مەلۇم مەزگىللىك پۇشايمان

ئېلىپ كېلىدۇ. مەنپەئەتى قانچىلىك چوڭ دەخلىگە ئۇچرىسا، قىلىدىغان پۇشايمانمۇ شۇنچە چوڭ بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر كىمدە ئوخشىمىغان دەرىجىدە پۇشايمان قىلىش تارىخى بولغان بولىدۇ.

ئالىملار پۇشايمان قىلىشنى يامان كۆرىدۇ، ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات، «كېيىنكى پۇشايمان، ئۆزۈڭگە دۈشمەن» دەپ قارايدۇ. بەزى ئەقىللىق كىشىلەر مانا مۇشۇ ھايات ھەقىقەتلىرىگە تولۇق ئەمەل قىلغانلىقى ئۈچۈن، تۇرمۇشى كۆڭۈلۈك ئۆتىدۇ، كۆڭۈلسىزلىكنى شۇ ھامان ئۇنتۇپ كېتىدۇ، بۇنىڭ بىلەن سالامەتلىكىمۇ شۇنچە ياخشى بولىدۇ.

ئومۇمەن ئېيتقاندا، پۇشايمان قىلىش ئادەمگە ناھايىتى زىيانلىق روھىي ھالەت بولۇپ، بىر قېتىم پۇشايمان قىلغاندا بەدەنگە ناھايىتى زور مىقداردا زىيانلىق ماددىلار تارقىلىدۇ، شۇنداقلا مېڭىنىمۇ زەھەرلەيدۇ. كۆپ پۇشايمان قىلغان كىشى روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن ئاسان تۈگىشىپ كېتىدۇ، ھەتتا ئىلىشىپ قالدىغان، ۋاقىتسىز ئۆلۈپ كېتىدىغان پاجىئەلەرمۇ كېلىپ چىقىدۇ. شۇڭا، ئالدىراپ پۇشايمان قىلماسلىق، پۇشايمان قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇنى ئىچىگە ئېلىپ كەتمەسلىك، دەرھال ئۇنتۇپ كېتىش، ئۈمىدۋار بولۇش، كەلگۈسىگە ئۈمىد بىلەن قاراش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا ھاياتنى تېخىمۇ ياشىناقتىلى بولىدۇ.

سوئال: پۇشايمان قىلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە پۇشايمان قىلىدىغان ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: خەلقىمىز ئارىسىدا «پۇشايماننى ئالغىلى قاچا يوق» دەيدىغان بىر ھېكمەت بار. بۇنىڭ مەنىسى: بىر ئىشنى ئۆزۈڭ خالاپ قىلغان ئىكەنسىن، ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىساڭمۇ پۇشايمان قىلما، ئەگەر پۇشايمان قىلساڭ، ئۇنى ئېلىپ قويىدىغان

(پۇشايماننى باسىدىغان) قاچا يوق، دېمەكچى. كۆپ پۇشايمان قىلىش ئادەمنىڭ يۈرىكىنى ئاجىزلىتىدۇ، روھىي كەيپىياتىنى تۆۋەنلىتىدۇ، خۇشاللىقىنى ئاللىقاچانلارغا ئۇچۇرۇۋېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۇشايمان قىلماسلىق، پۇشايمان قىلغان تەقدىردىمۇ ناھايىتى تېزلىك بىلەن ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىشكە ھەرىكەت قىلىش كېرەك.

پۇشايماننى ئۇنتۇپ كېتىش ئۈچۈن «بۇ ئىشلار ھامان ئۆتكۈنچى، بۇ ئىشىم بۇ قېتىم قاملاشمىغان بولسا، كېيىنكى قېتىم چوقۇم قاملىشىپ قالار، ھازىر ھەرقانچە پۇشايمان قىلغىنىم بىلەنمۇ ئىش ئورنىغا كەلمەيدۇ، شۇڭا، ئۇنى ئۇنتۇپ كېتەي، ئۈمىدۋارلىق بىلەن كەلگۈسىگە باقاي، تىرىشىپ ئىشلىي، شۇندىلا چوقۇم ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشەلەيمەن» دەيدىغان ئۈمىدۋار پوزىتسىيىدە بولۇش كېرەك. بىلىش كېرەككى، ئۈمىدۋارلىق پۇشايماننى يېڭىشنىڭ ئەڭ ئۈنۈملۈك دورىسى، چۈشكۈنلۈكنىڭ ئالدىنى ئېلىشتىكى ئۆتكۈر قورالدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۈمىدۋار كىشى تېز قېرىپ كەتمەيدۇ، كۈنلىرى خۇشال ئۆتىدۇ، راھەت، بەخت - سائادەتلىك تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا، كېيىن پۇشايمان قىلىپ قالماستىن ئۈچۈن ئادەمدە پۇختا تەييارلىق بولۇشى، ئىشلارنى ئېدىتلىق، ئالدى - كەينىنى ئويلاپ قىلىدىغان ئىرادە بولۇشى كېرەك. ئىشلار ئېدىتلىق قىلىنسا، ئەتراپلىق پىلان تۈزۈلسە ۋە كۆڭۈل قويۇپ قىلىنسا، بۇنداق ئىشتىن چاتاق چىقمايدۇ، چاتاق چىقمىغانىكەن، پۇشايمان قىلىشمۇ بولمايدۇ ياكى ئاز بولىدۇ.

غايمۇ، خىيالىي بولماسلىق، رېئاللىققا يۈزلىنىش، رېئاللىققا ئۇيغۇن كېلىدىغان ھاياتلىق نىشانىنى تۇرغۇزۇش كېرەك. ئادەم رېئاللىققا قانچە يېقىن بولغانسېرى، ئىشلىرى شۇنچە تېز روناق تاپىدۇ، ھەرقانداق ئىشنى رېئاللىقنىڭ تارازىسىغا سېلىپ ئۆلچەيدۇ، رېئاللىق كۆتۈرەلگۈدەك قىلىدۇ،

رېئاللىقتىن ھالقىپ كېتىدىغان، رېئاللىققا بويسۇنمايدىغان ياكى رېئاللىققا قارشى ئىشلارنى ھەرگىز قىلمايدۇ. شۇڭا، ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشىدۇ، ئىشى ئوڭۇشلۇق بولغان ئادەم ئۈمىدۋار كېلىدۇ، ئۈمىدۋار كىشى پۇشايمان قىلمايدۇ ياكى ئاز پۇشايمان قىلىدۇ.

يۇقىرىدىكى ئۇسۇللار بويىچە پۇشايماننىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە پۇشايماننى ئۇنتۇش بىرقەدەر ئومۇملاشقان قاراشلاردۇر. يەنە پۇشايماننىڭ ئېغىر - يېنىك بولۇشىدا شۇ كىشىنىڭ مېجەز - خاراكتېرىمۇ ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئومۇمەن، سەپىرا مېجەز، ئىسسىق ئېشىپ كەتكەن، تېرىككەك كىشىلەر كىچىك ئىشلارغىمۇ كۆپ پۇشايمان قىلىدۇ، پۇشايمان قىلغانسېرى، تېرىككەنسېرى يەنە پۇشايمان قىلىدىغان ئىشلار ئۈستى - ئۈستىلەپ كېلىپ ئۈزۈلمەيدۇ. بۇنداق كىشىلەر ئەڭ ياخشىسى روھىي جەھەتتىن داۋالىنىشى، سوغۇق قانلىق بىلەن مەسىلىلەرنى ئويلىنىپ كۆرۈشى، ئىشلىرىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئەپەشمەيۋاتقانلىقىنى مۇلاھىزە قىلىپ كۆرۈشى كېرەك. شۇ چاغدىلا پۇشايمان قىلىشنىڭ بىھودە ئىش ئىكەنلىكىنى، ئۆزىنى قىيناشقا، ئازابلىنىشقا ئەرزىمەيدىغانلىقىنى، ئۇنىڭدىن كۆرە ئۈمىدۋار بولۇپ، ئالدىغا نەزەر تاشلىغاندا چوقۇم نەتىجە قازانغىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىدۇ.

پىتىنخورلۇق

سوئال: پىتنە قانداق يامان خۇيلارنى كۆرسىتىدۇ؟
جاۋاب: پىتنە كىشىلەر ئارا بۆلگۈنچىلىك، بۇزغۇنچىلىق ئۇرۇقى چېچىشنى كۆرسىتىدۇ. مۇنداقچە ئېيتقاندا، پىتنە كىشىلەرنى ئازابقا، زىيانغا، گۇناھقا پاتۇرۇش، كىشىلەرنى ئىسيانغا قۇتۇرتىشنى كۆرسىتىدۇ.
 ئومۇمەن، ئىنسانلارغا ئازاب ۋە زىيان سالىدىغان ھەممە نەرسىدە پىتىنخورلۇقنىڭ كۆلەڭگىسى ساقلانغان بولىدۇ.

سوئال: پىتىنخورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ نېمە ئۈچۈن پىتنىنى قەتئىي چەكلەش كېرەك دەيمىز؟
جاۋاب: پىتىنخورلۇق قەدىمدىن ھازىرغىچە ئىنسانلارغا ناھايىتى زور زىيانلارنى سېلىپ كەلدى. پىتىنخورلۇق سەۋەبىدىن بەزى پادىشاھلار قانخورلۇق يولىغا كىرىپ قابىل، جاھان پازىللىرىنى قىرغىن قىلدى، پىتىنخورلۇق سەۋەبىدىن باشقا ئەللەرگە تاجاۋۇز قىلىپ، بۇ مەملىكەتلەردە نۇر چاچقان مەرىپەت ئوچاقلىرىنى ۋەيران قىلدى؛ پىتنە سەۋەبىدىن ئىل - خەلققە، ۋەتەنگە خىزمەت قىلىش ئىرادىسى كۈچلۈك، ئىلىمدە كامالەتكە يەتكەن كىشىلەر جاھالەتنى ياقلىغۇچىلار تەرىپىدىن باستۇرۇلدى ۋە سەرسانلىق كوچىسىغا كىرىپ كەتتى. كىچىك بىر مەھەللىگە نىسبەتەن، ئازراق پىتنە چىقىپ قالسا، كىچىك بولسا ئىككى ئائىلە زىددىيەتلىشىپ ئۇرۇشىدۇ، چوڭ بولغاندا شۇ يۇرت كىشىلىرى ئىككى تەرەپكە ئايرىلىپ ئۇرۇش - تالاش قىلىدۇ، بۇنىڭ بىلەن شۇ يۇرتنىڭ خاراب بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ.

شىنجاڭدا 16 - ئەسىردىن 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىغىچە داۋاملاشقان ئاق تاغلىقلار (ئىشقىيەچىلەر)، قارا تاغلىقلار (ئىسھاقىيەچىلەر)دىن ئىبارەت تەرىقەت سۈلۈكلىرىنىڭ خەلق ئاممىسى ئارىسىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتىشىغا ئەگىشىپ، قەشقەر - يەركەننى مەركەز قىلغان ھالدا ئۇيغۇر جەمئىيىتى ئىككىگە بۆلۈنۈپ كەتكەن ۋە نەچچە يۈز يىلغا سوزۇلغان قانلىق قىرغىنچىلىقلارنى باشتىن ئۆتكۈزگەن. ئەسلىدە بۇ ئىككى تەرىقەت سۈلۈكى بىر، ئاتىسىمۇ بىر بولۇپ، ھەممىسى مەخدۇم ئەزەمنىڭ ئوغۇللىرىدىن ھېسابلىناتتى. كېيىن بۇلار بىر - بىرىنى ياراتماسلىق، پىتىنخورلۇققا ئىشىنىش سەۋەبىدىن ئىككى سۈلۈك بولۇپ شەكىللەنگەن ۋە خەلقنى نادانلىقتا قالدۇرۇش، ئۆزلىرىنىڭ خوجىلىق ئورنىنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن قىلمىغىنى قالمىغان، ناھايىتى زور پاجىئەلەرنىڭ يۈز بېرىشىگە سەۋەبچى بولغان. ھەتتا، بۇ خوجىلار بىر - بىرىگە قانلىق قەست قىلىشىنىمۇ داۋاملاشتۇرغان بولۇپ، تەخمىنەن ئىككى يۈز يىل ئىچىدە ئىككى تەرەپتىن ئون نەچچە خوجا سۈيىقەست بىلەن ئۆلتۈرۈلگەن. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىگە پىتىنخورلۇق سەۋەبچى بولغان. شۇڭا، ھەرقانداق ۋاقىتتا پىتىنخورلۇق قىلماسلىقىمىز، پىتىنخورلۇق قىلماسلىقىمىز، كىشىلەرنىڭ، ئەل - يۇرتنىڭ، ۋە تەبىئەتنىڭ تىنچ - ئامانلىقى ئۈچۈن بىر كىشىلىك ھەسسە قوشۇشقا تىرىشىشىمىز لازىم.

سوئال: پىتىنخورلۇقتىن ساقلىنىشنىڭ قانداق ئەپچىل چارىلىرى

بار؟

جاۋاب: ئالدى بىلەن پىتىنخورلۇقنىڭ كىشىلەر ئارىسىدىكى ئىناق مۇناسىۋەتنى بۇزىدىغان، ئەل - يۇرتقا، جەمئىيەت تەرتىپىگە، تىنچ - ئاسايىشلىققا زىيان سالىدىغان ئىنتايىن ناچار قىلمىش ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىشىمىز، پىتىنخورلۇق

قىلىشنىڭ ئىككى كىشى ئارىسىغا زىددىيەت سېلىپ قالماي، بىرەر يۇرت ئارىسىغا، ھەتتا دۆلەتكە زىيان سالىدىغانلىقىنى، مۇشۇ سەۋەبلىك نۇرغۇن بىگۇناھ كىشىلەرنىڭ تالاپەتكە ئۇچرايدىغانلىقىنى ئۈنۈملۈك ماسلىقىمىز، بۇ زىياننى ھەرگىز تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشىنىشىمىز لازىم. ئومۇمەن، پىتىنخورلۇقنىڭ ئىنتايىن پەسكەش، ئەخلاقسىز قىلىق ئىكەنلىكىنى تونۇپ يېتىش، چۈشىنىش كېرەك، شۇندىلا، ھەر كىم بۇ يامان خۇيىنى داۋاملاشتۇرمايدۇ ۋە باشقىلار پىتىنخورلۇق قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇنى توسۇشقا ئۇرۇنىدۇ. شۇندىلا، بۇ يامان خۇيىنى قىلغۇسى بارلارمۇ پەسكويغا چۈشىدۇ.

تائام يېيىش ئەدەپلىرى

سوئال: تاماق يېيىش ئادەمنىڭ ماددىي ئېھتىياجىنى قاندۇرۇش ۋە ھاياتى كۈچىنى ئۇرغۇتۇشتا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز ئۇزاق تارىخىي تەرەققىيات جەريانىدا قويۇق - سۇيۇق كۆرۈنۈشلۈك، ئىسسىق - سوغۇق تەبىئەتلىك خىلمۇ خىل تائاملارنى ئىجاد قىلىپ ئىستېمال قىلىپ كەلگەن. شۇنداقلا تائام يېيىشكە دائىر بىرقاتار ئۆرپ - ئادەت، قائىدە - يوسۇنلارنى بارلىققا كەلتۈرگەن. ئۇنداقتا، تائام يېيىشتە قانداق قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: خەلقىمىزنىڭ يېمەك - ئىچمەك ئەنئەنىسىنى چوڭقۇر كۆزىتىدىغان بولساق، ئۇنىڭدا ھەم بەدەننىڭ ئوزۇقلۇق ئېھتىياجىنى كاپالەتلەندۈرىدىغان، ھەم ساغلاملىققا پايدىلىق بولغان نۇرغۇن ئادەت ۋە ئەنئەنىلەرنىڭ بارلىقىنى كۆرەلەيمىز. بۇنى مۇنۇ بىرنەچچە نۇقتىغا يىغىنچاقلاشقا بولىدۇ: بىرىنچى، ئەجدادلىرىمىزنىڭ يېمەك - ئىچمەكلىرىدە قاينىتىلغان يېمەكلىكلەر كۆپ، قورۇلغانلىرى ئاز ياكى يوق دېيەرلىك بولغان. تەجرىبىلەردە ئىسپاتلىنىشىچە، خەلقىمىز ئاساسەن قۇرۇق ئىسسىق مىزاجغا مايىل بولغاچقا، بەدەننىڭ بىئولوگىيەلىك ئېھتىياجى تەبىئىي ھالدىلا قورۇلغان ياكى ئوزۇقلۇقى خوراپ كەتكەن تاماقلارنى خالىمايدىكەن؛ ئىككىنچى، ئەجدادلىرىمىز تەبىئىي يېمەك - ئىچمەكلەرنى قەدىرلەپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇنى تەبىئىي ھالدا ئىستېمال قىلىپ ساغلاملىقىنى كاپالەتلەندۈرۈپ كەلگەن؛ ئۈچىنچى، ئەجدادلىرىمىز يېمەكلىكلەرنىڭ يېڭى، پاكىز بولۇشىغا ئالاھىدە

ئەھمىيەت بەرگەن؛ تۆتىنچى، ئەجدادلىرىمىز ئادەم بەدەنىگە زىيانلىق بولغان ئىچىملىك، چېكىملىكلەردىن ساقلانغان؛ بەشىنچى، ئەجدادلىرىمىز ھەرىكىم ئۆز مىزاجىغا قاراپ ئوزۇقلىنىشقا ئەھمىيەت بەرگەن، مىزاجىغا ماس كەلمىگەن ئوزۇقلۇقنىڭ زەھەرلىك رول ئوينايدىغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىگەن؛ ئالتىنچى، تاماقنىڭ ۋاقتى ۋە قانداق تاماق يېيىش قاراشلىرى خەلق ئاممىسىنىڭ زۆرۈر بىلىمىگە ئايلانغان، ئەمما بىرلا ۋاقىتتا ئىككى - ئۈچ خىل قويۇق ياكى سۇيۇق تاماق يېيىش، بىرلا ۋاقىتتا ئىسسىق ياكى سوغۇق تاماقلارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش، تاماقنىڭ ئالدى ۋە كەينىدە يېيىلىدىغان مېۋىلەرنىڭ تەرتىپىنى بىلمەسلىك قاتارلىق ھازىرقى زامان ئىللەتلىرى ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئوزۇقلىنىش ئادەتلىرىدە ئاساسەن بولمىغان.

يۇقىرىدا كۆرسىتىپ ئۆتكىنىمىزدەك، ئەجدادلىرىمىز بىزگە مانا مۇشۇنداق ئېسىل ۋە ئىلمىي ئوزۇقلىنىش قاراشلىرى ۋە ئادەتلىرىنى قالدۇرۇپ كەتكەن، شۇڭا ئۇلارنىڭ بەدەن ساپاسى يۇقىرى بولغان، نۇرغۇن ئۆمۈر چولپانلىرى يېتىشىپ چىققان. شۇڭا ئۇلار ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا داۋاملىشىپ بىزگىچە يېتىپ كەلگەن. بۈگۈنكىدەك مۇھىت بۇلغانغان، ئەخلىت يېمەكلىكلەر شەھەرلەرنى ئاساس قىلغان ھالدا كىشىلەرنىڭ يېمەكلىك قۇرۇلمىسىدا بارغانسېرى ئاساسلىق ئورۇننى ئىگىلەۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئوزۇقلىنىش جەھەتتىكى ئېسىل ئەنئەنىسىنى داۋاملاشتۇرۇش ۋە جارى قىلدۇرۇش ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە.

يېمەك - ئىچمەكلەر ئادەمنىڭ ساق ۋە كېسەللىك ھالىتى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك. شۇڭا قەدىمكى ھۆكۈملىرىمىز «كېسەللىك ئېغىزدىن كىرىدۇ» دەپ ئېيتقان. بەدەننىڭ ھەرقايسى قىسىملىرىغا نورمال ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈلۈپ

ساغلاملىققا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن يېمەكلىكلەرنىڭ ئوزۇقلۇق قىممىتىنى ياخشى بىلىش بىلەن بىللە، مىقدارنىڭ ئاز ياكى كۆپ بولۇپ كەتمەسلىكىگە، ھەر ۋاخلىق تاماقنىڭ دەل ۋاقتىدا بولۇشىغا، ھەر ۋاخلىق تاماق تۈرلىرىنىڭ ئۆز لايىقىدا بولۇشىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم.

ئەتىگەندە مايلىق يېمەكلىكلەرنى ئىمكان بار ئاز يېيىش ياكى يېمەسلىك كېرەك. ئەڭ ياخشىسى ئەتىگەندە مۇۋاپىق مىقداردا سۈت، مېغىز، قۇرۇق ئۈزۈملەرنى ياخشى پىشقان نان بىلەن يېيىشنى ئادەت قىلىش كېرەك. چۈشتە كۈچلۈك تاماقلارنى يېيىشكە ئادەتلىنىش لازىم، مەسىلەن، پولۇ، پېتىر مانتا ۋە گۆش تۈرىدىكى يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىش كېرەك. كەچلىك تاماق ۋاقتى سائەت ئالتىدىن كېچىكىپ قالماسلىقى ھەمدە مۇۋاپىق مىقداردا مېۋە - چېۋىلەر بىلەن ئوزۇقلىنىش لازىم.

ئادەملەرنىڭ يېشى، جىنسى، تۇرار جايى ۋە كەسىپ ئايرىمىسىغا ئاساسەن ئوزۇقلۇق ماددىلارمۇ ھەر خىل دەرىجىدە سەرپ قىلىنىدۇ. شۇڭا بىز ئىستېمال قىلىدىغان ئوزۇقلۇقلار سۈپىتىگە قاراپ مۇنداق بىرقانچە تۈرگە بۆلۈنىدۇ: لەتىپ غىزالار، يەنى ئۆزى يۇمشاق، قۇۋۋىتى يۇقىرى ھەم سىڭىشلىك بولغان غىزالار؛ كەسىپ غىزالار، يەنى قويۇقراق، سىڭىشى تەسرىك بولغان مۆتىدىل غىزالار، كەسىپ غىزالار، يەنى مىقدارى ئاز بولسىمۇ، قۇۋۋىتى يۇقىرى غىزالار، مەسىلەن، سۈت، قايماق، چالا پىشقان تۇخۇم، پاققان گۆشى، سېرىقماي قاتارلىقلار؛ غەلىز تاماقلار، يەنى ئېغىر تاماقلار، قورداق تۈرىدىكى تائاملار، پىياز بىلەن قىيما قىلىنغان يېمەكلىكلەر، ھايۋانلارنىڭ باش - پاچاقلرى، قېرىن - ئۈچەيلىرى قاتارلىق تاماقلار بولۇپ، بۇلارنى ئاساسەن چۈشتە يېيىشكە مۇۋاپىق كېلىدۇ. بۇ تاماقلارنىڭ ئوزۇقلۇق قىممىتى يۇقىرى بولسىمۇ، تەستە ھەزىم بولىدۇ. بۇ خىلدىكى تاماقلار بەدىنى

ساغلام، ياشلار، ئوتتۇرا ياشلىقلار، جىسمانىي ئەمگەك ۋە ھەرىكەت بىلەن كۆپ شۇغۇللانغۇچىلارغا ماس كېلىدۇ.

يۇقىرىدا بايان قىلغان تاماقلرىمىز پەقەت بەدىنى ساغلام، نورمال كىشىلەرگە قارىتىلغان، كېسەللەر، ياشانغانلار بۇنىڭ سىرتىدا. غىزالىنىش جەھەتتە ئۇيغۇر تېبابىتىدە ئۇنىڭدىن باشقا يەنە كىشىلەر ئۆزىنىڭ تەبىئىي مىزاجىغا قاراپ ئۆزىگە مۇۋاپىق كېلىدىغان تاماقلار بىلەن غىزالىنىش كېرەكلىكى ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان. ئەتىگىنى يەڭگىل، مۆتىدىل، چۈشتە كۈچلۈك، كەچتە ئوتتۇراھال يەڭگىل تاماق يېيىش بەدەننى مۆتىدىللەشتۈرۈپ، ساغلاملىقنى كاپالەتلەندۈرۈشتە ئىنتايىن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. ھەربىر كىشى ئۆزىنىڭ مىزاج - خاراكتېرى، ئوزۇقلۇقلارنىڭ قۇۋۋىتى ۋە ھەرىكىتىنىڭ مىقدارىغا قاراپ، ئۆزىنىڭ كۈندىلىك ئوزۇقلۇق قۇرۇلمىسىنى بەلگىلىۋېلىشى، ھەرگىز قارىغۇلارچە غىزالانماسلىقى كېرەك.

يېگەن تاماق بىلەن ئىچكەن سۇنىڭ ھەجمى پۈتۈن ئاشقازاننىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى ئىگىلىگەن بولۇشى كېرەك، ھەددىدىن زىيادە تويۇپ تاماقلنىش ساغلاملىققا زىيانلىق. ساقسىز كىشىلەر ئەڭ ياخشىسى دوختۇر ياكى تېۋىپلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئوزۇقلىنىشقا دىققەت قىلغىنى ياخشى. بۇ يەردە شۇنىمۇ ئەسكەرتىپ ئۆتۈش كېرەككى، كەچتە ئورۇقلاشنى مەقسەت قىلىپ تاماق يېمەسلىك ياكى ساپلا مېۋىگە تايىنىش سالامەتلىككە زىيانلىق. ھەرقانداق ئىشنىڭ ئۆز يولىدا، نورمال بولۇشى ئەۋزەلدۇر.

ياخشى تەن ھالىتىنى ساقلاپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرەي دېگەن كىشى چوقۇم روھىي كەيپىياتنى ياخشىلاشقا ئالاھىدە دىققەت قىلىشى، بولۇپمۇ تائام يېيىشكە تەمىشەلگەندە ئەڭ ياخشى روھىي ھالەتتە، ئىشتىھا بىلەن تاماقلنىشى ئىنتايىن مۇھىم. يەنى غىزائى ياخشى كەيپىياتتا، يېقىملىق مۇزىكىلارنى ئاڭلاپ،

ئادەمگە ھۇزۇر ئېلىپ كېلىدىغان كۈلكىلىك سۆزلەر بىلەن يېگەندە، شۇ تاماقنىڭ بەدەنگە ئاتا قىلىدىغان مەنپەئىتى يۇقىرى بولىدۇ. شۇڭا، ۋاقتىدا، مۇۋاپىق، ئىلمىي ئوزۇقلىنىشقا ھەرگىز سەل قارىماسلىق لازىم. قەدىمكى ھۆكۈمالىرىمىز ئېيتقاندەك، ئېھتىياج، سان ۋە سۈپەت، ۋاقت، ئۇسۇل، شەكىل، ئادەتتىن ئىبارەت ئالتە تۈرلۈك شەرتكە ئەمەل قىلغاندىلا، ھەقىقىي رەۋىشتە توغرا ئوزۇقلانغان بولىمىز.

خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى ئوزۇقلىنىش ئادىتىدە بەدەننىڭ ئېھتىياجى ۋە تاماقنىڭ تەبىئىتىگە ئاساسەن، ئادەتتە ئىسسىق تەبىئەتلىك تائام بىلەن سوغۇق تەبىئەتلىك تائامنى، قويۇق تائاملار بىلەن سۇيۇق تائاملارنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش ئادىتى ھېلىمۇ ساقلىنىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭدىن باشقا ھۆل ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەر قۇرۇق سوغۇق تەبىئەتلىك يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ، ھۆل ئىسسىق تەبىئەتلىك يېمەكلىكلەرنى ئازراق ئىستېمال قىلىدىغان ياكى بۇنداق يېمەكلىكلەردىن پەرھىز قىلىدىغان؛ قۇرۇق ئىسسىق مىزاجلىق كىشىلەر ھۆل سوغۇق يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ، قۇرۇق ئىسسىق يېمەكلىكلەرنى ئازراق ئىستېمال قىلىدىغان ياكى ئۇنىڭدىن پەرھىز قىلىدىغان؛ قۇرۇق سوغۇق مىزاجلىق كىشىلەر ھۆل ئىسسىق تەبىئەتلىك يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ، قۇرۇق سوغۇق يېمەكلىكلەرنى ئازراق ئىستېمال قىلىدىغان ياكى ئۇنىڭدىن پەرھىز قىلىدىغان؛ ھۆل سوغۇق مىزاجلىق كىشىلەر قۇرۇق ئىسسىق تەبىئەتلىك يېمەكلىكلەرنى كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ، ھۆل سوغۇق ياكى ھۆللىۈكى كۆپ يېمەكلىكلەرنى ئازراق ئىستېمال قىلىدىغان ئادەتلەر ھازىرمۇ نۇرغۇن كىشىلىرىمىزنىڭ ئوزۇقلىنىش ئادىتى بولۇپ كەلمەكتە. مانا مۇشۇ ئاساسىي تېببىي بىلىملەر ۋە ئوزۇقلىنىش جەھەتتىكى ئىلمىي

قاراشلارنىڭ تەسىرىدە، ئۇيغۇر تىبابەتچىلىكى ئۆزىنىڭ داۋالاش نەزەرىيىسىنى بارا - بارا بارلىققا كەلتۈرگەن ۋە مۇكەممەللەشتۈرۈپ بارغان. ئادەملەردىكى تۆت مىزاج ۋە تۆت خىلىت تەلىماتىمۇ ئوزۇقلۇقلاردىكى ھۆل ئىسسىق، قۇرۇق ئىسسىق، ھۆل سوغۇق، قۇرۇق سوغۇقتىن ئىبارەت تۆت خىل تەبىئەتنى توغرا تونۇش ئاساسىدا بارلىققا كەلگەن. ئادەملەردىكى تۆت خىل مىزاجنى ئوزۇقلۇقلاردىكى تۆت خىل تەبىئەت ئارقىلىق تەڭشەش ئارقىلىق مىزاجنى مۆتىدىللەشتۈرۈش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. مىزاج ھەرۋاقت مۆتىدىل بولسا، ساغلاملىق ھەقىقىي كاپالەتكە ئىگە بولغان بولىدۇ. شۇڭا، نەچچە مىڭ يىلدىن بېرى خەلقىمىزگە ئىزچىل ھەمراھ بولۇپ، ئۇلارنىڭ ساغلاملىقىنى كاپالەتلەندۈرۈپ كېلىۋاتقان ئۇيغۇر تائاملىرىنىڭ تەبىئىتى ۋە سىڭىشىنىڭ ئوخشاش بولماسلىقىغا ئاساسەن، ئەجدادلىرىمىز بۇلارنى ئىستېمال قىلىشتا بىرقاتار ئۈنۈملۈك ئۇسۇللارنى ۋە تەجرىبىلەرنى قالدۇرغان. ئۇ بولسىمۇ قويۇق تائام بىلەن سۇيۇق تائامنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش (ئەتىگەندە سۇيۇق تائام ئىستېمال قىلغاندا، چۈشلۈكى قويۇق تائام يېيىش)، ئىسسىق تەبىئەتلىك تائام بىلەن سوغۇق تەبىئەتلىك تائامنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىش (تۈنۈگۈن پولۇ، كاۋاپ، قورداق قاتارلىق ئىسسىق تەبىئەتلىك تائاملارنى ئىستېمال قىلغان بولسا، بۈگۈن چوقۇم سۇيۇق - سەلەك، شورپىلىق، سوغۇق تەبىئەتكە مايىل تائاملارنى ئىستېمال قىلىش)، ھۆل بىلەن قۇرۇقنى تەڭشەش (قۇرۇق ئىسسىق تەبىئەتلىك يېمەكلىكلەرنى يەپ بولغاندىن كېيىن چوقۇم ئۈستىگە سىڭدۈرگۈچىسى بولغان شەربەت، قېتىق، ھۆل مېۋە - چېۋىلەرنى يېيىش) قاتارلىقلاردىن ئىبارەت. ئەگەر كىشىلەر ئوزۇقلىنىشتىكى مانا مۇشۇ ئاددىي قائىدىلەرنى بىلىۋالغاندا، ساغلاملىقى كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ، قېرىغىچە دوختۇرنىڭ ئالدىغا

بارنايمۇ ساغلام ھايات كەچۈرەلەيدۇ.

خەلقىمىز يېگەن تاماقنى ياخشى سىڭدۈرۈشىمۇ ئالاھىدە تەكىتلەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن تاماقنى ۋاقتىدا، مۇۋاپىق مىقداردا، ئېھتىياجغا قاراپ، ئوزۇقلۇق قىممىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكى ھەم مىزاجىغا خىل كېلەمدۇ، يوق، دېگەنلەرنى بىلگەن ئاساستا ئوزۇقلىنىش لازىم. تاماق يېگەندىن كېيىن يەپلا يېتىۋالماي، مۇۋاپىق ئۇسسۇزلۇق ئىچىپ بېرىش، 10 مىنۇت ئەتراپىدا يەڭگىل ھەرىكەت قىلىش، بولۇپمۇ كەچلىك تاماقتىن كېيىن مۇۋاپىق ھەرىكەت قىلىش ئالاھىدە تەكىتلەيدىغان نۇقتىلارنىڭ بىرى. شۇڭمۇ «ئەتىگەنلىك غىزانى قۇۋۋەتلىك، چۈشلۈك غىزانى تويغۇچە، كەچلىك غىزانى ئاز يە» دېگەن گەپ بىكار چىقىمىغان.

ئادەم بەدىنىگە نىسبەتەن «كىرىم» دەپ قارالغان ماددىلارنىڭ تەركىبى بىلەن تەبىئىتى شۇ كىشىگە خىل كەلمىسە، ئۇ «چىقىم» دىنىمۇ زىيانلىق ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ. شۇڭا، ئۆزىنىڭ ئوزۇقلىنىش مەدەنىيىتىنى بىلگەن ئادەملەر خاتا ۋە ئارتۇقچە ئوزۇقلانمايدۇ. بىلىمگەنلەر بولسا ئىسسىق - سوغۇقنى پەرق ئەتمەي، ئېھتىياجىنى بايقىماي، كۆتۈرۈشچانلىقىنى مۆلچەرلىمەي تاماقلانسا، ئەزالىرىنى مۇددەتتىن بۇرۇن كاردىن چىقىرىدۇ.

تاماق يېيىشتىن مەقسەت بىئولوگىيەلىك ھاياتنى داۋاملاشتۇرۇشتىن ئىبارەت. ئۇيغۇر تېبابىتى تەلىماتى بويىچە ئېيتقاندا، كەچ ۋە كېچىدە يېگەن تاماق چۆكۈمە پەيدا قىلىدۇ. ھازىرقى زامان تىلى بىلەن ئېيتقاندا قاننى قويۇقلاشتۇرىدۇ، تومۇرلاردا نۆكچە پەيدا قىلىدۇ، مېڭە تومۇرلىرى قېتىشىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. دىئابتىنىڭ ئەسلىي سەۋەبى قان قويۇقلىشىش ۋە بەك سەرىپ كېتىش بولۇپ، روھىي سەۋەبمۇ بىللە قوشۇلۇپ كەلگەندە بۇ كېسەللىكنى ساقايتىش تولمۇ

مۈشكۈل بولىدۇ. ئومۇمەن، قېنى قويۇق، سېمىز ئەرلەرنىڭ يۈرىكى ئاجىز كېلىدۇ، ئۇلارنىڭ مېڭىسى نورمال خىزمەت قىلالمايدۇ، ئەرلىك ئىقتىدارى تۆۋەنلەشكە يۈزلىنىدۇ. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ بويى - بەستى كۈچ - قۇۋۋەتكە تەتۈر تاناسىپ بولىدۇ. قېنى قويۇق ۋە سېمىز ئاياللاردا قان ئايلىنىشى ناچارلاشقانلىقى، كۆپ يەپ، كۆپ ئىچسىمۇ قانائەت قىلمىغانلىقى ئۈچۈن ھەيز بالدۇر توختاپ كېتىدۇ، يۈرەك چوڭىيىدۇ، ئۆتدە تاش پەيدا بولىدۇ، جىگىرىنى ماي قاپلايدۇ. دىئابت بىمارلىرىنىڭ 64 پىرسەنتىنىڭ ئاياللار ئىكەنلىكىدەك ستاتىستىكىدىنلا يېيىش - ئىچىشتە قانداق پەرھىزلەر بارلىقىنى بىلىشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ھېس قىلساق بولىدۇ. بىر ئادەمنىڭ بىر كۈن ساق تۇرۇشى ئۈچۈن 600 - 700 گرام ئوزۇقلۇق بولسىلا كۇپايە قىلىدۇ، ئەمما ھازىر شەھەرلەردىكى رېستوران، ئايرىمخانا ۋە ئىشەرخانىلاردا ئىچىلىۋاتقان ئىچىملىك، يېيىلىۋاتقان تاماقلار ھەر بىر ئادەمنىڭ ئېھتىياجى ۋە كۆتۈرۈشچانلىقىدىن تولمۇ ئېشىپ كەتكەن بولۇپ، بەزىلەر بىر ئولتۇرۇشتا 3 - 4 كىلوگرام نەرسە ئىستېمال قىلىدۇ. دېمەك، ھەددىدىن ئارتۇق يەپ - ئىچىشتەك ناچار ئىللەتلەر بىر تەرەپتىن مەدەنىيەت ۋە ئىنسانلىققا ھاقارەت كەلتۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن، ئۆزىمىزنىڭ ئەزالىرىنى خارلاشتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

دېمەك، زىيادە ئوزۇقلىنىش ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئەنئەنىسىدە يامان ئىللەت دەپ قارالغان، تېببىي ئىلىمدە بولسا بەتقىلىق دەپ ئەيىبلەنگەنكىن، مۇھىمى يەپ - ئىچىشتە ئوتتۇراھال يول تۇتقان ياخشى. شۇڭا ئۆزىنىڭ ناچار ئادىتىنى باشقىلارغا تاڭماسلىق، تاماققا زورلاشنى مېھرىبانلىق دەپ چۈشەنمەسلىك، ئەمگەكچان ئاتا - ئانىلار ۋە دېھقانلارنىڭ قەدرىگە يېتىپ، ئۇلارنىڭ ئەمگىكىنى زايە قىلماسلىق لازىم.

سوئال: كۆپ يېيىش ئادەمنىڭ جىسمانىي تەلپىگە ئۇيغۇن كەلمەيلا قالماستىن، بەلكى روھىغىمۇ پائىسىپ تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. كۆپ يېگەن ئادەمنىڭ باشقىلارنىڭ ئالدىدا ھۆرمىتى بولمايدۇ. ئۇنداقتا، كۆپ يېيىشنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟ كۆپ تاماق يېيىشتىن قانداق ئىللەتلەر پەيدا بولىدۇ؟

جاۋاب: ئادەم كۆپ يېيىشنى ئەسلا ئادەت قىلماسلىقى كېرەككى، كۆپ يېيىش راستىنى ئېيتقاندا ھايۋانلارنىڭ ئادىتىدۇر. دېمەك، ئىنسان تاماق يېيىش جەريانىدا ناھايىتى ئېھتىيات قىلىشى لازىم. ئىمكانقەدەر كەم يېيىشى، ئۇدۇل كەلگەن يەردە يەۋەرمەسلىكى، ھەقىقىي ئىشتىھا كەلگەن چاغدىلا غىزالىنىشى لازىم. ئەنە شۇنداق قىلغان كىشىلا تېۋىپقا ئەسلا موھتاج بولمايدۇ.

يېيىلىدىغان غىزالار تازا ۋە ساپ بولمىقى كېرەك. مەسىلەن، كېسەل تەگمىگەن تازا بۇغداي ۋە شۇ بۇغداي ئۈندىن قىلىنغان يېمەكلىكلەر. گۆش ساغلام ھايۋان گۆشىدىن بولۇشى ۋە ياخشى پىشۇرۇلۇشى، شەربەتلەر مىزاجغا ماس كېلىشى، ئۈزۈم ۋە ئەنجۈرگە ئوخشاش مېۋىلەر ئوبدان پىشقان بولۇشى لازىم.

قورساق توق بولغان ئەھۋالدا ئالدىغا باشقا غىزا كەلتۈرۈلسە، ئۇنى ئەسلا يېمەسلىكى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا ئېغىر ئەمگەكتىن كېيىن بەزى غىزالارنى، يەنى سۈت ۋە بېلىققا ئوخشاش نەرسىلەرنى يېمەسلىك كېرەك. چۈنكى، بۇ چاغدا ئاشقازان ناھايىتى قىزىپ كەتكەن بولىدۇ ۋە ئۇنىڭغا كىرگەن نازۇك غىزالار قىزىپ كېتىپ تېز بۇزۇلىدۇ. ئاشقازىنى قىزىپ تۇرغان كىشىلەر سوغۇق يېمەكلىكلەرنى ئىستېمال قىلىشى، مەسىلەن، غورا ئۈزۈم ياكى كاۋا يېيىشى كېرەك.

يېمەكلىكلەرنى بىر - بىرىگە ئارىلاشتۇرۇپ يەۋېرىشكە بولمايدۇ. مەسىلەن، قېتىقنى غورا ئۈزۈم سۈيى (سىركە) بىلەن بىللە ئىچىشكە بولمايدۇ، ھەر قانداق غىزادىن كېيىن ئۆرۈك ۋە

شاپتۇل يېيىشكە بولمايدۇ. غورا ئۈزۈم بىلەن بېلىقنى، سىركە بىلەن سامساقنى، يەنە پىياز، سامساق، قىچىنى ئارىلاشتۇرۇپ ئىستېمال قىلىشقا بولمايدۇ. ھەرقانداق مېۋىلەرنى يېگەندىن كېيىن سوغۇق سۇ ئىچىشكە بولمايدۇ. ئۇلاردىن تاشقىرى ھەسەل بىلەن قوغۇننى، توخۇ گۆشى بىلەن بېلىقنى، سامساق، پېدىگەن، ئايران - قېتىقنىمۇ ئارىلاشتۇرۇپ يېيىشكە بولمايدۇ.

گەرچە يېمەكلىك شەكسىز ۋە پاكىز بولسىمۇ، ئۇلاردىن كۆپ يېسە تۆۋەندىكىچە زەرەرلەر يۈز بېرىدۇ: بىرىنچى، كۆپ يېيىشتىن ئادەمدە ئېزىلىش، ھەتتا ئۆلۈم ھادىسىسى يۈز بېرىدۇ، كىشىنىڭ پىكىرى بۇزۇلىدۇ. ھەكىملەرنىڭ ئېيتىشىچە، مەيدە قازانغا ئوخشايدۇ ۋە ئۇ دائىم يۈرەك ئاستىدا جۇش ئۇرۇپ قايىناپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭدىن چىققان ھارارەت ۋە ھور (بۇس) يۈرەككە تەسىر قىلىپ، ئۇنىڭدا بۇزۇلۇش پەيدا قىلىدۇ. باشقىلارنىڭ ئېيتىشىچە، مېڭە گويىكى بىر ئۆي بولۇپ، ئەقىل بولسا ئۇنى يورۇتقۇچى چىراغ تۇر. مەيدىدىن ھاسىل بولىدىغان ھورنىڭ كۈچى مېڭىگە بارغاندىن كېيىن، ئەقىل چىرىغىنىڭ نۇرىنى سۇسلاشتۇرىدۇ؛ ئىككىنچى، ئادەم كۆپ يېيىشكە ئۆگەنگەنسېرى ئۇنىڭدا يېمەكلىككە بولغان ھېرىس ئاشۇبىرىدۇ؛ ئۈچىنچى، كۆپ يېيىشتىن ۋەھىمە ۋە كېسەللىك كۆپىيىپ، كىشىنىڭ پەم - پاراسىتى ئاجىزلىشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئالىملار: «كۆپ يېيىش زېرەكلىك ۋە دانالىقنى يوقىتىدۇ» دەيدۇ. باشقا تائىپە تېۋىپلەر بولسا: «كۆپ يېيىش ئەقىلنى يامانلىق تەرەپكە ئۆزگەرتىشتۇر» دېيىشىدۇ؛ تۆتىنچى، كۆپ يېيىشتىن تەن ئېغىرلىشىدۇ. بەدەن سۇسلىشىدۇ، بۇنداق ھالەتتىن بولسا ئۇيقۇسىز قۇتۇلغىلى بولمايدۇ. شۇڭلاشقا: «كۆپ يېيىدىغۇمۇ، دېمەك ئۆزۈڭنى ئۆلگەن ھېسابلا» دېگەندى بىزى دانالار. بىر نەرسە يېيىشتىن ئىلگىرى قولنى يۇيۇش، ئېغىزنى چايقاش لازىم. ماي يۇقى قول بىلەن كىيىم - كېچەك ۋە

داستىخاننى بۇلغاشتىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك. ئۈچ تال بارماقتىن باشقىنى غىزاغا تىقماسلىق لازىم. ئېغىزنى يوغان ئېچىپ لوقمىنى چوڭ ئالماسلىق كېرەك. تاماقنى تېز يۇتۇش ۋە ئېغىزدا ئۇزاق تۇرغۇزۇشۇمۇ ياخشى ئەمەس. بارماقلارنى تاڭامدىن قولى تارتماستىن تۇرۇپ يالماسلىق كېرەك. داستىخاندىكى ھەر خىل يېمەكلىكلەرگە قاراۋەرمەسلىك، ئۇلارنى پۇرماسلىق ۋە چىشلەپ تېتىپ كۆرمەسلىك لازىم.

سوئال: تاڭاملارنى يېيىلىش قائىدىسىگە قاراپ يېمىگەندە زىياندىن خالىي بولغىلى بولمايدۇ. مۇشۇ ھەقتە سۆزلەپ بەرسىڭىز قانداق؟

جاۋاب: شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، ھەممە غىزالارنىڭ تۈرى يېيىلىش قائىدىسىگە قاراپ پايدا ياكى زىياندىن خالىي بولمايدۇ. «ئەجايىبۇل مەخلۇقات» كىتابىدا يېزىلىشىچە، ئىلىت كىشىلەرنىڭ ئۆز مىزاجىغا ياقمايدىغان يېمەكلىكلەرنى يېگەنلىكى سەۋەبىدىن كېلىپ چىقىدۇ، ئەڭ ياخشى دورا كىشىنىڭ ئۆزى مىزاجىغا ياقىدىغان يېمەكلىكلەرنى يېيىشىدۇر. ئاز يېيىش ئارقىلىق داۋالىنىش ھەممە يېمەكلىكلەردىن ئەۋزەلدۇر. يەپ - ئىچىش قائىدىلىرىدىن بىرى شۇكى، ئاۋۋال شىرە ياكى داستىخان ئەتراپىغا ئولتۇرۇلغاي، ئاندىن كېيىن قولى يۇيۇش كېرەك.

غىزا يېيىلىشتىن ئىلگىرى بىرىنچى بولۇپ ئۆي ئىگىسى قولىنى يۇيىدۇ. غىزادىن كېيىن بولسا ھەممىدىن كېيىن يۇيىدۇ. بۇنداق قىلىشنىڭ سەۋەبى شۇكى، كېچىككەن ياكى تاسادىپىي كېلىپ قالغان كىشى بىلەن غىزالىنىشنى داۋاملاشتۇرۇش، ياكى يېڭى كىلىگەن كىشىنىڭ ئويلىنىپ قالماسلىقى ئۈچۈندۇر. ئەمما قولغا ئۆي ئىگىسىنىڭ ئۆزى سۇ قويۇشى ۋە مېھمانلىرىغا ئۆزى خىزمەت قىلىشى كىرەك.

ئەقىل ۋە پەم ئۈستىلىنىڭ ساھىبلىرى ۋە ئەخلاق داستىخېنىنىڭ لەززەتشۇناسلىرى شۇنداق ئېيتىدۇكى: ئەگەر ئىككى دوست ئۈستەل ياكى داستىخان ئالدىدا ھەمراھ بولۇپ قالسا، ئىنسانىيەت ئەخلاقىنىڭ تەقەززاسىغا ئاساسەن، غىزاغا قول ئۇزىتىشقا ئالدىرىماي، ئۆزئارا تەكلىپ ۋە ئىلتىپات يۈزسىدىن يول تۇتۇشقا. خۇددى ئىت ياكى توڭگۇز لارغا ۋە ياكى باشقا ھايۋانلارغا ئوخشاش ئۆزلىرىنى غىزاغا ئېتىشىمىغا، ياش جەھەتتىن كىچىكى يېشى چوڭى غىزاغا قول ئۇزاتىمىغۇچە سەۋر قىلىشى لازىمكى، بۇ زۆرۈر ئەخلاق قائىدىلىرىدىن ھېسابلىنىدۇ. غىزانى ئاز - ئازدىن ئېلىپ ئېغىزنىڭ ئوڭ تەرىپىدە چاپناش، غىزا بىلەن بىللە قولنىمۇ ئېغىزغا تىقماسلىق كېرەك. ئېغىزدىكى غىزانى ياخشىلاپ چاپناپ يۇتقاندىن كېيىنلا باشقا لۇقما ئۈچۈن قول ئۇزىتىلغاي، غىزا پەقەت ئۆزىنىڭ ئالدىدىكىدىنلا ئېلىنىدۇ. تاڭام يېيىلىۋاتقان چاغدا كىشى ئۆزىنىڭ ئالدىغا قاراپ ئولتۇرۇشى، باشقىلارنىڭ تاماق يېيىشىگە قارىماسلىقى لازىم. ئەگەر، ئۇنداق قىلىنسا غىزالىنىۋاتقانلار خىجىل بولۇپ قالىدۇ. غىزانى ئىسسىق پېتى يېمەسلىك ۋە پۇۋلىمەسلىك كېرەك. چۈنكى، پۇۋلىگەندە ئېغىزدىن تۆكۈرۈك چاچراپ غىزاغا چۈشۈشى مۇمكىن. تاڭام يېيىش ئەسناسىدا ياخشى كىشىلەر ۋە ياخشى ئىشلار توغرىسىدا سۆز بولۇنغاي.

قول بىلەن تاماق يېيىلىۋاتقاندا چەپ قول تاماق ئېلىۋاتقان ئوڭ قولىنىڭ تېگىگە تۇتۇلۇپ، دان ياكى ياغنىڭ يەرگە تۆكۈلۈپ كېتىلىشىنىڭ ئالدى ئېلىنىشى، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاينىتىدىغان نەرسە ياكى ئىشلار توغرىسىدا پاراڭ قىلىنماسلىقى لازىم. قاچىدا ئاش ئىچىلىۋاتقاندا شالاپشىغان ئاۋاز چىقىرىلماسلىقى، لېگەن ئاستىغا نان قويۇلماسلىقى شەرت.

مېۋىلەرنى يېيىشتىن ئاۋۋال يۇيۇش كېرەك. چۈنكى، كۆپلىگەن جانئۆزلەر مېۋىلەرنىڭ ئۈستىگە قونغان بولىدۇ.

بولۇپمۇ ئۈزۈمنى شۇنداق قىلىش كۆپرەك تەكىتلىنىدۇ. يۇيۇپ يېمەسلىك بەزىدە ئۆلۈمگىچە ئېلىپ بارىدۇ. غىزالانغاندىن كېيىن قول ۋە ئېغىزنى يۇيۇپ تازىلاش كېرەك. ئېغىز ۋە قوللار ئۇشنان (سوپۇن دەرىخىنىڭ يىلتىزى) بىلەن يۇيۇلسا، ئۇنى خۇشبۇي ۋە يۇمشاق قىلىدۇ ھەمدە بارماقلاردا قۇۋۋەت پەيدا قىلىدۇ. ئۆي ئىگىسىنىڭ قائىدىسى شۇنداقكى، ئۇ غىزادىن ئاۋۋال ھەممىنىڭ ئالدىدا قولىنى يۇيىدۇ، غىزادىن كېيىن ھەممىنىڭ كەينىدە قولىنى يۇيۇپ، مېھمانلارنى خىجالەت قىلماسلىققا تىرىشىدۇ. قولنى لىباس (داستىخان) غا ئېرتىشقا بولمايدۇ، چۈنكى بۇ پاسكىنىلىقنىڭ بەلگىسىدۇر.

داستىخاندا ئولتۇرۇشتا ئاۋۋال دانا ۋە ئالىم كىشىلەر ئەڭ يۇقىرىغا ئولتۇرغۇزۇلىدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن يېشى، ئىلمى جەھەتتىن يۇقىرىغا ئولتۇرغۇزۇلغان كىشىلەرگە يېقىنراق كىشىلەر تەكلىپ قىلىنىدۇ. ئەگەر، ئوتتۇرا ۋە تۆۋەن دەرىجىدىكى كىشىلەر يۇقىرىغا ئۆتۈپ قالغان بولسا، يېشى ۋە ئىلمى تەرەپتىن ئۆزىدىن ئۈستۈن كىشىلەرنى كۆرگەندە ئورۇن بوشىتىپ، ئۇلارنى يۇقىرىغا چىقىرىشى كېرەك.

ئەگەر، داستىخاندا ئېسىل تاماق قويۇلغان بولۇپ ئاز بولسا، ئۇنىڭغا ھېرس بىلەن تاشلانمىسى كېرەك. ئەكسىچە ئۇنى ئىلتىپات يۈزىسىدىن باشقىلارغا ئۆتۈنۈش لازىم. غىزا يېيىلىۋاتقان چاغدا ھەر كىم ئۆزىنىڭ ئالدىدىن يېگەي. شېرىكىنىڭ لوقما ئېلىشىغا قارىمىغاي، بىراق يەل - يېمىش بولسا باشقا جايدىن تاللاپ ئېلىشقا بولىدۇ.

ئېغىزغا سېلىنغان غىزادا سۆڭەك ياكى بىرەر نامۇناسىپ نەرسە بولسا، ئېغىزدىن ئېلىپ داستىخانغا قويۇلمىسۇن. مەسىلەن، ئېغىزدا سۆڭەك بولسا باشقىلارغا كۆرسەتمەي، ئاستاغىنە سۇقۇۋېلىش كېرەك. داستىخاندا باشقىلارنىڭ ئىشتىھاسىنى بۇزىدىغان ۋە نەپرىتىنى كەلتۈرىدىغان قىلىقلارنى

قىلىپ قويۇشتىن ناھايىتى ئېھتىيات قىلىنىشى كېرەك. ئېغىزدىن قايتۇرۇپ ئېلىنغان نەرسە قايتىدىن قاچا - تاۋاقلارغا سېلىنمىسى لازىم. شۇنداق يول تۇتۇلسۇنكى، ئۇنىڭدىن ئاشقان تاماقنى تەۋەرىۋك سۈپىتىدە يېگۈچى كىشى باشقىلارنىڭ نەپرىتىنى قوزغىماسلىقى لازىم.

كىشى مېھمان بولسا قولىنى ئۆي ئىگىسىدىن ئىلگىرى ئېرتىشقا ھەرىكەت قىلىشى كېرەك. كۆپچىلىك غىزادىن قول تارتسا، ئۆزى ئاچ بولسىمۇ كۆپچىلىككە ئەگىشىشى لازىم. ئەگەر ئۆزى ئۆي ئىگىسى بولسا، مېھمانلار غىزادىن قول تارتقاندىمۇ ئالدىراپ قول تارتماسلىقى لازىم، چۈنكى مېھمانلاردىن بىرەرىدە يېيىشنى داۋاملاشتۇرۇش ئىستىكى بولسا ئۇيىلىپ قالىدۇ.

تاماق يەۋېتىپ چاي ئىچكۈسى كەلسە، ئۇنى ئاۋاز چىقارماي ئاستاغىنە ئىچىش، تاكى باشقىلار ئۇنىڭ سۇ - چاي ئىچكەندىكى ئاۋازىنى ئاڭلىماسلىقى لازىم. كىشىلەر تاماق يەۋاتقاندا چىشلىرىنى كولمىماسلىقى لازىم. قول يۇيۇشتا قولى ۋە چىش ئارچىلىرىنى تازىلاشقا ئالاھىدە دىققەت قىلىنىشى لازىم.

سوئال: ھازىر ئەنئەنىۋى تائاملىرىمىزدىن ياتلىشىش ئەھۋالى ئېغىرلاشماقتا. بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ئىجتىمائىي ۋە روھىي مەسىلىلەرمۇ كۆرۈلمەكتە. ئەنئەنىۋى تائاملىرىمىزنى ئىستېمال قىلىشنىڭ رولى قايسىلار؟

جاۋاب: ئەجدادلىرىمىز ياراتقان خىلمۇخىل ئېسىل ئەنئەنىۋى تائاملىرىمىزنى ئىستېمال قىلىشنىڭ ئەمەلىي رولى تۆۋەندىكىچە:

بىرىنچى، ئەنئەنىۋى تائاملىرىمىزنى ئىستېمال قىلغانلىق - ئىلىم - پەننى ۋە سۈپەتلىك ھاياتنى تەكىتلىگەنلىك بولىدۇ. ھازىر دۇنيادا مىليونلىغان ئالىم، پروفېسسور، تېخنىك ۋە تەجرىبە خادىملىرى نېمە ئۈچۈن تىرىشىۋاتىدۇ؟ ئىلىم - پەندە

يېڭى نەرسىلەرنى بايقاش ۋە قىيىن بولۇۋاتقان كونا سوئاللارغا جاۋاب تېپىش ئۈچۈن. بىزدە نەچچە مىڭ يىلدىن بۇيان ئەجدادلىرىمىز تەرىپىدىن سانسىز تەجرىبە ۋە ساۋاقلار ئارقىلىق تېپىلغان ئىلىم - پەن نەتىجىلىرى بار. ئۇ بولسىمۇ، خەلقىمىز ياراتقان يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئىلمىي ئىستېمال قىلىش تەلىماتلىرى. دېمەك، يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئەنئەنە ئاساسىدا ئىلمىي ئىستېمال قىلىشنى تەكىتلەش يەنىلا ئىلىم - پەننى تەرغىب قىلىش ۋە سۈپەتلىك ياشاشنى نامايان قىلىشنىڭ بىر خىل ئىپادىسىدۇر.

ئىككىنچى، ئەنئەنەۋى تاۋاملىرىمىزنى ئىستېمال قىلغاندا، يۇرتلار ئارا چۈشىنىش ۋە ئىناقلىقنى ئاشۇرغىلى بولىدۇ. ئورتاق ئىستېمال خاھىشى ۋە ئورتاق تۇرمۇش ئادەتلىرى جۇغراپىيىلىك جەھەتتىن پەرقلىنىدىغان ھەرقايسى يۇرت خەلقلەرنى بىر - بىرىگە باغلاپ كەلمەكتە. بۇ، يېمەك - ئىچمەكلەرنى ئۆز مەنىسى بىلەن ئىستېمال قىلالايدىغان كىشىلەر چۈشىنەلەيدىغان ھېكمەتلەرنىڭ بىرىدۇر.

ئۈچىنچى، ئەنئەنەۋى تاۋاملىرىمىزنى ئىستېمال قىلغاندا، بەدەننىڭ ئېھتىياجى ۋە ئادەملىك خۇسۇسىيەتكە ئەڭ توغرا شەكىلدە ۋە كىلىك قىلغىلى بولىدۇ. ئەزالارنىڭ تەبىئىتى، ئىقتىدارى ۋە باغلىنىشى، يېمەك - ئىچمەكلەرنىڭ تەبىئىتى ۋە خۇسۇسىيىتى بولىدۇ. ئىنساننىڭ ماددىي ۋە روھىي دۇنياسىنى تەشكىل قىلىدىغان مىزاج - خىلىتى ھەردائىم ئۆز رولىنى جارى قىلدۇرۇپ تۇرىدۇ. ئىنسانلار ئۆزىنىڭ ھۈجەيرە ۋە ئەزالىرى بىلەن ئىناق مۇناسىۋەتتە بولۇشى، ئەڭ مۇھىمى، ئىنسانلار تەبىئەت بىلەن ئىناق ئۆتەلىشى لازىم. مۇشۇنداق مۇناسىۋەتلەر زەنجىرنى تەڭشەپ تۇرۇش ئۈچۈن، پۈتۈن جانلىقلار، جۈملىدىن ئىنسانلار توغرا ۋە ئىلمىي ئوزۇقلىنىشى لازىم.

تۆتىنچى، ئەنئەنەۋى ئۇسۇلدا غىزالىنىش بىر خىل ئىلغار دۇنيا قاراشتۇر. سۈپەتلىك ياشاش ۋە ئىلمىي ئوزۇقلىنىش تەكىتلىنىۋاتقان بۈگۈنكى كۈندە، ئەخلىت يېمەكلىكلەر ئىستېمالى دۇنيادا ئاستا خاراكىتىرلىك كېسەللىكلەرنىڭ قايتىدىن ئاۋۇشىغا، ئىنسانلارنىڭ ئۇششاقلىشىش ۋە ئاجىزلىشىشىغا سەۋەبچى بولماقتا. ئەنئەنەۋى ئۇسۇلدا ئىلمىي ئوزۇقلىنىش - دەل مۇشۇ دۇنياۋى پاسسىپ مەسلىگە تۇتۇلغان ئىلغار ۋە ئاكتىپ پوزىتسىيىدىن ئىبارەت.

يىغىنچاقلىغاندا، تۇرمۇش ۋە كەلگۈسىگە ئۈمىدۋارلىق بىلەن قاراش، ماددىي بايلىق، شان - شەرەپ ۋە كۈچ - قۇۋۋەتكە مۆتىدىل باھا بېرىش، تەبىئەت ۋە ئىنساننىڭ مۇناسىۋىتىگە قېرىنداشلارچە باھا بېرىش، يېمەك - ئىچمەك ئىستېمالىنى بۈيۈكلۈك ۋە ئىلغارلىق بىلەن مەنداش قىلىش - خەلقىمىز يەكۈنلەپ چىققان ياشاش ئۇسۇلىنىڭ يادروسىدىن ئىبارەت. ئىلمىي ئوزۇقلىنىش - مۇشۇ دۇنياقاراشنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالغان مۆتىۋەر چۈشەنچىلىرىمىزدىن سانىلىدۇ.

تەمە خورلۇق

سوئال: تەمە خورلۇق دېگەن نېمە؟ تەمە خورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

تەمە خورلۇق تەمە ۋە زىللەتنى بوينىغا يۈكلەش، مال - دۇنياغا ئارتۇقچە بېرىلىپ كېتىشكە قاراپ ئېيتىلىدۇ. ھېرس ۋە تەمەگە ھەددىدىن ئارتۇق بېرىلگەن بېخىل ھەر قانچە شان - شەرەپ ئىگىسى بولسىمۇ، ئۆزىنى پېقىرلىقتىن ئىبارەت پەسلىك، خارلىقتىن قۇتقۇزالمىدۇ. پېقىرلىق ۋە موھتاجلىقتىن ساقلىنىش نىيىتى بىلەن بېخىللىق ۋە خەسسىلىك يولىنى تۇتقان كىشىلەر ئەقىل ۋە ئېرىپان ساھىبى ھېسابلانمايدۇ. خەسس ئىنسان مىڭ بىر مۇشەققەت ۋە پەسكەشلىك بىلەن يىغقان بايلىقىدىن زاكات ۋە ئۆشرە ئايرىشقا ئاجىز، ئىنسانىي سائادەتتىن مەھرۇم بولۇپ، مەڭگۈلۈك جازاغا مەھكۇمدۇر. يىپەك قۇرتى پىلە ئىچىدە ئۆز ھاياتىنى ئاخىرلاشتۇرىدۇ، ئەمما مېھنەت ۋە مۇشەققەت بىلەن ھاسىل قىلغان يىپەكتىن باشقىلار پايدىلىنىدۇ. خۇددى شۇنىڭغا ئوخشاش خەسس ئىنسانمۇ مال - دۇنيا يىغىش ئۈچۈن ئاۋارە، سەرگەردان بولۇپ، ئەزىز جېنىنى باشقىلارغا سېلىپ بېرىدۇ. ئۇنىڭ دۇنيا ئىززىتىدىن، ھايات لەززىتىدىن بەھرىسىز كەتكىنىگە ئوخشاش، جان بېرەر چېغىدىكى نادامىتىدىنمۇ پايدا يوقتۇر.

تەمە خورلۇق توغرىسىدا مىساللار ناھايىتى كۆپ، كىشىلەر تەمەنىڭ ئىنساننى ئەپسۇس ۋە نادامەتتە قالدۇرۇپ، ئادەملەر ئالدىدا خار، بىئېتىبار قىلىدىغانلىقىنى بىلىدۇ، ئەمما بەزىلەر

بۇ قائىدىنى بىلىپ تۇرۇپمۇ نەپسى خاھىشىغا ھەددىدىن ئارتۇق بېرىلىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن، تەمە خورلۇق بالاسىغا مۇپتىلا بولۇپ قالىدۇ.

شۇنى بىلىش كېرەككى، ئادەمزات دۇنيادا قولىدا بارىغا قانائەت قىلىشى كېرەك، شۇنىڭدىلا ئۇ باشقىلارغا تەمە قولىنى سوزمايدۇ. كىمكى ئارتۇقچە نەرسە قوغلاشسا، مېھنەت دامىغا چۈشىدۇ، سەۋرىسىزلىك ۋە تەمە ئوتى ئۇنى خارلىق كوچىسىغا باشلايدۇ، ئاخىر ئادەملەرنىڭ نەزىرىدىن قالىدۇ. نەتىجىدە، ئۇنداق كىشى نادامەت تورىغا ۋە مالامەت ئوقىغا دۇچار بولىدۇ. بىلگىنىكى، تەمە خورلۇق ھەممە بالالارنى كەلتۈرگۈچى ۋە جىمى ئاپەتلەرنى ياغدۇرغۇچىدۇر. ئەگەر قۇشلار تەمە خور بولمىغاندا ئىدى، ئادەملەر قۇرغان قىلتاقنىڭ ھالقىسى بوپىغا چۈشمىگەن بولاتتى. ئەگەر ئادەم تەمە كەمىرىنى بېلىگە باغلىمىسا، خارلىق پاتقىقىغا پاتمايدۇ.

سوئال: تەمە خورلۇق بالاسىدىن قانداق قۇتۇلۇش كېرەك؟

جاۋاب: تەمە بالاسىغا گىرىپتار بولغان كىشىلەردە نومۇس ۋە ھايا دېگەن ياخشى سۈپەتلەر بولمايدۇ. ھازىرقى زاماندا ئارىمىزدا تەمە نېنى بىلەن قورسىقىنى تويغۇزىدىغان كىشىلەر ساناقسىز. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەيدىن: «بۇرادەر، سېنىڭ پۇت - قولۇڭ بېجىرىم، تېنىڭ ساق تۇرۇقلۇق تىلەمچىلىك قىلساڭ، ساڭا ھارام ئەمەسمۇ؟» دەپ سورالسا، ئۇ: «قانداق قىلاي؟ ئاتا - بوۋىلىرىمنىڭ كەسپى تىلەمچىلىك ئىدى، مەنمۇ تەمە كوچىسىدا ئوقەت قىلىۋاتىمەن» دەپ تەمە كەسپىگە «تەۋرەنمەس» دەلىل كەلتۈرۈپ، تۈرلۈك - تۈرلۈك باھانىلەرنى بايان قىلىدۇ.

دېمەك، تەمە نېنى بىلەن سۆڭىكى قاتقان، ئىش ۋە كەسپكە كۆڭۈل قويماي، ھۇرۇنلۇق ۋە بىكار تەلەپلىككە ئۆگەنگەن ۋە ئۇلارنى ئادەت قىلغان كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىدىن ياخشىلىق

ئۈمىد قىلغىلى بولمىغىنىغا ئوخشاش، بالىلىرىدىنمۇ ياخشىلىق كۈتكىلى بولمايدۇ.

ئۇلۇغلىرىمىز: «كىشى قولىدىكى نەرسىگە قىزىقما! تەمەدىن ساقلان! چۈنكى تەمە كۆز ئالدىدىكى پېقىرلىقتۇر. نامىزىڭنى ئادا قىل! ئاندىن ئۆزى سوراشقا توغرا كېلىدىغان ئىشلاردىن ساقلان» دەيدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەرگىز تەمەخور بولماڭ، كىشىنىڭ بېشىغا تەمەخورلۇقتىن تۈرلۈك بالا كېلىدۇ. ئانچىكىم بىر ئىش ئۈچۈن كىشى غەزەپلەنمەسلىكى كېرەك، چۈنكى كىشى ئۈچۈن بۇ دۇنيادا غەزەپتىن ئېغىر نەرسە يوق. غەزەپ كەلگەن چاغدا كىشى ئۆزىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى ئۆزى بىلەلمەيدۇ. ھەر قانداق كىشى باشقىلارنى ئۆز پېئىلىغا ماسلاشتۇرۇشقا ئۇرۇنمىسلىقى، بەلكى ئادەملەر قانداق پېئىلدا بولسا شۇ پېئىلغا ماسلىشىشى كېرەك.

تەمەخورلۇق ھەققىدە مىساللار ناھايىتى نۇرغۇن، تەبىرلەرمۇ ناھايىتى كۆپ. يىغىنچاقلىغاندا، تەمەخورلۇق ناھايىتى يامان ئادەت، سېپى ئۆزىدىن ئەخلاقسىزلىقتۇر. چۈنكى، بۇ يامان ئىللەت كىشىنى تىرىشچانلىقتىن، غەيرەت - شىجائەتتىن، گۈزەل ئەخلاق - پەزىلەتتىن مەھرۇم قىلىپ، تەمە، ئىچ كۆزلۈك، ھېرىسلىق كۈچىسىدا سەرسان قىلىدۇ.

تېجەشلىك بولۇش

سوئال: پۇل ۋە مال - مۈلۈكنىڭ قەدرىنى بىلىش تېجەشلىك بولۇش جۈملىسىگە كىرىدۇ. مال - بايلىق قەدرىنى بىلگۈچى كىشىلەر بىر تىيىنىمۇ ئورۇنسۇ خىراجەت قىلمايدۇ، ئەمما ئورنى كەلگەندە ھەرقانچە چوڭ خىراجەتنىمۇ ئايمىمايدۇ. ساخاۋەتنىڭ زىتى بېخىللىق بولغىنىغا ئوخشاش تېجەشلىك بولۇشنىڭ زىتى ئىسراپچىلىقتۇر. تېجەشلىك بولۇشقا رىئايە قىلغان كىشىلەر ھەرۋاقىت تىنچ ۋە راھەتتە ياشايدۇ، ھەربىلەر قىش كۈنىدە يېيىش ئۈچۈن بال يىغىنىدەك، بېشىغا كېلىش ئېھتىمالى بولغان قارا كۈنلەرنى ئويلاپ پۇل - مال يىغىدۇ. «تامام - تاما كۆل تولار» دەيدۇ ئاتا - بوۋىلار. دېمەك، ھەر قانداق نەرسە ئاز - ئازدىن كۆپىيىدۇ.

ھازىرقى زاماندا مەقسەتكە يېتىش، ئۆز مىللىتىگە خىزمەت قىلىش، خەلققە يېقىش ئۈچۈن ئىلىم ۋە بايلىق لازىم. ئالەمدىكى ھەر بىر مىللەتنىڭ كۈچ - قۇدرىتى ئۇلارنىڭ مال ۋە بايلىقى بىلەن ئۆلچىنىدۇ. ھەر بىر يەردە باي مىللەتلەر يەلكىنى بېسىپ خوجا بولغىنىدەك، پېقىرلىرى قۇل ۋە تۇتقۇن بولۇپ قالىدۇ. مال ۋە بايلىق تېپىشنىڭ ئەڭ بەرىكەتلىك يوللىرى: ھۈنەرۋەنلىك، چارۋىچىلىق، سودىگەرلىكتۇر. بۇلارنىڭ ھەممىسىگىلا بۇ زامانمىزدا بىلىم لازىم. بوۋىلىرىمىزنىڭ «بولسا بولۇر، بولمىسا ئىز پۇلى» دېگەندەك زامانلار ئۆتۈپ، ئەمدى «بىلگەن پۈتەر، بىلمىگەن يىتەر» دېگەن زامان كەلدى. ئامېرىكىلىقلار بىر دانە بۇغداي تېرىپ يىگىرمە قانداق بۇغداي ئېلىۋاتىدۇ. ياۋروپالىقلار بىزدىن ئالغان بەش تىيىنلىك پاختىمىزنى پىششىقلاپ ئىشلەپ ئۆزىمىزگە يىگىرمە بەش تىيىنگە سېتىۋاتىدۇ. ئەمما، بىز

ئاسىيالىقلار قۇيرۇق مايىنى باشقىلارغا سېتىپ بېرىپ، ئۆزىمىز سىڭىر چاينايىمىز. باشقىلارغا قايماق بېرىپ، ئۆزىمىز كۆك سۈت ئىچىمىز، نان ئورنىغا كېسەك چىشلەيمىز. سۆزنىڭ قىسقىسى، ھازىرقى زامانغا لايىق كىشى بولۇش ئۈچۈن ئىلىم ۋە مەرىپەت كېرەك بولۇش بىلەن بىرگە ئىقتىساد، ئىنساپ، ئۈزلۈكسىز تىرىشچانلىق، چەكسىز غەيرەت لازىم. شۇڭا ئۇلۇغلىرىمىز «ھەر نەرسىدە ئوتتۇرىچە ئىقتىسادچىللىق يولىنى تۇتۇش لازىم. چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىش ۋە تولمۇ توۋەنلىكتىن ساقلىنىش كېرەك» دېگەندى.

سوئال: تېجەشلىك بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟

جاۋاب: تېجەشلىك ئادەم ياخشى يەيدۇ، ياخشى ئىچىدۇ، پاكىز كىيىنىدۇ، خۇش ھاۋالىق ئۆيلەردە ئولتۇرىدۇ، كېرەكسىز نەرسىلەرنى سېتىپ ئالغۇرەمەيدۇ، ھەقىقىي زۆرۈر نەرسىلەرنى سېتىۋالىدۇ. كىشىلەرگە قولىدىن كەلگىنىچە ياردەم قىلىدۇ. ياخشىلىق يولىدىكى ئىشلارغا پۇل - مېلىنى ئايىمايدۇ، ساخاۋەتلىك بولىدۇ. ۋەتىنى ۋە خەلقى ئۈچۈن مېلىنىمۇ، پۇلىنىمۇ ئايىمايدۇ.

تېجەشلىك كىشى پۇلنى ھاجەتتىن ئارتۇق خەجلىمەيدۇ. ئون سومغا كېلىدىغان نەرسىگە چوڭچىلىق قىلىپ يۈز سوم خەجلىمەيدۇ. پۇلنى پەقەت كېرەكلىك يەرلەرگىلا ئىشلىتىدۇ. ھەر بىر ئىشتا ئوتتۇرىچە يول تۇتىدۇ. ئىسراپچىلىق ئەقىلگە زىت ئىشتۇر. ئىسراپچىلىق كېرەكسىز نەرسىلەرگە بېھۋەدە پۇل خەجلىشىنى كۆرسىتىدۇ. ئىسراپخورلۇقنىڭ ئاقىۋىتى ھالاكەت بىلەن تۈگەيدۇ. ئىسراپخور ئادەم ھەر قانچە باي بولسىمۇ ئاخىر بەربىر كەمبەغەلگە ئايلىنىدۇ. چۈنكى، ئىسراپخورنىڭ خىراجەت ئىشىكى ھامان ئوچۇق بولۇپ، تېجەش دېگەننى بىلمەيدۇ. ئوچۇق ئىشىكتىن ھەر قانداق نەرسە كىرەلگەنگە ئوخشاش،

كەمبەغەللىكمۇ كىرەلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تېجەشلىك بولۇش، ھەرگىزمۇ بەتخەج، ئىسراپخور بولماسلىق كېرەك.

سوئال: پۇل ۋە مالنى قانداق خىراجەت قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: پۇل ۋە مالنى لازىم ۋە زۆرۈر بولغان نەرسىلەرگە سەرپ قىلغاندىن كېيىن، ئاشقان پۇلدىن بىر قىسمىنى كەلگۈسى كۈنلەر ئۈچۈن ساقلاش لازىم. شۇ ئارقىلىق ئاز - ئازدىن يىغىلىپ، بىر قىسىم ئىقتىساد ھاسىل بولىدۇ. ئىقتىساد تېجەشكە ئادەتلەنگەن كىشىلەر بەخت ۋە خاتىرجەملىك بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزىدۇ. توغرا، ياخشى يېيىش، كىيىش كېرەك. ئەمما، «يوتقانغا قاراپ پۇت سۇن» دېگەن سۆزگە ئەمەل قىلىپ، باشقىلاردىن تەمە قىلمىسا، كۆڭلىمۇ خۇشال بولىدۇ. ئۆز قولىدىكى ئىقتىسادقا قانائەت قىلمىغان ئادەمنىڭ نەپسى پۈتكۈل دۇنيانىڭ ئىقتىسادىغىمۇ قانائەت قىلمايدۇ. ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئىش كۆرمىگەن ئادەم خەسسىس ۋە تەمەخور بولىدۇ. تەمەخورلۇق بولسا، داۋاسى يوق كېسەللىكتۇر. ئىسراپچىلىق - ئەھمىيەتسىز ۋە پايدىسىز ئىشلارغا پۇل - مال سەرپ قىلىشتۇر. قولىدا بار پۇل - مالنى كېرەكلىك جايلارغا سەرپ قىلىشنى بىلىش، ياخشى باشقۇرۇش ئۈچۈن، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. شۆھرەت قازىنىش ئۈچۈن، ھەشەمەتلىك توي - تاماشا ئۆتكۈزۈپ، ئىسراپچىلىق قىلىش ئىنتايىن نادانلىقتۇر. ئىسراپخورلۇق ئارقىسىدا يوقسۇزلۇق، باشقىلارنىڭ پۇل - مېلىغا تەمە قىلىش ۋە ھەسەت كېلىپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم.

تەربىيەچانلىق ۋە غەيرەت

سوئال: تەربىيەچانلىق ۋە غەيرەت دېگەن نېمە؟ بۇنىڭ قانداق ئەھمىيەتلىرى بار؟

جاۋاب: تەربىيەچانلىق ۋە غەيرەت دەپ ئۈستىگە يۈكلەنگەن خىزمەتلەرنى ھەرىكەت ئارقىلىق ئادا قىلىشنى كۆزدە تۇتىمىز. ئەقىل يۈزىسىدىن قارىغاندا ھۇرۇنلۇق قىلىپ، ئىشلىمەي بىكار يۈرۈش دۇرۇس ئەمەس. خەلقىمىزنىڭ ئومۇمىي ئەخلاقى بىزنى تەربىيەشقا دەۋەت قىلىدۇ ۋە بۇيرۇيدۇ. ئىش خۇشياقماسلىق ئىنساننى ھەرقاچان خار ۋە تەمە بالاسىغا گىرىپتار قىلىدۇ. بىرەر ئىشقا مەشغۇل بولغان كىشىلەر ۋاقتىنىڭ ئۆتكىنىنى بىلمەي قالىدۇ، ھۇرۇن كىشىلەر ئۈچۈن بىرەر سائەتنى ئۆتكۈزۈش قىيامەتتىن قىيىندۇر.

غەيرەت — ۋۇجۇدىمىز سائادىتىنىڭ قۇۋۋىتى ۋە بەختىيار بولۇشىمىزنىڭ سەۋەبچىسىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىرىمىز تەربىيە، ئۆز كۈچىمىز بىلەن مەئىشتىمىزگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى تېپىپ، باشقىلارغا موھتاج بولماي راھەت - پاراغەتتە ياشىشىمىز لازىم. ساقلىقىمىز، سائادىتىمىز، بايلىقىمىز، قانائىتىمىز، سەۋرىمىز، پەزىلىتىمىز، قىسقىسى، پۈتكۈل ھاياتىمىز ھەرىكىتىمىز ۋە تەربىيەچانلىقىمىزغا باغلىقتۇر. تەربىيەچان كىشىلەر مەقسەتلىرىگە تېز يېتىدۇ. ھۇرۇن كىشىلەر ھەر نەرسىدىن مەھرۇم، دائىم باشقىلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولۇپ، خارلىقتا ياشايدۇ.

سوئال: تەربىيەچانلىق روھىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟ جاۋاب: كىشى ياش ۋاقتىدا ئىلىم ۋە مەرىپەت، ھۈنەر ۋە

سەنئەتنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنمىسە، ئەلۋەتتە قارا ئىشچى بولۇپ قالىدۇ. سەنئەتكە خىلاپ، قانۇنغا زىت بولمىغان ھەر قانداق ئىشنى قىلىش ئەيىب ئەمەس. ئەگەر بۇ ئىشلارغىمۇ ئۇنىماي، بۇ دېگەن كۆمۈرچىلىك، ئۇ دېگەن تۆمۈرچىلىك، ماڭا مۇناسىپ ئەمەس، دەپ خۇشياقماسلىق قىلىپ لاغايلاپ يۈرسە، بۇ ناھايىتى چوڭ ئەيىب، غەيرەتسىزلىكتۇر. «غەيرەتلىكتىن ھېچقانداق نەرسە قېچىپ قۇتۇلالمايدۇ.» دەمەك، ئىككى دۇنيالىقىمىز ئۈچۈن غەيرەتنى قولدىن بەرمەسلىكىمىز لازىم.

سوئال: شىجائەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: شىجائەت باتۇر ۋە يۈرەكلىك بولۇش دېگەنلىكتۇر. شىجائەتلىك كىشى ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان باتۇر ۋە يۈرەكلىك بولىدۇ. تەربىيەچانلىق ۋە غەيرەتنىڭ تەتۈرى خۇشياقماسلىق ۋە ھۇرۇنلۇق بولغىنىغا ئوخشاش، شىجائەتنىڭ زىتى قورقۇنچاقلىقتۇر. قورقۇنچاق سودىگەر پايدا ئالالمايدۇ. قورقۇنچاق كىشى ئۆزىنىڭ ساپىسىدىن ئۈرۈكۈيدۇ، ھەر قانداق ئىشنى قىلىشقا يېتىنالمىدۇ. كىشىلەر كۆپىنچە ۋەھىمە ۋە قورقۇنچاقلىق تۈپەيلى مال - دۇنياسىدىن، جانلىرىدىن، ئەل - يۇرتىدىن ئايرىلىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق ئىشتا شىجائەتنى قولدىن بەرمەسلىكىمىز لازىم.

شىجائەت ئىنسانىيەتنىڭ ساپ كۆرگۈسى (ئەينىكى)، ئىپپەت، غەيرەت، ئىستىقامەتكە ئوخشاش ياخشى خۇلقلارنىڭ نۇرلىنىشىدۇر. شىجائەتنىڭ ھەقىقىتى قەلبىنىڭ پاكىزلىقىدىن، روھىنىڭ سالامىتىدىن ئىبارەتتۇر. ھازىرقى زاماندا باتۇرلۇق بايلىق بولۇپ، قايسى دۆلەت ۋە مىللەتنىڭ بايلىقى بولسا، شۇ ئۈستۈن تۇرۇۋاتماقتا. چۈنكى ھۆكۈمەت ئۈچۈن خەلق، خەلق ئۈچۈن ھۈنەر، ھۈنەر ئۈچۈن ئىلىم، ئىلىم ئۈچۈن پۇل - بايلىق لازىمدۇر.

ئادەم غەيرەت - شىجائەتلىك بولغاندىلا كۆزلىگەن مەقسىتىگە بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى يېتەلەيدۇ. غەيرەت - شىجائەت يۈرىكىدە جۇش ئۇرغان ئادەم ھەرقانداق ئىشقا تۇتۇش قىلسا، مەيلى ئۇ ئىش شۇنچە ئاددىي ياكى شۇنچە مۇرەككەپ، مۈشكۈل بولسۇن، بەرسىز ئۇنى بىر باشقا ئېلىپ چىقالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلىرىمىز كىچىكىدىن باشلاپ غەيرەت - شىجائەتلىك بولۇشقا بەل باغلىشى، جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن چېنىقىشنى ئىلگىرى سۈرۈپ، كەلگۈسىدە ھەقىقىي غەيرەت - شىجائەتلىك ئەزىمەتلەردىن بولۇشقا تىرىشىشى لازىم.

شېرىن تىللىق بولۇش

سوئال: تىلنى قانداق قىلغاندا ياخشى ساقلىغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ھەر بىر مىللەتنىڭ ئۆز ئانا تىلى ۋە ئەدەبىياتىنى ساقلاشنى كۆرسىتىدۇ. ھەر بىر مىللەتنىڭ دۇنيادىكى مەۋجۇتلۇقىنى كۆرسىتىدىغان ھايات ئەينىكى ئۇنىڭ تىلى ۋە ئەدەبىياتىدۇر.

ئومۇمىي مىللىي تىلنى ساقلاش بىلەن بىرگە خۇسۇسىي ئېغىز تىلىنىمۇ ساقلاش لازىم. چۈنكى، سۆز ئىنساننىڭ دەرىجە ۋە كامالىنى، ئىلىم ۋە پەزىلىتىنى ئۆلچەپ كۆرسىتىدىغان تارازىسىدۇر. ئەقىل ئىنگىلىرى كىشىنىڭ دەلىدىكى پىكىر ۋە نىيىتىنى، ئىلىم ۋە قۇۋۋىتىنى، قەدر ۋە قىممىتىنى ئۇلارنىڭ سۆزلىگەن سۆزىدىن بىلگىلى بولىدۇ.

سوئال: شېرىن تىللىق بولۇشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟ تىلنى مۇناسىپ جايغا ئىشلىتىش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇللارنى قوللىنىش كېرەك؟

جاۋاب: ئەگەر سۆز ئەقىل ۋە ھېكمەتكە مۇناسىپ بولۇپ، ئۆزىگە ۋە ئاڭلىغۇچىغا پايدا بەرمىسە، بۇ خۇددى ھەسەل ھەرىلىرى ئارىسىدا غۇڭۇلداپ يۈرگەن قاپاق ھەرگە ئوخشاش قۇرۇق غۇڭۇلداش بولۇپ، پەقەت باش ئاغرىقىدىن باشقا نەرسە ئەمەستۇر. بېشىمىزغا كېلىدىغان قاتتىق كۈلپەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى يۇمشاق تىلىمىزدىن كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتىلار «كۆپ ئويلا، ئاز سۆزلە» دەيدۇ.

تىللارنىڭ ئەڭ ياخشىسى سۆزگە ئۇستاتىل، سۆزلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى چۈشىنىپ ۋە ئاخىرىنى ئويلاپ سۆزلەنگەن سۆزدۇر. شۇنى ياخشى بىلىش كېرەككى، ئادەم ئۆز تىلىدىن دائىم ئېھتىيات قىلىشى، ھەر بىر سۆزنى ئويلاپ سۆزلىشى لازىم. ئادەم قەيەردە بولسۇن ۋە قاچانلا بولسۇن، تىلىنى يامان سۆزلەردىن ساقلىسا، ئويلاپ سۆزلىسە، دائىم پايدا كۆرىدۇ. ئېيتىلغان سۆز ئېيتىلغان ئوققا ئوخشايدۇ، ئۇنى قايتۇرۇپ بولغىلى بولمايدۇ. كۆپ سۆزلىگەندە خاتالىقمۇ كۆپ كۆرۈلىدۇ، دېيىشىدۇ. نۇرغۇن كىشىلەر ئۆز تىلى تۈپەيلى ئۆزىنى بالاغا مۇپتىلا قىلىدۇ. كۆكرەككە قالدغان نەيزىنى چىقىرىۋالغىلى بولىدۇ، كۆڭۈلگە سانجىلغان سۆز زەھىرىنى چىقىرىۋالغىلى بولمايدۇ.

سوئال: سۆز سۆزلەشتە قانداق ئەدەپلەر بار؟

جاۋاب: ئىنسانىيەت ئەدەپ - ئەخلاقىنىڭ ۋە ئادىمىيلىك ئاساسىنىڭ ئۇلۇغ قەسىرى تۈۋرۈكلىرىدىن بىرى - سۆزلەش ۋە نۇتۇقنىڭ قىممەتلىك گۆھىرىنى مۇلايىملىق ۋە ئەدەپ ئۈشكىسى بىلەن تېشىشتۇر. ئەخلاق ئوردىسىنىڭ تۇرىسىدە ئولتۇرغۇچىلارنىڭ ئېيتىشىچە، ئىنسانىيەتنىڭ كامالىتى ۋە بىلىمىنىڭ ئۈستۈن مەرتىۋىلىرىدىن بىرى چىرايلىق سۆزلەش بولۇپ، بۇ باغنىڭ گۈلى ئەقىل باھارستانىنىڭ مەيىن شامىلى بىلەن ئېچىلىدۇ ۋە ئادەتنىڭ يارقىن جاۋاھىر داستانىنى ئەقىل سودىگىرىلا ئاچالايدۇ. يېقىملىق ۋە قىممەتلىك سۆزلىرى دانالىق ۋە ئىقبال ئەربابىنىڭ تاجى بولغان يۇنان ھەكىملىرىنىڭ ئېيتىشىچە، تىل ھەر بىر ئەقىل ئىگىسى پەزىلىتى خەزىنىسىنىڭ كىلىتىدۇر ۋە ھەر ئادەمنىڭ بىلىمىنىڭ مىقدارى ئۇنىڭ سۆزلىرى ئارقىلىق مەلۇم بولىدۇ.

سوئال: سۆزلەشتە قانداق قائىدىلەرگە رىئايە قىلىش لازىم؟

جاۋاب: سۆزلەش يولى ئېگىز - پەس ۋە خەۋپلىك بولۇپ، كۆپ خەتلەر ئۇچرايدۇ. ئويلىماي تۇرۇپ بىرەر سۆزنى ئېيتىشقا ئېغىز ئاچماسلىق كېرەككى، ئويلىماي ئېيتىلغان سۆز كۆپلىگەن باشلارنى ئۆلۈم دەرگاھىنىڭ توپىسىغا ئايلاندۇرغان، جان خەزىنىسىنى زاۋاللىق ۋە نۇقسان قىمارغا ئۇتقۇزغان. سۆزلەشتە بىر نەچچە قائىدە بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە رىئايە قىلىش لازىم. بىرىنچىسى شۇكى، سەۋەبسىزلىك ۋە بىمەھەللىك كىلىتى بىلەن سۆزلىشىش قۇلۇپىنى ئاچماسلىق كېرەككى، گەرچە سۆز گۆھىرى توغرا ۋە ئېنىق بولسىمۇ، بىۋاقىت ۋە ئورۇنسىز ئېيتىلسا، ئىدراك بازىرىنىڭ گۆھەرشۇناسلىرى ۋە قائىدە بىلگۈچىلىرى نەزىرىدە ئېتىباردىن چەتتە قالىدۇ ۋە ھېچكىم ئۇنى ئاڭلاشقا رىغبەت قىلمايدۇ. شۇنداق تىل باركى، بال كەلتۈرىدۇ، شۇنداق تىل باركى، بالا كەلتۈرىدۇ.

تىل تېزلىكىدىن قەدەم تېزلىكى ياخشى. سۆزلىگۈچى بەتخۇلق كىشى بولسىمۇ، بەزىدە ئۇنىڭ سۆزلىرىگە دىققەت قىلىش كېرەك. گاھىدا يامان ئېغىزدىنمۇ (ياخشى) سۆز چىقىپ قالىدۇ.

سۆزنىڭ ئېيتقۇچىسىغا قارىماڭ، ئېيتقان سۆزىگە قاراڭ. سۆزىگە باقماڭ، كۆزىگە بېقىڭ؛ ئۆزىگە باقماڭ، سۆزىگە بېقىڭ. ئىككى نەرسە پايدىسىز: ھېكمەتسىز سۆز ۋە تەپەككۈرسىز سۈكۈت.

ھوشيارلىق ۋە ئاڭ نېمىتىنىڭ لەززەت شۇناسلىرىدىن مۇشۇ سۆز قالغانكى، نۇتۇق ۋە بايان بولسا خىيال ۋە تەبىئەت دېڭىزى گۆھىرىنىڭ غەۋۋاسى بولۇپ، ھەر بىر ھۈنەر ئىگىسى ھەمدە ھۈنەرسىز كىشىنىڭ ھالى ئۇلار بىلەن تەتقىق قىلىنىدۇ. ئاقىل

كىشىلەر ئەقلىنى ئەمىرگە، پاراسەتنى ۋەزىرگە، نۇتۇقنى سىپاھقا ئوخشىتىدۇ. چۈنكى، ھەرقانداق نەرسە ئەقىل خاتىرىسىگە كەلسە، پاراسەت ئۇنى تەستىق قىلىدۇ، نۇتۇق بولسا ئۇنى ئىجرا قىلىشقا كىرىشىدۇ. ئەگەر، سۆزدەك خەۋەرچى بولمىغىنىدا ئىدى، دىلخەستە ئاشىقلارنىڭ يۈرىكىدىكى سىرنى مەشۇق قۇلىقىغا نېمە يەتكۈزەر ئىدى؟! ئەگەر، سۆز باھارىنىڭ بۇلۇتى ۋاستە بولمىغىنىدا، دانالارنىڭ جەۋھەر ئىپادىلىرىدىن پايدا قۇلىقىنى كىم بەھرىمەن قىلار ئىدى؟!

جاھاندا «تىل يۈگۈرۈكى باشقا، پۇت يۈگۈرۈكى ئاشقا» دېگەن ماقال مەشھۇر. نەشتەر جاراھىتىدىن تىل جاراھىتى ياماندۇر. نەيزە زەخمىدىن بەدەن بوستانى كۆپ ئۆتمەي گۈلىستانغا ئايلىنالايدۇ ۋە ئۇنىڭدىن جان ۋە مالغا زاۋال كەمدۇر.

سوئال: سۆزلەش ئەدەپلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: سۆزلەش ئەدەپى شۇنداقكى، سۆز ئاز سۆزلەنسۇن، چۈنكى ۋات - ۋاتلىق تەنتەكىلىكنىڭ بەلگىلىرىدىن بىرىدۇر. بۇرۇڭمېھەر: «بىر كىمنىڭ ناھايىتى كۆپ سۆزلەۋاتقانلىقىنى كۆردۈڭمۇ، بىلگىنىكى، ئۇ دىۋاندىر» دېگەندى. كىشى دېمەكچى بولغىنىنى ئەقىل تارازىسىدا ياخشىلاپ تارتىمسا، ئۇنى بايان قىلىشى ماقۇل كۆرۈلمەيدۇ. ھەكىملەر: «ئوپىناپ سۆزلىسەڭمۇ، ئويلاپ سۆزلە» دېيىشكەن. ئېھتىياج بولمىسا، بىر سۆزلەنگەن سۆز تەكرار سۆزلەنمىسۇن. كىشى بىرەر ۋەقەنى بايان قىلماقچى بولسا، ئاڭلىغۇچىنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋەردارلىقىنى بىلسە، ئۇ ھالدا ئاغزىنى يۇمسۇن، چۈنكى سۆزلىگۈچى ئىزا تارتىپ قېلىشى مۇمكىن. باشقا كىشىدىن سورالغان سوئالغا جاۋاب بېرىشكە ئۇرۇنۇلمىسۇن. چۈنكى، بۇ ئاقساقاللىق ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر، سوئال كۆپچىلىككە قويۇلسىمۇ، ھەممىدىن ئىلگىرى جاۋاب بېرىشكە ئالدىرالمىسۇن. بىرەر كىشىنىڭ بەرگەن جاۋابى ئېنىقراق بولمىسا تاكى ئۇنىڭغا قوشۇمچە قىلماقچى بولسا،

جاۋابىنى ئاستا، سىلىق ئېيتسۇن. ئولتۇرۇش - يىغىلىشلاردىكى مۇزاكىرە ۋە مۇنازىرىلەرگە ئۆزىنىڭ مۇناسىۋىتى بولمىسا، ئارىلاشمىسۇن. چوڭلارغا دارىتما سۆزلەرنى قىلمىسۇن. چۈشىنىش قىيىن بولغان سۆزلەر مىساللار ۋاسىتىسىدە روشەنلەشتۈرۈلسۇن. مۇنازىرىلەردە چەكتىن چىقىپ كېتىلمىسۇن. ھەر بىر كىشىگە ئۇنىڭ دىتى يەتكۈدەك دەرىجىدە سۆزلەنسۇن.

بىر ھەكىمدىن سورىدى: «سىلى نېمىشقا سۆزلەشتىن كۆرە كۆپرەك تىڭشايدىلا؟» ئۇ دېدى: «چۈنكى ماڭا ئىككى قۇلاق، بىر ئېغىز ھەدىيە قىلىنغان.»

سۆزلەش ئەدەپى شۇنداقكى، گەپنى ئۇزۇن قىلماڭ، ئويلىماي سۆزلىمەڭ، بىر سۆزنى كۆپ تەكرارلىماڭ، باشقىلارنىڭ سۆزىنى بۆلمەڭ، سۆزلەۋاتقاندا ئاۋازىڭنى ئوتتۇرىچە قىلىڭ، بىر كىم سىزدىن سۆزنى مەخپىي تۇتسا، ئۇنى بىلىشكە زورلۇق قىلماڭ. راست سۆزلەڭ، ھەق سۆزنى يالغانغا چىقارماڭ، ئورۇنسىز سۆزلىمەڭ، سۆزنى ئەقلىڭىزگە يارىشا سۆزلەڭ، سۆزلەۋاتقاندا پۇت - قوللىرىڭىزنىڭ ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىڭ، پايدىسىز سۆزلەرنى قىلماڭ، چېقىمچىنى ئولتۇرۇشقا چىلىمماڭ!

مەھمۇد خۇدابەندە شۇنداق دېگەندى: «ئۇلۇغلۇق شۇنداق كىشىگە يارىشىدۇكى، ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ مۇرۇۋۇنتى بىلەن ئازاد كىشىلەرنى رام قىلىدۇ، ئەسىر كىشىلەرنى بولسا ئازاد قىلىدۇ.» رۇستەمى داستان كۈچ - قۇدرىتى بىلەن دۈشمەنلەرنى يەكسان قىلدى، ئاجىزلارنى بولسا ئازادلىققا ئېرىشتۈردى. بىر كىشى ئۇنىڭدىن سورىدى: «شۇنداق ئۇلۇغ مەرتىۋە ۋە ئالىي دەرىجىگە قانداق قىلىپ ئېرىشتىڭ؟» ئۇ شۇنداق جاۋاب بەردى: «مەن ھاياتتا ئۆزۈمگە شۇنداق دەپ بۇيرۇيتتىم: ھەي جان، مەرد بول، ئەگەر جەڭدە باتۇرلۇق كۆرسىتىپ ئۆلسەڭ ياخشى نامىڭ قالىدۇ، يەڭسەڭ ئەل ھۆرمىتىنى قازىنسىن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆلۈمدىن

قورقما، ئۆلۈمگە ھېرىس بول!»

ئالىملاردىن ئادىلى ئېيتىدۇ: بىرسى بىلەن سۆزلەشكىنىمىزدە، سۆزىمىزگە ناھايىتى دىققەت قىلىشىمىز، ئاڭلىغۇچىغا ياخشى تەسىر بېرىش ئۈچۈن ئوچۇق ۋە يەڭگىل ئىبارىلەر بىلەن سۆزلىشىمىز لازىم. سۆزلەشتىن مەقسەت — گەپكە ئۈستىلىقنى كۆرسىتىش ۋە ناتىقلىق قىلىش ئەمەس، بەلكى ھەممىگە چۈشىنىشلىك، يەڭگىل ئىبارە بىلەن سۆزلەشتۈر. ھەر كىمنىڭ ناتىق بولۇشى لازىم ئەمەس، پەقەت ئۆز چۈشەنچە، ھېس — تۇيغۇسىنى توغرا، ئوچۇق ئىبارىلەر بىلەن ئىپادىلىشى لازىم.

يىغىن، زىياپەت قاتارلىق يىغىلىشلاردا بولغان ھەر كىم ئۆز يېنىدا ئولتۇرغان كىشى بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلىشىپ ئولتۇرۇشى مۇمكىن. لېكىن، ناخشا ئېيتىلىۋاتقاندا، مۇزىكا چېلىنغاندا ياكى بىراۋ نۇتۇق سۆزلەۋاتقاندا گەپلىشىش ئەيىب ھېسابلىنىدۇ. سۆزلەش ۋاقتىدا قاقاقلاپ كۈلۈش ئەدەبىيلىكتۇر.

ئەقىللىق، دانا ئادەم بىر مەسىلە توغرىلۇق سۆزلىمەكچى بولسا، ئۇنىڭ ماھىيىتىدىن تولۇق خەۋەردار بولۇپ، نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ياخشى ئويلاپ، ئوچۇق ۋە مەزمۇنلۇق سۆزلەيدۇ. جاھىل ئادەم چۈشەنمەيدۇ، نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنىمۇ چۈشەنمەيدۇ.

ئەگەر بىر ئادەمنىڭ كەمچىلىكىنى سېزىپ، ئۇنىڭغا نەسەھەت قىلماقچى بولسىڭىز، ئاۋۋال ئۇنىڭ مەجىزىنى، روھىي ھالىتىنى ياخشى تەكشۈرۈپ، ئاندىن نەسەھەت قىلىڭ. بولمىسا، قىلغان نەسەھىتىڭىز بىكارغا كېتىدۇ. خەلققە ئېيتىدىغان سۆزلىرىڭىزنى مۇلايىملىق بىلەن قىلىڭ. خەلق سۆزلىگەن سۆزىڭىزدىن سىزنىڭ كىم ئىكەنلىكىڭىزنى، مەرتىۋىڭىز ۋە دەرىجىڭىزنى بىلىۋالىدۇ. چۈنكى، كىشىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى،

دەرىجىسى سۆزلىگەن سۆزىدىن بىلىنىدۇ. ھەر كىمنىڭ ھالى سۆزىدە يوشۇرۇندۇر. بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغان سۆز كىشىنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلىدۇ. باشقا بىر خىل ئىبارە بىلەن ئېيتىلغىنى بولسا، خۇددى شۇ سۆزنىڭ ئۆزى بولسىمۇ، كىشىنىڭ كۆڭلىگە شاد — خۇراملىق بېغىشلايدۇ. سۆزگە ئەپچىل، ناتىق، سۆزگە چېچەن ئادەم سۆزنى قانداق ئىبارە بىلەن ئېيتىشنى بىلىدۇ.

سوئال: چىرايلىق سۆزلەش ئۈچۈن قانداق ئامال قوللىنىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىنسانلاردىكى تىل ماھارەت كۆرسەتكۈچى قورال بولۇپ، كۆڭلىدىكى نەرسىلەرنى ۋە يىراقتا يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى ئىپادىلىگۈچى بىر تەرجىماندۇر. تىل بىلەن جاۋاب بېرىلىدۇ، كېرەك بولغاندا مەسلىھەت ئېلىنىدۇ، قايغۇلار بايان قىلىنىدۇ، ھەسرەتلەرگە تەسەللى، قەيىھ ئىشلاردىن مەنئى، گۈزەل نەرسىلەرگە ھەۋەس قوزغىتىلىدۇ. توپلار يەتمىگەن جايغا تىل يېتىدۇ، ماشىنىلارنىڭ كۈچى يەتمىگەن ئىشلارنى تىل بېجىرىدۇ. سۆزلىگۈچى ئەگەر سۆزلەشكە ماھىر، يۈرۈش — تۇرۇشلىرى ماسلاشقان بولسا، ئاڭلىغۇچىلارغا ۋەزىلىرىنى يەڭگىل قوبۇل قىلدۇرىدۇ. مۇددىئاسىنىمۇ ئوچۇق چۈشەندۈرەلەيدۇ، رەقىب ئۈستىدىن كۆپ ۋاقىتلاردا غەلبە قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇئەللىم بولغان كىشى سۆزلەشنى بىلىش توغرىسىدا كامىل ئېتىبار بولۇشى ۋە رېتورىكا ئەدەپلىرىنى ئۆز ئورنىدا ئىشلەتمىكى كېرەك.

مۇئەللىم ئەگەر ئۈگۈت — نەسەھەتلەرنى قائىدىسى بىلەن سۆزلىسە، ئۇ ۋاقىتتا شاگىرتلار تەرىپىدىن ھۆرمەت بىلەن ئىشلىتىلىدۇ، يوقلارغا ۋە كىچىكلەرگىمۇ يەتكۈزۈلىدۇ، شۇنداق سۆزلەنگەن سۆزلەر ھاۋاغا تارقىلىپ تۈگىگەندىن كېيىنمۇ، تەسىرى ھامان ساقلىنىدۇ.

مەشھۇر ۋەزىرلەردىن ھەسەن بىن سەھىل كىندىي ئوغۇللىرىغا خىتابەن: «ئەي ئوغۇللىرىم! نۇتۇق ئۆگىنىڭلار، ئىنساننىڭ باشقا ھايۋاندىن پەرقى پەقەت نۇتۇقتىدۇر. نۇتۇقىڭىز كامىل بولسا، ئىنسانلىقىڭىزمۇ كامىل بولۇر» دەر ئىكەن. لېكىن سۆزلىگەن ۋاقىتتا ئاڭلىغۇچىلارنىڭ ھاللىرىغا رىئايە قىلىش لازىمدۇر. ئۇلارنىڭ تاقىتى يەتكۈدەك مىقداردىن زىيادە سۆزلەش ياكى ئۇلارغا كېرەك بولمىغان مەلۇماتلارنى بايان قىلىش كەدەپكە زىتتۇر.

ئىمام جاھىز ھەزرەتلىرى: «سۆزنىڭ غايىسى ۋە تىڭشىغۇچىلار شادلىقىنىڭ چېكى باردۇر. تاقەت يەتكۈدەك بەلكى ھەر كىملىر نەزىرىدە نەپرەتلىكتۇر» دېگەندى.

گۈزەل سۆزلەرنى ئومۇمىي پايدا ئۈچۈن ئىستېمال قىلغان كىشى ساۋابقا ئىگە بولغاندىن باشقا، بۇ ھۈنسى بەدىلىگە مۇكاپاتتىن مەھرۇم قالمايدۇ.

مۇئەللىم سۆزلەش ماھارىتى سەۋەبلىك قىيىن نەرسىلەرنى شاگىرتلارغا ئوچۇق بايان قىلىدۇ ۋە يەڭگىل چۈشەندۈرىدۇ. ماھىر سۆزلىگەن مۇئەللىمنىڭ ئۈگۈت - نەسەھەتلىرى شاگىرتلارنىڭ كۆڭۈللىرىگە ئورنىشىدۇ، تاكى قەبرىلىرىگە بارغۇچە ھەمراھ بولىدۇ.

سۆزلەشكەندە، ئوقۇغاندا، يازغاندا خاتا قىلماسلىق ئۇلۇغ كامالەتلەردىندۇر. ئۇلۇغ ئەدىبلەرنىڭ بۇ خۇسۇسىتىكى سۆز - ئېتىبارلىرى دىققەتنى تارتىدۇ.

ئادەملەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى بەلگىلەيدىغان مۇئامىلە ئىنسان يۈرىكىنى ئەينەككە ئوخشاش ئەكس ئەتتۈرىدۇ. كىشىنىڭ سۆزىدىن، مۇئامىلىسىدىن ئۇنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش قىيىن ئەمەس. ئىنسان كامالىتىدە، ھاياتنىڭ تەرەققىياتىدا، بىرەر ئىش قىلىشتا، ئادەملەرنىڭ ساق - سالامەتلىكىنى ئاسراشتا مۇئامىلە ئاساسىي ئامىلدۇر. «بۇغداي

ئېنىڭ بولمىسىمۇ، بۇغداي سۆزۈڭ بولسۇن» دېدۇ خەلقىمىز. رىئايەت قىلىنىشىچە، قەدىمدە بىر پادىشاھ ئۆز خىزمەتكارلىرىغا «ماڭا قوي گۆشىنىڭ ئەڭ تاتلىق يېرىدىن پىشۇرۇپ كەلتۈرۈڭلار» دەپ بۇيرۇپتۇ. ئويلاپ بۇ ھۆزنىڭ تېگىگە يېتەلمىگەن خىزمەتكارلار ۋەزىرگە مۇراجىئەت قىلىپتۇ. ۋەزىرنىڭمۇ بۇ مەسىلىگە ئەقلى يەتمەي ئۆزىنىڭ ئەقىللىق، دانا، كۆپ كىتاب ئوقۇغان قىزىدىن سورايتۇ. قىز «قويىنى سويۇپ، ئۇنىڭ تىلىنى پادىشاھقا پىشۇرۇپ بېرىڭلار» دەپتۇ. ئۇلار قىزنىڭ كۆرسەتكىنى بويىچە قىلىپتۇ. ئەتىسى پادىشاھ: «قوي گۆشىنىڭ ئەڭ ئاچچىق يېرىدىن پىشۇرۇپ كەلتۈرۈڭلار» دەپتۇ. خىزمەتكارلار يەنە ھەيران بولۇشۇپتۇ. ۋەزىرنىڭ قىزى بولسا «يەنە بىر قوي سويۇپ تىلىنى پىشۇرۇپ بېرىڭلار» دەپتۇ. خىزمەتكارلار شۇنداق قىلىشىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئەقىلنىڭ كىمىدىن چىققانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ بىلگەندىن كېيىن، قىزغا، ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە ئاپىرىن ئېيتىپ كاتتا توي - تاماشا بىلەن ئۇنى ئوغلغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

شۇنداق، تاتلىقىمۇ تىل، ئاچچىقىمۇ تىل. خەلقىمىزدە «سۆيۈرگەنمۇ تىل، بەزدۈرگەنمۇ تىل» دېگەن ئاجايىپ نەقىل بار. تاتلىق تىل بىلەن سەمىمىي مۇئامىلىدە بولۇشقا ئادەتلىنىش ھەر بىر ئىنساننىڭ، بولۇپمۇ ھاياتىمىزنىڭ كۆركى بولغان خوتۇن - قىزلارنىڭ، ئانىلارنىڭ ئەڭ ئاساسىي پەزىلىتى ۋە بۇرچىدۇر.

ئەگەر قىز بالا گۈزەل، خۇش قامەت، زىبۇ زىننەتلىرى جايىدا بولسىمۇ، مۇئامىلىسى قوپال، چېچىلاڭغۇ بولسا، ئەتراپىدىكىلەرنىڭ دىلىنى ئاغرىتسا، ئىشىنىڭكى، ئۇنى ھېچكىم، ھېچقاچان گۈزەللەر سېپىگە قوشمايدۇ، ئۇنىڭدىن كۆڭلى قالىدۇ. ھېچقانداق نەرسە كىشىنىڭ ئەقىلىنى مۇئامىلىگە ئوخشاش نامايان قىلالمايدۇ. قىزلار ئۆزىگە قانچىلىك زىننەت

بەرمىسۇن، مۇئامىلە مەدەنىيىتىنى، مۇئامىلە سەنئىتىنى بىلىمسە ھېچقاچان باشقىلارنىڭ ھۆرمەت - ئېتىبارىغا سازاۋەر بولالمايدۇ. يىگىتلەرنىڭ مۇھەببىتىگە سازاۋەر بولۇش ئۈچۈنمۇ قىزلاردا ئالدى بىلەن مۇئامىلە سەنئىتى يۇقىرى بولۇشى كېرەك.

ياش ۋاقتىدىن باشلاپ قوپال، ئورۇنسىز، زەردىلىك سۆزلەرنى تىلغا ئالماسلىققا ئادەتلەنگەن ياخشى، چىرايلىق، مەنىلىك، كىشىنىڭ روھىنى كۆتۈرىدىغان سۆزلەر بىلەن پىكىر قىلىشقا، باشقىلارغا ئەدەپ بىلەن سۆزلەشكە ئادەتلەنسىڭىز ھاياتتا ئۆز ئورنىڭىزنى تېپىپ كېتىسىز. مۇئامىلىسى يېقىملىق ئايالنى كىشىلەر «دىلبەر ئايال» دېيىشىدۇ. ئىشىنىڭكى، شۇنداق نامغا سازاۋەر بولغان ئايال، ئەلۋەتتە بەختلىك بولىدۇ. مۇئامىلىنى بىلمەسلىك، تىلنى تىزگىنلىيەلمەسلىك، ئويلىماي سۆزلەشنىڭ ئاقىۋىتى كىشىنى يامان ئاقىۋەتلەرگە، ھەتتا پاجىئەلەرگە سەۋەب بولۇشى مۇمكىن.

لېكىن مۇئامىلىمۇ لايىقىدا بولۇشى زۆرۈر. ھەددىدىن تاشقىرى شېرىن سۆزلۈك بولۇش، تىل ياغلىمىلىق قىلىش، ئېيتقان سۆزىگە ئۆزى ئەمەل قىلالماسلىق ئادەمنىڭ ئابروۋىنى تۆكىدۇ. ئاچچىقنى يۇتۇپ، ئەقىل ئىشلىتىدىغان، يا بىرەر گەپتىن قالىدىغان، ۋاقتى كەلگەندە ھەق گەپنى ئېيتىشتىن چۆچۈمەيدىغان ئادەملەر مۇئامىلىسىنىڭ ياخشىلىقى بىلەن ئىززەت - ئابروۋى تاپىدۇ.

جاھالەت

سوئال: جاھالەتنىڭ تەبىرى نېمە؟ نېمە ئۈچۈن جاھالەتتە قېلىش نومۇسلۇق ئىش دەيمىز؟

جاۋاب: ئوقۇمىغان، بىلىمسىز، ھېچ نەرسىنى چۈشەنمەيدىغان نادانلىق جاھالەت دېيىلىدۇ. جاھالەت ئىنسانىيەتنىڭ ئەڭ زور دۈشمىنى ۋە يامان خۇلقلىرىنىڭ باشلامچىسىدۇر. ماڭارپ، ئىلىم - پەن، مەدەنىيەتتىن مەھرۇم قالغان خەلق جاھالەت پەنجىلىرى ئارىسىدا خۇددى خېمىرغا ئوخشاش ئېزىلىپلا قالماستىن، بەلكى تېخى يامان قىلىق، يامان ئىشلاردىن ئۆز نەپسىنىڭ ياقىسىنى بوشىتالمايدۇ. ئىلىم ۋە مەرىپەت ئىگىلىرى ۋايىغا يەتكەن ئەۋزەللىكلىرى سايبىسىدە ھەر بىر ئىشنى تەھقىقلەش ۋە كۆزىتىش ئارقىلىق قىلىدۇ. ئەمما، جاھىللارنىڭ بولسا بىرەر نەرسىنىڭ ماھىيىتىنى كۆزىتىشكە ئەقىل - پاراسەتلىرى يەتمەيدۇ. چۈنكى، نادانلىق - مەنمەنچىلىك ۋە مەسىلىگە يۈزەكى قاراشتىن ئىبارەتتۇر. ھەر بىر نەرسىنىڭ ھەقىقىتىنى بىلىش ئەقىل ۋە ئېرىپان، ئىلىم ۋە بىلىم ئىگىلىرى ئۈچۈن خاس بىر خۇشاللىق بولسا، جاھىل ۋە نادانلار ئۈچۈن زور مۈشكۈلچىلىكتۇر. جاھالەت ئەربابلىرى نەدىلا بولسۇن ئېتىبارغا ئېلىنىش شەرىپىدىن مەھرۇمدۇر. ئۇلار ماددىي جەھەتتىن ھەر قانچە باي ۋە دۆلەتمەن بولسىمۇ، مەنىۋى جەھەتتىن شۇنچە پېقىر ۋە بېچارە ھېسابلىنىدۇ. چۈنكى، جاھالەت ئەڭ قورقۇنچىلىق بولغان پېقىرلىق ۋە موھتاجلىقتىنمۇ دەھشەتلىك بىر مۇسبەتتۇر. ئەقىل ۋە ئىلىمنىڭ ياخشىلىقى ۋە پەزىلىتى قانچە يۇقىرى بولسا، جاھالەتتىن تۇغۇلىدىغان يامانلىقنىڭ بالا -

قازالرى شۇنچە پەس ۋە خار بولىدۇ.

ھەزرىتى ئەلى ئېيتىدۇ: «پەزىلەت ۋە كامالەت ئەر بابى جاھىلدىن قانچە ئىزا ۋە جاپا چەكسە، جاھىلمۇ ئەقىل ۋە ئېرىپان ئىگىسىگە قارىغاندا تېخىمۇ كۆپ ئازابلىق بولىدۇ.»

سۇقرات ھەكىم ئېيتىدۇ: «دۇنيادا ئەڭ ئېھتىيات قىلىنىدىغان ئىللەت جاھىللىقتۇر. مەن جاھىلغا ئېچىنغىنىمدەك كورغا ئېچىنمايمەن. چۈنكى، جاھىلنىڭ ئۆز ئىختىيارى بىلەن قىلغان ھەرىكەتلىرى قارىغۇنىڭ ئىختىيارسىز قىلغان ھەرىكەتلىرىگە قارىغاندا تېخىمۇ خۇنۇكتۇر.»

ئەرەبلەر: «نادان كىشى تىرىك ئۆلۈكتۇر» دەيدۇ، بىز بولساق: «نادان دوستتىن ئەقىللىق دۈشمەن ياخشى» دەيمىز. بەزى ئاقىل دۈشمەنلەر باركى، ئۇلارنىڭ كەلتۈرگەن زىيانلىرى نادان دوستلارنىڭ كەلتۈرگەن پايدىلىرىنىڭ نەتىجىلىرىگە قارىغاندا ياخشى ۋە پايدىلىق بولۇپ چىقىدۇ.

ئەپلاتون ھەكىم ئېيتىدۇ: «جاھىلنىڭ ياخشى نىيىتى پازىلىنىڭ خۇسۇمىتىدىن زىيانلىقراق تۇرۇپ، ئىنسان خۇددى بىر يۇقۇملۇق كېسەلدىن قاچقانداك جاھىلدىن ئېھتىيات قىلىشى لازىمدۇر.»

دېمەك، جاھالەت ئىنسانىيەت نامىغا ياراشمايدىغان بىر قىلىق بولغانلىقتىن ھەر ۋاقىت ئىلىم يولىدا ھەرىكەت قىلىشىمىز، ساغلام، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئەزىز جېنىمىزدىنمۇ تاتلىق ئەۋلادلىرىمىزنى جاھالەت ۋە نادانلىق بالالىرىدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جېنىمىزنىڭ بارىچە، كۈچىمىزنىڭ يېتىشىچە تىرىشىشىمىز زۆرۈر. مۇنداقچە ئېيتقاندا، جاھالەتتە قېلىش ئىنسان ئۈچۈن نومۇسلىق ئىش ھېسابلىنىدۇ.

سوئال: قانداق قىلغاندا جاھالەت كىشەنلىرىدىن قۇتۇلغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: بۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم جاھالەتنىڭ، نادانلىقنىڭ زىيىنىنى چوڭقۇر تونۇپ يېتىش، بۇنىڭدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن بارلىق كۈچ - قۇدرىتى بىلەن تىرىشىش كېرەك. بەزىلەر تاسادىپىي ئېرىشىپ قالغان باياشاتلىق تۇرمۇشىدىن كېرىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ يەيدىغان، ئىچىدىغىنى مول بولسىمۇ جاھالەتتە، نادانلىقتا تۇرۇۋاتقانلىقىنى ھېس قىلمايدۇ، بەزىدە ھېس قىلىسىمۇ، ئۇنى تۈزىتىشكە چارە ئىزدەيمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ نادانلىقى تۈپەيلىدىن بايلىقى بىر كۈنلەرگە بارغاندا ئۆزلىرىمۇ بىلمەيلا شامالغا سورۇلۇپ كېتىدۇ. مانا بۇنىڭ نېگىزمۇ نادانلىقتىن ئىبارەتتۇر. يەنە بەزى كىشىلەر باردۇركى، قول ئىلىكىدە كۆپ بايلىق بولمىسىمۇ، ئەۋلادلىرىنى تەربىيەلەشكە، ئوقۇتۇشقا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ، ئۆزلىرىمۇ تۇرمۇشى نامرات بولسىمۇ، مەنئىيىتى باي ھالدا تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوقۇتۇۋاتقان بالىلىرى يۇقىرى بىلىم ئىگىلەپ، جەمئىيەتتە بىر كىشىلىك مۇھىم ئورۇن تۇتىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ. دېگەندەك، ئۇلارنىڭ بۇ تىرىشچانلىقى بىكارغا كەتمەيدۇ. ئاخىر بىر كۈنى بالىلىرى ئۆزى كۈتكەندەك نەتىجىگە ئېرىشىدۇ - دە، ئۇلارنىڭ تەقدىرى ئۆزگىرىپ كېتىدۇ، ياخشى تۇرمۇشقا ئېرىشىپ، بەختلىك ھايات كەچۈرۈشكە باشلايدۇ. مانا بۇ ئاقىللىق بىلەن نادانلىقنىڭ روشەن سېلىشتۇرمىسىدۇر.

بىزنىڭ بىر تۇغقىنىمىز بار ئىدى، بۇلار بىرنەچچە ئەۋلادىچە تىجارەت قىلىپ يۈرۈپ خېلىلا باي بولۇپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار بالىلىرىنى ئوقۇتۇشقا زادىلا ئەھمىيەت بەرمەيتتى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ نادانلىقتا قېلىش ئادىتى

كېيىنكى كۈنلەردە بېشىغا بالا بولۇشقا باشلىدى. بالىلىرىنى ئوقۇتمىغاچقا، مىڭ تەستە يىغقان پۇللىرىنى بۇزۇپ چېچىشقا، قىمار ئويناشقا سەرپ قىلدى. سودىمۇ زامانىۋىلىشىپ كەتكەن بولغاچقا، ئۇلار ئىچكىرى ئۆلكىلەر ۋە چەت ئەلدىكىلەر بىلەن سودا قىلغاندا تىلنى بىلمىگەچكە، شۇنداق قىيىنالىدى ۋە بەزى خېلىلا كۆپ پايدا كەلتۈرىدىغان سودىدىن قۇرۇق قالدى. بۇنىڭغا ئاچچىقى كېلىپ بىر - ئىككى بالىسىنى ئالدىراپ - تېنەپ ئۈرۈمچىدىكى تىل كۇرسلىرىغا ئوقۇشقا ئەۋەتتى، بىر يىلغا يەتمەيلا بۇلارغا خەجلىگەن پۇلغا ئىچ ئاغرىتىپ يەنە قايتۇرۇۋالدى. بالىلىرىمۇ ھېچنەرسىنى ئۆگىنەلمىگەن ئىدى. ئەمەلىيەتتە، ئۇلار ئىلگىرىلا مەرىپەتلىك ئۆتكەن ئائىلە بولغان بولسىدى، بالىلىرىمۇ كىچىكىدىن باشلاپ مەرىپەتكە يېقىن بولۇپ ئۆسكەن بولاتتى، ئۇلار مەرىپەتكە ئۆچ بولغانلىقتىن، ئاخىر «تېز يېتىشتۈرۈش» چارىسى ئەمەلگە ئاشماي قالدى. دېمەك، جاھالەت قالپىقىنى چۆرۈپ تاشلىۋېتىپ مەرىپەت قالپىقىنى كىيىش ئۈنچە ئاسان ئەمەس.

چاقچاق قىلماق

سوئال: چاقچاقلىشىشنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟

جاۋاب: چاقچاقلىشىش - كىشىلىك مۇناسىۋەت جەريانىدا كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئوتتۇرىسىدا كەيپىياتنى كۆتۈرۈش، خۇشاللىق ئاتا قىلىش، قايغۇنى خۇشاللىققا ئايلاندۇرۇش مەقسىتىدە قوللىنىلىدىغان پىكىر ئالماشتۇرۇش جەريانى ۋە سۆز سەنئىتىدىن ئىبارەت. كىشىلەر ئۆز ئارا چاقچاقلىشىش ئارقىلىق كىشىلىك مۇناسىۋىتىنى تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ.

ھالبۇكى، چاقچاقلىشىش لايىقىدا بولغىنى ياخشى، ھەددىدىن ئېشىپ كەتكەندە ئارىغا ئارازلىق چۈشۈپ قېلىشى، خاتا چۈشىنىپ قالىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، چاقچاقنى لايىقىدا قىلمىغاندا ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. چاقچاقلاشقاندا سورۇنغا، كەيپىياتقا، چاقچاق قىلماقچى بولغان كىشىنىڭ ياش قۇرامىغا، جىنسىغا دىققەت قىلىش ۋە شۇنىڭغا لايىق كېلىدىغان چاقچاقلارنى قىلىش ئارقىلىق كەيپىياتنى كۆتۈرۈش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ، بۇلارغا دىققەت قىلمىغاندا قىلغان چاقچاق ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىپ، قارشى تەرەپكە خاتا چۈشەنچە بېرىپ قويدىغان، ھەتتا ئارىغا ئارازلىق سېلىپ قويدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن.

سوئال: مەن ئىلگىرى بەك جىمىغۇر ئىدىم، كېيىنچە كىتابلارنى كۆپ ئوقۇش، كىشىلەر بىلەن قويۇق ئارىلىشىش، دادىل بولۇش ئارقىلىق ئۆزۈمدە يۇمۇرىستىك خاراكتېر شەكىللەندۈرگەن ئىدىم.

شۇڭا، مەن ساۋاقداشلىرىم، تونۇش - بىلىشلىرىم ئارىسىدا قىزىقچىلىق قىلىپ خېلىلا تونۇلۇپ قالدىم. ھالبۇكى، بەزىدە قىلغان چاقچاقلىرىم دەل جايىغا تەگمەي قالىدۇ، بەزىدە سورۇنغا دىققەت قىلالمايدىغان ئەھۋاللىرىمۇ بار. قانداق قىلسام بۇ كەمچىلىكلىرىمنى تۈزىتەلەرمەن؟

جاۋاب: سىزدەك جىمىغۇر كىشىنىڭ تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق يۇمۇرستىك خاراكىتىرگە ئىگە بولۇشى ھەقىقەتەن تەس، سىزنىڭ بۇ پەللىگە يېتىشىڭىزنى ھەقىقەتەن ئالاقىلاشقا ئەرزىيدۇ. گېپىڭىزدىن قارىغاندا، سىز ھەقىقەتەن چاقچاقنى چۈشىنىپ، دەل جايىغا كەلتۈرۈپ قىلالايدىغاندەك قىلىسىز، شۇڭا يېقىن - يورۇقلىرىڭىز ئالدىدا قىزىقچى ئاتىلىپسىز، بۇمۇ ئاسان ئەمەس، ئەلۋەتتە. لېكىن، سىز بەزىدە چاقچاقنى قاملاشتۇرالمىدىغانلىقىڭىزنى، بۇنداق چاغلاردا ئوڭايىسىز ئەھۋاللارغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىڭىزنى ئېيتىشىڭىز، مېنىڭچە، بۇ ھەممە كىشىدە يۈز بېرىدىغان نورمال ئەھۋال. ھازىر «ھايات نەسىردىن ئەپەندى» دەپ تەرىپلىنىۋاتقان ھېسام قۇربانىڭمۇ بەزىدە مانا مۇشۇنداق ئوڭايىسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغان چاغلار بار. چۈنكى، ئادەم ھەر تەرەپتىن مۇكەممەل بولالمىدۇ، بۇ ھاياتتا يا ئۇنداق، يا مۇنداق ئەھۋاللار يۈز بېرىپلا تۇرىدۇ. شۇڭا، بۇ ئىشلارنى كەمچىلىك دەپ ئاتىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ.

مۇشۇ پۇرسەتتە، سىزگە چاقچاق قىلغاندا دىققەت قىلىدىغان بىر نەچچە نۇقتىنى ئەسكەرتىپ ئۆتمەكچىمەن: سىز چاقچاق قىلغاندا ئالدى بىلەن سورۇنغا دىققەت قىلىڭ، ئۆزىڭىز بىلەن تەڭتۇشلارغا قىلىدىغان چاقچاقنى يېشى كىچىكلەر ياكى يېشى چوڭلارنىڭ ئالدىدا دېمەك، ئەرلەرنىڭ ئالدىدا دەيدىغان چاقچاقنى ئاياللارنىڭ ۋە قىزلارنىڭ ئالدىدا دېمەك، ماس كېلەمدۇ - كەلمەمدۇ، بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ سۆزلەڭ، بولمىسا ئەڭ

ياخشىسى چاقچاق قىلىمەن دەپ كۈچەپ كەتمەڭ. چاقچاق ئەڭ ياخشىسى تەڭتۇشلار ئارىسىدا بولغىنى خوپ، باشقىلارنىڭ ئارىسىدا مەن قىزىقچى دەپ كەلسە - كەلمەس سۆزلەۋەرگەندە، چاقچاق ئارازلىق، كۆڭۈل ئاغرىقىغا ئايلىنىپ كېتىشى مۇمكىن. كىشىلەر دائىم دەپ يۈرىدىغان «چاقچاق جاقچاققا ئۆزگىرىپ قالمىسۇن» دېگىنى دەل مۇشۇنداق ئەھۋاللارغا قارىتا ئېيتىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ نۇقتىلارغا چوقۇم دىققەت قىلىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن.

سوئال: پىسخىكا دوختۇرلىرى دائىم كىشىلەردە يۇمۇرستىك كەيپىياتنى ساقلاپ، كۈلكە - چاقچاق بىلەن ئۆمۈر ئۆتكۈزگەندە، بەختلىك بولغىلى بولىدۇ، دېگەن پىكىرنى كۈچەپ ئىلگىرى سۈرۈۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: ھەقىقەتەن، پىسخىكا دوختۇرلىرىنىڭ بۇ تەۋسىيىسىنىڭ ئىلمىي ئاساسى بار، پىسخولوگىيە ئالىملىرى ئۇزۇن يىل تەتقىق قىلىش ئارقىلىق بۇ ئىلمىي يەكۈننى ئىسپاتلاپ چىققان. ئادەتتەمۇ كىشىلەر سەپرا، تېرىككەك ئادەملەرنىڭ كۆڭلىنىڭ ئارامى بولمايدۇ، زەردىگۆش بولۇپ ئۆتىدۇ. بازار ئارىلاپ، مەشرەپ ئويناپ كۈلكە - چاقچاق بىلەن كۈن ئۆتكۈزگەنلەر بولسا بەختلىك، راھەت تۇرمۇش كەچۈرىدۇ، دەپ قارايدۇ. خەلقىمىز ئارىسىدا نەسىردىن ئەپەندى لەتىپىلىرى نەچچە يۈز يىلدىن بېرى خەلقىمىزنى كۈلدۈرۈپ كەلمەكتە، ئۇنىڭدىن باشقا موللا زەيدىن، سەلەي چاققانغا ئوخشاش كۈلكە پىرىلىرىنىڭ ئادەمنىڭ كۈلدۈرۈپ ئۈچەيلىرىنى ئۈزۈۋەتكۈدەك دەرىجىدىكى قىزىق لەتىپىلىرى خەلقىمىز ئارىسىدا كەڭ تارقىلىپ يۈرمەكتە. ئۇلارنىڭ ئىزىنى بېسىپ بۈگۈنكى كۈندە ھېسام قۇربان يېتىشىپ چىقىپ، قىزىق چاقچاقلىرى بىلەن خەلقىمىزگە كۈلكە بېغىشلاپ كەلمەكتە. دېمەك، خەلقىمىز

يۇمۇرستىك خاراكتېرگە ئىگە بولۇپ، خۇشال - خۇرام تۇرمۇش كەچۈرۈشنى ئۆزلىرىگە ئادەت قىلغان. ئادەتتىمۇ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندىمۇ ئۆزلىرىنىڭ قايغۇسىنى چاقچاققا ئۆرۈيدىغان، غەم - قايغۇسىنى چاقچاق ئارقىلىق چىقىرىۋېتىشكە ئادەتلەنگەن كىشىلىرىمىزمۇ ئاز ئەمەس. خەلقىمىز ئارىسىدىكى ئۆمۈر چولپانلىرىمۇ كۈندە خۇشال كەيپىياتىنى ساقلاپ، يېمەك - ئىچمەككە دىققەت قىلغاچقا، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈش مەقسىتىگە يېتەلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئامالنىڭ بارىچە خۇشال كەيپىياتىنى ساقلاش، كۈلەر يۈز، تەبەسسۇم چىراي بولۇش ئادەم ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم، بۇنداق روھىي ھالەت كىشىلەر ئارىسىدا ئىللىقلىق، يېقىنلىق كەيپىياتىنى ئويغىتىدۇ.

سوئال: چاقچاق قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: چاقچاق قىلغاندا چوقۇم ياشقا، سورۇنغا، كەيپىياتقا، جىنىسقا دىققەت قىلىش كېرەك. سورۇنغا دىققەت قىلمىغاندا ھەر خىل كۆڭۈل ئاغرىقى، زىددىيەت - توقۇنۇش، سۈركىلىشلەر پەيدا بولۇپ قالىدۇ. مانا مۇشۇ شەرتلەرگە دىققەت قىلغاندا، چاقچاق قىلغاندا خاتالىق ئۆتكۈزۈشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

مېنىڭ ئوتتۇرا مەكتەپتە بىللە ئوقۇغان بىر ساۋاقدىشىم بار ئىدى، ئۇ ناھايىتى قىزىقچى ئىدى، ئۇنىڭ قىزىق گەپلىرى، قىزىقارلىق ئىشلىرى مەكتەپتىكى مىڭدىن ئارتۇق ئوقۇغۇچىلار ئارىسىغا كەڭ تارقالغانىدى. ئەمما، بۇ ساۋاقدىشىم سورۇنغا، كەيپىياتقا، ياش قۇرامىغا، جىنىسقا دىققەت قىلمايتتى، ياشتا چوڭ ئوقۇتقۇچىلار ئارىسىدىمۇ، ئايال مۇئەللىمىلەر ئالدىدىمۇ ئايان قىزىقچىلىق قىلاتتى، بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ چاقچاقلىرى دائىم ئەكس تەسىر بېرەتتى، ئۇنىڭدىن رەنجىگەن ئوقۇتقۇچىلار ئۇنى كۈندە نەچچە قېتىم تەنقىدلىپ تۇراتتى، قىز ساۋاقداشلار

ئۇنىڭغا گەپ قىلىشتىن قاچاتتى، ئوغۇل ئوقۇغۇچىلارمۇ ئۇنىڭغا ئالدىراپ گەپ قىلمايتتى. بارا - بارا بۇ ساۋاقدىشىمنىڭ چاقچاقلىرى جەمئىيەتكىمۇ تارقىلىشقا باشلىدى. ئۇ توي - تۆكۈن، بەزمە - مەشرەپلەردە قىزىقچىلىق قىلىدىم دەپ باشقىلارنىڭ زىتىغا كۆپرەك تېگىپ قويغاچقا، ئۇ ئىككى كۈندە بىر قېتىم تاياق يەيدىغان بولۇپ قالدى. بىر قېتىم ئۇ بەك ئېغىر تاياق يەپ دوختۇرخانىدا يېتىپ قالدى. ئۇ ئەنە شۇ چاغدىلا ھوشىنى سەل - پەل تېپىپ قالدى. يېقىندا ئاڭلىسام، ئۇ باشقىلارغا چاقچاق قىلىشتا كۆپ ئېھتىيات قىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

سىزمۇ مانا مۇشۇ مىسالدىن ئىبەرەت ئېلىشىڭىز، چاقچاقلىشىش ئۇسۇلىنى بىلىۋېلىشىڭىز كېرەك، شۇنداقلا قىلغان چاقچاقلىرىڭىزدىن كۆڭلىڭىز قانائەت تاپىدۇ.

چېقىمچىلىق

سوئال: چېقىمچىلىق قىلىشنىڭ زىيىنى قايسىلار؟
جاۋاب: چېقىمچىلىق كىشىلەر ئارىسىدا سۆز توشۇپ، چېقىمچىلىق قىلىپ، ئىككى تەرەپنى بىر - بىرىگە ئۆچلەشتۈرىدىغان، زىددىيەتلەشتۈرىدىغان، ھەتتا قانلىق پاجىئەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولىدىغان، بۇزۇق ئەخلاقىدىن تۇغۇلىدىغان يامان خۇلقلارنىڭ بىرىدۇر. چېقىمچىلىق ئىككى يۈزلىمىلىك ۋە ئۆسەك - ئىغۋالارنىڭ نېگىزى بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ يامان سۈپەتنى ئۆزىگە مەسلەك قىلغان كىشىلەر خەلق نەزىرىدە مۇناپىق سانىلىدۇ. ئىككى كىشى ئارىسىدا سۆز توشۇپ بىرىنى - بىرىگە دۈشمەن قىلىپ، ئىككى ئوتتۇرىغا ئىناقسىزلىق ۋە ئاداۋەت ئوتلىرىنى يېقىپ، بىر - بىرىدىن جۇدا ۋە خانىۋەيران قىلىشنى زەررىچىلىك ئىنساپى ۋە ئىنسانلىق خىسلىتى بار كىشىلەرنىڭ ۋىجدانى ئەسلا قوبۇل قىلمايدۇ. بەزى ئاداۋەتچى ۋە ھەسەتچى كىشىلەر باشقىلارغا ئۇلارنىڭ شەندە يوق سۆزلەر بىلەن تۆھمەت ۋە بوھتان چاپلاپ، ئۇ كىشىنىڭ قەدرى ۋە ئابروۋىنى تۆكۈش، ئېتىبارىنى چۈشۈرۈش قەستىدە ھەر كىمگە سۆزلەپ يۈرىدۇ. مۇنداق كىشىلەرنىڭ ئويدۇرما سۆزلىرىنىڭ تېگى ئاشكارىلىنىپ، باشقىلارغا قازغان ئورنىغا ئۆزلىرى يىقىلىپ، خەلق ئارىسىدا چېقىمچى نامى بىلەن ئاتىلىپ، ئابروۋى - ئېتىبارىدىن تېزلا ئايرىلىدۇ. قەلبى ۋە ۋىجدانى ساغلام بولغان ئىنسان بۇ خىل ھىيلە ۋە ئالدامچىلىقتىن تىلىنى تارتىدۇ. چۈنكى، مۇنداق بۇزۇق ئەخلاققا مۇپتىلا بولغان ئىككى يۈزلىمىچى ئادەم خەلق ئالدىدا ئەڭ پەس

سانلىنىدۇ.

چېقىمچى ۋە غەيۋەتچى كىشىلەر خۇددى دەرەخ يىلتىزغا چۈشكەن موزايىبېشىغا ئوخشاش خەلق ئارىسىدا ئىتتىپاق ۋە دوستلۇق كاۋىكىنى كېمىرىپ (غاچاپ، قىرقىپ)، ئومۇمىي خەلق ۋە مىللەتنىڭ ياشىشى ئۈچۈن لازىم بولغان مۇھەببەت دەرەخىنى يىقىتىدۇ. بىراۋنى يامانلاش، يالغان سۆزلەش، ھەقىقەتنى يوشۇرۇش، مۇناپىقلىق يولغا مېڭىش غەيۋەتتىن ئىبارەت يامان ئىش قىلىش بولىدۇ. شەخسىي غەرەز ياكى شەخسىي مەنپەئەتنى ئۈچۈن بىر كىمدىن ئىشتىكەن سۆزنى ئۆز مەقسىتىگە مۇۋاپىق بىر نەچچە تۈرلۈك مەنىلەر بىلەن بۇزۇپ سۆزلەش ناھايىتى چوڭ ئەيىب ۋە گۇناھتۇر.

دېمەك، كىشىلەرگە يامانلىق قىلىش ۋە يامان سۆزلەر بىلەن غەيۋەت قىلىشنى ئادەت قىلغان كىشىلەردىن يىراق تۇرۇش ۋە ئېھتىيات قىلىش لازىم.

ھۆكۈمالاردىن بىرى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: «مال ۋە نەرسە ئوغرىلىرىدىن كۆرە ئادەملەر ئارىسىدىن دوستلۇق، ئۆلپەتچىلىك، سۆيۈشمەنچىلىكنى ئوغرىلايدىغان كىشىلەردىن كۆپرەك ساقلىنىش لازىم.»

تارىختىن بۇيان نى - نى ھۆكۈمرانلار چېقىمچىلارنىڭ دېھنىغا ئۇسسۇل ئويناپ، ئوردىدا قانلىق پاجىئەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقارغان، يەنە چېقىمچىلارنىڭ سۆزلىرى بىلەن قوشنا ئەللەر بىلەن دۈشمەنلەشكەن، بىگۇناھ پۇقرالارنىڭ تۈركۈملەپ ئۆلۈشى، بىگۇناھ قانلارنىڭ دەريا بولۇپ ئېقىشىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئوردا ئىچىدىكى چېقىمچىلىق، مۆتىۋەرلەر ئارىسىدىكى كۆرەلمەسلىك ۋە چېقىمچىلىق، يۇرت بەگلىرى، بايلار ئارىسىدىكى چېقىمچىلىق، مەھەللە - كەنتلەردىكى چېقىمچىلىق، بىر - بىرىنى كۆرەلمەسلىكلەر بىرلىكتە قۇتراپ، جەمئىيەتنىڭ نورمال يۈرۈشىگە توسقۇنلۇق قىلىپ،

نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقىغا ئېغىر دەرىجىدە تەسىر يەتكۈزگەن، بەزىلەرنىڭ ئائىلە ئىناقلىقى بۇزۇلغان، بەزىلەر چېقىمچىلىققا ئىشىنىپ باشقىلاردىن ئۆچ ئېلىشقا تۇتۇش قىلغان، بەزى يۇرت كاتتىلىرى بۇ سەۋەبتىن ئېچىنىشلىق قىسمەتكە دۇچار بولغان. مۇشۇ بويىچە پىكىر يۈرگۈزسەك، چېقىمچىلىق ئىنسانىيەت جەمئىيىتىگە پۈتمەس - تۈگمەس بالايىئاپەتلەرنى كەلتۈرگەن ئەڭ يامان خۇيىدىن ئىبارەت بولۇپ كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرىدۇ. چېقىمچىلىق بۈگۈنكى كۈندىمۇ كىشىلەر ئارىسىنى بۇزۇش جەھەتتە يەنىلا بازار تېپىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ زىيىنىنى تونۇغان ئادەم بۇ يامان ئىللەتتىن يىراق قاچىدۇ ۋە ئۇنىڭغا ئەسلا يولمايدۇ.

سوئال: چېقىمچىلىققا قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: بىر چېقىمچى سىز بىلەن ياخشى ئۆتىدىغان بىر كىشىنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ، ئاراڭلارنى بۇزۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلغاندا، سىز تازا دىققەت قىلمىسىڭىز، ئۇنىڭ دېيىغا ئۇسسۇل ئويناپ كېتىشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا، سىزدە ئالدى بىلەن چېقىمچىلارنىڭ گېپىنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان ئۆتكۈر كۆز، چېچەن ئەقىل بولۇشى كېرەك. سىز قارشى تەرەپ توشۇپ كەلگەن گەپنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ئۇنىڭ ئىچىدە نېمە ھىيلە - مەكىر بارلىقىنى ئاڭقىرىلىشىڭىز ۋە قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى بىلىشىڭىز، ئۇنداقتا، ھەرگىز چېقىمچىلارنىڭ گېپىگە كىرىپ كەتمەيسىز.

ئۇنداقتا، چېقىمچىلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەك؟ بىرەر چېقىمچى ئىككى ئارىنى بۇزۇش ئۈچۈن بەك كۈچەپ كەتسە، دەسلەپتە بىلدۈرمەستىن ئۆزىڭىزنىڭ بىلگىنى بويىچە ئىش قىلىڭ، ئۇنىڭغىمۇ ئۇنىماي ھەرىكىتىنى توختاتمىسا ئوچۇق - ئاشكارا يۈزىگە سېلىپ بۇنداق قىلماسلىق ھەققىدە

گەپ قىلىڭ، بۇنىڭغىمۇ كۆنمىسە، ئۇنى مات قىلىشنىڭ ئامالىنى قىلىڭ ياكى بولمىسا، چېقىمچىنىڭ ئىشلىرىدىن قارشى تەرەپنى خەۋەرلەندۈرۈپ، ئېھتىيات قىلىشنى ئېيتىڭ، مۇمكىن بولسا ئىككىيلەن بىرلىشىپ چېقىمچىنى مات قىلىشىمۇ بولىدۇ. بۇ ئەڭ ئاددىي ئۇسۇللارنىڭ بىرى.

ھەقىقەتەن، بەزى كىشىلەر پۈتۈن ئەس - يادى بىلەن چېقىمچىلىق قىلمايدۇ، بەلكى بىلىپ - بىلمەي ئاشۇنداق قىلىشىمۇ مۇمكىن، بۇنداق چاغدا سىزدە چېقىمچىنىڭ سۆزىنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان، ئۇنىڭ نېمە مەقسەتتە شۇ گەپنى دەۋاتقانلىقىنى ئېنىق ئايرىيالايدىغان ئەقىل بولۇشى كېرەك. شۇندىلا ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە پەرۋا قىلماي، خام خىيالىنى ئەمەلگە ئاشۇرماسلىقىڭىز كېرەك.

بەزىدە چېقىمچىلارنىڭ ئېلىپ كەلگەن سۆزلىرى ئادەمنى ھايانغا سالىدۇ، قارشى تەرەپكە قاتتىق غەزەپىمىز تاشىدۇ، ھەتتا چېقىمچىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ بىرەر ھەرىكەت قوللىنىپ قېلىشىمىزمۇ مۇمكىن. بۇنداق چاغدا ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، خەلقىمىزنىڭ «بۈگۈنكى ئاچچىقىنى ئەتىگە قوي» دېگەن ھېكمىتى ھەردائىم ئېسىڭىزدە بولسۇن، ئەگەر سىز ئاچچىقىنى ئەتىگە قويالىسىڭىز، سىز چوقۇم ئۆزىڭىزنىڭ چېقىمچىنىڭ سۆزىگە كىرىپ كەتكىلى ئاز قالغانلىقىڭىزنى ھېس قىلماي قالمايسىز.

چېقىمچىلىقنىڭ ھەر خىل ئۇسۇللىرى بار، چېقىمچىلار ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ھەرقانداق بەدەل تۆلەشكە رازى بولىدۇ، سىز بىلىپ - بىلمەي بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۇلار قۇرغان تۇزاققا چۈشۈپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. تۇزاققا چۈشكەندىن كېيىن پۇشايمان قىلغاننىڭ پايدىسى يوق، شۇڭا، چېقىمچىلاردىن ھەر دائىم ئېھتىيات قىلىشىڭىز لازىم.

سوئال: مەن ھازىرغىچە نۇرغۇن چېقىمچىلارغا ئۇچراپ باقتىم،

بەزىلەرگە ئىشىنىپ قالغان چاغلىرىمۇ بولغان، يېشىمنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ چېقىمچىلارنىڭ سۆزلىرىنى پەرقلەندۈرەلەيدىغان بولۇپ قالدىم. ئەمما ئەتراپىمدا يەنىلا چېقىمچىلار كۆپ، خىزمەتداشلار بۇ سەۋەبتىن ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتەلمەيدۇ، بىر - بىرىگە ئىشەنمەيدۇ. بۇ خىل ئەھۋالنى يوقىتىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: چېقىمچىلار كىچىككىنە مەنپەئەت ۋە كۆڭۈل خۇشلۇقىنى دەپ ئىككى ياخشى نىيەتلىك ئادەمنىڭ ئارىسىنى بۇزۇشقا ئۇرۇنىدۇ ۋە بۇ ئىشنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرالىغانلىقىدىن خۇشاللىق تاپىدۇ. ئادەم سانى ئوندىن ئاشىدىغان ئىدارە - ئورگانلاردا ھەر خىل، ھەر تىپتىكى چېقىمچىلىق ئەھۋاللىرى ئوخشاش بولمىغان دەرىجىدە مەۋجۇت. نېمە ئۈچۈن مۇشۇنداق بولىدۇ؟ بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، بەزىلەر كىچىككىنە مەنپەئەتنى دەپ باشلىققا خۇشامەت قىلىدۇ، ئاندىن باشلىققا ياخشى كۆرۈنۈش يۈزىسىدىن ئۆزىدىن ئۈستۈن كەلگۈچىلەرنى باشلىققا چاقىدۇ، باشلىق ئارىدا بۇ گەپنى ھەر خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق ھېلىقى كىشىگە يەتكۈزىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئارا بۇزۇلىدۇ، ئۇنى بۇنىڭغا، بۇنى ئۇنىڭغا چېقىش تۈگىمەيدۇ. بۇ ئارىدا ئەڭ زور مەنپەئەتلەنگۈچى باشلىق بولۇپ قالىدۇ، ئۇ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ قانداق قىلىمەن دېسە شۇنداق قىلىدۇ، نېمىنى قىلىشنى خالىسا شۇنى قىلىدۇ، چۈنكى، ئۇ ئىدارىدىكىلەرنىڭ بىر - بىرىنى چېقىش، يامان گەپنى قىلىش بىلەن ئالدىراشلىقىنى، باشقا ھەرقانداق ئىشنى قايرىپ قويغانلىقىنى بىلىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن، سىز باشقىلارنىڭ چېقىمچىلىققا ياتىدىغان بىرەر گەپنى ئاڭلىغان ھامان قۇلاق يوپۇرۇۋېلىڭ، ئىنكاس قايتۇرماڭ، مۇمكىن بولسا ئىدارىدىكىلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ چېقىمچىلارنى مات قىلىشقا ھەرىكەت قىلىڭ. باشلىق بولغۇچىغا

ئىدارىنىڭ كەيپىياتىنى تۈزەش، ئىش ئۈنۈمىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە ئۈندەش كېرەك.

بىزنىڭ ئىدارىدە چېقىمچىلىق ئەھۋالى ناھايىتى ئېغىر ئىدى، بىر كۈنى خىزمەتنى ئەڭ جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەيدىغان بىر كىشىنى ئىشقا يارمايدىغان بىرى چېقىپ بېرىپتۇ، ھەتتا يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنغا بېرىپ چېقىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئىدارە باشلىقى ھەر خىل ئۇسۇللار بىلەن ئۇ كىشىنى قوغداپ قاپتۇ. لېكىن، پالانچى سىزنى مۇنداق دەپ چېقىپتەكەن، مەن مۇنداق دەپ قۇتقۇزۇپ قالدىم دەپ قويۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى كىشىنىڭ قورسىقى خېلىلا كۆپتى، ھېلىقى كىشى مۇشۇنداق دەپتۇ، مېنى چېقىپتۇ، بىر ئىشخانىدا ئىشلەيدىغانلارمۇ مۇشۇنداق بولامدۇ دەپ كۆڭلى يېرىم بولدى، بىز ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ سۈكۈت قىلىشنى، ھەرگىز بۇ تۇزاققا دەسسەپ سالماسلىقىنى ئېسىگە سالدۇق. شۇنىڭ بىلەن ھەممە ئىش ئىزغا چۈشۈپ كەتتى. باشلىق ئۇنى قۇتقۇزۇپ قالغانلىقىنى پات - پات ئېسىگە سالىدىكەن، بىر كۈنى ئۇ باشلىققا: مېنىڭ شۇنچىلىك كەمچىلىكلىرىم بولغانىكەن، مېنى ئىشتىن قالدۇرۇۋېتىڭ، بولمىسا مۇشۇ گەپنى مېنىڭ ئالدىمدا دېمەڭ، دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېچنېمە قىلمىغاندەك يۈرگىنى بىلەن ئارىدا چېقىمچىلىقنىڭ دېپىنى چېلىۋاتقان باشلىق جىم بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ خىزمەتدەشمىزنىڭ بېشى ساقايدى، ئۇنىڭ ئالدىدىن ياكى كەينىدىن گەپ قىلىدىغانلارمۇ قۇيرۇقىنى قىستى.

دېمەك، چېقىمچىلار كۆرەڭلەپ كەتكىنى بىلەن، بەربىر ئۇلارنىڭمۇ كەمچىلىكلىرى بولىدۇ، سۈكۈت قىلىپ، پايلاپ تۇرۇپ زەربە بەرگەندە، چوقۇم ئۇلارنى جىمىقتۇرۇپ قويغىلى بولىدۇ.

خەير خاھلىق

سوئال: خەير خاھلىقنىڭ تەبىرى قايسى؟ ئۇ بىزگە قانداق شان - شەرەپلەرنى ئاتا قىلىدۇ؟

جاۋاب: ھەر قانداق ئىشتا بىر - بىرىمىزگە پايدا يەتكۈزۈشنى خەير خاھلىق دەپ ئاتىساق بولىدۇ. خەير خاھلىق بىر ئىنساننى بۇرچتۇركى، كىشى ئۆزىگە لايىق كۆرمىگەن ئىشنى باشقا بىر قېرىندىشىغا مۇناسىپ كۆرمەسلىكى ۋە ئۇنى ئەگرى يوللاردىن، يامان ئىشلاردىن كۈچى يەتكەنچە قايتۇرۇشى ھەم ئۇنىڭغا ياردەم قىلىشى لازىم. ئىنسانلار بىرى باشقا بىرىنىڭ ياردىمىگە موھتاج قىلىپ يارىتىلغاندۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن يەر يۈزىدىكى ئىنسانلار زامان بارلىققا كەلتۈرگەن نىزام ۋە قانۇن بويىچە بىرى ئىككىنچىسىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۆمرىنى ئۆتكۈزىدۇ. كىشى ھەر قانچە باي ۋە ئىتتىبارلىق بولسىمۇ، ھېچقاچان موھتاجلىق بالاسىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

باي پېقىرگە، پېقىر بايغا، مۇئەللىم شاگىرتقا، شاگىرت مۇئەللىمگە، ئاتا - ئانا پەرزەنتلەرگە، پەرزەنتلەر ئاتا - ئانىغا موھتاجدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر كىم ئۆز ئۈستىگە يۈكلەنگەن بۇرچىنى توغرىلىق ۋە خەير خاھلىق بىلەن ئادا قىلىشى كېرەك. خەلقىمىزنىڭ ئۆرپ - ئادىتىدە كىشىلەرگە بۇ دۇنيا راھىتى ۋە ئاخىرەت ساائادىتى ئۈچۈن قولىدىن كېلىشىچە خىزمەت ۋە ياردەم قىلىش ۋاجىب قىلىپ بەلگىلەنگەندۇر.

سوئال: خەير خاھلىق قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرى قايسى؟
جاۋاب: خەير خاھلىق قىلىشنىڭ ئۇسۇللىرى ناھايىتى كۆپ.

كونكرېت ئېيتقاندا، بىزنىڭ قۇدرىتىمىز يېتىدىغان، بىزگە موھتاج بولغان بارلىق كىشىلەرگە قوللىمىزدىن كېلىشىچە ياردەم قىلساق، مانا بۇ نېق خەير خاھلىق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

خەير خاھلىق قىلىش ھەققىدە فەرىدىدىن ئەتتار مۇنداق دەيدۇ: خەيرلىك ئىشلارنى قىلماقچى بولساڭ ئۇنى قولۇڭدا قىل. مېلىڭدىن پېقىرلارغا، دەرۋىشلەرگە ھەسسە ئايرى. ئۆز قولۇڭ بىلەن بەرگەن بىر ئاقچا سەندىن كېيىن بېرىلگەن يۈز ئاقچىدىنمۇ ئەھمىيەتلىكتۇر. قولۇڭدا بەرگەن بىر تازا خورما سەندىن كېيىن (روھىڭ ئۈچۈن) بېرىلىدىغان يۈز مىسقال ئالتۇندىنمۇ مەقبۇلدۇر. ئاچلىق ۋە قولىدىن، پۈتتىن ئايرىلغان ھالەتتىمۇ خەير - ئېھسان قىلىشتىن يانما.

بۇ ئىش، خۇددى قۇسقان بىر ئادەمنىڭ يەنە قۇسقىنىنى يېمەكچى بولغىنىغا ئوخشايدۇ. بۇ يىرگىنچىلىك ئىشقا كىم رازى بولۇر؟ ئاتا ئوغلىغا بىر ئاز نەرسە بەرسە ئۇنىڭدىن كۆپ ئىستەش يارىشۇرمۇ؟ ئوغلىم: مال ۋە ئالتۇندا خۇشاللىق ئىزدىمە. يەنە بىرسىگە ئېھسان قىلغان نەرسىدىن تەمە قىلما. دۇنيا خۇشاللىقى باشتىن - ئاياغ قازايى - قەدەردۇر. ئۇنىڭ خۇشاللىقى كەينىدە ماتەم باردۇر.

ناچار خۇيلارنى ئۆزگەرتىش

سوئال: ئۆزىمىزدىكى ناچار خۇيلارنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن قانداق قىلىشىمىز لازىم؟

جاۋاب: ئىنسان ئۆز قۇسۇرلىرىنى ياخشى بىلىدۇ. بۇنى ئىشىنىدىغان ئاغىنىسىدىن سورايمۇ بىلىۋالىدۇ. سادىق دوستلارمۇ ئۇنى تەھلىكلەردىن، قورقۇنچىلاردىن مۇھاپىزەت قىلىدىغان دوستلاردۇر. مانا مۇشۇنداق دوست تېپىش ناھايىتى مۇشكۈلدۇر.

دۈشمەنلەرنىڭ ئۆزلىرىنى تىللاشقا ئىشلەتكەن سۆزلىرىمۇ ئادەمگە ئۆز كەمچىلىكلىرىنى بىلدۈرۈپ قويىدۇ. چۈنكى دۈشمەن ئادەمنىڭ ئەيىبلىرىنى ئىزدەپ، ئۇنى يۈزىگە سالىدۇ. ياخشى دوستلار بولسا ئادەمنىڭ ئەيىبلىرىنى بەك كۆرۈپ كەتمەيدۇ. باشقا بىرسىدە بىر ئەيىب كۆرگەندە بۇنى ئۆزىدىن ئىزدەش، ئۆزىدە بولسا بۇنىڭدىن قۇتۇلۇپ كېتىشكە تىرىشىشىمۇ، يامان خۇيلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ چارىلىرىدۇر.

سوئال: ئۆزىمىزدە بولغان يامان خۇيىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟

جاۋاب: ئۆزىدە يامان خۇي بولغان كىشى بۇنى يۇقتۇرۇۋېلىشنىڭ سەۋەبلىرىنى ئىزدەشى، بۇنى يوق قىلىشقا، بۇنىڭ ئەكسىنى قىلىشقا تىرىشىشى لازىم. يامان خۇيىدىن قۇتۇلۇش، بۇنىڭ ئەكسىنى قىلىش ئۈچۈن كىشىلەر بىلەن كۆپ ئۇچرىشىش كېرەكتۇر. چۈنكى، ئىنساننىڭ يۇقتۇرۇۋالغان نەرسىدىن قۇتۇلۇپ كېتىشى ناھايىتى مۇشكۈلدۇر. يامان

نەرسىلەر نەپىسكە تاتلىق بىلىنىدۇ. ئادەمنىڭ يامان ئىشىنى قىلىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن رىيازەت چېكىشى، نەپىسكە ئېغىر كېلىدىغان ئىشلارنى ئادەت قىلىشىمۇ پايدىلىق ئىلاجىدۇر. يامان خۇيلارنىڭ ئېلىپ كېلىدىغان زىيانلىرى ھەققىدىكى ھېكايىلەرنى ئوقۇش، ئاڭلاشۇمۇ پايدىلىق ئىلاجىدۇر.

سوئال: ئەخلاق ئۆزگىرمەمدۇ؟

جاۋاب: ئەخلاق ئۆزگىرىدۇ. ھېچقانداق ئادەمنىڭ خۇيى تۇغۇلغان ۋاقتىدىكى بويىچە قالمايدۇ. كېيىن ئۆزگىرىپ بارىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئادەم يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ئەخلاقىنى ياخشىلاشقا تىرىشىشى، يېتەرسىزلىكلىرىنى تۈزىتىشكە تىرىشىشى، ئەخلاققا كامالەتكە يېتىشكە ئىنتىلىشى لازىم.

سوئال: ياخشى خۇيلۇق بولۇشنىڭ چارىسى نېمە؟

جاۋاب: يامان نىيەت بولمىغان ھېكمەت، ئادالەت، ئىپپەت ۋە شىجائەت ياخشى ئەخلاقنىڭ مەنبەسىدۇر. ياخشى خۇيلۇق بولۇش ئۈچۈن ۋە ياخشى ئەخلاقنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ياخشى كىشىلەرگە، ياخشى خۇيلۇقلارغا دوستانىلىق قىلىش لازىم. ئەخلاقنى بۇزىدىغان، شەھۋەتنى ھەرىكەتكە كەلتۈرىدىغان سېرىق كىنو، كىتابلارنى ئوقۇماسلىق، كىنولارنى كۆرمەسلىك كېرەك.

مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش، خەيرلىك ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش، نىيەتنى توغرا تۇتۇش ناھايىتى مۇھىمدۇر.

سوئال: «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقار» دېگەن گەپ بار، يامان خۇي ئۆزگەرمەسمۇ؟

جاۋاب: «قان بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقار» دېگەن

گەپ غەزەپ ۋە شەھۋەتكە ئوخشاش ئىنساننىڭ ئۆمرىگە مۇناسىۋەتلىك نەرسىلەرنىڭ يوقىلىپ كەتمەيدىغانلىقىغا قارىتا ئېيتىلغان. تەربىيە قىلىش باشقا، يوق قىلىش باشقىدۇر. نەسىھەت بىلەن ئىنسان تەربىيىلىنىدۇ. خۇيىنى ئۆزگەرتىش مۇمكىن بولمىغانلىقى ئۈچۈن، كىچىكىدىن باشلاپ ياخشى تەربىيە مۇھىتىدا ئۆستۈرۈش، ياخشى خۇيلۇق بولۇشقا يېتەكلەش ھەممىدىن مۇھىم.

ئەقىلىسىز ھايۋانلارغىمۇ بىر نەرسىلەرنى ئۆگىتىش مۇمكىن بولۇۋاتقان يەردە، يامان خۇيىنى ئۆزگەرتىش ئۈنچىۋالا تەس بولماسلىقى مۇمكىن، بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پەقەت ئىخلاس قىلىش - قىلماسلىق بىلەنلا بەلگىلىنىدۇ.

دوستلۇق

سوئال: دوستلۇقنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟ بىز نېمە ئۈچۈن دوستلۇققا موھتاج بولىمىز؟

جاۋاب: دوستلۇق كىشىلەر بىلەن كىشىلەر ئارىسىدىكى مېھىر - مۇھەببەت ئامىلى بولۇپ، كۆڭۈلنى ئاۋۇندۇرۇش، زىچ ھەمكارلىشىش، خۇشاللىقتىمۇ، خاپىلىقتىمۇ بىرگە بولۇش ئارزۇسى بويىچە ئورنىتىلغان كۆڭۈل رىشتىسىنى كۆرسىتىدۇ. ئادەمدە كىچىك چېغىدىن باشلاپلا كۆڭۈل تارتقان كىشىلەر بىلەن دوست بولۇش، يېقىن ئۇتۇش ئارزۇسى تۇغۇلىدۇ، ياشنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ بىرگە ئويناپ چوڭ بولغان، ياخشى ئۆتۈشىدىغان، كۆڭۈل چۈشىدىغان تەڭتۇشلار بىلەن بىلىپ - بىلمەي دوستلۇق مۇناسىۋەت ئورنىتىلىدۇ. ئەگەر بۇ چاغدا ئورنىتىلغان دوستلۇق كېيىنكى سىناقلارغا بەرداشلىق بېرەلسە، مەڭگۈلۈك دوستلۇققا ئۆزگىرىپ كېتىدۇ.

تىرىك ئادەم ئەلۋەتتە دوستسىز بولمايدۇ. كىم بىلەن دوست بولسىڭىز، ئەلۋەتتە دوستلۇق قائىدىلىرىگە تولۇق رىئايە قىلىشىڭىز كېرەك. ھەر كىم دوستىنى ئېسىگە ئالمىسا، دوستىمۇ ئۇنى ئېسىگە ئالمايدۇ. كىمنىڭ دوستى كۆپ بولسا، ئۇنىڭ ئەيىبى يېپىلىدۇ. يېڭى دوست تاپسىڭىز، كونسىدىن يۈز ئۆرۈمەڭ.

ياخشى دوست كىشىگە كاتتا خەزىنىدۇر. بەزىلەر سىز بىلەن يېرىم دوست بولىدۇ. ئۇلار بىلەنمۇ ياخشى ئۆتۈڭ. ياخشىلىقىڭىزنى كۆرسە، ئاستا - ئاستا سىز بىلەن بىر جان - بىر تەن بولۇپ چىن دوستقا ئايلىنىدۇ.

دوست شۇنداقكى، سۆھبىتىڭنى مالال كۆرمەيدۇ، يىراقتا يۈرسەڭ ئۇنتۇمايدۇ، بايلىقىڭدا ۋە كەمبەغەللىكىڭدە ئۆزگەرمەيدۇ، ھاجىتىڭ چۈشسە جان - جەھلى بىلەن ئورۇنداشقا كىرىشىدۇ، قىلغان ياخشىلىقىنى مىننەت قىلمايدۇ، بىرەر ھاجىتى بولسا سېنىڭدىن يوشۇرمايدۇ، ھال - ئەھۋالىنى سىرت تۇتمايدۇ، ساڭا قانچە كۆپ ياخشىلىق قىلسا، ئۇنى شۇنچە ئاز دەپ ھېسابلايدۇ، سېنىڭدىن ئازراق ياخشىلىق كۆرسە ئۇنى كۆپ دەپ بىلىدۇ. ئۆزىنى ھەممە ئىشتا سېنىڭ بىلەن ھەمئەپەس ھېسابلايدۇ.

دوستلۇق دەپ ھەر كىم ئۆز تەڭدىشى، مەسلەكدىشىنى تېپىپ ئۆلپەت بولماققا ئېيتىلىدۇ. دۇنيانىڭ لەززىتى سادىق دوستلار بىلەن سۆھبەتلەشمەكتىن ئىبارەت.

ئەخلاق ئىلمى يۈزىسىدىن چىن دوست ۋە سادىق يار بىلەن ئۆلپەت بولۇش لازىم. چۈنكى، بەزى كېسەللىكلەر يۇقىدىغىنىغا ئوخشاش، نادان، ئەخمەق كىشىلەرنىڭ ئۆرپ - ئادەتلىرى ۋە يامان خۇلقلىرىنىڭ تەسىرى باشقىلارغا يۇقۇشى ۋە ئۆتۈشى مۇقەررەر. ئۇنىڭ ئۈستىگە دوست سۈرىتىدە كۆرۈنىدىغان بەزى ئىككى يۈزلىمە، مۇناپىق دۈشمەنلەرمۇ ياردۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر قانداق كىشىگە سىنىماستىن، بىلمەستىن دوستلۇق قىلىش، سىر ئېيتىش چوڭ ئەقىلسىزلىقتۇر. چىن دوست بولغان كىشى بېشىڭىزغا كۈلپەت ۋە قايغۇ كەلگەن ۋاقىتلاردا سىز بىلەن بىرگە قايغۇرىدۇ، خاتىرىڭىزدىكى قايغۇنى تەڭ تارتىشىدۇ. بۇنداق دوست سىرىڭىزنى ناھەلى ۋە نادان كىشىلەرگە ئېيتماستىن، ئەيبىبىڭىزنى ئارقىڭىزدىن سۆزلىمەستىن يۈزىڭىزگە ئېيتىدۇ، شادلانسىڭىز سىز بىلەن بىرگە شادلىنىدۇ. يالغان دوست سىزگە سىزدىن بىرەر پايدا ئۈندۈرۈۋېلىش ئۈمىدىدە ياكى ئۆز بېشىغا كەلگەن زىياننى قايتۇرۇش غەرىزىدە مۇناپىقە دوستلۇق قىلىدۇ، سىرىڭىزنى

ناھەلى كىشىلەرگە سۆزلەپ، قەدىر - ئېتىبارىڭىزنى پايمال (ئاياغ ئاستى) قىلىدۇ. بۇنداق كىشىلەر بىلەن دوستلاشقاندىن كۆرە دوستسىز يۈرگەن ياخشىراق تۇر. سۇقرات ھېكمىم ئېيتىدۇ:

ئەگەر بىراۋنى ئۆزىڭىزگە دوست قىلماقچى بولسىڭىز، ئاۋۋال ئۇنىڭ تەرجىمھالىنى ياخشى چۈشىنىڭ. بىرىنچىدىن ئۇ كىشى ياشلىق ۋاقتىدا ئاتا - ئانىسىغا قانداق مۇئامىلىدە بولغان؟ ئىككىنچىدىن قېرىنداش ۋە تەڭتۇشلرى ئۇنىڭ مۇئامىلىسىدىن رازى بولغانمۇ؟ ئۈچىنچىدىن ئۇ ئادەم ياشلىق ۋاقتىدا گۈزەل مۇئامىلىسى بىلەن ھەممىنىڭ كۆڭلىنى ئۆزىگە جەلپ ئەتكەنمۇ ياكى ئەخلاقسىزلىق بىلەن ھەممىنى ئۆزىدىن بەزدۈرگەنمۇ؟ تۆتىنچىدىن بىراۋ ياخشىلىق قىلغان بولسا، ئۇ ئادەمدىن مىننەتدار بولغانمۇ، ئۇنىڭغىمۇ ياخشىلىق قىلغانمۇ؟ بەشىنچىدىن كەيپ - ساپا، ئەيىب - ئىشرەتكە بېرىلگەنمۇ، ئۆز مەنپەئىتىنىلا كۆزلەيدۇ - يوقمۇ؟

سوئال: دوست تۇتۇشتا قانداق قائىدە - پىرىنسىپلارغا ئەمەل قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ھايات يولىڭىزدا سىزگە دوستلارمۇ، دۈشمەنلەرمۇ كۆپ ئۇچرايدۇ، ئەگەر دوستلۇق قائىدىلىرىگە ياخشى ئەمەل قىلمىسىڭىز، دوستۇم دەپ يۈرگەن كىشىلەر ئارىسىدىن دۈشمىنىڭىزنى تېپىۋېلىشىڭىز مۇمكىن. شۇڭا، دوستىڭىزنىڭ دوستلىرىنى ئۆز دوستۇم، دۈشمەنلىرىنى بولسا دۈشمىنىم دەپ سانالڭ. دوستىڭىزغا دۈشمەن، دۈشمىنىڭىزگە دوست بولغان كىشى ۋە كەم ئەقىل كىشى بىلەن ئەسلا دوست بولماڭ. ئەقىلسىز، نادان دوست ئەقىللىق دۈشمەندىن يامان. دوستۇم كۆپ دەپ، ھەممىگە ئوخشاش قارىماڭ. تۇرمۇشىڭىز مول، پاراغەتتە ئۆتۈپ تۇرغان ۋاقىتتا ئۆزىنى دوست كۆرسىتىپ،

موھتاجلىققا چۈشۈپ قالغىنىڭىزدا تاشلاپ كەتكەن كىشىلەرنى دوستۇم دېمەڭ. چۈنكى، ئۇلار ھەقىقىي دوست ئەمەس، بەلكى «مەنپەئەتنىڭ دوستى» دۇر. سىرىڭىزنى دوستلىرىڭىزدىنمۇ يوشۇرۇڭ. مۇبادا ئۇ بىر كۈنى دۈشمەنگە ئايلانسا، سىزگە زىيان يەتكۈزىدۇ، ئۇ چاغدا پۇشايمان قىلسىڭىز پايدىسى يوق. ئەگەر دوستىڭىز ھېچ سەۋەبسىز سىزدىن كۆڭۈل ئۈزسە، سىزمۇ ئۇنىڭ بىلەن بولغان دوستلۇقنى ئۈزۈڭ. تەمەگەر دوستتىن يىراق بولۇڭ، ئۇنىڭ دوستلۇقى ھەقىقىي ئەمەس، تەمە ئۈمىدىدۇر. تەمەخور كىشى ئەسلا دوست بولمايدۇ.

سوئال: قانداق كىشىلەر بىلەن دوستلىشىشقا بولىدۇ، قانداق كىشىلەر بىلەن دوستلىشىشقا بولمايدۇ؟

جاۋاب: دانالار «دوستسىز ياشاش مۇمكىن ئەمەس» دېيىشىدۇ. ئەمما ھەر قانداق كىشىنى دوست تۇتقىلى بولۇۋەرمەيدۇ. تۆۋەندىكى ئۈچ تائىپە كىشىلەر بىلەن دوستلىشىشقا بولىدۇ: بىرىنچىسى، ئىلىم ئەر بابلىرى بىلەن، ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدىن كىشى سائادەت تاپىدۇ؛ ئىككىنچىسى، ياخشى ئەخلاق ئىگىلىرى بىلەن، ئۇلار دوستىنىڭ خاتاسىنى توغرىلايدۇ، دوستىدىن ھېچقانداق مەسلىھەتنى ئايىمايدۇ؛ ئۈچىنچىسى، غەرەز ۋە تەمەدىن خالىي كىشىلەر بىلەن. دوستلۇقنى ساداقەت ۋە ئىخلاسلار ئاساسىغا قۇرۇش كېرەك.

ئۈچ گۈرۈھ كىشىلەر بىلەن دوستلىشىشتىن ساقلىنىش لازىم: بىرىنچىسى، ھەسەتخورلار ئەھلى بىلەن، ئۇلار غەيۋەت بىلەن مەشغۇلدۇركى، يا باشقىلارنىڭ راھىتىنى يا ئۆزلىرىنىڭ ھالاۋىتىنى كۆزلىمەيدۇ؛ ئىككىنچىسى، يالغانچى ۋە خىيانەتكارلار بىلەن، ئۇلار كىشى ئۈچۈن زىيانلىقتۇر. ئۇلار باشقىلار بىلەن سىزنىڭ ئۈستۈڭىزدىن يالغان سۆزلەرنى توقۇيدۇ. سىزگە بولسا باشقىلارنىڭ پىتىنە قوزغىغۇچى گەپلىرىنى توشۇپ كېلىپ ئېيتىدۇ؛ ئۈچىنچىسى، نادان ۋە

ئەقىلسىز كىشىلەر بىلەن نە پايدا يۈزىسىدىن، نە زىيان يۈزىسىدىن ئۇلار بىلەن دوستلىشىشقا ھەرگىز بولمايدۇ.

سوئال: ھەقىقىي دوستنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟

جاۋاب: دوست دوستنىڭ يېنىدا بولسۇن ياكى يىراق يەردە بولسۇن، ئۇلار بىر - بىرىگە نىسبەتەن زادىلا ئۆزگەرمەيدۇ، بىر - بىرىنىڭ شادلىقىغا ھەمىدەم بولىدۇ، بېشىغا غەم چۈشسە تەڭ قايغۇرۇشىدۇ، دوستىغا ياخشىلىق قىلسا ئۇنى ئۇنتۇيدۇ، دوستى ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلسا ھېچقاچان ئۇنتۇمايدۇ. ئەگەر، دوستىدا خاتالىق يۈز بەرسە كەچۈرىدۇ، دوستىغا ياخشىلىق قىلسا، ئۇ قاچان قايتۇرىدىكىن دەپ تەمە كۆزىنى تىكمەيدۇ.

ئەقىل ئىگىسى بولغان دوست ئارازلىشىپ قالغانلىق سەۋەبىدىن ئۆز دوستىنى تاشلىۋەتمەيدۇ، ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئاۋۋالقى دوستلۇقنى قايتا تىكلەشكە ئۇرۇنىدۇ. كىمكى ئەيىبلىك بولسا، ئەيىبلىك كىشى ئالدى بىلەن ئەپۇ سورىسا ۋە ئەيىبىگە ئىقرار بولسا، بۇرۇنقى دوستلۇق قايتا تىكلنىدۇ. ئەمما، ھەر ئىككى تەرەپ بىر - بىرىگە ھومىيىپ، «سەن ئاۋۋال ئەپۇ سورا» دەپ قېيىدىشىپ يۈرسە، ئىتتىپاقلىق ئىتتىپاقسىزلىققا، مۇھەببەت بولسا ئاداۋەتكە ئايلىنىشى مۇقەررەردۇر.

سوئال: دوستلۇقنىڭ مەسئۇلىيەت ۋە مەجبۇرىيەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: بىرەر كىم بىلەن دوستلىشىش ۋە سۆھبەتداش بولۇشتا سەككىز تۈرلۈك ھەق بار بولۇپ، ئۇلارغا تولۇق ئەمەل قىلىش زۆرۈر.

بىرىنچىسى، مال ھەققى بولۇپ، ئۇنىڭدا ئۈچ دەرىجە بار: بىرىنچى دەرىجە شۇنداقكى، سىز ئۆز ئايالىڭىز ۋە بالىلىرىڭىزنى

قانداق مۇھاپىزەت قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھېچبىر قىيىنالىماي ياشىشىنى بوينۇڭىزغا ئالغان بولسىڭىز، دوستلىرىڭىزغا نىسبەتەنمۇ شۇنداق يول تۇتۇشىڭىز كېرەك؛ ھەر قاچان، ھەر زامان دوستلىرىڭىزنىمۇ ئۆزىڭىزدەك تەسەۋۋۇر قىلىشىڭىز لازىم. مەسىلەن، سىز ئۆز مال - مۈلكىڭىزگە قانداق ئىگىلىك قىلىشىڭىز، ئۇلارنى ئىشلىتىشكە قانچىلىك ئىرىكىن بولسىڭىز، دوستلىرىڭىزنىڭمۇ شۇنداق يول تۇتۇشىغا ئىمكانىيەت بېرىڭ؛ دوستلىرىڭىزنىڭ ئىشىنى ۋە ئۇلارنىڭ مەنپەئىتىنى ئۆز مەنپەئىتىڭىزدىن يۇقىرى قويۇشىڭىز كېرەك.

ئىككىنچى، نەپىس ھەققىدۇر. دوستلىرىڭىزنىڭ بېشىغا كۈن چۈشۈپ، سىزدىن بىرەر نەرسە ياكى ياردەم سوراپ كېلىشتىن ئىلگىرى، سىز ئۇلارنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىشقا ئالدىرىشىڭىز كېرەك.

ئۈچىنچى، تىل ھەققىدۇر. دوستلىرىڭىزغا قاتتىق سۆزلىمەڭ، ئۇلارنىڭ ئەيىبلىرىنى يۈزىگە سالماڭ، كەمچىلىكلىرىنى كىشىلەردىن يوشۇرۇڭ، ياخشىلىقلىرىنى ماختاڭ، ئۇلارغا ساختا مۇئامىلىدە بولماڭ، ئۇلارنى شادلاندىرىدىغان ۋە قۇۋاندىرىدىغان ھەق سۆزلەرنى سۆزلەڭ.

تۆتىنچى، ئەزالار ھەققىدۇر، يەنى دوستلارنىڭ تەن ئەزالىرىدا بىرەر يامانلىق ياكى نۇقسان كۆرۈلسە، ئۇلار كەچۈرۈلىدۇ. بىرەر ئىشتا ئۆزىڭىزنى ئېيتسا، كەچۈرۈلىدۇ.

بەشىنچىسى، ۋاپا ھەققىدۇر. ۋاپانىڭ مەنىسى شۇكى، دوستلۇققا سادىق بولۇش ۋە ئۇنىڭغا ئۆلگۈچە ئەمەل قىلىشتۇر. ئۆلگەندىن كېيىن بولسا بۇ ھەقنى دوستلارنىڭ بالىلىرىغا ياكى دوستلىرىغا نىسبەتەن داۋاملاشتۇرۇشتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن دانالار: «تىرىكلىكىدە كۆرسىتىلگەن كۆپ ۋاپادىن ئۆلگەندىن كېيىن كۆرسىتىلگەن ئازغىنا ۋاپا ئەۋزەلدۇر» دېيىشىدۇ. چۈنكى، دوستلارغا ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىنمۇ داۋاملاشقان ۋاپا ئۇلارنىڭ

تىرىكلىكىدە قىلىنغان ۋاپاغا قارىغاندا ساپ ۋە تازا ھەم رىيادىن خالىي بولىدۇ.

ئالتىنچىسى، ئىخلاس ھەققىدۇر. بۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، دوست ئۆزىدىن يىراقتا ياكى يېنىدا بولغان پەيتلىرىدە، ئۇنىڭغا بىر خىل مۇئامىلە قىلىنىشى، ئۆزگەرمەسلىكى، ئىككى ئوتتۇرىدا بولغان مۇھەببەت ۋە ساداقەتكە رىئايە قىلىشتا زەررىچە نۇقساتغا يول قويۇلماسلىقى لازىم.

يەتتىنچىسى، يوقلاش ھەققىدۇر. بۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، دوستلار تىرىكلىكىدە ۋە ئۆلگەندىن كېيىنمۇ ئۇلارنىڭ ئۆزى ۋە ئەۋلادىمۇ ياخشى سۆزلەر بىلەن تىلغا ئېلىنىدۇ. ئۇلارغا ھەمىشە ئامەت تىلىنىدۇ، ئۆزىگە قانداقلىكى ياخشى نەرسە تىلىسە، ئۇلارغىمۇ قوشۇپ تىلەيدۇ.

سەككىزىنچىسى، ئۆزىنى تىزگىنلەشنى بىلىش ھەققىدۇر. بۇ شۇنىڭدىن ئىبارەتتىكى، ھەر قانداق ئورۇنسىز تەكەللۇپلارغا يول قويۇلمايدۇ. چۈنكى، تەكەللۇپچىلىق نالايىق ئىش بولۇپ، تەكەللۇپ قىلغۇچىنىمۇ، دوستلارنىمۇ قىيىنايدۇ ۋە قۇلايسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدۇ.

سوئال: قانداق كىشىلەر بىلەن دوستلىشىش مەقسەتكە مۇۋاپىق؟ دوستلىشىشقا بولمايدىغان كىشىلەر قايسىلار؟

جاۋاب: ئۈچ گۇرۇھ كىشىلەر بىلەن دوستلۇق يولىنى تۇتۇش مەقسەتكە مۇۋاپىقتۇر. بىرىنچىسى، ئىلىم ئەھلى بولۇپ، ئۇلار ئۆز ئۆمۈرلىرىنى ئىلىمگە ئەدەپ بىلەن ئۆتكۈزگەن ۋە ھاياتىنىڭ ھەممە ئاچچىق - چۈچۈكىنى تېتىغان بولىدۇ؛ ئىككىنچىسى، خۇش تەبىئەتلىك سائادەتمەن كىشىلەر بولۇپ، ئۇلار ئۆز دوستلىرىنىڭ ئەيىبلىرىنى باشقىلاردىن يوشۇرىدۇ ۋە ھېچقاچان ئاشكارىلىمايدۇ. دوستلىرىدىن سادىر بولغان خاتالارنى خىلۋەت جاي تېپىپ ئۆزلىرىگە ئېيتىدۇ ۋە ئۇلاردىن ئۆگۈت -

نەسەتتىكى ئايىمايدۇ. ئۈچىنچىسى، غەرەزسىز ۋە تەمەسسز كىشىلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ دوستلۇقى ھەقىقىي بولىدۇ، بىرەر پايدىنى كۆزلەپ دوستلاشقان بولمايدۇ.

ئۈچ تائىپە ئادەملەر باركى، ئۇلار بىلەن دوستلىشىشتىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك. بىرىنچى خىلى، پىتنە - پاساتچى ئادەملەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھىممىتى بۇزۇق نەپسىنىڭ ئاستىدا پۈكۈلگەن بولىدۇ؛ ئىككىنچى خىلى ئەخمەق كىشىلەر بولۇپ، باشقا چۈشكەن زىياننى قايتۇرۇشتا ۋە بىرەر پايدىغا ئېرىشىشتە ئۇلارغا ئىشەنمەسلىك لازىم. كۆپ ھاللاردا ئۇلارنىڭ كەلتۈرگەن پايدىسى زىيان، خەيرلىك ئىشى بولسا ياۋوزلۇقتىن بەتتەر بولۇپ چىقىدۇ؛ ئۈچىنچى خىلى يالغانچىلار بولۇپ، ئۇلار بىلەن بولغان سۆھبەت جانغا ئازاب، ئۆلپەتچىلىكى بولسا دىل ئۆيىنى خاراب قىلىدۇ، ئۇلار ياتلارغا سېنىڭ توغراڭدا يامان گەپلەرنى تارقىتىشىدۇ، باشقىلار ھەققىدە ساڭا دەھشەتلىك خەۋەرلەرنى يەتكۈزۈشىدۇ.

سوئال: دوستلۇق دەرىخىنى قانداق ياشىتىش كېرەك؟

جاۋاب: كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، دوستلار بىر - بىرىدىن ھېچ نەرسىنى ئايىماسلىقلىرى، دوستى كەمبەغەل - پەقىر بولسا، ئىلكىدە نېمىسى بولسا ئۇنىڭغا بېرىشى ۋە ياردەم قولىنى سوزۇشى كېرەك.

دوستلۇق يېپى ناھايىتى نازۇكتۇر. شوڭلاشقا، ھەر ئىككى تەرەپ بۇ يېپىنىڭ ئۈزۈلمەسلىكى ئۈچۈن قايغۇرمىقى كېرەك. بىر نامەقبۇل ئىش تۈپەيلى ئارىغا ئارازچىلىق چۈشسە، بۇ ئارازچىلىق ئۇلغىيىپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئۆزۈرە سوراڭ يولىنى تۇتماق كېرەككى، ئۇ ھالدا ئىككى ئارىدىكى ئارازچىلىق تېزدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. ئارازچىلىق ئۆزىراپ كەتسە، گەرچە

ئۇ يەڭگىل بولسىمۇ مۇھەببەتنىڭ قايتا تىكلەنمىكى قىيىنلىشىدۇ، تىكلەنگەن تەقدىردىمۇ ئاۋۋالقىدەك بولمايدۇ.

سوئال: دوستلۇققا يارىمايدىغان ئىشلار قايسىلار؟

جاۋاب: جەمئىيەتتە، دوستلۇققا يارىمايدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ. فەرىدىدىن ئەتتار بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: بالام، دوست ساڭا زىيانلىق بولسا ئۇنداق دوستقا ھەۋەس قىلما، ۋازكەچ. ھەركىمنىڭ ئالدىدا سېنى ئوچۇق - ئاشكارا يامانلىغان كىشىلەرنى دوست ھېساپلىما، ئۇنىڭ بىلەن يولداشلىق قىلما. يەنە مەستلەر بىلەن ئەسلا ئولتۇرۇپ قويما. شۇنداق كىشىلەردىن ئۆزۈڭنى يىراقلاشتۇر. زاكات ۋە سەدىقنى بەرمىگەن بايدىمۇ ئۆمرۈڭ بولسىلا يىراق تۇر. سېنىڭ بىلەن مەنپەئەت ئۈچۈن كۆرۈشكەن بىر قېرىنداش ئالدىڭدا تىزلانسىمۇ، ئۇنىڭغا يېقىنلاشما.

يولسىزلاردىنمۇ يىراق تۇر. بالام، خەلقنى ئايرىلىپ قالغان كىشىلەرگە ئەسلا مەرھابا دېمىگەيسەن. كېسەللەرنىڭ زىيارىتىگە بار، چۈنكى بۇ ئادەت ئىنسانلارنىڭ ئەڭ خەيرلىك ئىشىدۇر. قولۇڭدىن كەلسە ئۇسسۇزلارنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇر. مەجلىسلەردە دوستلارغا خىزمەت قىل. يېتىملارنىڭ ھال ۋە خاتىرىلىرىنىمۇ سورىغىنكى، ئاللاھ سېنى دائىم ئەزىز قىلسۇن. چۈنكى بىر يېتىمنىڭ بىردەم يىغلىشىدىنمۇ دەرھال تەڭرى ئەرشى تىترەشكە باشلايدۇ. بىر يېتىمنى يىغلاشقان زالىمنى جەھەننەم ساھىبى ئۆز ئوتىدا كاۋاپ قىلىدۇ. ئوغلۇم، سىرلىرىڭنى ئېچىۋېتىدىغان كىشىلەردىن يىراق تۇر. ياشلىقتا ياشانغانلارغا ھۆرمەت كۆرسەتكىنكى، سەنمۇ باشقىلار تەرىپىدىن ھۆرمەتلىك بولۇرسەن.

يوقسۇللارغا ياردەم قىلساڭ ناھايىتى ياخشىدۇر. چۈنكى بۇ

ئىش ۋەلىلەرگە يارىشىدىغان خۇيلاردىندۇر. توق قارىنىڭغا ئەسلا تاماق يېمىگىنىكى، كۆكسۈڭنىڭ قەپسى ئىچىدىكى يۈرىكىڭنى ئۆلتۈرمەيسەن. ئىنساننىڭ ئىللىتى ئاچ كۆزلۈكتىن كېلۇر. كۆپ يېيىش كېسەللىك مەنبەسىدۇر. بەختسىز جايدا راھەت يوقتۇر. بەختسىز يالغانچىدىمۇ ۋاپا بولماس. ئەخلاقسىزنىڭ توۋىسى قانداقسىگە ساغلام بولۇر؟ خەسسىلەرنىڭ ۋاپاسى ئاز بولۇر.

ئىككى يۈزلىمىلىكلەرنى دۈشمەن بىل. ئۇلاردىن ۋە ئۇلارنىڭ ئىشلىرىدىن غەملىك بول. دىنىڭنىڭ ساپ سۈدەك بولۇشى ئۈچۈن دائىما ھالال رىزىق ئىستە. ھارام رىزىق پېشىدە چاپقان كىشىنىڭ قەلبى، تېنى تامامەن ئۆلۈمگە مەھكۇمدۇر.

دۈشمەنلىكتىن ساقلىنىش

سوئال: بىر ئاغىنەم «بۇ زاماندا كۆپ دوست تېپىشقا ئۇرۇنما، ئەمما دۈشمەن تېپىۋالما» دېگەن بىر سۆزنى قىلدى. ئۇنداقتا، دوست تېپىش زىيانلىقمۇ؟

جاۋاب: ياق، ئۇنداق ئەمەس. بۇ يەردە دۈشمەن تېپىۋالماستىن مۇبالىغە قىلىۋېتىلگەن. «بىر دۈشمەن مىڭ دوستتىن يامان» دېمەكچى. بۇ يەردە زۆرۈر بولغاننى ئالدىن قىلىش كېرەك، ئالدى بىلەن زىيان يوق قىلىنىدۇ، زىيان يوقىتىلماي تۇرۇپ پايدا تەمىن ئېتىلمەيدۇ. دۈشمەننىڭ زىيان سېلىشىغا ياكى يېڭى دۈشمەن تاپماسلىققا پۇرسەت بەرمەسلىك كېرەك.

سىز دوستنى لايىقىدا تاللىمىسىڭىز، ئۇلار دۈشمەنگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. كوناڭلارنىڭ: «دۈشمەن دوست تۇتۇش جەريانىدا پەيدا بولىدۇ، شۇڭا دوستنى ياخشى تاللىمىسالاڭ، ئۇ كېيىن سېنىڭ ئەڭ ئەشەددىي دۈشمىنىڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن» دېگەن پىكىرنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. شۇڭا، ئەڭ ئالدى بىلەن دوستنى ياخشى تاللاش، سىناپ بېقىش، سىناقتىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن ھەقىقىي مەنىدە دوستلىشىش كېرەك. دوستلىشىشنىڭ دەسلەپكى باسقۇچى ياخشى، ئەتراپلىق باشلانغاندا، بۇنداق دوستلۇقنىڭ ئاخىرىمۇ خەيرلىك بولىدۇ.

سوئال: دۈشمەندىن قانداق قىلغاندا ساقلىنىش بولىدۇ؟

جاۋاب: دۈشمەنلەرنىڭ تاتلىق سۆزلىرىنى ئىشىنىپ

غۇرۇرلۇق ئېتىغا مەنمەڭكى، ئۇ قانچىلىك تىلپاغمىچىلىق قىلسۇن، يېلىنىپ - يالۋۇرمىسۇن، بەرىبىر ئۇنىڭ سۆزلىرى ھىيلە - مىكىردىن خالىي بولمايدۇ. ئاداۋەت نىھالى ئۇنىڭ قەلبىدە يىلتىز تارتقانكەن، شەكسىزكى، بۇ نىھالىنىڭ مېۋىسى زىياندىن باشقا نەرسە بولمايدۇ.

بىلگىنىكى، دۈشمەن نەسىھەتتىگە قاراپ ئىش تۇتۇش خاتا، ئەمما نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ قويۇش راۋا. ئۇنىڭ ئېيتقىنىغا قارشى ئىش تۇتسۇن توغرا قىلغان بولسىن. بىر دانا ئېيتقانكى: ئەگەر بىر كىمنىڭ دوست ياكى دۈشمەنلىكىنى بىلمەكچى بولساڭ، ئۇنىڭغا مەسلىھەت سال، بەرگەن مەسلىھەتنىڭ توغرا ياكى ناتوغرىلىقىغا قارا، شۇنىڭدىن خۇلاسىە چىقىرىۋالسەن!

دۈشمەننىڭ سۆزلىرىگە ئاسانلا ئىشىنىپ كەتمەڭ، ئۇنىڭ سۆزلىرى ھىيلە ۋە ئالدامدىن ئىبارەت بولۇپ، ئۇ ئۆز مەقسىتىگە يېتىش ئۈچۈن ئۆزىنى ناھايىتى مۇلايىم قىلىپ كۆرسىتىدۇ. ئىچكى دۇنياسىنى تاشقى دۇنياسى بىلەن بويلاپ كۆرسىتىدۇ. سىزنىڭ غەپلەتتە قالغانلىقىڭىزنى بىلگەندە، تەدبىر ئوقىنى مەقسەت نىشانىسىگە ئاتىدۇ. ئۇ چاغدا سىزگە چارە - تەدبىر كۆرۈش پۇرسىتى كەتكەن بولۇپ، ھەسرەت ۋە نادامەت ياردەم بەرمەيدۇ.

سوئال: دۈشمەننى كۆپەيتىۋالماستىكى قانداق چارىلىرى بار؟
جاۋاب: ئاۋۋال دۈشمەننى كۆپەيتىمەسلىكىگە دىققەت قىلىڭ. مۇبادا بىرەر كىشىنىڭ سىزگە دۈشمەن ئىكەنلىكىنى بىلىشىڭىز، خاھ ئاشكارا، خاھ يوشۇرۇن ھالدا ئۇنىڭ خەۋىدىن، ھەرىكىتىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇڭ، غاپىل بولماڭ. ئۆزىڭىزنى ئۇنىڭغا ھەرگىز قورقۇنچاق قىلىپ كۆرسەتمەڭ.
دۈشمەننى كىچىك، ئاجىز دەپ بىپەرۋا يۈرمەڭ. خۇسۇسەن

ئۆزىڭىزگە يېقىن كىشىنىڭ دۈشمەنلىكىدىن بەكرەك ھەزەر قىلىڭ. چۈنكى، ئۇنىڭ قىلغان ئىشىنى دۈشمەن قىلالمايدۇ. سەۋر قىلىڭ، دۈشمەنلىرىڭىزنى كۆپەيتىمەڭ، ھەقىقىي دوستلىرىڭىزنى كۆپەيتىشكە ھەرىكەت قىلىڭ.

ئاچچىقىڭىز كەلگەندە ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ. سىلىق ۋە مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەڭ. بىرەر سىنىڭ يۈزىگە ئوچۇق ئېيتالمىغان سۆزىڭىزنى ئۇ يوق ۋاقىتتا ئېيتىپ غەيۋەت قىلىپ يۈرمەڭ، ھەرگىز ئىككى يۈزلىمە، مۇناپىق بولماڭ. ئىككى يۈزلىمە كىشىدىن يىراق بولۇڭ، چېقىمچى ئادەمدىن ئېھتىيات قىلىڭ. چۈنكى، چېقىمچىنىڭ بىر سائەتتە بۇزغان ئىشىنى بىر يىلدىمۇ تۈزىگىلى بولمايدۇ. ھەر قانچە ھۆرمەتلىك بولسىڭىزمۇ، ئۆزىڭىزدىن تۆۋەن كىشىلەر بىلەن ئۇرۇشماڭ، فىساغۇرۇس ھەكىم: «بالادىن قۇتۇلۇشنى خالىساڭ، ئون ئىشىنى تەرك قىل. ئۆزۈڭدىن زور كىشى بىلەن ئۇرۇشما، قوپال ۋە جاھىل كىشى بىلەن تالىشىپ ئولتۇرما، ھەسەتخور بىلەن بىر مەجلىستە بولما. نادان بىلەن مۇنازىرە قىلما، سىناشمىغان كىشى بىلەن دوست بولما. يالغانچى كىشى بىلەن مۇئامىلە قىلما، بېخىل ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولما، ئاياللار بىلەن مۇئامىلە قىلما، بېخىل ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولما، ئاياللار بىلەن بىر يەردە كۆپ تۇرما، قىزىققان ۋە رەشك قىلىدىغان ئادەم بىلەن شاراب ئىچمە، ئاپرۇيۇڭدىن جۇدا بولۇپ قېلىشنى خالىمىساڭ، سىرىڭنى كىشىلەرگە ئېيتما» دېگەن.

ئەگەر بىر ئادەم سىزگە ئەيىب - كەمچىلىكلىرىڭىزنى ئېيتسا، قوبۇل قىلىڭ ۋە ئۇنى تۈگىتىشكە غەيرەت قىلىڭ. سىزگە ئېھتىياجى چۈشۈپ ھال ئېيتىپ كەلگەن كىشىنى كەمسىتمەڭ، بەلكى ياردەم قىلىپ، ئۇنى ھاجىتىدىن چىقىرىڭ. ئۆزىڭىزدىن كىچىكلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىلىڭ، ئۇلارغا مېھرىبان بولۇڭ. چۈنكى، كىچىكلەر سىزنىڭ

ئېكىنزارلىقىڭىز دۇر. كەلگۈسىدە بارلىق ئىشلىرىڭىز ئۇلارنىڭ ياردىمى بىلەن پۈتسۇن. ئەگەر ئېكىنزارلىقىڭىز ۋەيران بولمىسا، تۇرمۇشىڭىز تىنچ ئۆتىدۇ. دوست - دۈشمەنلەرگە مۇرۇۋۇتلىك بولۇڭ. ھەممىنىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولۇشنى خالىسىڭىز، كىشىلەرگە خەيرخاھلىق قىلىش يولىنى تۇتۇڭ.

فەرىدىدىن ئەتتار مۇنداق دەيدۇ: ئەي ئەقىل ئىگىسى، دۇنيادا چۈشكۈنلۈككە ئۇچرىماسلىق ئۈچۈن ئىككى كىشىدىن ساقلان. ئاۋۋال غوۋغاچى تەبىئەتلىك دۈشمەندىن، ئاندىن جاھىللار بىلەن دوست بولۇشتىن يىراق تۇر. ئۆزۈڭنى دۈشمەن بىلەن يىراقلاشتۇرۇش بىلەن تەڭ جاھىل دوستنى يېنىڭدىن ئايرىشقا تىرىش. بالام: خەلققە سەت گەپ قىلما. ئۇلارغا قاتتىق تەگسەڭ سەندىن يۈز ئۆرۈپىدۇ. ئەڭ گۈزەل خۇيلۇق كىمدۇر، بىلەمسەن؟ خەلققە ئىنساپلىق ھەرىكەت قىلىپ ئۇنىڭ بەدىلىنى ئىستىمىگەن كىشى. پېقىرلاچە تاتلىق گەپ قىلماق، شۇ كىشىگە يىپەك كىيىدۈرۈشتىنمۇ مەقبۇلدۇر.

ئاچچىقنى يەغمەك ھەرقانداق باشبۇغنىڭ ئادىتىدۇر. بۇ ئىش ئاچچىق بولسىمۇ شېكەردىن تاتلىقتۇر. جاھاندا خەلق بىلەن ياخشى ئۆتمىگەن كىشىنىڭ ھاياتى شۈبھە يوقكى، بەك ئاچچىق ئۆتىدۇ. لەنەتگەردى ۋە خەيرسىز ئادەم ياخشى بىلگىنىكى، سۈتى بۇزۇق بىر ئىنساندۇر، ئەزىزىم. خەلقنىڭ گەپ - سۆزىدىن قۇتۇلماقچى بولساڭ، دائىما پاكىز ئىنسانلار بىلەن ئولتۇر. ئومۇمەن، دۈشمەنلىك بولۇشتىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىڭ، دوستنى كۆپ تۇتۇڭ، ئېھتىيات بىلەن سىنىشىپ دوست ئىزدەڭ، دۈشمەن تېپىۋالماڭ، شۇنداق قىلسىڭىز، كۈنلىرىڭىز مەنىلىك ۋە خاتىرجەملىكتە ئۆتىدۇ.

دىيانەت

سوئال: دىيانەتنىڭ ھۆكۈمى نېمە؟ دىيانەتلىك بولۇشنىڭ پايدىلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: دىيانەت ئادەملەردىكى پاك ۋە مۇقەددەس ئېتىقادنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئالەمدە بۇنىڭدىن سۆيۈملۈك نەرسە يوقتۇر.

ئەقىدە ۋە ئېتىقادى چىڭ بولمىغان كىشىلەر ھەقىقىي باتىلدىن (خاتادىن، يالغاندىن)، پايدىنى زىياندىن، ئاقنى قارىدىن، ياخشىنى ياماندىن ئايرىيالمايدۇ. مۇنداق كىشىلەردىن نە ئۆزىگە، نە باشقا كىشىلەرگە، نە خەلىقكە قىلچە پايدا يوقتۇر.

دىيانەتلىك كىشى باشقىلارغا يامانلىق قىلمايدۇ، ھەسەت، كۆرەلمەسلىك، چېقىمچىلىق، ئورا كولاشتەك يامان خۇيلاردىن يىراق تۇرىدۇ، شۇنداقلا ئۆزىنىڭ گۈزەل ئەخلاقى، ئېسىل پەزىلىتى، پاك - پاكىز قەلبى بىلەن كىشىلەر ئارىسىدا شۆھرەتكە سازاۋەر بولىدۇ ھەمدە باشقىلارغا ئۈلگە بولۇش رولىنى ئوينايدۇ. دىيانەتنى بار كىشىلەرنىڭ قەلبى يورۇق، ئەقىدىسى ساپ، ماڭغان يولى توغرا بولىدۇ. ئومۇملاشتۇرغاندا، ئادەم دىيانەتلىك بولسا بەختنىڭ دەرۋازىسى ئېچىلىدۇ، ئىشلىرى روناق تاپىدۇ، مال - مۈلكىنىڭ بەرىكىتى بولىدۇ ۋە ئۆزى ئېرىشمەكچى بولغان ھەرقانداق نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ. شۇڭا، بۇ دۇنيادا ئىنسانغا نىسبەتەن دىيانەتلىك بولۇشتىنمۇ ئارتۇق شەرەپ بولمايدۇ.

سوئال: كىشىلەر ھازىر دىيانەتلىك بولۇشتىنمۇ بەك پۇلغا ئەقىدە قىلىدىغان بولۇپ كەتتى. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، دىيانەتلىك كىشىلەر ئازلاپ كېتەمدۇ - قانداق؟

جاۋاب: پۇلغا ئەقىدە باغلاش، پۇلنى دوست تۇتۇش، ئۇنى بىردىنبىر بەخت - سائادەتكە يېتىشنىڭ ۋاسىتىسى دەپ بىلىش قەدىمدىن باشلاپ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ ئىدىيىسىگە ھۆكۈمران بولۇپ كېلىۋاتقان ناچار خاھىشلارنىڭ بىرى. بۇنداق خاھىش بۈگۈنكى كۈندە تېخىمۇ ئەۋج ئېلىپ، نۇرغۇن كىشىلەرنى، بولۇپمۇ ياشلارنى ئازدۇرۇش رولىنى ئوينىماقتا. لېكىن، شۇنىڭغا دىققەت قىلىش كېرەككى، پۇلغا ئۆزىنى ئاتىۋەتكەن كىشىلەرنىڭ سانى قانچە كۆپ بولغانسېرى، قەلبىدە ئىنساپ - دىيانەت ئويغىنىۋاتقان، ئىنساپنى دوست تۇتقان، ئۆزىنىڭ دىيانەتتى ئارقىلىق كىشىلەرنى ئويغىتىۋاتقان، ئۇلارنىڭ روھىنى پاكلاۋاتقان كىشىلەرمۇ ھەسسىلەپ كۆپەيمەكتە. بۇ نۇقتىغا قەتئىي ئىشىنىش كېرەك.

جەمئىيەت ئىنتايىن مۇرەككەپ، ئۇنىڭدا ھەر خىل ھەر تۈرلۈك ئىدىيە - ئېقىملار، تۈرلۈك سۈپەتتىكى كىشىلەر ۋە تۈرلۈك قىيىن، مۇرەككەپ ئىشلار ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز كۆز ئالدىمىزدا بىزگە ئەڭ كۆپ ئۇچرىغان ئىشلارنى كۆرۈپلا، جەمئىيەت مۇنداق بولۇپ كېتىپتۇ، ئۇنداق بولۇپ كېتىپتۇ دەپ جار سالساق ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن بولمايدۇ قالسىدۇ. يامان ئىشلار ئەۋج ئالغاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن ياخشى، خەيرلىك ئىشلارمۇ راۋاجلانغان، مۇناسىپ تەرەققىي قىلغان بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەسىلىگە بىر تەرەپلىمە قاراشقا ھەرگىز بولمايدۇ. دىيانەتلىك كىشىلەر ھېلىھەم ناھايىتى كۆپ، جەمئىيەتتە ياخشى كىشىلەر شۇنچىلىك كۆپ بولغىنىغا ئوخشاش، دىيانەتلىك، تەقۋادار، بارلىق گۈزەل خۇلقلىرىنى ئۆزلىرىگە مۇجەسسەم قىلغان كىشىلەرمۇ شۇنچە كۆپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە، قەدىمدىن باشلاپ

ئىنساپ، دىيانەتنى ئۆزلىرىگە يار قىلىپ كەلگەن خەلقىمىز ئىچىدە دىيانەتلىك كىشىلەر ئەلۋەتتە كۆپ ۋە بۇنىڭدىن كېيىن تېخىمۇ كۆپىيىدۇ، دەپ ئىشىنىمىز.

سوئال: ھازىرقى دىيانەتلىك كىشىلەرنىڭ بەلگىلىرى قايسىلار؟ ئۇلار ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق بىزگە قانداق ياخشى خۇلقلىرىنى ئۆگىتىدۇ؟

جاۋاب: بايا ئېيتىپ ئۆتكەندەك، خەلقىمىزدە ئىنساپ - دىيانەتنى ئۆزلىرىگە ئۆمۈرلۈك دوست تۇتقان كىشىلەر ھېلىھەم ناھايىتى كۆپ، ئۇلار جەمئىيەتنىڭ تەرەققىي قىلىشى، ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ ھەر خىل شەكىللەردە مەيدانغا چىقىپ كۆزىمىزگە كۆرۈنمەكتە. بۇنداق كىشىلەر پاك ئېتىقادى يولىدا بارلىق ياخشى ئىشلارنى قىلىشنى نىيەت قىلغانلار ئارىسىدىمۇ، بارلىقىنى خەلقنىڭ مەنپەئىتى، بەختلىك تۇرمۇشىغا ئاتىغانلار ئىچىدىمۇ، خالىس نىيەت، پاكپاكىز قەلبى بىلەن باشقىلارغا توختىماي خەيرخاھلىق قىلىدىغانلار ئىچىدىمۇ تېپىلىدۇ.

قەدىمدە پاكىز ئېتىقادلىق كىشىلەر دائىم بىرەر يېتىم بالىنى بالا قىلىپ بېقىۋېلىپ، ئۇنى چوڭ قىلغاندىن ئۆزلىرىنىڭ قىزىغا چېتىپ قويىدىغان، مال - مۈلكىگە ۋارىسلىق قىلدۇرىدىغان ئەھۋاللار ناھايىتى كۆپ ئىدى. بۈگۈنكى كۈندە بۇنداق ئىشلارنى ئاندا - ساندا ئۇچرىتىپ تۇرىمىز، لېكىن بىر ئۆمۈر ئۆزىنى كەلگۈسى ئەۋلادلارغا بېغىشلاپ، ئۇلارنى ياراملىق ئىزباسارلاردىن قىلىپ تەربىيەلەپ يېتىشتۈرۈشنى باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچ دەپ بىلگەن سۆيۈملۈك ئوقۇتقۇچىلار يىگىرمە - ئوتتۇز يىل قان - تەر سىڭدۈرۈپ، تۈركۈم - تۈركۈم ياراملىق كىشىلەرنى يېتىشتۈرۈپ چىقىدۇ ۋە بۇ ياراملىق ئوقۇغۇچىلىرىدىن چەكسىز پەزىلەتلىك ئالىدىنقى ئەسىرنىڭ

2000 - يىللىرىدا مائارىپ سېپىدە يېتىشىپ چىققان بىر تۈركۈم ئاقارتقۇچى ئوقۇتقۇچىلار ئەنە شۇنداق كىشىلەرنىڭ تىپىك ۋەكىلى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تەلەپچانلىقى، كۈچلۈك ئىرادىسى ۋە يىراقنى كۆرەرلىكى بىلەن ئەۋلادلار قەلبىگە مەرىپەت نۇرىنى چېچىپ، ئۇيغۇر يېڭى مائارىپىنىڭ بارلىققا كېلىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى ئۈچۈن ئۈزۈلمەس بىر ئەۋلاد ئىزباسارلارنى يېتىشتۈرۈپ بەرگەندى. مائارىپ سېپىدىكى بۇ ئاساسىي قوشۇن توسۇۋالغۇسىز قۇدرىتى بىلەن رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا چوڭقۇر سىڭىپ، مەكتەپلەردە ئوقۇغۇچىلارنىڭ قەلبىنى ئىلىم نۇرىغا چۆمدۈرۈشكە بېغىشلىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ دىيانىتى ئارقىلىق بارلىقىنى ئىزباسار تەربىيەلەشكە سەرپ قىلدى.

ئۇنىڭدىن باشقا، خەلقىمىزنىڭ يازغۇچى - شائىرلىرى، ۋىجدانلىق ئەزىمەتلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىسسىق قېنى بەدىلىگە روياپقا چىققان ئەسەرلىرى بىلەن خەلقىمىزنىڭ مەنىۋى تۇرمۇشىنى بېيىتىپ، ئەۋلادلارنى تەربىيەلەش رولىنى ئويناپ، بىر ئەۋلاد كىشىلەرنىڭ يېڭىچە روھ ۋە دۇنيا قاراشقا ئىگە بولۇشىدا تۈرتكىلىك رول ئوينىدى. بىز دىيانەتلىك كىشىلەرنى تىلغا ئالغىنىمىزدا، ئىنسانىيەتكە خالىس تۆھپە قوشقان، ئۆزىنى ئىنسانىيەتنىڭ بەختى ۋە تەرەققىياتىغا بېغىشلىغان كىشىلەرنىڭ سېمىماسىدىنمۇ تاپالايمىز.

سىز خالىس نىيەت، ساپ ئېتىقاد، پاكىز ئەقىدە، گۈزەل ئەخلاق، ئېسىل پەزىلەتلىك كىشىلەرنىڭ خەلقىمىزگە پايدىلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىڭىزدە، ئۇلارنى دىيانەتلىك كىشىلەر كەن، ئۇلار دىيانەتنى ھەرىكىتىدە ۋە روھىدا جارى قىلدۇرۇۋاتقانلار ئىكەن، دەپ بىلىشىڭىز بولىدۇ.

راستچىللىق ۋە توغرىلىق

سوئال: راستچىللىق كىشىگە قانداق شەرەپلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ؟

جاۋاب: خەلقىمىزدە راستچىل كىشىلەرنى ئالاھىدە ھۆرمەت قىلىدىغان، راستچىللىقنى قەدىرلەيدىغان ئېسىل ئەنئەنە بار. راستچىللىق شۇنداق زەركى، ئۇ ئۆزىنىڭ مۇكەممەللىكى ۋە نۇقسانسىزلىقى بىلەن كىشىنىڭ ئۇلۇغلىق ۋە ئېتىبار بازىرىنىڭ روناق تېپىشىغا سەۋەب بولىدۇ. ئەگەر، ھەركىمنىڭ تەسەررۈپ چۈشتىكىدە ئۇنىڭدىن بىر تىللا بولسا، ئابىرۇي ۋە مۇستەھكەملىكى تىزمىسىنىڭ شېرازەسى ھېچقانداق نۇقساننىڭ تەسىرىدىن پارچىلانمايدۇ. قەدرى ۋە ئېھتىرامىنىڭ باھارستانى ھېچقانداق ئۇيات ۋە خىجالەتچىلىكنىڭ سېرىق خازاندىن زاۋالغا يۈزلەنمەيدۇ!

خەلقىمىز ئارىسىدا «راست ئېيتساڭ قۇتۇلسەن، يالغان ئېيتساڭ تۇتۇلسەن» دېگەن ھېكمەت بار. بۇ ھەقتە مۇنداق بىر ھېكايەت بار:

بۇرۇنقى زاماندا زادىلا يالغان سۆزلەشنى بىلمەيدىغان، ئاق كۆڭۈل، ئىشچان بىر يىگىت ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ بىر پادىشاھنىڭ ئوردىسىدا قارا ئىشلارنى قىلىدىكەن. نېمە ئىشنى تاپشۇرسا بەجاندەل، كۆيۈنۈپ ھالال ئىشلەيدىكەن. ناۋادا بىرەر سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈپ قويسىمۇ، پەقەت يوشۇرماي راست گەپنى قىلىدىكەن. يىگىتنىڭ بۇ ئېسىل پەزىلىتى پادىشاھقا ياراپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ ئۇنى باشقا ئىشلارغا سالماي، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ

جەڭگە ۋە ئوۋغا چىققاندىلا مىنىدىغان داڭلىق بىر جۈپ ئېتىنى تاپشۇرۇپتۇ - دە:

— يىگىت، مەن ئىشىنىپ، بۈگۈندىن باشلاپ ساڭا مۇشۇ بىر جۈپ ئاتنى تاپشۇردۇم. مەن بۇ ئاتلارنى جېنىمدىن گەزىز كۆرىمەن. ئوبدان بېقىپ، مېنى رازى قىلغىن، — دەپتۇ.

— خوپ، — دەپتۇ يىگىت ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ كېچە - كۈندۈز ئاتنىڭ ئايىغىدا يۈرۈپ، ئۆز ئىشىنى پادىشاھنىڭ كۈتكىنىدىنمۇ ئوبدان ئىشلەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئاتلار ئۇزۇن ئۆتمەيلا بۇلماقتەك سەمرىپ، تۈكلىرى پارقراق، ناھايىتى چىرايلىق بولۇپ كېتىپتۇ.

يىگىتنىڭ راستچىل، سەمىمىي، ھالال ئىش قىلىدىغانلىقىدىن بەك رازى بولۇپ كەتكەن پادىشاھ ئۇنى ئوردىدىكى توي - تۆكۈن، سورۇنلارغا ئۇنتۇپ قالماي تەكلىپ قىلىدىغان بوپتۇ. بۇنى ئاز دەپ مۇشۇنداق سورۇنلاردا ئۇنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختايدىغان، ھەتتا ۋەزىر - ۋۇزرا، ئەمەلدارلىرىنى بۇ يىگىتتىن ئۆگىنىشكە دەۋەت قىلىدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئوردا ئىچىدە بۇ يىگىتنىڭ ئابىرۋىي كۈندىن - كۈنگە ئېشىشقا باشلاپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئادەتتىكى بىر كەمبەغەل ئات باقارنى مۇنچىۋالا ئىززەتلىپ، ماختاپ كېتىشلىرى قىتىغۇر ۋەزىرلەرنىڭ كۆڭلىگە زادىلا ياقماپتۇ. كۈنلەردىن بىرى كۈنى پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى سول قول ۋەزىرىگە مۇنداق دەپتۇ:

— تەقسىر، ئەزەلدىن كېلىۋاتقان قائىدە - يوسۇنلار دەپسەندە قىلىنىپ، ئوردىدا زادىلا ئەقىلغا سىغمايدىغان غەلىتە ئىشلار يۈز بېرىۋاتىدۇ. پادىشاھىمىز ئەقىلدىن ئېزىپ، نەدىكى بىر يالاڭ تۆش ئات باقارنى يۈزىمىزدىن يۈزىمىزگە ماختاپ كۆككە كۆتۈرۈۋاتىدۇ. ناۋادا ئىش بۇندىن كېيىنمۇ مۇشۇ تەرىقىدە داۋاملىشىدىغان بولسا، ئۇزۇنغا بارماي بۇ گەبگاھ يالاڭ تۆش

سىلى - بىزنىڭ بېشىمىزغا چىقىۋېلىشى مۇمكىن. بۇنىڭغا ئۆز ۋاقتىدا چەك قويماي بولمايدۇ، قانداق دەيلا؟

— شۇنداق، شۇنداق، — دەپتۇ سول قول ۋەزىرىمۇ بېشىنى گىلىدىڭلىتىپ ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ، — مەن ئويلايمەن، بۇ يالاڭ تۆشنىڭ ئوردىمىزدا مۇنچىۋالا يۈز - ئابىرۋى تېپىپ كېتىشىگە ئۇنىڭ يالغان سۆزلىمەيدىغانلىقى سەۋەب بولۇۋاتىدۇ. بىز ئۇنى بىر ئامال قىلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلىتىپ رەسۋا قىلىۋەتكەن بولساق ناھايىتى بەلەن ئىش بولاتتى. سىلچە قانداق ئامال قىلساق بولار؟

ئىككى ۋەزىر شۇ تەرىقىدە ئۇزاق مۇلاھىزە قىلىشىپتۇ. لېكىن ھېچبىر ئەپلىك چارە تېپىلماپتۇ. ئاخىرى ھىيلىگەر ئوڭ قول ۋەزىر مۇنداق دەپتۇ.

— مېنىڭچە بۇ يالاڭ تۆشنىڭ ئويلىنىدىغان ۋاقتىمۇ بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا ئەڭ چىرايلىق كەنجى قىزىمنى توي قىلىپ بېرى، باشقا توپلۇق سالماي، «پادىشاھنىڭ سەن بېقىۋاتقان ئاتلىرىدىن بىرىنى سويغىن، ناۋادا پادىشاھ سۈرۈشتۈرۈپ قالسا، بىر ئاتنى ئوغرى ئالدى دەگىن. بۇنىڭغا مەنمۇ گۇۋاھلىقتىن ئۆتمەن» دەي. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پادىشاھ ئالدىدا يالغان سۆزلەيدۇ. شۇ مەيداندىلا بىز ئەينى ئەھۋالنى پاش قىلىپ، ئۇنى رەسۋا قىلىۋېتىيلى، بۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق. مەن مۇشۇ قارارغا كەلدىم.

— بەللى - بەللى، ئەقىل دەپكەنمۇ بار يەردە بار - دە! بۇ ناھايىتى بەلەن گەپ بولدى، — دەپتۇ سول قول ۋەزىر كۈلۈپ كېتىپ، — بۇ قەلەندەر بىر گۈزەل قىز بىلەن توي قىلىدىغان بولدۇم دەپ چوقۇم ئاتتىن بىرنى سويىدۇ - دە، پادىشاھنىڭ ئالدىدا يالغان سۆزلەيدۇ!

شۇنداق قىلىپ بۇ ئىككى ۋەزىر ئۆزلىرىنىڭ ئەقىللىقلىقىدىن مەنۇن بولۇشۇپ، مۇشۇ پىلان بويىچە ئىشقا

كىرىشىپتۇ. بىر كۈنى ھېلىگەر ئوڭ قول ۋەزىر يىگىتنى ئالدىغا چاقىرىپتۇ - دە، ئۇنىڭغا ئامراقلىقىنى، ئۆزىگە كۈيغۇغۇل قىلىۋالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى، تويىنى بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا قىلىشنى ئېيتىپتۇ ۋە يىگىتتىن قانداق قارايدىغانلىقىنى سورايتۇ. يىگىت بىر پەس ئولتۇرۇپ كېتىپ:

— جانابىي ۋەزىر ئاللىبىلىرى، ئۆزلىرى ئېسىلزاڭلىرى تەبىقىسىدىن تۇرسىلا، مەن بىر ئات باقار تۇرسام، بۇ ئىش قانداقمۇ مۇمكىن بولار؟ - دەپتۇ.

— ئۇ تەرىپىگە بېشىڭنى قاتۇرما ئوغلۇم، - دەپتۇ ۋەزىر ۋە سۆزىنى داۋام قىپتۇ، - بۇ ئىشنى مەن نەچچە قېتىم ئويلىغاندىن كېيىن ئېغىز ئېچىۋاتىمەن. سېنىڭدەك ئاق كۆڭۈل، پەزىلەتلىك يىگىت ئېسىلزاڭلىرى ئىچىدىمۇ يوق، مەن سېنى يارىتىپ قالدىم. باشقا خىياللارنى قويۇپ ماقۇللىق بىلدۈرگىن.

— ئۇنداق بولسا، ئۆزلىرىگە مېڭ مەرتىۋە رەھمەت ئېيتىمەن، لېكىن قىزلىرىنىڭ لايىقىدا تولىق ئاللامىمەن. بۇنىڭغا قانداق قىلىمەن؟ - دەپتۇ يىگىت.

— خاتىرجەم بول، - دەپتۇ ۋەزىر، - ماڭا باشقا تولىقنىڭ كېرىكى يوق. ھەممە نەرسە ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇپتۇ. پەقەت رەسمىيەت ئۈچۈن ئاش سۈيىگە بىرلا ئات تاپساڭ، شۇنى سويساقلا بولىدۇ.

— مەندە ئاتمۇ يوق، - دەپتۇ يىگىت. شۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىر ئاللىقاچان كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغان پىلان بويىچە ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈشكە باشلاپتۇ

— بۇ ئوڭاي، ئۆزۈڭ بېقىۋاتقان ئاتتىن بىرنى سويسەن، پادىشاھ سۈرۈشتۈرسە «ئوغرى ئالدى» دەيسەن، قالغان گەپنى ئۆزۈم توغرىلايمەن.

يىگىت بۇ يەردە ھىيلە - مېكرنىڭ بارلىقىنى سېزىپتۇ -

يۇ، لېكىن «ئاۋۋال تويىنى قىلىۋالاي، كېيىن بىر گەپ بولار» دەپ ئويلاپتۇ - دە، ماقۇل بوپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي يىگىت توي قىلىپ قىزنى ئەمرىگە ئاپتۇ. كۈنلەردىن كۈنلەر ئۆتۈپ، بىر كۈنى پادىشاھ ئوردىدىكى بىر سورۇندا يىگىتتىن ئۇشتۇمتۇت

— ئوغلۇم، بۈگۈن ئېغىلغا كىرسەم ئاتتىن بىرى يوق تۇرىدىغۇ، نەدە بېقىۋاتىمەن؟ - دەپ سورايتۇ.

يىگىت ئورنىدىن دەس تۇرۇپ قوشاق توقۇپ مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ

راست گەپنى بىيان ئەيلەي، ئەل - جىلەت ئالدىدا،
باش كەتسىمۇ ئالمايمەن، مەن ئۆزۈمنى دالدىغا.

پادىشاھنىڭ شۇ ئېتى، ۋەزىر داشدا قاينىدى،
ۋەزىرنىڭ پەرى قىزى پەقر قولدا ياپىردى.

ئويلىمىغان يەردىن چىققان بۇ جاۋابتىن ۋەزىرلەرنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ئىشنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ - دە

— راست گەپ قىلغىنىڭ ئۈچۈن گۇناھىڭدىن كەچتىم. ھەممە گۇناھ مېنىڭ ۋەزىرلىرىمدە ئىكەن! - دەپتۇ ۋە ئىككى ۋەزىرنى شۇ ھامان زىندانغا تاشلاپ راستچىل يىگىتنى ئۆزىگە ۋەزىر قىپتۇ.

خۇلاسلىگەندە، راستچىللىق ئادەمگە يارىشىدىغان ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ بىرىدۇر ۋە گۈزەل ئەخلاقنىڭ نامايەندىسىدۇر. راستچىل بولمىغان كىشىنى ئەخلاقلىق دېگىلى بولمايدۇ. لېكىن، ئەل - يۇرتنىڭ بۈيۈك ئىشلىرىنىڭ دەخلىگە ئۇچرىماسلىقى، ئۇلۇغ ئىشلارنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشىغا پايدىلىق

بولغان بەزى يالغانچىلىقلارنى ئېيتىشقا بولىدۇ، بۇنداق چاغلاردا راستچىل بولمەن دەپ قىيىنلىق يۈرۈشنىڭ ھېچقانداق ھاجىتى يوق. دېمەك، راستچىللىقنى ئەقىل ئىشلىتىپ، جايىدا ئىشلىتىش كېرەك. ھەممە نەرسىنى ئاشكارىلاپ، سىر ساقلىماي ئېيتىلغان راستچىللىق ئادەمنى ئەخمەقلىق ئازگىلىغا ئىتتىرىدۇ ۋە ھالاك قىلىدۇ.

سوئال: راستچىل بولۇشتا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: توغرا سۆزلۈك كىشى ھەممىنىڭ ئېتىبارىنى قازىنىدۇ. ئۇنىڭ ياخشى ئىشلىرىدىن يەنىمۇ ئۇلۇغراق مەرتىۋىلەرگە تەۋسىيە قىلىنىدۇ. قەدىر - قىممىتى ئاشىدۇ، ھەممە يەردە سۆزى ماقۇل كۆرۈلىدۇ. يالغانچى بولسا بۇ پەزىلەتلەرنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم بولۇپ، ئادەملەر ئۇنىڭ ئارقىسىدىن نەپەت بىلەن قارىشىدۇ. يالغانچى يالغان سۆزلىرى بىلەن باشقىلارنىڭ ئابروۋىنى تۈكمەكچى، ھوقۇقىدىن مەھرۇم قىلماقچى بولىدۇ. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ يالغان سۆزلىرى ئۇنىڭ ئۆزىگە زىيانلىق بولۇپ چىقىدۇ.

ئادەملەر بىلەن مۇئامىلە قىلىۋاتقاندا ئېھتىيات قىلىش، راست بىلەن يالغان سۆزنى پەرقلىنىدۇرۇشنى بىلىش كېرەك. خۇشامەتچىلىك پاتىقىغا پاتقان كىشىنىڭ نەپسىنى تىنىمىسىز تەربىيەلەپ تۈزەپ، ئۇنى بۇ دەردتىن قۇتۇلدۇرۇش يولىنى تۇتۇش لازىم. بۇ دۇنيادا خۇشامەت سۆزلىرىنى تولا قىلىدىغانلار كۆپ بولغىنىنىڭ ئەكسىچە، راست سۆزلەرنى چىن كۆڭلىدىن قىلىدىغانلار ئازدۇر. بۇ جەھەتتە ئىبىرەت كۆزىنى ئېچىپ، پاراسەت بىلەن ئىش قىلىش كېرەك.

سوئال: توغرا بولۇشنىڭ ئۆلچىمى نېمە؟
جاۋاب: يالغانچىلىق نەقەدەر يامان بولسا، توغرىلىق شۇقەدەر

ياخشى، گۈزەل ۋە پەزىلەتلىكتۇر. بىر كىشىنىڭ توغرا بولۇشىنىڭ ئالامىتى توغرا سۆزلەش ۋە توغرا ئىش قىلىشتۇر. ئىلىمىلار ئەڭ توغرا ئەمەل توغرىلىق، ئەڭ يامان ئەمەل يالغانچىلىقتۇر، دەيدۇ. دۇنيادا توغرا ئىنسان كۆرمىدىم دەيدۇ بەزىلەر، ئەگەر ئۇ ئۆزى توغرا بولسا ئىدى، توغرىلارنى كۆپ كۆرگەن بولاتتى.

توغرا بولۇش ئۈچۈن: بىرىنچى، توغرا سۆزلۈك بولۇش؛ ئىككىنچى، توغرىلىق ئۈچۈن نىيەتتە ئىخلاص شەرتتۇر؛ ئۈچىنچى، ۋەدىگە ئەمەل قىلىش لازىم؛ تۆتىنچى، قىلغان سۆزىدە چىڭ تۇرۇش؛ بەشىنچى، توغرا ئىش قىلىش؛ ئالتىنچى، بارلىق ئىشلاردا توغرا بولۇش كېرەك.

سوئال: ھەققانىيەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: ھەققانىيەت دەپ ئىشتا توغرىلىق، سۆزدە راستلىققا ئېيتىدۇ. ئىنسان سالامەتلىك بوستانىغا، سائادەتلىك گۈلزارىغا ھەققانىيەت يولى ئارقىلىق ئېرىشىدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ يىلتىزى بولغان رەھىمدىللىك، ھەققانىيلىك، ئادىللىق قاتارلىق ياخشى سۈپەتلەرنىڭ ئانىسى ھەققانىيەتتۇر. جانابىي ھەققنىڭ شۇ مۇبارەك نامىنى مۇقەددەس بىلگەن ھەر بىر كىشى ھەققانىيەتتىن ھېچ قاچان ئايرىلمايدۇ. ئەقىل ئىگىلىرى، ۋىجدان ساھىبلىرى ۋە ھەر ۋاقىت كۆرگەن - بىلگەن ۋە قىلغانلىرىنىڭ ھەقىقىتىنى ۋە توغرىسىنى سۆزلەيدۇ. ئىشتا توغرىلىق بىراۋنىڭ ھەققىگە، مېلىغا خىيانەت قىلماسلىق؛ سۆزدە توغرىلىق ھەر ۋاقىت راست سۆزلەشتۇر.

سالاملىشىش ئەدەپلىرى

سوئال: خەلقىمىز سالاملىشىشتا قانداق قائىدىلەرگە ئەمەل قىلىدۇ؟

جاۋاب: ئۆزئارا ئۇچراشقاندا، سالاملىشىش، كۆرۈشۈش ۋە ھال - ئەھۋال سورىشىش ھەر بىر مىللەتتە بولۇشقا تېگىشلىك ياخشى خىسلەتلەرنىڭ بىرى. ئادەتتە ئۇ ئۆرپ - ئادەت دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئۆرپ - ئادەت شۇ مىللەتنىڭ مىللىي خۇسۇسىيىتىنى تەشكىل قىلغۇچى ئامىللارنىڭ بىرى. شۇڭا بىز مەلۇم بىر كىشىنىڭ قايىسى مىللەتتىن ئىكەنلىكىنى سورىماي تۇرۇپلا، ئۇنىڭ كىيىم - كېچەك، سالاملىشىش - كۆرۈشۈش يوسۇنلىرىغا قاراپلا، ئۇنىڭ قايىسى مىللەتتىن ئىكەنلىكىنى پەرەز قىلالايمىز.

خەلقىمىزنىڭ كۆرۈشۈش ئادىتى مۇنداق:

بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشكەندە،

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

— ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام!

دەپ كۆرۈشىدۇ. مانا بۇ بىزنىڭ سالاملىشىش قائىدىمىز. سالاملىشىش ئىككى تەرەپنىڭ ئورتاق مۇناسىۋىتى بولغاچقا، سالام بەرگۈچى: «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېسە، سالامنى قوبۇل قىلغۇچى: «ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام» دەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشىدۇ. «سالامەتمۇ سىز، ئەھۋالىڭىز ياخشىمۇ، بالا - چاقىلار ئامانمۇ» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ھال - ئەھۋال سورىيدۇ. ئادەمنىڭ ھاياتىدا سالامەتلىك، تىنچلىق، ئامانلىق ئىنتايىن مۇھىم. بىزنىڭ سالاملىشىش قائىدىمىزدە مانا مۇشۇ مۇھىم نۇقتىنى

ئاساس قىلىپ، ياخشى نىلەك - ئارزۇلىرىمىزنى بىلدۈرگەنلىكىمىز، بىزنىڭ سالاملىشىشىمىزنىڭ قانچىلىك چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

سالاملىشىش - كىشىلىك ھاياتتا كەم بولسا بولمايدىغان بىر پەزىلەت بولۇپ، ئۆزئارا ئالاقىنىڭ باشلىنىش نۇقتىسى، شۇنداقلا ئەدەپلىك، ئەخلاقلىق ۋە مەدەنىيەتلىك بولۇشنىڭ ئۆلچەملىرىدىن بىرى. شۇڭا ئاتا - بوۋىلىرىمىز «سالام بېرىش پەرز، ئىلىك ئېلىش قەرز» دەپ تونۇپ، بۇ ئىشقا بەكمۇ ئەھمىيەت بەرگەن. بۇ ياخشى پەزىلەتكە ۋارىسلىق قىلىپ، ئۇنى ئىگىلەش، جارى قىلدۇرۇش ۋە داۋاملاشتۇرۇش ياش ئەۋلادلارنىڭ مۇھىم ۋەزىپىلىرىنىڭ بىرى.

ئادەتتە يېقىن دوستلار، تونۇش بىلىشلەر ئۆزئارا ئۇچراشقاندا بىر - بىرى بىلەن قىزغىن سالاملىشىپ، كۆرۈشۈپ، ھال - ئەھۋال سورىشىپلا قالماي، بەلكى توي - تۆكۈن، ئۆلۈم - يېتىم، سەپەرگە چىقىش، سەپەردىن قايتىش، مېھماندارچىلىق قاتارلىق نۇرغۇن ئىشلاردا سالام ئارقىلىق ئۆزئارا مۇناسىۋەت ئورنىتىدۇ. سالام ئارقىلىق ئۆزئارا بېرىش - كېلىش، دوستلۇق، ئىتتىپاقلىقنى كۈچەيتىدۇ. شۇڭا بۇ كۈندىلىك تۇرمۇشىمىزدا كەم بولسا بولمايدىغان ئالاقە ۋاستىسى.

سالاملىشىش - سالام بېرىش ۋە ئىلىك ئېلىشىدىن ئىبارەت ئىككى تەرەپ مۇناسىۋىتىنىڭ يىغىندىسى بولۇپ، ئۇ خۇددى تارازىنىڭ ئىككى پەللىسىگە ئوخشايدۇ.

سالاملىشىشنىڭ ئوبىيكتى ۋە ئۇسۇلى مۇنداق: ئۆزى ياخشى كۆرگەن، ھۆرمەت قىلىدىغان مېھرىبان، قەدىردان دوستلىرىنى، ئۇرۇق - تۇغقان، قوشنا - قولۇملىرىنى، ياشانغان كىشىلىرىنى، ئۇستازلارنى ئۇچراتقاندا، قولىنى كۆكرەككە قويۇپ، بېشىنى سەل ئىگىپ، خۇش چىراي بىلەن «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېيىلىدۇ، بۇنىڭ مەنىسى «تەڭرى سىزگە ساغلاملىق ئاتا قىلغاي» دېگەنلىك

بولدۇ. ئىلىك ئالغۇچىمۇ خۇش چىراي، مۇلايىم ئاۋاز بىلەن «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دەيدۇ، بۇنىڭ مەنىسى «تەڭرى سىزگىمۇ ساغلاملىق ئاتا قىلغاي» دېگەنلىك بولىدۇ. مۇنداق سالاملىشىش سۆزلىرىنى ئىشلەتكەندە سۆز مەنىسىنى بۇزۇشقا بولمايدۇ. سالاملاشتاندا كىمنىڭ بالدۇر سالام بېرىشى دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك مۇھىم مەسىلىنىڭ بىرى بولۇپ، بۇنىڭ قائىدىسى مۇنداق: ئوقۇغۇچىلار ئۇستازلارغا، يېشى كىچىكلەر يېشى چوڭلارغا، ئاتلىق ئادەم پىيادىلىكلەرگە، پىيادىلىك ئولتۇرغانغا، ئۆيگە كىرگەن كىشى ئۆيدىكىلەرگە، مەرتىۋىلىك كىشىلەر ئادەتتىكى كىشىلەرگە، مەنەپدارلار خىزمەتچىلەرگە ئاۋۋال سالام بېرىش كېرەك.

يەنە تونۇش بولغان تەقدىردىمۇ تاپتىن چىقىپ كەتكەن، غەرق مەست، بەتقىلىق ۋە ئالدامچى، لۈكچەكلەرگە ئادەتلەنگەن كىشىلەرگە سالام بېرىشنىڭ ھاجىتى يوق. بۇنداق قىلىش ئۇلارنى يېتىم قالدۇرۇپ، ئىزا تارتقۇزۇپ، ياخشى يولغا باشلاش ئۈچۈن تەنبىھ بېرىش رولىنى ئوينايدۇ.

ئۆز ئارا ھۆرمەت يۈزسىدىن بالىلار ۋە ياشلار چوڭلار بىلەن ئۇچراشقاندا، «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دىن كېيىن ئۇنىڭ ئىسمىنى ئاتا، ئانا، تاغا، ئاتا، ئاكا، ئاچا» سۆزلىرىنى قوشۇپ ئىشلەتسە بولىدۇ.

كۆرۈشۈش: بىز كىشىلەر بىلەن ئۇچراشقاندا، سالاملىشىپلا قالماي، قول ئېلىپ كۆرۈشىمىز، قول ئېلىپ كۆرۈشكەندە سەمىمىي، ئوچۇق چىراي بولۇش، كۆزنى كۆزگە تىكىپ تۇرۇپ كۆرۈشۈش لازىم. بەزى كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكەندە ئائىلاج قول ئۇزىتىدۇ، بەزىلەر قولنىڭ ئۇچىنى بېرىپ قويۇپ سوغۇق كۆرۈشىدۇ، مۇنداق قىلىشلارنىڭ ھەممىسى ھاكاۋۇرلۇق، ئەدەپسىزلىكنىڭ ئالامىتى، ئاداۋەتلىشىپ قالغان كىشى بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ بىلەن سەمىمىي كۆرۈشسە ئاداۋەت تۈگەپ،

ئىتتىپاقلىق كۈچىيىدۇ. خەلقىمىز ئارىسىدا ئۆز ئارا كۆرۈشۈشنىڭ تۆۋەندىكىدەك شەكىللىرى بار:

بىرىنچى، ئىككى قوللاپ كۆرۈشۈش: بۇنداق كۆرۈشۈش ئىسلام دىنىغا ئېتىقاد قىلىدىغان كۆپچىلىك مىللەتلەرگە ئورتاق بولۇپ، ھەر ئىككى تەرەپ ئىككى قولىنىڭ ئالدىقىنى بىر - بىرىگە بىرلەشتۈرۈپ بىر نەچچە قېتىم يېنىك قول سىقىشىدۇ، بۇ ئۆز ئارا دوستلۇق، سەمىمىيلىكنىڭ ئىپادىسى.

ئىككىنچى، قول بېرىپ كۆرۈشۈش: بۇ دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە ئورتاق بولغان غەربچە كۆرۈشۈش ئۇسۇلى بولۇپ، خەلقئارا ئالاقىلاردا ئومۇملاشقان كۆرۈشۈش ئۇسۇلىدۇر. بۇ ئۇسۇل ھازىر بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزغىمۇ سېغىپ، زىيالىيلار، ئىشچى - خىزمەتچىلەر، ياشلار ئىچىدە ئومۇملىشىپ كەتتى. قول بېرىپ كۆرۈشكەندە، ھەر ئىككى تەرەپ ئوڭ قولىنى بىر - بىرىگە ئۇزىتىپ، جۈپلەشتۈرگەندىن كېيىن يېنىك سىقىپ بىر نەچچە قېتىم يەڭگىل سىلكىيدۇ. بۇنداق كۆرۈشكەندە بىر - بىرىنىڭ قولىنى قاتتىق سىقىپ ئاغرىتىش - قوپاللىق ۋە ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. قول ئېلىپ كۆرۈشكەندە، ئاياللار قول ئۇزاتمىغۇچە ئەرلەر قول ئۇزاتماسلىقى كېرەك. شۇنىڭدەك كۆرۈشۈش پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، يامان نىيەت بىلەن ئاياللارنىڭ ئالدىقىنى غىدىقلاشقا، كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇۋېلىشقا بولمايدۇ. بۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئەدەپسىزلىك بولىدۇ.

ئۈچىنچى، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش: قېرىنداشلار، يارۇ - دوستلار، ئۆز ئارا قەدىردان كىشىلەر ئۇزاق ۋاقىت ئايرىلىپ كېتىپ قايتا ئۇچراشقاندا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدۇ. بۇنىڭ قائىدىسى: ئەرلەر بىلەن ئەرلەر، ئاياللار بىلەن ئاياللار، ئانا بىلەن بالا، ئاتا بىلەن بالا، ئاكا بىلەن ئۇكا، ئاچا بىلەن سىغىل، تەڭتۇش بىلەن تەڭتۇشلار باغرىنى باغرىغا يېقىپ يېنىك

قۇچاقلىشىدۇ، بىر - بىرىدىن ھال سورايدۇ. ياۋروپالىقلاردا ئەرلەر بىلەن ئاياللار مەيلى ئۆز ياكى يات بولسۇن، قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىۋېرىدۇ، لېكىن بىزدە ئاممىۋى سورۇنلاردا ئەرلەر بىلەن ئاياللار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەيدۇ. ھەتتا ئۆز ئايالى بولغان تەقدىردىمۇ قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشكە بولمايدۇ. بۇنداق قىلىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ قارايدۇ.

تۆتىنچى، سۆيۈپ كۆرۈشۈش: ئاتا - ئانا بىلەن بالىلار، ئاكا بىلەن ئۇكا، ئاچا بىلەن سىڭىل، ئەڭ يېقىن قېرىنداش، يار - بۇرادەرلەر ئۇزاق كۆرۈشمەي كېيىن ئۇچراشقاندا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپ، بىر - بىرىنىڭ پېشانىسىگە ۋە ئىككى مەڭزىگە سۆيىدۇ. لېكىن ئېغىزغا سۆيۈشكە بولمايدۇ. ئېغىزغا سۆيۈش بىر تەرەپتىن تازىلىق قاندىسىگە خىلاپ قىلسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۆرپ - ئادەتكە توغرا كەلمەيدۇ.

بەشىنچى، ئەرلەر بىلەن ئاياللارنىڭ كۆرۈشۈشى: ئادەتتە ئۆز ئارا مۇناسىۋىتى قويۇقراق بولغان ئەرلەر بىلەن ئاياللار ئۇچراشقاندا، كۆرۈشكۈچى ئەر ئايالغا قاراپ ئوڭ تەرىپى بىلەن سەل ئېگىلىپ، ئايالنىڭ يەلكىسىنى تۇتىدۇ، ئايال ئىككى ئالقىنى بىلەن ئەرنىڭ يەلكىسىنى سىلاپ، ئاندىن قولنى ئۆزىنىڭ يۈزىگە سۈرىدۇ، بۇ، ئۆز ئارا قىزغىن ھۆرمەت بىلدۈرگەنلىكنىڭ ئىپادىسى. ياشانغان ئاياللار ياش ئەرلەر بىلەن كۆرۈشكەندە، ئۇنى ئەركىلىتىش يۈزىدىن يەلكىسىگە يېنىك ئۇرۇپ قويىدۇ، بۇ مومايلارنىڭ ئانىلىق مېھرىنى بىلدۈرۈشى ھېسابلىنىدۇ.

ئالتىنچى، ئاياللار بىلەن ئاياللارنىڭ كۆرۈشۈشى: ئۇرۇق - تۇغقان ۋە ئۆز ئارا يېقىن بولغان ئاياللار كۆرۈشكەندە بىر - بىرىنى يېنىك قۇچاقلاپ مەڭزىنى مەڭزىگە ياقىدۇ. يېشى چوڭراق ئاياللار قىزلار بىلەن كۆرۈشكەندە پېشانىسىگە ياكى مەڭزىگە سۆيۈپ قويىدۇ. ناتونۇش ياكى ئانچە تونۇش بولمىغان

ئاياللار بىر - بىرى بىلەن كۆرۈشكەندە، ھەر ئىككى تەرەپ قولنىڭ ئۈچىنى بىر - بىرىگە تەڭكۈزۈپ، بېشىنى ئالدىغا سەل ئېگىپ، ئامانلىق سورىشىدۇ.

يەتتىنچى، چوڭ ياشلىق كىشىلەر بىلەن بالىلارنىڭ كۆرۈشۈشى: چوڭ ياشلىق كىشىلەر ئۆز يېقىنلىرىنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولۇپ بارغاندا، قائىدە بويىچە چوڭلار بىلەن كۆرۈشكەندىن تاشقىرى بالىلارنىڭ روھىنى ئۆستۈرۈش ۋە ئۇلارغا كۆرۈشۈش قاندىسىنى ئۆگىتىش ئۈچۈن، بالىلار بىلەنمۇ كۆرۈشۈش لازىم. بۇنىڭ ئۇسۇلى بالىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويۇش ياكى باش - كۆزلىرىنى سىلاپ قويۇشتىن ئىبارەت. قول ئېلىشىپ كۆرۈشىشىمۇ بولىدۇ. لېكىن چوڭلار قول ئۇزاتمىسا، كىچىكلەر قول ئۇزاتماسلىقى كېرەك.

تەكەللۈپ سۆزلىرى: سالاملىشىش ۋە كۆرۈشۈشتە ھال سوراش مەنىسىدىكى بىر مۇنچە تەكەللۈپ سۆزلىرى بولۇپ، بۇنى بىلىۋېلىش ۋە ئۆز جايىدا ئىشلىتىش لازىم.

ئۆز ئارا ئۇچراشقاندا سالاملاشقۇچى «سالامەتمۇسىز، ياخشى تۇرۇۋاتامسىز، ئۆي ئىچى تىنچلىقتۇ، بالا - چاقلار ئامانمۇ» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن ھال سورايدۇ. سالام قوبۇل قىلغۇچىمۇ: «خۇداغا شۈكۈر، ئۆزىڭىز سالامەت تۇرىدىڭىزمۇ، بالىلار سالامەت تۇرۇۋاتقاندى، ئۆيدىكىلەر سالام ئېيتتى، سىز بىلەن كۆرۈشمىگەنگە ئۇزۇن بوپتۇ» دېگەندەك تەكەللۈپ سۆزلىرى بىلەن ياندېشىدۇ.

ئىشك ئالدىدىن ئۆتكەن ياكى يولدا ئۇچراشقان كىشىلەردىن ھال سورىغاندا: «قاياقتىن كەلدىڭىز، ئۇچراشقىنىمىز بەك ياخشى بولدى. قېنى ئۆيگە كىرەيلى، خىزمىتىڭىزدە بولاي، ئۆيگە كىرىپ بىر پىيالە چاي ئىچىپ كېتىڭ» دېگەن سۆزلەر ئىشلىتىلىدۇ. ئۇچراشقىچىمۇ: «ئۆزىڭىز ياخشى تۇرۇۋاتامسىز، خوش، ئايرىم يوقلاپ كېلىمەن» دېگەندەك سۆزلەر بىلەن جاۋاب قايتۇرىدۇ.

ئومۇمەن، سالاملىشىش، كۆرۈشۈش، ئەھۋال سوراشلار بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدىغان بىر پۈتۈن گەۋدە بولۇپ، سالاملىشىپ كۈرۈشكەندىن كېيىن چوقۇم تەكەللۇپ سۆزلىرى بىلەن ھال - ئەھۋال سورىشى لازىم. بىر تەرەپ ھال - ئەھۋال سورىسا يەنە بىر تەرەپنىڭ جىم تۇرۇۋېلىشى ياكى ھەر ئىككى تەرەپنىڭ سالاملىشىپ كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن ھاڭغۇقنى قازاپ تۇرۇش كۆرۈشۈش كەيپىياتىنى سۇسلاشتۇرىدۇ. شۇڭا ھال - ئەھۋال سوراشتا قىزغىن، روھلۇق بولۇش كېرەك

سالاملىشىش خەلقىمىز ئۇزاق ئەسىرلەردىن بېرى ئەمەل قىلىپ كېلىۋاتقان ئۆرپ - ئادەتلىرىدىن بىرى بولۇپ، دەۋرلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بارغانچە مۇكەممەللىشىپ دەۋرىمىزگىچە يېتىپ كەلگەن. بىز قەدىمكى ئۇيغۇرلارنىڭ سالاملىشىش ئادەتلىرىنى «تۈركىي تىللار دىۋانى» ۋە «قۇتادغۇبىلىك» تىن كۆرۈۋالالايمىز. بۇ ئۇلۇغ ئەسىلەردە خەلقىمىزنىڭ بۇنىڭدىن مەن ئىلگىرىكى سالاملىشىش ئادەتلىرى تەپسىلىي خاتىرىلەنگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ياشلىرىمىز خەلقىمىزنىڭ سالاملىشىش ئەنئەنىسىگە قەتئىي تەۋرەنمەي ۋارىسلىق قىلىشى ۋە ئۇنى ماھىيىتىنى ئۆزگەرتىۋەتمىگەن ئاساستا تەرەققىي قىلدۇرۇپ، زامانغا لايىقلاشتۇرۇشى كېرەك.

خەلقىمىز ئارىسىدا سالام بېرىش ۋە سالامنى ئىلىك ئېلىش ھەققىدە مۇنداق بىر ھېكايە تارقالغان:

قەدىمكى زاماندا ئۆتكەن بىر پادىشاھ كۈنلەرنىڭ بىرىدە پۇقراچە كىيىنىپ، نەۋرىسىنى يېتىلەپ ئېكىنزارلارنى ئارىلاپ كېتىۋاتقىنىدا، بىر دېھقان ئۇنىڭ كىملىكىنى بىلمىسىمۇ، خۇش تەبەسسۇم بىلەن سالام بەجا كەلتۈرۈپتۇ. شاھ ئۇنىڭ سالىمىنى دەرھال ئىلىك ئېلىپ، يۈگۈرۈپ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭ يېرىلغان، قاداڭ باسقان ئالىقانلىرىنى چىڭ سىقىپ قىزغىن ئەھۋاللىشىپتۇ. قايتىشىدا نەۋرىسى شاھ بوۋىسىدىن:

— بوۋا، سىز بىر ئەلنىڭ شاھى تۇرۇپ، ئاشۇ ئەسكى چاپانغا نېمە ئۈچۈن شۇنچە ھۆرمەت كۆرسىتىسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شاھ نەۋرىسىدىكى ئىنسانىي تەربىيەنىڭ كەملىكىنى ھېس قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

— ئەي، ئەزىز پۇشتۇم، باشقىلارنى ھۆرمەتلىيەلگەن ئادەم ھۆرمەتكە سازاۋەر بولالايدۇ. ئېسىڭدە تۇت، بىر ئېغىز سەمىمىي سالام جاللاتىمۇ تەسىرلەندۈرەلەيدۇ...

ئەجدادلىرىمىز ئەلىمىساقىتىن بۇيان تونۇشسۇن - تونۇشمىسۇن، ئۇچراشقاندا تەشەببۇسكارلىق بىلەن سالاملىشىپ، بىر - بىرىنىڭ كۆيۈنۈشى، ھۆرمىتى، ھېسداشلىقىغا سازاۋەر بولۇپ كەلگەن. شۇڭا قانچىلىك ئالدىراش بولۇشمىزدىن قەتئىينەزەر، ئۆزئارا ئەنئەنە بويىچە تەمەنناسىز، سەمىمىي سالاملىشىشتەك گۈزەل ئەخلاقىمىزدىن مەھرۇم بولمىساق! بۇ تولىمۇ ئاددىي، ئەمما بەكمۇ مەزمۇندار ئۆتۈنۈش ئىكەنلىكى ھەمىشە ھەممەيلەننىڭ يادىدا بولغاي!

مۇھەممەد سادىق قەشقەرىينىڭ «ئادابۇسسالەھىن» (ياخشى كىشىلەر ئەدەپلىرى) ناملىق رسالىسىدە سالاملىشىشنىڭ قائىدە - تەرتىپلىرى مۇنداق بايان قىلىنغان:

سالامنىڭ ئەدەپلىرى بايانى. بۇنىڭدا 10 ئەدەپ بار:

بىرىنچى، ئىككى مۆمىن بىر - بىرىگە ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل كىلىپ قالغاندا، ئۇ مەيلى تونۇش ياكى ناتونۇش بولسۇن، سالام بىرىشلىرى لازىم.

ئىككىنچى، سالام بەرگەندە «ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم» دېيىش كېرەك.

ئۈچىنچى، جاۋاب بەرگۈچى «ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام» دېسە بولىدۇ، سالامغا جاۋاب بەرگەندە توختاپ قالماي جاۋاب بېرىش لازىم، سالامنىڭ جاۋابىنى سالام بەرگۈچى ئاڭلىغۇدەك ئاۋازدا بىرىش لازىم. ئەگەر ئىككى كىشى بىر بىرىگە بىرىنچى بولۇپ

سالام بەرگەن بولۇپ ، بىرى ئىلگىرى ، بىرى كېيىن سالام بەرگەن بولسا، جاۋاب بەرمىسىمۇ بولىدۇ. ئەگەر ئىككى سالام بىر ۋاقىتتا تەڭ بېرىلگەن بولسا، بىر - بىرىگە جاۋاب بولالمايدۇ. شۇڭا ھەر ئىككى تەرەپكە ئالاھىدە جاۋاب لازىم .

تۆتىنچى، ئەگەر كىشى بىر توپ جامائەتنىڭ ئالدىغا كىرسە ، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر كىشىنى ئالاھىدە ئاجرىتىپ سالام بېرىشكە بولمايدۇ، بەلكى ھەممە كىشىگە تەڭ سالام بېرىش لازىم. ئەمما كوچىدا ياكى بازاردا بىر كىشىگە خاس سالام بەرسە بولىۋىرىدۇ. ئەگەر جامائەت بىر كىشىگە سالام بەرگەن بولسا، سالام قوبۇل قىلغۇچى ھەممىنى تەڭ كۆزدە تۇتۇپ جاۋاب بېرىشى لازىم. ئەگەر ئۇلاردىن بىرسىنىلا نشانلاپ جاۋاب سالام بەرسە، باشقىلارنىڭ سالامى جاۋابسىز قالغان بولىدۇ. ئەگەر بىر كىشى يەنە بىر كىشىگە باشقا بىرسىدىن سالام ئېيتىپ بەرسە ۋە سالام ئېلىپ كەلگۈچى ئۇنى يەتكۈزسە، دەرھال جاۋاب سالام بېرىش كېرەك . ئەمما سالام ئېلىپ كەلگۈچىنى جاۋاب سالامغا قوشماسلىق ماقۇلدۇر. ئەگەر سالام خەت ئارقىلىق يوللانغان بولسا ، بۇنىڭغا جاۋاب سالام بېرىش كېرەك .

بەشىنچى، سالام بېرىلگەن ۋاقىتتا باشنى تۆۋەن قىلماسلىق كېرەك ۋە يەنە قول پۇتلاشتىش ، كۆكسى بىلەن ياكى باش لىڭشىتىپ ئىشارەت قىلماسلىق كېرەك . بۇنداق قىلىش خۇنۇك ۋە يېقىمسىزدۇر .

ئالتىنچى، سالامنى يۇقىرى ئاۋازدا بېرىش كېرەككى ، ئۇنى قارشى تەرەپ ئاڭلىسۇن ۋە ئۇمۇ ئاڭلىتىپ تۇرۇپ جاۋاب بەرسۇن، ئەگەر گاس كىشىگە سالام بېرىشكە توغرا كەلگەندە سالام ھەم ئاۋازلىق ، ھەم ئىشارەت ئارقىلىق بېرىلىشى لازىم، ئەگەر قول ئىشارىتى قىلىنمىسا مۇنداق سالامغا جاۋاب لازىم ئەمەس .

ئەگەر گاس سالام بەرسە، جاۋاب بەرگۈچى ھەم سۆز ھەم

ئىشارەت قىلىشى كېرەك. تىلسىزغا سالام بەرگەندە قول ئىشارىتى ئارقىلىق جاۋاب سالام بەرسە بولىدۇ، ئەگەر تىلسىز سالام بەرسە، جاۋابى تىل بىلەن قايتۇرۇلۇشى كېرەك . يەنە ئىشارەتمۇ قىلغىنى تۈزۈك.

يەتتىنچى، ئۇلۇغ (مەرتىۋىسى چوڭ) ئادەم كىچىككە ، ئاتلىق پىيادىگە ، مېڭىۋاتقان كىشى ئولتۇرغۇچىغا ، خوجايىن خىزمەتچىگە ، ئازچىلىق كۆپچىلىككە ئاۋۋال سالام بېرىشى لازىم. سەككىزىنچى، ئەگەر كۆپ كىشى بىر يېگانە چىرايلىق ئايالغا سالام بەرسە ياكى بىر يېگانە چىرايلىق ئايال بىر توپ ئەرلەرگە سالام بەرسە، ئۇ ئىككى خىل ئەھۋالدا سالامغا جاۋاب لازىمدۇر. بۇنىڭ شەرتى ئوتتۇرىدا پىتىنە بولماسلىقى كېرەك .

توققۇزىنچى، تۆۋەندىكى ئەھۋال ئاستىدا سالام بېرىشكە بولمايدۇ، جاۋابمۇ لازىم ئەمەس؛ ھاجەتخانىدىكى كىشىگە ، ئايالغا يېقىنلىق قىلىۋاتقان كىشىگە ، ئۇخلاۋاتقان كىشىگە ، ھامامدا يۇيۇنۇۋاتقان كىشىگە ، تائام يەپ تۇرغان كىشىگە ، پىتىنە تارقاتقۇچى ، پاسقى ناپاك ۋە زالىمغا ... سالام بەرمەسلىك ، ئەگەر ئۇلار سالام بەرسە جاۋاب بەرمەسلىك كېرەك .

ئونىنچى، ۋىدالىشىش (خوشلىشىش) ۋاقتىدا سالام بېرىش سۈننەتتۇر، بولۇپمۇ ئۆلىمالار ئالدىدا بۇ تېخىمۇ زۆرۈر .

ئۈچىنچى پەسىل : ئۇچرىشىش (مۇلاقات) ئەدەپلىرى بايانىدا، بۇنىڭدا ئالتە ئەدەپ بار : بىرىنچى، ئۇچراشقاندا كۆرۈشۈش لازىم. ئىككىنچى، ئىككى ئالىقانىنىڭ يۈزى بىلەن كۆرۈشۈش ، قول ئۇچى بىلەن ئەمەس، يەنى ئىككى تەرەپ ئالىقانىنى بىر - بىرىگە تەڭگۈزۈشى كېرەك. كۆرۈشۈشنى بىرىنچى باشلىغان كىشى ھەمراھى قولىنى تارتىمىغىچە قولىنى تارتىمىسى كېرەك، ئۈچىنچى، كۆرۈشۈش ۋاقتىدا يۈزنى ئوچۇق تۇتۇش لازىم...ئالتىنچى، بىئەدەپ، زالىم ، پاسقى ناپاك، بۇزۇق ئەر كەك بىلەن قول بېرىپ كۆرۈشۈشتىن ساقلىنىش لازىم .

تۆتىنچى پەسىل: قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈش ۋە قول سۆيۈش ئەدەپلىرى بايانىدا ، بۇنىڭدا تۆت ئەدەپ بار : بىرىنچى ، سەپەردىن كەلگەندە ئۆزىنى كۆرۈپ تۇرغان كىشىلەر بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشى لازىم ، ياش ئوغلانلارنى ھەم قۇچاقلاپ ، ھەم يۈزىدىن سۆيۈپ كۆرۈشسە جائىزدۇر. ئەمما بۇزۇق ئەركەكنىڭ ساھىبجاماللار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈشى مەنئى قىلىنغان ئىشتۇر. مەيلى مۇساپىر، مەيلى مۇجاۋىر (شۇ جايدا دائىملىق تۇرغۇچى) بولسۇن، ھېچكىم ئۇلار بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەسلىكى لازىم. ئىككىنچى، مۇجاۋىرلار كۈندىلىك ئۇچراشقان چاغلىرىدا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمىسىمۇ بولىدۇ. ئارىلىقتا نەچچە كۈنلەر ئۆتكەن بولسا، مەيلى. ئۈچىنچى ، سالىھ (ياخشى) كىشىلەرنىڭ قولىنى سۆيۈمەك كۆرۈشۈش ۋاقتىدا مۇستەھەب (ياخشى ئىش)دۇر. تۆتىنچى، كۆرۈشۈش ۋاقتىدا ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ قولىنى سۆيسە بولىدۇ.

سەۋر

سوئال: سەۋرنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟ نېمىشقا كىشىلەر سەۋر قىلىشقا ئۈندىلىدۇ؟

جاۋاب: سەۋر — بېشىمىزغا كەلگەن بالا — قازالارغا چىداپ تاقەت قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ھەر قانداق ئىشتا سەۋر ۋە سوغۇق قانلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىش لازىم. چۈنكى بېشىمىزغا كېلىدىغان بالا — قازا، زەخمەت ۋە مۇشەققەتلەرنىڭ ھەممىسى تەقدىر ئىرادە بىلەن بولىدىغانلىقى ئۈچۈن بۇلارغا سەۋر سىزلىك قىلىغان كىشىلەر ئەجىردىن قۇرۇق قالىدۇ. سەۋر ئىنسانلار ئۈچۈن بۈيۈك بىر پەزىلەتدۇركى، سەۋر قىلغۇچى كېيىن چوقۇم ياخشى كۈنگە ئېرىشىدۇ ۋە بۇنىڭ مۇكاپاتىنى ئالىدۇ.

ئىنسان ھەر قانداق ئىشتا سەۋرچان ۋە چىداملىق بولسا، مەقسىتىگە تىنچ ۋە راھەتتە يېتىدۇ ۋە ھەمىشە ساڭا دەتتە ياشايدۇ.

نەپسىنى سەۋر بىلەن بويسۇندۇرغان كىشى ھەر قانداق ئىشتا ئالدىراقسانلىق قىلماي، ئەستايىدىل ھەرىكەت قىلىدۇ. نەپسىنى ھالاكەتتىن، مەغرۇرلۇقتىن ساقلايدۇ. سەۋر شۇنداق بىر كۈچلۈك نەرسىدۇركى، شەھۋەتنى ئىپپەتكە، غەزەپنى شىجائەتكە، قاتتىقلىقنى ياۋاشلىققا، چوڭچىلىقنى كەمتەرلىككە، يامانلىقنى ياخشىلىققا ئايلاندۇرۇشقا قادىردۇر.

بىلگىنىكى، سەۋرنىڭ خاسىيىتى ۋە مەنپەئىتى ھېسابسىزدۇر. سەۋر شۇنداقكى، مۇسبەت ۋە بالا كۈنلىرىدە داد — پەرياد قىلىنمايدۇ، دەرد ئىچىگە يۈتۈلىدۇ ۋە قاپاق سېلىنمايدۇ، چىراي

ئۆزگەرتىلمەيدۇ. بۇنىڭ يەنە بىر كۆرۈنۈشى شۇنداقكى، ئادەملەر ئارىسىدا بىچارىلىكتىن شىكايەت قىلىنمايدۇ، تاقەت ۋە چىدام يولى تۇتۇلىدۇ.

زۇننۇن مىسىرى ئېيتىدۇ: «سەۋر — بارلىق مېھنەت ئېغىرلىقىنى مەردانە يېڭىش، بىچارە ۋە ئاجىز بولسىمۇ، ئۆزىنى دۆلەتمەندەك تۇتۇش، كۆرۈنگەنلا كىشىگە ئەھۋالى ھەققىدە شىكايەت قىلىۋەرمەسلىك، غەملىك كۈنلەردىمۇ ئۆزىنى خەندان ۋە خۇش چىراي قىلىپ كۆرسىتىشتۇر.»

سوئال: سەۋرنىڭ پەزىلەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: سەۋر — كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۇچرايدىغان تۈرلۈك قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرىش، ئاڭلىغان نالايىق سۆزلەرگە ۋە كۆرگەن قايغۇ — ئەلەملەرگە تاقەتسىزلىك قىلماي، چىداملىق بولۇشتۇر. سەۋرنىڭ ئىلكىنى چىڭ تۇتقان ئادەم مۇراد — مەقسىتىگە يەتمەي قالمايدۇ. قايغۇ — ھەسرەتنىڭ دامىغا ئېلىنغان كۆڭۈل سەۋر تۈپەيلىدىن ئازاد بولىدۇ. سەۋر كىشىگە بەخت — سائادەت ئىشىكىنى ئاچىدۇ.

سەۋر سۆھبىتى زېرىكەرلىك كۆرۈنۈشىمۇ، كېيىن مۇراد — مەقسەتنى ھاسىل قىلىپ، شادلىق بەخش ئەتكۈچى يولداشتۇر. سەۋر ئاچچىق دورىدەك تۈيۈلىدۇ، لېكىن كېيىنچە سەھەت — سالامەتلىك كەلتۈرىدۇ. سەۋر ھىجران تۈنلىرىدەك ئۇزاق ھەم قاراڭغۇ بولسىمۇ، ئاقىۋىتى ۋاسالدىر.

فەرىدىدىن ئەتتار مۇنداق دەيدۇ: دۇنيادا سەۋرلىكلىرىدىن بولۇشنى ئىستىسەڭ ماڭ، قوپاللىقلارغا ئۇچراشتىن قاچما.

بالا ۋە پالاكەت ۋاقتىدا يۈزۈڭنى ئېتىۋېلىپ، ئۆزۈڭنى سەۋرلىك قۇللاردىن ھېسابلىما. سېنىڭ سەۋرنىڭ شىكايەتسىز بولسا، مەقبۇلىدۇر. ئەگەردە، ۋاقتىدا سەۋرلىك ئەمەسسەن. ھەقىقىي ئەرەنلەر ئارىسىدا ھالىغا شۈكۈر قىلغان قۇللاردىن

ھېسابلانمايسەن. دەرۋىشلىكتىن ساڭا بىر خۇشاللىق كەلمىگەن بولسا، تەڭرى پېقىرلىرى بىلەن يېقىنلىق ئىددىئاسىدا قانداق تېپىشالايسەن؟ سېنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىڭ تەڭرى پەرىمانى بىلەن بولسىمۇ، خىزمەت سەۋەبىدىن كۆرىدىغان ھۆرمەت بەك كەڭ بولۇر.

قۇل خىزمەت سەۋەبىدىن ئەبەدىي ئالەمگە ئېرىشىشىمۇ، ھۆرمەت سايىسىدە تەڭرىسىگە يېتەلەيدۇ. خىزمەتتە ئېرىشكەن ھۆرمەت كۆڭۈل ياشىناتقۇچىدۇر. خىزمەت قىلغان بەختىيار ئىنساندۇر. بالام: قاچان مۇۋاپىق بولمىغان ئىشلار ئەتراپىدا يۈرۈشتىن ۋازكەچسەڭ، ساڭا ئۇ چاغدا سەۋردىن لاپ ئۇرۇش يارىشۇر. ئەمما پاراغەت ۋە خۇشاللىق كۈنلەرنى ساقلىساڭ، بالالارغا سەۋر قىلىش بىلەن ھېچقانداق بىر نەرسىگە ئېرىشەلمەيسەن.

سۆھبەت ئەھلىنىڭ ئەدەپلىرى

سوئال: سۆھبەت ئەھلى رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك ئەدەپلەر قايسىلار؟

جاۋاب: كۆڭۈل تارتقان دوست - بۇرادەرلەر، مەلۇم كەسىپ ئايرىمىسى بويىچە يىغىلىشقان كەسىپداشلار پات - پات مەجلىس قۇرۇپ سۆھبەت ئۆتكۈزۈش قەدىمدىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئېسىل ئادەتلەرنىڭ بىرىدۇر. سۆھبەت سورۇنىدا ئۆزىنى قانداق تۇتۇش، قانداق ئەدەپلەرگە رىئايە قىلىش ھەققىدە خەلقىمىزدە مۇكەممەل قاراش ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەن، بۇ ھەقتە يېزىلغان رسالىلەرمۇ ئاز ئەمەس. بىز تۆۋەندە مۇھەممەد سادىق قەشقەرىينىڭ «ئادابۇسسالھىن» (ياخشى كىشىلەرنىڭ ئەدەپلىرى) ناملىق ئەسىرىدىن مىساللارنى كەلتۈرىمىز:

سۆھبەت ئەھلىگە لازىملىق ئەدەپلەر:

بىرىنچى، سۆھبەتنى خالىي جايدا ئۆتكۈزۈش، ياخشى نىيەت بولۇش، يەنى غەزەپسىز بولۇش لازىم؛ ئىككىنچى، تاھارەت بىلەن بولۇش لازىم؛ ئۈچىنچى، كىيىم - كېچەك ۋە بەدەننى پاكىز، خوشبۇي تۇتۇش، بەتبۇي نەرسىلەرنى سۆھبەت ئورنىدىن يىراق تۇتۇش لازىم. چۈنكى سۆھبەتلەشكۈچىلەرنىڭ تەبىئىتى خىرە بولۇپ قالمىسۇن. شۇنىڭدەك سۆھبەت ۋاقتىدا چىشىنى چىرىگەن نەرسىلەردىن تازىلاش، ئېغىزنى خام پىياز، سامساق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش بەتبۇي نەرسىلەردىن خالىي قىلىپ دوستلارنى نەپەرەتلىنىشتىن ساقلاش لازىم؛ تۆتىنچى، ياخشىلار سۆھبىتىگە زوقمەن بولۇش لازىم؛ بەشىنچى، زىكرى سۆھبەت ۋاقتىدا

سۆھبەتداشلار ھالقا شەكلىدە ئولتۇرۇشى كېرەك. بۇنىڭ بىر نەچچە خىل پايدىسى بار: بىر - بىرىگە يۈزمۇ يۈز ئولتۇراالايدۇ، بىر - بىرىگە نەزەر سېلىشالايدۇ، بۇنداق ئولتۇرغاندا يۇقىرى - تۆۋەنلىك بىلىنمەيدۇ، ھەممە ئادەم ئىمتىيازسىز ھالدا بىر خىل ئولتۇراالايدۇ، ئەگەر سۆھبەتلەشكۈچىلەر ئارىسىدا بىرەر ئۇلۇغ (مۆتىۋەر) كىشى بولسا، باشقىلار يۈزلىرىنى ئۇنىڭغا قىلىپ ئولتۇرۇشى كېرەك. ئەگەر ئىككى كىشى سۆھبەتلەشكەن بولسا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ۋە تىزمۇ تىز ئولتۇرۇشى كېرەك؛ ئالتىنچى، ھالقىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرماسلىق كېرەك، ئەگەر زۆرۈرىيەت بولسا، جۈملىدىن بىر كىشىگە زۆرۈر سۆزى ياكى بەجا كەلتۈرۈشكە تېگىشلىك بىرەر خىزمىتى بولسا ئولتۇرمىسۇ بولىدۇ؛ يەتتىنچى، مەجلىستە ئەدەپ، ھۆرمەت بىلەن ئولتۇرۇش كېرەك. سۆھبەت ئەھلى ئولتۇرىدىغان يەرنى كەڭ قويۇش، تىزنى ئۆزگىلەرنىڭ تىزىغا قويۇۋالماسلىق، رازىلىقىنى ئالماي تۇرۇپ ئىككى كىشىنىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىپ ئولتۇرۇۋالماسلىق كېرەك؛ سەككىزىنچى، سول قولىنى ئارقىسىدىن يەرگە قويۇپ، تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرماسلىق كېرەك، ئەگەر ئولتۇرۇشقا توغرا كەلسە تىزنى كۆتۈرۈپ ياكى چازا قۇرۇپ ئولتۇرسا بولىدۇ. تىزنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرۇش دېگىنىمىز ئىككى تىزنى كۆتۈرۈپ ئىككى قولى بىلەن پاقىقىنى تۇتۇپ ئولتۇرۇش دېمەكتۇر؛ توققۇزىنچى، سۆھبەت ئەھلى كىرگەن ۋە چىققان ۋاقتىدا ئورنىدىن تۇرۇش لازىم؛ ئونىنچى، مۆتىۋەر كىشىنى يۇقىرى ئولتۇرغۇزۇش ۋە ئۇنىڭغا سالام بېرىش لازىم، بەلكىم ھەرقانداق كىشىنى ئۆزىدىن ئەلا بىلىپ ئۇنىڭغا سالام بېرىش كېرەك؛ ئون بىرىنچى، ئەدەپسىز سۆز ۋە قىلىقلاردىن، يامان ھەرىكەتتىن ۋە ۋە ئورۇنسىز سۆكۈناتتىن ساقلىنىش كېرەك؛ ئون ئىككىنچى، ئۇلۇغ ۋە كىچىكلەرنىڭ ھەر قايسىسىنى ئۆز مەرتىۋىسىگە لايىق ھۆرمەت قىلىش، قېرى كىشىلەرنى ئاتا ئورنىدا كۆرۈپ، ئۇلارنى

ھۆرمەت قىلىش لازىم . يىقىن كىشىلەرنى ئاكا - ئۇكا قاتارىدا كۆرۈپ ، ئۇلارغا ياخشى مۇئامىلە قىلىش ۋە ئىززەت - ھۆرمىتىنى قىلىش لازىم. كىچىكلەرنى ئۆز پەرزەنتى قاتارىدا كۆرۈپ ئۇلارغا شەپقەتلىك بولۇش، نەسەت قىلىش ۋە ئەدەپلىك مۇئامىلە قىلىش لازىم. ئۇلارنى ياخشى ئىشلارغا دالالەت قىلىش كېرەك. لېكىن بۇزۇق كىشىلەرنىڭ سۆھبىتىدىن پەرھىز قىلىش، ئەگەر زۆرۈرىيەت تۈپەيلىدىن ئۇلارنىڭ سۆھبىتىگە قاتنىشىپ قالغان تەقدىردە كۆزىنى ۋە كۆڭلىنى ئۇلاردىن ساقلاش كېرەك؛ ئون ئۈچىنچى ، كەمتەر كىشىلەرگە كەمتەر بولۇش، كەمتەر ۋە ياخشىلىق قىلغۇچى كىشىلەرگە ئېھسان ۋە خەيرلىك دۇئا قىلىش لازىم؛ ئون تۆتىنچى، ئەگەر جامائەت سورۇنلىرىدا چۈشكۈرۈك كەلسە ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە پەس ئاۋازدا مۇلايىم چۈشكۈرۈش، ئاغزىغا يېڭىنى ياكى باشقا بىر نەرسىنى تۇتۇۋېلىش لازىم... ئون توققۇزىنچى، چۈشكۈرۈك كەلگەنلىكى مۇقەررەر بولسا، مۇۋاپىقراق مەسلىھەت شۇكى، ئۈچىنچى قېتىملىق چۈشكۈرۈكتە تۇمۇ (زۇكام) تەگكەن - تەگمىگەنلىكىنى سوراش لازىم؛ يىگىرىمىنچى، سۆھبەت ئەھلىگە چىن كۆڭۈل ۋە رىغبەت بىلەن ئۆزى خىزمەت قىلىشى كېرەك؛ يىگىرمە بىرىنچى، سۆھبەت ئەھلىدىن ھېچ نەرسىنى ئايىماسلىق، ئۇلاردىن ھېچ بىرىگە خىزمەت بۇيرۇماسلىق لازىم؛ يىگىرمە ئىككىنچى، مەينەت ۋە تۆۋەن خىزمەتلەردىن، جۈملىدىن خالىسىجاي (تاھارەتخانا) نى تازىلاش، تاھارەت چالمىسى تەييارلاش ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش خىزمەتلەردىن ھەرگىزمۇ ئار ۋە نومۇس قىلماسلىق كېرەك؛ يىگىرمە ئۈچىنچى، قىلغان خىزمىتىگە مىننەت قىلماسلىق، بەلكى ئۆز خىزمىتىنى سۆھبەت ئەھلىنىڭ قوبۇل قىلغانلىقىدىن بەكمۇ خوشال بولۇش ۋە مىننەتدار بولۇش لازىم؛ يىگىرمە تۆتىنچى، ئاشنا ۋە يېگانە سۆھبىتىدە ئوچۇق چىراي، چۈچۈك تىل بولۇش لازىم ، بۇ گۈزەل ئەخلاق ۋە چىرايلىق ئەدەپنىڭ

ئەۋزىلى ھېسابلىنىدۇ؛ يىگىرمە بەشىنچى، گام سۆزدە، گام ھەرىكەتتە سۆھبەت ئەھلىگە مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ئىشلارغا يول قويۇشقا بولمايدۇ؛ يىگىرمە ئالتىنچى، ئۆز مۈلكىنى سۆھبەت ئەھلىدىن ئايىماسلىق، بەلكى ئۇلارنى ئۆزىنىڭ مۈلكىدەكلا ياخشى كۆرۈش لازىم؛ يىگىرمە يەتتىنچى، سورۇنغا ئاتالغان ھەدىيە كەلسە، ئۇ گەرچە ئۇلۇغلاردىن كەلگەن تەقدىردىمۇ «ئەل ھەدىيە مۇشتەرىكۇن» (ھەدىيە كۆپچىلىككە تەئەللۇق) نىڭ ھۆكۈمى بويىچە ھەممە كىشىنى ئۇنىڭغا شېرىك قىلىش كېرەك، ئەگەر ئۆزى بىلەن مۇلازىملار سورۇنىدا بولمىسا، ئۇلارنىڭ نېسىۋىسىنى ئېلىپ قويۇش لازىم؛ يىگىرمە سەككىزىنچى، دوست - بۇرادەرلىرىدىن سەۋەنلىك ئۈتۈلگەن بولسا ئۇلارنى ئەپۇ قىلىش، ئۇلارنى ئۆزىڭىزغا ھەلىق ئېيتقۇزماسلىق ۋە ئەيىبىنى يۈزىگە سالماسلىق لازىم؛ يىگىرمە توققۇزىنچى، ئەگەر بۇرادىرى بۇزۇقچىلىق قىلغان بولسا، بىرەر خىلۋەتكە چاقىرىپ نەسەت قىلىش ۋە توۋا قىلدۇرۇش كېرەك؛ ئوتتۇزىنچى، ئەگەر سۆھبەتداش ئۆلىپتىدىن بىرەر يامان ئىش ئۆتۈلگەن ياكى بىرەر قەبىھ ھەرىكەت سېزىلگەن بولسا، بۇنداق ئىشلارنى يوقىتىشقا ھەرىكەت قىلىش لازىم؛ ئوتتۇز بىرىنچى، ئەزىزلەرنىڭ نەسەت ۋە پىكىرلىرىنى مىننەتدارلىق بىلەن قوبۇل قىلىش لازىم.

بەزى قىلىق ۋە ئەھۋاللار كۆرۈلسە، سۆھبەت ئەھلى ئۇلاردىن قېچىش لازىم. بۇلار: بىرىنچى، ئەگەر كۆڭلى سىزنىڭ سۆھبىتىڭىزدىن پەرىشان بولۇپ، خاتىرجەملىكى بۇزۇلسا، ئۇنداق كىشى بىلەن سۆھبەت قىلماڭ؛ ئىككىنچى، سۆھبەت ۋاقتىدا ئەسنىمەسلىك، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئەسنەكنى توختىتىشقا ھەرىكەت قىلىش لازىم. بۇنىڭ چارىسى: يۇقىرىقى چىش بىلەن ئاستىنقى لەۋنى مەھكەم چىشلەپ تۇرۇش. ئەگەر بۇنىڭ بىلەنمۇ تۈزلەلمىسە، سول قول ياكى يېڭى بىلەن ئاغزىنى تۇتۇۋېلىش كېرەك؛ ئۈچىنچى، سۆھبەت ۋاقتىدا ئويۇغۇغا

كەتەسلىك؛ تۆتىنچى، مەجلىستە (سورۇندا) ئۆزىنى باشقىلاردىن ئالاھىدە تۇتماسلىق؛ بەشىنچى، بىر كىشى سۆزلەپ تۇرغان ۋاقىتتا سۆزلىمەسلىك، تاكى ئۇنىڭ سۆزى تامام بولمىغىچە؛ ئالتىنچى، سۆھبەت ۋاقتىدا سۈكۈت قىلىپ جىم ئولتۇرۇۋالماسلىق، ھەتتا بىر كۈن تامام سۈكۈتتە بولۇش يامان ئادەت ھېسابلىنىدۇ؛ يەتتىنچى، كۆپ سۆزلىمەسلىك؛ سەككىزىنچى، سۆزلەشتە تەكەللۇپ قىلماسلىق، بۇ — چىرايلىق سۆزلەش (پاساھەت) ۋە سۆزدە بالاغەت (يېتۈكلۈك) ئۈچۈن ... توققۇزىنچى، سۆھبەتداشلار بىلەن جەڭگى - جېدەل قىلماسلىق، ئەگەر پىتىنە - پاسات يۈز بەرگەندە، بەس - مۇنازىرە قىلسا بولىدۇ. شۇنى بىلىۋېلىش كېرەككى، بۇرادىرى بىلەن ئۈچ كۈندىن ئارتۇق جۇدالىق قىلىش (ئايرىلىش، ئاداۋەت تۇتۇش) توغرا ئەمەس. ئەگەر ئىككىسى ئوتتۇرىسىدا دۇنيا ئىشلىرى سەۋەبى بىلەن جۇدالىق پەيدا بولغان بولسا، ئاتا پەرزەنتىدىن، ئۇستاز شاگىرتىدىن، ئەر خۇتۇندىن بۇنىڭ مىسالدا ھېكمەت مۇلاھىزە قىلىپ، ئۈچ كۈندىن زىيادە جۇدالىق قىلسا جائىزدۇر. ئۇنىڭ ئۆلچىمى يوقتۇر. سادىق تالىپقا (ئوقۇغۇچىغا) نىسبەتەن ئېيتقاندا، ھەر قانچە ئاچچىقى كەلگەن تەقدىردىمۇ ئۆز غەزىپىنى بېسىۋېلىشى شەرت؛ ئون بىرىنچى، دوست - پارانلىرىغا ئارتۇقچە خۇشامەت قىلماسلىق؛ ئون ئىككىنچى، سۆھبەتداشلارغا كۆپ مازاق ۋە ياپتا گەپ قىلماسلىق، نورمال مۇناسىۋەتتە بولۇش لازىم، گاھىدا راست سۆزلەر بىلەن ئەتراپتىكىلەرنى كۈلدۈرسە، بۇنىڭ يامىنى يوق. بالىلارغا تىلىنى چىقىرىپ ھەرىكەت قىلىپ، ئۇلارنى خوشال قىلىشنىمۇ بولىدۇ؛ ئون ئۈچىنچى، ھېچكىمنىڭ غەيۋىتىنى قىلماسلىق ۋە غەيۋەتكە قۇلاق سالماسلىق كېرەك. بىر كىشىنىڭ ئارقىسىدىن ئۇنىڭ كۆڭلى خالىمايدىغان ئىشلىرى ئۈستىدە سۆزلەش غەيۋەت دېيىلىدۇ. تۆۋەندىكىدەك ئەھۋالدا غەيۋەت قىلسا جائىزدۇر: مەزلۇم (ئېزىلگەن) كىشى زۇلۇم

ئۈستىدىن پادىشاھقا شىكايەت قىلسا، تېنىۋالدىغان ئىشنى قىلىدىغان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن سۆزلەپ ئۇنى جازالىسا، يامان ئىشلارنىڭ يامانلىقىدىن كىشىلەرنى ئاگاھلاندۇرسا، پاسىق كىشى ئاشكارا ھالدا پىتىنە - پاسات تېرىسا ۋە يامان ئىشلارنى قىلسا، بۇنداق قىلىشتىن نومۇس قىلمىسا، بىر كىشىنىڭ لەقىمى قەبىھ بولۇپ ئالغاي، قىزىل كۆز، سىڭاكوۋز، قارىغۇ، گاس، چۇلاق ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش لەقىمىلەر بىلەن مەشھۇر بولغان بولسا ئۇنى ئەيىبلەش ۋە ھاقارەتلەش ئۈچۈن لەقىمى بىلەن چاقىرىش ياماندۇر؛ ئون تۆتىنچى، مەجلىستە، جامائەت سورۇنىدا ئىككى كىشى بىر - بىرىنىڭ قۇلقىغا پىچىرلاپ پىنىھان سۆزلەشمەسلىكى كېرەك، يەنە شۇنداق تىل بىلەن سۆزلىشىشكە بولمايدۇكى، مەجلىس ئەھلى ئۇ تىلنى بىلىدىغان ۋە بەزىلەر بىلمەيدىغان بولسا، ئەگەر زىياپەت ئۈستىدە تاماق تەرتىپى توغرىلۇق زىياپەت بەرگۈچى ياكى ئۇنىڭ خادىمى پىچىرلىشىپ سۆزلەشسە جائىزدۇر. ئىككى كىشى بىر مەسىلە ئۈستىدە بىر - بىرىگە سىر ئېيتماقچى بولسا، ئۇنىڭغا ئۈچىنچى كىشى ئارىلاشماسلىق ۋە ئۇلارنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالماسلىقى لازىم.

سۈكۈت

سوئال: سۈكۈت قىلىشنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟
سۈكۈت قىلىشنى نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئەۋزەل دەيمىز؟

جاۋاب: سۈكۈت قىلىش لايىق بولغاندا سۆزلەش، لايىق بولمىغاندا جىم تۇرۇش، ئېغىز ئاچماسلىق، ئىپادە بىلدۈرمەسلىكنى كۆرسىتىدۇ. سۈكۈت قىلىش ئادەمنى نۇرغۇن خاپىلىقلاردىن، كېلىشمەسلىكلەردىن، تىلدىن بارلىققا كېلىدىغان خەۋپ - خەتەرلەردىن ساقلايدۇ. شۇڭا، ئاقىللار سۈكۈت قىلىشنى ئىزچىل ھالدا تەكىتلەپ كەلمەكتە.

سۈكۈت قىلىش ئادەمنى كۆپ سۆزلەپ خاتالىشىپ قېلىشتىن، باشقىلارنىڭ كۈلكىسىگە قېلىشتىن، نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىشتىن ساقلايدۇ. قايسى يەردە، قانداق سورۇندا سۈكۈت قىلىشنى بىلىشىڭىز، ئورۇنسىز غەيۋەت - شىكايەتتىن، جېدەل - غوۋغادىن قۇتۇلۇپ قالالايسىز. بىرى بىر ياخشى كىشى ھەققىدە غەيۋەت قىلىۋاتقان بولسا، سۈكۈت قىلىشنى بىلىشىڭىز، چوقۇم ئۇنىڭغا ئارىلىشىپ قالمايسىز؛ ئەھلى - جامائەت سورۇنىدا سۆھبەت يامان تەرەپكە بۇرۇلۇپ قالسا، بۇ چاغدا سۈكۈت قىلىشنى بىلىشىڭىز، خاتالىشىپ قېلىشتىن، ئۆز ۋىجدانىڭىزغا مۇخالپ ئىش قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنىۋالالايسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن سۈكۈت ھەر بىر كىشىگە ناھايىتى مۇھىم.

نۇرغۇن كىشىلەر قانداق يەردە قانداق سۈكۈت قىلىشنى بىلمىگەچكە، ئورۇنسىز جېدەل - غوۋغاغا، ئورۇنسىز ئىشلارغا، غەيۋەت - شىكايەتكە ئارىلىشىپ قېلىپ، بېشىغا بىكاردىن - بىكارغىلا بالا تېپىۋالىدۇ. بەزىلەر ئەقىل ئىشلەتمەي، سۈكۈت

قىلىشنىڭ ئورنىغا تەنتەكلىك قىلىپ، ئاغزىنى چىڭ يۇممىغانلىقى ئۈچۈن، تالاپەتكە ئۇچرايدۇ. شۇڭا، ئۆلىمالار بىزگە سۈكۈت قىلىشنى ئالاھىدە تاپىلايدۇ.

مېنىڭ بىر تونۇشۇم بولۇپ، ئۇنىڭ زېھنى قۇۋۋىتى نۇرغۇن تۇراتتى، ھەرقانداق ئىشنى قىلسا گۈل كەلتۈرۈۋېتەتتى. ئەمما ئۇ ناھايىتى تەنتەك، نۇرغۇن كىشى بار يەردە پەقەتلا ئاغزىنى باسالمايدىغان بولغاچقا، بەزىلەرگە بىرەر ئىشنى قىلىپ بېرىش ھەققىدە ۋەدە بەرسە، يەنە بەزىلەرنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ بىلمەنلىك قىلاتتى، يەنە بەزىلەرگە بەزى ئىشلارنى قىلىشنىڭ يولىنى كۆرسىتەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا موھتاج كىشىلەر كۆپىيەتتى، كۈندە دېگۈدەك ئۇنىڭ ئۆيىدىن «ھېلىقى ۋەدە ئىشنى قىلىپ بەرسەڭ» دەيدىغانلار ئۈزۈلمەيتتى. شۇنىڭ بىلەن كۈن بويى ئالدىراش يۈرەتتى، ھېچقايسى ئىشنى كۆڭۈلدىكىدەك پۈتكۈزەلمەيتتى، شۇ تەرىقىدە يۈرۈپ ھېرىپ ھالىدىن كېتەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە كۆپچىلىك سورۇنلىرىدا يەنە تەنتەكلىك قىلىپ بەزىلەرگە ئېغىر تېگىپ سالاتتى، بەزىلەرنىڭ كونا ئىشلىرىنى چۇۋۇيتتى، بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن كىشى ئۇنىڭغا ئىچىدە غۇم ساقلاپ يۈرەتتى، پۇرسەت بولسا ئۇنى جايلاشنىڭ كويىغا كىرگەندى. شۇنداق قىلىپ سۈكۈت قىلىشنى بىلمەيدىغان بۇ كىشى ناھايىتى كۆپ چاپا تارتىۋالدى. كېيىن بىرمۇنچە يېقىن - يورۇقلارنىڭ سەمىمىي نەسىھىتى، ياردەم بېرىشى بىلەن سۈكۈت قىلىشنى ئۆگىنىۋېتىدى، بۇنىڭ تېزلا ئۈنۈمى كۆرۈلدى. قىلالايدىغان ئىشقا ۋەدە بەردى، ئاڭلاپ قالغان، قىلالمايدىغان ئىشقا ۋەدە بەرمىدى. بۇنىڭ بىلەن تۇرمۇشىمۇ ئىزىغا چۈشتى.

دېمەك، سۈكۈت قىلىش بىلەن سۈكۈت قىلماسلىقنىڭ پايدا - زىيىنى يۇقىرىقى مىسالدىكىگە ئوخشاش روشەن پەرقلىنىدۇ. شۇڭا، ئۆلىمالارنىڭ نەسىھىتىگە قۇلاق سېلىپ ئاغزىمىزغا

سۈكۈت مۆھرىنى بېسىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ئىشلىرىمىز كۈنسېرى روناق تاپىدۇ. فەرىدىدىن ئەتتار سۈكۈت قىلىشنىڭ پايدىسى ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ:

ئەي قېرىنداش، سەن ھەقىقىي ئىزدەيدىغان ئىنسان بولساڭ تەڭرى بۇيرۇقىدىن باشقا ئىشقا ئېغىز ئاچما. ھەرقانچە كۆپ بىلىمنىڭ بار بولسىمۇ، ئاغزىڭغا سۈكۈت مۆھرىنى باس. بالام، نەسەبەتنى ئاڭلا، قۇتۇلۇشنى ئىستىسەڭ تىلىڭنى تارت. كۆپ گەپ قىلىدىغانلارنىڭ كۆكرەك قەپسىدە يۈرىكى كېسەلدۇر. ئەقىللىقلارنىڭ ئادىتى سۈكۈت، جاھىلىنىڭ ئادىتى ئۇنۇتقا قىلىقتۇر. ئادەمگە غەيۋەت ۋە يالغانچىلىققا قارىغاندا سۈكۈت كېرەكتۇر. توختىماي سۆزلەشكە ئادەتلەنگەن كىشىلەر ئەخمەقتۇر. قېرىندىشىم، ھەقىقىي ياد ئەتمەكتىن باشقا سۆز سۆزلىمە. توغرا سۆزنىمۇ خەلقنى خاتالاشتۇرۇش يولىدا سەرپ قىلما. توختىماي سۆزلەشكە ئادەتلەنگەنلەرنىڭ قانداق ھۈنەرى بار بولسا، ھەممىسىنى مۇشۇ ئىش ئۈچۈن سەرپ قىلار. كۆپ سۆزلەش يۈرەكنى بەدەن ئىچىدە ئۆلتۈرۈر. ئۇنداق سۆزلەر كۆپىنچە غەيۋەت - شىكايەتتىن باشقا نەرسە بولماس. سەنئەتلىك سۆز سۆزلەشكە كۈچەيدىغانلارمۇ كۆڭۈللەرگە ئىز تىراپ بېرىدۇ. بېرىپ تىلىڭنى ئاغزىڭغا سولا، خەلقىتىن ھېچنېمە كۈتمە، ئۆز ئەيىبىڭنى كۆرەلەيدىغانلارنىڭ روھلىرىدا بىر قۇۋۋەت نامايان قىل.

سىر ساقلاش

سوئال: سىر ساقلاشنىڭ قانداق مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرى بار؟ نېمە ئۈچۈن سىر ساقلاشنى مۇھىم دەيمىز؟

جاۋاب: سىر ساقلاش ناھايىتى ئېسىل ئەخلاقىي سۈپەتلەرنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن بىزنى ئۆز مەقسىتىمىزگە ئاسان ئېرىشتۈرىدۇ. چۈنكى، باشقىلارغا بىلدۈرۈشكە تېگىشلىك بولمىغان ئىشلارنى باشقىلارغا قەتئىي بىلدۈرمەسلىكىنىڭ ناھايىتى كۆپ پايدىلىق تەرەپلىرى بار. ئەگەر باشقىلارغا بىلدۈرمەسلىككە تېگىشلىك بولغان ئىشلارنى باشقىلار بىلىپ قالسا، ئۇ چاغدا سىزنىڭ ئىشلىرىڭىز قالايمىقانلىشىپ كېتىشى، قىلىۋاتقان ئىشلىرىڭىزدا مىڭ بىر تۈس قۇنلۇقلار كېلىپ چىقىشى، ھەتتا سىز ئويلىمىغان بەختسىزلىكلەرگە دۇچار بولۇشىڭىز مۇمكىن.

ئادەمنىڭ دوست ۋە دۈشمىنى بولىدۇ، بەزىدە سىز دوستۇم دەپ قارىغان كىشىمۇ سىزگە ئاستىرتتىن دۈشمەنلىك قىلىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن، شۇنىڭ ئۈچۈن دۈشمىنىم بىلمىسۇن ۋە ئاڭلىمىسۇن دەپ، يوشۇرۇپ يۈرگەن سىرىڭىز بولسا، بۇ سىرنى ھېچكىمگە ئېيتماڭ. ئادەم ۋە ئالەم بىر خىل تۇرمايدۇ، دوست بولۇپ يۈرگەن ئادىمىڭىز بىر كۈنى كېلىپ دۈشمەنگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. ئۇنىڭدىن تاشقىرى قولىڭىزدىن كەلمەيدىغان ئىشنى قىلىمەن دەپ بىر كىمگە ۋەدە بەرمەڭ، خەپەرلىك ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ئالدىراڭ!

ئومۇمەن، ھەر قانداق ئادەمگە ئىشىنىپ سىرىڭىزنى ئېيتماڭ، ھەر قانداق دۈشمەنگە زۇلۇمىڭىزنى چەكتىن

ئاشۇرۇۋەتمەڭ، چۈنكى دۈشمىنىڭىز دوستقا، دوستۇڭىز بولسا دۈشمەنگە ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن.

ھەكىم سەنائىي ئېيتىدۇ: كىشى ئۆزىنىڭ سىرىنى بەش خىل كىشىلەرگە ئېيتماسلىقى كېرەك. بۇلارنىڭ بىرىنچىسى، ھىيلە - مىكىرىلىك ئادەمگە، ئىككىنچىسى، بالاغەتكە يەتمىگەن بالغا، ئۈچىنچىسى، تەنتەك ئادەمگە، تۆتىنچىسى، بىراۋغا قارام كىشىگە، بەشىنچىسى سىنالمىغان دوستقا.

يەڭگىلىتەك ۋە مىكىرىلىك ئايالغا سىر ئېيتقان كىشىنىڭ ئىشى گويا ئوتقا پاختا تاشلاپ، ئۇنىڭغا «كۆيمە»! دەپ بۇيرۇغان كىشىنىڭ ئىشىغا ئوخشايدۇ. بالىلارغا سىر ئېيتقان كىشىنىڭ ئىشى بولسا سۇغا كوزا تاشلاپ، ئۇنىڭغا «چۆكمە»! دەپ بۇيرۇغان كىشىنىڭ ئىشىغا ئوخشايدۇ. تەنتەككە سىر ئېيتقان كىشىنىڭ ئىشى، خۇددى مۈشۈككە گۆش تاشلاپ بېرىپ ئۇنىڭغا «يېمە»! دەپ بۇيرۇغان كىشىنىڭ ئىشىغا ئوخشايدۇ. بىرەر تاسادىپىيلىق تۈپەيلى بىر كىمگە قارام ۋە بېقىندى بولۇپ قالغان كىشىگە سىر ئېيتقان كىشىنىڭ ئىشى گويا ئىت ئالدىغا سۆڭەك تاشلاپ، ئۇنىڭغا «غاجلىما»! دەپ بۇيرۇغان كىشىنىڭ ئىشىغا ئوخشايدۇ. سىنالمىغان دوستقا سىر ئېيتقان كىشىنىڭ ئىشى دەل ئۆزىنى دەرياغا تاشلاپ، دوستىغا خىتاب قىلغان ھالدا: «مېنى غەرق بولۇشتىن قۇتقۇزۇڭلار»! دەپ داد سالغان كىشىنىڭ ئىشىغا ئوخشايدۇ.

دېمەك، ھاياتىي دۇنيادا سىر ساقلاش ناھايىتى مۇھىم بولۇپ، ئىشلارنىڭ قالايمىقانلىشىپ كەتمەسلىكى، مۇۋەپپەقىيەتلىك پۈتۈشى ئۈچۈن مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سىر ساقلىيالىغان ئادەم بالا - قازالارغا سەۋر قىلالايدۇ ۋە باشقا ئېسىل پەزىلەتلەرنىمۇ ئۆزىدە مۇجەسسەملىگەن بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، سىر ساقلاشقا ئەھمىيەت بېرىش ناھايىتى مۇھىم.

شەھۋەت

سوئال: شەھۋەتخورلۇق خەلقىمىز ئارىسىدا قەدىمدىن ھازىرغىچە ئەيىبلەنىپ كېلىۋاتقان يامان خۇيىدۇر. بۇنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟

جاۋاب: شەھۋەت - نەپسنىڭ ياشاش ئىستىكى ۋە زورىدىن ھاسىل بولىدىغان بىر قۇۋۋەتتۇر. تەبىئىي ھېكمەت قانۇنلىرىنىڭ ئەزەلەي كۆرسەتمىلىرىگە كۆرە، شەھۋەت ھېسسىيات دائىملىق ھاياتقا خاس بىر تۇغما قۇۋۋەتتۇر. شەھۋەت ئىنساننىڭ قىممەتلىك خەزىنىسى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئۇيغۇن رەۋىشتە سەرپ قىلىنسا، ۋۇجۇدنىڭ زاكاتى (ئىلتىپاتى)، ئىنسان نەسلىنىڭ ھايات مادارى بولىدۇ. ھەر قانداق ئىشتا ھەددىدىن ئېشىش ۋە قېلىپتىن چىقىش ماقۇل كۆرۈلمىگەن ئوخشاش، بۇ خۇسۇسىيەت خەسسىلىك ۋە ئىسراپچىلىقتىن ساقلىنىش لازىم. ئەگەر شەھۋەت غەيرىي شەرىئىي يولدا سۈيىئەستېمال قىلىنسا، ئامانەتكە خىيانەت قىلغانلىق بولىدۇ. بۇ خۇددى يېيىش ئۈچۈن يارىتىلغان بىر نېمەتنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلمەستىن خارلاپ، ئورۇنسىز يەرلەرگە تاشلاپ ئاياغ ئاستى قىلىپ، چوڭ نېمەتنى قولدىن بېرىپ قويغىنىغا ئوخشاشتۇر. ياخشى خۇلقلارنىڭ ئىچىدە پەرىشتىلەرنىڭ ئارزۇلايدىغىنى شەھۋەتنى شەرىئەت قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان يەرگە ئىشلىتىشكە رىئايە قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. شەھۋەت ئىنسان ئۈچۈن يارىتىلغان بىر ياخشىلىقتۇر، ئۇ ئۆز ئورنىغا ئىستېمال قىلىنسا، ۋۇجۇدىمىزنى ھەر خىل تەئەررۇزلاردىن (دەخلى - تەرۇزلەر) ساقلايدۇ. ئەگەر ئۇ ئورۇنسىز يەرلەرگە سەرپ

قىلىنسا، ئىنساننىڭ ئىپتىتىنى بەربات قىلىپلا قالماي، بەلكى ھاياتىنى خاراب قىلىدۇ. بىر كىشى قولدىكى ئەسۋابغا مەغرۇرلىنىپ، ئۇنى ناباب يەرگە ئۇرۇپ، ئۆتمەس قىلغىنىغا ئوخشاش، مەسئۇلىيەتتىن نەپسىنىمۇ قۇتقۇزالمىدۇ. ئەپسۇس، بىزنىڭ ياشلىرىمىزنىڭ كۆپچىلىكى شەھۋەت ئۈستۈنلۈكى بىلەن بۇزۇق نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىپ سىغىلس قاتارلىق كېسەللىكلەرگە گىرىپتار بولماقتا. قانچىلىغان مېھنەت ۋە مۇشەققەت بىلەن تاپقان ئالتۇن - كۈمۈشلىرىنى ئۆزلىرىنى باققۇزماققا سەرپ قىلىپ، ئالتۇندىن قەدىرلىك ئەزىز ئۆمۈرلىرىنى كېسەلخانلاردا ئىسراپ قىلماقتا. ئۆلىمالاردىن بىرى: «ھايات ئىنسانىيەتنىڭ ئەسۋابى بولغىنىغا ئوخشاش، شەھۋەتمۇ بەندىلىك خىزمىتى ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىدۇ ۋە بۇ ۋەزىپىلەر ھەقىقىي ئادا قىلىنمىسا، ئىنسانىيەت بىلەن ھايۋانات ئارىسىدا نېمە پەرق قالىدۇ»، دەيدۇ.

سوئال: ھازىر ياشلارنىڭ ئارىسىدا دىل بۇزۇقچىلىق، شەھۋەتخورلۇق ئەۋج ئېلىپ، نۇرغۇن ئىجتىمائىي مەسىلىلەرنى، ھەتتا قانلىق پاجىئەلەرنى پەيدا قىلماقتا. بۇنداق قىلىشنىڭ قانداق يامان ئاقىۋەتلىرى بار؟

جاۋاب: يۇقىرىدا سۆزلەپ ئۆتۈلگەندەك، ئادەمنىڭ تەبىئىي قۇۋۋىتىدە شەھۋەت بولىدۇ، ئۇ ھاياتلىقنى ياشىتىش، نەسلىنى داۋاملاشتۇرۇش، ئىنساننى تېخىمۇ ئۈمىدۋار، ھاياتىي كۈچكە تولغان ھالدا ياشاشقا ئۈندەپ تۇرىدۇ. ئۇ بەدەندە يامان يوللارغا ئىشلىتىلمەي ساقلىنسا، ئادەمنىڭ جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقى ئۈچۈن ئىنتايىن پايدىلىق، ئەمما كۆڭۈل تارتماستىن تۇرۇپ، ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاققا يات ھالدا، زورلاپ تۇرۇپ سەرپ قىلىنسا، ئۇزۇن ئۆتمەيلا ناھايىتى يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

ئالدى بىلەن شەھۋەتخورلۇق ھەر خىل جىنسىي كېسەللىكلەرنى پەيدا قىلىدۇ. ئادەتتىكى جىنسىي كېسەللىكلەرنى داۋالاپ ساقايتقىلى بولسىمۇ، ئەمما، شەھۋەتخورلۇق يۈزىسىدىن يۇقتۇرۇۋالغان بەزى كېسەللىكلەرنى ئەسلا ساقايتقىلى بولمايدۇ. ئەيدىز كېسەللىكى مانا مۇشۇ جىنسىي ئىشرەتخورلۇق ئارقىلىق كەڭ كۆلەمدە تارقىلىۋاتقان ئەجەللىك كېسەللىكلەردىن ئىبارەت. بۇ كېسەللىك نېمە ئۈچۈن ئەخلاق بۇزۇلمىغان، جامائەت ئەخلاقى، مىللىي ئەخلاقى مۇكەممەل ساقلىنغان ئىل ۋە خەلقلەرگە تارقالمىدۇ؟ چۈنكى، ئەخلاق بۇزۇلغان جايلاردىلا شەھۋەتخورلۇق ئەۋج ئالغان بولىدۇ، شەھۋەتخورلۇق ناھايىتى پاسكىنىچىلىق ئىچىدە ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقى ئۈچۈن، ھەر خىل يۇقۇملۇق كېسەللىكلەردىن خالىي بولۇش ناھايىتى تەس. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەجەللىك كېسەللىكلەرگىمۇ مۇشۇ يول بىلەن ئېرىشكىلى بولىدۇ.

بۈگۈنكى كۈندە، بىزنىڭ ياشلىرىمىزغا شەھۋەتخورلۇق بالاسى تېگىپ، كېچىلەپ ئىشرەتخانلاردىن كەلمەيدىغان، قاچان بۇ رەزىل مەقسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرماقچى بولسا ئاشۇرايلىدىغان ھالغا يەتتى. بۇنداق قولاي شارائىت نۇرغۇن نادان ياشلارنى، ھەتتا ساقلىنىشى سۆرەپ يۈرىدىغان، نەۋرە - چەۋرىلىك كىشىلەرنىمۇ كۆپلەپ جەلپ قىلدى.

بىر ئاغىنەمنىڭ سۆزلەپ بېرىشىچە، مەلۇم بىر يۇرتتا ئاتىمىش ياشتىن ئاشقان بىر بوۋاي باشقىلارنىڭ قىزىقتۇرۇشى بىلەن بىر ئىشرەتخانغا كىرىپ كۆڭۈل ئاچقان. نەتىجىدە ئۇ ئىش ئۈستىدە «قەھرىمانلارچە» ھاياتىدىن ئايرىلغان. ئىشرەتخاندىكىلەر ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى سىرتقا ئېلىپ چىقىپ تاشلىۋەتكەن. شۇنىڭ بۇ كىشىنىڭ بالا - چاقىلىرى يۇرت ئىچىدە بېشىنى كۆتۈرەلمەيدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغان. يەنە مەلۇم بىر يۇرتتا بىر ئابرويلۇق كادىر كىشى بولۇپ، ئۇ

خىزمەت ئىشلىگەن يىللاردا، ناھايىتى زور تۆھپىلەرنى ياراتقان. پېنسىيىگە چىققاندىن كېيىن ئاغرىق ئايالىغا قارىغۇسى كەلمەي بىردىنلا قانات چىقىرىشقا باشلىغان. ئۇ يول بويلىرىدا قۇرۇلغان غەيرىي يەرلەردە كۈن بويى لاغايلاپ يۈرىدىغان، ئىشرەتخانلارغا قاترايدىغان بولۇۋالغان. ئۇنى ھەممە كىشى تونۇغاچقا، بۇ ئىش ئۇزۇن ئۆتمەيلا بۇ يۇرتقا پۇر كەتكەن. ئۇنىڭ بالا - چاقىلىرى ئاتىسىدىن نومۇس قىلىش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن.

شەھۋەتخورلۇق نومۇسلۇق ئىش، بۇنداق نومۇسسىزلىق قانچە ئۇزۇن داۋاملاشسا، شۇنچە تېز ئادەمنى خارابلاشتۇرىدۇ. ھۆكۈمالارنىڭ ئېيتىشىچە، زورلاپ تۇرۇپ ۋە غەيرىي يوللار بىلەن قىلىنغان ئالاقە تەن بىناسىنى خاراب قىلىدۇ، ئۇنى پەقەت تەقەززا قىلغان، خۇشھاۋالىق جايدا، ئۆزىنىڭ ۋاپادار جورىسى بىلەن قىلىش ئەڭ كۆڭۈللۈكتۇر. بۇ ھەقتە يەنە كۆپ سۆزلەپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى بولمىسا كېرەك.

غەيۋەت

سوئال: غەيۋەت دېگەن نېمە؟ غەيۋەت قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ؟

جاۋاب: باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئۇنى يامان كۆرسىتىش مەقسىتىدە ئارقىسىدىن سۆزلەش غەيۋەت بولىدۇ. غەيۋەت قىلىنغان كىشى بەدىنىدە، نەسەبىدە، ئەخلاقىدا، ئىشىدا، سۆزىدە، ئەقىدىسىدە، دۇنياسىدا، ھەتتا كىيىمىدە، ئۆيىدە، ھايۋانلىرىدا بولغان بىر قۇسۇر ئارقىسىدىن سۆزلەنگەن ھامان، بۇنى ئاڭلاپ ئاچچىقلانسا، بۇ غەيۋەت بولىدۇ. دۇنيادا باشقا كىشى خاپا بولىدىغان، ئاچچىقى كېلىدىغان سۆزنى يۈزىگە سېلىشمۇ گۇناھتۇر.

ئىشكىنى چىڭ تاقاپ قويۇپ سۆزلەش، ئىشارەت، ھەرىكەت بىلەن بىلدۈرۈش، خەت بىلەن يېزىپ بىلدۈرۈشمۇ سۆزلىگەنگە ئوخشاشلا غەيۋەتتۇر.

كۆرۈپ تۇرغىنىمىزدەك، غەيۋەت جەمئىيەتتە شۇنچىلىك كەڭ تارقالغانكى، ئۇنىڭ شەكىللىرىمۇ ناھايىتى كۆپ، ئېلىپ كەلگەن زىيىنىمۇ ناھايىتى ئېغىر. يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك، مەيلى يوشۇرۇن ياكى ئاشكارا ئېيتىلغان بولسۇن، باشقىلارنى يامانلىغان، باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئاچىدىغان سۆز ۋە ھەرىكەتلەردە بولۇنغان بولسىلا، ھەممىسى غەيۋەتكە كىرىدۇ.

غەيۋەت تۈپەيلىدىن نەچچىلىگەن يېقىن دوستلار، ئۇرۇق - تۇغقانلار، ساۋاقداشلار، ھەمىشە ئارىسىدا ئۇرۇش - تالاش، تىللىشىش، ھەتتا قانلىق پاجىئەلەرمۇ كېلىپ چىقىدۇ. غەيۋەت

كەلتۈرۈپ چىقارغان زىياننى مۆلچەرلەشمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇڭا، غەيۋەتنىڭ ئېغىر زىيىنىنى تونۇپ يېتىش ھەر بىر ئەقىل ئىگىسى ئۈچۈن ئىنتايىن مۇھىم، ئۇنىڭ زىيىنىنى تونۇپ يەتكەن ئەقىل ئىگىسى ھەرگىز غەيۋەت قىلمايدۇ.

سوئال: غەيۋەتنىڭ يامان ئاقىۋەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: غەيۋەت قىلىش ھارام بولغىنىدەك، ئۇنى ئاڭلاشمۇ ھارامدۇر. كىشى ئۆز نەپسىگە بولغان لەززەت ئۈمىدى بىلەن بىراۋنىڭ غەيۋەتنى قىلىش گۇناھ ھەم ئىنسانىيەت نامىغا ياراشمايدىغان ئەڭ يامان، ناچار خۇلقلاردىندۇر. ئىنسان باشقا گۇناھلارنى نەپسىنىڭ لەززىتى ئۈچۈن قىلىدۇ، ئەمما غەيۋەت قىلغۇچى لەززەت ئورنىغا ئۆز بېشىغا ياكى باشقا بىر كىمنىڭ بېشىغا بالا ھازىرلايدۇ. چۈنكى، غەيۋەت سۆز بېرىپ غەيۋەت قىلىنغۇچى كىشىنىڭ قۇلقىغا يېتىدۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ غەزەپ قېنى قىمىرلاشقا باشلايدۇ ۋە غەيۋەتچىدىن ئۆچ ئېلىش پۇرسىتىنى كۈتىدۇ. شۇنداق قىلىپ غەيۋەت تۈپەيلى ئىككى كىشى ئارىسىغا زور دۈشمەنلىك چۈشىدۇ، ھەتتا ئاخىر ئۆلۈم ھادىسىلىرى كېلىپ چىقىدۇ. شۇ تەرىقىدە غەيۋەتتىن تۇغۇلغان ئاداۋەت سوزۇلۇپ، دۈشمەنلىك زورىيىپ، ئىككى ئارىدىكى خۇسۇسىي جاڭجاللار بىلەن ئەزىز ئۆمۈرلىرىنى سۈرۈۋېتىش نەتىجىسىدە، ئومۇمىي خەلق پايدىسىغا ئىشلىنىدىغان ئىشلاردىن مەھرۇم بولۇپلا قالماستىن، يەنە ئاھالە ئارىسىدىن ئىتتىپاقلىقنىڭ يوقىلىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

غەيۋەت قەبىھ پېئىللاردىن بىرىدۇر. غەيۋەت ئاز بولسىمۇ، كەلتۈرىدىغان زىيىنى دېڭىزدەك پايانىسىز! بىرەر كىشىنىڭ ئارقىسىدىن سۆزلەش، ئەيىبىنى كوچىلاش، يامانلاش، بالا - چاقىسى، خوتۇنى، خۇلقى، بايلىقى توغرىسىدا تېتىقسىز گەپلەرنى قىلىشنىڭ ھەممىسى غەيۋەت سانىلىدۇ.

ھەسەن بەسىرىگە بىر كىشى: «بىر كىشى سىلىنىڭ غەيۋەتلىرىنى قىلدى» دېدى. ھەسەن بەسىرى غەيۋەت قىلغان كىشىگە شۇ زامان بىر تاۋاق خورما ئەۋەتتى. ئۇ كىشى خۇرمىنى تاپشۇرۇۋېلىپ، شۇ ئان ھەسەننىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭغا: «مەن سىلىنىڭ غەيۋەتلىرىنى قىلغانىدىم، سېلى بولسىلا ماڭا خورما ئەۋەتپىتىلا، سەۋەبى نېمىدۇر؟» دەپ سورىدى. ھەسەن بەسىرى ئۇنىڭغا: «سەن ماڭا ياخشىلىق ئەۋەتكەنكەنەنەن، شۇنىڭ بەدىلىگە خورما ئەۋەتتىم!» دەپ جاۋاب بەردى. بۇنىڭدىن مەلۇم بولىدىكى، غەيۋەت غەيۋەت قىلىنغۇچى ئۈچۈن توغرا يول كۆرسىتىشى مۇمكىن، ئەمما غەيۋەت قىلغۇچىغا زىيان سالىدۇ.

چېقىمچى شۇنداق كىشىكى، بىرەر يەردە ئاڭلىغان گەپنى دەرھال باشقا ئادەمگە بېرىپ ئېيتىدۇ، نەتىجىدە ئىككى ئادەم ئارىسىدا پىتنە تۇغدۇرىدۇ. پاك دىل كىشى بىراۋدىن ئىشىتكەن سۆزنى باشقا بىرىگە ئېيتمايدۇ ۋە جىملىق، سۈكۈت يولىنى ئىختىيار قىلىدۇ. ئەگەر، بىر كىشى گەپ توشۇپ كەلسە ئۇنىڭ گەپىگە ئىشەنمەيدۇ، چېقىمچىغا تەنبىھ بېرىدۇ ۋە ئۇنى ئىككىنچىلەپ بۇنداق ئىش قىلماسلىققا ئۈندەيدۇ.

شەيخ زىياۋۇللا ئېيتىدۇ: ھەر كىم قۇرۇق گەپ ساتقۇچى ۋە باشقىلاردىن ئەيىب - نۇقسان ئىزدىگۈچى بولسا، ھېچكىمگە ياقمايدۇ. ئەزىز ئۆمرىنى بىھۇدە زايە قىلىدۇ. ھەر كىم خەلققە خەير خاھ بولمىسا، ئەل ھۆرمىتىدىن مەھرۇم قالىدۇ. ھەر كىم دىل ئازار بولسا، خەلقنى رەنجىتسە، ھەمىشە غەم - قايغۇ، خەۋپ - خەتەر ئىچىدە ئۆمۈر كەچۈرىدۇ. ھەر كىم قەھر - غەزەپ ئوتىنى سەۋر - چىدام ۋە مۇلايىملىق سۈيى بىلەن ئوچۇرمىسە، كېيىن پۇشايمانغا قالىدۇ. ھەر كىم ئىسراپچىلىقتىن ساقلانمىسا، تۇرمۇشتا ئوتتۇرىچە يول تۇتمىسا، موھتاجلىق ئوتىدا قورۇلىدۇ. ھەر كىم تەمەخۇر، ئاچ كۆز بولسا، خاتىرجەملىك يۈزىنى كۆرمەيدۇ. ھەر كىم گەپدانلىقتىن، يالغان سۆزلەشتىن تىلىنى

يىغمىسا، ھېچكىم ئۇنىڭ سۆزىگە ئىشەنمەيدۇ، خەلق ئارىسىدا بىھۆرمەت بولىدۇ. ھەر كىم قوپال، تىلى زەھەربولسا، خەلقنىڭ نەپرىتىگە دۇچار بولىدۇ.

سوئال: غەيۋەتتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەپچىل چارىسى بارمۇ؟

جاۋاب: غەيۋەتنىڭ زىيىنىنى ئېنىق تونۇپ يەتكەندە ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولىدۇ. مەسىلەن، يىلاننىڭ زەھىرىنى تونۇغان ئادەم ھەرگىز يىلانغا يېقىنلاشمايدۇ. غەيۋەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن: بىرىنچى، غەيۋەتنىڭ زىيىنىنى چوقۇم ئېنىق تونۇش، ئۇنىڭ كىشىنىڭ ئىناۋىتىنى چۈشۈرىدىغان، كىشىلەر ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتكە تەسىر يەتكۈزىدىغانلىقىنى تونۇش كېرەك؛ ئىككىنچى، غەيۋەت دۇنيا مىقياسىدا ئالغاندىمۇ لەنەتكە لايىق. شۇڭا، غەيۋەت قىلماسلىق، غەيۋەتنىمۇ ئاڭلىماسلىق كېرەك؛ ئۈچىنچى، بىر كىشى باشقا بىرىنى قىزغىنسا، ئۇنى يامانلاشقا تىرىشىدۇ، غەيۋەت قىلىدۇ. غەيۋەت قىلغۇچى شۇ كىشىنى زىيانغا ئۇچراتماقچى بولىدۇ، ئەمما ئەمەلىيەتتە ئۆزىنى پالاكەتكە ئىتتىرىدۇ؛ تۆتىنچى، بەزى كىشىلەرنى كۈلدۈرۈش ئۈچۈن غەيۋەت قىلىنىدۇ، ئەمما بۇ ئاخىرىدا ناھايىتى يامان ئاقىۋەت كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ؛ بەشىنچى، غەيۋەت قىلغۇچى ماختىلىشنى، ھەركىمنىڭ سۆزىنى قوللىشىنى خالايدۇ. بۇ تەرەپتىن ئۆزىنى قوللىتىش ئۈچۈن نۇرغۇن ۋاسىتىلەرنى قوللىنىدۇ. بۇ جەرياندا نۇرغۇن قاملاشمىغان ئىشلار يۈز بېرىدۇ. بۇنىڭدا غەيۋەت قىلىش ئاساسىي رول ئوينايدۇ؛ ئالدىنقى، باشقىلارنىڭ غەيۋەتتىن قىلىپ قۇسۇر ئىزدىگەن كىشى ئۆز قۇسۇرىنى كۆرمىي قالىدۇ. ھالبۇكى، ئۆز قۇسۇرلىرىنى ئىزدەش بىلەن مەشغۇل بولغان كىشى باشقىلارنىڭ قۇسۇرلىرىنى كۆرەلمەيدۇ. باشقىلارنىڭ قۇسۇرلىرى بىلەن ئۇچراشقان بىرىنىڭ

ئۆز قۇسۇرىنى كۆرمىگەن بىچارە ئەخمەق ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ؛ يەتتىنچى، نامرات كىشىلەر بايلارنى يامانلايدۇ. «مېلى كۆپ، ئەمما ئۇنى خەجلىشىنى بىلمەيدۇ، كادىر بولدى، يەنىلا بولۇشى شۇ» دەيدۇ. بۇنداق دېيىش بىلەن غەيۋەت قىلىنغۇچىنىڭ نە مېلى ئازىيىپ قالمايدۇ، نە مەنسىپى تۆۋەنلەپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ ئەكسىچە، قىزغانچۇقلۇق ئوتى غەيۋەت قىلغۇچىنى بارغانچە كۆيدۈرۈپ تۈگەشتۈرۈشكە باشلايدۇ. مانا بۇ نۇقتىلارنى ئېنىق تونۇپ يەتكەندە، غەيۋەت قىلىشتىن ئۆزىنى تارتقىلى، غەيۋەت قىلغاننىڭ ئورنىدا باشقا بىرەر ئەھمىيەتلىك ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ نەتىجە ياراتقىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىۋالغىلى بولىدۇ.

سوئال: كىشىلەرنى لەقىمى بىلەن چاقىرىشۇ (ئەمەت تاز، نەمەت چوقۇر، ھېزىم ئالغاي... دېگەندەك) غەيۋەت ھېسابلىنامدۇ؟
جاۋاب: لەقىمىنى شۇ كىشىنىڭ ئۆزى قويۇۋالمايدۇ، بەلكى تونۇش - بىلىشلىرى شۇ كىشىنىڭ بىرەر قاملاشمىغان ئىشى ياكى خاراكتېر ئالاھىدىلىكى، جىسمانىي كەمتۈكلۈكىگە ئاساسەن قويۇپ قويدۇ، بۇنداق لەقىمىلەر روشەن ھالدا كەمسىتىش، كىشىلەر ئالدىدا ئىناۋىتىنى تۈكۈش مەزمۇنىغا ئىگە. شۇڭا، بۇنداق لەقىم ئالغان كىشى لەقىمىنى ئاڭلىغان ھامان تە بولىدۇ. بەزى لەقىمىلەر شۇ كىشىنىڭ كەسپ ئالاھىدىلىكىنى چىقىش قىلغان، شۇنداق بولغاچقا، ئاڭلىغان ھالەتتىمۇ ئاچچىقى كەلمەيدۇ. شۇڭا، ئەگەر چاقىرىلغۇچى كىشى ئۆز لەقىمى بويىچە چاقىرغاندا ئاچچىقلانمىسا، بۇ غەيۋەت بولمايدۇ. ئەگەر ئاچچىقلانسا، روشەنكى، بۇ سېپى ئۆزىدىن غەيۋەت بولىدۇ. شۇڭا، ئامال بار كىشىلەرنىڭ لەقىمىنى تۇتقا قىلىپ تۇرۇپ چاقىرماسلىق، بولۇپمۇ بىر توپ كىشىلەرنىڭ ئالدىدا بۇنداق

قىلماسلىق كېرەك. بولمىسا، چاقىرىلغۇچى قاتتىق نومۇس قىلىدۇ - دە، ئۆچمەنلىك ساقلايدۇ، بۇنداق ئۆچمەنلىك ئاسانلىقچە يوقىلىپ كەتمەيدۇ.

سوئال: قېرىنداشلىرىمنى ئاق - قارىنى پەرق قىلىۋالسۇن دېگەن مەقسەتتە، باشقىلارنى پالانچى قىمارۋاز، پۇستانچى زابوي دەپ نەسەت قىلسام غەيۋەت بولامدۇ؟
جاۋاب: غەيۋەت بولمايدۇ. ھاياسىزدىن سۆز ئېچىپ باشقىلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇش كېرەك.

قانائەت

سوئال: قانائەتكە قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟
جاۋاب: قانائەت بىلەن كىنىك ئەمگىكى، پېشانە تەرى ئارقىلىق قولغا كەلگەن نەرسىلەرگە رازى بولۇش، باشقىلارنىڭ قازانغان نەتىجىلىرىگە كۆز تىكمەسلىك دېگەنلىكتۇر.

قانائەت ئېھتىياجىدىن ئېشىپ قالغان نەرسىنى بىر يەرگە يىغماي، خەيرلىك نەرسىلەرگە ئىشلىتىش؛ پېقىرلارغا، ئىگىسىزلىرىگە، كېسەللەرگە، ئەل ئۈچۈن كۈرەشكەنلەرگە ياردەم قىلىش دېمەكتۇر.

قانائەت مانا مۇشۇنداق گۈزەل ئەخلاقنىڭ مەنبەسى بولغىنىدەك، ئادەم بەزى نەرسىلەردىن مەھرۇم بولۇپ قىيىنچىلىقتا قالغان ۋاقىتتا سائادەت بىلەن تەمىنلەيدىغان بىر قەلئەگە ئوخشايدۇ.

قانائەت — ئېرىشكەن نېمەت ۋە بايلىقلارغا شۈكۈر قىلىشنى، بېشىمىزغا كەلگەن پېقىرلىك، مۇسەبەت، پالاکەتلەرگە چىداپ، سەۋر قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. قانائەت — ھەسەت، تەمە، ھېرىس، خارلىق قاتارلىق ئىللەتلەرنىڭ داۋاسى، نەپسىمىزنىڭ تىزگىنىدۇر.

قانائەت بىر خەزىنىدۇركى، ئىچىدىكى بايلىقلار كۈنسىرى ئارتىپ بارىدۇ، بۇ خەزىنىگە ئېرىشكەن كىشىلەر ئۆمۈرلىرىنى راھەت - پاراغەتتە ئۆتكۈزىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە قانائەتسىزلىكتىن پەيدا بولىدىغان ھەسەتخورلۇقتىن، جاننىڭ ئەڭ زور دۈشمىنىدىن قۇتۇلىدۇ. چىن ئىنسانلار كىشىلەرنىڭ مېلىغا، مۈلكىگە، سائادىتىگە، مەئىشتىگە ھەسەت قىلماي،

قانائەتتىن ئايرىلماي ئۆمرىنى راھەتتە ئۆتكۈزۈدۇ. ئىنسان ئۆز كۈچى يەتكەنچە بىرەر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشى، قانداق نېمەت بېرىلسە شۇنىڭغا قانائەت قىلىش لازىم. چۈنكى ئىنسان ئۆز مەئىشتىنى، نومۇسىنى ساقلاش ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىش دەرىجىسىگە قەدەر تىرىشىش، كۈرىشىشكە بۇيرۇلغاندۇر،

ئالەمدە قانائەتتەك دىلنى پاكلايدىغان نەرسە يوقتۇر. جانابىي ھەقىقەتنىڭ ئەمرىگە ئىتائەت قىلىش سائادەت بولسا، تەقدىرگە قانائەت قىلىش زىيادە بەختىيارلىقتۇر. ھەزرىتى ئەلى: «دۇنيادا تىرىشىش - تىرىشىش بىلەن مەئىشەت ئۆتكۈزگەن قانائەت ئىگىسى خۇددى ھېچكىمگە موھتاج بولمايدىغان بايلارغا ئوخشاش راھەت ۋە سائادەتتە ياشايدۇ» دېگەندى.

ئەپلانۇن ھەكىم ئېيتىدۇ: «ئىنساننىڭ سائادىتى قانائەتتىن قولىدا تۇتۇش، بايلىق ۋە مەئىشەت توغرىسىدا جانابىي ھەقىقەتنىڭ پۈتمۈشىگە رازى بولۇشتىدۇر.»

سوئال: قانائەتنى ئۆزىگە يار قىلغان كىشىلەر قانداق پەزىلەتلەرگە ئىگە بولىدۇ؟

جاۋاب: قانائەت ئەقىللىق كىشىلەرنىڭ پەزىلىتىدۇر. ئەمما قانائەت قىلىش رىزىق ئىزلەش ۋە كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىشتىن ئۆزىنى تىزگىنلەش دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى كەسىپ بىلەن تاپقان نەرسىگە شۈكۈر قىلىش ۋە ئارتۇقچىسىگە ئىنتىلمەسلىكتۇر. قانائەتلىك ئادەم ھەر دائىم زىياپەت ئىچىدە ۋە خۇشال - خۇراملىق ئارىسىدا يۈرگەنگە ئوخشاشتۇر. چۈنكى، قانائەت يولىنى تۇتقان كىشى ھەر نەرسىگە قايغۇرۇپ، غەم چېكىۋەرمەيدۇ. «پالانچى ئۇنى ئېلىپتۇ، پۇستانچى بۇنى ئېلىپتۇ، مەنمۇ ئېلىشىم كېرەك، پالانى نەرسە ئۇنىڭدا بولىدۇيۇ، مېنىڭدە نېمىشقا بولمايدۇ؟» دەپ جېنىنى قىيناۋەرمەيدۇ.

دانا كىشىلەر ئېيتىدۇ: «قانائەت تۈگمەس بايلىقتۇر،

قانائەتلىك كىشى ھېچقاچان كەمبەغەل بولماس، چۈنكى ئۇنىڭ ھېچكىمگە ھاجىتى چۈشمەيدۇ. قانائەتسىز كىشى گاداىغا ئوخشايدۇ، چۈنكى ئۇنىڭ ھەممە نەرسىسى بار بولسىمۇ كۆزى توپمايدۇ، يەنىمۇ كۆپرەك تېپىشقىلا ئىنتىلىدۇ، بىر نەرسە تىلەش ئۈچۈن باشقىلار ئالدىدا تىزلىنىدۇ.»

قانائەتسىز كىشىنىڭ كۆڭلىدە خەسسىلىك ئوتى يالقۇنچىغان بولىدۇ. مال - دۇنياسى ھېسابسىز بولسىمۇ، يەنىمۇ كۆپەيتىش كويىدا ھېچقاچان ھېچكىمگە، ھېچ نەرسە بەرمەيدۇ. باشقىلارنى بىر چىشلەم نېنىدىنمۇ بەھرىمەن قىلمايدۇ.

ھەكىملەرنىڭ ئېيتىشىچە، قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا داد - پەرياد قىلىشتىن ۋە بۇ ئىشتىن دوست - دۈشمەنلىرىنى خەۋەردار قىلىشتىن كۆرە، سەۋر ۋە چىدام يولىنى ئىختىيار قىلىپ، قانائەتنى شوئار قىلىش ياخشىدۇر. سەۋەب شۇكى، بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان دوستلار كۆڭلىگە خىجالەتلىك چۈشىدۇ، دۈشمەنلەر بولسا خۇرسەن بولىدۇ. شۇڭا، چىدام يولىنى تۇتۇپ، بۇ بالادىن قانداق قۇتۇلۇش يولىنى ئويلاش كېرەك.

قورقۇنچاقلىق

سوئال: قورقۇنچاقلىقنىڭ يامان تەرەپلىرى قايسىلار؟
جاۋاب: قورقۇنچاق كىشىلەر ۋەھىمە ۋە خىيالىت ئەسىرى بولۇپ، بىرەر ئىشنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالمايدۇ. قورقۇنچاقلىق ئەڭ يامان خۇلقلىرىنىڭ بىرىدۇر. چۈنكى، قورقۇنچاق كىشىلەرنىڭ سۆزى ۋە ۋەدىسىگە ئىشەنگىلى بولمىغىنىدەك، ئۇلار بىلەن يول ۋە سەپەردە ھەمراھ بولۇشۇمۇ خاتادۇر. سەۋەبى شۇكى، يۈرەكسىز كىشىلەردە سەۋر ۋە چىدام، جۈرئەت ۋە غەيرەتكە ئوخشاش ياخشى نىۋەتلەر بولمايدۇ. قورقۇنچاقلىقنىڭ بېشى تەربىيىسىزلىك، ئاخىرى ئۆلۈمدۇر. بىرەر نەرسىدىن قورقۇپ يۈرىكى يېرىلىپ ئۆلۈپ قالدىغان قورقۇنچاقلىرىمۇ بولىدۇ. بۇ، بىزنىڭ بالىلىرىمىزنى تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بەرمىگەنلىكىمىزدىن كېلىپ چىقىدۇ. «ئەنە قارا، ئالا ئىت كېلىۋاتىدۇ» دەپ قورقۇنچاق ۋە يۈرەكسىز قىلىپ چوڭ قىلىمىز. شۇڭا، بالىلىرىمىز ھېچ نەرسىگە تاقابىل تۇرالمىدىغان، كېچىسى ئۆيىدىن تالاغا چىقالمايدىغان، ھەتتا ئۆزىنىڭ كۆلەڭگىسىدىن قورقىدىغان يۈرەكسىزلىرىدىن بولۇپ ئۆسۈپ قالىدۇ. ئۇلار چوڭ بولغاندىمۇ پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي، پېقىرلىك ۋە موھتاجلىقتا ياشايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بەس، قورقۇنچاقلىق قىلىش نەتىجىسىدە ئۆزلىرىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدىغان كىشىلەرنىڭ ئەل ۋە خەلىققە مەنپەئەت يەتكۈزۈشىدىن سۆز ئېچىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.
 ئومۇمەن، قورقۇنچاقلىق كىشىگە ناھايىتى زور زىيانلارنى

كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، بۇنداق زىيان روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتلەردىنلا ئىپادىلىنىپ قالماي، بەلكى ئىقتىسادىي مەنپەئەتكىمۇ بىۋاسىتە تاقىلىدۇ. شۇڭا، بىز پەرزەنتلىرىمىزنى جۈرئەتلىك، باتۇر، قورقماس قىلىپ تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بېرىشىمىز، ئۇلارنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىشىمىز لازىم.

سوئال: قورقۇنچاقلىق باتۇرلۇقنىڭ تەتۈرىسى. مۇشۇ نۇقتىدىن ئالغاندا، قورقۇنچاقلىق قانداق يامان ئاقىۋەتلەرنى ئېلىپ كېلىدۇ؟ بۇنى مىساللار ئارقىلىق سۆزلەپ بېرىڭ.
جاۋاب: خەلقىمىز ئارىسىدا «توشقاندىك يۈز يىل ياشىغۇچە، يولۋاستەك بىر يىل ياشا» دېگەن ھېكمەت بار. بۇنىڭ مەنىسىنى ھەممىمىز ئېنىق بىلىمىز، توشقاندىك قورقۇنچاقلىق بىلەن مۆكۈپ - چۆكۈپ يۈز يىل ياشاپ، ھېچقانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرماي، پەقەت يەپ - ئىچىپلا ھايات كەچۈرگەننىڭ ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، بىر يىل ياشىساڭمۇ يولۋاستەك باتۇرلۇق بىلەن، ئەھمىيەتلىك ئىشلارنى قىلىپ، كىشىلەر ئارىسىدا ئىززەت - ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ ياشىغان ئەۋزەل. قورقۇنچاق كىشى توخۇ يۈرەك بولىدۇ، بىر ئىشنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلالمايدۇ، قىلغان تەقدىردىمۇ تېنەپ - تەمتىرەپ قارا تەرگە چۆمۈپ كېتىدۇ. تەۋەككۈل قىلىشنى، بىرەر ئىشنى كەسكىن بىر تەرەپ قىلىشنى بىلمەيدۇ، شۇنداقلا باشقىلارنىڭمۇ تەۋەككۈل قىلىشىنى توسىدۇ. كىشىلەر ئارا مۇرەككەپ مۇناسىۋەتلەر جەريانىدا قورقۇنچاق كىشىلەر ناھايىتى پاسسىپ رول ئوينايدۇكى، ھەتتا بەزى چوڭ ئىشلار مۇشۇ قورقۇنچاقلىقنىڭ سەۋەبىدىن بىراقلا يوققا چىقىشى، پۈتكۈل ئەل - يۇرتنىڭ ئەجرىنى بىر تىيىنغا ئەرزىمەيدىغان قىلىۋېتىدۇ. قورقۇنچاقلىق ئۇرۇش مەيدانىدا، كۈچ چىقىرىدىغان، باتۇرلۇق كۆرسىتىدىغان

جايلاردا ناھايىتى تېزلا يۈز ئۆرۈيدۇ، جاپادىن قاچىدۇ، ھەتتا خائىنلىق قىلىدۇ. بۇنىڭ بىلەن چوڭ ئىشلار كۆپۈككە ئايلىنىدۇ.

شۇنىڭ ئۈچۈن قورقۇنچاقلار ئەمەلىيەتتە جەمئىيەت ئۈچۈن ئەڭ چوڭ ئاپەت مەنبەلىرىدىن بىرىدۇر. بولۇپمۇ ئەرلەر قورقۇنچاق بولۇپ قالسا، پۈتكۈل ئەل - يۇرتنىڭ مەسخىرىسىگە قالىدۇ، كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا يۈزى بولمايدۇ، ھەتتا قىزلارمۇ بۇنداقلارنى ياراتمايدۇ، كېيىنكى ئۆمرىدىمۇ ناھايىتى چۈشكۈن ياشىغاچقا، تاماق يەپ، يەر چىڭداپ ئۆمۈر كەچۈرىدۇ، بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز پەرزەنتلىرىمىزگە باتۇر، قەيسەر بولۇش، ھەرگىز قورقۇنچاق بولماسلىق ھەققىدە كۈچەپ تەربىيە بېرىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا جەمئىيەتتە قورقۇنچاق كىشىلەرنى ئازايتقىلى بولىدۇ.

قوشنىدارچىلىق

سوئال: قوشنىلار ئارا قانداق مۇناسىۋەتنى ساقلاش كېرەك؟
قوشنىدارچىلىقنىڭ پەزىلەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: قوشنىلارنىڭ كىم ۋە قايسى مىللەت كىشىسى بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلارنى ھۆرمەتلەش ۋە قوشنىلارنىڭ ھەق - ھوقۇقىنى ئادا قىلىش ئادىمىيلىك خۇسۇسىيەتلىرىدىن بىرىدۇر. قوشنىلارنىڭ ئىستىغا سەۋەبسىز تاش ئېتىش، مۈشۈكىنى پىش! دېيىش ئۇلارنى ھاقارەتلىگەنگە ئوخشاشتۇر.

بىر كىشى دوستىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۆيىدە چاشقان كۆپىيىپ كەتكەنلىكىدىن شىكايەت قىلدى. دوستى ئۇنىڭغا مۈشۈك بېقىشنى مەسلىھەت قىلدى. ئۇ بۇنىڭغا قوشۇلماي: «مۈشۈك باقسام ئۆيۈمدىكى چاشقانلار قوشنامنىڭكىگە قېچىپ چىقارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن» دېدى. دېمەك، ئۆزىڭىزگە نالايق ھېسابلىغان نەرسىنى باشقىلارغىمۇ راۋا كۆرمەڭ!

شۇنىڭ ئۈچۈن قوشنىڭىزغا ياخشىلىق قىلىشتىن ھېچقاچان غاپىل بولماڭ. ئۇلاردىن رەھىم - شەپقىتىڭىزنى ئايمالڭ. سىز ئېسىل تائاملارنى يەپ، راھەتتە ياشىسىڭىز، قوشنىڭىز ئاچلىقتىن قىيىنلىپ، غەم - ئازابتا ياشىسا، بىلىڭكى، بۇ ئادىمىيلىكتىن ئەمەس!

سوئال: ياخشى قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋەتنى ساقلاشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟

جاۋاب: ئۆز قېرىنداشلىرىدىن ئالاقىنى ئۈزۈش دۇنيا لەززەتلىرىدىن كۆز يۇمۇشتۇر.

ياخشى قوشنا ياخشى يولغا باشلايدۇ.

ياخشى كۈندە يات ياخشى، يامان كۈندە «ۋاي قېرىنداش» دەيدىغان گەپ بار. قوشنا يامان بولسا ياخشى قوشنىنىڭمۇ ئابروۋى چۈشۈپ كېتىدۇ. دوستى يامان بولسا ياخشى كىشىنىڭمۇ ھۆرمىتى كېمىيدۇ.

قوشنىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرىدىن بىرىنى ئېيتسام، بۇ شۇكى، قوشنىغا ھېچ ۋاقىت ئازار بەرمەسلىك ۋە ئۇنى خاپا قىلماسلىقتۇر. قوشنا كېسەل بولۇپ قالسا ئۇنىڭدىن ھال سوراڭ، بېشىغا مۇسبەت چۈشسە ياردەم قىلىش، خۇشاللىق ۋە قايغۇلۇق كۈنلىرىدە بىللە بولۇش، ئۇنىڭدىن خاتالىق ئۆتسە كەچۈرۈش، خوتۇن - قىزلىرىغا يامان كۆز بىلەن قارىماسلىق، بىرەر ياققا كەتسە ئۆيىدىن خەۋەردار بولۇپ تۇرۇش مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى قوشنىنىڭ ھەق - ھوقۇقلىرى ھېسابلىنىدۇ.

كىچىك ۋاقىتىدا كۆرگەن بەزى ئىشلار ھازىرمۇ كۆز ئالدىمدا تۇرۇپتۇ. بىر كوچىدا تۆت ئائىلىلىك بىر - بىرىگە تام قوشنا بولۇپ ئولتۇراتتى. ئەمما ھەر كۈنى چۈشلۈكى قوشنىلارنىڭ يۇنىدى تۆكۈشى، دارىتمىلاپ گەپ قىلىشى ۋە بالىلىرىنى دۆشكەلىشى بىلەن ئۇرۇش - جېدەل ئۈزۈلمەيتتى. شۇڭا، باشقا مەھەللىدىكىلەر بۇ كوچىدىكىلەرنى «سوقۇشقاقلار كوچىسى» دەپ ئاتىشاتتى. شۇ چاغدا چوڭلار: «مانا كۆردۈڭلارمۇ، قوشنا ياخشى چىقىمسا، مانا مۇشۇنداق باشقا بالا بولىدۇ» دېگەنلىكى ھېلىمۇ قۇلاق تۇۋىمىدە جاراڭلاپ تۇرۇپتۇ.

بىر ئاغىنەمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، مەلۇم بىر يۇرتتا ئىككى قوشنا بولۇپ، ئۇلار ئون نەچچە يىلدىن بېرى قوشنا بولۇپ ئولتۇرغانىكەن. ئەمما بۇ قوشنىلارنىڭ بىرى ناھايىتى گىجىڭ، چىگىش، سوقۇشقاقلاردىن ئىكەن، يەنە بىرى ناھايىتى ئاق كۆڭۈل، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمايدىغان، ئەل - يۇرتتا يۈز - ئابروۋىلۇق بىر كىشى ئىكەن، ئەمما گىجىڭ قوشنىسىغا

تاقابىل تۇرۇش جەريانىدا ئۇلار ئارىسىدا نۇرغۇن قېتىم ئۇرۇش - جېدەل يۈز بېرىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئابروۋىلۇق كىشىلەرنىڭمۇ ئابروۋى تۆكۈلۈشكە باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يامان قىشنىسىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئېپىنى ئىزدەپتۇ. بىر تونۇشنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن مەلۇم بىر يۇرتتىن ئىككى ئايالنى ياللاپ كەپتۇ. بۇ ئاياللار مەخسۇس باشقىلارنى تىللاپ رەسۋا قىلىپ كىرىم قىلىدىغانلاردىن ئىكەن. ئۇ ئىككى ئايال كەلگەن پېتى بىر تىللاشقا باشلاپتەكەن، ئەل - يۇرت ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا يىغىلىپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن نىجاسەت ئاقدىكەن، پەقەتلا چىداپ تۇرغىلى بولمايدىكەن. ئىككى سائەت تىللىغاندىن كېيىن ھېلىقى گىجىڭ قوشنىلار كۆچۈش تەرەددۇتىغا چۈشۈپتۇ، ھېلىقى ئاياللار توختىماي تىللاشقا باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىرنەچچە كۈنگە بارمايلا ھېلىقى قوشنىلار ئاللىقاچانلارغىدۇر كۆچۈپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يامان قوشنىلاردىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، قوشنىنىڭ قانداق بولۇشى تۇرمۇش خاتىرجەم بولۇش - بولماسلىقىغا ناھايىتى زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇرمۇشتا قوشنىدارچىلىققا ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىش ناھايىتى مۇھىم.

كۈلۈش

سوئال: كۈلۈشكە قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟
 جاۋاب: تەبەسسۇم قىلىش، كۈلەر يۈز بولۇش ناھايىتى ياخشىدۇر. قاقاقلاپ كۈلمەسلىك، ھەر كىمگە تەبەسسۇم بىلەن قاراش، ئىللىق چىراي كۆرسىتىش ئاقىللارنىڭ ئىشىدۇر. قاقاقلاپ كۈلۈش كىشىلەرگە ئانچە بەك يارىشىپ كەتمەيدۇ. كۈلەر يۈزلۈك بولۇڭ، ئاچچىقلانماڭ، كىشىلەرگە پايدىلىق ئىش قىلىڭ، زىيىنى ئاز بولسىمۇ يامان ئىش قىلماڭ. بىكاردىن - بىكار كۈلمەڭ، لازىمسىز تالاش - تارتىش قىلماڭ. كىشىلەرنى كەمچىلىكىدىن ئاشۇرۇپ ئەيىبلەمەڭ، يامان، سەت گەپ قىلىشتىن ئۆزىڭىزنى تارتىڭ.

ئاقىللار ئېيتقانىكى، كۆپ كۈلگەن كىشىنىڭ ھەيۋىتى تۆۋەنلەيدۇ، كۆپ چاقچاق قىلغان كىشىنىڭ ئىززىتى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، گەپنى جايىدا، مۇۋاپىق قىلىش، ئۇزۇن سۆزلەش، كوتۇلداشتىن ئۆزىنى تارتىش، چاقچاقنىمۇ مۇۋاپىق قىلىش، كۈلدۈردۈم دەپ بەك سەت، بىھاي چاقچاق قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىش كېرەك. ئۇنداق بولمىغاندا، كىشىلەر ئالدىدا ئىززەت - ھۆرمىتىڭىز بولمايدۇ. چۈنكى، سىز قىلغان بىھاي چاقچاقلارغا كۈلگەن كىشىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى بىھاي، ئىززىتىنى ساقلىمايدىغان كىشىلەردىن ھېسابلىنىدۇ. ئەقىلڭىز بولسا بۇنداق يەردىن يىراق كېتىڭ.

سوئال: تەبەسسۇم چىراي بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟
 جاۋاب: خەلقىمىز ئارىسىدا «خۇشال» لەقىمىنى ئالغان

كىشىلەر ھەرقايسى يۇرتلاردا بار، بۇلار قانداقتۇر بىر جەمەتتىن تارقالغان ئۇرۇق - تۇغقانلار بولماستىن، بەلكى، ئۇلار مۇلايىم، كىشىلەرگە تەبەسسۇم بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، چىرايىدىن تەبەسسۇم كەتمەيدىغان، ھاياتىنى خۇشال ئۆتكۈزىدىغان، ئاز ئاچچىقلىنىدىغان كىشىلەرگە نىسبەتەن قويۇلغان چىرايلىق لەقەمدىن ئىبارەت. بۇنداق لەقەمنى ئاتىغان كىشىلەرمۇ پەخىرلىنىپ تۇرۇپ ئاتايدۇ، شۇنداق لەقەم ئالغۇچىلارمۇ ھۇزۇرلىنىپ تۇرۇپ ئاڭلايدۇ، چوڭقۇرلاپ ئويلاپ كۆرسەك، بۇ لەقەمنىڭ تېگىدە خەلقىمىزنىڭ ھاياتىنى خۇشال - خۇرام ئۆتكۈزۈش، ئاچچىقلانماسلىق، كىشىلەرگە خۇش مۇئامىلە قىلىش، كىشىلىك مۇناسىۋەتنى ياخشىلاشقا بولغان ئۈمىد - ئارزۇلىرى مۇجەسسەملەنگەن.

شۇنىڭ ئۈچۈن تەبەسسۇم چىراي بولۇش، كىشىلەرگە خۇش مۇئامىلە قىلىش، باشقىلارنى ئورۇنسىز رەنجىتمەسلىك، ھاياتىنى خۇشاللىققا ۋە بەخت - سائادەتكە تولدۇرۇش ھەرقانداق بىر ئادەمگە نىسبەتەن ناھايىتى مۇھىم. شۇڭا، خۇش تەبەسسۇم چىرايىمىزدىن ئۆچمىسۇن، ئىللىق تەبەسسۇمىمىز ئارقىلىق ھەرقانداق كىشى ئىللىقلىق ھېس قىلسۇن. خۇش تەبەسسۇم قىلىش ھەرگىز كۆپ كۈلۈش، ئورۇنسىز كۈلۈشتەك بىھاي قىلىق ئەمەس، بەلكى ئىنسانلىق سۈپەتنى ئاشۇرىدىغان، كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتنى يېقىنلاشتۇرىدىغان، مېھىر - مۇھەببەت ئاتا قىلىدىغان ئەڭ ياخشى قىلىقلارنىڭ بىرىدۇر.

سوئال: قاقاقلاپ كۈلۈش، مەسخىرىلىك كۈلۈش، زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشلەر نېمىشقا يامان كۆرۈلىدۇ؟

جاۋاب: قاقاقلاپ كۈلۈش مۇۋاپىق بولسا، ئۆزىڭىمۇ، باشقىلارغىمۇ خۇشاللىق ئاتا قىلىشنى مەقسەت قىلغان بولسا، بۇنداق كۈلۈش ئانچە يامان كۆرۈلمەيدۇ. ئەمما، بۇنداق كۈلۈش

قارشى تەرەپنىڭ قايغۇسىغا، ئاچچىقلىنىشىغا سەۋەبچى بولىدىغان كۈلۈش بولۇپ قالسا، سېپى ئۆزىدىن يامان ئادەت ھېسابلىنىدۇ. مەسخىرىلىك كۈلۈشتە قارشى تەرەپنى مەسخىرە قىلىش ئاساسىي مەقسەت قىلىنغانلىقى ئۈچۈن، بۇ سېپى ئۆزىدىن يامان قىلىق ھېسابلىنىدۇ. لېكىن، مەسخىرە قىلىپ كۈلۈش قارشى تەرەپ ئىززەت - ھۆرمىتىنى دەپسەندە قىلماقچى بولغاندا، ھاقارەتلەنگەندە، نومۇس قىلغاندا ئىشلىتىلسە، بەلكىم مۇھىم رول ئويناپمۇ قالىدۇ. ئەمما، چوقۇم جايىنى تېپىپ ئىشلىتىش، باشقىلارنى قالايمىقان مەسخىرە ئويىپكىتى قىلغان ھالدا كۈلمەسلىك كېرەك. بۇ ناھايىتى يامان قىلىقتۇر.

زاڭلىق قىلىپ كۈلۈش قايسىلا تەرەپتىن ئېيتىملى، سېپى ئۆزىدىن يامان قىلىقتىن ئىبارەت. باشقىلارنى زاڭلىق قىلىش سەل ئەزۋەيلىسە، ئىززەت - نەپسىگە تېگىشكە، باشقىلارنى رەنجىتىشكە، ھەتتا ئۇرۇشۇشقا، قانلىق ۋەقەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىلارنى زاڭلىق قىلىش ناھايىتى يامان ئادەت، زاڭلىق قىلىپ كۈلۈش ئۇنىڭدىنمۇ يامان ئادەت ھېسابلىنىدۇ.

سوئال: خۇشال ياشاش ئۈچۈن چوقۇم كۈلۈپ ياشاشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇنداقتا، قانداق چاغلاردا ۋە قانداق شەكىلدە كۈلۈش مۇۋاپىق؟

جاۋاب: ئادەم كۈلكىدىن ئايرىلالمايدۇ، بۇ ئادەمنىڭ تەبىئىي خۇسۇسىيىتى ھېسابلىنىدۇ. ھېچكىم ئاچچىقلىنىشىنى خالىمايدۇ ۋە ئارزۇ قىلمايدۇ، ئەمما ھەركىم كۈلۈشنى، خۇشال - خۇرام ياشاشنى، ھاياتىنى خۇشاللىققا، بەخت - سائادەتكە چۆمدۈرۈشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئىنتىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن چوقۇم كۈلۈپ ياشاش، ھاياتىنى خۇشاللىققا تولدۇرۇش كېرەك. لېكىن، ئەدەپلىك ئادەم قەيەردە، قانداق كۈلۈشنى بىلىدۇ، قالايمىقان، ھەددىدىن ئارتۇق

كۈلۈپ ئۆزىنىڭ ئىززەت - ئابروۋىنى يەر قىلمايدۇ. كۈلگەندە ئەتراپتىكىلەرگىمۇ كۈلكە ئاتا قىلىشنى مەقسەت قىلىش كېرەك، ئەتراپتىكىلەرنى رەنجىتىپ قويماسلىق، ئەتراپتىكىلەر قايغۇدا تۇرغاندا گۈلگە قەلەرى ئېچىلىپ كۈلۈپ كەتمەسلىك كېرەك. ئەگەر شۇنداق قىلىنسا، كۈلگەن كىشىدىن ھەممە ئادەم رەنجىپ قالىدۇ؛ خۇش خەۋەر كەلگەندە، بىرەر ئىشتا غەلبە قىلغاندا، مۇۋەپپەقىيەت قازانغاندا قانچىلىك كۈلسىمۇ ئەرزىيدۇ، بۇنداق چاغدا ئۆزىنى قويۇۋېتىپ كۈلۈشكە، چەكسىز خۇشاللىققا چۆمۈشكە تامامەن بولىدۇ؛ ئەل - يۇرت ئارىسىدا، ئۇرۇق - تۇغقانلار ئارا يېقىن، دوستانە مۇناسىۋەتنى ساقلاش، ئۆزئارا ياردەم بېرىش، ئۆزئارا مەنپەئەتلىنىش مۇناسىۋىتىنى ئورنىتىش كېرەك، ئورتاق تىرىشىش ئەمگەك مېۋىسىگە ئېرىشكەندە چوقۇم ئورتاق خۇشاللىنىش، بەخت - سائادەت تۇيغۇسىغا چۆمۈش كېرەك. بۇنداق خۇشاللىققا ھېچنېمە تەڭ كەلمەيدۇ.

كۆپچىلىككە ئەگىشىش

سوئال: ھەرقانداق ئىشتا، ھەرقانداق چاغدا كۆپچىلىككە ئەگىشىش كېرەكمۇ ياكى توغرا يولنى تېپىش ئۈچۈن كۆپچىلىككە ئەگىشىش كېرەكمۇ؟

جاۋاب: ئالدى بىلەن شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، ئەل ئىچىدە يامان نەرسە ئۆرنەك سۈپىتىدە كۆرسىتىلمەيدۇ. يامان ئىشلارنى ھەر كىم قىلغان تەقدىردىمۇ، ئۇ ئىش بەربىر يامان بولۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ھەرىكىتىگە، قىلغان ئىشىغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ. پەقەت ئىشنىڭ توغرا تەرىپىلا ئەل - جامائەتنىڭ ئورتاق ھەرىكىتىگە ئايلىنالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپچىلىككە ئەگىشىش ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەت جۈملىسىدىن بولۇپ، بۇنىڭغا ئەمەل قىلغان كىشىنىڭ ئىشلىرى تېز روناق تاپىدۇ، كۆڭلى يورۇق بولۇپ، ھېچقانداق غەم - تەشۋىشى بولمايدۇ، ھاياتى خۇشاللىق ئىچىدە ئۆتىدۇ. ھەرقانداق ئىشى كۆپچىلىكنىڭ كېڭەش - مەسلىھىتى، توغرا تەدبىرى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدىغان بولغاچقا، خاتالىقتىن ۋاقتىدا ساقلىنالايدۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئەل - جامائەتنى ئويلايدۇ، ئەل - جامائەتكە پايدىلىق ئىشلارنى كۆپرەك قىلىدۇ، ئۆزىنىڭ تەقدىرىنى ئەل - جامائەتنىڭ تەقدىرى بىلەن چەمبەرچاس باغلىغان بولىدۇ. بۇنداق كىشى ھەرقاچان، ھەر زامان ماختاشقا سازاۋەردۇر.

دېمەك، كۆپچىلىككە ئەگىشىش ئەل - جامائەتنىڭ ئاكتىپ تەشەببۇسىغا ئەگىشىشنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ، خەلقنىڭ ئورتاق مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلغان ئىشنىڭ خاتاسى بولمايدۇ،

شۇنىڭ ئۈچۈن كۆپچىلىككە ئەگىشىش، كىشىلەرگە پايدىلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش، ياخشىلىق، توغرىلىق، ھەققانىيەتتە چىڭ تۇرۇش كېرەك. مانا مۇشۇنداق ئېسىل پەزىلەتلەرنى ئۆزىدە يېتىشتۈرگەن كىشى ھەقىقىي ئالىجاناب ھېسابلىنىدۇ.

سوئال: كۆپچىلىككە ئەگىشىشنىڭ قانداق پايدىلىرى بار؟ كۆپچىلىككە ئەگىشىش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟

جاۋاب: ئادەتتە، ھەرقانداق بىر يۇرت كىشىلىرىنىڭ ئورتاق مەنپەئىتى، يۇرتقا ۋەكىللىك قىلىدىغان ئېسىل ئەخلاق - پەزىلىتى، كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان ئۆرپ - ئادەتلىرى بولىدۇ. كۆپچىلىكنىڭ روھى مانا مۇشۇ قىممەتلىك مەنىۋى بايلىقلارغا ۋەكىللىك قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرقانداق ئادەم كۆپچىلىككە ئەگىشىش، كۆپچىلىكنىڭ ئاكتىپ روھىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ توغرا ئىش قىلىش، ھاياتلىقنى يېڭى مەنىلەرگە ئىگە قىلىش ۋە خەلققە، ئەل - جامائەتكە پايدىلىق ئىش قىلىدىغان يولغا كىرىش كېرەك.

خەلقىمىزدە «ئەل قىلغاننى قىل، بالام»، «ئەل بىلەن ئۆلۈم بەجايىكى توي» دېگەندەك ھېكمەتلەر كەڭ تارقالغان. مانا بۇ ھېكمەتلەرنىڭ تېگىگە يېتىدىغان بولساقلا، كۆپچىلىككە ئەگىشىشنىڭ قانچىلىك مۇھىملىقىنى، ئەرنىڭ ئوغلى بولماي ئەلنىڭ ئوغلى بولۇشنىڭ قانچىلىك قىممەتلىك روھ ئىكەنلىكىنى ئاسانلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

بۇرۇنقى زاماندا ئىككى دوست بار ئىدى. بۇلارنىڭ بىرى ناھايىتى ئەقىللىق، جۇشقۇن بولغاچقا، باشباشتاق، ھەممە ئىشنى ئۆز ئالدىغا قىلىشنى ياقتۇرىدىغان، مەنپەئەتپەرەس ئىدى. يەنە بىرى بولسا، ئەقىل - پاراسەتتە دوستىغا

يېتەلمىسىمۇ، ھەرقانداق ئىشنى كېڭەش - مەسلىھەت بىلەن بېجىرىدىغان، ئۆز مەنپەئىتىنى تولا ئويلىمايدىغان، ئەمما ئەل - يۇرتنىڭ مەنپەئىتى ئۈچۈن جېنىنىمۇ ئايىمايدىغان ۋەجدانلىق، ھەققانىيەتنى ياقلايدىغان توغرا نىيەتلىك كىشى ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ دوستىنىڭ مەسخىرە قىلىشىغا ئۇچراپ تۇراتتى.

— سەن ئەخمەق، نېمىلا ئىش بولسا مەسلىھەت قىلىمەن دەپ تۇرۇۋالسىەن، ئەجەبا، سېنىڭ ئەقلىڭ يوقمۇ؟ كېڭەش قىلمايمۇ بىر ئىش قىلالامسەن؟ — دەيتتى ئۇنى زاڭلىق قىلىپ.

ھېلىقى باشباشتاق دوست جۇشقۇن بولغاچقا، تېز ئارىدىلا كۆپ پۇل تاپتى، پۇل تاپقاندا ئاينىپ، ناشايان ئىشلارنى قىلىشقا باشلىدى، ئاق كۆڭۈل دوستى ئۇنىڭغا يول ياساش، كۆۋرۈك سېلىشنى، يېتىم - يېسىرلارغا خەيرخاھلىق قىلىشنى نەسىھەت قىلىسىمۇ، ئۇ كەسكىن رەت قىلىپ:

— مەن ئۆزۈمنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە تايىنىپ پۇل تاپتىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى ئۆزۈمنىڭ راھىتى ئۈچۈن سەرپ قىلىمەن. مېنىڭ بىلەن كارىڭ بولمىسۇن! — دېدى.

ئۇ مەنمەنچى ناشايان ئىشنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى ۋە گۇناھ ئىشلارنى كۆپ قىلدى. لېكىن ھېلىقى ئاق كۆڭۈل دوست ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقى، ئەل - يۇرتقا ئەگىشىش روھى بىلەن تېزلا روناق تاپتى ۋە كۆۋرۈك سالدى، يول ياسىدى، ئاجىز - ئورۇقلارغا خەيرخاھلىق قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا، كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭلا كويىدا يۈرۈپ، ئەل - جامائەتنىڭ ماختىشىغا، رەھمەت - دۇئاسىغا ئېرىشتى، ئىشلىرى كۈندىن - كۈنگە روناق تېپىشقا باشلىدى.

ھېلىقى باشباشتاق دوستى ھارامدىن بېيىغانلىقى، نۇرغۇن گۇناھ ئىشلارنى قىلغانلىقى ئۈچۈن ناھايىتى تېزلا مال - مۈلكىدىن ئايرىلىپ، چاشقان تۆشۈكى ساراي بولۇشقا باشلىدى. ئەنە شۇ چاغدىلا ئۇ بىر چاغلاردا يېقىن دوست بولۇپ ئۆتۈشكەن،

ھەرقانداق ئىشتا ئەل - جامائەتنى ئويلايدىغان دوستىنى ئېسىگە ئېلىپ، ئۇنى پاناھ تارتىپ باردى.

— مەن ئەل قىلغاننى قىلمىغانلىقىم، سېنىڭدەك ياخشى نىيەتلىك دوستۇمنىڭ سەمىمىي نەسىھىتىنى ئاڭلىمىغانلىقىم ئۈچۈن مۇشۇ ئاقىۋەتكە قالدىم... — دېدى قىلمىشىنى بوينىغا ئېلىپ. ھېلىقى ئاق كۆڭۈل دوست ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ دېدى:

— خەلقىمىزدە: «ئەلنىڭ كۆزى ئەللىك» دەيدىغان ھېكمەت بار، ھەركىم قىلمىشىغا لايىق جازاغا ئۇچرايدۇ. سەن گۇناھقا پېتىۋېدىڭ، ئۇنىڭ جازاسىنى كۆردۈڭ، ئەمدى توۋا قىلغانكەنسەن، چوقۇم بۇنىڭ مۇكاپاتىنىمۇ كۆرسەن!

كۆپچىلىككە ئەگىشىش قانداقتۇر كۆپچىلىكنىڭ خاتا بولسىمۇ ئەگىشىشنى كۆرسەتمەيدۇ. بەزىدە شۇنداق ئىشلارمۇ يۈز بېرىپ قالىدۇكى، بەزى يۇرتلاردا «كۆپچىلىك» تونىغا ئورۇنۇۋالغان يامان نىيەتلىك كىشىلەر توپى بولىدۇ، ئۇلار ھەر خىل يوللار بىلەن خەلقنى شىلىيدۇ، زالىم ھۆكۈمدارلار بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ، ئاق كۆڭۈل، ھەققانىيەتنى سۆيىدىغان، توغرا سۆزلۈك كىشىلەرنى چەتكە قاقىدۇ، ئۇلارنى يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشىدۇ. بۇنداق يۇرتلاردا كىشىلەرنىڭ ئومۇمىي روھىدا ئاكتىپ ھالەت ساقلانغان بولسىمۇ، ئەمما ناھايىتى تۆۋەنلەپ كېتىدۇ، بىر قارمىققا كىشىلەرنىڭ روھىنى جاھالەت ئىگىلەپ كەتكەندەك كۆرۈنىدۇ. ئەمما، ئەل - يۇرتنىڭ پاكىز روھى يەنىلا يوشۇرۇن ساقلانغان بولىدۇ. شۇڭا، «كۆپچىلىك» تونىغا ئورۇنۇۋالغانلارنىڭ دامىغا چۈشمەي، ئۇلارغا ئەگەشمەي ئۆتۈش، خەلقنىڭ روھىدىكى ئاكتىپ ئامىللارنى كۆرۈپ يېتىش، ئارزۇسىنى چۈشىنىش كېرەك.

سوئال: ئۇنداقتا، سىز دەۋاتقان كۆپچىلىككە ئەگىشىش

قانداقتۇر بىر يۇرتتىكى ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلىگەن پىكىر ئېقىمىغا ئەگىشىش بولماستىن، بەلكى، بىر پۈتۈن خەلقنىڭ ئاكتىپ روھىي ھالىتىگە ئەگىشىشنى كۆرسىتىدۇ - قانداق؟

جاۋاب: توغرا ئېيتتىڭىز. كۆپچىلىككە ئەگىشىشتە قانداقتۇر تار يولغا كىرىۋېلىشقا، تار مەنپەئەت كۆز قارىشىنى ئۈستۈن ئورۇنغا قويۇۋېلىشقا ھەرگىز بولمايدۇ. نەزەرنى يىراققا سېلىپ، ئەل - يۇرتنىڭ، توغرىسىنى ئېيتقاندا خەلقنىڭ ئومۇمىي روھىغا ۋارىسلىق قىلىش، ئۇنىڭدىكى ئاكتىپ ئامىللارنى بايقاپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىشكە ھەرىكەت قىلىش، خەلققە پايدىلىق ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش، بۇ يولدا بىر كۈنمۇ چېكىنمەسلىك كېرەك. ئەنە شۇنداق قىلغاندىلا، كۆپچىلىككە ئەگىشىشنى ھەقىقىي ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

كېڭەشلىك ئىش قىلىش

سوئال: نېمە ئۈچۈن كېڭەشلىك ئىش قىلىشنى تەشەببۇس قىلىمىز؟

جاۋاب: خەلقىمىزدە «كېڭەشلىك ئىش بۇزۇلماس» دېگەن ھېكمەت بار. دېمەك، بىز بەزىدە بىر ئادەم ھەل قىلىپ كېتىلمەيدىغان قىيىن مەسىلىلەرگە دۇچ كېلىمىز، بەزى ئىشلارنى قىلىپ كەتكىلى بولغان تەقدىردىمۇ، نەق چارىسىنى تاپالماي قىيىنلىق قېلىشىمىز، نېمە قىلىشنى بىلمەسلىكىمىز مۇمكىن. مۇشۇنداق چاغلاردا يېقىن دوست - بۇرادەرلەر بىر يەرگە كېلىپ باش قوشۇپ، بۇ ئىشلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتكەندە، ئارتۇقچە زورۇقۇشتىن ساقلانغىلى، خاتالىقتىن خالىي بولغىلى ھەمدە كېڭەش ئەھلىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

بىز بەزى كىشىلەرنى ئۇچرىتىمىز، ئۇلار ئەقىللىق، پەملىك ۋە قابىلىيەتلىك بولغاچقا، ئۆزلىرىگە ئارتۇقچە ئىشىنىپ كېتىپ، ئىشى چىقىپ قالسا يېقىن - يورۇقلىرىغا مەسلىھەت قىلماي، ئۆزىلا قىلىپ كېتىدۇ، نەتىجىدە بەزى قىيىن مەسىلىلەرنى ھەل قىلىپ بولالماي، تېز ئارىدىلا قىسقا يول بىلەن يېنىدىغان مەنزىلگەن ئايلىنىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ ئاران دېگەندە يېتەلەيدۇ، بۇ جەرياندا بىھۇدە جاپا تارتىپ ئۆزىنى خېلىلا خورەتسىۋالىدۇ؛ يەنە بەزى كىشىلەر بار، ئۇلار ئەقلىي قابىلىيەتتە ئادەتتىكىچە بولسىمۇ، بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە يېقىن - يورۇقلىرىغا مەسلىھەت سالمايدۇ، ئۇلار بىرەر ياخشى چارە تاپالمىغاندا شۇ ئىشنىڭ ئەھلىلىرىنى ئىزدەپ تېپىپ

مەسلىھەت ئالىدۇ، بۇ جەرياندا ھاردىم - تالدىم دېمەيدۇ، مەسلىھەتنى پىشۇرغاندىن كېيىن تەييارلىقنى پۇختا قىلىپ ئىشىغا تۇتۇش قىلىدۇ - دە، دېگەن قەرەلدە پۈتكۈزىدۇ. بۇ جەرياندا دوستلىرى، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىنىڭ ياردىمىگە ئېرىشىدۇ، ئىشلىرى تېخىمۇ ئاسانلىشىدۇ. مەسلىھەت، كېڭەشكە ئەھمىيەت بەرگەنلىكنىڭ پايدىسى ئەنە شۇ يەردە كۆرۈلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلۇغ خەلقىمىز ئۇزۇن ئەسىرلىك ھايات تەجرىبىلىرى ئاساسىدا «كېڭەشلىك ئىش بۇزۇلماس» دېگەن ھېكمەتنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن. بۇ ھېكمەتكە ئەمەل قىلىدىغان بولساق، قىيىن ئىشلىرىمىز دائىم ئاسانلىشىپ بارىدۇ.

سوئال: كېڭەشلىك ئىش قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: كېڭەشلىك ئىش قىلىشتا ئەلۋەتتە بەزى پىرىنسىپلارغا ئەمەل قىلىش كېرەك، بولمىسا كېڭەشلىك ئىش قىلغاننىڭ پايدىسىنى كۆرگىلى بولمايدۇ. ئالدى بىلەن كېڭەش ئەھلىنى مۇۋاپىق ۋە جايىدا تاللاش كېرەك. كېڭەش ئەھلىنى مۇۋاپىق تاللىماي، بىر توپ نادانلارنى ۋە شۇ ئىشنىڭ ئەھلى بولمىغانلارنى توپلاپ كېڭەش قىلغاندا، ئىش ئاسان تاماملانمايلا قالماستىن، بىرمۇنچە ئاۋارىچىلىقلارنى كەلتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن. شۇڭا، كېڭەش قىلغان ئادەملەر شۇ ئىشنىڭ ئەھلى بولسۇن، پېشقەدەم، كۆپىنى كۆرگەن، تۇرمۇش بىلىمى مول كىشىلەر بولسۇن ھەمدە ئوقۇغان، بىلىملىك كىشىلەر بولسۇن، مانا مۇشۇنداق كىشىلەر جەم بولۇپ كېڭەش قىلغاندا ئىشىڭىز چوقۇم ئاسان ھەل بولىدۇ ۋە كۆزلىگەن مەقسەتكە ئاسانلا يېتەلەيسىز. كېڭەش قىلغاندا ئادەم بەك كۆپ بولۇپ كەتسىمۇ، گەپ جىق، ئىش ئۈنۈمى ئاز بولۇپ قالىدۇ، شۇڭا كېڭەش

ئەھلىنىڭ ئاز ۋە ساز بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىش، ئامال بار «ئاز مەبلەغ بىلەن كۆپ ئۈنۈم قازىنىش» ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك. يەنە بىر تەرەپتىن، كېڭەش قىلىدىغانلارنىڭ سىز بىلەن قانداق مۇناسىۋىتى بارلىقىغا دىققەت قىلىش كېرەك. كېڭەش ئەھلى سىزگە كۆيۈنىدىغان ھەقىقىي يېقىن - يورۇقلىرىڭىز بولۇشى، غەيرىي نىيەتتىكىلەر ئارىلىشىپ قالماسلىقى كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا كېڭەشنىڭ سۈپىتىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ. مانا مۇشۇ ئۇسۇللارغا دىققەت قىلغاندىلا، كېڭەشلىك قىلغان ئىشىڭىزدىن ھەرگىز چاتاق چىقمايدۇ.

سوئال: بەزى ئىدارىلەرنىڭ باشلىقلىرى مەلۇم بىرەر ئىشلارنى قارار قىلىشتىن ئىلگىرى قول ئاستىدىكىلىرى بىلەن كېڭەش قىلىپ، ئۇلارنىڭ پىكىرىنى ئېلىپ قىلسا ياخشى بولامدۇ ياكى ئۆز ئالدىغا بېكىتسە ياخشى بولامدۇ؟

جاۋاب: باشلىق بولغان كىشى قاپىل، تەشكىللەش ئىقتىدارى يۇقىرى بولۇشتىن تاشقىرى، ئەڭ مۇھىمى قول ئاستىدىكىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئېلىشقا ماھىر بولۇشى، قول ئاستىدىكىلەرنىڭ مەنپەئىتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشى ۋە ئۇلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى جارى قىلدۇرۇش ئارقىلىق شۇ ئورۇننىڭ ھەرقايسى جەھەتتىن يۈكسىلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشى كېرەك. بۇ جەرياندا بەزى چوڭ ئىشلارنى قول ئاستىدىكىلەرنىڭ مۇزاكىرىسىگە قويۇشى، ئۇلارنىڭ مۇۋاپىق تەكلىپ پىكىرلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلاپ، ماس كېلىدىغانلىرىدىن پايدىلىنىشى زۆرۈر. مانا مۇشۇنداق قىلالايدىغان باشلىقلارلا قول ئاستىدىكىلەرنىڭ قوللىشىغا ئېرىشەلەيدۇ، ئۇ رەھبەرلىك قىلغان ئورۇنمۇ مەيلى ئىقتىسادىي جەھەتتىن بولسۇن، ئىناۋەت جەھەتتىن بولسۇن مىسلىسىز گۈللىنىشىنى قولغا كەلتۈرەلەيدۇ.

يەنە بىر قىسىم باشلىقلار باركى، ئۇلار كۆرۈنۈشتە قول

ئاستىدىكىلەرنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتكەندەك، ئىدارىنىڭ بارلىق ئىشلىرىنى شۇلارنىڭ تەكلىپ پىكىرىنى ئېلىپ قىلىۋاتقاندا كۆرۈنىدۇ. تەكلىپ پىكىرلەرنىمۇ ئاڭلايدۇ، ئەمما ئاخىردا ھەممە تەكلىپ پىكىرلەرنى نۆلگە تەڭ قىلىپ، ئۆزىنىڭ گېپىنى يورغىلىتىدۇ. بۇنداق قىلىش باشلىقلارنىڭ ئىناۋىتىنى تۆكىدۇ. ئىككىنچى قېتىم تەكلىپ پىكىر ئالماقچى بولغاندا قول ئاستىدىكىلەر يا تەكلىپ پىكىر بەرمەيدۇ ياكى بولمىسا گەپ يورغىلىتىپ، باشلىقنى كولدۇرلىتىشنى ئويلايدۇ، بۇنىڭ بىلەن تەكلىپ پىكىر ئېلىش ئويۇنغا ئايلىنىپ قېلىشى مۇمكىن. بۇنداق كېڭەش قىلىشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق، شۇڭا، بۇنداق قىلىشتىن ساقلىنىش كېرەك.

ئەقىللىق باشلىق ئىدارىنىڭ ئۇزۇن مۇددەتلىك پىلانىنى مۇكەممەل تۈزۈۋېلىپ، شۇ بويىچە قول ئاستىدىكىلىرىگە ۋەزىپە تاپشۇرىدۇ، ئۇششاق - چۈششەك ئىشلارغا ئارىلىشىۋالمايدۇ، قول ئاستىدىكىلىرىنىڭ كۆزىگە كىرىۋالمايدۇ، ئۆزىنىڭ باشلىقلىق سالاپىتىنى نامايان قىلىپ، پۇرسەت كەلگەن ھامان قول ئاستىدىكىلىرىگە ئۆزىنىڭ دانالىقىنى، ئوبرازىغا دىققەت قىلىدىغان رەھبەر ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويىدۇ. يەنە پۇرسەت كەلگەن ھامان قول ئاستىدىكىلىرىنى ئىقتىسادىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىن مۇكاپاتلاپ، ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇشقا تىرىشىدۇ.

ئومۇملاشتۇرغاندا، ئاقىل باشلىق ھەممە ئىشنى كېڭەشكە سالمىن دەپ ئاۋارە بولمايدۇ، كېڭەشكە سالغان ئىشنى كۆپچىلىكنىڭ تەلىپى بويىچە بېجىرىپ بېرىدۇ، كۆپچىلىكنىڭ مۇۋاپىق تەكلىپ پىكىرىنى ئاڭلايدۇ ۋە ئىجرا قىلىدۇ، ۋەدىسىدە تۇرىدۇ، قىلىپ بېرەلمەيدىغان ئىشلارغا ئالدېراپ ۋەدە بەرمەيدۇ.

كىتاب ئوقۇش

سوئال: كىتاب ئوقۇشنىڭ قانداق پايدىلىرى بار؟ قانداق كىتابلارنى ئوقۇش ئەڭ مۇۋاپىق؟

جاۋاب: كىتاب ئوقۇش ئەڭ ھۇزۇرلۇق، ئەڭ گۈزەل ئادەتلەردىن بىرى بولۇپ، زېھنىنى ئاشۇرۇش، ئىلىم - مەرىپەت ھاسىل قىلىش، ئومۇمەن، ئىلىم، تەربىيە ئۆگىنىش ئۈچۈن ناھايىتى كېرەكلىك بولغان ئىشلارنىڭ بىرىدۇر. بىر ياخشى كىتاب ئوقۇش بىلەن قايغۇلار تارقىلىدۇ، لېكىن ئالدى بىلەن شۇنى ئېيتىمەنكى، بىزنىڭ ئۈچۈن توغرا ۋە دۇرۇس كىتابلارنى كۆرۈشتىن پايدىلىقراق ھېچ نەرسە يوق. ئەگەر ياخشى كىتاب قانداق تاللىنىدۇ دەپ سورىسىڭىز، سىزگە شۇنداق جاۋاب بېرىمىز: زېھنىڭىزنى تۈزەتكەن، كېرەكلىك ئىشلىرىمىزنى بىزىلەرگە بىلدۈرگەن ۋە سەزدۈرگەن، بىزنى ياخشى خۇلق ئىگىسى بولۇشقا ئۈندىگەن كىتاب ياخشى كىتابتۇر. بۇنىڭ ئەكسىچە، بىزدە بۇزۇق پىكىرلەرنى ئۆگىتىدىغان، ياۋۇز - يامان خۇلقلارنى ياخشى خۇلقلارغا ئوخشاش كۆرسىتىدىغان، بىزنى يالغان ئويلارغا باشلاپ، توغرا ئويلاردىن چالغىتىدىغان كىتاب بولسا، يامان كىتابتۇر. ئۇنى تېزلا قولدىن چۈشۈرۈش كېرەك. ئالدى بىلەن ھەرقانداق مۇئەللىپنىڭ ئىلمىي، ئەدەبىي ۋە ئەخلاقتا ئۆرنەك ئېلىشقا ئەرزىيدىغان ئەسەرلىرىنى ئوقۇڭ. ئۇنداق كىتابلارنىڭ ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان پايدىلىرى باردۇر.

ئۇنىڭدىن باشقا، يېڭىچە ئىلىم - پەن كىتابلىرى، ئادەمنى تەپەككۈر يولىغا باشلايدىغان كىتابلار، ئىنتىلىش - ئارزۇسىنى

ئەكس ئەتتۈرىدىغان، ئەنئەنە دۇنياسىغا باشلاپ، ئەجداد روھىغا چۆكتۈرىدىغان كىتابلارنى ئوقۇش مەقسەتكە تولمۇ مۇۋاپىق. ئومۇمەن، ئوقۇغان كىتاب بىزنى چۈشۈنلەشتۈرۈۋەتمەيدىغان، يامان خۇيلارنى ئۆگەتمەيدىغان، چاكنىلاشتۇرمايدىغان بولۇشى كېرەك. ئاكتىپ ئىدىيە، گۈزەل ئارزۇ - ئارمانلارغا يار - يۆلەك بولىدىغان، بىلىمنى يېڭىلاش ئېھتىياجىنى قاندۇرايدىغان كىتابلارنى ئوقۇش ئىنتايىن پايدىلىقتۇر.

سوئال: كىتابنىڭ قانداق خۇسۇسىيەتلىرى بار؟

جاۋاب: كىشى ئۈچۈن كىتابتىن ئەزىز ۋە يېقىملىقراق سۆھبەتداش يوقتۇر. كىتاب پاساھەت، بالاغەت، لاتاپەتتە تەڭدىشى يوق، مۇناپىقلىقتىن خالىي ھەمراھتۇر. يالغۇزلۇق ۋە غەملىك كۈنلەردە يېقىن ئۆلپەتتۇر. ئۇنىڭدا نە نىفاق، نە گىنە يوقتۇر. ئۇ شۇنداق ھەمدەمچىكى، سۆزلىرىدە يالغان ۋە خاتا بولمايدۇ، سۆھبىتىدىن كىشىگە مالاللىق يەتمەيدۇ. ئۇ ئۆز دوستىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتمايدۇ ۋە يۈرىكىنى سىقىمايدۇ. ئۇ شۇنداق دوستتۇركى، كىشى ئارقىسىدىن غەيۋەت قىلمايدۇ. ئۇنىڭ سۆھبىتىدىن سىزگە شۇنداق ئېسىل پايدىلار كېلىدۇكى، بۇنداق پايدىنى ئادەملەردىن تاپالمايسىز. ئەكسىچە، كۆپلىگەن كىشىلەر سۆھبىتىدىن كىشىگە زىيان يېتىدۇ. كىتابتىن ئىبارەت بۇ دوست ئىچىدە بارلىق ئىلىم ھېكمەت مۇجەسسەمدۇركى، ئۇ كىشىلەرنى ئۆتمۈشتىن ۋە كېلەچەكتىن خەۋەردار قىلىدۇ. شۇڭا، «كىتاب - ئەقىل قەلئەسىدۇر» دېيىشكەن. كىتاب - ئالىملار پىكرىنىڭ پاناھگامى، دانا كىشىلەر بوستانىنىڭ چىمەنى، ئاددىي كىشىلەرنىڭ تاماشاخانىسىدۇر. ئۇ يالغۇز كىشىلەرگە دىل ئاچقۇچى باغ، كۆڭلى زېدىلەرگە رەھنەمادۇر. ئۇ ھەممە يەرگە بارچە بىلەن دوستۇر ئاشنا، دەردلىك كىشىلەر دىلىغا داۋادۇر.

سوئال: كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى قانداق يېتىلدۈرۈش كېرەك؟
جاۋاب: كىتاب مەيدانغا كەلگەن كۈندىن باشلاپ ئىنسانىيەتنىڭ ئەقىل - پاراستىنىڭ جەۋھىرىنى ئۆز قوينىدا ساقلاپ، ئۇنى كېيىنكى ئەۋلادلارغا يەتكۈزۈپ بېرىش ۋە ئەجدادلار بىلەن ئەۋلادلارنىڭ قەلبىنى تۇتاشتۇرۇش رولىنى ئويناپ كەلدى. ئۇ بىلىمنى ساقلىغۇچى بولۇپلا قالماي يەنە بىلىمنى يەتكۈزگۈچىدۇر. دەل مۇشۇنداق بولغاچقا، كىتاب قەدىمدىن بۇيان ئەڭ قەدىرلىك بۇيۇم سۈپىتىدە ئەتىۋارلىنىپ كېلىنكەن.

بىزنىڭ دەۋرىمىزگە كەلگەندە كىتاب ئۆزىنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش ۋە بىلىمنىڭ ھەرقايسى ساھەلىرىنى ئىنچىكە ئەكس ئەتتۈرۈش باسقۇچىغا كىردى. ئىلگىرى ئۇستا كۆرۈپ ئۆگىنىلىدىغان ئىلىم بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە كىتاب ئارقىلىق ئۆگىنىلىدىغان ھالغا يەتتى، قىسقىسى، كىتاب ھەرقانداق بىر بىلىم ۋە ھۈنەرنى ئۆگىنىشتە كەم بولسا بولمايدىغان ۋاستىچىغا ئايلاندى.

بۇ ۋاستىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش ئۈچۈن، كىشىلەر، بولۇپمۇ ياش - ئۆسمۈرلەر ئەتراپلىق ۋە ياخشى بولغان كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش، كىتابتىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ، ئەتراپلىق تەربىيىلىنىشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك.

ياخشى بولغان كىتاب ئوقۇش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن: بىرىنچى، ئۆزى قىزىقىدىغان ساھەدىكى كىتابلارنى پىلانلىق، ئەتراپلىق سېتىۋېلىشقا ئەھمىيەت بېرىش، كىتاب سېتىۋېلىش ئادىتىنى يېتىلدۈرۈش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن كىتابقا خەجلىگەن پۇلغا ھەرگىز ئىچىمىز ئاغرىماسلىقى، كىتابقا خەجلىگەن پۇلنى ئەھمىيەتلىك خەجلىدىم دېگەن ئادەتنى يېتىلدۈرۈش كېرەك.

شۇنداق قىلغاندىلا، كىتابنىڭ قەدرىگە يەتكىلى ۋە ئۇنىڭدىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغىلى بولىدۇ.

ئىككىنچى، كىتابنى مەقسەتلىك ئوقۇش، بىلىم تولۇقلاشقا ئەھمىيەت بەرگەن ئاساستا ئوقۇش كېرەك. بۇنداق قىلغاندا ئادەمنىڭ بىلىمىدە قايسى تەرەپكە بەكرەك ئېھتىياجى بولسا، شۇ تەرەپنى ۋاقتىدا تولۇقلىغىلى، بىلىمنى ئاشۇرغىلى ۋە ۋايىغا يەتكۈزگىلى بولىدۇ.

ئۈچىنچى، كىتاب يىغىپ ساقلاشقا ئەھمىيەت بېرىش، كىتابنى ئاسراش، ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن يەنە پايدىلىنىشىنى ئەستايىدىل ئويلىشىش كېرەك. بۇنداق قىلغاندا كىتابنى قارىقويۇق ئوقۇشتىن ساقلاشقا، كىتابنى پىلانلىق، مەقسەتلىك ۋە نىشانغا تەڭكۈزۈپ ئوقۇش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ.

تۆتىنچى، كىتاب ئوقۇغاندا بىلىم قۇرۇلمىسىنى تولۇقلاشقا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. بىلىم قۇرۇلمىسى ئادەمنىڭ ئۈنۈۋېرسال بىلىم ساپاسىنى كۆرسىتىدىغان بولۇپ، ئادەمنىڭ ئۈنۈۋېرسال بىلىم قۇرۇلمىسىنى شەكىللەندۈرۈشى ئۇزۇنغا سوزۇلىدۇ ۋە چىدام - غەيرەت تەلەپ قىلىدۇ. ئۈنۈۋېرسال بىلىم قۇرۇلمىسىنى شەكىللەندۈرۈش ئۈچۈن چوقۇم ئۆزى كەسىپ قىلىپ تاللىغان ساھەدىكى بىلىملەرنى پىششىق ئىگىلەش بىلەن بىرگە ئۇنىڭغا يانداشقان ساھەدىكى بىلىملەرنىمۇ قېتىرقىنىپ ئۆگىنىشكە، تەتقىق قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. بىر يازغۇچى بولۇش ئۈچۈن يالغۇز ئەدەبىيات بىلىملىرىنى ئۆگىنىشلا كۇپايە قىلمايدۇ، يەنە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى، فولكلورى، جۇغراپىيە، تارىخى، مەدەنىيەت، مېمارچىلىق، ئارخېئولوگىيە قاتارلىق تەرەپلەردىن ئەتراپلىق بىلىمگە ئېرىشكەندە، يېزىقچىلىقتا يۇقىرى سەۋىيىلىك ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەسىرلەرنى يېزىپ چىققىلى بولىدۇ. بىر تەبىئىي پەن ئالىمىمۇ ئۆزىنىڭ كەسىپىدە تىرىشىپ تەتقىق قىلىپ نەتىجە ياراتقاندا، ئەگەر تىل ۋە

ئەدەبىيات بىلىمى چولتا بولۇپ قالسا، تەتقىقاتىنى مەقسەتتىكىدەك ئىپادىلىيەلمەي قالىدۇ ۋە ئىلمىي ژۇرنال، مەتبۇئاتلارغا يارىغۇدەك قىلالمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ دۇنيادا يەككە پەن مەۋجۇت ئەمەس، شۇنداقلا ئۇلار بىر - بىرىگە چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن بولىدۇ. شۇڭا، كىتاب ئوقۇغاندىمۇ ئاساسىي نىشاننى بىر بېكىتىۋېلىش، ئۇنىڭغا يەنە بىلىم قۇرۇلمىسىنى شەكىللەندۈرىدىغان ۋە مۇكەممەللەشتۈرىدىغان كىتابلارنىمۇ ئوقۇپ، ئەتراپلىق بىلىم ئىگىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، كىتاب ئوقۇغاننىڭ پايدىسىنى ھەقىقىي ھېس قىلغىلى بولىدۇ.

سوئال: مېنىڭ بالام ئۈچىنچى سىنىپقا چىقتى، كىچىكىدىن باشلاپ ئۇنىڭغا خىلمۇ خىل كىتابلارنى ئېلىپ بېرىمەن. لېكىن، يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان ئۇنىڭ كىتاب ئوقۇشقا قىزىقماس بولۇپ قالغانلىقىنى، تاپشۇرۇق ئىشلىگەندىن باشقا ۋاقىتلاردا مەن ئېلىپ بەرگەن كىتابلارغا قارىمايدىغانلىقىنى، تاپشۇرۇق ئىشلەپ بولۇپلا تېلېۋىزورغا مېخىتەك قالدۇرۇپ ئولتۇرىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدىم. بالامنى كىتاب ئوقۇشقا قىزىقتۇرۇش ئۈچۈن قانداق ئاماللارنى قوللانسام بولار؟

جاۋاب: سىز بالىڭىزنىڭ ئوقۇش ئەھۋالى، يېمەك - ئىچمىكى ۋە روھىي كەيپىياتى، كۈندىلىك پائالىيەتلىرىنى بىر مەزگىل كۆزىتىپ بېقىڭ. بۇنداق غەيرىي ئەھۋاللارنىڭ كېلىپ چىقىشىغا بالىلارنىڭ ئەخلەت يېمەكلىكلىرىگە ئۆگىنىپ قېلىشىمۇ سەۋەبچى بولۇپ قالىدۇ. چۈنكى، بۈگۈنكى كۈندە ئەخلەت يېمەكلىكلىرى بىزنىڭ ئەتراپىمىزنى قورشاپ تۇرماقتا. بالىڭىز ئۆيدە ئەتكەن تاماقنى يېمەي تەييار چۆپ، سوغۇق ئىچىملىك، ئۇششاق - چۈششەك يېمەكلىكلىرىگە ئۆگىنىپ قالىدۇ، يوق؟ ئەگەر بالىڭىز مۇشۇنداق يېمەكلىكلىرىگە ئۆگىنىپ قالغان بولسا، سىز

ئوزۇقلۇقشۇناس دوختۇرلارنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بالىڭزنى بۇنداق يېمەكلىكلەرنىڭ قويىنىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقىپ، زىيانسىز، ئەنئەنىۋى يېمەكلىكلەرنى يېيىشكە ئادەتلەندۈرۈشىڭىز كېرەك. چۈنكى، يېقىنقى تەتقىقاتلاردا ئاشكارىلىنىشىچە، يېمەكلىك خۇرۇچلىرى قوشۇلغان ھەر خىل تەييار يېمەكلىكلەرگە، ئەخلەت يېمەكلىكلەرگە ئۆگىنىپ قالغان بالىلارنىڭ زېھنىي قۇۋۋىتى جىددىي تۆۋەنلەپ، جىسمانىي ۋە روھىي ساغلاملىقى زور دەرىجىدە ناچارلىشىدىكەن. بىر نەرسىگە قىزىقمايدىكەن، پەقەت ئاتا - ئانا، ئوقۇتقۇچىلار مەجبۇرلىسىلا ئوقۇش پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرىدىكەن. كۈندىلىك پائالىيەتلىرىدىن ئۆزى خۇش بولغۇدەك خۇلاسە چىقىرالمىدىكەن. قىسقىسى، ھەممە ئىشى مەجبۇرىيەتنى ئادا قىلىش ئۈچۈنلا بولىدىكەن، شۇنداق بولۇپ قالغان ئەھۋالدا، بالىلارنىڭ مەجبۇرىيەت ھېسابلانمىغان دەستىن سىرتقى كىتاب ئوقۇشقا قىزىقماسلىقى تۇرغانلا گەپ.

ئەگەر بالىڭىزدا ئەخلەت يېمەكلىك بىلەن ئۇچرىشىش ناھايىتى ئاز بولغان ئەھۋالدا، ئۇنىڭ نېمىگە قىزىقىدىغانلىقىنى بايقاپ، شۇ بويىچە كىتاب ئوقۇشقا يېتەكلەپ كۆرۈڭ. ئاتا - ئانىلار كۆپىنچە بالىلارنىڭ قىزىقىشىغا پەرۋا قىلماي، ئۇلارنى ئۆزلىرىنىڭ ئىرادىسى بويىچە تەربىيەلەشكە، ئۆزلىرى قىزىققان ساھەلەرگە بالىلارنىمۇ قىزىقتۇرۇشقا ئۇرۇندۇ. بۇ ناھايىتى خەتەرلىك ئەھۋال، چۈنكى، بۇنداق بالىلار ئاتا - ئانىنىڭ ئارزۇسى بويىچە تەربىيەلەنگەن تەقدىردىمۇ، كېيىن بەربىر نەتىجە قازىنالمىدۇ. ئۆزلىرى قىلىۋاتقان ئىشنى پەقەت مەجبۇرىيەت يۈزىسىدىن، قورساق بېقىش سەۋەبىدىن قىلىۋاتقاندىلا ھېس قىلىپ قالىدۇ. بۇنداق ھېسسىياتتا قىلغان ئىشنىڭ ھېچقانداق لەززىتى بولمايدۇ. مەلۇم بىر ئالىي مەكتەپنىڭ ياش ئىنگىلىز تىلى ئوقۇتقۇچىسى ماڭا مۇنداق بىر

ئىشنى سۆزلەپ بەردى: يېڭى ئوقۇش مەۋسۈمىدە ئۇ ئىستىتۇتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئىككىنچى يىلىغا قەدەم قويغان ئوقۇغۇچىلارغا دەرسكە كىرگەن ۋە ئوتتۇرا دەرىجىلىك ئىنگىلىز تىلى كىتابىدىن دەرس بېرىشكە باشلىغان. ئۇ ئوقۇغۇچىلارنى قوزغىتىدىغان ھەر خىل ئاماللارنى ئىشقا سېلىپ باققان، ئارىسىدىن ئون نەچچە بالا ئۇنىڭ دەرسىگە ماسلىشىپ بەرگەن، قالغانلىرى كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئولتۇرۇشقان. ئۇ دەرس ئۆتۈشكە ئامالسىز قېلىپ، دەرسنى توختىتىپ قويۇپ ئوقۇغۇچىلاردىن ئەھۋال ئىگىلەشكە باشلىغان. نەتىجىدە، بىر سىنىپتىكى 35 نەپەر ئوقۇغۇچى ئىچىدە ئىنگىلىز تىلى ھەرپلىرىنى تونۇيدىغانلارنىڭ ئوننەچچە ئىكەنلىكى، قالغانلىرىنىڭ ھەتتا ھەرپلەرنىمۇ بىلمەيدىغانلىقى مەلۇم بولغان. ئىككىنچى ئوقۇش يىلىغا قەدەم قويغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇنداق ھالدا بولۇشىغا ئىشەنمەي قالغان بۇ ئوقۇتقۇچى بالىلارنىڭ ئىنگىلىز تىلىغا قىزىقىدىغان - قىزىقمايدىغانلىقىنى سورىغان، نەتىجىدە، ھېلىقى ھەرپنىمۇ تونۇمايدىغان ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنىڭ ئوقۇۋاتقان كەسپىگە قىزىقمايدىغانلىقىنى، ئاتا - ئانىسىنىڭ، ئاكا - ئاچىسىنىڭ ئارزۇسى، يول مېڭىشى بىلەنلا مۇشۇ كەسپتە ئوقۇپ قالغانلىقىنى ئېيتىشقان. دېمەك، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئارزۇسىنى ئاقلىماقچى بولغان، ئەمما ئۆزىنىڭ قىزىقىشىغا ئېرىشەلمىگەن بۇ بالىلارنىڭ كەلگۈسى شۇنىڭ بىلەن نابۇت بولۇش دەرىجىسىگە بېرىپ يەتكەن. شۇڭا، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ قىزىقىشىنى بايقاشقا ئەھمىيەت بېرىشى، قىزىقىشىغا ھۆرمەت قىلىشى ۋە ئارزۇ - غايىلىرىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا تۈرتكە بولۇش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا بالىلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى تولۇق قوزغاتقىلى بولىدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ كىتاب ئوقۇشقا

مۇۋاپىق دەرىجىدە يېتەكلەپ بېرىشى، بەزى كىتابلارنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرىپ قىزىقىشىنى ئاشۇرۇشى ۋە بىللە ئولتۇرۇپ كىتاب ئوقۇپ، ئاستا - ئاستا كىتاب ئوقۇشقا يېتەكلەپ كېتىشى كېرەك. بۇ خىل ئۇسۇلنىڭ ئۈنۈمى ناھايىتى يۇقىرى. بەزى بالىلار مانا مۇشۇ يېتەكلەشنىڭ كەمچىللىكى سەۋەبىدىن كىتاب ئوقۇشقا قىزىقمايمۇ قالىدۇ، بۇ جەھەتتە ئاتا - ئانىنىڭ يېتەكلەپ بېرىشى ئىنتايىن مۇھىم.

ئومۇمەن، كىتاب ئوقۇشنىڭ ئىنتايىن مەدەنىي، ئالىيجاناب ئىش ئىكەنلىكىنى بالىلارغا تونۇتۇش ئىنتايىن مۇھىم، بالىلارغا مۇشۇ نۇقتىنى تونۇتقاندا، ئۇلاردا گۈزەل ئارزۇلار جۇش ئۇرىدۇ - دە، كىتاب ئوقۇشقا تەبىئىيلا بېرىلىپ كېتىدۇ.

سوئال: كىتابنىڭ زىيانلىق تەرەپلىرىدىن قانداق ساقلىنىش كېرەك؟

جاۋاب: قەدىمدىن ھازىرغىچە ئۇلۇغلىرىمىز كىتاب ھەققىدە نۇرغۇن ھېكمەتلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن. كىتابنىڭ رولىنى ماختىمايدىغان، كىتابنىڭ ئەھمىيىتىنىڭ غايەت زور ئىكەنلىكىنى، قىممىتىنىڭ چەكسىزلىكىنى چۈشەنمەيدىغان بىرمۇ مەدەنىي ئىنسان بولمىسا كېرەك. شۇنداق تۇرۇپ، كىتابنىڭمۇ زىيانلىق تەرەپلىرى بولامدۇ؟ دەپ سوراپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. دەرۋەقە، كىتابنىڭمۇ زىيانلىق تەرەپلىرى بار. شۇنىڭ ئۈچۈن كىتابتىن ئۈنۈملۈك پايدىلانماقچى بولغان ئادەم چوقۇم كىتاب ئوقۇش ئۇسۇلى ۋە پوزىتسىيىسىنى توغرىلىشى لازىم. بىلىم پايدىلىق بىلىم ۋە زىيانلىق دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ، پايدىلىق نەرسىلەر بايان قىلىنغان كىتابلار ياخشى كىتابلار، پايدىسىز، ئادەمنى خاتا يولغا باشلاپ قويىدىغان كىتابلار ناچار كىتابلار ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا، پايدىلىق بىلىملەر بايان قىلىنغان كىتابلارنى ئوقۇشقا ئەھمىيەت بېرىش، ئۆزىنىڭ

قىزىقىشى، ئارزۇسى ۋە غايىسىگە ئاساسەن كىتاب ئوقۇش، كىتابنى ئۆز ئىزدىنىشلىرىنىڭ شوتىسى قىلىشقا تىرىشىش كېرەك. كىتابنى كۆپ ئوقۇسا پايدىلىق ئىكەن دەپ ئۇدۇل كەلگەن كىتابنى ئوقۇش، ئارىلاشتۇرۇپ ئوقۇش ۋە نىشانسىز كىتاب ئوقۇشلارنىڭ ھەممىسى كىتاب ئوقۇشتىكى ناتوغرا پوزىتسىيە بولۇپ، جىددىي تۈزىتىشكە تېگىشلىك. چۈنكى، ھازىر نەشر قىلىنىۋاتقان كىتابلارنىڭ سانى بەك كۆپ، ئىسمىنى ساناپ بېرىشمۇ تەسكە توختايدۇ، كۈندە نەچچە مىڭ خىل كىتاب نەشر قىلىنىپ تۇرىدۇ. بۇلارنىڭ قايسىسىنى ئوقۇپ بولالايسىز؟ شۇنىڭ ئۈچۈن پايدىلىق بىلىملەر سۆزلەنگەن، سىزنىڭ قىزىقىشىڭىزغا مۇناسىپ كېلىدىغان، بىلىم دائىرىڭىزنى كېڭەيتىدىغان، سىزنىڭ ئېھتىياجىڭىزغا لايىقلاشقان كىتابلارنى ئەستايىدىل ئوقۇشىڭىز، ئۇلاردا سۆزلەنگەن بىلىملەرنى ئۆزلەشتۈرۈشكە ھەرىكەت قىلىشىڭىز كىتاب ئوقۇشتىكى ئەڭ توغرا پوزىتسىيە ھېسابلىنىدۇ.

كېيىم كىيىش ئەدەپلىرى

سوئال: خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى كېيىم كىيىش ئەدەپلىرى قايسىلار؟ كېيىم كىيىشتە قانداق ئەمەللەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: خەلقىمىز ئۇزۇن ئەسىرلىك تەرەققىيات جەريانىدا ئۆزلىرىگە خاس كېيىم مەدەنىيىتى ياراتتى. بۇ كېيىملەرنىڭ ياش پەرقى، جىنس پەرقى، پەسىل پەرقىنىڭ شۇنچە چوڭ ۋە ئىنچىكە ئايرىلغانلىقى، كېيىم - كېچەك مەدەنىيىتىمىزنىڭ جازىبىسىنى ئاشۇرۇپ تۇرۇپتۇ. خەلقىمىز بىرقاتار كۆزنىڭ يېغىنى يەيدىغان كېيىم - كېچەك مەدەنىيىتىنى ياراتقان ۋە كېيىم كىيىشتە رىئايە قىلىشقا تېگىشلىك بىرمۇنچە قائىدە - يۇسۇنلارنى شەكىللەندۈرگەن. بۇلار كېيىمنى يېڭى، پاكىز كىيىش، كونا بولسىمۇ پاكىزلىققا دىققەت قىلىش، چاپان كىيىگەندە ئوڭ يەڭدىن قول سېپىش، ئاياغ كىيىم كىيىگەندە ئوڭ پۇتتىن كىيىش، سالغاندا سول پۇتتىن باشلاپ سېلىش، ئىچىگە يەڭگىل، يۇمشاق رەختلەردىن كېيىم كىيىش، سىرتىغا كۆركەم، رەڭدار ۋە سىپتا كېيىملەرنى كىيىش، ئۇنىڭدىن باشقا ياش پەرقىگە، جىنس ئايرىمىسىغا ئاساسەن كېيىم كىيىش قاتارلىقلار ئالاھىدە تەكىتلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىزنىڭ كېيىملىرىمىزدە دوپپىنىڭ ئەللىك - ئاتىش خىلى، كۆڭلەكنىڭ ئوتتۇز - قىرق خىلى ۋە باشقا كېيىملەرنىڭمۇ نۇرغۇن خىللىرى بار. مانا بۇلار خەلقىمىزنىڭ كېيىم - كېچەك مەدەنىيىتىنىڭ رەڭدارلىقىنى ئاشۇرۇپ تۇرۇپتۇ.

خەلقىمىزنىڭ ئەنئەنىۋى كېيىم كىيىش ئەدەپلىرى تۆۋەندىكىچە بولۇپ، بۇلارنىڭ خېلى كۆپ قىسمى ھازىرقى تۇرمۇشىمىزغىمۇ ماس كېلىدۇ: بىرىنچى، كۆڭلىنى بىرلا كېيىمگە باغلىماسلىق، قانداق كېيىمگە مۇيەسسەر بولسا شۇنى كىيىش كىرەك؛ ئىككىنچى، كېيىمگە تەكەللۇپ، تارتىنىش كەتمەيدۇ. ئەكسىچە قوپال بولسىمۇ ۋاقىتقا قاراپ كېيىم كىيىش كېرەك؛ ئۈچىنچى، كۆڭلەك ۋە لىباسنىڭ يېڭىنى قولنىڭ بەندىگىچە، ئۇزۇن بولغاندا بارماقلارنىڭ ئۇچىغىچە ئۇزۇنلۇقتا قىلىش لازىم. ئۇنىڭدىن ئۇزۇن بولۇپ كەتسە ئادەتكە مۇخالىپتۇر. يەڭنى كەڭ قىلىش ياخشىدۇر، تار بولۇپ قالمىسۇن. كۆڭلەك ۋە ئىشتاننىڭ ئۇزۇنلۇقى پاچاقنىڭ يېرىمىغىچە، ئۇزۇن بولغاندا توپۇق (ھوشۇق) قىچە بولسا بولىدۇ، ئۇنىڭدىن زىيادىسى ئارتۇقچىدۇر؛ تۆتىنچى، ئاق كېيىم كىيىش ياخشىدۇر؛ بەشىنچى، كېيىمنى پاكىز تۇتۇش كېرەك. ھەممە نەرسىنى پاكىز تۇتۇش ماقۇلدۇر، خۇسۇسەن، كېيىم - كېچەك تازىلىقىغا تېخىمۇ رىئايە قىلىش كېرەك؛ ئالتىنچى، قول ئىلكىدە بار كىشىلەر ياخشى كېيىملەرنى كىيسە بولىدۇ. بۇنىڭ شەرتى كىيىم، مەنەنلىك بولۇپ قالمىسۇن. تەرىقەتنىڭ چوڭلىرى شۇنداق دەيدۇ: كېيىم - كېچەكنى پۈزۈر كىيىش شۇنداق كىشىلەرگە جائىزكى، قىڭغىر ياسانچۇقلۇقتىن قۇتۇلغان، ھاۋايى - ھەۋەستىن ئۆزىنى تۇتقان بولۇشى شەرت؛ يەتتىنچى، يېڭى كېيىم كىيىگەندىن كېيىن كونا كېيىمنى سەدىقە قىلىۋېتىش كېرەك.

گۈزەل ئەخلاق

سوئال: گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ قانداق خىسلەتلىرى

بار؟

جاۋاب: ياخشى ئادەم بولۇش ئۈچۈن ئەلۋەتتە گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇش، يامان خۇيلاردىن يىراق تۇرۇش ئىنتايىن مۇھىمدۇر. گۈزەل ئەخلاق ئىلىم ۋە ئەدەپ ئۆگىنىش بىلەن، ياخشى كىشىلەر بىلەن دوست - يارەن بولۇش بىلەن ئېرىشكىلى بولىدۇ. يامان خۇيلار بولسا بۇنىڭ ئەكسىدۇر. يەنى جاھىل پېتى قېلىش، ئەدەپسىز بولۇش، يامان كىشىلەر بىلەن دوستلىشىش بىلەن ھاسىل بولىدۇ.

ياخشى ئىنسان ياخشى ئەخلاقلىق ئىنسان دېمەكتۇر.

گۈزەل ئەخلاقلىق بولۇشنىڭ ئالامەتلىرى مۇنداق: ئىنساپلىق بولۇش، دوستلىرىنىڭ خاتاسىنى كۆرمەسلىك، يامان خۇيىدىن قېچىش، دوستلىرىنىڭ ئەزىيەتلىرىگە كۆكسىنى كېرىپ چىقىش، ئۇلاردىن شىكايەتچى بولماسلىق، ئۆزىنىڭ ئەيىب ۋە قۇسۇرلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇش، نەپسىنى يىغىۋېلىش، تەبەسسۇم چىراي بولۇپ ھەركىمگە يېقىملىق مۇئامىلە قىلىش قاتارلىقلاردۇر.

گۈزەل ئەخلاقلىق كىشى ئەدەپلىك بولۇپ ئاز سۆزلىشىدۇ، خاتاسى ئاز بولىدۇ، غەيۋەت قىلمايدۇ، ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدۇ، قوشنىسى ۋە دوستىنى قوغدايدۇ، بۇ خىسلەتلەرنىڭ بېشى بولسا ھاياتىدىن ئىبارەت.

سوئال: ياخشى كىشى بولۇش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: قەتئىي ئەقىدە بىلەن ھېچكىمگە يامانلىق قىلمايدىغان، ئۆزىگە يامانلىق قىلغانلارغا سەۋر قىلىدىغان، كىشىلەرنىڭ مېلىغا، جېنىغا، نومۇسىغا كۆز تىكمەيدىغان؛ ئىشلىگەندە، ئېلىم - بېرىم قىلغاندا كىشىنىڭ ھەققىنى يېمەيدىغان؛ شۈبھىلىك نەرسىلەردىن قاچىدىغان، زالىملارغا يانتايلاق بولمايدىغان، ئىلىم ۋە ئەخلاق ساھىبلىرىغا ھۆرمەت كۆرسىتىدىغان كىشىلەردىن بولۇش كېرەك.

بۇنىڭدىن باشقا يەنە ياخشى كىشىلەر دوستلىرىنى سۆيىدۇ ۋە ئۆزىنى سۆيىدۇرىدۇ؛ يامان كىشىلەرگە نەسەت قىلىدۇ ۋە ئۇلارغا ئەگەشمەيدۇ. كىچىكلەرگە مەرھەمەتلىك ۋە شەپقەتلىك بولىدۇ؛ كەيپ - ساپاننىڭ كەينىدىن يۈگۈرمەيدۇ، زىيانلىق ۋە ھەتتا پايدىسىز بىر نەرسىنى سۆزلىمەيدۇ؛ ھېچكىمگە قوپاللىق قىلمايدۇ، مەرد بولىدۇ، مېلىنى ياخشى ئىشلارغا سەرپ قىلىدۇ.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتىكى، گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىنىڭ پۈتۈن ئەس - يادى كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش بىلەن نەتىجىلىنىدۇ، يامان ئىشلارنىڭ بىرىنىمۇ قىلمايدۇ ۋە باشقىلارنىڭ قىلىشىغىمۇ يول قويمىدۇ. بۇنداق ئېسىل ئەخلاقىي پەزىلەتكە ئىگە بولۇش ئۈچۈن ئاسان ئەمەس، ئۈزلۈكسىز تىرىشىشقا، كۆپرەك جاپا تارتىشىمۇ ئەقىدىسىدە چىڭ تۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ.

سوئال: ياخشى خۇيلۇق بولۇشنى ساقلاش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ياخشى خۇيلۇق بولۇش ئۈچۈن ۋە ياخشى خۇيىنى ساقلاش ئۈچۈن سالما كىشىلەرگە، ياخشى خۇيلۇقلارغا دوستلۇق

كۆرسىتىش لازىم. مال - دۇنيا، مەرتىۋە كەينىدە يۈگۈرگەنلەردىن ھېچكىم مۇرادىغا يېتەلمەيدۇ. مال - مۈلكىنى خەيرلىك ئىشلارغا ئاتىغان، خەيرلىك ئىشلار ئۈچۈن سەرپ قىلغان كىشى راھەتكە، ھۇزۇرغا ئېرىشىدۇ.

پايدىسىز نەرسىلەردىن، ئويۇنلاردىن، زىيانلىق مۇنازىرىلىشىش ۋە تالاش - تارتىش قىلىشتىن ساقلىنىش لازىم. ئىلىم ئۆگىنىش ۋە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىش لازىم.

مانا بۇ خىسلەتلەرنى يېتىلدۈرگەندىن كېيىن ئىزچىللاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىش، قەتئىي ئىرادە بىلەن يامان ئىشلارنى قىلىشتىن باش تارتىش ۋە يامان كىشىلەرنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويناشتىن ساقلىنىش كېرەك. ياخشى، ئەدەپ - ئەخلاققا كامالەتكە يەتكەن، بىلىملىك، ئەقىدە - ئىخلاسلۇق كىشىلەر بىلەن كۆپرەك باردى - كەلدى قىلغاندا، ئۆزىنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئىرادىسىنى تېخىمۇ مۇستەھكەملىگىلى، ئىل - جامائەت ئالدىدا شۆھرەت قازانغىلى، ياخشى نام قالدۇرغىلى، ئەۋلادلارنى ئۆزىنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئۇنىسىز تەربىيەلەش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ.

سوئال: قانداق قىلغاندا باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئاسان ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: باشقىلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئاسان ئېرىشىشنى ئارزۇ قىلساق، بىزمۇ ئۇلارغا ئەينى شەكىلدە مۇئامىلە قىلىشىمىز كېرەك. بىزنى كۈلۈپ تۇرۇپ قارشى ئالسۇن، چاي تۇتسۇن دەپ ئويلىساق، بىزمۇ باشقىلارنى كۈلۈپ تۇرۇپ قارشى ئېلىشىمىز، ئۇلارغا كېرەكلىك ئىكرامدا بولۇشىمىز كېرەك.

سۆيۈلۈش، باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىش ئۈچۈن

ھەركىمگە سەمىمىي مۇئامىلە قىلىش، كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ سالام بېرىش، ھال ۋە ئەھۋال سوراش كېرەك. ئۆزىمىزگە سەمىمىي ئىكەن دېگەن تەسىراتنى قالدۇرۇشقا ھەرۋاقىت تىرىشىشىمىز لازىم.

ئۆزىنى سۆيۈرۈشنىڭ يولى ياخشى ئىنسان بولۇشتۇر. ياخشى ئىنسان بولسا گۈزەل ئەخلاقلىق بولغان كىشىدۇر. گۈزەل ئەخلاق دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ تەبىرى مۇنداق: ئۆزۈڭدىن يىراقلاشقانلارغا يېقىنلىشىش، زۇلۇم قىلغانلارنى ئەپۇ قىلىش، ئۆزىنى مەھرۇم قىلغانلارغا (ئۆزىگە بىر نەرسە بەرمىگەنلەرگە) ئىھسان قىلىش گۈزەل خۇيلاردىن بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

سوئال: مەن مۇشۇ يېشىغىچە نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۇچراتتىم، بۇلارنىڭ ئىچىدە گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەرمۇ ئاز ئەمەس. ئەمما مېنىڭ بىر ئەپسۇسلىنىشىم بار، بەزى كىشىلەرنىڭ مېجەزى ياخشى، سەمىمىي، بارلىق گۈزەل خۇيلارنى ئۆزلىرىگە مۇجەسسەم قىلغان بولسىمۇ، بەزىدە بەزىبىر يامان خۇيلاردىن خالىي ئەمەس ئىكەن. بەزى كىشىلەرنىڭ ھاراق ئىچىپ جېدەل چىقىرىدىغان، ھاراقتىن خۇشاللىق تاپىدىغان يامان خۇيى بار ئىكەن، بەزىلەر ھاراق ئىچمىگەن بىلەن غەيۋەت - شىكايەت، چېقىمچىلىقتىن خالىي بولالمايدىكەن. قىسقىسى، ئۇلارنىڭ ئەخلاقى مۇكەممەل ئەمەس ئىكەن، ئۇنداقتا، جەمئىيىتىمىزدىكى كىشىلەرنىڭ ئەخلاقىغا قانداق باھا بېرىش كېرەك؟

جاۋاب: ئادەم مۇكەممەل بولمايدۇ، ھەرقانچە ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭمۇ بەزىبىر سەۋەنلىكلىرى بار بولىدۇ، بۇنداق ئەھۋالدا شۇ كىشىنىڭ ياخشى تەرەپلىرىنى بىر ياققا قايرىپ قويۇپ، يىغىننىڭ كۆزىچىلىك كەمچىلىكىگە ئېسىلىۋېلىپ قارىلاشقا ھەرگىز بولمايدۇ. بەزى گۈزەل ئەخلاقلىق كىشىلەرنىڭ

ھەقىقەتەن بەزى كەمچىلىكلىرى بار، بۇنى بەزى ئاز ساندىكى كىشىلەر كۆرۈپ قالدۇ ياكى بىلىدۇ، مانا بۇ كەمچىلىكلەر ئۇلارنىڭ ئۈستىدىن غەيۋەت توقۇلۇشىغا سەۋەب بولۇپ قالىدۇ. مېنىڭچە، ئەخلاقلىق بولۇشقا ئىنتىلگەن ھەر بىر ۋىجدانلىق كىشى ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ ئۆزىنىڭ كەمچىلىكلىرىنى تولۇقلاشقا ئەھمىيەت بېرىدىغانلا بولسا، بۇ كەمچىلىكلىرىنىمۇ تۈزىتىپ كېتەلەيدۇ. شۇڭا، بىر ئادەمنىڭ ئەخلاقىنى باھالاشتا كىچىك ئىشلارغا ئېسىلىۋېلىشتىن ساقلانغاندىلا، ھەرقانداق ئادەمگە ئويىپكىتىپ، توغرا باھا بەرگىلى بولىدۇ.

گۈزەللىك

سوئال: ئادەمدە قانچە خىل گۈزەللىك بولىدۇ؟ ئادەم ھەقىقىي گۈزەل بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: كىشىدە ئىككى خىل گۈزەللىك بار بولۇپ، ئۇلار ئىچكى ۋە تاشقى گۈزەللىككە بۆلۈنىدۇ. تاشقى گۈزەللىككە كىشىنىڭ ھەممە ئەزالىرى، مەسىلەن، كۆز، قۇلاق، چىش، قاش، يۈز، لەۋ، ئېغىز، قول، ئاياغ، قامەت كىرىدۇ. ئىچكى گۈزەللىك بولسا، كىشىنىڭ يېقىملىق خۇلقى بىلەن بېزىنىشىدۇ. بۇ خۇلقى مۇلايىملىق، ساخاۋەت، شىجائەت، ئىلىم، كەمتەرلىك، ئىپپەت - نومۇس ۋە شۇنىڭغا ئوخشاشلاردۇر.

ئىككى نەرسە ئىككى كىشى قولىدا ئۇۋال: گۈزەللىككە مەغرۇرلىنىدىغان كىشىگە بېرىلگەن ھۆسن، گۈزەللىك قەدرىنى بىلمەيدىغان كىشىگە چۈشۈپ قالغان خوتۇن! گۈزەللىكمۇ ئۇلۇغ نېمەت بولۇپ، ئۇ ھەممىلا كىشىگە بېرىلىۋەرمەيدۇ.

ئېتى گۈزەللىكنىڭ ئۆزىمۇ گۈزەل بولۇۋەرمەيدۇ. كىشىنى گۈزەل قىلىپ كۆرسىتىدىغان ئۇنىڭ چىرايى ئەمەس، بەلكى چىرايلىق خۇلقىدۇر. چىرايلىق خۇلق كۆرۈمىسىز كىشىنىمۇ چىرايلىق قىلىپ كۆرسىتىدۇ. گۈزەل خۇلق گۈزەل كىشىلەردە مەۋجۇت بولسا، نۇر ئۈستىگە نۇر ياغقان بولىدۇ.

سوئال: قەدىمدىن ھازىرغىچە ئاقىللار چىرايى گۈزەل بولۇشنى ئەمەس، قەلبى گۈزەل بولۇشنى قوغلىشىشنى تەشەببۇس قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەمما ئىنسانلاردا ھۆسن گۈزەللىكنى قوغلىشىدىغان

خاھش شۇنچىلىك كۈچلۈكى، گۈزەللىك دېگەندە مانا مۇشۇ تاشقى قىياپىتى گۈزەللەر كۆزدە تۇتۇلىدىغان ئەھۋال ناھايىتى كۆپ. ئۇنىڭ ئۈستىگە تاشقى گۈزەللىك بىلەن ئىچكى گۈزەللىك باشقا - باشقا نەرسە ئەمەس، بەزىدە تاشقى گۈزەللىك بىلەن ئىچكى گۈزەللىك بىرلىشىپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار، قەلبى ئىنتايىن گۈزەل، ھۆسنمۇ ھەر ھالدا گۈزەل، يېقىملىق بولغان كىشىلەرمۇ خېلى كۆپ نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇنداقتا، مۇشۇنداق ئەھۋالدا گۈزەللىكنىڭ ئۆلچىمى زادى قانداق بولۇشى كېرەك؟

جاۋاب: سىز ناھايىتى ئويىپىكتىپ بىر مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويدىڭىز. دېمىسىمۇ، تاشقى گۈزەللىك بىلەن قەلب گۈزەللىكى ئايرىم - ئايرىم نەرسە ئەمەس. قەلبىلا گۈزەل بولۇپ، چىرايى بەتبەشىرە، سەت كىشىلەر ناھايىتى ئاز نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ؛ ئەكسىچە چىرايى ئايىنى خىجىل قىلغۇدەك دەرىجىدە گۈزەل بولسىمۇ، قەلبى گۈزەل بولمىغان، تەبىئىتىدىن ياۋۇزلۇق يېغىپ تۇرىدىغان كىشىلەرمۇ ناھايىتى ئاز نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ؛ چىرايمۇ گۈزەل، قەلبىمۇ گۈزەل، سەمىمىي كىشىلەر يەنىلا كۆپ نىسبەتنى ئىگىلەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئويىپىكتىپ ئەمەلىيەتكە قارىغىنىمىزدا، بىزنىڭ بۇ دۇنيارىمىز گۈزەللىككە تولغان. مۇھىمى مۇشۇ گۈزەللىكنى ھېس قىلىدىغان، ئۇنىڭدىن بەھرىلەنەلەيدىغان يۈرەك بولۇشى كېرەك. شۇڭا بىز گۈزەللىكنى مۇھاكىمە قىلغاندا چوقۇم تاشقى گۈزەللىك بىلەن ئىچكى گۈزەللىكنى بىرلەشتۈرۈپ تەھلىل قىلىشىمىز، بىر - بىرىدىن قەتئىي ئايرىۋەتمەسلىكىمىز كېرەك.

رەۋايەتلەرگە قارىغاندا، لەيلى قاراقۇمچاق، چىرايى ئادەتتىكىچە بىر قىز ئىكەن، مەجنۇن (قەيس) بولسا ئۇنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ چۆللەردە سەرسان ئىكەن، ئۇلارنىڭ ئىشقى - مۇھەببىتى توغرىسىدىكى ھېكايە يىراق - يېقىنغا تارقالغاندىن كېيىن، پادىشاھ «مەجنۇننى كۆيدۈرگەن لەيلى قانچىلىك

چىرايلىقتۇر؟» دېگەن نىيەت بىلەن ئۇنى ئوردىغا ئەكەلدۈرگەن ۋە يۈزىنى ئاچقۇزۇپ كۆرۈپ: «يا ئاللا، قەيس ئىشقىدا كۆيۈپ مەجنۇن بولغان لەيلىنى ئاي مەسەللىك قىزمىكىن دەپ ئويلايتىكەنمەن، ئەمما چىرايى ئادەتتىكىچە ئىكەنغۇ؟...» دەپ ھەيران بولغان. بۇ چاغدا مەجنۇن: «شاھ ئالىلىرى ئەگەر مېنىڭ كۆزۈمدە لەيلىگە قارىغان بولسا، لەيلى ناھايىتى گۈزەل بولۇپ كۆرۈنەتتى» دېگەن. شۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئارىسىغا «لەيلىنى كۆرەر بولساڭ، مەجنۇننىڭ كۆزى بولغىن» دېگەن سۆز تارقالغان. خەلقىمىزدە يەنە «چىرايلىق چىرايلىق ئەمەس، سۆيگەن چىرايلىق» دېگەن ھېكمەت بار. بۇنىڭ مەنىسىمۇ لەيلى - مەجنۇننىڭ ئېيتقىنىغا ئوخشايدۇ. دېمەك، گۈزەللىكنىڭ مۇقىم ئۆلچىمى يوق، بىردىنبىر ئۆلچىمى ئالدىدىكى شۇ گۈزەللىكنى قەلبىنىڭ قانچىلىك دەرىجىدە ھېس قىلالىشىغا باغلىق. ئەلۋەتتە، بۇ چاغدا بۇنىڭ قەلبى گۈزەل، بۇنىڭ ھۆسنى گۈزەل دەپ ئولتۇرغىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ قەلب گۈزەللىكى بىلەن ھۆسن گۈزەللىكى بىرلىشىپ شەكىللەندۈرگەن مەجەز - خاراكىتىرىنى قارشى تەرەپ ياقىتۇرغان بولسىلا، شۇ كىشى ئەڭ گۈزەل ھېسابلىنىدۇ.

ئومۇمەن، گۈزەللىك ئىچكى ۋە تاشقى گۈزەللىكنىڭ مۇجەسسسىمى بولۇپ، ئىككىلىسى ۋايىغا يەتكەن بولسا، ئۇنداقتا بۇ كامالەتكە يەتكەن گۈزەللىك ھېسابلىنىدۇ. ئەگەر ئادەتتىكىچە بولغان تەقدىردىمۇ، ئۇ يەنىلا ئايرىم كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە تەڭداشسىز گۈزەللىك ھېسابلىنىۋېرىدۇ. ئومۇمەن، ھۆسن گۈزەللىكىگە ئەھمىيەت بېرىش بىلەن بىللە قەلب گۈزەللىكىنى ۋايىغا يەتكۈزۈش ھەقىقىي گۈزەللىك ئالامىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

گۇناھنى ئۆزىدىن ئىزدەش

سوئال: نېمە ئۈچۈن گۇناھنى ئالدى بىلەن ئۆزۈمىزدىن ئىزدەيمىز؟

جاۋاب: كىشىلىك مۇناسىۋەت جەريانىدا، ھەممە ئىشنىڭ ئوڭۇشلۇق يۈرۈشۈپ كېتىشى ناتايىن، بەزىدە كېلىشمەسلىكلەر يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. بۇنداق چاغدا گۇناھنى باشقىلارغا قويۇپ، يامانلاپ يۈرۈشكە بولمايدۇ. كەمچىلىك ئىككى ئوتتۇرىدا يۈز بەرگەنكىن، چوقۇم خاتالىقمۇ ئىككى تەرەپتىلا بار بولغان بولىدۇ، ھېچ بولمىغاندا ئازراق بولسىمۇ كەمچىلىك بولىدۇ. شۇڭا، ئۆزىنى تاختا بېشىغا ئېلىپ قويۇپ باشقىلاردىن يامانلاش قائىدىگە سىغمايدۇ. شۇڭا، بىز كىشىلىك مۇناسىۋەتنى توغرا بىر تەرەپ قىلغاندا، كۆپىنچە گۇناھنى ئۆزىدىنمۇ ئىزدەپ بېقىشنى تەۋسىيە قىلىمىز.

گۇناھنى ئۆزىدىن ئىزدەش ئادەمنى مەسىلىلەر ھەققىدە پىكىر يۈرگۈزۈشكە، مۇلاھىزە قىلىپ بېقىشقا يېتەكلەيدۇ. ئادەمنى ئارتۇقچە گۇمانخورلۇقتىن، ھەسەت قىلىشتىن، غەيۋەت - شىكايەتتىن خالىي قىلىدۇ.

سوئال: بىرەر كېلىشمەسلىك يۈز بەرگەندە، سەۋەنلىكنىڭ ھەممىسىنى قارشى تەرەپ سادىر قىلغان تەقدىردىمۇ گۇناھنى يەنىلا ئۆزىدىن ئىزدەش كېرەكمۇ؟

جاۋاب: ئەمەلىيەتتە، گۇناھنى ئۆزىدىن ئىزدەش قانداقتۇر باشقىلارنىڭ گۇناھلىرىنىمۇ ئۆز ئۈستىگە ئېلىۋېلىش دېگەن مەنىنى ئىپادىلەيدۇ. قارشى تەرەپنى گۇناھ، سەۋەنلىك ئۆتكۈزدى، بارلىق جاۋابكارلىقنى ئۈستىگە ئېلىش كېرەك، دەپ

تاپا - تەنە، خورلاش، بېسىم چۈشۈرۈشتىن ساقلىنىش، بۇ كېلىشمەسلىك زادى قانداق يۈز بەردى، نېمە سەۋەبتىن يۈز بەردى دېگەنلەرنى ئەيتىدىل ئويلىنىش، كىمدە قانچىلىك گۇناھ، سەۋەنلىك ئۆتكەن بولسا شۇنى دادىللىق بىلەن ئۈستىگە ئېلىشنى كۆرسىتىدۇ. بۇنداق قىلغاندا، ئىككى ئارىدىكى مۇناسىۋەتمۇ يىرىكىلىشىپ كەتمەيدۇ، ئۇرۇش - تالاشمۇ بولمايدۇ، ھەرقانداق يامان ئاقىۋەتنىڭ كېلىپ چىقىشىنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ. گۇناھنى ئۆزىدىن ئىزدەشنىڭ مانا مۇشۇنداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار.

لەقەم قويۇش

سوئال: بىرىگە لەقەم قويۇش ياكى لەقىمى بىلەن چاقىرىشقا بولامدۇ؟ لەقەمنىڭ ماھىيىتى زادى نېمە؟

جاۋاب: لەقەم ھەر خىل ئېھتىياج ۋە سەۋەبلەردىن پەيدا بولىدۇ، بەزىلىرى ئوخشاش ئىسىملىكلەرنى پەرقلىنىدۇرۇش ئۈچۈن قوللىنىلىشىمۇ، كۆپ قىسىملىرى كەمسىتىش، چۆكۈرۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلىدۇ. ئەگەر بۇنداق لەقەم بىلەن چاقىرسا ياكى ئاتسا ياخشى بولمايدۇ.

تارىخ بېتىنى ۋاراقلايدىغان بولساق، لەقەمنىڭ كىشىلىرىمىزنىڭ ئارىسىدا شۇنچە كەڭ قانات يېيىپ كېتىشىدە مۇنۇ بىرقانچە سەۋەبلەرنىڭ بارلىقىنى بايقىۋېلىش تەس ئەمەس. بىرىنچى، لەقەم قويۇش بىر يۇرت كىشىلىرى ئارىسىدا ئوخشاش ئىسىملىكلەرنىڭ كۆپ بولۇشى، ھەتتا ئۇرۇق - تۇغقانلار ئارىسىدىمۇ بۇ خىل ھادىسىنىڭ يۇقىرى بولۇشىدىن كېلىپ چىققان. بىز بىلىمىزكى، ئىلگىرى بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان ساۋاقداشلاردىن ئايشەم ئىسىملىكلەردىن تۆت - بەشى، مەمەت ئىسىملىكلەردىن بىرنەچچىسى بارلىقى ناھايىتى نورمال ئىش بولۇپ قالغان. بۇنداق چاغدا ئايشەملەرنى سېرىق ئايشەم، كىچىك ئايشەم، چوڭ ئايشەم دەپ پەرقلىنىدۇرۇشكە ياكى ئۇلارنىڭ فامىلىلىرى بىلەن پەرقلىنىدۇرۇپ چاقىرىشقا توغرا كېلىدۇ. ئەمما بەزىدە بۇنىڭغىمۇ ئىمكان يوق، چۈنكى ئىسىمىمۇ، فامىلىسىمۇ ئوخشاپ قالىدىغانلار چىقىپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنىڭدا تەبىئىي ھالدىلا لەقەم پەيدا بولۇپ قالىدۇ. بۇنداق لەقەملەر شۇ

كىشىنىڭ چىراي - تۇرقى، مىجەز - خاراكتېر ئالاھىدىلىكىنى چىقىش قىلغان بولىدۇ. شۇڭا، كەمسىتىش توسى قويۇق بولىدۇ. مەھەللىلەردە تەڭتۇشلار ئارىسىدا ئوخشاش ئىسىملىكلەر ئاز بولغان تەقدىردىمۇ كىشىلەر يەنىلا لەقەمدىن قۇتۇلالمايدۇ، چۈنكى ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ جەمەت لەقىمى بولىدۇ، ھەتتا بەزىلەرنىڭ ئاتىسىنىڭ «كالا» دېگەن لەقىمى بولسا، بالىسىغا «موزاي» دەپ لەقەم قويۇلىدىغان ئىشلار ناھايىتى كۆپ ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق لەقەملەرنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى كەمسىتىش، مەسخىرە قىلىش مەنىسىگە ئىگە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەدەپ - ئەخلاقلق بىر كىشى قارشى تەرەپتىكى بىرەيلەننى ھەرگىز لەقىمى بىلەن ئاتمايدۇ؛ ئىككىنچى، بەزى لەقەملەر شۇ كىشىنىڭ ياكى جەمەتنىڭ ھۈنرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن، مەمەت زەرگەر، تۇردى قەلەيچى، سەمەت ياغاچچى... دېگەندەك. بۇنداق لەقەملەردە ھۆرمەتلەش ئاساسىي ئورۇندا تۇرىدۇ، ئەمما كەمسىتىش مەنىسى ناھايىتى ئاز بولىدۇ؛ ئۈچىنچى، قەدىمدە يازغۇچى - شائىرلار ئۆزلىرىنىڭ ئارزۇسى، ھايات نىشانى، ئىجادىيەت غايىسىگە ئاساسەن بەزى ئەدەبىي تەخەللۇس (لەقەم) ئىشلەتكەن. ئەلىشىر نەۋائىي، خۇشھال غەربىي، ئەھمەد زىيائىي، ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر، بىلال نازىم... دېگەندەك. بۇلار شۇ كىشىلەرنىڭ ئارزۇسى ۋە ئىجادىيەت غايىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھۆرمەتلىنىپ تىلغا ئېلىنىدۇ.

ئىلگىرى خەلقىمىز ئارىسىدا لەقەمنىڭ سەلبىي مەنىسى ئاساسىي ئورۇندا تۇراتتى. ھەتتا شۇنچە سەت، ئاڭلىسا نومۇسى كېلىپ كېتىدىغان لەقەملەرمۇ كۆپ ئىدى. بۇنداق لەقەملەر ھېلىمۇ داۋاملاشماقتا. ئەمما، زاماننىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ لەقەملەرمۇ يېڭى مەنىلەرگە ئىگە بولۇۋاتىدۇ، سەت لەقەملەر بەزىبىر تۈگەشكە يۈزلىنىۋاتىدۇ، جەمئىيەتنىڭ ئاكتىپ

تەرەققىياتىغا ماسلاشقان يېڭى لەقەملەرمۇ پەيدا بولۇۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر ھەرقانداق ئەھۋالدا كەمسىتىش، مەسخىرە قىلىش مەنىسىدىكى لەقەملەرنى ئىشلىتىشنى ئەدەپسىزلىك، ئەخلاقسىزلىق دەپ چۈشىنىشى، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى ئاشۇرىدىغان لەقەملىرىنى بولسا ناھايىتى ئىپتىخار بىلەن تىلغا ئېلىشى ۋە ئاتىشى، لەقەملەرنىڭ ئاكتىپ رولىدىن پايدىلىنىش ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈشكە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم.

سوئال: بەزىدە كىشىلەرنى بىر - بىرىدىن پەرقلەندۈرۈش ئۈچۈن لەقەمدىن پايدىلىنىشقا توغرا كېلىدۇ، مۇشۇنداق چاغلاردا سەت لەقىمى بارلارنى قانداق ئاتاش كېرەك؟

جاۋاب: بەزىلەرنىڭ شۇنچىلىك سەت لەقەملىرى باركى، ئاڭلىغان ئادەمنىڭ نومۇسى كېلىپ كېتىدۇ، شۇنداقلا لەقىمى بىلەن ئاتىسا چىچاڭشىپ ئاچچىقتىن ساراڭ بولاي دەيدۇ. بۇنداقلارنى ھەرگىز سەت لەقىمى بىلەن ئاتاشقا بولمايدۇ. بىر دوستۇمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، مەلۇم بىر يۇرتتا «تاز» لەقەملىك جېلىخور بىر كىشى بولغانىكەن، ئۇنىڭ لەقىمىنى پەقەت ئىككىلا كىشى چاقچاقلاشقاندا دارىتمىلاپ دېيەلەيدىكەن. باشقىلار دېيىشكە جۈرئەت قىلالمايدىكەن. بىر قېتىم بىر كىچىك بالا ئۇنىڭ لەقىمىنى دەپ قويۇپ، ئۇنىڭدىن تاياق يەپ ئۆلۈپ قالغىلى تاس قالغانىكەن. بىر ئىنسى ئۇنىڭ بىلەن تاكالىشىپ قالغاندا لەقىمىنى دەپ سېلىپ، تا ئون يىلغىچە گەپ قىلىشقا پېتىنالمىغانىكەن... يامان يېرى، بەزى لەقەملەر ئەنە شۇنداق سەت بولۇپ، ئاتىماققىمۇ سەت ئاڭلىنىدۇ، لەقەم ئىگىسىمۇ ئېغىر ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق لەقەملەرنى قەتئىي ئاتىماسلىق كېرەك. ئۇنىڭ ئۈستىگە مانا مۇشۇنداق سەت لەقەملەر ئۇلارنىڭ ئەۋلادلىرىغىمۇ قويۇلۇپ قالىدۇ. ئۇ كىشىلەرنىڭ چېچى قومۇشتەك يىرىك ھەم قوبۇق بولغان

قىزلىرىمۇ «تاز» لەقىمىگە ۋارىسلىق قىلىپ قالىدۇ. بۇنداق لەقەملەرگە مەجبۇرىي ۋارىسلىق قىلدۇرۇش بەزى يامان نىيەتلىك كىشىلەرنىڭ، شاڭخوچىلارنىڭ ئىشى، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇلارغا ئەگىشىپ كەتمەسلىك كېرەك. سەت لەقىمى بارلارنى ئاتاشقا توغرا كەلگەن تەقدىردىمۇ ئىسىم - فامىلىسى بىلەن ئاتاش، چىراي سۈپىتىنى چۈشەندۈرۈش، تىل بايلىقىدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىش كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا خاتالىشىشتىن ساقلىنىشقا، قارشى تەرەپنىڭمۇ ھۆرمىتىگە ئېرىشىشكە بولىدۇ.

سوئال: بەزىلەر ھازىر خەلقىمىز ئارىسىدىكى لەقەملەرنى جەمەت فامىلىسى ئورنىدا ئىشلىتىش كېرەك، دېگەننى كۈچەپ تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. لەقەملەرنى فامىلە ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولامدۇ؟ بۇنىڭ بىرەر ئىلمىي ئاساسى بارمۇ؟

جاۋاب: ئويىڭىزنى جەھەتتىن قارىغاندا، بەزى جەمەتلەرنىڭ لەقىمىنىڭ داۋاملاشقانلىقىغا نەچچە يۈز يىل بولغان بولۇپ، بۇلارنىڭ لەقىمى تەبىئىي ھالدىلا ئۇلارنىڭ فامىلىسىلىك رولىنى ئويناپ بولغان، شۇڭا بۇلارنى تامامەن فامىلە قىلىپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھۈنەر - كەسپ لەقەملىرىنىمۇ فامىلە ئورنىدا ئىشلىتىشكە بولىدۇ. چۈنكى، فامىلە تېگىدىن ئېيتقاندا ئادەمنىڭ جەمەت يىلتىزىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ئەينەكتىن ئىبارەت، شۇنىڭ ئۈچۈن، ھۈنەر - كەسپ تۈسىنى ئالغان لەقەملەرنى فامىلە ئورنىدا ئىشلەتكەندە، ئاتا - بوۋاڭ نېمە ئىش قىلغان ئادەم ئىكەن؟ دېگەن سوئالغا قىيىنالمىلا جاۋاب بەرگىلى، ئەجداد روھىغا ناھايىتى ئوخشۇشلۇق، ئوخشاي يول بىلەن ۋارىسلىق قىلغىلى بولىدۇ. ھازىر خەلقىمىز ئارىسىدا فامىلە قوللىنىش دولقۇنى كۆتۈرۈلۈپ، خېلى بىر قىسىم كىشىلىرىمىز فامىلە قوللىنىشقا باشلىدى. ئۇلارنىڭ فامىلە ئالاھىدىلىكىنى كۆزەتكىنىمىزدە، قەدىمكى ناملار

ئاساسىي سالماقنى ئىگىلىگەن ھالدا، يەنە بەزىبىر لەقەملەرنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن لەقەملەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلانغان ئاساستا فامىلىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش مەقسىتىگە يېتىشنىڭ ئەپچىل يولى. سەت، كىشىلەرنىڭ ئالدىدا ئاسان ئېيتقىلى بولمايدىغان، لەقەم ئىگىسىمۇ لەقىمىنى ئاڭلىغاندا ئاچچىقلىنىدىغان، چىچاڭشىيدىغان سەلبىي مەنىگە ئىگە لەقەملەرنى فامىلە قىلىپ قوللىنىشقا ئەرزىمەيدۇ. چۈنكى، فامىلە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ئۆلىنىپ بارىدىغان جەمەت بەلگىسىدۇر، سەت، قوپال لەقەملەرنى فامىلە قىلىۋالغاندا كېيىنكى ئەۋلادلار ئاتا - بوۋىلىرىدىن ئاغرىنىدىغان، ھەتتا بۇنداق فامىلىدىن ۋاز كېچىدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، بۇ ھەقتە ئەتراپلىق ئويلىنىپ كۆرۈشكە، كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنىڭ خاھىشىغا بويسۇنۇشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، لەقەمنى باشقىلار شۇ كىشىگە قويىدۇ، ئەمما فامىلىنى بولسا شۇ كىشى ئۆزى ياخشى كۆرگەن بىرەر نامنى ئۆزى قويىدۇ. ھەرقانداق كىشىنىڭ خاھىشى سەت، بولمىغۇر لەقەملەرگە تارتمايدۇ، ئەلۋەتتە!

ماختاش ۋە ماختىنىش

سوئال: ھەقىلىق بولغان تەقدىردىمۇ بىر كىشىنى يۈزدىن يۈزىگە ماختاشقا بولامدۇ؟

جاۋاب: ماختاش — بىر كىشىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى مەدھىيەلەشنى كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ماختاش چىن يۈرەكتىن چىقىشى، سەمىمىي بولۇشى كېرەك، ماختاشقا غەرەز ئارىلىشىپ قالسا، ئەكسىچە ئۈنۈم بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ماختاش مۇۋاپىق بولۇشى، چەكتىن ئاشۇرۇلماسلىقى، شۇ كىشىنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى، قازانغان نەتىجىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرەلەيدىغان بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. ئەگەر ماختاش چەكتىن ئاشۇرۇۋېتىلسە، كۆپتۈرۈلسە، قولغا كەلتۈرگەن ئازراق نەتىجىسى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختالسا، بۇنداق ماختاشقا چوقۇم غەيرىي غەرەز ئارىلاشقان بولىدۇ. بۇنداق ماختاش ئەمەلىيەتتە ماختالغۇچىنىڭ ئىززەت - ئابروۋىنىڭ تۆۋەنلىشىگە سەۋەبچى بولىدۇ. تېگىشلىك بولسا، ھەقىلىق بولسا مۇۋاپىق ماختاش كېرەك، لېكىن چەكتىن ھەرگىز ئاشۇرۇۋەتمەسلىك، ماختاش ئويىپكىتنىڭ ئابروۋىنى ئۆستۈرۈشنى مەقسەت قىلىشى كېرەك. شۇندىلا ماختاشنىڭ ئىجابىي روھىنى نامايان قىلغىلى بولىدۇ.

سوئال: چەكتىن ئاشۇرۇپ ماختاشنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟

جاۋاب: بىر كىم سىزنى سىزدە يوق سۈپەتلەر بىلەن ماختىسا، سىز قازانمىغان نەتىجىلەرنىمۇ سىزگە يۈكلەپ كۆككە

كۆتۈرسە، شۇ كىشىنىڭ چوقۇم سىزدە بىرەر مەقسىتى يوشۇرۇنغان بولىدۇ، ھېچ بولمىغاندا ئۇ مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق سىزنىڭ ئابروئيڭىزغا مەلۇم دەرىجىدە دەخلى يەتكۈزىدۇ. بەزىلەر ياخشى نىيىتى بىلەن سىزنى يېقىن كۆرۈپ كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىشى، كۆككە كۆتۈرۈشى مۇمكىن، ئەمما بۇنداق قىلىش دوستلار ئارىسىدا، چاقچاق يۈزىدىن ئېيتىلسا، بۇنىڭ ھېچقانداق چوڭ زىيىنى بولمايدۇ، بەلكى دوستلار ئارىسىدىكى كەيپىياتنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، يېقىنلىقنى ئاشۇرۇشقا تۈرتكە بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ئەمما، دوست - دۈشمەن، تونۇش - ناتونۇشلار ئارىسىدا بۇنداق ماختاش سۆزلىرى كۆپ ئېيتىلسا، بۇنىڭ زىيىنىنى مۆلچەرلەش ھەقىقەتەن قىيىن. بەزىلەر بۇ ماختاش سۆزلىرىنىڭ بەزىلىرىدىن سىزنىڭ سۈپىتىڭىزنى تاپالمايدۇ - دە، سىزگە گۇمان بىلەن قارايدۇ، قارىغاندا مۇشۇنداق ماختاشنى ئۆز ئاغزى بىلەن ئېيتقان ئوخشايدۇ، تازا ماختانچاق بىر نېمە ئوخشايدۇ بۇ دېگەندەك ئويلايدۇ بولىدۇ، بۇنىڭ بىلەن ئابروئيڭىز تۆكۈلۈپ كېتىدۇ. سىز قازانغان ئازراق نەتىجىلەر بەك كۆپتۈرۈۋېتىلسە، باشقىلارنىڭ ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشەلمەيلا قالماستىن، بەلكى بۇنداق ماختاش باشقىلارنىڭ خاتا چۈشەنچىدە بولۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولۇپ قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ماختاش لايىقىدا بولۇشى، بەك ئاشۇرۇۋېتىلمەسلىكى، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىنى قوزغايدىغان دەرىجىدە بولغىنى ياخشى، بولمىسا چوقۇم ئەكس تەسىر پەيدا قىلىدۇ. بۇنداق قىلىش ماختىغۇچىغىمۇ، ماختالغۇچىغىمۇ ياخشى نەتىجە ئېلىپ كەلمەيدۇ.

سوئال: بەزى كىشىلەر باركى، ياخشى ئىش قىلسۇن ياكى يامان ئىش قىلسۇن، ئۇلارنى پەقەت ماختاشقىلا بولىدۇ، قىلغان

ئىشىغا تۈزىتىش پىكرى بېرىشكە قەتئىي بولمايدۇ. بولمىسا بۇلار ئاسانلا تېرىكىپ قالىدۇ، ئىچىدە غۇم ساقلانغان، ھەتتا پۇرسەت تېپىپ ئۆچ ئېلىشتىنمۇ يانمايدۇ. بۇنداقلارغا قانداق ئامال قوللىنىش كېرەك؟

جاۋاب: سىز ئېيتقان بۇ تۈردىكى كىشىلەر ماختىنىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغانلار بولۇپ، باشقىلاردىن قىلغان - ئەتكەن ئىشلىرى ئۈچۈن توختىماي ماختاشنى تەلەپ قىلىدۇ. ئەگەر قارشى پىكىر بېرىپ قويسىڭىز سىزگە قارىمايدۇ ياكى پۇرسەت تېپىپ ئۆچ ئېلىشتىنمۇ يانمايدۇ. بۇنداق كىشىلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۇزۇن ۋاقىت بىرەر ئىدارىنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنى ئۆتىگەن، قول ئاستىدىكىلەرنى ئاق دەپسە ئاق، قارا دەپسە قارا دېگۈزۈپ ئۆگىنىپ قالغان، يېشى ئەللىكتىن ئاشقان كىشىلەردە كۆرۈلىدۇ. يەنە ھوقۇقى بەك چوڭ بولمىسىمۇ، ئەمما بىرەر ئىشقا مەسئۇل بولۇپ خىزمەت قىلىۋاتقان ئاخبارات - نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ ئوتتۇرا قاتلام كادىرلىرىمۇ بۇ خىل پىسخىكا ئۈستۈن ئورۇننى ئىگىلەيدۇ. ئۇلار قانداقتۇر باشقىلاردىن ئۆزىنىڭ خىزمىتىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشىنى، ماختاشنى، كۆككە كۆتۈرۈشىنى خالاپ تۇرىدۇ، گەپ - سۆزى، قىلىق - ھەرىكەتلىرىدىن مانا مۇشۇنى تەلەپ قىلىدۇ. بەزى سەگەك كىشىلەر بۇلارنىڭ بۇ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىپ كەلسە - كەلمەس ما. ئىتاپ، ئۆزىنىڭ ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرىدۇ ياكى بولمىسا بىرەر پايدىغا ئېرىشىۋالىدۇ. بۇنداق كىشىلەرنى ماختاشقىلا بولىدۇ، كىچىك بالىنى ئەخمەق قىلىدىغان ماختاش بولسىمۇ بۇلار كۈلۈپ قوبۇل قىلىدۇ. مانا بۇ تىپىك ماختىنىش كېسەللىكىدۇر.

بىر دوستۇمنىڭ دەپ بېرىشىچە، ئۇلارنىڭ ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلى يىگىرمە نەچچە يىلدىن بۇيان باشلىق بولۇپ كەلگەنىكەن، ئىدارىنى بىر ھۆكۈم بىلەن باشقۇرىدىكەن، قىلىمەن

دېگەننى قىلماي قويمايدىكەن، باشقىلار ماختىسىلا خۇش بولىدىكەن، ئۇيغۇن كەلمىگەن، مۇناسىپ بولمىغان سۆزلەر بىلەن ماختىسىمۇ خۇش بولىۋېرىدىكەن، ئاندىن ماختىغان ئادەم ئېپىنى تېپىپ بەزى نەرسىلەرنى تەلەپ قىلسا، تارتىشمايلا قول قويۇپ ھەل قىلىپ بېرىدىكەن. ئۇلار ئىش بېجىرىش، مەلۇم ئىشلىرىنى ھەل قىلىش، قول قويۇرۇۋېلىش ئۈچۈن ئايدا بىرنەچچە قېتىم باشلىقنى ماختاشقا مەجبۇر بولىدىكەن.

مەلۇم ناھىيىدە يېزىقچىلىقتا خېلىلا داڭ چىقارغان بىر قەلەمكەش دوستۇم بار ئىدى. ئۇ ماڭا مۇنداق قىزىقارلىق ھېكايىنى سۆزلەپ بەردى. بىر كۈنى تۇيۇقسىز ئۈرۈمچىدىن مەلۇم بىر ژۇرنالنىڭ مەسئۇلى ئۇلارنىڭ يۇرتىغا كېلىپتۇ. ئۇمۇ بۇ باشلىقنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇغان سالاھىيەتتە سورۇنلىرىغا قاتنىشىپتۇ. بۇ باشلىق ھە دەپسە ئۆزىنىڭ ئەسەرلىرىنى ماختاپ، «ھە، شۇنداقمۇ؟» دەپ ئۇنىڭدىن سورايدىكەن. ئۇ دوستۇم بۇ باشلىقنىڭ ئەسەرلىرىنى ئوقۇپ باقمىغان بولسىمۇ، «ھەئە، شۇنداق...» دەپ ئاغزىغا كەلگەنچە ماختاپ يۈرۈپتۇ. بۇنداق سورۇنلار بىرقانچە قېتىمغا يەتكەندە، دوستۇم ئۇ باشلىقنى ماختايدىغان سۆز تاپالماي قاپتۇ، سورىغان سوئاللىرىغا جاۋاب بېرەلمەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بۇ مەسئۇل كىشى ئۇنىڭدىن رەنجىپ قاپتۇ. دېمەك، جەمئىيىتىمىزدە ماختىنىش كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان، ئەھۋالى ئىنتايىن ئېغىر بولغان مۇشۇنداق كىشىلەرمۇ تېپىلىدۇ.

خەلقىمىز «ئۆزىنى ماختىغان چوڭ ئەخمەق» دەيدىغان ھېكمەت بار. ئەمما جەمئىيىتىمىزدە بۇ ھېكمەتنى ئاڭلاپ باقمىغاندەك، يېشى ئاتمىشقا تاقاشقان، ئەمما ماختىسىلا خۇش بولىدىغان كىشىلەر ناھايىتى كۆپ.

سوئال: ماختىنىش كېسەللىكىدىن قانداق قۇتۇلغىلى بولار؟
جاۋاب: ئالدى بىلەن ئىدىيىنى توغرىلاش كېرەك. ماختاش

ياشلار ئارىسىدا ئەۋج ئالغان كېسەللىك بولسا، ماختىنىش ياشانغانلار ئارىسىدا ئەۋج ئېلىۋاتقان كېسەللىكتۇر. لېكىن يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ياشلار ئارىسىدىمۇ كىچىككەنە قازانغان نەتىجىسىنى ئۆزى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختىنىدىغانلار، «مەشھۇر» لۇق تەختىگە چىقىۋالغانلار ناھايىتى كۆپىيىپ كەتتى. ئۇلار ئۆزلىرىنى ھەرقانچە ماختىغان بىلەنمۇ، قىلغان ئىشلىرى ھەم ئاز ھەم چالا بولغاچقا، نامى قالغۇدەك بىرەر ئىش قىلغان - قىلمىغانلىقىنى زادىلا بىلگىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقتىدا ئۆزىنى يىغىشتۇرۇۋېلىشى، مەن ئۆزۈمنى ماختىغۇدەك نېمە ئىش قىلالىدىم؟ دېگەن سوئالنى ئۆزىگە قويۇپ بېقىشى، دوپپىسىنى ئالدىغا قويۇپ تۇرۇپ ئويلىنىشى، ئاندىن ماختىنىشنىڭ ئادەمگە كەلتۈرىدىغان زىيىنىنى ۋاقتىدا تونۇپ يېتىشى، ۋاقتىدا تۈزىتىشكە ھەرىكەت قىلىشى كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا ماختىنىشتىن ئىبارەت بۇ يامان ئادەتتىن، قىلىقسىزلىقتىن، ئەدەپسىزلىكتىن ئۈزۈل - كېسىل قۇتۇلغىلى بولىدۇ.

مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش

سوئال: مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ پەزىلىتى نېمە؟

جاۋاب: ئادەم بۇ دۇنيادا ياشىغانىكەن، مەلۇم دەرىجىدە مال - مۈلۈككە، ئىقتىسادىي دەسمايىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرىدۇ. جەمئىيەتتىكى نۇرغۇن ئىشلار ئىقتىسادنى ۋاستە قىلىپ يۈرۈشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھاياتلىقتا مەلۇم دەرىجىدە مال - مۈلۈككە ئىگە بولۇشقا ئىنتىلىش ئىنسانىيلىقتىكى تەبىئىي ئىنتىلىش بولۇپ، ئۇنىڭ ھېچقانداق يامان يېرى يوق.

ھالبۇكى، مال - دۇنيا توپلاشقا بەك بېرىلىپ كېتىش ئادەمنىڭ پىسخىكىسىدا ئاچ كۆزلۈكنى، بېخىللىقنى، زالسىملىقنى ۋە ۋەھشىيلىكنى پەيدا قىلىپ قويىدۇ. ئەگەر سىزنىڭ مال - مۈلكىڭىز ئېھتىياجىڭىزدىن ئاشقان ھالەتتە، ئاجىز - ئورۇقلارغا، قارىغۇچىسى يوق ياشانغانلارغا مال - دۇنيا خەير - ئېھسان قىلسىڭىز، مال - مۈلكىڭىزنىڭ بەرىكىتى ئاشىدۇ، ئۆزىڭىزمۇ خۇشاللىققا چۆمەلەيسىز، ئەل - يۇرتىڭىزنىڭ ياخشى باھاسىغا ئېرىشىپ، ئابروۋىڭىز ھەسسىلەپ ئاشىدۇ. مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش پەقەت باشقىلارنى قىيىنچىلىقتىن قۇتقۇزۇش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بۇ ئارقىلىق مال - دۇنيا سەرپ قىلغۇچىنىمۇ، مال - دۇنياغا ئېرىشكۈچىنىمۇ، ئەل - يۇرتىنىمۇ خۇشال قىلىش مەقسىتىگە يەتكىلى بولىدۇ. بۇ خۇشاللىققا ھېچقانداق نەرسىنى تەڭ قىلغىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مالنى خەيرلىك ئىشلارغا

سەرپ قىلىشنى ئەڭ ئېسىل ئىنسانىي پەزىلەت دەپمەي تۇرالمايمىز.

سوئال: مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟

جاۋاب: مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش ئۈچۈن موھتاج بولماسلىق، چوقۇم مال - مۈلكى ئۆزىنىڭ ئېھتىياجىغا يەتكۈدەك بولۇش، پۈتكۈل نىيىتى بىلەن مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشقا بەل باغلىغان بولۇش ۋە ئەمەلىي ھەرىكىتى بىلەن ئوچۇق - ئاشكارا ھالدا بۇ ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرغان بولۇش كېرەك. ئۆزى موھتاج تۇرۇپ باشقىلارغا خەير - ئېھسان قىلىنمەن دېيىش ئەقىلگە سىغمايدۇ، بۇ ياخشى نىيەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىپ ئىشلەپ خەير - ئېھسان قىلغۇدەك دەرىجىگە يېتىش تەلەپ قىلىنىدۇ.

مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش پەقەت ئاجىز - ئورۇق، يېتىم - يېسىرلارغا خەير - ئېھسان قىلىش بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ. بەلكى ئەل - يۇرتقا قۇلايلىق بولۇشى ئۈچۈن يول، كۆۋرۈك ياساش، يېتىم - يېسىرلارنىڭ بېشىنى سىيلاش، مەكتەپ قۇرۇش، ئەلگە ئىلىم نۇرى چاچىدىغان، مەدەنىيەت تارقىتىدىغان ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولۇش، ئاممىۋى سورۇنلار قۇرۇلۇشى قىلىش قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسى مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش دائىرىسىگە كىرىدۇ. ئومۇمەن، ئەلگە نەپ يەتكۈزىدىغان، كىشىلەرنى توغرا، ياخشى يولغا يېتەكلەيدىغان ئىشلارنىڭ ھەرقاندىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

سوئال: خەلقىمىز ئارىسىدا مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىش ئەنئەنىسى قەدىمدىن ھازىرغىچە ناھايىتى كەڭ كۆلەمدە داۋاملىشىپ كەلمەكتە. مەكتەپ سېلىش مانا بۇنىڭ تىپىك

مىسالى. ئالدىنقى ئەسىرنىڭ باشلىرىدا مەرىپەتپەرۋەر بايلار، زىيالىيلار ھەرقايسى يۇرتلارغا مەكتەپ سېلىپ مەرىپەت نۇرىنى تارقاتقان بولسا، بۈگۈنكى كۈندىمۇ ئىدىيىسى ئويغاق يېڭى بايلىرىمىز بۇ ئەنئەنىنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كەلمەكتە. مۇشۇلارغا بىرلەشتۈرۈپ مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ ئەھمىيىتىنى سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز؟

جاۋاب: ھەقىقەتەنمۇ، خەلقىمىز مەرىپەتنى قىزغىن سۆيىدىغان، مەرىپەتكە ئىنتىلىدىغان، ئۆز تارىخىدا نۇرغۇن مەدەنىيەت مېۋىلىرىنى بارلىققا كەلتۈرگەن قەدىمىي مەدەنىيەتلىك مىللەتلەرنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ئەۋلادلارنىڭ قەلبىگە مەرىپەت نۇرىنى چېچىشنى ئۆزلىرىنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسى دەپ بىلىپ كەلدى ۋە بۇ يولدا ئىزدىنىپ، نۇرغۇن ئۆچمەس ئىزلارنى ۋە ئېسىل ئەنئەنىنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتتى. بولۇپمۇ 19 - ئەسىرنىڭ ئاخىرى، 20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا رايونىمىزنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا ئاكا - ئۇكا مۇسابايىفلار، مۇھىتىلارنى ۋەكىل قىلغان ھالدا ھەرقايسى يۇرتلاردا يېڭى ئىلىم نۇرلىرى چېچىلىپ، خەلقىمىزنىڭ ھازىرقىدەك قۇدرەت تېپىشىدا، ھازىرقى زامان ئىلىم - پېنىنىڭ بارلىققا كېلىشىدە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىغان ئىدى. ئۇلار ئۆز خىراجەتلىرى بىلەن مەكتەپ سېلىپ، زاۋۇت قۇرۇپ، يېڭىچە پەننىي مەكتەپ ۋە سانائەتلىشىشنىڭ تۇنجى قەدىمىنى باسقان ئىدى. ئۇلار باشلاپ بەرگەن بۇ يول بىلەن خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت ساپاسى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپ، مەيلى ئىجتىمائىي پەنلەردە بولسۇن ۋە مەيلى تەبىئىي پەنلەردە بولسۇن نۇرغۇن يۈكسىلىشلەرنىڭ بارلىققا كېلىشىدە ناھايىتى مۇھىم رول ئوينىدى. جاھالەت باسقان قەلبلەر ئىلىم نۇرى بىلەن يورۇپ، بىر تۈركۈم زىيالىيلار قوشۇنى بارلىققا كېلىپ، ئۇيغۇر مىللىتى ئىسمى - جىسمىغا لايىق يېڭى دەۋرگە خاس مىللەتلەر قاتارىدىن

ئورۇن ئالدى. مانا مۇشۇ نۇقتىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ئەجدادلىرىمىزنىڭ مەكتەپ قۇرۇپ مەرىپەت تارقىتىش قانداقتۇر بىر توپ كىشىلەرنىڭ ساۋاتىنى چىقىرىپ قويۇش بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان، بەلكى نۇرغۇن ئەھمىيەتلىرى بىلەن بىزنىڭ يۈكسىلىشىمىزگە، قەدىمىزنى كۆتۈرۈشىمىزگە تۈرتكە بولغان، بىزگە ھاياتىي كۈچ بەرگەن، بىزنى ئىلىم - پەن بىلەن قوراللىنىدۇرغان ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، بايلارنىڭ يېڭىچە مەكتەپ سېلىشى ھەقىقىي مەنىدە مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشتۇر.

دېمەك، مالنى خەيرلىك ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ يولى ئىنتايىن كەڭ، مەزمۇنىمۇ ناھايىتى چوڭقۇر، ئومۇمەن، مالنى خەلققە نەپ يەتكۈزىدىغان، ھەقىقىي پايدىلىق ئىشلارغا سەرپ قىلىشنىڭ ئۆزى ناھايىتى يۈكسەك دەرىجىدىكى ئىنسانىي پەزىلەتتىن ئىبارەت. مانا بۇ ئېسىل پەزىلەتنى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا داۋاملاشتۇرۇش ھەممىمىزنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان بۇرچىمىزدۇر.

مەردلىك ۋە سېخىلىق

سوئال: مەردلىكنىڭ پەزىلىتى قايسىلار؟

جاۋاب: مەردنىڭ ئاز ئىشى پىخسىقنىڭ كۆپ ئىشىدىن ئۈستۈن بولغىنىدەك، مەرد بولغان جاھىلمۇ، پىخسىق ئالىمدىن ئۈستۈندۇر.

مەردنىڭ قولغا كەلتۈرگەن مەرتىۋىسى، تاپقان مېلى بەرىكەتلىك بولىدۇ. مەردلىكى سەۋەبىدىن مېلى ئېشىپ بارىدۇ. مېھماننىڭ رىزقى بىلەن كېلىدىغانلىقى، قىرىق بەرىكەت ياغدۇرىدىغانلىقى، سەدىقە بېرىش بىلەن مالنىڭ كېمىيىپ قالمايدىغانلىقى نۇرغۇن دانىشمەنلەرنىڭ كەتابلەردا پۈتۈلگەن ئالتۇن سۆزلەردۇر.

شۇڭا مەرد بولۇشقا تىرىشىشىمىز، پىخسىقلىقتىن ساقلىنىشىمىز كېرەك. بەزى كىتابلاردا: «پىخسىقلىقتىن ساقلىنىڭلار، سىلەردىن ئىلگىرىكىلەرمۇ پىخسىقلىقتىن ھالاك بولغاندۇر» دېيىلگەن.

سوئال: خەسسىلىك دېگەن نېمە؟ مەرد بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: خەسسىلىكتىن قۇتۇلۇپ مەرد بولۇش ئۈچۈن، خەسسىلىكنىڭ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتىكى زىيانلىرىنى، مەردلىكنىڭ پايدىلىرىنى ياخشى بىلىش ۋە ئىشىنىش كېرەك.

مەردنىڭ يېمىكى داۋا، خەسسىنىڭ يېمى بولسا كېسەللىكتۇر.

يۇقىرىدىكى قول تۆۋەندىكىدىن، بەرگەن قول ئالغان قولدىن

ئۈستۈندۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن مەرد بولۇش، پىخسىق بولماسلىق، سېخى بولۇش، خەسسى بولماسلىقنى ئۆگىنىش، مەردلىكنىڭ ئېسىل پەزىلەت ئىكەنلىكىنى، مەردلىكنىڭ ئادەمگە نۇرغۇن شان - شەرەپلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئەتراپلىق چۈشىنىش كېرەك. ھاتەمى تەينىڭ ھېكايەتلىرى پۈتكۈل جاھان مىقياسىدا مەردلىك، سېخىلىقنىڭ سىمۋولى سۈپىتىدە تىلغا ئېلىنىدۇ. نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟ چۈنكى، ھاتەم ناھايىتى مەرد، سېخى كىشى، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ نامى تىللاردا داستان بولۇپ كەلمەكتە.

خەلقىمىز مەردلىكنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان، قەيسەرلىك، جەسۇرلۇق، باتۇرلۇقنى قەدىرلەيدىغان ئۇلۇغۋار روھقا ئىگە مىللەت، شۇنىڭ ئۈچۈن پىخسىق كىشىلەر قەدىمدىن بۇيان ھەجۋىي قامچىسى ئاستىغا ئېلىنىپ تەنقىدلەنگەن، ئىبىرەتلىك ھېكايەتلەرگە كىرگۈزۈلۈپ، بىزنىڭ ئىبىرەت ئېلىشىمىزغا قالدۇرۇلغان. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاتا - ئانىلىرىمىزمۇ بالا تەربىيىلىگەندە مەرد، سېخى بولۇشنى تەربىيىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئارىمىزدا ھەقىقىي مەرد، ئوغۇل بالىچىلىقى كۈچلۈك كىشىلەر ھىلىھەم ناھايىتى كۆپ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەردلىكنى ئاخىرغىچە قەدىرلەش ناھايىتى مۇھىم.

سوئال: مەردلىك دېگەن نېمە، قانداق ئادەملەرنى مەرد دەيمىز؟

جاۋاب: مەردلىك ھېچقانداق تەمەدە بولماي ئېھساندا، باشقىلارغا ياردەمدە بولۇشتۇر. تەشەككۈر بىلىدۈرۈشنى، ماختىنىشنى تەمە قىلىشىمۇ مەردلىككە ياراشمايدۇ. كەرەم ساھىبى بىر مەرد كىشىدىن سورايتۇ:

— موھتاجلارغا بەك كۆپ ئېھسان قىلىدىكەنسىن. ئەجەب ئۇلار

ساڭا مىننەتدارلىق ھېسسىياتىدا بولۇۋاتامدۇ؟

— ھېچبىرى ساڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ يۈرمەيدۇ. يەنى ئۇلارغا ئاشۇ ھېسسىياتنى قوزغاپدىغان شەكىلدە ھەرىكەت قىلمايمەن. بىر نەرسە بەرگەندە ئۆزۈمنى ئاشپەزنىڭ قولىدىكى چۆمۈچ دەپ بىلىمەن. چۆمۈچنىڭ ماختىلىشقا، مىننەتكە سەۋەب بولۇشقا ھەققى يوقتۇر.

بىر زات شۇنداق دېگەن: «ھەيۋىتى ۋە ئابروۋىنى بىلەن دۆلەتلەرنى سېتىۋالغان، ئەمما ئىززەت - ئىكرام بىلەن كۆڭۈللەرنى سېتىۋالمىغان ئادەمدىن چۆچۈيمەن.»

خەسسىلىك ۋە مەردلىكنىڭ ئۆلچىمى ئىنساندىن ئىنسانغا ئۆزگىرىپ بارىدۇ. مەسىلەن، بەزى نەرسىلەر پېقىر ئۈچۈن نورمال ھېسابلانسا، باي ئۈچۈن ئەيىبلەنىدۇ. يات كىشىلەرگە نورمال ھېسابلانسا، ئائىلە ئەزالىرى ئۇنى ئەيىبلەيدۇ. ياشلارغا نورمال بولغان بىر ئىش ياشانغانلار ئۈچۈن خۇش كۆرۈلمەيدۇ. بەزى ئىشلارنى ئەرلەر قىلسا يامان، ئەمما ئاياللار قىلسا ئانچە ئېغىر ئېلىنمايدۇ.

قاسساپتىن، باققالدىن ئالغان نەرسىدە ئازراق نۇقسان بولۇپ قالسىلا، كەينىگە ياندۇرۇپ ئېلىپ بارغان كىشى خەسسىتۇر. بىر نەرسىنى يېگەندە، دېرىزىدىن ئۆيىگە بىرى كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يەۋاتقان نەرسىسىنى يوشۇرۇپ قويغۇچى خەسسىتۇر.

مال - دۇنيانى قولغا كىرگۈزۈش ياكى نەپسىنىڭ يامان ئارزۇلىرىغا يېتىش ئۈچۈن بېرىشمۇ مەردلىك ھېسابلانمايدۇ. ھېچقانداق جاۋاب كۈتمەستىن بېرىش مەردلىكتۇر.

مال ئىنسانلارغا پايدا بولۇشى ئۈچۈن بېرىلگەندۇر. ئۇ مالنى ساقلاپ پايدىلىق ئىشلارغا ئىشلەتمەسلىك خەسسىلىكتۇر. پايدىلىق ئىشلار ئىشەنچ - ئەقىدىنىڭ ۋە مۇرۇۋەتنىڭ بېرىلىشىنى ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەردۇر. مۇرۇۋەت پايدىلىق بولۇش، ياخشىلىق قىلىش ئارزۇسىدۇر. ئىنسانلىق يىگىتلىك

دېمەكتۇر.

مەردلىك ھېچقانداق جاۋاب كۈتمەستىن تۇرۇپ بېرىشنى كۆرسىتىدۇ. يەنى موھتاجلارنى كۆزەتمەي تۇرۇپ بېرىشتۇر. موھتاجلارنى كۆزەتمەي تۇرۇپ بېرىش ۋە بەرگىنىنى ئاز بولۇپ قالدى دەپ ھېسابلاش مەردلىكتۇر.

زامان ئېتىباردىن كېيىنكى كۈنلەردە قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قالماسلىق ئۈچۈن مالنى، پۇلنى ساقلاش ئاۋام ئۈچۈن خەسسىلىك ھېسابلانمىسىمۇ، ئىلىم ئەھلى، سالىھ كىشىلەر ئۈچۈن خەسسىلىكتۇر. ئەقىدە - ئىشەنچنىڭ ۋە مۇرۇۋەتنىڭ ئورنىغا كەلتۈرگەن كىشى خەسسىلىكتىن قۇتۇلغان تەقدىردىمۇ، مەرت ھېسابلانمايدۇ.

كىشىلەرنىڭ ئۆزىنى ماختىشى ۋە تەشەككۈر بىلدۈرۈشى ئۈچۈن بەرگەن كىشىمۇ مەرد ھېسابلانمايدۇ. مەن بۇنى بېرەي، ئۇمۇ ساڭا بىر نەرسە بېرىدۇ، بەرمىسەم ئەيىب بولىدۇ، بولمىسا مېنى خەسسى دېيىشىدۇ، دېگەندەك چۈشەنچىلەر بىلەن بەرگەن كىشىمۇ مەرد ئەمەستۇر. بۈيۈكلەر: «بەرگەن كىشىنى ئەمەس، بەرگىنىگە سۆيۈنگەن كىشىنى مەرد دەيمىز» دېيىشكەن.

مەردلىكنىڭ ئۈستۈن مەرتىۋىسى بولغانغا ئوخشاش، خەسسىلىكنىڭمۇ ئەڭ تۆۋەن دەرىجىسى باردۇر. بۇمۇ ئۆزىگە كېرەككە كەلمەيدىغان نەرسىنى بەرمەسلىكتۇر. جېنى ئىستىگەن نەرسىلەرنى ئېلىشقا كۈچى يېتىپ تۇرۇپ پۇل كېتىدىكەن دەپ ئالمايدۇ. ھەتتا كېسەل بولۇپ قالسىمۇ، بىكارلىق داۋالىنىش يولىنى ئىزدەيدۇ. بۇنىمۇ تاپالمىسا داۋالىنىشتىن ۋاز كېچىدۇ.

سوئال: ئاۋۋال جان ئاندىن جانان دېيىش توغرىمۇ؟ لازىملىق بىر نەرسىنى باشقا بىرسىگە بېرىش گۇناھمۇ؟
جاۋاب: ئاۋۋال جان ئاندىن جانان دېيىش توغرىدۇر. يەنى

ئالدى بىلەن ئۆزىمىزنى قۇتۇلدۇرىمىز، ئاندىن باشقىلارنى. ئۆز ئېتىقادىمىز، ئەخلاقىمىز توغرا بولمىسا، باشقىلارنى قانداقمۇ قۇتۇلدۇرغىلى بولىدۇ.

ئومۇمەن، مەردلىكنىڭ ئاقىۋىتى ناھايىتى خەيرلىك بولىدۇ، ئەمما خەسسىلىكنىڭ ئاقىۋىتى ناھايىتى ئېچىنىشلىق بولىدۇ. مانا بۇ ئالاي ھايات سىناقلىرى ئارقىلىق يەكۈنلەنگەن قىممەتلىك تەجرىبىدۇر. شۇڭا، مەردلىك ئادەمنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ زىننىتى، ئۇنىڭغا ئېرىشىشكە ئىنتىلىش ھەر بىرىمىزنىڭ نىشانى بولۇشقا تېگىشلىك دەيمىز.

شەمسۈلمەئالى ۋەشىمىگەر قابۇس مەردلىك ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئەي ئوغۇل، مەردلىكنىڭ ئەسلى ئۈچ نەرسە: بىرى، سېخىيلىق. يەنى بىر ئىشقا كىرىشىشكە ئۇنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشنىڭ لازىم. بىر سۆزنى سۆزلەشكە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرغايىسەن. يەنە بىرى ساداقەت - توغرىلىقتۇر. ھەرقانداق شارائىتتا توغرا - راست سۆزدىن بۆلەك (يالغان) سۆزلىمىگەيسەن. يەنە بىرى، ھەر ئىشتا سەۋرچان، بەرداشلىق، ئېغىرچىلىقنى كۆتۈرگۈچى بولۇشنى ئادەت قىلغايىسەن. ھەرقانداق سۈپەت - سېنىڭ قەلبىڭگە تەئەللۇق بولغان بۇ ئۈچ سۈپەتتىن كەلگەن.

ئەي ئوغۇل، ئەگەر سەن مېنىڭ شۇنچە بايانلارنى سۆزلىگىنىمدىن ئۇ ئىشلارنى بىر - بىرىدىن ئايرىپ بىلەلمىسەڭ، ساڭا تەپسىلىي ھالدا يەنە بايان قىلاي. مەردلىكنىڭ سۈپەتلىرى ناھايىتى كۆپ. ھەممىسى بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ بۆلەكلىرىگە ئوخشاشتۇر. بۇ ئۈچ سۈپەتنىڭ بۆلەكلىرىدىن بىرى شۇكى، ئىسراپخور، بەتخەج بولمىغايىسەن. مال - مۈلكۈنى، پۇلنى خىراجەت قىلغۇچىلار ئىككى تۈرلۈك بولىدۇ: بىرى، ئۆز ئورنىغا خىراجەت قىلىدۇ. مۇنداق كىشى سېخىي، يەنى مەردتۇر. يەنە بىرى، ئورنىغا خىراجەت قىلمايدۇ. مۇنداق كىشى ئىسراپخوردۇر.

مەرد ئادەم ئۆز ئورنىغا خىراجەت قىلسا، ئۇ سېخىي دەپىلىدۇ. ئىسراپخور ئەگەر مىڭ ئاقچىنى ئورۇنسىز يەرگە بەرسە، ھامان ئىسراپخور بولىدۇ. ئۇنى ھېچكىم مەرد دەپمەيدۇ. چۈنكى، ئورۇنسىز يەرگە ئاقچا بېرىش روزا تۇتقان كىشىگە سۇ بېرىشكە ئوخشاشتۇر. روزا تۇتقان كىشىگە سۇ بېرىش، ئۇنىڭ روزىسىنى بۇزۇش گۇناھىغا ئىگە قىلسا، سۇ بەرگۈچى روزىنى بۇزدۇرغان ئېغىر گۇناھقا ئىگە بولىدۇ. ھېچكىم ئۇنى ئۇسسۇسغان كىشىگە سۇ بېرىپتۇ، ياخشى ئىش قىلىپتۇ دەپمەيدۇ. دانا ۋە ھوشيار ئۇلۇغ كىشىلەر ئالدىدا شۇنداق ئادەمنى مەرد، دەپ ئاتايدۇكى، ئۇنىڭ بىرقانچە ھۈنەر - بىلىم، پەزىلەتلىرى بولۇش بىلەن يۈرەكلىك، مەردانە بولىدۇ. ھەر ئىشتا سەۋرلىك - چىداملىق، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلغۇچى، ئىسپەت - نومۇسلۇق (ئۆزىنى يامان ئىشلاردىن ساقلىغۇچى). قەلبى، كۆڭلى ساپ بولىدۇ. ئۆز پايدىسى ئۈچۈن باشقىلارغا زىيان كەلتۈرۈشنى خالىمايدۇ. ھەتتا خەلقنىڭ ۋە دوستىنىڭ پايدىسى، خاتىرى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ زىيىنىغا رازى بولىدۇ. ئەسىرلەرگە قول ئۇزاتمايدۇ، يەنى ئۇلارنىڭ نەرسىسىنى ئېلىۋالمايدۇ، ئازار بەرمەيدۇ. ھەتتا دۈشمەنلىرىگىمۇ خەيرخاھلىق قىلىدۇ. زالىم - مۇستەبىت بىر زۇلۇمغا ئۇچرىغۇچىغا زۇلۇم قىلسا، زالىمغا يول قويمايدۇ - قارشى تۇرىدۇ، سۆزى ۋە ئىشىدا توغرا بولىدۇ. ھالال - توغرا كەسىپ بىلەن ھايات كەچۈرىدۇ. كىشىنىڭ ياخشىلىغىغا نىسبەتەن يامانلىق قىلمايدۇ. خوتۇنلارنىڭ سۆز، قىلمىشلىرىنى ئەرلەر ئارىسىدا سۆزلەشتىن نومۇس قىلىدۇ. ئەگەر ھەققانىيەت ئۈچۈن بېشىغا بالا - ھادىسە كەلسە راھەت بىلىدۇ.

قىسقىسى، ئۆزىدە سېخىيلىق، ئىلىم، ساداقەت سۈپەتلىرىنىڭ خىسەلەتلىرى تېپىلغان ئادەم مەرد دەپ ئاتىلىدۇ.

...

ئەي ئوغۇل، مەردلىك شۇكى، ھەر زامان، ھەر قاچان ئۆز

مۈلكۈڭ ئۆزۈڭگە بولسۇن. خەقنىڭ مال - مۈلكى، ئەھلى - ئايالىغا تەمگەر بولمىغايسەن. خەلققە خىيانەت، ھىيلىگەرلىك قىلمىغايسەن. خەلققە ياخشىلىق قىلالمىساڭمۇ يامانلىق - زىيانكەشلىك قىلما، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە ياخشىلىققا سازاۋەر بولۇپ، ياخشىلىق ۋە ياخشى نام بىلەن يادلانغايسەن. مەردلىك ئەنە شۇنداق قۇدرەتلىك مەنىۋى كۈچ، ھەركىم مانا مۇشۇ قۇدرەتلىك كۈچكە ئىگە بولالسا، ئۇنىڭ ئىشلىرى يۈرۈشۈپ، ئىشلىرى ئوڭغا تارتىدۇ.

سوئال: سېخىيلىقنىڭ ئالامەتلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: سېخىي ئادەم دۈشمەنلىك ۋە ئاداۋەتتىن قاچقان، ئۆز قەلبىدە مۇھەببەتكە يول ئاچقان بولىدۇ. سېخىي كىشى مېستىن ياسالغان كوزىغا ئوخشايدۇكى: ئۇ تېز تەييارلىنىدۇ - يۇ، ئەمما ئۇزۇن چىدايدۇ. ئاچ كۆز ئادەم مۇھەببەتتىن قاچقان، ئۆز قەلبىدە ئاداۋەتكە يول ئاچقان بولىدۇ. ئاچ كۆز كىشى ساپال قاچىغا ئوخشايدۇ: ئۇنى ياسماق قىيىن، لېكىن ئاسان سۇنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دانالار شۇنداق نەسەت قىلىدۇ: ئىمكانىيەتنىڭ كۆتۈرۈشىگە قاراپ سېخىيلىق قىل، بىر كىملىرنى دوراپ سېخىيلىق قىلما! قەرز ئېلىپ قىلىنغان سېخىيلىق قانداقمۇ سېخىيلىق بولسۇن، باشقىلارنىڭ مېلىدىن ئېلىپ بىراۋلارغا يېدۈرۈشتىن نېمە پايدا؟!

مۇلايىملىق

سوئال: مۇلايىملىقنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟

جاۋاب: مۇلايىملىق - كەلسە - كەلمەس ئىشلارغا ئاچچىقلانمايدىغان، كىشىلەرگە يېقىملىق مۇئامىلە قىلىپ ئىللىق تەسىر بېرىدىغان، ئىتائەتمەن، ئاق كۆڭۈل، ھەققانىيەتچى، ئارىلان يۈرەكلىك، يۇمشاق تەبىئەتلىك بولۇشنى كۆرسىتىدۇ.

مۇلايىملىق ئىنسانلارنىڭ مەجەزىدىن خۇسۇمەت، ئاداۋەت، غەزەپ، قىزىققانلىق قاتارلىق ناچار خۇلقلارنى يوقىتىدىغان، ھەر كىمگە مۇناسىپ كېلىدىغان بىر خىل ئېسىل سۈپەتتۇر. مۇلايىملىق ئەخلاق ئىلمى يۈزىسىدىن ئىنسانغا ئەڭ كېرەكلىك نەرسىدۇر.

بىز مەدەنىيەتلىك ئىنسان بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن مۇلايىملىقنى، ئىللىق چىرايىنى ياقىتۇرمىز، ئەكسىچە، قوپاللىق، ھۆرمەتسىزلىكنى، ناچار خۇيلارنى ئەسلا ياقىتۇرمايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇلايىملىقتىن قۇۋۋەت ئېلىپ، ئۇنىڭغا يېقىن تۇرۇشقا تىرىشىمىز، ئۇنى قەدىرلەيمىز، مۇلايىم ئىنسانلار ئارقىلىق ھاياتىنى خۇشاللىققا، مېھرى - مۇھەببەتكە تولدۇرۇشقا تىرىشىمىز.

نەپسىنىڭ راھىتى، قەلبىنىڭ خۇشاللىقى، پىكىرنىڭ ساغلاملىقى، ۋەجدانىنىڭ ھالاۋىتى مۇلايىم تەبىئەتلىك بولۇش ئارقىلىق ھاسىل بولىدۇ. چۈنكى، مۇلايىم كىشىلەر ھەر قانداق قۇۋۋەت ۋە قۇدرەت ئىگىسى بولسىمۇ، ئۆزىدىن ئاجىز كىشىلەرگە قوپال مۇئامىلە قىلمايدۇ. پىكىرى ساغلام كىشىلەرنىڭ

كۆڭلى يۇمشاق، سىجەزى ئوبدان كېلىدۇ. چۈنكى، ۋۇجۇدىمىزدىن پەيدا بولىدىغان قىلىقلىرىمىز ۋە ھەرىكىتىمىزنىڭ مەنبەسى ھەۋەس ۋە ئارزۇدىن ئىبارەت. بۇ ھەۋەس ۋە ئارزۇلار ئۈستىدىن پەقەت مۇلايىملىق، ياۋاشلىق بىلەنلا غالىب كېلەلەيمىز ۋە بۇ ئارقىلىق توغرا يولغا كىرىپ، ياخشى خۇلق ئىگىسى، دىن ۋە مىللەت خادىملىرىدىن بولالايمىز. دۇنيادا چىن ئىنسان بولۇش ئۈچۈن ھەۋەسنىڭ قولىغا نەپسنىڭ تىزگىنىنى تۇتقۇزمايدىغان، كەلسە - كەلمەس ئىشلارغا ئاچچىقلىنمايدىغان، سوغۇق قان، يۇمشاق تەبىئەتلىك، سىلىق سۆزلۈك، مۇلايىم ۋە سەۋرلىك بولۇشىمىز لازىم.

سوئال: مۇلايىملىق ئىنسانغا ئەڭ يارىشىدىغان ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ بىرى ئىكەن. لېكىن، بەزىبىر مۇلايىم دەپ قارىلىدىغان كىشىلەرنى كۆرىمىزكى، ئۇلارنىڭ مۇلايىملىقى چەكتىن ئېشىپ كەتكەچكە، ئېزىلەڭگۈ، بوشاڭ بولۇپ قالغان. مۇلايىملىقنى ئەڭ توغرا، ساغلام شەكىلدە ئىپادىلەش ئۈچۈن قانداق ئۇسۇل قوللىنىش لازىم؟

جاۋاب: سىز ئېيتقاندەك، مۇلايىملىقمۇ مەلۇم چەكتىن ئېشىپ كەتسە ئادەمنى ھەددىدىن ئارتۇق تارتىنچاق، ياۋاش، بوشاڭ، سۇس قىلىپ قويدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەم مۇلايىم بولۇش كېرەك، ھەم ئارىلان يۈرەكلىك، ھەققانىيەتچى بولۇش كېرەك. سىرتىدا كىشىلەرگە يۇمشاق سۆزلۈك، ئىللىق چىراي بولۇش، ئەمما ئىچىدە قىزغىن، باتۇر، يۈرەكلىك، قەيسەر بولۇش لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقىي مۇلايىملىقنى ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ.

مېنىڭ بىر تونۇشۇم بار بولۇپ، ئۇ ناھايىتى خۇش چىراي، ئاق كۆڭۈل، سېپى ئۆزىدىن مۇلايىم كىشى ئىدى. لېكىن، مۇلايىملىقنى بەك چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەن، باشقىلارنىمۇ ئۆزىگە

ئوخشاش كۆرگەنلىكى ئۈچۈن، دائىم مىخقا ئۈسۈۋېلىپ، زىيان تارتىپلا يۈرەتتى. بىرنەچچە يېقىن بۇرادىرى ئۇنىڭغا بەزى ئىشلارنىڭ ئېپىنى ئۆگەتكەن، مۇلايىم بولۇش، ئەمما سۇس بولماسلىق ھەققىدە كۆپ نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ئۇزۇن يىللاردىن بېرى شەكىللەندۈرگەن تەبىئىتىنى زادىلا ئۆزگەرتەلمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بوشاڭ، مۇلايىم پېتىچە قېلىۋەردى. ئۇنىڭغا ئىشەنگەن، ئۇنى دوست تۇتقانلارمۇ بارا - بارا ئۇنىڭدىن بىزار بولۇشقا باشلىدى. دېمەك، مۇلايىملىق ھەرگىز چەكتىن ئېشىپ كەتمەسلىكى كېرەك.

سۇقرات ھەكىم ئېيتىدۇ: «كىشىلەر ماڭا قاتتىقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا، مەن ئۇلارغا ئۇلۇغۋارلىق ۋە مۇلايىملىق بىلەن قارشى تۇرىمەن. چۈنكى مۇلايىملىق قاتتىقلىقنى، دۈشمەنلىكنى پەسەيتىدۇ. لېكىن، كىشىنى ئاجىز ۋە خارلىق دەرىجىسىگە چۈشۈرىدىغان مۇلايىملىقتىن بىزارمەن.»

بۇ سۆزدىن چۈشىنىشلىكى، چەكتىن ئاشقان قولى ئوچۇقلۇق بۇزۇپ - چېچىش بولغانغا ئوخشاش، ئورۇنسىز ياۋاشلىق قىلىش ئىنساننىڭ غۇرۇرى ۋە ئېتىبارىنى ئاياغ ئاستى قىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇلايىملىق چەك - چېگراسىدىن چىقماي، غەزەپلىنىدىغان، ئاچچىقلىنىدىغان يەرلەردە مۇلايىملىق قىلىپ، نەپسى خاھىشىنى پەسەيتىش كېرەك. لېكىن، تەپسە تەۋرىمەس، تۈرتسە مىدىرلىماس بولۇۋېلىپ، غەيرەت، شىجائەتلىك قىلىدىغان يەرلەردىمۇ ياۋاشلىق قىلىش - مۇلايىملىق چېگراسىدىن ھالقىپ، بوشاڭلىق، گالۋاڭلىق دۇنياسىغا غەرق بولغانلىقتۇر. بۇنداق مۇلايىملىقتىن يىراق تۇرۇش، ھەزەر ئەيلەش كېرەك.

ئوچۇق يۈز خۇشخوي ۋە خۇش مۇئامىلە ئادەم ئەقىل - پاراسەت ئىگىسى بولىدۇ. شۇنداق گۈزەل سۈپەتلەرگە ئىگە ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇش - يامان خۇلقلىق، كۆرۈمىسىز بىر ئالىم بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشتىن ياخشىراق. بىر پازىلدىن:

«قايسى پەزىلەت ئەڭ ياخشى ھېسابلىنىدۇ؟» دەپ سورىدى. پازىل: «خۇش چىراي، شېرىن سۆز، خۇش مۇئامىلىك بولۇش» دەپ جاۋاب بەردى.

سوئال: خۇش مۇئامىلە ھەممە كىشىگە يارىشىدىغان ئېسىل سۈپەتلەرنىڭ بىرى، ئۇ مۇلايىملىقنىڭ ئەڭ چوڭ بەلگىسى ھېسابلىنىدۇ. لېكىن بەزى كىشىلەر ھىجىيىپ، خۇش تەبەسسۇم قىلىپ يۈرگىنى بىلەن، ئىچىدە توڭگۇز قاترايدىغانلار يەنىلا كۆپ، بەزى كىشىلەرنىڭ چىرايى جىددىي، قوپال كۆرۈنگىنى بىلەن، يۇمشاق كۆڭۈل، مۇلايىم، ھەققانىيەتچى كېلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەرنىڭ چىرايىغا قاراپ باھا بەرگىلى بولمايدۇ. ئۇنداقتا، ھەقىقىي مۇلايىم كىشىلەرنى قانداق پەرقلەندۈرۈش كېرەك؟

جاۋاب: سىز ئېيتقاندەك، ساددا تۇيغۇ بويىچە ئېيتقاندا، كۈلۈپ يۈرىدىغان، چىرايىدىن تەبەسسۇم ئۆچمەيدىغان بەزى كىشىلەر بار، ئەمما، ئۇلار مۇلايىم كىشىلەر ھېسابلانمايدۇ، يەنى نىيىتى بۇزۇق، ئالاكۆڭۈل، باشقىلارغا ئورا كولاشتىن باشقىنى بىلمەيدىغانلارمۇ بار؛ يەنە بەزىلەر باركى، ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزى قوپال، چىرايى سۈرلۈك، توڭ قاپاق كۆرۈنىدۇ، ئەمما ئۇلار بىلەن ئارىلىشىپ كۆرگەندىن كېيىن، ھەقىقىي ئاق كۆڭۈل، مۇلايىم، باشقىلارغا ياردەم بېرىشنى خۇشاللىق دەپ بىلىدىغان، ھەققانىيەتچى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ.

ھالبۇكى، شۇنى ئېيتىپ قويۇش كېرەككى، تەبەسسۇم چىراي بولۇش، يېقىملىق بولۇش، خۇش مۇئامىلە قىلىش مۇلايىملىقنىڭ مەڭگۈلۈك بەلگىسى، ھايات تەجرىبىسى مول كىشىلەر تەبەسسۇم قىلىپ كۈلۈۋاتقان كىشىلەر ئارىسىدىن يەنىلا ھەقىقىي مۇلايىملىرىنى تېپىشقا قادىر بولالايدۇ. چىرايىدىن تەبەسسۇم ئۆچمەيدىغان، ئەمما ئىچىدە توڭگۇز قاترايدىغانلار بولسا يەنىلا ناھايىتى ئاز ساندا، ھايات تەجرىبىسى مول كىشىلەر ئۇلارنىڭ

ساختا تەبەسسۇم نىقابىنى تېزلا يىرتىپ تاشلىيالايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بايا تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن توڭ قاپاق، گەپ - سۆزى قوپال، ئەمما كۆڭلى يۇمشاق، ھەققانىيەتچى كىشىلەرمۇ باشقىلارغا ياخشى تەسىر بېرىشكە تىرىشىشى، ئامال بار ئۆزىنىڭ ياخشى كۆڭلىنى چىرايىدىمۇ ئىپادىلەشكە ھەرىكەت قىلىشى لازىم. ئەنە شۇنداق قىلغاندىلا، مۇلايىملىق بىلەن مۇلايىم بولماسلىقنىڭ چەك - چېگرىسى ئېنىق ئايرىلىدۇ.

بەزى ھەكىملەرنىڭ پىكرىچە، خۇش خۇلقلىقنىڭ ئون نىشانىسى بار. ئۇلار مۇنۇلار: بىرىنچى، ياخشى ئىشلاردا ھەمىشە ئادەملەر بىلەن بىرگە بولماق؛ ئىككىنچى، نەپسى كويىغا كىرمەسلىك، ئۈچىنچى، ئۆزگىلەرنىڭ ئەيىبىنى ئىزلىمەسلىك؛ تۆتىنچى، بىراۋدىن بىرەر ئەيىب يۈز بەرسە، ئۇنى ياخشىلىققا بۇرماق؛ بەشىنچى، ئەيىبدار كەچۈرۈم سورىسا، ئەيىبىنى كەچۈرمەك؛ ئالتىنچى، موھتاجلارنى ھاجىتىدىن چىقارماق؛ يەتتىنچى، ئۆزىنىڭلا غېمىنى قىلماي، باشقىلار توغرىسىدىمۇ قايغۇرماق؛ سەككىزىنچى، ئۆز ئەيىبىنى تەن ئالماق؛ توققۇزىنچى، ئوچۇق چىراي بولماق؛ ئونىنچى، خۇش مۇئامىلىك بولماق.

دىلىڭىزغا مۇلايىملىق ۋە سابىت نۇرى بىلەن ئارا بېرىڭكى، مۇلايىم كىشىنىڭ دىلى گۈزەل بولىدۇ. مەنىلەر گۆھىرىنىڭ خەزىنىسى جەلالىدىن رۇمىينىڭ تۆۋەندىكى سۆزلىرى بۇ مەنىگە گۇۋاھدۇر: ئەگەر سەن ھاياتىم ياخشى ئۆتسۇن دەپسەڭ دوستقىمۇ، دۈشمەنگىمۇ ئوچۇق يۈزلۈك بول. ئۆزۈڭنى چوڭ تۇتۇشقا ئۇرۇنما، ئولتۇرغاندا بارماقلىرىڭنى بىر - بىرىنىڭ ئاراچىلىرىغا كىرىشتۈرۈپ ئولتۇرما، ئۈزۈكۈڭنى ئويىنما، تىرىنىڭ بىلەن چىشىلىرىڭنى كولىما، بارمىقىڭ بىلەن بۇرنۇڭنى تۇتما، ئادەملەرگە قاراپ كېرىلمە!

مېھماندارچىلىق ئەدەپلىرى

سوئال: تاماق ئەتكۈچىنىڭ قانداق ئەدەپلىرى بار؟ تاماق ئەتكەندە نېمىلەرگە دىققەت قىلىش كېرەك؟ ئۆزى قول سېلىپ تاماق ئېتىشنىڭ قانداق ئەھمىيىتى بار؟

جاۋاب: ئۇيغۇرلار پاكىزلىقنى سۆيىدىغان مىللەت بولغاچقا، يېمەك - ئىچمەكلەرنىڭ تازىلىقىغا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرىدۇ. تاماق ئەتكۈچىنىڭ چىرايى - تۇرقى يېقىملىق، قولى چېۋەر، ئەتكەن تامىقى ئوخشايدىغان بولسا، بۇنداق قىز (ياكى ئايال) نىڭ تەرىپىنى قىلمايدىغان كىشى بولمايدۇ.

ئومۇمەن، ئۇيغۇرلارنىڭ ئائىلە تەربىيىسىدە، قىزلار 7 ياشتىن ئاشقاندىن كېيىنلا ئۇلارغا ئۇششاق - چۈششەك ئائىلە ئىشلىرىنى قىلدۇرۇش ئارقىلىق ئاستا - ئاستا تاماق ئېتىشكە ئۆگىتىلىدۇ. 15 ياشقا كىرگۈچىلىك قىزلار 10 - 5 خىل تاماقنى ئېتەلەيدىغان، ئۆي يىغىشتۇرۇش، تازىلىقنى قىلالايدىغان ھالەتكە يەتكۈزۈلىدۇ. بويىغا يەتكۈچىلىك تاماق ئېتىشىنى بىلمىگەن قىزلارنى ئاتا - ئانىسى ياتلىق قىلىشتىن ئەيىبنىدۇ، شۇنداقلا تاماق ئېتەلمەيدىغان قىزلارنى يىگىتلەرنىڭ ئاتا - ئانىسىمۇ ئېلىپ بېرىشنى تازا خالاپ كەتمەيدۇ. ئۇيغۇر ئانىلىرى بىر قىزنىڭ تاماق ئېتەلەيدىغان ياكى ئېتەلمەيدىغانلىقىغا قاراپلا، شۇ قىزنىڭ ئائىلە تەربىيىسىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. قىز - يىگىت ياخشى كۆرۈشۈپ توي قىلغان بولسىمۇ، ئەمما قىزنىڭ تاماق ئېتەلمەسلىكى ياكى تاماقنى ئوخشىتىپ ئېتەلمەسلىكى

سەۋەبىدىن تۇتقان ئۆيى بولمايدىغانلار ناھايىتى نۇرغۇن. مۇنداقچە ئېيتقاندا، لەڭمەنى ھەممە ئايال ئېتەلىشى مۇمكىن، ئەمما ئوخشىتىپ ئېتەلەيدىغانلار ئۈنچە كۆپ بولماسلىقى مۇمكىن. يەنە بىر جەھەتتىن، بىر ئايالنىڭ ئەتكەن لەڭمىنى بۈگۈن بەك ئوخشاپ كەتكەن بولسىمۇ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئوخشاش خۇرۇچ، ئوخشاش قازاندا پىشۇرغان لەڭمىنى ئانچە ئوخشىماي قېلىشىمۇ مۇمكىن.

شۇنىڭ ئۈچۈن، تاماق ئەتكەندە كەيپىياتنى تەڭشەش، تازىلىققا رىئايە قىلىش، تاماق ئەتكەندە خۇرۇچلارنىڭ ئىلگىرى - كېيىنلىك تەرتىپىگە دىققەت قىلىش، ئۆزىگە خاس ئۇسۇل بىلەن تاماقنى ئوخشىتىدىغان ھالەتنى شەكىللەندۈرۈش ئىنتايىن مۇھىم. شۇڭا تاماق ئەتكەندە تۆۋەندىكى نۇقتىلارغا چوقۇم ئالاھىدە دىققەت قىلىش لازىم:

بىرىنچى، ئالدى بىلەن بىرەر تاماقنى ئوخشىتىپ ئېتىشكە بولغان ئىشەنچ ۋە ئىنتىلىش بولۇشى لازىم. شۇ ۋاقىت، شۇ سائەتتە تاماقنى ئوخشىتىپ ئېتىش ئارقىلىق، تاماق يېگۈچىلەرنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولۇش، بۇ ماختاش ئارقىلىق ھاياتقا ۋە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ.

ئىككىنچى، يېمەكلىك تازىلىقىغا چوقۇم دىققەت قىلىش، ھېچقانداق شەك كەلمەيدىغان دەرىجىگە يەتكەندىلا تاماق ئېتىشكە تۇتۇش قىلىش، تاماق ئەتكۈچى چوقۇم تازىلىقنى سۆيىدىغان، پاكىز، سۆيۈملۈك بولمىقى لازىم. مانا بۇ ئەتكەن تاماقنىڭ ئوخشىشىغا كاپالەتلىك قىلغۇچى مۇھىم ئامىلدۇر.

ھەر بىر تاماقنى ئەتكەندە چوقۇم ئۇنىڭ ئېتىلىش تەرتىپىگە چوقۇم رىئايە قىلىش، قايسى خۇرۇچنى ئالدىدا، قايسى خۇرۇچنى كەينىدە سېلىش، قانچىلىك، قاينىتىش، قانچىلىك قورۇش ۋە دۆملەش قاتارلىق تەرتىپلەرگە چوقۇم ئەمەل قىلىش كېرەك. بۇ جەھەتتە ھەرگىز قۇرۇق كىتابىي بىلىملەرگىلا

ئېسىلىۋالماسلىق، چوقۇم تامىقى ئوخشايدىغان ئاياللاردىن ھەرقاچان، ھەر زامان ھۈنەر ئىگىلەشكە ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. مۇشۇنداق قىلغاندىلا تاماق ئېتىش ھۈنرىنى تاكامۇللاشتۇرغىلى بولىدۇ.

تۆتىنچى، تاماق ئەتكەندە چوقۇم كەيپىياتقا دىققەت قىلىش كېرەك. تاماقنى خۇشال كەيپىياتتا ۋە خالاپ تۇرۇپ ئېتىش، تاماق شىرەسىدىمۇ خۇشال كەيپىياتنى شەكىللەندۈرۈش، تاماق يېگۈچىلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى قوزغايدىغان گەپلەرنى قىلىش شۇ تاماقنىڭ يېگۈچىلەرنىڭ ئاغزىدا قېلىشى ۋە ياخشى ھەزىم بولۇشىغا ياردىمى كۆپ بولىدۇ. خالىماي تۇرۇپ تاماق ئېتىش، داستىخان ئۈستىدە ئىشتىھا تۇتىدىغان سۆزلەرنىڭ كۆپ بولۇشى كەيپىياتنىڭ ناچار بولۇشىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. بۇنداق كەيپىياتتا يېيىلگەن تائامنىڭ سىڭىشى ۋە تەنگە ئوزۇق بولۇش رولى ئەلۋەتتە ناھايىتى تۆۋەن بولىدۇ، ئوخشىغان تاماقمۇ ئېغىزغا تېتىماي قالىدۇ.

بەشىنچى، تاماق ئەتكۈچى ئەگەر ئائىلىدە تاماق ئەتكەن بولسا چوقۇم ئىسسىق تەبىئەتلىك تاماق بىلەن سوغۇق تەبىئەتلىك تاماقنى، قويۇق تائام بىلەن سۇيۇق تائامنى ئارىلاشتۇرۇپ، شۇ ئائىلىدىكى كىشىلەرنىڭ مىزاجىنى تەڭشەپ تۇرۇشقا ماھىر بولۇشى، تائامنى توغرا ئىستېمال قىلماسلىقتىن كېلىپ چىقىدىغان كېسەللىكلەر ۋە ساقسىزلىقلارنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئېلىشى كېرەك. ئۇنىڭدىن باشقا بەزىبىر زۇكام، قىزىتما، باش ئاغرىش قاتارلىق كېسەللىكلەرگە شىپا بولىدىغان يېمەكلىكلەرنى ئېتىشنى بىلىشى تولمۇ زۆرۈر. چۈنكى، بىر ئائىلىدە زۇكام بولۇش، قىزىتما قاتارلىقلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ئالتىنچى، تاماق ئەتكۈچى تاماقنىڭ ۋاقتىغا كاپالەتلىك قىلىشى، ئۈچ ۋاخلىق تاماقنىڭ بىر - بىرى بىلەن بولغان

ئارىلىقى مۇۋاپىق بولۇشى كېرەك. ئەتىگەنلىك تاماقنى كۈنچىقىشتىن ئاۋۋال يېيىشكە كاپالەتلىك قىلىش ۋە بۇ چاغدا سۇيۇق - سەلەڭ، كۈچلۈك تاماقلارنى يېيىش؛ چۈشلۈك تاماقنىمۇ دەل ۋاقتىدا يېيىش ۋە ئۇنىڭدا قۇۋۋىتى مول، ئوزۇقلۇق قىممىتى يۇقىرى تاماقلارنى تاللاپ يېيىش؛ كەچلىك تاماقنى كۈن ئولتۇرۇشتىن ئىلگىرى يەپ بولۇش، يېيىلگەن تاماق چوقۇم سىڭىشلىك، يەڭگىل بولۇشى لازىم. تاماق ئەتكۈچى ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان مۇشۇ ئەنئەنە ۋە قائىدىگە ئاڭلىق رىئايە قىلالسا، بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ ساغلاملىقى كاپالەتكە ئىگە بولىدۇ.

يەتتىنچى، ئۆيگە مېھمان كېلىپ قالغاندا، ئەر - ئايال ئوچۇق چىراي، تەبەسسۇم بىلەن كۈتۈۋېلىشى خەلقىمىزنىڭ گۈزەل ئەخلاقىدۇر. بۇ چاغدا ئوتتەك قىزغىنلىق بىلەن مېھمانغا چاي كەلتۈرۈش، ھاردۇق سوراۋ ۋە قانداق تاماققا كۆڭلى تارتىدىغانلىقىنى ئەدەپ بىلەن سوراۋ، قانداق تاماققا كۆڭلى تارتسا ئوخشىتىپ ئېتىپ بېرىپ كۆڭلىنى ئېلىش خەلقىمىز رىئايە قىلىپ كېلىۋاتقان ئەدەپلەرنىڭ بىرىدۇر. بۇ چاغدا تاماق ئەتكۈچى مېھماننىڭ كەيپىياتىنى تەڭشەپ، ئۇنىڭ ئىشتىھاسىنى ئېچىشقا ھەرىكەت قىلىشى، تاماق ئېتىش جەريانىدىكى كەيپىياتقا ئەلۋەتتە دىققەت قىلىشى، تاماق پىشقاندىن كېيىن ئۇنى خۇشال كەيپىياتتا يېيىشكە شارائىت ھازىرلىشى كېرەك. بۇنداق بولغاندا مېھماننىڭ كۆڭلىمۇ ئېچىلىپ، كۆڭلى ئازادلىشىدۇ. ئۆي ئىگىسىنىڭمۇ ھاردۇقى چىقىدۇ.

تاماق ئېتىشنىڭ مۇنداق بىرنەچچە جەھەتتىن ئالاھىدىلىكى بار:

بىرىنچى، تاماق ئېتىش ئارقىلىق ھاياتلىقنى كاپالەتلەندۈرگىلى ۋە گۈزەللەشتۈرگىلى، بۇ ئارقىلىق بىر ئائىلە، بىر يۇرت ۋە پۈتكۈل جەمئىيەتنىڭ قاينام - تاشقىنلىق

ئىچىدە ھاياتلىقنى داۋاملاشتۇرغىلى بولىدۇ.

ئىككىنچى، تائامنى ئوخشىتىپ ئېتىش بىر قىز ۋە ئايالغا نىسبەتەن ناھايىتى قىممەتلىك ھۈنەر ھېسابلىنىدۇ. بىر ھۈنەرنى پىششىق ئىگىلىگەن كىشى چوقۇم چېۋەر ۋە چاققان بولىدۇ. تاماق ئەتكۈچىلەر تاماق ئېتىش ھۈنەرىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش جەريانىدا ئۆزىدە مانا مۇشۇنداق چاققانلىق ۋە چېۋەرلىكنى يېتىلدۈرەلەيدۇ.

ئۈچىنچى، ئۇيغۇرلاردا تاماق ئېتىشنى بىلىش ۋە ئۇنى كامالەتكە يەتكۈزۈش بىر خىل تەربىيە كۆرگەنلىكىنىڭ، ئاتا - ئانىسىنىڭ شۇ قىزنى كۆڭۈل قويۇپ ئەتراپلىق تەربىيىلىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى، دەپ قارىلىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن، تاماق ئېتىش ھاياتلىقنى كاپالەتلەندۈرىدىغان مۇھىم ھۈنەرنىڭ بىرى بولغاچقا، بۇ ھۈنەرنى بىلىدىغان قىز چوقۇم بىر ئائىلە، بىر جەمئىيەت ئۈچۈن ئۈن - تىنىسىز تۆھپە قوشالايدۇ. بالىلىرىنىڭ ساغلام ئۆسۈپ يېتىلىشى، ئۇلارنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالى ئۈچۈن يول ئاچالايدۇ. ئائىلىنىڭ ئىناقلىقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلالايدۇ، قىزغىن ئائىلە كەيپىياتىنى شەكىللەندۈرەلەيدۇ.

قىسقىسى، ئەجدادلىرىمىز ياراتقان تائام مەدەنىيىتى قولى چېۋەر ئائىلىرىمىز، تەربىيە كۆرگەن قىزلىرىمىزنىڭ قولى ئارقىلىقلا ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا داۋاملىشىپ كەلگەن ۋە بۇنىڭدىن كەيىنمۇ ئەنە شۇ يول بىلەن تېخىمۇ راۋاجلىنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ قىممەتلىك بايلىقى سۈپىتىدە مەڭگۈ ساقلىنىدۇ.

سوئال: تاماق ۋاقتىدا قانداق ئەدەپلەرگە دىققەت قىلىش لازىم؟

جاۋاب: تاماق ۋاقتى بىزنىڭ ئۆرپ - ئادىتىمىزدە ئەڭ قىممەتلىك ۋاقتلارنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. بىر كىشىنىڭ

تاماق ۋاقتىغا قانداق قارىشى، تاماق ۋاقتىدىكى ئىشى، سۆزى، قىلىقى قاتارلىقلار ئارقىلىقلا، ئۇنىڭ قانداق كىشىلىكىگە باھا بەرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەر كىشىنىڭ تۇرمۇشىدىكى مۇھىم نۇقتا ھېسابلىنىدۇ.

تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەر ئۆزىنىڭ ئورنى، دائىرىسى، خاسلىقى ۋە ئاممىۋىلىقى بىلەن ئادەتتىكى ئائىلىۋى تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەر، مېھمان ۋە مېھماندارچىلىق تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەر، توي - تۆكۈن تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەر، نەزىر - چىراغ تاماق ۋاقتىدىكى ئۆرپ - ئادەتلەردىن ئىبارەت بىر نەچچە تۈرگە ئايرىلىدۇ.

ئادەتتە تاماق ۋاقتىدا داستىخاندا ئەرۋەك - سەرۋەك كىيىنىپ ئولتۇرۇش، يالاڭباشتا ئولتۇرۇش، ماڭقا - پوتلىسىنى ئېقىتىپ ئولتۇرۇش (بولۇپمۇ كىچىك بالىلاردا)، بۇرنىنى كولاش، مىشقىرىش، تۈكۈرۈش، ئوسۇرۇش، قىچىشقان جايلىرىنى قاشلاش - تاتلاش، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئەسنەش، كېكىرىش، ئاغزىنى توسۇماي چۈشكۈرۈش قاتارلىقلار ئىنتايىن يامان ئېلىنىدۇ ھەم قەتئىي مەنئى قىلىنىدۇ.

شىرەگە ياكى داستىخانغا ۋاقتىدا كېلىپ ئولتۇرۇش تەلەپ قىلىنغاندىن باشقا، يەنە ئەڭ مۇھىمى قولى چوقۇم پاكىز يۇيۇش (ئۈچ قېتىم چايقاش)، يالاڭباشتا ئولتۇرماسلىق، رەتلىك ئولتۇرۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. يۇمىلاق ياكى چاسا شىرەگە ئائىلە ئەزالىرى ئاتىنى مەركەز قىلغان (ئاتا بولمىسا، ئۆينىڭ تۈۋرۈكى سۈپىتىدە چوڭ ئوغۇل مەركەز قىلىنىدۇ) ئاساستا چۆرىدىشىپ ئولتۇرىدۇ. شىرە يېنىدا ئولتۇرغاندا، ئىككى قولىنىڭ شىرە ئۈستىگە ئېلىنىشى تەلەپ قىلىنىدۇ، تاماق ئاۋۋال ئاتىغا (ئايىم ئەھۋالدا كىچىك بالىلارغا) تارتىلىدۇ، ئەگەر ئۆيدە مېھمان ياكى ئائىلە ئەزالىرىدىن باشقىلار بار بولسا، تاماق ئاۋۋال شۇنىڭغا تارتىلىدۇ. ئاندىن باشقىلارغا، يەنى ئائىلىنىڭ باشقا ئەزالىرىغا

تارتىلىدۇ. ھەممەيلەنگە تاماق تارتىلىپ بولغاندىن كېيىن، تاماق يېيىلىدۇ. تاماق يېيىشتە ھاپىلا - شاپىلا يېيىش، ئاۋاز چىقىرىپ يېيىش (شالاپىشتىش) كۆپ گەپ قىلىش، تاماقنى ئېغىزىغا سېلىۋېلىپ گەپ قىلىش، تويغانلىقىنى بىلدۈرۈپ كېكىرىش، تاماقتىكى بىر قىسىم كۆكتات ياكى ياغلارنى، خېمىرنىڭ تۈگۈرلىشىپ قالغانلىرىنى ئىلغاپ چىقىرىۋېتىش، تاماقنى يەپ بولۇپلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىش قاتارلىق قىلىق - ھەرىكەتلەر ئىللەت سانىلىپ، قاتتىق چەكلەندۈرۈلگەن. ھەممەيلەن تاماقنى يەپ بولغاندىن كېيىن، ئاتىنىڭ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشى بىلەن دۇئا قىلىدۇ، ئاندىن بىر - بىرلەپ ئورنىدىن تۇرىدۇ، ئاخىرىدا بىر - بىرلەپ قوللىرىنى قايتىدىن يۇيۇپ، تاماقنىڭ قولىدا قالغان يۇقۇندىلىرى ياكى مايلىرىنى تازىلايدۇ.

سوئال: ساھىبخانىنىڭ مېھمانغا كۆرسىتىدىغان ئەدەپلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: ئۇيغۇرلار مېھماندوست مىللەت. ئۇلار مېھماننى ۋە مېھماندوستلۇقنى ئالاھىدە قەدىرلەيدۇ. ھەر بىر ئائىلىگە مېھمان كەلسە، مېھمانغا ياخشى ئىززەت - ئىكرام ۋە ئېھتىرام بىلدۈرىدۇ، ئەڭ ياخشى تامىقىنى ئېتىپ، ئەڭ سىپايە، يېقىملىق سۆزلەرنى قىلىپ، قۇربىنىڭ يېتىشىچە پايىپتەك بولۇپ ئەلا مۇلازىمەت قىلىدۇ.

ئۇيغۇر خەلقىدىكى مېھماندوستلۇق قەدىمدىن تارتىپ داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئېسىل ئەنئەنىلەرنىڭ بىرى. ئۇيغۇر خەلقى مېھمان كەلسە «رىزىقىنى ئۆزى ئېلىپ كېلىدۇ»، مېھمان كەلسە «بەخت كېلىدۇ» دەپ قارايدۇ. شۇڭا ھەرقانداق شارائىت ئاستىدا مېھمان كەلسە قىزغىن قارشى ئالىدۇ. ئۆيدە بارىنى مېھمانغا ئېلىپ چىقىدۇ، يوقنى تەييارلايدۇ.

مەھمۇد قەشقەرىي «تۈركىي تىللار دىۋانى» دا: «كۆركەم

تونۇشنى ئۆزۈڭ كىي، تاتلىق ئېشىقنى باشقىلارغا بەر، مېھماننى ئىززەتلە، شۆھرىتىڭنى ھەممىگە ياپسۇن» (1 - توم، 64 - بەت) دېسە، يۈسۈپ خاس ھاجىپمۇ «قۇتادغۇبىلىك» داستاندا مېھماننى ياخشى كۈتۈش ھەققىدە مۇنداق دېگەن:

قىچىرماق بولۇرسەن ئەگەر كىشىنى،
قىچىر، ياخشى قىلغىن كۈتۈش ئىشىنى.
سېلىپ كۆرپە، داستىخان، قاچا تىزا قىل،
يېمەك - ئىچمىكىنى ئوبدان خىللىغىن.

ئۇيغۇر خەلقى چاقىرىلغان مېھمان ياكى تاسادىپىي كېلىپ قالغان مېھمان بولسۇن، كىم بولۇشىدىن قەتئىينەزەر ئوخشاش قەدىرلەپ كۈتىدۇ. مېھماننى ئەڭ ئېسىل، ياخشى تاماق، ياتاقلار بىلەن كۈتۈشتىن تاشقىرى، ئات - ئۇلاغلىرى بولسا ئۇنىڭغا قارايدۇ.

ھەرقانداق ئائىلە مېھمان كەلگەن ھامان ئۇنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ داستىخان سالىدۇ. ئالدى بىلەن سىنچاي بىلەن كاكاچا نان ياكى قاتلىما نان قويىدۇ، چېپىغا قەنت ياكى ناۋات سالىدۇ. ئاندىن ئۆز ھالىغا قاراپ سۈتلۈك چاي ياكى ھالۋا ئېتىپ كىرىدۇ. چايدىن كېيىن ياز بولسا ھۆل مېۋە كەلتۈرىدۇ ۋە مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ مېھماندىن قانداق تاماق يېگۈسى بارلىقىنى سورايدۇ. مېھمان خالىغان تاماقنى ئېيتىدۇ. ئەگەر مېھمان تۈزۈت قىلىپ تاماق بۇيرۇمىسا، ئۆزلىرى ياخشى كۆرىدىغان تاماقلار، مەسىلەن، كاۋاپ، پېتىر مانتا، بولاق مانتا، پولۇ، ئۆگرە، چۆچۈرە، لەڭمەن دېگەندەك تاماقلاردىن بىرىنى ئېتىدۇ (بۇ ئەلۋەتتە ئائىلە ئىقتىسادىي ئەھۋالىغا قاراپ بەلگىلىنىدۇ). كۆپ ھاللاردا مېھمان تامىقى جۈپ بولۇپ، پولۇ ئەتسە ئارقىدىن ئۆگرە، شورپا سالسا ئارقىدىن چۆچۈرە دېگەندەك

تاماقلار قوشۇپ ئېتىلىدۇ.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئادىتىدە ئەگەر مېھمان تۈن يېرىمىدە كېلىپ قالغان بولسىمۇ، ھېچقانداق ئېرىنمەي ھاردۇق ئېشى، ئۈگرە قاتارلىق سۇيۇق تاماقلارنى ئېتىپ بېرىش ئادىتى بار. چاقىرىلغان ئايال مېھمانلار بولسا ياخشى گۈتۈشتىن تاشقىرى مېھمانلار قايتىش ۋاقتىدا پولۇ، مانتا قاتارلىق تاماقلاردىن زەللە قىلىدۇ (ئاش يۆگەيدۇ). ئەر مېھمانلارغا پىششىق گۆش بىلەن نان ئالدۇرۇش، ئەڭ بولمىغاندا ئىككى نان تۇتۇش ئادىتى بار.

يەنە بىر جەھەتتىن، ئۇيغۇرلار ئۆيگە مېھمان كەلسە «بەخت كېلىدۇ» دەپ قارايدۇ. مېھماندوستلۇق نۇرغۇن جەھەتلەردىن ئىپادىلىنىدۇ.

ئۆيگە كەلگەن مېھماننىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئالاھىدە داستىخان سېلىنىدۇ. ئەقىللىسى قايناق سۇ، زاغرا بىلەن بولسىمۇ مېھمان قىلىنىدۇ. ئۇلارنىڭ مېھماندوستلۇقى ھېيت - ئايەملەردە ئالاھىدە گەۋدىلىك كۆرۈلىدۇ.

ئۆيگە مېھمان كەلگەندە، ئۆي ئىگىسى ئوچۇق چىراي، خۇشال كۈتۈۋالىدۇ، نېمىسى بولسا، شۇ نەرسىنى مېھماننىڭ ئالدىغا قويىدۇ، بۇغداي نېنىڭ بولمىسىمۇ، بۇغداي سۆزۈڭ بولسۇن دېگەن ماقالىنىڭ روھى بويىچە، ئۆيگە كەلگەن مېھماننىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئالاھىدە داستىخان سېلىنىدۇ، مېھماننىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرىدۇ. مېھمان ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن، ئايرىم ئۆيگە، يەنى مېھمانخانىغا - ساراينغا ياكى ئايرىم ئۆيگە باشلايدۇ ۋە تۆرگە ئولتۇرغۇزىدۇ، ئاستىغا كۆرپە (مۇمكىن بولغىنىدا قوشلاپ) سېلىنىدۇ. مېھماننىڭ دۇئاغا قول كۆتۈرۈشى بىلەن تەڭ دۇئا قىلىنىدۇ، ئاندىن تىنىچ - ئامانلىق سورىشىدۇ ۋە ئۆز - ئارا سالامەتلىك تىلىشىدۇ. مېھمان بار ئۆيگە ئۆيگە ئۇششاقلار - بالىلارنىڭ كىرىشى، تالا - تۈزدە يۇقىرى ئاۋازدا سۆزلىشى ياكى ۋاراك - چۈرۈڭ قىلىشى، نەرسە - كېرەكلەرنى تاراقلىتىشى

چەكلىنىدۇ، شۇنىڭدەك گەپ - سۆزلەرنىڭ سىلىق - سىپايە بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. ئۇنداق بولمىغاندا، مېھمان شۈبھىلىنىپ قالىدۇ - دە، ئۆي ئىگىسىنىڭ مېھمان كۈتەلمەيدىغانلىقىنى پەملەيدۇ. ئەگەر ئۆي ئىگىسىنىڭ بالىلىقتىن ئاشقان ئوغۇل - قىزلىرى ياكى كېلىن - كېتەكلىرى بولسا، ئۇلار مېھمان بار ئۆيگە بىر - بىرلەپ كىرىپ، مېھمانغا سالام بېرىشىدۇ. ئاخىرىدا مېھمان ئەر كىشى بولسا، ئۆي ئىگىسىدىن ئەر كىشى (يەنى ئاتا) مېھمانغا ھەمراھ بولۇپ؛ مېھمان ئايال كىشى بولسا، ئۆي ئىگىسىدىن ئايال كىشى (يەنى ئانا) ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ مۇڭدېشىدۇ.

مېھمان ھۆرمەتكە سازاۋەر دەپ قارىلىپ، مېھمانغا چاي ياكى تاماق پەتنۇس بىلەن سۇنۇلىدۇ. ئائىلاج بىر قول بىلەن بېرىش توغرا كېلىپ قالسا، «بىر قولۇم بولۇپ قالدى، ئەپۇ قىلسىلا» دەپ گۆزرە ئېيتىلىدۇ. شۇنداقلا مېھمان ياكى چوڭلارنىڭ قولىدىن بىر نەرسە ئالغاندىمۇ ئىككى قوللاپ ئېلىش - بۇ ئومۇمىي ئادەت. مېھمانغا چاي قۇيغاندا ياكى باشقا نەرسە سۇنۇلغاندا ئوڭ قول ئىشلىتىلىدۇ. سول قولنى ئىشلىتىش مېھمانغا نىسبەتەن تولىمۇ ھۆرمەتسىزلىك بولىدۇ.

ئەر - خوتۇن دەرەقەم تۇرۇپ مېھمان كۈتۈۋاتقاندا، ئۆي ئىگىسى بولغان ئايال ئەر مېھمانغا توغرىدىن توغرا چاي ياكى تاماق سۇنمايدۇ، پەقەت ئېرى ئارقىلىق سۇنىدۇ.

مېھمانغا چاي قۇيۇلغان ياكى تاماق ئۇسۇلغان قاچىنىڭ پۇچۇق ياكى دەز بولۇپ قالماسلىقىغا ئالاھىدە دىققەت قىلىنىدۇ. ئەگەر دىققەتسىزلىكتىن دەز ياكى پۇچۇق قاچىدا چاي ياكى تاماق كەلتۈرۈپ قالغان بولسا، ئۆي ئىگىسى سەزگەن ھامان يەڭگۈشلىۋېتىدۇ ۋە مېھماندىن ئەپۇ سورىيدۇ. مېھمانغا چاي قۇيغاندا پىيالىنى تولدۇرۇپ قۇيمايدۇ، چايىنى پىيالىنىڭ ئوتتۇرىغا قويۇپ كۆپۈكلەشتۈرۈۋېتىش ناھايىتى ئەيىب بولىدۇ.

شۇڭا چاي پىيالىنىڭ يان تەرىپىگە قويۇلىدۇ. پىيالىدىكى كونا چاي ئۈستىگە يېڭى چاي قويۇلماستىن، كونا چاينى تۆكۈۋېتىپ چاينى يېڭىلايدۇ.

ئۇيغۇرلار ئۆيىگە مېھمان كەلسە «خۇش كېلىپسىز!» دەپ ئوچۇق چىراي بىلەن كۈتۈۋالىدۇ. مېھماننى ئوچۇق يۈزلۈك بىلەن كۈتۈۋالغانلىق ئۇنى كاتتا زىياپەت بىلەن كۈتۈۋالغانغا ئوخشاش، دەپ قارايدۇ. ساھىبخانا مېھماننىڭ ئالدىغا كىرىۋاتقاندا - چىقىۋاتقاندا ياكى تائام يېيىلىۋاتقاندا ئوچۇق يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك ۋە خۇش پېئىل بولۇشقا تىرىشىدۇ. مېھمانلارنىڭ ئالدىدا ئۆيىدىكى بالا ياكى باشقا ئەزالارنى خاپا قىلماسلىق، تېرىكمەسلىك، قاتتىق سۆزلىمەسلىك، ئۇلار تەرىپىدىن بىرەر سەۋەنلىك ياكى كەمچىلىك يۈز بەرسە، تەنپەھ ۋە تەنە سۆزلەرنى ئېيتىشتىن ساقلىنىدۇ. ئەگەر ئۆيگە كەلگەن مېھمانلارنىڭ سانى ئاز بولسا، ساھىبخانا بىللە ئولتۇرىدۇ، ئەگەر كۆپ بولسا ئۆزى تۇرۇپ خىزمىتىنى قىلىدۇ. ئارىلاپ - ئارىلاپ: «قېنى، مەزەلەردىن ئالغاج ئولتۇرسىلا (ئېلىڭلار، بېقىڭلار، تەمى قانداقراق بولىدىكىن)» دەپ تەكلىپ قىلىپ تۇرىدۇ.

ئۇيغۇرلار مېھمان كەلگەندە ئۇنىڭدىن نېمە يەيدىغانلىقىنى، نېمىگە كۆڭلى تارتىدىغانلىقىنى ئەدەپ بىلەن سورايدۇ. ئەگەر، مېھماننىڭ ئىستەك ۋە خاھىشى بويىچە تائام تەييارلانسا، مېھماننىڭ خۇرسەنچىلىكى زىيادە بولغاننىڭ ئۈستىگە، ساھىبخانىمۇ بىر خىل كۆڭۈل ئازادلىكىدە بولىدۇ. بىراق مېھماندىن: «بىر نەرسە يەمسىز، بىرەر نەرسە ئېلىپ چىقايمۇ؟» دەپ سوراشنى ناھايىتى يامان ئادەت، دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مېھماندىن سورىماستىن ئۆيدە بار نەرسىلەرنى ئېلىپ چىقىپ مېھماننىڭ ئالدىغا قويىدۇ.

ئەقىللىق ۋە ئېتىقادلىق ساھىبخانلار مېھمانغا تائامنى تېز

كەلتۈرۈشكە تىرىشىدۇ ۋە كۆپ ساقلاتمايدۇ. نان ۋە باشقا تائاملارنى داستىخانغا داخىل مېھمانلارغا كۇپايە قىلغۇدەك قويدۇ، ھەرگىز ئىسراپ بىلەن ئىش تۇتمايدۇ. ناننى داستىخانغا تاق قويدۇ، داستىخاندا ئۇشتۇلغان نان بولسا ئۈستىلەپ نان ئوشتۇمايدۇ.

ساھىبخانا مېھماننىڭ ئالدىغا تائام قويغاندىن كېيىن، ناھايىتى سىپايىلىق بىلەن تائام يېيىشكە دەۋەت قىلىدۇ، مېھماننىڭ تارتىنىپ قالماستىن ۋە تويۇپ غىزالىنىشى ئۈچۈن ئادەتتە ئاۋۋال ئۆي ئىگىسى تائامغا قول ئۇزىتىدۇ ھەم ئەڭ ئاخىرىدا قول يىغىدۇ. ئەمما كەلگەن مېھمان يالغۇز ياكى يېقىن دوست - يارانلىرىدىن بولسا ئۇلارغا ھۆرمەت قىلىدۇ، داستىخانغا ئۇلاردىن ئىلگىرى قول ئۇزاتمايدۇ، تائام يېيىشنى مېھمان بىلەن باشلايدۇ.

مېھمانلار ئارىسىدا خالىس روزا تۇتقان ياكى كەلگەنلا تائامنى يېيەلمەيدىغان پەرىزكار كىشىلەر بولسا، ئۇلارغىمۇ مۇۋاپىق مۇئامىلە قىلىنىدۇ، ئۇلارغا پەرۋاسىز قاراپ ياكى تائامغا زورلاپ ئۇيالدۇرمايدۇ. ھەرقانداق بىر ساھىبخانا لەززەتلىك ۋە ياخشى تائاملىرىنى مېھمانغا يېگۈزۈشكە تىرىشىدۇ ۋە ئۆزى ئادەتتىكى تائاملارنى يېسىمۇ رازى بولىدۇ. ئەگەر تاسادىپىي پۇرسەتتە تائام ئاز بولسا ياكى ساھىبخانا مېھماننىڭ قورسىقىنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىنى بىلسە، ئۆزى ئازراق يەپ، كۆپرەكىنى مېھمانغا يېگۈزۈشكە ھەرىكەت قىلىدۇ. مېھمان تائامدىن قول يىغقاندىن كېيىن، ئەگەر كەتمەكچى بولسا ئىجازەت بېرىپ، ئىشكىكچە بىللە چىقىپ ئۆزىتىپ قويدۇ.

ھەرقانداق كىشى ئادەتتە، ئۆيدە نېمە ھازىر بولسا، شۇنى مېھماننىڭ ئالدىغا قويىدۇ. تەرىپىيە كۆرگەن، جاھان كۆرگەن كىشىلەر مېھمانغا يالغاندىن تەكەللۇپ قىلمايدۇ، ئەمما ياخشى ۋە دۇرۇس نىيەت بىلەن تەكەللۇپ قىلىشتىنمۇ يانمايدۇ.

مېھمان كاڭلىق - سۇپىلىق ئۆيگە باشلانغان بولسا، مېھماننىڭ ئاستىغا كۆرپە سېلىنىدۇ.

ئۆيگە كەلگەن مېھمان ئىشىك ئالدىدا ياڭى دەرۋازا سىرتىدا ئۈزىتىپ قويۇلىدۇ. ئىشىكتىن چىقماي ئۈزىتىپ قويۇش مېھمانغا نىسبەتەن ناھايىتى ھۆرمەتسىزلىك بولىدۇ.

ئۇيغۇرلار ئارىسىدا يەنە بىرەر ئۆيگە مېھمان كەلسە بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان قولۇم - قوشنىلىرى مېھمان ئالدىغا كىرىپ كۆرۈشكەندىن كېيىن، نۆۋەت بىلەن بۇ مېھمانلارنى ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلىدىغان ئادەت بار. تەكلىپ قىلغان قوشنىلار مېھمان ھۆرمىتىگە ئاتاپ بىرەر خىل ياخشى تاماق تەييارلايدۇ. بۇ ئادەت بولۇپمۇ يېزىلاردا كەڭ ئومۇملاشقان. قىسقىسى، «تاپقىنى قوي كەلتۈرەر، تاپمىغىنى چۈجە خوراز» دېگەندەك، ھەر بىر كىشى ئۆزىنىڭ ھالىغا قاراپ، مېھماندىن ھېچ نەرسىسىنى ئايىماي، ساخاۋەت بىلەن داستىخان سالىدۇ.

سوئال: مېھماننىڭ ساھىبخانىغا كۆرسىتىدىغان ئەدەپلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: ئۇيغۇرلار ئەگەر قوينىڭ بىر پارچە گۆشىگە چاقىرىسىمۇ بېرىشنى ئېغىر كۆرمەيدۇ. خۇسۇسەن ياخشى كىشىلەر ۋە پېقىرلەر چاقىرىسىمۇ بېرىشتىن ئېرىنمەيدۇ. ئەگەر نىكاھ ئۈچۈن قىلىنغان تاڭامغا چاقىرسا، روزا تۇتقان بولسىمۇ قوبۇل قىلىپ بارىدۇ.

چاقىرىلمىغان بولسا بىرەر كىمنىڭ ئۆيىگە تاڭام ئۈستىگە بېرىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ بىلىدۇ. ئەگەر ئىككى كىشى چاقىرىغان بولسا، قايسىسى يېقىن بولسا شۇنىڭكىگە بارىدۇ، ئەگەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى چاقىرىغان بولسا، قايسىسىنىڭ دوستلۇقى كۈچلۈك بولسا، ئاۋۋال شۇنىڭكىگە بارىدۇ، شۇنداقلا ئۆي ئىگىسىنىڭ رۇخسەتسىز چاقىرىلمىغان كىشىنى قوشۇپ

ئېلىپ بارمايدۇ، بۇنداق قىلىق ئىنتايىن ئەدەپسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. ئاقىل كىشىلەر، ئەگەر چاقىرىلمىغان كىشى ئۆزى قوشۇلۇپ بارسا، ئۆي ئىگىسىنىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە: «بۇ كىشى ئۆزى كەلدى، ئەگەر رۇخسەت بولسا كىرسۇن، بولمىسا قايتسۇن» دەپ ئېيتىپ قويىدۇ ياكى باشقىچە شەكىلدە بۇ مەنىنى ئىپادىلەيدۇ.

ئۇيغۇرلار تاماق تاللاشتىن قاتتىق ئېھتىيات قىلىدۇ. بىرەر تاماق ئالدىغا كەلتۈرۈلگەندە تاماقنى «ئوخشىماپتۇ» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلمايدۇ. يەنە تاماقنى پاكىز تۈگىتىپ يېمەسلىكتىن، قاچىنىڭ ئاستىدا تاماق يۇقۇندىلىرىنى قويۇپ قويۇش پەرھىز قىلىنىدۇ. ئىسراپچىلىقتىن قاتتىق پەرھىز قىلىنىدۇ.

ئۇيغۇرلار داستىخان ئۈستىدە تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن دۇئا قىلىدۇ. ئەمما داستىخان ئۈستىدىكى بەزىلەر تاماق يەۋاتقاندا يەپ بولغانلار دۇئا قىلمايدۇ. ئەگەر يەپ بولغۇچىلار جىددىي ئىشى بولۇپ قېلىپ، دۇئا قىلىپ داستىخاندىن قوپۇشقا توغرا كەلسە، يەپ بولغانلار دۇئا قىلىۋاتقاندا، تاماق يەۋاتقانلار قاچىسىنىڭ ئۈستىنى قولى بىلەن توسۇۋالىدۇ ياكى ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇرىدۇ. بۇ بىر خىل ئالدىنى ئېلىش تەدبىرىدۇر.

ئەقىللىق كىشىلەر مېھمانغا بېرىشتىن ئاۋۋال، مېھمانلار ئارىسىدا ئاچ كۆزلۈك بىلەن تاڭام يېيىشتەك بەتقىلىقلىقنى سادىر قىلماسلىق ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ئۆيىدە ئازراق تاڭام يەپ بېرىشنى ئەدەت قىلىدۇ. ئۆي ئىگىسى قايسى جايغا ئولتۇرغۇزسا، شۇ يەردە ئولتۇرىدۇ ۋە ئالدىغا نېمە كەلتۈرسە شۇنى يەيدۇ، ئۇياق - بۇياقلارغا كۆز يۈگۈرتۈشتىن ساقلىنىدۇ. ئۆي ئىگىسىگە يا تاڭام يا باشقا زۆرۈرىيەتلەر ۋە جىددىن ھېچقانداق ھۆكۈم چۈشۈرمەيدۇ. ئەمما بىر - بىرى بىلەن ئىلگىرىدىن يېقىن بولسا ھۆكۈم چۈشۈرسىمۇ بولىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ساھىبخاننىڭ رۇخسەتسىز زەللە داستىخانغا يۆگەپ

ماڭمايدۇ. چۈنكى، ئۇيغۇرلار تائامنى ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن ئەمەس، يېيىش ئۈچۈن قويۇلغان، دەپ قارايدۇ. ئەگەر مېھمانلار ئارىسىدا مۇساپىر، موھتاجلار بولسا، تائام ئىگىسى ئۇلارغا داستىخان يۆگەپ قويۇشنى جائىز دەپ قارايدۇ. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن تائام ئىگىسىگە ئاتاپ دۇئا قىلىدۇ. تائامدىن كېيىن ئۆي ئىگىسىدىن ئىجازەت سوراپ قايتىدۇ، كۆپ سۆزلىشىپ ئولتۇرمايدۇ. ئەمما ئۆي ئىگىسىدىن ئىجازەت سورىماي قايتمايدۇ.

سوئال: يېمەك - ئىچمەكتىكى ئەدەپ ۋە بەرھىزلەر قايسىلار؟ بۇلارغا ئەمەل قىلىشنىڭ قانداق مۇھىم ئەھمىيىتى بار؟

جاۋاب: تەربىيە كۆرگەن ھەر بىر ئۇيغۇر قورساق ئاچماستىن بۇرۇن زورلاپ تائام يېمەيدۇ، شۇنداقلا تائامنى كۆپ تويۇپ يەۋالمايدۇ. ئاتا - بوۋىلاردىن قالغان ئادەت بويىچە شۈبھىلىك تائاملاردىن ھەزەر قىلىدۇ. ئەگەر زۆرۈرىيەت ۋەجىدىن شۈبھىگە مۇپتىلا بولسا ئىمكانقەدەر ئاز يەيدۇ.

ئۇيغۇرلار مۇنۇ نەچچە تۈرلۈك يېمەكلىكنى بىرىنىڭ كەينىدىن بىرىنى ياكى قوشۇپ يېسە، كېسەللىك ئېلىپ كېلىدۇ، دەپ قارايدۇ. بۇ ئادەت قەدىمدىن ھازىرغىچە داۋاملىشىپ كەلمەكتە. بۇلارنىڭ ئىچىدە بولۇپمۇ بېلىق بىلەن سۈتنى، يەنە سۈت بىلەن گۆشنى، ئىككى ئىسسىق نەرسىنى، ئىككى سوغۇقلۇق نەرسىنى، ئىككى ياندۇرغۇچى نەرسىنى، ئىككى سۈرگۈچى نەرسىنى، بىرى ياندۇرغۇچى، بىرى سۈرگۈچى نەرسىنى، تېز ھەزىم بولىدىغان غىزا بىلەن ئۇزاققا ھەزىم بولىدىغان غىزانى، ئىسسىقلىق تائامنى كۆپ يېمەيدۇ. تەقۋادار كىشىلەر يەنە پىياز بىلەن سامساقنى ئوبدان پىشۇرۇۋەتمەي تۇرۇپ، خام پېتى يېمەيدۇ.

ئۇيغۇرلار ئۆرە تۇرۇپ ياكى مېڭىپ يۈرۈپ تاماق يېمەيدۇ،

ھەرقانداق تائامنى داستىخان ئالدىدا ياكى تاماق شېرەسى ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ يەيدۇ. ئولتۇرۇش ھالىتى مۇنداق ئۈچ خىل بولىدۇ: بىرىنچى، ئىككى تىزنى پۈكۈپ (يۈكۈنۈپ) ئولتۇرىدۇ، لېكىن ئالدىغا بەك ئېگىلىپ، قورسىقىنى تىزغا تەگكۈزۈپ ئولتۇرۇشنى ئەدەپسىزلىك دەپ قارايدۇ؛ ئىككىنچى، ئوڭ تىزنى كۆتۈرۈپ، چەپ تىزنى پۈكۈپ ئولتۇرىدۇ؛ ئۈچىنچى، ئىككى تىزنى كۆتۈرۈپ قارىغا يېپىشتۈرۈپ ئولتۇرىدۇ. يەنە ھەرقانداق كىشى تائامغا ئولتۇرغاندا كەشلىرىنى سېلىۋېتىپ، ئېتەك ۋە يېڭىنى تۈرۈپ ئازادە ئولتۇرۇپ تاماقلانۇشنى تەكىتلەيدۇ.

ھەرقانداق بىر ئۇيغۇر ھەرقانداق بىر تائامنى داستىخان ئۈستىگە قويۇپ يەيدۇ. پۇتى يەردىن بەك ئېگىز بولغان شىرەلەرنىڭ ئۈستىگە تائام قويۇپ يېيىشنى دۇرۇس ئەمەس، دەپ قارايدۇ. ئەگەر يەردىن ئانچە ئېگىز بولمىسا دۇرۇس بولىدۇ.

توي - تۆكۈن ياكى مېھماندار چىلىقتا، تائامغا مەجلىس ئەھلىنىڭ چوڭلىرى قول ئۇزاتمىغۇچە قول ئۇزىتىش ئەدەپسىزلىك بولىدۇ. ئەگەر ئۆزى مەجلىس ئەھلىنىڭ چوڭى بولسا، تائامغا تېز رەك قول ئۇزىتىدۇ، مەجلىس ئەھلىنى تەقەززا قىلىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ قارايدۇ.

ھەرقانداق بىر ئەقىللىق ئادەم ئاگاھلىق بىلەن يەپ - ئىچىدۇ. ئادەتتە ھەرقانداق ئادەمنىڭ تائامنى ئوڭ قول بىلەن يېيىشى ۋە ئىچىشى تەكىتلىنىدۇ. قولىدا تاماق يېگەندە ئۈچ بارماق، يەنى باش بارماق، ئۇنىڭ يېنىدىكى بارماق ۋە ئوتتۇرا بارماق بىلەن تائام يەيدۇ، ئۇنىڭغا نامسىز بارماق قوشۇلسىمۇ بولىدۇ، لېكىن ئىككى بارماق بىلەن تائام يېيىشنى يامان كۆرىدۇ.

تائامنى باشقىلارنىڭ ئالدىدىن يېيىش ئەدەپسىزلىك ھېسابلىنىدۇ. تاماقنى ئۆز ئالدىدىكى جايدىن يېيىش تەكىتلىنىدۇ، ئەمما مېۋىلەرنى ھەرقايسى تەرەپلەردىن ئېلىپ

يېسە بولىدۇ دەپ قارايدۇ.

ھەرقانداق ئەقىدە - ئېتىقادلىق كىشى نان ۋە نان ئۇۋاقليرىنى ئەتىۋارلايدۇ، ناننى ئىككى قول بىلەن سۇندۇرىدۇ. ئۆزى يېمەكچى بولسىمۇ قولدىكى ياغنى نانغا سۈرتەيدۇ. ئاغزىدىن ياكى قولىدىن چۈشكەن نان ئۇۋاقليرىنى ۋە باشقا دانلارنى دەرھال تېرىپ يېيىشنى كۆپ خاسىيەتلىك ئىش، دەپ قارايدۇ.

تائام يېگەندە ئاچ قورساق بولسىمۇ تېز ۋە شالاپىشتىپ يېيىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ قارايدۇ. چوڭ - كىچىك ھەممەيلەننىڭ لوقمىنى ئوتتۇراھال ئېلىشى تەشەببۇس قىلىنىدۇ. ئاغزىدىكى لوقمىنى ئوبدان چايناپ، ئاستا يۇتۇش ئەدەپكە ئەڭ ئۇيغۇن. تائام قىزىق بولسا پۈۋلەشكە بولمايدۇ، سوۋۇشىغا سەۋر قىلىش تەكىتلىنىدۇ، ئاغزىنى تائامغا بەك يوغان ئېچىشمۇ تەشەببۇس قىلىنمايدۇ ۋە تائامنى ئوڭ تەرەپ چىشى بىلەن چايناش تەكىتلىنىدۇ، ئەگەر ئوڭ تەرەپتە چىش ئاغزىنى ياكى باشقا ئۆزىرىسى بولسا چەپ تەرەپتىكى چىش بىلەن چاينىسىمۇ بولىدۇ تاكى ئاغزىدىكى تائامنى يۇتۇپ بولمىغۇچە قولىنى تائامغا ئۇزاتماسلىق ئەدەپكە لايىق ئادەت ھېسابلىنىدۇ. ئاغزىغا ئالغان تائامنى يەنە قاچىدىكى تائامغا قويۇش، تائام يۇقى قولىنى قاچىغا سىلىكىش ئەدەپسىزلىكتۇر. پارچە گۆشنى ياغلىق لوقما (پولۇغا ئوخشاش) نىڭ ئۈستىگە قويۇپ يېسە بولىدۇ.

تائام ئۈستىدە باشتىن - ئاخىرغىچە خامۇش بولۇشمۇ ئەدەپسىزلىك سانىلىدۇ. يەنە تائام ئۈستىدە ۋەھىملىك سۆزلەرنى دېيىش، تائامنى يەرگە تاشلاشمۇ ئوخشاشلا تائام ئەھلىگە بولغان ھۆرمەتسىزلىكتۇر.

كىشىلەر ئادەتتە ئىمكان بولسىلا تائامنى يالغۇز يېمەيدۇ، تائامغا قانچە كۆپ قول جەم بولسا، بەرىكەتكە سەۋەبچى، دەپ قارايدۇ.

ئەدەپ بىلەن سۆھبەت ئەھلىگە تاكى سۆھبەت ئاخىرلاشقۇچە ئۈلپەت بولۇش، ئەگەر زۆرۈرىيەت بولمىسا داستىخان يىغىلمىغۇچە ئورنىدىن تۇرماسلىقمۇ ئەدەپلەرنىڭ بىرىدۇر. مېھماندارچىلىق پەيتىدە ئاقىل كىشىلەر ياخشىراق تائامنى ھەمتاۋىقى ھەم ھەمراھلىرىغا قويۇشنى باشقىلارغا بىلدۈرۈلگەن ھۆرمەت دەپ قاراپ، ئۆزى ئۇنىڭغا قول ئۇزاتمايدۇ.

نۇرغۇن كىشىلەر يېمىش يېمەكچى بولغاندا تاق سان بويىچە يېيىشكە رىئايە قىلىدۇ، جۈملىدىن، ئەگەر خورما ياكى ئەنجۈر ۋە ياكى سامبۇسا بىلەن چۆچۈرە يېمەكچى بولسا بىر، ئۈچ، يەتتە... گە ئوخشاش تاق تەرىقىدە يەيدۇ. قوشۇق بىلەن تائام يېگەندە تاق تەرىقىدە رىئايە قىلىش كېرەك، دەپ قارايدۇ. ئەگەر ئىككى كىشى بىر قاچا تائامغا شېرىك بولسا، ھەرقايسىسى بىر قوشۇقتىن يا ئۈچ قوشۇقتىن ئىچىش ۋە ئەگەر تەنھا بولسا قوشۇقنى تاققا تۈگىتىشمۇ ئەدەپكە لايىقتۇر. قوشۇق بىلەن ئاش ئىچكەندە ئاغزىنى قاچىغا بەك يېقىن كەلتۈرۈش ھەم ئاغزىنى بەك يوغان ئېچىش، قوشۇقنى ئاغزىنىڭ ئىچىگە تىقىش، ئاشنى ئىچكەندە شالاپىشتىپ يېقىمىسىز ئاۋاز چىقىرىش قاتارلىق قىلىنغانلىرىنىڭ ھەممىسى ئەدەپسىزلىك سانىلىدۇ.

تەقۋادار كىشىلەر ئادەتتە تائامدىن كېيىن بارماقلىرىنى پاكىز يالاپ بولۇپ، ئاندىن يۇيۇۋېتىدۇ، قولىنى داستىخانغا ئېرتىشنى ئەدەپسىزلىك دەپ قارايدۇ.

ئەگەر پوستلۇق ياكى ئۇرۇقى بار مېۋىلەرنى يېگەندە، ئۇنىڭ ئۇرۇقى ۋە پوستىنى يېيىلمىگەن مېۋىگە قوشماي ئايرىم قويۇش ئەدەپكە ئۇيغۇندۇر.

تائامدىن كېيىن پاكىز ۋە ھالال ياغاچ بىلەن چىشنى كولاش كېرەك. خەلقىمىز تىل بىلەن چىشنىڭ ئارىسىدىن چىقارغان تائامنى يېمەك ھارام ئەمەس، ئەمما، كوچىلاپ چىقىرىلغان تائامنى يېمەك ھارام، دەپ قارايدۇ. چىشنى كۆپ كولاپ زەرەر

يەتكۈزۈشمۇ خوپ كۆرۈلمەيدۇ.

تائامدىن ئىلگىرى ۋە كېيىن قولىنى يۇيۇش تەرتىپى مۇنداق:
 قول يۇيغۇچى ئىككى تىزى بىلەن ئولتۇرىدۇ ۋە ئىككى بىلىكىنى
 ئىككى تىزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويىدۇ. ئاندىن كېيىن ئىككى
 قولنىڭ ئۈچىنى بوغۇمىغۇچە چىلاپچا ئىچىگە تۇتۇپ يۇيىدۇ.
 يۇيغان قولىنى چىلاپچىغا سىلكىشكە بولمايدۇ، چۈنكى كۆرپە ۋە
 كىيىم - كېچەكلەرگە تېمىپ كېتىدۇ ۋە مەجلىس ئەھلى
 نەپەرتلىنىپ قالىدۇ، قولىنى يۇيغاندىن كېيىن پاكىز لاتىغا
 سۈرتۈش ۋە قولىغا سۇ بەرگۈچىگە رەھمەت ئېيتىش لازىم.

مىللىي ئۆرپ - ئادەت، دىنىي ئەقىدە بويىچە بولغاندا،
 مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ بەرگۈچىگە ئەدەپ شۇكى، تائامدىن
 ئىلگىرى ئوڭ قول تەرەپتىن باشلاپ مەجلىس ئەھلىنىڭ قولىغا
 سۇ بېرىدۇ، تائامدىن كېيىنمۇ سۇ بېرىدۇ. سۇ بېرىش
 ئاخىرلاشقاندا چىلاپچىنى جامائەتنىڭ يېنىدا قويمايدۇ.
 جامائەتنىڭ قولىغا سۇ بەرگەندە كۆرپىگە ياكى بىر ئاۋنىڭ كىيىم -
 كېچەكلىرىگە سۇ چاچراپ كېتىشىدىن ئېھتىيات قىلىدۇ ۋە يەنە
 ھەر بىر ئادەمگە ئۈچ قېتىمدىن سۇ قويۇش كېرەك. بۇنىڭدا:
 ئاۋۋال ئازراق، ئىككىنچى قېتىمدا ئۇنىڭدىن كۆپرەك، ئۈچىنچى
 قېتىمدا يەنە شۇنچىلىك قويۇش ئەدەپكە ئۇيغۇندۇر.

تائام يەپ بولغاندىن كېيىن، دۇئا قىلىدۇ، ھەر بىر ئەقىدە -
 ئېتىقادلىق ئۇيغۇر مېھماندارچىلىقتا قىلىنغان دۇئا داستىخانغا
 بەرىكەت ياغدۇرىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ئازەربايدە قەدىمكى زامان پارس ھەكىملىرىدىن بىرى بولۇپ،
 ئۇ ئۆز ئوغللىغا مېھماندارچىلىق ھەققىدە مۇنداق ئۆگۈت قىلىدۇ:
 — ئەي ئوغلۇم، سەن ھەمىشە مېزبان، ئادەملەرنى مېھمان
 قىلىشقا قادىر بولاي دېسەڭ، مېھماندارچىلىقتا ئوتتۇرىچە يول
 تۇت، بار - يوقۇڭنى بىر يولىلا سەرپ قىلىۋەتمە. بىراۋغا
 موھتاج بولماي دېسەڭ، قانائەت يولىدا چىڭ تۇر! مەقسىتىڭگە

يېتەي دېسەڭ، دائىم ئىنتىلىشتە بول! دۇنيادا ئامان بولاي
 دېسەڭ، گۇناھ ئىشلاردىن يىراق تۇر. دوستلىرىم كۆپەيسۇن
 دېسەڭ، تەۋازۇ ۋە كەمتەرلىكنى ئادەت قىل! ئەگەر سەن
 دوستلىرىڭ بىلەن مۇستەھكەم ئالاقىدە بولساڭ، ئۇلارغا ئىززەت -
 ئىكرام بىلەن مۇئامىلە قىلساڭ، ئۇلار سېنىڭ مەدەتكارىڭ
 بولىدۇ. ئۇ ھالدا يات كىشىلەرگە ھاجىتىڭ چۈشمەيدۇ. نائەھلى
 ۋە قۇلاق كەستىلەرگە قەرز بەرمە، ئۇلاردىن ھېچقاچان
 قايتۇرۇۋالمايسەن. ھەسەتخورغا مال - دۇنيايىڭنى بىلدۈرمە،
 ئۆز بايلىقى بىلەن پەخىرلەنگۈچى ۋە مەغرۇرلانغۇچى كىشىلەر
 بىلەن ئالاقىدە بولما! ھەر قانداق ئىشتا ھىيلە - مكىر
 ئىشلەتمە، خۇشامەتچىلىكتىن يىراق تۇر! يوقالغان نەرسىگە غەم
 قىلما، بايلىق ۋە دۆلەت بىر قۇشكى، ھەر دەم ھەر ماكانغا ئۇچىدۇ
 ۋە قونىدۇ.

نادانلىق

سوئال: نادانلىققا قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟

جاۋاب: نادانلىق — كىشى ئۆمرىنى ۋە بايلىقىنى قانۇن — قائىدىلەرگە خىلاپ يەرلەرگە ۋە بۇزۇق ئىشلارغا سەرپ قىلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ئىمكانىيەت ۋە شارائىتلارنىڭ يار بەرمەسلىكى تۈپەيلىدىن بىلىم ئىگىلىيەلمەسلىك، ئۆزىگە خاس مەنئى ساپا ھازىرلىماسلىقىمۇ نادانلىققا كىرىدۇ.

نادانلىق ئەڭ يامان خۇلقلاردىن ھېسابلىنىدىغان يارىماس سۈپەتتۇركى، كىشىنى ئۈمىدسىزلىك ۋە نادامەت بالاسىغا دۇچار قىلىشتىن تاشقىرى، ئۇنىڭ شۆھرىتى ۋە ئېتىبارىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىدۇ. شۇنىڭدەك ئورۇنسىز يەرگە سەرپ قىلىنغان نەرسىنىڭ قىممىتىنى قايتۇرۇۋېلىش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، نادانلىق دۇنياسىدا ئىسراپ قىلىنغان ئەزىز ئۆمۈر ۋە ھاياتنىمۇ ياندۇرۇۋېلىشنىڭ ئىمكانى يوقتۇر. ئەگەر ئىنسان ھەر ھالدا ئۆز نەپسىنى تىزگىنلەپ، بەختىيار ھالدا بىرەر مەئشەتكە قادىر بولسا، ئىنسانىيلىق مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلغان ھېسابلىنىدۇ. نادانلىق يالغۇز بىر ئائىلىنىڭلا ئەمەس، پۈتۈن بىر قوۋمنىڭ مال ۋە بايلىقىنى سۈرۈۋېتىشكە قادىردۇر، ھەتتا نومۇس ۋە پەزىلىتىگە خاس بولغان ھۆرمەت ۋە رىئايەتمۇ يوق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىنسان يوقىنىغا بېقىپ پۈت سوزمىسا، كىرىمىگە قاراپ چىقىم قىلمىسا، تېجەمكارلىققا رىئايە قىلمىسا، نەپسىنىڭ ياقىسىنى نادانلىقنىڭ قولىدىن قۇتقۇزالمىدۇ. بۇنداق كىشىلەر ھايات ۋە بايلىق قەدرىنى بىلمىگەن ۋە تۈزكۈرلۈك قىلغان بولىدۇ. نادانلىق بالاسىغا مۇپتىلا بولغان كىشىلەرنىڭ

باشلىرىغا شۇنداق بىر قارا كۈنلەر كېلىدۇ، ئۇ چاغدا «ئاھ نادانلىق، دەھشەتلىك ئاپەت، مال — دۇنيانىڭ بالاسى ئىكەنسىن!» دەپ پىغان چەككەن بىلەنمۇ پايدا بەرمەيدۇ. ئەپسۇسكى، بىز ۋۇجۇدىمىزنىڭ مەنبەسى ياكى ھەقىقىي ئانىمىز بولغان ۋەتىنىمىز، يەنى تۇپرىقىمىزنى تۆۋەن باھادا سېتىپ پۇچەك پۇل ئالغىنىمىزغا، ئاسار ئەتىقىلىرىمىزنىڭ بەدىلىگە ساختا ئەشيالارغا ئېرىشكىنىمىزگە ئوخشاش، ئىلكىمىزدە بار ئىلىم ۋە مەرىپىتىمىزنى، مال ۋە بايلىقىمىزنى ھاۋايى ھەۋسىمىز ئۈچۈن «دەتتىكام»! دەپ تىكىپ ئۇتتۇرۇۋاتىمىز، نادانلىق بازىرىدىن بۇزۇق ۋە چىركىن ئىشلارنى سېتىۋېلىۋاتىمىز.

گەپنىڭ قىسقىسى، ئىنسان ئۆمرىنىڭ بىر دەقىقىسىنى، بايلىقىنىڭ بىر تىيىنىنى ئورۇنسىز يەرلەرگە ۋە قائىدە — يوسۇنغا خىلاپ ئىشلارغا ئىشلەتسە، بۇ دۇنيادا خار، ئۇ دۇنيادا ئەلەملىك ئازابقا دۇچار بولۇشىدا شۈبھە يوقتۇر.

ئالىم مۇھەممەد ئىبن ئەھمەد ئېيتىدۇ: نادان كىشى كۆڭلىگە نېمە كەلسە شۇنى قىلىدۇ. ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ نېمە بولۇشىنى ئويلىمايدۇ، ئەخمەق سىنالىمغان كىشىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ ئىش قىلىدۇ. ئۆزىگە ھەددىدىن ئارتۇق ئىشىنىدۇ، ماختاشنى ياخشى كۆرىدۇ. بىر نەرسە ھەققىدە سورىسا ئويلىمايلا جاۋاب بېرىدۇ. ھەر ئىشتا ئالدىراشغۇلۇق قىلىدۇ. مەرىپەتتىن خالىي، خاتاسى كۆپ بولىدۇ. ئوڭ — سولغا كۆپ قارايدۇ. تەكەببۇر ۋە مەمەدان بولىدۇ. بىمەنە سۆزلەرنى سۆزلەشتىن تىلىنى تارتمايدۇ. تىلى زەھەر بولىدۇ. ئاغزىدىن شېرىن سۆز چىقمايدۇ. ئېيتىلغان سۆزنى چۈشەنمەيدۇ. كۈلسە قاتتىق كۈلىدۇ، يىغلىسا ۋارقىراپ يىغلايدۇ. مانا شۇنداق يارىماس ئادەتلىك كىشىلەر نادان دەپىلىنىدۇ.

سوئال: بۈگۈنكى كۈندە نادانلىق يەنىلا ئېغىر ئىجتىمائىي مەسىلىگە ئايلانماقتا. نادانلىقنى تۈگىتىش ئۈچۈن قانداق چارىلەرنى قوللىنىش كېرەك؟

جاۋاب: خەلقىمىز ئەسىرلەر بويى ئادانلىقنىڭ دەردىنى تارتىپ كەلگەندى، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە يەنىلا نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئادانلىقى سەۋەبىدىن نۇرغۇن پاجىئەلەر يۈز بەرمەكتە.

مېنىڭچە، ئادانلىق پەقەت مال - مۈلۈكنى لايىق بولمىغان جايلارغىلا سەرپ قىلىشنى كۆرسەتسە، بۇ ناھايىتى يۈزە بولۇپ قالىدۇ. ئادانلىق ئەقىل ئىگىسى بولمىغانلىقىنىڭ، ئەقىلدە توشمىغانلىقىنىڭ، مەدەنىيەتلىك ئادەمگە خاس ساپا ھازىرلىمىغانلىقىنىڭ روشەن ئىپادىسىدۇر. ئىلگىرى پەرزەنتلەر ئوقۇشىنى قىلىپ، بىلىم ئۆگەنمىگەنلىكتىن نۇرغۇن ئادانلىقلار يۈز بەرگەن ۋە بۇ سەۋەبتىن نۇرغۇن مال - دۇنيا ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان ئىشلارغا سەرپ بولۇپ كەتكەن، ئادانلىق تۈپەيلىدىن بەزى كىشىلىرىمىز كىچىككىنە شەخسىي مەنپەئەت ئۈستىدە تىك تۇرۇپ، ئەڭ چوڭ مەنپەئەتكە پەرۋاسىز قارىغان. يەنى ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىگە قۇل بولۇپ، ۋەتەن، خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە پەرۋاسىز قارىغان، كەسكىن بولالمىغان، قانداق مۇئامىلە قىلىشىنىمۇ بىلمىگەن.

بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە، ئەۋلادلىرىمىزنىڭ بىلىم ئېلىش يوللىرى كېڭەيدى، تىرىشىشلا ئادانلىقتىن قۇتۇلۇپ بىلىمنىڭ يۇقىرى پەللىسىگە چىققىلى، دۆلەت ۋە خەلققە پايدىلىق ئادەم بولۇپ يېتىلگىلى، ئادانلىق كىشىلىرىنى ئۈزۈل - كېسىل پاچاقلاپ تاشلىغىلى بولىدۇ، شۇنداقتىمۇ، بەزى خېلى يۇقىرى بىلىم ئالغان كىشىلىرىمىزمۇ ئادانلىق پاتىقىغا پېتىپ، نۇرغۇن بىمەنە ئىشلارنى، پاجىئەلەرنى پەيدا قىلماقتا.

يېقىندا مەلۇم بىر يۇرتتا نەۋرە - چەۋرىسى ئونغا يەتكەن قېرى ئەر - خوتۇن ئامالسىزلىقتىن ئاجرىشىپ كەتتى. بۇ ئائىلىدىكىلەرنىڭ ئۈچ قىزى، بىرلا ئوغلى بار ئىدى. ئوغلى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپكىچە ئوقۇغان بولسىمۇ، جەمئىيەتكە چىققاندىن كېيىن ئانىسىنىڭ ھىمايىسىدە پۇلنى بۇزۇپ - چېچىپ خەجەشكە ئۆگىنىپ قالغان ئىدى. دادىسىنىڭ نەچچە

مىڭ قويى بار ئىدى، بانكىدا پۇلىمۇ كۆپ ئىدى. بۇ كىشى ئوغلىنىڭ يامان يولغا كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى بىلىپ خوتۇنىدىن سورىسا، خوتۇنى ئامراق ئوغلىنىڭ ئىشلىرىنى يوشۇرۇپ تۇرۇۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ئىش تېخىمۇ يوغىنىدى، ئوغۇل قىمار ئويناپ نەچچە يۈز مىڭ يۈەنگە قەرزگە بوغۇلۇپ قالدى. ئانىسى شۇنداقتىمۇ يوشۇرۇن قويلارنى ساتقۇزۇپ، ئىشلەتمىگەن ئۆيلەرنى سېتىپ بۇ قەرزنى تۆلىدى. شۇنداق قىلىپ، بۇ قېرى ئەر - خوتۇن ئارىسىدا زىددىيەت چۈشتى، ئېرى خوتۇنىنى بالىنىڭ قۇيرۇقىنى بەك كۆتۈرۈۋەتتىڭ دەپ ئەيىبلەيتتى، ئايال بولسا ئامراق ئوغلىنىڭ ھەرقانداق تەلپىنى شەرتسىز ئورۇنداپ بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىدە چىڭ تۇردى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار قېرىغىنىدا ئەل - جامائەت ئالدىدا سەتلىشىپ ئاجرىشىپ كەتتى. مانا بۇ ئادانلىق كەلتۈرۈپ چىقارغان پاجىئە ئىدى.

بۇنىڭغا ئوخشايدىغان پاجىئەلەر ناھايىتى كۆپ، نۇرغۇن ياشلىرىمىز قىمار تۈپەيلىدىن ۋەيران بولۇپ، يۇرت - يۇرتلاردا سەرسان - سەرگەردان بولۇپ يۈرمەكتە. ئۇلارنىڭ خوتۇن - بالىلىرى تۇرمۇشىنى قامدىيالماي، بىر پارچە نانغا زار بولۇپ كۈن كەچۈرمەكتە. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇزۇقچىلىق قىلىدىغان ئورۇنلارنىڭ كۆپىيىشىگە ئەگىشىپ، كۆڭۈل ئاچىدىغان يەرلەرگە بىر كىرىپ كەتسە نەچچە مىڭ يۈەننى خەجەلەپ چىقىدىغان كىشىلىرىمىز بارغانسېرى كۆپەيمەكتە. كېسەل يۇقتۇرۇۋېلىش، ئىقتىسادىي جەھەتتىن ۋەيران بولۇش، خەلقىئالەم ئالدىدا رەسۋا بولۇشلارنى دېمەيلا قويۇڭ.

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇراجىئەت قىلىمىز: ئادان بولمايلى، ئادانلىق تۈپەيلىدىن ئائىلىمىز، بەختىمىزگە زىيان يەتمەسۇن، كىشىلەرگە، جەمئىيەتكە زىيان يەتمەسۇن، بۇ رەزىل كونا قالپاقنى يىراققا چۆرۈپ تاشلايلى!

نەپىس ئۆلچىمى

سوئال: نەپىسنىڭ كەينىگە كىرىش - كىرمەسلىك بىر ئادەمنىڭ ئەخلاقلىق ياكى ئەخلاقسىزلىقىنى ئۆلچەيدىغان مۇھىم ئۆلچەملەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ ئۆتمۈشتىن بېرى داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان نەپىس ئۆلچىمى قانداق بېكىتىلگەن؟ نەپىسنى قانداق كونترول قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: نەپىس ئۆلچىمى - قىلىدىغان ئەمەللىرىمىزنى، ئىشلىرىمىزنى ھەر خىل قائىدە - يوسۇنلارغا ۋە ئىنسانىيەت قانۇنلىرىغا مۇۋاپىق تۈردە ئىشلەپ، ئۇلارنى ۋىجدانىمىز بىلەن ئۆلچەپ كۆرۈشنى كۆرسىتىدۇ. نەپىس ئۆلچىمى ھەقىقىي بىر ئۆلچەمدۇركى، ئۇ ئىنساننىڭ ئۆز نەپسىگە لايىق كۆرمىگەن بىرەر ئىشنى باشقىلارغا راۋا كۆرۈشىگە يول قويمىدۇ، پىكىر ئىگىلىرى، ئىنساپلىق كىشىلەر ھېچقاچان نەپىس ئۆلچىمىدىن تاشقىرى ھەرىكەت قىلمايدۇ.

ئەگەر ياخشى كىشىلەر بىرەر سەۋەب بىلەن قائىدە - يوسۇنلاردىن، ئىنسانىيەت قانۇنلىرىدىن چەتنەپ كەتسە، بۇ قاپاھەتنى نەپىس ئۆلچىمى ئارقىلىق بىلىپ، گۇناھلىق ئىشلارنى ئىككىنچىلەپ قىلماسلىققا نىيەت قىلىپ، ئەلنىڭ نىزامىدىن، ئىنسانىيەت سىزىقىدىن چىقماسلىققا تىرىشىدۇ ۋە غەيرەت قىلىدۇ.

قىسقىسى، نەپىس ئۆلچىمى تىل بىلەن تەرىپلەشكە ئاجىز كېلىدىغان بىر بۈيۈك پەزىلەتدۇركى، ئۇ ئىنسانلار ئۈچۈن ئەڭ پايدىلىق ۋە ھەر كىمگە ماقۇل كېلىدۇ.

بۈيۈك ئىسكەندەر ئېيتىدۇ: «دۇنيادا ئەڭ ھەقىقىي، توغرا ئۆلچەم نەپىس ئۆلچىمىدۇركى، بۇ مىزاندا زەررىچە نۇقسان يوقتۇر.»

ئىبن سىنا ھەكىم ئېيتىدۇ: «ئىنساننىڭ پەزىلۇ كامالىنىڭ ئۆلچىمى نەپىسنىڭ ئۆلچىمى بىلەن ئۆلچىنۇر.»

دېمەك، نەپىس ئۆلچىمى ئادەملەرنىڭ ئەخلاق كاتېگورىيىسىدىكى مۇھىم تۈرلەرنىڭ بىرى بولۇپ، بىر ئادەمنىڭ نەپىسنى كونترول قىلغان - قىلمىغانلىقىغا قارايمۇ، شۇ كىشىنىڭ ئەخلاقىنىڭ قانداقلىقىغا ئېنىق باھا بەرگىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن نەپىسنى يىغىش، نەپسىگە ئېنىق چەك قويۇش ئەخلاق - پەزىلەتلىك بولۇشتىكى مۇھىم يول ھېسابلىنىدۇ. نەپىسنى يىغالمىدىغان ئادەم ئاچ كۆزلۈك پاتقىقىغا پېتىپ قالىدۇ - دە، باشقا ئەخلاق ئۆلچەملىرىگىمۇ ئەمەل قىلالماي قالىدۇ.

سوئال: ئادەم ھېرىسلىقى ۋە نەپسىگە ئىگە بولالمىدىغانلىقى سەۋەبلىك ھەرقانچە ئەقىللىق، ئېھتىياتچان بولغان تەقدىردىمۇ خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويدۇ، ھەتتا نۇرغۇن مۇشكۈلاتلارغىمۇ مۇشۇ سەۋەبتىن يولۇقۇشى مۇمكىن. ئۇنداق بولسا، نەپسانىيەتچىلىكنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

جاۋاب: بىر ئادەم بىلىمدە كامالەتكە يېتىشى، مال - مۈلكىمۇ ئېشىپ - تېشىپ تۇرۇشى مۇمكىن، ئەمما، بۇنداق كىشى يەنىلا نەپسانىيەتچىلىكتىن قول يىغالمىي قېلىشى تامامەن مۇمكىن. چۈنكى، نەپىس ھېرىسلىقى ئادەمنى ھەر كويلارغا سالىدۇ.

بىر ئاغىنەنىڭ خېلىلا يۇقىرى ئەمەل تۇتقان بىر تاغىسى بار ئىدى. بۇ كىشى خىزمەتتىكى كەسكىنلىكى، ئىش بېجىرىشتىكى چاققانلىقى، قول ئاستىدىكىلىرىگە كۆيۈنىدىغانلىقى بىلەن بەش يىل ئىچىدىلا بىر نەچچە دەرىجە

ئۆسكەن كىشى ئىدى. كېيىنكى كۈنلەردە بۇ كىشىنىڭ نەپسى يوغىناپ، پاراۋان تۇرمۇشقا بەك بېرىلىپ كەتتى، ئىلگىرىكى ئاددىي - ساددا، ھەممە ئىشتا خەلقنى ئويلايدىغان، قول ئاستىدىكىلىرىنىڭ مەنپەئىتىنى چىقىش قىلىدىغان ئېسىل پەزىلىتىنى ئۇنتۇشقا باشلىدى. تۇرمۇشى شۇنچە پاراۋان، ئېشىپ - تېشىپ تۇرسىمۇ، ئەمما يەنىلا نەپسىگە بەس كېلەلمەي، پارا ئېلىشقا بەك بېرىلىپ كەتتى. ئۇ ئۆزى قىلغان ئىشلىرىمنى ئىنسى - جىنغا بىلدۈرمەيۋاتىمەن، دەپ خىيال قىلاتتى، ئەمما ئۇنىڭ ھەر بىر ئىشىنى يىپىدىن يىغىنىسىگىچە بىلىدىغانلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. شۇنداق قىلىپ بىرنەچچە يىلغا قالمايلا ئۇ پاش بولۇپ، چاۋىسى چىتقا يېيىلدى. ھوقۇقتا دەۋران سۈرۈپ، يەيدىغىنىنى يەپ، كىيىدىغىنىنى كىيىپ بولغاندا، پېنىسىگە چىقىدىغانغا بىر يىل قالغاندا مەسىلىسى ئاشكارىلاندى ۋە ئون بەش يىللىق قاماققا ھۆكۈم قىلىندى.

دېمەك، بۇ كىشى ئۆزىنى سەل بېسىۋالغان، نەپسىگە چەك قويغان بولسا، بۇنداق ئىش ھەرگىز يۈز بەرمىگەن، ئۆزىمۇ، ئائىلىسىدىكىلەرمۇ ھەسرەت - نادامەتتە قالمىغان بولاتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن نەپس ھېرىسلىقى شۇنچىلىك يامان، ئۇ ئادەمنى ئېغىر ئاقىۋەتلەرگە دۇچار قىلىدۇ.

قەدىمدىن بۇيان نەپس ھېرىسلىقى تۈپەيلىدىن رەسۋا بولغان، چاۋىسى چىتقا يېيىلغان ئىشلار ئاز ئەمەس. نەسرەدىن ئەپەندى لەتپىلىرىدىمۇ نەپسانىيەتچىلەر ناھايىتى كېلىشتۈرۈپ مەسخىرە قامچىسىغا ئېلىنىشىمۇ، بۇنىڭ ناھايىتى يامان خۇي ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپتۇ.

مەلۇم بىر مەكتەپكە ناھايىتى مەسئۇلىيەتچان بىر مۇدىر پۈتكۈلىپ كەپتۇ. بۇ كىشى بىر ئاي ئىچىدە ئاساسلىق ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دەرسلىرىنى ئاڭلاپ، چۈشىنىپتۇ. شۇ جەرياندا بىرنەچچە ئوقۇتقۇچىنى تەنقىدلەپتۇ. بۇ مۇدىر شۇنچە كەسكىن

بولسىمۇ، ئەمما ئۆزى بىر ئاز چىڭ، بىر تىيىننىڭ ئۈستىدە تىك تۇرىدىغان كىشى ئىكەن. تەنقىدكە ئۇچرىغان بىر ئوقۇتقۇچى بۇنى بىلگەندىن كېيىن، بىر كۈنى مۇدىرنى تاماققا تەكلىپ قىلىپتۇ. مۇدىرغا بىر تەخسە لەڭمەن بىلەن ئۈچ زىخ كاۋاپ ئېلىپ بېرىپتۇ. بۇ جەرياندا ئىككىسى تاغدىن - باغدىن پاراڭلىشىپتۇ. ئەتىسى يىغىندا ھېلىقى مۇدىر بىر دومىلاپلا ھېلىقى لەڭمەن ئېلىپ بەرگەن ئوقۇتقۇچىنى ماختاپ كۆككە ئۇچۇرۇپتۇ. بۇ ئىش ئاشكارىلانغاندىن كېيىن، كىم تەنقىدكە ئۇچرىسا ئۇنى مېھمان قىلىدىغان ھالەت شەكىللىنىپتۇ. بۇ مۇدىر بىر يىلغا قالمايلا سېسىپ كېتىپتۇ. مانا قاراڭ! مۇدىر نەپسىگە بەس كېلەلمىگەنلىكى سەۋەبتىن، ناھايىتى تەستە قولغا كەلتۈرگەن ئىززەت - ئابروۋىنى يەر بىلەن يەكسان قىلدى.

نەپسىگە ئىگە بولۇش ھەر بىر ۋەجدانلىق كىشىنىڭ مەجبۇرىيىتى، ئەگەر نەپسكە بىر قېتىم قۇل بولساق، ئۇ بىزنى تەمەگەرلىك كوچىسىدا بىر يىل سەرسان - سەرگەردان قىلىدۇ.

ئار - نومۇس

سوئال: ئار - نومۇس خەلقىمىزنىڭ ئەخلاق نورمىسىدا ناھايىتى يۈكسەك ئورۇندا تۇرىدۇ. نومۇسلۇق بولغاندىلا ئادەم ئۆزىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى ساقلىيالايدۇ ۋە كىشىلەرنىڭ ھىمايىسىگە، ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلەيدۇ. ئۇنداقتا، خەلقىمىزنىڭ نەزىرىدىكى ئار - نومۇس قايسى مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

جاۋاب: نومۇس خەلقىمىزنىڭ ئەخلاقىدا ناھايىتى مۇھىم ئورۇن تۇتىدۇ. ئادەمنىڭ نومۇسلۇق ياكى نومۇسىزلىقى شۇ كىشىنىڭ ئەخلاقىنى ئۆلچەيدىغان بىردىنبىر ئۆلچەم دەپسەكمۇ خاتالاشمايمىز. نېمىشقا؟ چۈنكى، نومۇسلۇق كىشى ئۆز كۈچىگە تايىنىپ ئىش قىلىدۇ، باشقىلارنىڭ ياردىمىگە تايىنىشتىن نومۇس قىلىدۇ، ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكىگە، ئەمگەك تەرىگە تايىنىپ جاھاندارچىلىق قىلىدۇ، باشقىلاردىن تىلەشتىن، تەمە قىلىشتىن نومۇس قىلىدۇ؛ ئادىمىيلىك ئەخلاقىدا چىڭ بولۇپ، دوستىنىڭ مال - مۈلكىنى ۋە باشقا نەرسىلىرىنى جان تىكىپ قوغداپ بېرىدۇكى، ھەرگىز خىيانەت كۆزىدە قارمايدۇ ۋە نىيىتىنى بۇزمايدۇ؛ ئاتا - ئانىسىنىڭ ھەققىنى تولۇق ئادا قىلىدۇ، ئاتا - ئانىسىنى قاقشىتىدىغان، ئاتا - ئانىسىنى قىيناپ قويىدىغان، ئاتا - ئانىسىنىڭ يۈزىنى يەرگە قارىتىدىغان ئىشلارنى ھەرگىز قىلمايدۇ، ئۆزى تىرىشىپ قازانغان نەتىجىلىرى، قىلغان ياخشى ئىشلىرى بىلەن ئاتا - ئانىسىنىڭ يۈزىنى يورۇق قىلىشقا تىرىشىدۇ؛ نومۇسلۇق كىشى جامائەت ئەخلاقىغا قاتتىق رىئايە قىلىدۇ، نومۇسنى تۆكىدىغان، كىشىلىك

ئىززەت - ھۆرمەتنى يەر قىلىدىغان قىلمىشلاردىن قاتتىق نەپرەتلىنىدۇ؛ نومۇسلۇق كىشى «ئەرنىڭ بالىسى بولغۇچە ئەلنىڭ بالىسى بول» دېگەن ھېكمەتكە تولۇق ئەمەل قىلىدۇ، ۋەتەن ئۈچۈن تۆھپە قوشۇش، ۋەتەنگە بارلىقىنى ئاتاش، ۋەتەن ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلىشتىن يانمايدۇ... نومۇسنى ئۆزىگە يار قىلغان كىشى ئەنە شۇنداق ئېسىل پەزىلەتلەرگە ئىگە بولغاچقا، ئۆمۈر بويى ئارمانسىز، قىلغان ئىشلىرىدىن قانائەت ھاسىل قىلغان ھالدا ياشايدۇ.

فەرىدىدىن ئەتتار مۇنداق دەيدۇ: «نومۇس ۋە شەرەپ بەش ۋاسىتە بىلەن ئارتاز. ئەي ئىدىراك ساھىبى، ساڭا سۆزلەپ بېرەي، ئاڭلا. ئىشىڭغا ساھىب ۋە ھازىر بولساڭ ئېتىبارىنى ئارتتۇرغان بولۇرسەن. جۆمەرتلىك بىلەن ئېتىبار يۈكسىلۈر. ئەقىلسىزلار بولسا پىخسىقلىقى سەۋەبىدىن لەنەت قازىنۇرلار. ئىشىغا ساھىب بولمىغان كىشى مەڭزىدىن يۈز سۈيىنى تۆككەن بولۇر. خەلققە نىسبەتەن قولى ئوچۇق بولغان كىشى ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ھۆرمەت ۋە ئىززەتنى ئارتتۇرۇر. ھەر ۋاقىت تەكەللۈپلۈك ۋە ۋاپالىق بولغىنىكى، يۈزۈڭدە خۇشاللىق نۇرى كۆرەرسەن. ھۈنەرسىزلەر بىلەن دوستلۇق قىلىش ئوخشاشلا خاتادۇر. ھەتتا ئۇلارغا دۈشمەنلىك كۆزى بىلەن بېقىشىڭمۇ جائىزدۇر. سىرىڭنىڭ دۈشمىنىڭدىن مەخپىي قېلىشىنى ئىستىسەڭ، دوستلىرىڭغا كۆپ ئېچىلىپ گەپ قىلما.»

ئار - نومۇس ئادەمگە ئەنە شۇنداق ئېسىل شان - شەرەپلەرنى ئاتا قىلىدۇ ۋە ئادەمنى مەڭگۈ ياشىتىدۇ، بۇ دۇنيادا ياخشى نام قالدۇرۇش شەرىپىگە ئىگە قىلىدۇ. خەلقىمىزدە مانا مۇشۇنداق يۈكسەك دەرىجىدىكى ئار - نومۇس چۈشەنچىسى ۋە ئېڭى بولغانلىقى ئۈچۈنلا، بۈگۈنگىچە بىر قەدەر مۇكەممەل بولغان ئەخلاق مەپكۇرىسىنى ساقلاپ قالالغان ۋە مەنئۇ جەھەتتىن ئۆزىنى مۇھاپىزەت قىلىدىغان تېشىلمەس قالقانىغا ئىگە

بولالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ھاياتلىقتا نومۇسلۇق ئادەم بولۇش، ھەرقانداق ئىشتا، ھەرقانداق يەردە، ھەرقانداق ۋاقىتتا نومۇسنى ساقلاش بىزگە ئىنتايىن زۆرۈر.

سوئال: ئار - نومۇسنى قانداق ساقلاش كېرەك؟

جاۋاب: بىز بۇ دۇنيادا ئار - نومۇسنى دەپ ياشايمىز، ئار - نومۇسنى دەپ ئۆلىمىز، يەنى ئۆلسەكمۇ نومۇسىمىزنى ساقلىغان ھالدا ئۆلىمىز. مانا بۇنىڭدىن چۈشىنىۋېلىش كېرەككى، ئار - نومۇسنى ساقلاش بىز ئۈچۈن شۇنچىلىك مۇھىم. ئەگەر خەلقىمىز بۈگۈنكىچە ئار - نومۇسنى ساقلىمىغان بولسا، رەسۋايى ئەزىم بولۇپ، ھازىرقى روھىي ھالىتىنى، ئەخلاق مەپكۈرىسىنى ساقلاپ قالالىشى ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى... ئادەم نومۇسلۇق بولۇش ئۈچۈن چوقۇم ئۆزىدە مۇئەييەن دەرىجىدىكى ئەخلاقىي ساپا ۋە مەدەنىيەت ساپاسى ھازىرلاش كېرەك. يەنە بۇنىڭغا مەردلىك ۋە باتۇرلۇقنى ھەممىدىن ئەلا بىلىش، ئۆزىنىڭ، جەمەتىنىڭ، خەلقىنىڭ، يۇرتىنىڭ يۈزىنى يەرگە قاراتماسلىقتەك جەسۇرانە روھ قوشۇلغان بولۇشى كېرەك، ئەنە شۇ چاغدىلا نومۇسنى قوغداش ئىمكانىيىتىگە ئېرىشكىلى، نومۇسنى قوغداش ئۈچۈن ھەر نە مۈشكۈللۈكلەرنى يەڭگىلى بولىدۇ. نومۇسنى قوغداش ئۈچۈن ئاشكارا ۋە ياكى يوشۇرۇن بولسۇن، نىيەتتە خالىس بولۇپ، ئەقىدە - ئىشەنچنى ئۆزىگە يار قىلىپ، ھەرقانداق ۋاقىتتا ۋە ھەرقانداق جايدا تەۋرەنمەيدىغان مۇستەھكەم ئىرادە تۇرغۇزۇش كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا نومۇستىن ئىبارەت بۇ ئەڭگۈشتەرنى ھەقىقەتەن ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ.

قىزلارغا نىسبەتەن ئۆزىنىڭ پاك ئەخلاقىنى ساقلاش، ۋىجدانىغا يۈز كېلىش، ئۆزىنىڭ ئىززەت - ھۆرمىتىنى جان تىكىپ قوغداشمۇ ئۆز نومۇسنى ساقلاش دائىرىسىگە كىرىدۇ.

بۇمۇ ئىنتايىن مۈشكۈل بىر جەريان بولۇپ، قىزلارنىڭ مانا بۇ نىشانغا يېتىشىمۇ ئاسانغا چۈشمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن نومۇسنى قوغدىغان، ئەخلاقلىق، پاكىز قىزلار ھەر يەردە، ھەرقانداق ۋاقىتتا ئەتىۋارلىق ۋە قىممەتلىك ھېسابلىنىدۇ.

ئەرلەر ئۆزىنىڭ ئەزەلىك جاسارىتىگە لايىق مەرد، سېخىي، ئادىللىقىنى ساقلىغان ۋە جارى قىلدۇرغان بولسا، ئۆزىنىڭ نومۇسنى ساقلىغان، ئۆزىگە ۋە باشقىلارغا يۈز كېلەلەيدىغان ھالدا ياشىدىم دەپ ھېسابلىسا بولىدۇ. ئەگەر كوچىدا كىشىلەرگە نومۇسىزلىق قىلىنىۋاتقان، ئىززەت - نەپسىگە تېگىدىغان ئىشلار يۈز بەرگەن ھالەتتىمۇ ھىجىيىپ تۇرسا، بۇ ھېچقاچان نومۇسنى قوغدىغانلىققا كىرمەيدۇ، بەلكى نومۇسىزلىق قىلغان ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا نومۇسنى قوغداش، نومۇسلۇق بولۇش ئۈچۈن ئاسان ئىش ئەمەس، بۇنىڭ ئۈچۈن زور دەرىجىدە تىرىشچانلىق كۆرسىتىشكە، قەتئىي ئىرادىلىك بولۇشقا، ئۆزگىرىپ قالماسلىققا توغرا كېلىدۇ. بۈگۈنكى كۈندە بۇنداق پەزىلەتكە ئىگە كىشىلەر بىز ئۈچۈن تولىمۇ قەدىرلىك...

سوئال: خەلقىمىزنىڭ نومۇس چۈشەنچىسىنى كەڭرەك تەھلىل قىلىپ بەرسىڭىز قانداق؟

جاۋاب: ھەرقايسى ئەل خەلقلرىنىڭ ياشىغان جۇغراپىيىلىك شارائىتى، مۇھىتى، مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكى ئوخشاش بولمىغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ ئەخلاق - پەزىلەت مىزانى ۋە نومۇس ئېڭىمۇ ئوخشاش بولمايدۇ. يەنى بەزىلىرىنىڭ مەدەنىيىتى مۇكەممەل بولغىنىدەك، مىللىي ئومۇمىي ئەخلاقىمۇ مۇكەممەل بولىدۇ، شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا نومۇس ئېڭىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ؛ بەزى مىللەتلەرنىڭ گەرچە مەدەنىيەت دەۋرى ئۇزۇن بولسىمۇ، ئەخلاقىدا بەزى كەمتۈكلۈكلەر مەۋجۇت بولىدۇ، شۇنىڭغا مۇناسىپ ھالدا نومۇس ئېڭىمۇ تۆۋەنرەك بولىدۇ. شۇنىڭ

ئۈچۈن، بىز بىرەر خەلقنىڭ مىللىي ئەخلاقىغا باھا بەرگەندە، ئۇلاردا نومۇس ئېغىنىنىڭ كۈچلۈك ياكى ئاجىزلىقىغا قاراپ باھا بەرسەك، خاتالاشقان بولمايمىز. چۈنكى، نومۇس ئېغى شۇ خەلقنىڭ ئەخلاق جەھەتتە قانچىلىك كامالەتكە يەتكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدىغان ئەڭ ئاساسلىق ۋە ئاچقۇچلۇق ئۆلچەمدۇر.

خەلقىمىز نومۇس ئېغى كۈچلۈك مىللەتلەر قاتارىغا كىرىدۇ. ئۆز ئارا مۇناسىۋەتتە، مېھماندارچىلىقتا، گەپ - سۆزدە، سەپەردە، تۇغقاندارچىلىق، دوستلۇق مۇناسىۋىتىدە نومۇس ئەڭ يۇقىرى ئورۇنغا قويۇلىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، قەدىمدىن ھازىرغىچە نومۇسنى قوغداش، نومۇسسىزلىققا زەربە بېرىش، نومۇسسىزلارنى يوقىتىشقا ئائىت ھېكايەتلەر ناھايىتى كۆپ بارلىققا كەلگەن. نازۇكۇم نومۇس قىلغانلىقى ئۈچۈن راھەت - پاراغەتلىك تۇرمۇشتىن ۋاز كېچىپ ئۆلۈم يولىنى تاللايدۇ؛ مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشايدىغان مىساللار بىزدە ناھايىتى كۆپ. ھەقىقەتەنمۇ، ئادەم ئار - نومۇس بىلەن ئادەمگە ئوخشايدۇ، بولمىسا ھايۋاندىن ھېچقانداق پەرقى قالمايدۇ.

قەدىمدە بىر پالۋان ئۆتكەن بولۇپ، ئۇ پادىشاھلارنىڭ زالىملىقىدىن رەنجىپ تاغقا چىقىپ قاراقچى بولۇپ كېتىپتۇ ۋە نامرات، يوقسۇللارنىڭ مال - مۈلكىگە چىقىلماي، ئاچ كۆز باي، يامان نىيەتلىك ئەمەلدارلارنىڭ مال - مۈلكىنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىپ، كەمبەغەللەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرىدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلق بۇ پالۋاننى جېنىنىڭ بارىچە ھىمايە قىلىدىكەن. شۇڭا، پادىشاھ ئۇ تەشكىللىگەن قاراقچىلارنى يوقىتىش ئۈچۈن نەچچە قېتىم مەشھۇر سانغۇنلىرىنى باش قىلىپ نەچچە مىڭ لەشكەر ئەۋەتىپ تاغلارنى ئۈزۈكنىڭ كۆزىدەك قورشاپ بېقىپتۇ، ئەمما بۇ پالۋاننى زادىلا قولغا چۈشۈرەلمەپتۇ. ئاخىر بىر يۈز بېشى

ئۆزىنىڭ ئەقلىگە تايىنىپ بىر تاغنىڭ چوققىسىدا ئۇنى قورشىۋاپتۇ. شۇ چاغدا پالۋاننىڭ خوتۇنى تاغدىكى غاردا يېڭىلا يەڭگىگەن، ئوزۇق - تۈلۈكتىن قىيىنلىپ كېتىۋاتقان ۋاقىت ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن پالۋان قوراللىرىنى ئېلىپ چىقىپ يۈز بېشىغا تاپشۇرماقچى بولۇپ ئالدىغا كەپتۇ. يۈز بېشى مەشھۇر قوماندانلار قولغا چۈشۈرەلمىگەن پالۋاننى ھىيلە بىلەن ئەمەس، ئۆز كۈچىگە تايىنىپ قولغا چۈشۈرۈشنى خالايدىكەن، ئەمما ئۇ پالۋان قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن ئۇنىڭغا تەسلىم بولۇشنى خالىمايدىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ قورالنى تاپشۇرۇپ تۇرغان پالۋانغا: «مېنى نومۇستىن ئۆلتۈرمە، بۇنداق تۇتسام ئەركەكلىك بولمايدۇ، جېنىڭنى جان ئەت، مەن سېنى ئېلىشىپ قولغا چۈشۈرسەم ئاندىن ھېساب» دەپتۇ. بۇ ئىش بىرقانچە قېتىم تەكرارلىنىپتۇ، ھەر قېتىم پالۋان ئامالسىز قالغان چاغدىلا قولغا چۈشۈپ تەسلىم بوپتۇ، ئەمما ئاتماپتۇ، يۈز بېشىمۇ ئۇنىڭ ئوقىغا ئۇدۇل كېلىپ قالغاندا، پالۋانمۇ ئۇنى ئاتماپتۇ. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇلار كۆرۈنۈشتە دۈشمەن، ئەمەلىيەتتە دوست بولۇپ قاپتۇ... مانا، ئەگەر نومۇس بولمىغاندا ئىدى، ئۇ پالۋان يۈز بېشىنىڭ قولىغا نامەردلەرچە چۈشۈپ قالغان ۋە ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان بولاتتى. ئەمما يۈز بېشى نومۇس ۋە مەردلىكىنى ھەممىدىن ئەلا بىلگەچكە ئۇنى قويۇۋەتتى. نومۇس ئەنە شۇنداق ئېسىل ئىنسانىي خىسلەتتۇر.

نومۇسلىق بولۇش ئەڭ چوڭ ئامەت بولغىنىدەك، نومۇسسىزلىق ئەڭ چوڭ ئاپەت. ئۆتمۈشكە نەزەر سالساق، ھەر بىر پالاكەت، ئىناقسىزلىق ئەنە شۇ قىممەتلىك نومۇسنى يوقىتىپ قويغانلىقتىن مەيدانغا كەلگەن. نومۇسسىزلار كۆپىيىپ كەتكەن جەمئىيەتتە كىشىلەر ئارا ئىشەنچ قالمايدۇ، پىتنە - پاساتنىڭ بازىرى قىزىپ، ئالەمنى جاھالەت قاپلايدۇ.

سوئال: ئۇنداقتا، نومۇسلۇق ئىنسان بولۇش، نومۇسسزلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: بۇنىڭ ئۈچۈن بالىلىرىمىزغا كىچىكىدىن باشلاپ ئار - نومۇس تەربىيىسىنى بېرىشىمىز، ئۇلارغا ئار - نومۇسلۇق بولغاندىلا ئادىمىيلىك خىسلەتكە ئىگە بولغىلى بولىدىغانلىقىنى، ئار - نومۇستىن ئايرىلغان كىشىنىڭ ھايۋاندىنمۇ پەس بولىدىغانلىقى، بەلكى خەلققە ئاپەت ياغدۇرىدىغانلىقىنى ئويدان چۈشەندۈرۈشىمىز، نومۇس ئېڭىنى ئۇلارنىڭ قەلبىگە سىڭدۈرۈشىمىز كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا جەمئىيەتتە نومۇسلۇق كىشىلەر كۆپىيىپ، نومۇسسزلىقلارغا ئورۇن قالماي، چاشقان تۆشۈكى ساراي بولىدۇ. ھەي مۇرادجان بالام، مەن مۇشۇ يېقىندا ئوقۇتقۇچىڭىز بىلەن كۆرۈشۈپ، بالىلارغا مۇشۇ ھەقتە ئىككى ئېغىز تەربىيە بېرىپ قويۇشنى ئويلىشىۋاتمەن، ئەگەر شۇنداق قىلساق، بالىلار نومۇس ھەققىدە ئېنىق چۈشەنچىگە ئىگە بولىدۇ - دە، چوڭ بولغاندا نومۇسنى ئۆزىگە يار قىلغان ئادەم بولۇشىغا بۇنىڭ ياردىمى كۆپ بولىدۇ.

خەلقىمىزدە: «ئادەمنى نومۇس ئۆلتۈرەر» دەيدىغان ھېكمەت بار. مانا مۇشۇ ھېكمەت ھەققىدە مۇنداق بىر ھېكايەت خەلقىمىز ئارىسىغا كەڭ تارقالغان:

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىچى ئۆتكەنكىن. ئۇ شەھەردىن يىراق بىر چۆلدە ئۆمۈر بويى ئاچچىق سۇ ئىچىپ ھايات كەچۈرۈپ، ئۆمرىدە بىرەر قېتىممۇ تاتلىق سۇ ئىچىپ باقمىغانىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە چۆلدە قاتتىق يامغۇر يېغىپتۇ. يامغۇردىن كېيىن بىر كۆلچەككە لىققىدە يامغۇر سۈيى يىغىلىنىپ قاپتۇ. پادىچى دۈم يېتىپ كۆلچەكتىكى يامغۇر سۈيىدىن قانغۇچە ئىچىپتۇ. بۇ سۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى تەملىك تېتىپتۇ. ئۇ: «دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ تاتلىق سۇ بولمىسا كېرەك، بۇ سۇدىن پادىشاھقا

سوۋغا قىلسام، پادىشاھ چوقۇم مېنىڭ ئىشىمدىن خۇشال بولىدۇ» دېگەن ئويغا كەپتۇ - دە، يامغۇر سۈيىنى تولۇمغا توشقۇچە قاچىلاپ ئېشىكىگە ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ.

پادىچى بىر نەچچە كۈن يول يۈرۈپ شەھەرگە كەپتۇ. ئۇ ئوردا ئىشىكىگە كېلىپ نۆكەرلەرگە پادىشاھ بىلەن كۆرۈشىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. نۆكەرلەر ئۇنى زادى كىرگىلى قويماپتۇ. پادىچى ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ. نۆكەرلەر ئاخىر پادىشاھقا ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ كىرىشىگە ئىجازەت بېرىپتۇ. پادىچى ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن، پادىشاھ ئۇنىڭدىن:

— ئەي يىگىت، نېمە ئەرزىڭ بار؟ - دەپ سوراپتۇ. پادىچى:

— ئەي، ئۇلۇغ شاھىم، مېنىڭ ئەرزىم يوق، پەقەت ئالىيلىرى ئۈچۈن ئۈچ كۈنلۈك يولدىن ئازراق سوۋغات ئېلىپ كەلگەندىم. قوبۇل قىلغايلا، - دەپتۇ ھەم يامغۇر سۈيىنى تولۇم بىلەنلا پادىشاھقا ئىككى قوللاپ سۈنۈپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئۇنىڭ قولىدىن تولۇمنى ئېلىپ، سۇنى ئىچىپ كۆرۈپتۇ - دە، ئۇنىڭ يامغۇر سۈيى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. لېكىن، پادىچىغا ئىنتايىن ئىللىقلىق بىلەن:

— ھەي يىگىت، ساڭا كۆپ رەھمەت، مەن بۇ سۇنى ھېچكىمگە بەرمەي ئۆزۈم ئىچمەن، - دەپتۇ ۋە مۇلازىمىلارغا پادىچىغا نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش ئىنئام قىلىپ، يولغا سېلىپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ.

مۇلازىمىلار پەرماننى بەجا كەلتۈرۈپ پادىچىنى يولغا سالغاندىن كېيىن، بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان ھالدا پادىشاھتىن:

— ئالىيلىرى، نېمىشقا پادىچىنىڭ بىر تولۇم يامغۇر سۈيىگە شۇنچە كۆپ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئىنئام قىلىدىلا؟ نېمىشقا ئۇنى بۇ جايدا تۇرغۇزماي دەرھال قايتۇرۇۋېتىدىلا؟ - دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ:

— ھەي مۇلازىملار، سىلەر شۇنى بىلىشىڭلار كېرەكى، ئۇ پادىچى ئىنتايىن ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي ۋە ساداقەتمەن ئادەم ئىكەن. ئۇ ئۆمۈر بويى چۆل - جەزىرىدە ئاچچىق سۇ ئىچىپ يۈرگەچكە، بۇ يامغۇر سۈيىنى ئىچىپ كۆرۈپ، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ تاتلىق سۇ بولمىسا كېرەك دەپ ئويلىغان. شۇڭا مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئۇتۇش ئۈچۈن شۇنچە ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ بۇ سۇنى ئېلىپ كەلگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئۇنىڭغا نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى ئىنتام قىلدىم. ئۇنى بۇ جايدىن دەرھال قايتۇرۇۋەتكەنلىكىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، ئەگەر ئۇ بۇ جايدىكى تاتلىق سۇلارنى ئىچىپ قالسا، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىدىن خىجىل بولۇپ ئۇيات ئىچىدە قالىدۇ. بۇ، ئۇنىڭ ئۆلگىنى بىلەن باراۋەر ئەمەسمۇ؟ شۇڭا ئۇنى ئۇياتتا قويۇپ، تىرىك ئۆلتۈرگەندىن، خۇشال - خۇرام يولغا سېلىپ قويغان ياخشى ئەمەسمۇ؟ - دەپتۇ.

مۇلازىملار پادىشاھنىڭ ئېيتقانلىرىغا قايىل بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەل ئىچىدە بۇ ھېكايە تارقىلىپ: «ئەرنىڭ ئۇيالغىنى - ئۆلگىنى» دېگەن ماقال بىزگىچە يېتىپ كەپتۇ.

دېمەك، بۇ ھېكايەتتە تەسۋىرلەنگەن پادىشاھ ئەدلى - ئادالەتلىك، كىشىلىك غۇرۇر ۋە ئار - نومۇسنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدىغان ھۆكۈمدار. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن ئۇ پادىچىنى نومۇستا، ئۇياتتا قالدۇرماستىن ئۈچۈن بۇ ئىشنى ناھايىتى چىرايلىقچە ۋە كىشىلەرگە ئىبىرەت بولغۇدەك دەرىجىدە بېجىرەلگەن. شۇنداق قىلىش ئارقىلىق كىشىلەرگە «ھەقىقىي پەزىلەتلىك كىشى ئۆزىنىڭ ئار - نومۇسنى قوغداشقا ئەھمىيەت بېرىشىلا بىلىپ قالماي، باشقىلارنىڭ ئار - نومۇسنى قوغداشنىمۇ بىلىشى كېرەك» دېگەن ھېكمەتنى بىزگە قالدۇرغان. بىز بۇ ھېكايەتنى ھازىرمۇ جانلىق قوللانماق، تېخىمۇ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشەلەيمىز.

ھاماقەتلىك

سوئال: ھاماقەتلىك قانداق پەيدا بولىدۇ؟ ھاماقەتلىك كىشىگە قانداق زىيانلارنى ئېلىپ كېلىدۇ؟

جاۋاب: ھاماقەتلىك ئەقىل ۋە مەرىپەتنىڭ كەملىكىدىن ھاسىل بولىدىغان ئەڭ يامان خۇلقلارنىڭ بىرىدۇر. ھاماقەت كىشىلەر ئەخمەقلىقى سەۋەبىدىن باشقىلارنىڭ چالغان دېپىغا ئۇسسۇل ئويىنايدۇ، بىر قېتىم قىلىپ پۈتكۈزىدىغان ئىشنى ئىككى ياكى ئۈچ قېتىمدىمۇ پۈتكۈزەلمەيدۇ. دائىم باشقىلارنىڭ مەسخىرىسىگە ۋە كەمسىتىشىگە ئۇچرايدۇ. قىلغان ئىشلىرى ئەخمىقانە ۋە بىمەنە ۋە قارىغۇلارچە بولغاچقا، كىشىلەرنىڭ كۈلكىسىگە قالىدۇ. مانا بۇلار بىز دائىم كۆرۈپ تۇرىدىغان ھاماقەتلىكلەرنىڭ بەلگىلىرىدۇر. ھاماقەتلىك بۇنىڭ بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، ئىشلارنى ئەقىل بىلەن قىلماسلىق، بىر قېتىم قىلىپ پۈتكۈزىدىغان ئىشلارنى نەچچە قېتىم قىلىش ۋە باشقا شۇنىڭغا ئوخشايدىغان ئىشلارمۇ ھاماقەتلىككە كىرىدۇ.

ئىبن سىنا ھەكىم ئېيتىدۇ: «ئوچۇق ۋە ماددىي دەلىل - ئىسپاتى بولمىغان بىر نەرسىنى ئىنكار قىلماسلىق ھاماقەتلىكنىڭ بەلگىسىدۇر. ئاقىل ئىنسان بىر مەسىلىنىڭ ھەر قايسى تەرەپلىرىنى ئويلايدۇ. تەتقىق ۋە تەپتىش قىلىدۇ، قەتئىي ھۆكۈم قىلىشقا ئالدىنرىمايدۇ، مەنىۋى جەھەتتىنمۇ چۈشىنىدۇ. دەلىلسىز، ھۆججەتسىز بىر جۈملىنىڭ قىياسىنى رەت قىلىش ياكى قوبۇل قىلىشمۇ ئەخمەقلىق ھېسابلىنىدۇ.»

ئەخمەقلىق — داۋاسىنى تېپىش مۇشكۈل بولغان بىر

ئىللەتتۇر. لوقمان ھەكىم: «مەن ھەر قانداق كېسەللىكنىڭ داۋالاش ئۇسۇلىنى ۋە چارىسىنى تاپتىم. پەقەت ئەخمەقلىقنىڭ داۋاسىنى تاپالمىدىم» دەيدۇ.

سۇقرات ھەكىم ئېيتىدۇ: «ئەخمەق كىشى سۈكۈت قىلىش بىلەن ئەخمەقلىقنى ياپسا ئىدى، ئوتتۇرىچە ئاقىللاردىن سانلار ئىدى. لېكىن ئەخمەقلىق بىلەن سۈكۈت بىر ئادەمدە جەم بولمايدۇ.»

ئەخلاق ئۆلىمالىرىنىڭ نەزىرىدە ھاماقەتلىك جاھالەتتىن يامانراقتۇر. چۈنكى، جاھىلدا بىر جەھل بار، ئەخمەقتە بولسا بىر نەچچە ئەقىل ئىگىسىنى ئالداپ كېتىدىغان يالغان - ياۋىداق سۆزلەر بولىدۇكى، ئۇ كۆپ كىشىلەرنى ئالداپ يولدىن چىقىرىدۇ. جاھالەتنىڭ داۋاسى ئىلىم بولغىنىغا ئوخشاش، ھاماقەتلىكنىڭ دەرىمىنى ئەقىل ۋە پىكىردۇر. ئىنسان ئۆز نەپسىگە جەبىر قىلىپ بولسىمۇ، دىققەت نەزىرى بىلەن ئىبىرەت كۆزىنى ئېچىش ئۈچۈن تىرىشسا ۋە غەيرەت قىلسا، ئەخمەقلىق بالاسىدىن قۇتۇلۇپ كېتەلەشى مۇمكىن. تەربىيە ۋە نەزەرىيىدىن مەھرۇم بولغان ئىنسان ھەر ۋاقىت پالاكەت ۋە ھەسرەت تۈزىقىغا چۈشىدۇ.

سوئال: ھاماقەتلىك، ئەخمەقلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىنمۇ؟
جاۋاب: خەلقىمىزدە: «ئەخمەقنى تېرىمىسىمۇ ئۇنىدۇ»، «ئەخمەق باش پۇتقا ئارام بەرمەس» دېگەندەك ھېكمەتلەر بار. بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئەخمەقلىق شۇ كىشىنىڭ تۇرىلىشى، ئۆسۈپ يېتىلىش مۇھىتى، تۇغما ئىقتىدارى ۋە كېيىنكى تەربىيىلىنىشى بىلەن بىۋاسىتە مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. دېمەك، ئەخمەقلىق ئادەمدىكى ناھايىتى ناچار خۇي - قىلىقلاردىن بىرى بولۇپ، ئەخمەق كىشى ئەخمەقلىقنى ئۆزىنىڭ ئارزۇسى بويىچە قىلمايدۇ، بەلكى ئۆزىنىڭ ساپاسى، تەربىيىلىنىشى، نەزەر

دائىرىسىگە بېقىپ قىلىپ سالىدۇ. دېمەك، ئەخمەقلىرنىڭ كۆپىنچىسى ساپاسى توۋەن، كۆرگەن - بىلىگىنى ئاز بولغان كىشىلەردۇر. شۇڭا، ئەخمەقلىقنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن چوقۇم پەرزەنتلەرنى ياخشى، ئەتراپلىق تەربىيىلەش، تۇرمۇش تەجرىبىسى ئۆگىتىش، رېئاللىق قوينىدا تاۋلاشنى چىڭ تۇتۇشقا توغرا كېلىدۇ. يېتىشىپ بولغان ئەخمەقلىرىنىمۇ مەيلىگە قويۇۋەتمەي، ئاق - قارىنى پەرق ئەتكۈزۈپ تەربىيە بەرگەندە سەل - پەل ئۈنۈمى كۆرۈلۈشى مۇمكىن.

سوئال: بەزى كىشىلەر ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، تېخنىكا ۋە ئىلىمدە يېتىشكەن تۇرۇقلۇقمۇ، ئىنتايىن بىمەنە، ئەخمەقلىرىچە ئىش قىلىپ قويدىكەن، بۇنى قانداق چۈشىنىمىز؟

جاۋاب: سىز ئېيتقاندەك، ھازىر شەھەرلەردە ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن، تېخنىكىدا يېتىشكەن، سىستېمىلىق تەربىيىلەنگەن بىر تۈركۈم ئەخمەقلەر بار. گەرچە ئۇلارنىڭ مەكتەپ تەربىيىسىدىكى ساپاسى يۇقىرى بولسىمۇ، ئەمما تۇرمۇش ساپاسى ئىنتايىن توۋەن، جەمئىيەتنى چۈشەنمەيدۇ، ئاددىيسى ئۆزى ھەر كۈنى يەۋاتقان تاماقنىڭ قانداق جەريانلار ئارقىلىق بارلىققا كەلگەنلىكىنىمۇ چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار مەكتەپكە كىرگەندىن باشلاپ ئاتا - ئانىلىرى پەقەت ئۆگىنىشىنىلا چىڭ تۇتۇپ، باشقا ئىشلىرى بىلەن كارى بولمىغان، ئۆي ئىچىدىمۇ ئۇلارغا ئائىلە، تۇرمۇش ۋە جەمئىيەت توغرىلىق تەربىيە بېرىشنى چىڭ تۇتمىغان، بۇنىڭ بىلەن بۇلاردا بىر خىل غەيرىي ئۆسۈپ قالدىغان ئەھۋاللار كېلىپ چىققان.

مەن بىر قېتىم بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ پاراڭلىشىپ ئولتۇرسام، ئۇنىڭ قوشنىسىنىڭ سەككىز ياشلىق ئوغلى ئاغىنەمنىڭ ئوغلى بىلەن ئوينىغىلى كىردى. ئىككىسى ئوينىۋېتىپ بىر رەسىملىك كىتابتىكى بىر رەسىمنى تالاشقىلى

تۇردى. قوشنىسىنىڭ ئوغلى رەسىمىدىكىنى «پەمىدۇر» دەيتتى، دوستۇمنىڭ ئوغلى بولسا ئۇنى «ئانار» دەيتتى، ئۇلارنىڭ تالاش - تارتىشى ئۇزۇنغا سوزۇلغاندىن كېيىن، مەن ئۇلارنى ئايرىپ قويۇش ئۈچۈن باردىم. قارىسام رەسىمىدىكىسى ئانار ئىكەن. بۇ ئەھۋالنى دوستۇمغا دېسەم، ئۇ: «بۇ بالىنى ئۈرۈمچىدىن باشقا ھېچ يەرگە ئېلىپ بارمىغان، ھېچقانداق ئىشنى قىلىشنى بىلمەيدۇ، ئاتا - ئانىسى ئالدىراش بولغاچقا، ئانچە - مۇنچە تەربىيە بېرىشقا ۋاقىتىمۇ يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن مانا مۇشۇنداق بولۇپ قالغان بولۇشى مۇمكىن. مەن بالانى يېزىدا كۆپ تۇرغۇزغاچقا، ئۇ مېۋە - چېۋە، كۆكتاتلارنى، ھايۋانلارنى تونۇيدۇ» دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ. پەرىزىمچە، ھېلىقى بالا يەنە مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، چوڭ بولغاندا قايسى ئالىي بىلىم يۇرتىدا ئوقۇشىدىن قەتئىينەزەر، سېپى ئۆزىدىن زامانىۋى ئەخمەق بولۇپ يېتىشىپ چىقاتتى. شۇڭا، تەربىيىگە ئەھمىيەت بەرگەندە، بالىلارنىڭ بىلىم ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپلا قالماي، تۇرمۇش ساپاسى ۋە جەمئىيەتنى بىلىشنى ئىلگىرى سۈرسەك، تاۋلىساق، ئۇلار كېيىن ئەخمەقلەردىن بولۇپ قالمايدۇ. مانا بۇ نۇقتا ئىنتايىن مۇھىم ئىكەن.

ھاقارەت

سوئال: نېمىشقا باشقىلارغا ھاقارەت قىلىش ئەدەپسىزلىكنىڭ بەلگىسى ھېسابلىنىدۇ؟ قانداق قىلغاندا بۇنداق يامان ئادەتنىڭ ئالدىنى ئالغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ھاقارەت - كىشىنىڭ قەدرى ۋە ئېتىبارىنى چۈشۈرۈش نىيىتىدە ئۇنىڭغا نەپسى ۋە ئىپتىتىگە تېگىدىغان سۆزلەر بىلەن يامان مۇئامىلە قىلىشنى ئېيتىدۇ. ئۆلىمالار كىتابلىرىدا: «بىراۋنى ھاقارەت قىلماق چوڭ گۇناھلاردىندۇر» دەيدۇ. لېكىن، بىزلەردە قىز - كېلىن سوراپ بېرىشىپ بىر - بىرىمىزنى ھاقارەت قىلىش ئادەت تۈسگە ئايلىنىپ قالغان. بۇنىڭ سەۋەبى ئەخلاقسىزلىق، گۇناھ ۋە ساۋاپنى پەرق قىلمىغانلىقىمىزدىندۇر. ھاقارەت كەمسىتىلگەن كىشىنىڭ دىلىغا ئورنىشىپ، شۇنداق يامان جاراھەتلەرنى پەيدا قىلىدۇكى، ھاقارەتلەنگۈچى پۇرسەت كۈتۈپ ھاقارەتلىگۈچىدىن ئۆچ - ئىنتىقام ئالمىغۇچە بولدى قىلمايدۇ.

ھاقارەت قىلغاندا سەت تىل ئىشلىتىلىدۇ، قارشى تەرەپنى جان - جەھلى بىلەن قارىلاش، تۆھمەت چاپلاش، رەسۋا قىلىش مەقسىتىدە دېمىگەن گېپى قالمايدۇ. بۇنداق بولغاندا، قارشى تەرەپ كىشىلەر ئالدىدا ئۆزىنى رەسۋا بولغاندەك، يۈزى تۆكۈلگەندەك ھېس قىلىدۇ - دە، پۇرسەت كۈتۈپ ئۆچىنى ئالىدۇ، بۇنىڭ بىلەن زىددىيەت - توقۇنۇش بارغانچە كەسكىنلىشىپ، ئېغىر بولغاندا قانلىق پاجىئەلەرنىڭ كېلىپ چىقىشىغا سەۋەب بولۇشىمۇ مۇمكىن. شۇڭا، خەلقىمىزنىڭ ئومۇمىي ئەخلاقىدا بىر - بىرىنى تىللىشىش، ھاقارەت قىلىش

ناھايىتى ئېغىر ئېلىنىدىغان يامان خۇيلاردىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. ھاقارەت قىلغۇچى بىكاردىن - بىكار بىر كىشىنى ھاقارەت قىلسا، ئىززەت - نەپسىگە تەگسە، چوقۇم كىشىلەر ئارا مۇناسىۋەتكە ئېغىر دەرىجىدە نۇقسان يېتىدۇ، نورمال كىشىلىك مۇناسىۋەت بۇزۇلىدۇ.

شۇڭا، پەزىلەتلىك بىر كىشىگە نىسبەتەن باشقىلارنى ھاقارەتلەش قىلچە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ، تىلنى بۇزۇش، ئاغزىدىن نىجاسەت ئاققۇزۇش ئادەمنىڭ ئىززەت - ئابروۋىنى تۆكۈۋېتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن باشقىلارنىڭ ھارەتلىشىگىمۇ ئىمكان قالدۇرماسلىق، ھاقارەت قىلغۇچىمۇ بولماسلىق كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەدەپ - ئەخلاققا قاتتىق رىئايە قىلىش، ئۆزىگە پۇختا بولۇش، ھەرقانداق ئىشنى ئەقىل تارازىسىدا دەڭسەپ قىلىش كېرەك. ئەخلاق - پەزىلەتتە كامالەتكە يەتكەن كىشى باشقىلارنىڭ ھاقارىتىگە ئۇچرىمايدۇ، ئۇچرىغاندىمۇ پەقەت ئوقۇشماسلىق سەۋەبىدىن بولۇپ قالىدۇ.

سوئال: زامانىمىزدا كىشىلەرنى ھاقارەتلەشنىڭ قانداق يېڭى شەكىللىرى بار؟

جاۋاب: زامانىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئەگىشىپ بىر - بىرنى ھاقارەتلەشمۇ مۇناسىپ ھالدا «تەرەققىي» قىلدى. مەتبۇئات يۈزىدە باشقىلارنى دارىتمىلاپ ھاقارەتلەش، تېلېۋىزوردا بىرەر باھانىدە باشقىلارنى گەپتە چىقىۋېلىش، ئىنتېرنېت تورىدا غەيرىي ئىسىم بىلەن كىرىپ ئۆچى بارلارنى تىللاش قاتارلىقلار زامانىمىزدىكى باشقىلارغا ھاقارەت قىلىشنىڭ ئۆزگىچە شەكىللىرىدىن ئىبارەت. بۇنىڭدىن باشقىمۇ شەكىللىرى بار، كىشىلەر باشقىلاردىن ئۆچ ئېلىشنىڭ ئۆزگىچە ۋاسىتىلىرىنى ئۈزلۈكسىز ئىجاد قىلماقتا. مانا بۇ يامان نىيەتنىڭ ھەر خىل شەكىلدە، بىر خىل ماھىيەتتە ئىپادىلىنىۋاتقانلىقىنى

كۆرسىتىپ بېرىدۇ.

مېنىڭ بىرىپىقىن تونۇشۇم بار بولۇپ، ئۇ گېزىت - ژۇرناللاردا توختىماي ماقالە ئېلان قىلىپ تۇرىدۇ، ئۇنىڭ ئېلان قىلغان ماقالىلىرى شۇ ھامان جەمئىيەتتە كۈچلۈك تەسىر قوزغايدۇ. نېمە ئۈچۈن شۇنداق بولىدۇ؟ بۇ تونۇشۇم دائىم جەمئىيەتتە يۈزى بار كىشىلەرنى تاتىلاپ، ئۇلارنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى مەتبۇئات يۈزىگە كۆتۈرۈپ چىقىدۇ، بەك ئاشكارا كۆتۈرۈپ چىقمايدۇ، ئەمما خېلى كۈچلۈك دارىتمىلايدۇ، بەزىدە ئاشكارا ئوتتۇرىغا چىقىدۇ، شۇنىڭ بىلەن جەمئىيەتتە بىرمۇنچە ئۆسەك سۆزلەرنىڭ پەيدا بولۇشى ۋە تارقىلىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ. دەسلەپتە كىشىلەر ئۇنىڭ مەقسىتىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى تازا بىلىپ يېتەلمىگەن ئىدى، ئۇنىڭ مۇشۇنداق قاراتمىلىق ماقالە يېزىش ئىشى راۋاجلانغاندىن كېيىن، ئەقلى بارلىكى كىشىلەر ئۇنىڭ قانداق يامان نىيەتتە قەلەمكەشلىك قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىۋالدى. ئۇ ماھىيەتتە گېزىت - ژۇرنال، مەتبۇئاتلاردىن پايدىلىنىپ باشقىلارغا ھاقارەت قىلغاندىن كېيىن، جەمئىيەتتە ئۆزىگە نۇرغۇن دۈشمەن تېپىۋالدى. ھازىر بولسا ئۇلارنىڭ بىر - بىرىنى ھاقارەتلىشى تورغا كۆچتى، ئۇ بۇ مۇنبەردىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىپ خېلى كۆپ كىشىلەرنى «مات» قىلغان ئىدى، ئەمما كېيىن ئۆزى پۈتۈن جەمئىيەت خاراكىتىرلىق تور ھۇجۇمىغا ئۇچراپ بىراقلا ئابروۋىنى تۆكۈۋالدى. دېمەك، ئۇ بىر ئۆمۈر باشقىلارغا ھاقارەت قىلغان، تۆھمەت قىلغان ۋە قارا چاپلىغانلىقىنىڭ جازاسىنى كۆردى.

باشقىلارغا ھاقارەت قىلىش شۇنچىلىك يامان ئىللەتكى، ئۇ جەمئىيەتنىڭ نورمال تەرەققىي قىلىشىغا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، كىشىلەرنىڭ كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىدۇ، كىشىلەرگە روھىي جەھەتتىن زىيان سالىدۇ. شۇنداق بولغاچقا، باشقىلارغا ھاقارەت

قىلغانلارنى قەتئىي كەچۈرۈشكە بولمايدۇ. ھېلىقى تونۇشۇمۇ بۇ نۇقتىنى چۈشەنگەن بولۇشى مۇمكىن، ئەگەر چۈشەنگەن بولسا، چوقۇم بۇ يامان قىلمىشىدىن قول تارتىدۇ، ئەگەر چۈشەنمىگەن بولسا، ئۇ يەنە رەزىل قولىنى باشقىلارغا سۈندۈۋە باشقىلارنىڭ قاتتىق ئۆچ ئېلىشىدىن ساقلىنالمىي گۇمران بولىدۇ.

ھايا

سوئال: خەلقىمىز جامائەت ئەخلاقىدا ھايانىڭ ئورنى ناھايىتى يۇقىرى ئورۇندا تۇرىدۇ. ھاياتلىق بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟

جاۋاب: ئادەم ھەر زامان ھەر يەردە ئەدەپلىك، ھاياتلىق بولۇشقا تىرىشىشى لازىم. خەلقىمىز «ھاياسزلىق ئىنساننى چۈشكۈنلۈك پاتقىقىغا چۈشۈرىدۇ» دەپ قارايدۇ.

خەلقىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاقىدا ھايانىڭ ئورنى ئىنتايىن مۇھىمدۇر. كىشىلەردىن ئۇيىلىش، ھەرقانداق گەپنى ئويلىنىپ قىلىش ئەقىدىنىڭ قۇۋۋەتلىك بولغانلىقىنىڭ، ھاياسزلىق بولسا ئىشەنچ - ئەقىدىنىڭ ئاجىز بولغانلىقىنىڭ ئالامىتىدۇر. ھايا ئەدەپ - ئەخلاقنىڭ ئاساسىدۇر. ھاياسى بولغان كىشى ئەقىدە - ئېتىقادلىق، ئەدەپ - قائىدىلىك بولغانلىقى ئۈچۈن گۇناھتىن چېكىنىدۇ. ئىنسانلاردىن ئۇيالىمىغان كىشى ھەرقانداق بىمان ئىشنى قىلىشتىن ئۇيالىمايدۇ. ئىنسانلاردىن ئۇيىلىپ گۇناھنى يوشۇرۇش ھايا دىنىدۇر. ھاياسىز بولغان مۇرۇۋۋەتسىزدۇر.

ئەر - خوتۇن مۇناسىۋەتلىرىدە ۋە ھاجەت قىلىش ئۈچۈن قوللىنىلىدىغان سۆزلەرنى ئەينەن سۆزلەش ئىنسانلىققا ئۇيغۇن ئەمەستۇر، ئۇ ھايانى يوق قىلىدۇ ۋە ياخشىلارنى ئازايتىدۇ. بۇنداق سۆزلەرنى سۆزلەش توغرا كەلمىمۇ، ئوچۇق ئەمەس، كىنايە ھالىتىدە سۆزلىسە بولىدۇ.

بىز دائىم ئەقىدە - ئېتىقادلىق ھالىتىمىزدە ھايات كەچۈرۈشىمىز، ئولتۇرغاندا، ياتقاندا ئەدەپكە رىئايە قىلىشىمىز

لازىم. يېگەندە، ئىچكەندە، سۆزلەشكەندە، ئوقۇغاندا، يازغاندا ۋە ھەرقانداق بىر ئىش قىلغاندا ئەدەپ - ھايانى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالماستىقىمىز كېرەك.

سوئال: تۇرمۇشىمىزدا مەھرەم تېمىلار دائىم ئۇچراپ تۇرىدۇ، ئۇنى سوراقتا توغرا كەلگەندە، قانداق سوراڭ لازىم؟
جاۋاب: مەھرەم تېمىلارنى ئەدەپ بىلەن سوراڭ لازىم، ئەلۋەتتە.

بىر قىز مەھرەم تېمىلارنى ئانىسىدىن سورىسا بولىدۇ. ئۇمۇ بىلىمسە، ئانىسىغا «دادامدىن ئۆگەن» دەيدۇ. دادىسىمۇ بىلىمسە، دادىسىنىڭ، بىلىدىغان بىرسىدىن سورىشىغا توغرا كېلىدۇ. دادىسى يوق بولسا ئاكىسى، تاغىسى قاتارلىق قېرىنداشلىرىدىن ئۆگەنسەمۇ بولىدۇ. بۇلارمۇ دەپ بەرمىسە ئۇ چاغدا مەكتۇپ بىلەن ياكى تېلېفون بىلەن، ئۆزىدىن ئەمەس، باشقىلارنىڭ نامىدا سوراشمۇ ئەقىلگە مۇۋاپىق. بىر ئايالنىڭ ئېرى بۇ بىلىملەرنى بىلىپ تۇرۇپ خانىمغا بىلدۈرمىسە، ئايال ئەڭ مۇۋاپىق بىر يول بىلەن بۇلارنى بىلەلەيدۇ. بىلگەنلەردىن بۇ تېمىلاردا ئەدەپ دائىرىسىدە سورىسا ئەيىب بولمايدۇ. دېمەك، ئەيىب بولىدۇ دەپ ئۆزىگە پەرز بولغان بىلىملەرنى ئۆگەنمەسلىككە بولمايدۇ.

سوئال: بەزى كىشىلەر سەت گەپلىشىدۇ، ئەيىب نەرسىلەرنى سۆزلەيدۇ. كىشىلەر ئۆچ كۆرىدىغان پاسكىنا ئىشلارنى قىلىدۇ. بۇلارغا قانداق قاراش كېرەك؟ ئۇلار بىلەن مۇئامىلە قىلغاندا نېمىلەرگە دىققەت قىلىش تەكىتلىنىدۇ؟

جاۋاب: چۈشىنىش كېرەككى، سەت گەپ قىلىش، ئەۋرەتنى نىشان قىلىپ چاقچاقلىشىش، سورۇنغا، ئادەملەرگە باقماستىن سەت گەپ قىلىدىغان كىشىلەرنى خەلقىمىز ئىنتايىن يامان كۆرىدۇ، خەلقىمىزنىڭ ئېسىل ئەخلاقى بۇنداق قىلىقلارغا

ھەرگىز يول قويمايدۇ.

جىما ئۈچۈن ۋە پىنھان، باشقىلارغا ئاشكارىلاشقا بولمايدىغان ئىشلارنى ئاشكارا سورۇنلاردا سۆزلەش ۋە بۇنداق گەپلەر بىلەن باشقىلارنى تىللاش سېپى ئۆزىدىن سەت گەپ قىلىشقا ياتىدۇ. بۇنداق گەپلەر بولۇنۇۋاتقان سورۇندا ھايا كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۇنداق گەپلەرنى دېيىش مۇرۇۋەتكە ۋە دىيانەتكە مۇۋاپىق ئەمەستۇر، ھايانى، ئۇيلىشىنى يوق قىلىدۇ ۋە باشقىلارنى خىجىل قىلىپ قويىدۇ. جىمانى، نىجاسەتنى سۆزلىگەن ۋاقىتتا، ئوچۇق سۆزلىمەسلىكىمىز، كىنايە سۈپىتىدە سۆزلىسەكلا كۇپايدۇر. ئەدەپلىك، سالىھ كىشى سەت گەپ قىلىشقا مەجبۇر بولغاندىمۇ، كىنايە بىلەن سۆزلەيدۇ.

خەلقىمىزنىڭ ئىجتىمائىي ئومۇمىي ئەخلاقىدا ھاياننىڭ، ئۇيلىشىشنىڭ ئورنى ئىنتايىن مۇھىم. ھايانى بولغان كىشى باشقىلاردىن ئۇيالغانلىقى ئۈچۈن گۇناھ ئىش قىلىشتىن قولنى يىغىدۇ. ئىنسانلاردىن ئۇيالماي كىشى ھەرقانداق يامان ئىش قىلىشتىن يانمايدۇ. يوشۇرۇن قىلغان گۇناھىنى باشقىلارغا ئاشكارىلاش توغرا ئەمەس، ئۇ ھاياسىزلىقتۇر.

ئىنسانلاردىن ئۇيىلىپ تۇرۇپ گۇناھىنى يوشۇرۇشمۇ ھايادىندۇر. گۇناھ يوشۇرۇلمىسا، پاسىقلار بۇنىڭدىن غەيرىي نىيەتتە پايدىلىنىدۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئىلھام، جاسارەت ئالىدۇ.

ھايا كىيىمىنى يېپىنۋالغان كىشىنىڭ ئەيىبى كۆرۈنمەيدۇ. ئاقىللار بىزگە: «كىشىلەر خۇش بولىدىغان ئىشلارنى قىل! كىشىنىڭ ئاڭلاپ قېلىشىنى ئارزۇلىمايدىغان ۋە كىشىلەر ئاڭلىغاندا خۇش بولمايدىغان ئىشلاردىن قاچ!» دەپ نەسۋەت قىلىدۇ.

سوئال: ھاياننىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟

جاۋاب: ھايا دىلىنى روشەن قىلىدىغان بىر نۇردۇركى، ئىنسان

مەر دائىم شۇ مەنىۋى نۇرنىڭ زىياسىغا موھتاجدۇر. ئەخلاق بۇيرۇمىغا، ئادەملەر ياقتۇرمايدىغان ئىشلارنى قىلىش، كىشىلەرنىڭ غۇرۇرغا، ئىپپەتكە تېگىدىغان غەيۋەت، ھەجۋىي، سەپسەتە، سۆكۈشكە ئوخشاش ئەدەپسىز سۆزلەرنى سۆزلەش ناھايىتى چوڭ ھاياسىزلىقتۇر. ئىپپەتنىڭ پەردىسى، ۋەجداننىڭ نىقابى ھايادۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر ھەرىكىتىمىزدە، سۆزىمىزدە ھايالىق بولۇشىمىز لازىم. ھايپ پەردىسى بىلەن ئورالغان ئىنسانلارنىڭ ئىپپەت پەردىسى ھەرگىز يىرتىلمايدۇ ۋە بۇ پەردە شۇنداق مۇبارەكتۇركى، ئانچە - مۇنچە سەۋەنلىكلەرنى يوشۇرۇپ يوق قىلالايدۇ.

ئىبن سىنا ھەكىم ئىيتىدۇ: «ئىنساندا مەڭگۈلۈك تۇرىدىغان ھۈسن ۋە لاتاپەت - ھايپ ۋە ئىپپەتتۇر. ھاياسىز ئادەم جانسىز تەنگە ئوخشاشتۇر.»

مۇھىددىن ئىبنى ئەرەبى ئىيتىدۇ: «ئىنساننىڭ چىرايىدىكى قىزىللىق ئاستا - ئاستا كېتىدۇ، ھايپ قىزىللىقى ئەسلا كەتمەيدۇ. ياشلىق ھۈسننىڭ قىزىل رەڭگى ھايپ ئارقىلىق زىننەت - لاتاپەتكە ئىگە بولىدۇ.»

سۇقرات ھەكىم ئىيتىدۇ: «خوتۇنلارنىڭ ئەڭ گۈزىلى ھايپ ۋە ئىپپەت پەردىسىگە ئورالغانلىرىدۇر.»

سوئال: ئاياللار ھايپ ۋە ئىپپەتكە قانداق ئەمەل قىلىشى كېرەك؟

جاۋاب: ھايپ ۋە ئىپپەت تەبىئىيىكى ئاياللارغا ئادەت بولۇشى لازىم. ھايپ بىلەن ئىپپەت ئاياللارنى ئەرلىرىگە سۆيۈملۈك كۆرسەتكۈچى سەۋەبلەرنىڭ ئەڭ قۇتلۇقلاشقا ئەرزىيدىغىنىدۇر. ئايالنىڭ ئەدەپسىز بولۇشىغا ۋە ھاياسىز يۈرۈشىگە ئەرلەرنىڭ ھېچبىرى رازى بولمايدۇ. ئايالى ئايىنى خىجىل قىلغۇدەك گۈزەل بولسىمۇ، ئۇنىڭ نومۇسىزلىقىنى بىلگەن ئەرنىڭ شۇ سائەتتە

ئىخلاسى قايتىدۇ، مۇھەببىتى سۇنىدۇ ۋە نەپرەتلىنىشكە باشلايدۇ. نومۇسىزلىق، ھاياسىزلىق خەلقنىڭ ئالدىدا ھېچقاچان ئەپۇ قىلىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيىلىك ئاياللار بىر تەرەپتىن ئەرلىرىنىڭ كۆڭلىنى تېپىش ئۈچۈن، يەنە بىر تەرەپتىن كىشىلىك ئەخلاقنىڭ قىستىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن نومۇسىزلىق ۋە ھاياسىزلىقتىن يىراق بولىدۇ. ھايالىق كىشىلەر قانچىلىك يوقسۇل بولسىمۇ، ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ھۆرمىتى بولىدۇ. ھاياسىز كىشى قانچىلىك باي بولسىمۇ، ئېتىبارى بولمايدۇ.

ھايپ ۋە ئىپپەت تەبىئىيىكى ئاياللارغا ئادەت بولۇشى لازىم. ھايپ بىلەن ئىپپەت ئاياللارنى ئەرلىرىگە سۆيۈملۈك كۆرسەتكۈچى سەۋەبلەرنىڭ ئەڭ قۇتلۇقلاشقا ئەرزىيدىغىنىدۇر. ئايالنىڭ ئەدەپسىز بولۇشىغا ۋە ھاياسىز يۈرۈشىگە ئەرلەرنىڭ ھېچقايسىسى رازى بولمايدۇ. ئايالى بىرىنچى دەرىجىلىك گۈزەل بولسىمۇ نومۇسىزلىقىنى بىلگەن ئەرنىڭ شۇ ھامان ئىخلاسى قايتىدۇ، مۇھەببىتى سۇسلىشىدۇ ۋە نەپرەتلىنىشكە باشلايدۇ. نومۇسىزلىق، ھاياسىزلىق خەلقنىڭ ئالدىدا ھېچقاچان ئەپۇ قىلىنمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيىلىك ئاياللار بىر تەرەپتىن ئەرلىرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن، يەنە تەرەپتىن ھەقىقەتنىڭ غەزىپىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن نومۇسىزلىق ۋە ھاياسىزلىقتىن يىراق بولۇر. ھايالىق كىشىلەر نەقەدەر يوقسۇل بولسىمۇ ئادەملەرنىڭ ئالدىدا ھۆرمىتى بولۇر. ھاياسىز كىشى نەقەدەر باي بولسىمۇ ئېتىبارى بولماس.

ھايپ كىشىلەرنى يامان يولدىن قايتۇرغۇچى ۋە ياخشىلىققا ئۇنىدىگۈچىدۇر. كىمنىڭ ھاياسى بولمىسا، شۇنىڭ ئۇيىتى بولمايدۇ ۋە بارلىق قەبىھ ئىشلارنى قىلىشتىنمۇ يانمايدۇ، كىشىدە ھايپ بار بولسا، نەپسى ئۇنىڭ ئۈستىدىن ھاكىم بولالمايدۇ ۋە كەينىگە ئەگەشتۈرەلمەيدۇ.

ھەر بىر ئەقىل ئىگىسى شەرم - ھايا يولىدا مۇستەھكەم تۇرۇشنى ئۆز ھاياتى روناقلقىنىڭ سەۋەبى قىلىۋالسا، زاماننىڭ چوڭ - كىچىكى ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا ۋە سۆھبىتىگە خېرىدار بولىدۇ، ئادەملەرنىڭ ئۇنىڭغا بولغان مېھرى - مۇھەببىتى كۈنسېرى ئاشىدۇ. ھۆرمەت كۆچتى بولسا دوستلۇق باھارىنىڭ تەربىيىسى بىلەن مەقبۇللۇق بېغىدا ھۇزۇر - پەيزىنى سۈرۈۋېرىدۇ. ئېھتىرام بېغىنىڭ گۈللىرى ھەمىشە كۈز جۇدۇنىنىڭ تەسىرىدىن يامان تەرەپكە يۈزلەنمەيدۇ.

ھايا خەلقىمىزنىڭ ئەخلاق دەرىخىدىكى بىر شاخ بولۇپ، تومۇرلىرى خەلقىمىزنىڭ جانىجان مەنپەئىتى بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن. بۇ شاخقا يېپىشقان زات ئەلۋەتتە مۇبارەك بولۇر. ئاياللارنىڭ يۈزىدە بولغان ھايا قىزىللىقى ئەرلەرنىڭ كۆڭۈللىرىگە يامغۇر - يېشىندىن تېز ۋە قۇتلۇق تەسىر قىلىپ، مۇھەببەت ئۇرۇقلىرىنى چاچىدۇ.

ھايا بىلەن ئىپپەت ئاياللارنىڭ مەنىۋى گۈزەللىكىدۇر. بۇ شۇنداق بىر گۈزەللىكتۇركى، تاشقى كۆرۈنۈشى ئايدەك گۈزەل بولغانلار بىلەن تەڭلەشتۈرۈپ بولمايدۇ. ھەتتا گۈزەل بولسىمۇ ھاياسىز ۋە ئىپپەتسىز بولسا، ئۇنداق ئايالدىن ئېرى ۋە باشقا يېقىن دوستلىرى تېزلا نەپرەتلىنىپ، ئۆزىنى چەتكە ئالىدۇ.

ھەسەت قىلماق

سوئال: ھەسەت دېگەن نېمە؟ كىشىلەر نېمىشقا بىر - بىرىگە ھەسەت قىلىشىدۇ؟

جاۋاب: ھەسەت بىر كىشىنىڭ خەيرلىك بىرەر ئىشى ياكى ئويى، مال - مۈلكى، ئىلمى بولسا، ئۇ كىشىدىن بۇ نەرسىلەرنىڭ يوق بولۇشىنى، ئۇنىڭدا بولماي، ئۆزىدە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىش خاھىشىدۇر. ئۇنىڭدا بولغىنىدەك، ئۆزىدىمۇ بولۇشىنى ئارزۇ قىلىش ھەسەت ھېسابلانمايدۇ.

باشقا بىرسىنىڭ ئۆزىدىن ئۈستۈن بولغان ھەرقانداق نەرسىسىنى قىزغانغانغا، يەنى ئۇنىڭدىكى ئۈستۈنلۈكنىڭ پەقەت ئۆزىدىلا بولۇشىنى ئىستىگەن كىشىنى قىزغانچۇق دەيمىز. مانا بۇمۇ ئەڭ يامان خۇپلارنىڭ بىرىدۇر. قىزغانچۇق ئىنسان ئۆمرى بويىچە راھەتسىز ئىنساندۇر. بۇنداق ئادەم ئۆزىدىن تۆۋەن بولغۇچىنى كۆرمەيدۇ، ئۆزىدىن ئۈستۈن بولغان كىشىنىڭ ھەرقانداق ئىشىنى كۆرىدۇ ۋە قىزغىنىدۇ، مۇشۇ قىزغانچۇقلۇقى سەۋەبىدىن بەزىبىر زور پاجىئەلەر يۈز بېرىشىمۇ مۇمكىن.

بۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىدە قىزغانچۇقلۇق ۋە ھەسەت تۇيغۇسى بارلىقىنى ھېس قىلغان كىشى بۇ يامان خۇپىدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىشى كېرەك. ئىنسان ئۆزىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ، قىزغانچۇقلۇقتىن قۇتۇلغانلار راھەت ۋە ھۇزۇرغا ئېرىشەلەيدۇ. بۇ ئىش بايلىق ۋە پېقىرلىق ئىشى ئەمەس، بەلكى قەلبىنىڭ بايلىقى ياكى پېقىرلىقىدۇر.

قىزغانچۇق ئىنسان باشقا ئىنساننىڭ ئۆزىدىن ياخشى كىيىنگەنلەرنى، ياخشى ياشىغانلارنى كۆرەلمەيدۇ. يەنى

باشقىلارنىڭ بوي - تۇرقى، گۈزەللىكى، ئىشچانلىقى، قازانغان نەتىجىسىنى كۆرەلمەيدۇ. ئەڭ يامىنى، باشقىلارنىڭ بېشىغا كەلگەن پالاكتەلەردىن خۇشاللىنىدۇ. مانا بۇ ھەسەتخورلۇقنىڭ ئەڭ يامان دەرىجىسىدۇر.

ھەسەت تەكەببۇرلۇققا سەۋەب بولىدۇ، باشقىسىدا بولغان نېمەتلەرنىڭ ئۇلاردىن ئايرىلىپ ئۆزىدە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. باشقىلارنىڭ ھەقىقەت بولغان سۆزلىرىنى ۋە نەسىھەتلىرىنى رەت قىلىدۇ. ئۇنىڭدىن بىر نەرسىنى سوراپ ئۆگىنىشنى خالىمايدۇ. ئۆزىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى بىلىسىمۇ، ئۇنىڭغا تەكەببۇرلۇق قىلىدۇ.

بىر كىشى قارشىسىدىكى كىشىنىڭ كىيىملىرىنى قاراغىنىغا قاراپلا ھەسەت قىلمايدۇ، بەلكى، ئارىلىرىدا دۈشمەنلىك ۋە رىقابەت پەيدا بولغاندا ھەسەت پەيدا بولىدۇ. بۇلار پات - پات توقۇنۇشۇپ قالىدۇ، بىرى يەنە بىرىنىڭ پىكىرىنى قوللىمىسا، يەنە بىرى ئۇنىڭدىن نەپەرەتلىنىدۇ، ئاندىن دۈشمەنلىك قىلىش يولىنى تۇتىدۇ. ئالىم ئالىمغا ھەسەت قىلىدۇ، ئەمما ھېچقاچان بىر تەقۋادارغا ھەسەت قىلىپ يۈرمەيدۇ. مۇشۇ شەكىلدە تىجارەتچى تىجارەتچىگە، يازغۇچى يازغۇچىغا ھەسەت قىلىدۇ. قىسقىسى، ھەر كىشى ئۆز مەسلىكىدىكى كىشىگە ھەسەت قىلىدۇ.

بىر كىشى يەنە كۆپىنچە دوستلىرىغا ھەسەت قىلىدۇ. ئەينى ۋاقىتتا قوشنا ئولتۇرغان، ئەمما كېيىن يىراققا كۆچۈپ كەتكەن بىر تىجارەتچى بىلەن يەنە بىرىنىڭ ئارىسىدا ئەلۋەتتە زور پەرق بولىدۇ. بۇ پەرق كېيىنچە بىلىنگەندىن كېيىن تۆۋەن تۇرغۇچى ئۈستۈن تۇرغۇچىغا ھەسەت قىلىدۇ. خۇددى مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، بىر پالۋان بىر يازغۇچىغا ئەمەس، باشقا بىر پالۋانغا ھەسەت قىلىدۇ. چۈنكى ئۇنىڭ مەقسىتى يېزىقچىلىق بىلەن ئەمەس، پالۋانلىق بىلەن شۆھرەت قازىنىشتۇر.

بۇ ھەسەتنىڭ تېگى دۈشمەنلىكتۇر. دۈشمەنلىكنىڭ ئەسلىي بولسا مەنپەئەت توقۇنۇشىدىن پەيدا بولىدۇ. بۇنداق مەنپەئەت يىراقتىكىلەر ئارىسىدا ئەمەس، يېقىن مۇناسىۋەتتە بولغان، مەنپەئەتنى چېتىشىپ كەتكەنلەر ئارىسىدا بولىدۇ. بۇ سەۋەبتىن ئۇلار ئارىسىدا ھەسەت چوڭىيىپ بارىدۇ. ھەسەت قىلغۇچى ھەر خىل ۋاسىتىلەرنى قوللىنىپ ھەسەت قىلىنغۇچىنى ئەڭ ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن پالاقلايدۇ، ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇرغۇچىنى ئىزدەيدۇ، ئەدىپىنى بەرمەكچى بولىدۇ.

بۇلارنىڭ مەنبەسى مال - دۇنيا سۆيگۈسىدۇر. ئەگەر خالىس كىشى بولسا، بۇنداقلار ئارىسىدا ھەسەت ئوتى يانمايدۇ.

ھەسەت بىر خىل قەلب كېسەللىكىدۇر. قەلب كېسەللىكى ئىلىم ۋە ئەمەل بىلەن شىپا تاپىدۇ. ھەسەتنىڭ زىيىنى شۇ كىشىنىڭ ئۆزىگە بولىدۇ، ھەسەت قىلىنغۇچىغا قىلچىلىك زىيىنى بولمايدۇ.

سىز ھەسەت قىلىشىڭىز، ئىچىڭىزدە بىر ئوت ياندى، ئۆز - ئۆزۈڭىزنى كۆيدۈرىدۇ، پەرىشان بولۇرسىز.

ھەسەت قىلىش بىلەن ھېچكىمگە زىيان سالالمايسىز. ئۇنىڭ ماشىنىسى سىزنىڭ ماشىنىڭىزدىن ئېسىل ئىمىش، ئۇنىڭ ئويى داچىدا، ئازادە ۋە يورۇق. بۇنىڭغا ھەسەت قىلغىنىڭىزنىڭ نېمە پايدىسى بار؟

سوئال: ھەسەتخورلۇقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

جاۋاب: غەيۋەت، بوھتان، بۇزۇق ئوي قاتارلىق يامان خۇلقلار ھەسەتتىن تۇغۇلىدۇ. ھەسەت ناچار ئەخلاقلارنىڭ ئەڭ زىيانلىقىدۇر. ھۆكۈمالار ھەسەتنى ئوتقا ئوخشىتىپ: «ئوت ئۆزلۈكىدىن يېنىپ كۈل بولغىنىغا ئوخشاش ھەسەتچىلەرنىڭ تەنلىرى ھەسەت ئوتىدا ئېرىپ كۆيۈپ تۈگىگۈسى» دەيدۇ. دېمەك، ھەسەتخورلار ھەر دائىم ئۈمىدسىزلىك ۋە ھەسرەت

ئىچىدە كۈن ئۆتكۈزىدۇ. ئۇلار ھەر قانچە مال ۋە بايلىققا ئىگە بولسىمۇ، ھەسەتخورلۇقى تۈپەيلى پاراغەت ۋە راھەت يۈزىنى كۆرەلمەستىن دۇنيادىن كېتىدۇ.

ئادەملەر دۇنيادا ھېچقانداق بىر ئازاب ۋە بالانىڭ ھەسەتخورلۇق ۋە بېخىللىقتىنمۇ ئېغىر ئەمەلىكىنى بىلىشى كېرەك. ھەسەتخور كىشى ئادەملەرنىڭ خۇشاللىقىدىن دائىم غەمكىن بولىدۇ، ئەلەم تارتىدۇ. دۇنيادا ھەسەت ۋە بېخىللىقتىنمۇ يامانراق دەرد - ئەلەم يوقتۇر! شۇنداق ئىكەن، سىز بۇنداق كىشىلەردىن ھەر دائىم يىراق تۇرۇڭ، ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدىن قېچىڭ!

ئاقىل كىشى دۇنيانىڭ غەم - ئەلىمى ۋە بار - يوقىغا قايغۇرمايدۇ. ئارتۇقچە بايلىق تېپىشقا ئىنتىلمەيدۇ. مال ۋە پۇل ئۈچۈن پەقەت جاھىل كىشىلەرلا پايپاسلايدۇ، تەكەببۇرلۇق بىلەن گىدىيىپ، ئىززەت ۋە ئابروۋى كەينىدىن قوغلىشىدۇ.

ئاقىل كىشى ئاچ كۆزلۈك ۋە بېخىللىقنى ئۆزىگە ئادەت قىلىپ، مال ۋە پۇل تېپىشنىڭ پېيىدە يۈرمەيدۇ! ھەسەت ۋە بېخىللىق كوچىسىدىن قاچىدۇ. باشقىلارغا دائىم مەدەت قولىنى، سۇنىدۇ! ھەسەت ۋە رەشىكتىن ھېچكىم پايدا كۆرمىگەن، ئەكسىچە ئەل ئارىسىدا خار ۋە زەبۇن بولۇپ، ئېتىباردىن چەتتە قالغان. مال - مۈلكىڭىزنى بىكارغا ساقلىماڭ، ئۇنى ئەلگە مەنپەئەت يېتىدىغان ئىشلارغا سەرپ قىلىڭ! پەقەت ئەخمەق ئادەملەرلا مىڭ بىر مۇشەققەتتە بايلىق توپلايدۇ - يۇ، ئۇنىڭدىن نە ئۆزى نەپ ئالمايدۇ، نە باشقىلارغا مەنپەئەت بەرمەيدۇ! بۇنداق جاھىل كىشىلەر كۆرۈپ - بىلىپ تۇرۇپ، كۆرگىنىدىن ئىبارەت ئېلىشمايدۇ، نەپسى ئەممارە كويىغا كىرىپ، جاپا ۋە كۈلپەت چېكىدۇ.

كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى، ھەسەتخورلۇق كىشىگە ئەنە شۇنداق ئېغىر زىيانلارنى ئېلىپ كېلىدۇ، ھەسەتخورلۇق سەۋەبىدىن نى -

نى كىشىلەر زىيانغا ئۇچرايدۇ، نى - نى پاجىئەلەر، ئېچىنىشلىق ئىشلار يۈز بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق يامان، رەزگى خۇيدىن قېچىش ئاقىل كىشىنىڭ ئىشىدۇر. كۆڭۈلدە ھەسەت ئوتى لاۋۇلدىماي، شادلىق كۈلكىسى ئوقچۇپ تۇرسا، شۇ كىشىنىڭ جامالىدىكى نۇرغا نۇر قوشۇلىدۇ.

ھۇرۇنلۇقنىڭ يامان ئاقىۋىتى

سوئال: ھۇرۇنلۇق قانداق يامان خۇي؟ نېمە ئۈچۈن ھۇرۇنلۇقتىن ساقلىنىشنى تەۋسىيە قىلىمىز؟

جاۋاب: ھۇرۇنلۇق ئادەملىك تەبىئىتىگە يات بولغان، ئوتخور ھايۋانلارغا خاس بىر خىل ئىش خۇشياقماسلىق، يەپ يېتىش، توپسا ئۇخلاش ۋە ھېچ ئىش بىلەن كارى بولماسلىقتەك شەكىللەر بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. خەلقىمىزنىڭ چۆچەكلىرىدە ھۇرۇنلار ھەققىدە خېلى كۆپ چۆچەك بار، بۇ چۆچەكلەر ھۇرۇنلارنىڭ ھۇرۇنلۇق قىلمىشىنى تىپىكلەشتۈرۈش ئارقىلىق ئىجاد قىلىنغان بولۇپ، ئۇنى ئوقۇغاندا ھۇرۇنلۇقنىڭ زىيىنىنى ھەقىقىي تونۇپ يەتكىلى ۋە يەتكۈچە ئىبرەت ئالغىلى بولىدۇ. ئەپەندىمىزنىڭ ھۇرۇنلۇق ھەققىدىكى بىر لەتىپىسىدە شۇنداق دېيىلىدۇ:

ئەپەندىم ئىنتايىن ھۇرۇن ئىكەن، كۈن بويى كارىۋاتتا يوتقانغا پۈركىنىپ ياتقىنى ياتقان ئىكەن، ئاش بەرسە يەيدىكەن، قورسىقى توپسا ئۇخلايدىكەن، كارىۋاتتىن چۈشەي دېمەيدىكەن. بىر كۈنى ئەپەندىمىزنىڭ خوتۇنى سىرتتىن كىرىپ:

— ئەپەندىم، ئاسماننى قارا بۇلۇت قاپلىدى، يامغۇر ياغدىغاندەك قىلىدۇ، سىرتتا كىيىملەرنى يېيىپ قويغان، ئەگەر ئالماساق ھۆل بولۇپ كېتىدۇ! — دەپتۇ.

— ماقۇل، — دەپتۇ ئەپەندىم خۇشياقماي تۇرۇپ.

— ماقۇل دەپلا ياتىسىزغۇ، چۈشۈڭ كارىۋاتتىن ئادەم بولغاندىكىن! — دەپتۇ خوتۇنى يەنە.

— ماقۇل، مانا ھازىر... — دەپتۇ ئەپەندىم بىلەن. شۇ ئەسنادا شامال ئىشىكىنى ئېچىۋېتىپتۇ — دە، ئۆيگە غۇيۇلداپ شامال كىرىشكە باشلاپتۇ. بۇ چاغدا ئەپەندىمىزنىڭ خوتۇنى ئۆيدىكى نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتقان ئىكەن. شۇڭا:

— ئەپەندىم، تېز بېرىپ ئىشىكىنى ئېتىۋېتىڭ، شامال كىرىپ كەتتى! — دەپ ۋارقىراپتۇ.

— مەن سىز بۇيرۇغان ئىشقا ماقۇل دېدىم، ئەمدى ئىشىكىنى ئۆزىڭىز يېپىۋېتىڭ... — دەپتۇ ئەپەندىم كارىۋاتتىن چۈشمەي تۇرۇپ.

ھۇرۇنلۇق تىپىكلەشتۈرۈلگەن بۇ لەتىپىدە ئەپەندىم تەپسە تەۋرىمەس ھۇرۇنلارنى يەتكۈچە مەسخىرە قىلغان. ئەپەندىمىزنىڭ ھۇرۇنلار ھەققىدىكى يەنە بىر لەتىپىسى مۇنداق:

ئەپەندىم يولدا كېتىۋېتىپ، دەرەخ سايىسىدا ئەپەندىمىزنىڭ بىلەن ئولتۇرغان بىر ھۇرۇندىن سوراپتۇ:

— بۇرادەر، كۈنلىرىڭىز قانداقراق؟ — دەپ ئەھۋال سوراپتۇ. ھۇرۇن پەرۋاسىز ھالدا:

- تاپسام يەيمەن، تاپالمىسام قانائەت قىلىپ يۈرۈۋېرىمەن، — دەپتۇ.

— ئۇنداقتا، سىز شەھىرىمىزنىڭ ئىتىلىرىغا ئوخشايدىكەنسىز — دەپتۇ ئەپەندىم تەنە قىلىپ.

دېمەك، ھۇرۇنلار ئائىلىسىگە، يۇرتقا، جەمئىيەتكە يۈك، ئۇلاردىن ھېچقانداق مەنپەئەت چىقمايدۇ. ئىشلىمەي چىشلەيمەن دەيدىغان خاراكتېرى بولغانلىقى ئۈچۈن، بەزىدە كىشىلەرنىڭ خەيرخاھلىقىغا ئېرىشىشىمۇ، ھۇرۇنلۇقى سەۋەبىدىن يەنىلا تاشلىنىپ قالىدۇ، قورسىقىغا يەپ يېتىشتىن باشقىسىنى بىلىمىگەچكە، تېنى زەئىپلىشىپ، جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن تەڭلا تۈگىشىپ كېتىدۇ.

ھۇرۇنلۇق يامان ئادەت، ئۇنىڭدىن يىراق قېچىش،

ئىشچانلىق، تىرىشچانلىقنى ئۆزىگە دوست تۇتۇپ ياشاش كېرەك.

سوئال: زامانىمىزدىكى ھۇرۇنلار ھەققىدە سۆزلەپ بېرەمسىز؟
جاۋاب: ئۆتمۈشتىكى ھۇرۇنلار ئەپەندىمىنىڭ لەتىپىلىرىدە ئېيتىلغاندەك بولسا، زامانىمىزدىكى ھۇرۇنلار ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشاپ كەتسىمۇ، شەكىل جەھەتتىن زور دەرىجىدە پەرقلىنىدۇ.

ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمىزدا، بىزنىڭ بىر ھۇرۇن ساۋاقىدىشىمىز بار ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى ئىككى سائەت دەرس ئوقۇشقا بەرداشلىق بېرەلەيتتى، بالدۇرراق چىقىپ تاماق يەتتى - دە، بىز چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپ ياتاققا چىقساق، ئۇ ئاللىقاچان يوتقانغا پۈركىنىپ ئۇيقۇغا كەتكەن بولاتتى، چۈشتىن كېيىنلىرىمۇ ياناتتى، ئۇيقۇسى كەلسە ئۇخلايتتى، بولمىسا كۆزىنى ئېچىپ ياتقنى ياتقان ئىدى. ئۇنىڭ يوتقىنى كۈن بويى يىغىقسىز تۇراتتى. مۇشۇ تەرىقىدە ئىككى يىل ئۆتتى، شۇ جەرياندا بۇنىڭ تېنى بارغانچە ئاجىزلىشىپ كەتتى، تاماق يەپلا ياتقاچقا، يېگەن تاماقى سىڭمەي ئاشقازان كېسىلى بولۇپ قالدى، ئوقۇش، ئۆگىنىشكە ئەھمىيەت بەرمىگەچكە، كالىسى گاللىشىپ، ھېچنېمىگە ئۆتمەس بولۇپ قالدى. بالىلار بىرەر مەسىلىنى تالىشىپ مۇنازىرە قىلىشىمۇ كۆزىنى پارقىرىتىپ ئولتۇراتتى. بەزىدە: «سىلەر نېمىشقا بۇنداق نەرسىلەرنى تالىشىپ يۈرىسىلەر؟ بۇنىڭ نېمە پايدىسى؟» دەپ قويايتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىرغا بېرىپ غەيرىي سەمىرىپ كەتتى، بىرنەچچە پەندە ئۆتەلمەي، ئاخىر دېپلومىمۇ ئېرىشەلمىدى. بۇ مېنىڭ ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن ۋە بىللە تۇرمۇش كەچۈرگەن بىر ھۇرۇن ئىدى. ئۇنىڭدىن كېيىنمۇ نۇرغۇن ھۇرۇنلارنى ئۇچراتتىم، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ خىزمىتى بولسىمۇ، شۇ خىزمەتنى تىرىشىپ ئىشلەپ بىرەر نەتىجە يارىتىشنىڭ ئورنىغا، ھۇرۇنلۇق

قىلىپ، مەجبۇرىيەت يۈزىسىدىن خىزمەتكە بېرىپ، خۇشياقمىسا ئىشلىمەي، تاماق يەپ يېتىپ، ئەتىسى سۆزلىنىپ يەنە خىزمەتكە بېرىپ كۈن ئۆتكۈزۈپ، كوچا چىڭداپ يۈرىدۇ. بۇنداق ھەددىدىن زىيادە ھۇرۇن كىشىلەرنىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولمايدىغانلىقىمۇ ئەمەلىيەت جەريانىدا كۆپ قېتىم ئىسپاتلانغان. بۈگۈنكىدەك كەسكىن رىقابەت دەۋرىدە يەنە نېمىشقا ھۇرۇنلۇق قىلىمىز؟ دېگەن سوئالنى ھەر بىرىمىز ئۆزىمىزگە ئۆزىمىز قويۇپ باقمىساق بولمايدۇ. چۈنكى، ئەمدى ھۇرۇنلۇق قىلساق، بىز مەڭگۈ سۆزلىنىپ كەينىدە قالغىمىز. ئادەمدەك ياشاشىمىز ئۈچۈن ھۇرۇنلۇق بىزدىن يىراق تۇرسۇن!

سوئال: ھۇرۇنلۇق ئاپىتى ۋە تىرىشچانلىقنىڭ پايدىسى ھەققىدە بىر - ئىككى ئېغىز سۆزلەپ بېرىڭ.

جاۋاب: ھۇرۇنلۇق ئىنسان ساۋادىتىنىڭ زور ئاپىتىدۇر. غىزاخورلۇقتىن پەيدا بولىدىغان يامانلىق مەئشەت جەھەتتىن نەسلىگىمۇ تەسىر قىلىدۇ. ھەر خىل ساخاۋەت ۋە كامالەتتىن مەھرۇم قىلىپ، كىشىنى خار ۋە زەلىل قىلىپلا قالماستىن، يەنە ئۆمۈرنى جاھالەت ئورسىغا ئىتتىرىدۇ. كىشىنىڭ ھەر قانداق ئىشتا كۈچى يەتكۈچە تىرىشىش بۇرچى بار. لېكىن بىلىش كېرەككى، دۇنيادا تىرىشچانلىقتىن ئېرىشىلىدىغان يېمىش دەرھال ھاسىل بولمايدۇ. «ھالۋا» دېگەنگە ئېغىز تاتلىق بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن تىرىشچان ۋە غەيرەتلىك كىشىلەر ھەر قانداق تىرىشچانلىقنىڭ نەتىجىسى ۋە مۇكاپاتىنى كۆرۈشى مۇمكىن بولسىمۇ، ئۇ مۇكاپاتقا ئېرىشىشنىڭ ۋاقتى - سائىتى بار. مەسىلەن، مېۋىلىك دەرەخنى تۆت - بەش يىل پەرۋىش قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ مېۋىسىگە ئېغىز تەڭگۈزگىلى بولغىنىدەك، بىر ئوقۇغۇچى مەكتەپتە ئون نەچچە يىل ئىزچىل

تىرىشىپ ئوقۇغىنىدىلا، ئاندىن تەربىيىنىڭ ھاسىلاتى — مېۋىسى كۆرۈلىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش ھەر بىر ئىشنىڭ نەتىجىسى بىر مەزگىل تىرىشىش ئارقىسىدىلا ئاشكارا بولىدۇ. قىسقىسى، ھۇرۇنلۇق ۋە ئىش خۇشياقماسلىقىنى خۇي قىلغان كىشىلەر بۇ دۇنيادا ئىنسانىي سائادەتنىڭ ماددىي ۋە مەنىۋى نېمەتلىرىدىن مەھرۇم ۋە بەھرىسىز قالىدۇ.

ھۈنەر

سوئال: خەلقىمىز ھۈنەرنىڭ ھېكمىتىنى قانداق تەرەپلەردىن چۈشەنگەن؟ ھۈنەرنىڭ يەنە قانداق خاسىيەتلىرى بار؟

جاۋاب: ئۇلۇغ خەلقىمىز ھۈنەرلىك بولۇش، ھۈنەر ئارقىلىق روناق تېپىش، كىشىلەرگە پايدا — مەنپەئەت يەتكۈزۈش ۋە بۇ ئارقىلىق بەخت — سائادەتكە ئېرىشىشنى تەشەببۇس قىلىپ كەلگەن. «ھۈنەر، تېرىسلىق ئۈنەر»، «يىگىتكە يەتمىش تۈرلۈك ھۈنەرمۇ ئاز» دېگەندەك ھېكمەتلەردە ھۈنەرنىڭ خاسىيىتىنى ناھايىتى ئېنىق كۆرۈۋالالايمىز. «ھۈنەرنىڭ خاسىيىتى»، «ياغاچ ئات»، «ھۈنەرۋەن بالا» قاتارلىق چۆچەكلەردە ھۈنەردە كامالەتكە يېتىشنىڭ ئىنسانغا قانچىلىك بەخت — سائادەت ئېلىپ كېلىدىغانلىقى، ھۈنەر بولغاندىلا ھەرقانداق قىيىنچىلىقلاردىن غالىب كېلىپ مۇراد — مەقسەتكە ئوڭۇشلۇق يەتكىلى بولىدىغانلىقىدەك ئاكتىپ ئىدىيە ئىلگىرى سۈرۈلگەن.

خەلقىمىز ھۈنەر ۋە ھۈنەرۋەنلەرنى ئىنتايىن قەدىرلىگەن، ئاھالە زىچ، بازار قايناق رايونلاردا ھۈنەرۋەن — كاسىپلار توپى بارلىققا كەلگەن ۋە بۇنداق يۇرتلار يەتمىش ئىككى تۈرلۈك ھۈنەر تېپىلىدۇ، دەپ تەرىپلەنگەن. بىزگە مىراس بولۇپ كەلگەن ھەر خىل ھۈنەرۋەنچىلىك رسالىلىرىنىڭ ئىككى يۈز پارچىدىن ئېشىپ كېتىشى بۇ سۆزىمىزنى دەلىللەيدۇ.

سەز ياغاچچىلىق ھۈنەرنى ئۆگىنىپ قويغان بولسىڭىز، دۇكان قۇرالمىغان ھالەتتىمۇ، ئۇنى رېئال تۇرمۇشتا يەنىلا جانلىق قوللىنىپ ھۈنەرنىڭ كارامىتىنى كۆرسىتەلەيسىز.

تۆمۈرچىلىك ھۈنەرلىرى بولسا يەنىلا ناھايىتى ئاز سەرمايە بىلەن جېنىڭىزنى جان ئېتىپ كېتەلەيسىز. ئەگەر شۇ ھۈنەرنى كامالەتكە يەتكۈزۈپ ئۆگىنىپ، ئۇنى جارى قىلدۇرىدىغان بولسىڭىز، بىرنەچچە يىلغا قالمايلا دۈكىنىڭىز نەچچە ھەسسە چوڭىيىپ، شاگىرتلىرىڭىزمۇ كۆپىيىدۇ ۋە ئىشلىرىڭىز خېلىلا يۈرۈشۈپ كېتىدۇ.

مەن تونۇيدىغان ئىككى ئاكا - ئۇكا بار ئىدى. ئاكىسى تۆمۈرچىلىك ھۈنەرنى، ئىنىسى ياغاچچىلىق ھۈنەرنى ئۆگەنگەن ئىدى. تۆمۈرچىلىك ھۈنەرنى ئۆگەنگەن ئاكىسى ھۈنەرنى تاشلىماي ئىزچىللاشتۇردى، دەسلەپتە باشقا بىر تونۇشى بىلەن بىرلىشىپ دۇكان ئاچتى، بىرنەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن دۇكان ئايرىپ چىقتى. شۇ جەرياندا ئۇ تۆمۈرچىلىكتە قايسى يېڭى تېخنىكا چىقسا شۇنى بېرىلىپ ئۆگەندى، توك ئارقىلىق ئىشلەيدىغان ئىشلارنىمۇ قىلدى، ئىشقىلىپ ئۆگىنىشنى قولىدىن بەرمەي، قانداقلا ئىش ئالدىغا كەلسە باش تارتماي قىلدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كىرىمىمۇ كۆپىيىپ، يۇرتتىكى ساناقلىق پۇلدارلارنىڭ بىرىگە ئايلاندى؛ ئۇنىڭ ياغاچچىلىقنى ئۆگەنگەن ئىنىسى بىر مەزگىل ياغاچچىلىق قىلغاندىن كېيىن دۇكاننى تاقاپ ئۆيىدە خۇشياقسا ئانچە - مۇنچە ياغاچچىلىق قىلىپ يۈردى، كېيىن كىشىلەر ئىشىك، دېرىزە ياستىش ئۈچۈن ئەكىرىپ بەرگەن ياغاچلارغا «خىيانەت» قىلغىلى تۇردى. ئۇنىڭ بۇ قىلىقى باشقىلارنىڭ ئاغزىدا پۇر بولدى، شۇنىڭ بىلەن ھېچكىم ئۇنىڭغا بىر نەرسە ياساتقۇزمىدى. بۇ ھۈنەرۋەن ھۈنەرنى ئاقتۇزالمىي پەقەت نەچچە مو يېرىگە ئىشلەيدىغان دېھقان بولۇپ قالدى. ئاپەت بولغان يىللىرى كۈنىنى ئاران - ئاران ئۆتكۈزىدىغان ھالغا كېلىپ قالاتتى. ئاكىسى ئۇنىڭغا ھۈنەرنى قىلىشنى جېكىلىگەن بولسىمۇ، ئۇ پەرۋا قىلماي يۈزەتتى. ئۇنىڭغىچە ياغاچچىلىقتىمۇ

ئېلىپكترلەشكەن ئۈسكۈنىلەر ئىشلىتىلىپ، ئىش سۈرئىتى نەچچە ھەسسە تېزلىشىپ كەتتى، بۇ زاماننىڭ ئارقىسىدا قالدى. ئاخىر بىر كۈنى ئاكا - ئۇكا بىر يەرگە كېلىپ سۆزلەشتى. ئاكىسى ئۇنىڭغا ھۈنەرنى داۋاملاشتۇرۇش تەكلىپىنى بەردى ۋە ئۆز دۈكىنىنىڭ يېنىدىن جاي ئاجرىتىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھۈنەرنى داۋاملاشتۇردى. ئۇ ئىشنى ئاستا قىلىسىمۇ پۇختا قىلدى، باشقىلارغا قارىغاندا ياسىغان نەرسىلىرىنىڭ كۆركەم، سىپتا بولۇشىغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەردى. بۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ نامى ئاستا - ئاستا تارقىلىشقا باشلىدى ۋە بىر يىلغا قالمايلا خېلىلا ھاللىنىپ قالدى. بۇچاغدا ئاكىسى ئۇنىڭغا دۇكان ئايرىپ بەردى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ھۈنەرنى ئىخلاس بىلەن قىلدى، كىشىلەرنىڭ مېلىغا كۆز قىرىنى سالمىدى، نىيەتنى خالىس تۇتتى، نەتىجىدە ئۇنىڭ ياسىغان ئۆي سايمانلىرىنىڭ يىراق - يېقىنغا داڭقى كەتتى.

دېمەك، ھۈنەر ھالال كەسىپ، ئۇنىڭغا ئازراقلا خىيانەت ئارىلىشىپ قالسا كۆتۈرمەيدۇ، ھۈنەر قىلغۇچىنى روناق تاپقۇزماي، ئەكسىچە ئارقىغا چېكىندۈرىدۇ. شۇڭا، خەلقىمىزدە ھۈنەر ئۆگىنىش - ئۆگىتىشتە بىرقاتار ئۆزىگە خاس ئادەتلەر شەكىللەنگەن. بىر ئۇستام شاگىرتلارغا تۇجۇپىلەپ ھۈنەر ئۆگىتىدۇ، بىرنەچچە يىل ھۈنەر ئۆگەتكەندىن كېيىن دۇئا بېرىپ بىر يۈرۈش ئۈسكۈنىلەر بىلەن يولغا سېلىپ قويىدۇ. ھۈنەرنى چىن ئەقىدىسى بىلەن قىلىشنى، پۇلنى ھالاللاپ تېپىشنى، مۇشۇنداق قىلغاندىلا روناق تاپالايدىغانلىقىنى جېكىلەيدۇ.

سوئال: ئۇنداقتا، ھۈنەرگە قانداق مۇئامىلە قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: بۇنىڭدا، كەسىپ - ھۈنەر ئۆگىنىشتىن نومۇس قىلماسلىق، ئەمگەك قىلىشنى ئۆگىنىش كېرەك! يۇرت - ئەلنىڭ راۋاجىمۇ ھۈنەرگە باغلىق. ئەڭ ھالال، ئەڭ مەززىلىك

يېمەكلىكىمۇ، كىيىم - كېچەك ۋە لازىمەتلىكلەرمۇ ھۈنەردىن ھاسىل بولىدۇ. ھۈنەر پۈتمەس خەزىنە. ۋاقتى كېلىپ دۇنيا تاسادىپىيلىقلىرى تۈپەيلى كىشى مال - مۈلكىدىن ئايرىلسىمۇ، ھۈنەردىن ھېچقاچان ئايرىلمايدۇ. ھۈنەر ئادەمنىڭ دائىمىي ھەمراھى ۋە مەدەتكارىدۇرا

دۇنيادا ئەڭ ناچار ۋە ئەڭ يامان ئادەتلەردىن بىرى ئۆزى ئىشلىمەستىن، باشقىلارنىڭ ئىنئام - ئېھسانغا تەمە كۆزىنى تىكىپ ئولتۇرۇشتۇر. كەسىپ - ھۈنەر ئىگىسى تەمەدىن خالىيدۇر. ئۇ ئۆزىنىڭ ھۈنرى بىلەن ھالال تېپىپ، ھالال يەيدۇ.

ھۈنەرسىز، ھۇرۇن ۋە ئىش خۇشياقماس كىشىلەر بىلەن ئۆلپەت بولماسلىق كېرەك، چۈنكى ئۇلارنىڭ تەسىرى سىزگىمۇ يۇقۇپ قېلىشى مۇمكىن. ھۇرۇنلارنىڭ دائىملىق پىكىر - خىيالى ئىشلىمەستىن چوڭ - چوڭ يېپىش، چىرايلىق كىيىنىشتۇر. ئۇلار ھەر دائىم بىھۈدە سۆزلەشنى، كۈنلىرىنى خۇشال ئۆتكۈزۈشنى، تەنلىرىنى سەمىرىتىشنىلا ئويلايدۇ. سېمىز كىشىنىڭ كۆڭۈل كۆزى ئېتىلگەن بولۇپ، دائىم ئارام تېپىشنى ئويلايدۇ. كۆپ يەپ سەمىرىشنى ئويلايدىغان كىشىلەرنى دانالار ھايۋان تەبىئەتلىك كىشىلەر، دېيىشىدۇ.

كىشىنىڭ ئالتۇنى بولمىسىمۇ، ھۈنرى بولسا، دۇنيادا ھېچقانداق خەۋپ - خەتىرى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، كىشى ھۈنەر زىننىتى بىلەن بېزەلمىكى لازىم. ھۈنەرسىز كىشى قۇرۇق سۆلەتتۇر. قۇرۇق سۆلەت كىشى خۇددى سۈرەتكە ئوخشايدۇ. سۈرەتكە قارىسىڭىز، ئۇ ئادەمگە ئوخشىسىمۇ جېنى يوق. دەرەخ شېخى مېۋىسىز بولسا، ئۇنىڭ ھايۋان مۇڭگۈزىدىن نېمە پەرقى بولسۇن؟! قەلەم گەرچە چۆپ بولسىمۇ، ئىلىمۇ ھۈنەرنى ئاشكارا قىلغانلىقى ئۈچۈن ئەزىز ھېسابلىنىدۇ. ئەينەك گۈزەللەرنىڭ يۈزىنى ئاشكارا قىلىپ بېرىدىغانلىقى ئۈچۈن قولدىن چۈشمەيدۇ.

ھەكىملەر ھۈنەرسىز كىشىنى «قانائەتسىز قۇش» دەپ ئاتاشقان. يەنى قۇشنىڭ پەرۋاز قىلىشى ئۈچۈن قانات بولۇشى شەرت. خۇددى شۇنىڭدەك ھۈنەرمۇ بارلىق ئىشلاردا كىشى ئۈچۈن ئىنتايىن زۆرۈر. قۇدرەتلىك خان - خاقانلار ۋە شانۇ شەۋكەتلىك ئۇلۇغ كىشىلەرمۇ، گەرچە ئۇلارنىڭ بايلىق - دۆلىتى يەر يۈزىنى قاپلايدىغان دەرىجىدە بولسىمۇ، ئۆز پەرزەنتلىرىنى كەسىپ - ھۈنەر ئۆگىنىپ قابىلىيىتىنى ئارتتۇرۇشقا ئۈندەيدۇ. دېمەك، ئاددىي خەلق ھۈنەر ئۆگىنىشنى ئۆز پاراۋانلىقىنىڭ ۋە مەئىشتىنىڭ تۈپ شەرتى دەپ بىلىشى تېخىمۇ زۆرۈر.

ئادەمنىڭ بەرىكەتلىك ۋە دۆلەتلىك بولۇشى ئۈچۈن ھۈنەر - كەسىپتىنمۇ قىممەتلىك رەخت يوق ھەمدە ئۇلۇغلۇق ۋە سائادەت ئاسمىنى ئۈچۈن بولسا، قابىلىيەتتىن يارقىنراق يۇلتۇز يوق. ھۈنەر سۈيى بىلەن سۇغىرىلمىغان كىشى خۇددى مېۋىسى ۋە سايىسى يوق قۇرۇق دەرەخكە، ياكى پۇرىقى ۋە رەڭگى بولمىغان گۈلگە ئوخشايدۇ. ھەقىقەتەن، بۇ جەننەتتەك گۈلشەننىڭ ھىدىدىن دىمىغىنى خۇشبۇي قىلغان كىشى خىلمۇ خىل، تېپىلغۇسىز لەززەتلىك نېمەتلەردىن بەھرىمەن بولىدۇ. بۇ نېمەتنىڭ يېقىملىق شارابىدىن بىر يۈتۈم تېتىمىغان كىشى دائىما بەختسىزلىك ۋە ئاجىزلىق بىلەن بېشى ئاغرىپ، خۇمار بىلەن يۈرىدۇ ھەم كۆپ ئازاب - ئوقۇبەتلەر يۈكسىنى يەلگىسىدە كۆتۈرۈپ يۈرۈشكە مەجبۇر بولىدۇ. بىلىم ۋە ھەقىقەت بېغىنىڭ باغۋەنلىرى كەسىپ - ھۈنەرسىز كىشىلەرنى جەمئىيەتنىڭ رەزىل ۋە پەسكەش كىشىلىرى، دەپ ھېسابلايدۇ. كەسىپدە كامالسىز كىشى ھېچكىمنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلمەيدۇ ۋە ھېچكىم كەسىپ - ھۈنەرسىز كىشىگە ياردەم قولىنى سۇزمايدۇ.

ئەگەر ئاقىل، دانا بولاي دېسىڭىز، ھۈنەر ئۆگىنىشنى ئويلاڭ. ھۈنەرنىڭ شاراپىتىدىن ئىززەت - ھۆرمەتكە ئىگە بولىسىز. ئەگەر ھۈنەر - كەسىپتىن ئېسىپسىز بولسىڭىز، سايىسىز دەرەخكە ئوخشاپ قالىسىز. ئەگەر ئەقىل - ھوشىڭىز تۇرۇپ

ھۈنەرسىز قالسىڭىز، ئەقىل - ھوشىڭىز شەكىلسىز بەدەن ياكى مېۋىسىز دەرەخكە ئوخشاشتۇر.

ئادەم نەسلى - نەسەبىگە، ئاتا - بوۋىسىنىڭ مەرتىۋىسى ھەم ئەمەل - مەنسىپىگە غۇرۇرلىنىپ، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشتىن ھەرگىز ئار - نومۇس قىلماسلىقى كېرەك. ئاتا - بوۋا مەرتىۋىسىگە مەغرۇرلىنىپ مېھنەتتىن قېچىش، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگەنمەي قېلىش - جاھىل، نادانلارنىڭ ئىشىدۇر. ئاقىل ۋە دانالار مېھنەتتىن قاچمايدۇ، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىدۇ. شۇنى ياخشى بىلىش كېرەككى، ئالىي نەسەبلىك بولسىمۇ، ئەقىل - ھوشى، ھۈنەر - كەسپى بولمىسا، ئۇنداق ئالىي نەسەبتىن كىشىگە نېمە پايدا؟

قەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ زەرگەرنى ئىشقا بۇيرۇپتۇ. زەرگەر ئۇستا ئەل - ياقۇتتىن قىممەت باھالىق بىر ئۈزۈك ياساپ ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئۈزۈكنى تەتۈر تۇتۇپ قولىنى تىقىپتۇ ۋە غەزەپلىنىپ، ئۈستىنى بىر قانچە قامچە ئۇرۇپتۇ. «مېنىڭ نېمە ئەيىبىم بار، نېمە ئۈچۈن ئۇرسىز؟» دەپتۇ ئۇستا يىغلاپ تۇرۇپ، پادىشاھ: «سەن ئۈزۈكنى خاتا ياساپسەن، شۇڭا جازالىدىم» دەپتۇ. «بۇ ئىشتا مېنىڭ ئەيىبىم يوق. ئۈزۈكنى بارمىقىڭىزغا ئۈزۈڭىز تەتۈر سالدىڭىز» دەپتۇ ئۇستا. پادىشاھ ئۈزۈكنى بارمىقىغا توغرىلاپ ساپتۇ. دە: «ساڭا بىھۈدە جازا بېرىپتەن، رازى بول» دەپ ئۈستىغا ئىتىئام - ئېھسان بېرىپتۇ. تۇرمۇشتا بەزىدە ئاشۇنداق تەتۈر كىشىلەرمۇ ئۇچراپ تۇرىدۇ.

ئەقىل - پاراسەتلىك ۋە ئىلىم - ھۈنەرلىك كىشىلەر بىلەن دوست بولۇڭ. ھۈنەرسىز كىشىدە خاسىيەت بولمايدۇ. مېھنەتتىن، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگىنىشتىن يىراق بولماڭ.

سوئال: ھازىر زامان تەرەققىي قىلىپ كەتتى، نۇرغۇن ھۈنەرلەرمۇ زامانىۋى ئۈسكۈنىلەر بىلەن قوراللىنىپ تەرەققىي

قىلدى. مانا مۇشۇنداق ئەھۋالدا، قول ھۈنەرۋەنچىلىكنى ئۆگىنىش كېرەكمۇ ياكى زامانىۋى ھۈنەرلەرنى ئۆگىنىش كېرەكمۇ؟

جاۋاب: ئېيتقىنىڭىزدەك، ھازىر زامان تەرەققىي قىلىپ، نۇرغۇن قول ھۈنەرلەرگە زامانىۋى ئامىللار قوشۇلدى، ئىلگىرى بىر ئۈستەل نەچچە كۈندە پۈتكەن بولسا، ھازىر بىر سائەتتە نەچچە يۈز ئۈستەل پۈتكۈزگىلى بولىدىغان سەۋىيە يارىتىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئاددىي قول ھۈنەرۋەنچىلىك دەۋرىنىڭ كەينىدە قالغانلىق، قالاقلقنىڭ بەلگىسى سۈپىتىدە كۆرۈلىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنداق ئەھۋالدا قانداق قىلىش كېرەك؟

ئەجدادلىرىمىز ھۈنەر ئۆگىنىشنى ئىلىم ۋە ھۈنەر ئۆگىنىش دەپ بىلگەن. بۈگۈنكى كۈندە ئىلىم نەچچە يۈز تۈرگە بۆلۈنۈپ ئاجايىپ تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. ھۈنەرلەرمۇ ئىلىمنى كۈچ قىلىپ تەرەققىي قىلىپ مۇستەقىل سىستېما ھاسىل قىلدى. مەسىلەن، ماشىنىسازلىق، كېمىسازلىق قاتارلىقلارنىڭ تېگى ياغاچچىلىق بىلەن تۆمۈرچىلىكتىن كېلىپ چىققان، كېيىن بۇ زامانىۋى بىلىم بىلەن بىرلىشىپ ھازىرقىدەك ناھايىتى ئىنچىكە ھۈنەرگە ئۆزگەردى. باشقا ھۈنەرلەرمۇ ئەنە شۇنداق تەرەققىياتلارنىڭ مەھسۇلى بولۇپ قالدى. مۇشۇنداق ئەھۋالدا ئەلۋەتتە زامانىۋى ھۈنەرلەردىن تولۇق خەۋەردار بولۇش ۋە ئەنئەنىۋى قول ھۈنەرلىرىدىنمۇ پايدىلىنىش لازىم. ئۇنىڭ پىرىنسىپىنى چۈشىنىش لازىم. ئۇنداق قىلىمىغاندا دەۋر قەدىمگە ماسلاشقىلى بولمايلا قالماستىن، ھۈنەرنىڭ كارامىتىنىمۇ كۆرسەتكىلى بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قىزىقىدىغان ھۈنەردىن بىرنى تاللاپ ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگىنىش ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇش لازىم. ئەنە شۇنداق قىلغاندىلا ھەقىقىي زامانىۋى قىياپەتكە ئىگە ھۈنەرۋەنلەردىن بولۇپ يېتىشىپ چىققىلى بولىدۇ.

ھىيلە - مىكىر

سوئال: ھىيلىگەرلىكنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟
جاۋاب: ھىيلىگەرلىك - ئىش بېجىرىشتە ئۆز كۈچىگە تايىنىشتىن قېچىپ ئاسان يولنى تاللاش، توغرا يولدىن ماڭماي خاتا يولدىن مېڭىش، كىشىلەرنىڭ مال - مۈلكى ۋە باشقا مەنپەئەتلىرىگە ھىيلە - مىكىر يولى بىلەن ئېرىشىش، ئېرىشكەندىن كېيىن يۈز ئۆرۈش قاتارلىق يامان خۇيلارنى كۆرسىتىدۇ. ھىيلىگەر كىشىلەرنىڭ يامان ئىللىتى شۇكى، ئۇلار يۇقىرىغا يامىشىشنى بىرىنچى نىشان قىلىپ تاللايدۇ - دە، ھەر خىل يول ۋە ۋاستىلەرنى قوللىنىپ قەدەممۇ قەدەم ئالغا ئىلگىرىلەيدۇ. ئەمما، بۇ جەرياندا ئالدىغىلا قارايدۇ، ئۆتكەن كۈننى ئۇنتۇيدۇ ۋە داۋاملىق ھىيلە - مىكىر يولى بىلەن ئىش تۇتىدۇ.

ھىيلىگەرلىك قىلغان كىشى باشقا كىشىلەرنى ئازدۇرۇش ۋە يولدىن چىقىرىش رولىنى ئوينايدۇ، توغرا يول بىلەن قىلىنىدىغان ئىشنى غەيرىي يول بىلەن قىلىشقا ئادەتلەنگەنلىكى ئۈچۈن، باشقىلارغا پۈتلىكاشاڭ بولىدۇ، ھەتتا، باشقىلارنىڭ يولىنى توسۇيدۇ. بۇنىڭ بىلەن بىرەر ئورۇن، جاينىڭ نورمال ئىجتىمائىي تەرتىپى بۇزۇلىدۇ، ئەگەر ھىيلىگەرلىك ئەزۋەيلەپ كەتسە، نۇرغۇن يامان ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشىمۇ مۇمكىن.

سوئال: بىر كىشى ھىيلىگەرلىك قىلىپ سىزنىڭ ئىشلىرىڭىزغا پۈتلىكاشاڭ بولسا، قانداق قىلىشىڭىز كېرەك؟
جاۋاب: ھىيلە - مىكىر يولى تۇتقان كىشىلەر بىزگە دائىم

ئۇچراپ تۇرىدۇ. ئەگەر ئۇلار ھىيلە ئىشلىتىپ بىزنىڭ نورمال ھەل بولۇشقا تېگىشلىك بولغان ئىشلىرىمىزغا پۈتلىكاشاڭ بولسا، ئەلۋەتتە ئاچچىقىمىز كېلىدۇ، ئەمما، بۇ چاغدا چوقۇم «بۈگۈنكى ئاچچىقنى ئەتىگە قوي» دېگەن ھېكمەتكە ئەمەل قىلىپ، سالماقلىق بىلەن ئىش تۇتۇشىمىز، ئىشنىڭ ھەل بولۇشىغا ئامال قىلىپ يول ئېچىشىمىز لازىم. جەمئىيەت خۇددى جەڭ مەيدانىغا ئوخشايدۇ، بۇ ھاياتتا بىز تۈرلۈك - تۈمەن زىددىيەت - توقۇنۇشلارغا يولۇقۇپ تۇرىمىز، مانا بۇ زىددىيەت - توقۇنۇشلارنى جايىدا ھەل قىلىش - قىلالماسلىق بىزنىڭ كېيىنكى ھايات يولىمىزغا زور تەسىر كۆرسىتىدۇ. بۇ جەرياندا بەزىلەر بىزگە دوستانە ياردەم بەرسە، بەزىلەر بىزگە ھىيلە ئىشلىتىپ يولىمىزغا ئورا كولايدۇ. بىز بۇ چاغدا چوقۇم ئەقىل ئىشلىتىپ قىيىنچىلىقلارنى يېڭەلسەك، راھەت تۇرمۇشقا ئېرىشەلەيمىز.

ئۇنداقتا، ھىيلىگەرلىك ھىيلىسىگە قانداق تاقابىل تۇرۇش كېرەك؟ ئامال ئىشلىتىپ ھىيلىگەرلىك ھىيلىسىنى كىشىلەرگە ئاشكارىلاش، مات قىلىش يولىنى تۇتۇش، نەدە باش كۆتۈرگەن بولسا شۇ يەردە ئۇجۇقتۇرۇش كېرەك. بۇنىڭدا ئەمەلىي ئەھۋالغا قاراپ دوستلار ھەمكارلىشىپ قول سېلىشىمۇ، ئۆزى يالغۇز قول سېلىشىمۇ بولىدۇ.

سوئال: دوستلار بىزگە ھىيلە ئىشلەتسە قانداق قىلىش كېرەك؟
جاۋاب: ئەڭ يامان ئىللەت دۇنيادا دوستلارغا قىلىنىدىغان مىكىر ۋە ھىيلىدۇر. ئەڭ ئاقىل كىشى شۇنداق كىشىكى، دۆلەت ۋە مەرتىۋىگە ئېرىشكەن چاغدىمۇ، ھەر دائىم كەمتەرلىكنى ئادەت قىلىدۇ ۋە تەزىم - تەۋازۇدا بولىدۇ، سەۋر، قانائەتلىك، پەرھىزكار بولىدۇ. پەسكەش كىشىلەر بولسا، بۇنداق كىشىلەرنىڭ تامامەن تەتۈرىسىدۇر. ئۇلار دۆلەت ۋە مەرتىۋىگە ئېرىشتى

دېگۈچە كېرىلىشكە باشلايدۇ ۋە مەغرۇزلۇق كوچىسىغا كىرىپ ھېچكىمنى مەنسىتمەيدۇ.

ئەلۋەتتە، دوستلار ئىچىدىن سىزگە دۈشمەنلىك قىلىدىغانلار چىقىپ قالسا، ئېھتىيات قىلمىسىڭىز، سىزنى كۆپ ئاۋازچىلىكلەرگە دۇچار قىلىدۇ. شۇڭا، بۇنداق چاغدا ئەقىل بىلەن ئىش قىلىپ، ھەم جانجىگەر دوستلارنى يار - يۆلەك بولۇشقا چاقىرىش ھەم ئۆزىمۇ ھەر ئىشنى پەم بىلەن بېجىرىپ، بۇ قىيىنچىلىقتىن ئۆتۈۋېلىش، پۇرسەت تېپىپ ھىيلە - مىكىر ئىشلەتكەن «دوست»نى رەسۋا قىلىپ، كېيىن دۈشمەنلىك قىلالمايدىغان ھالەتكە كەلتۈرۈۋېتىش كېرەك. ئەنە شۇ چاغدىلا ھەرقانداق ئىش سىز كۈتكەندەك ياخشى نەتىجە بېرىشكە باشلايدۇ.

سوئال: ھىيلە - مىكىرنىڭ قانداق زىيانلىق تەرەپلىرى بار؟

جاۋاب: ھىيلە - مىكىر ئاممىۋى ئەخلاقتىكى ئىنتايىن يامان، رەزىكى خۇپلارنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن كىشىلەر تۇرمۇشىغا، ئورۇق - تۇغقانلار، دوستلار مۇناسىۋىتىگە ۋە جەمئىيەتنىڭ نورمال تەرتىپىگە ئېغىر زىيان سالىدۇ. توغرا يول بىلەن قىلىنىدىغان ۋە ھەل بولۇشقا تېگىشلىك بولغان ئىشلار ھىيلە - مىكىر ئارىلاشقانلىق سەۋەبىدىن ھەل بولمايدۇ ۋە كەينىگە سوزۇلۇپ كېتىپ، نۇرغۇن كىشىنى جىسمانىي ۋە روھىي جەھەتتىن ھالسىرىتىپ قويدۇ. ئۇنىڭدىنمۇ يامىنى شۇكى، بىر - ئىككى كۈندە بېجىرىلىدىغان ئىش ھىيلە - مىكىرنىڭ توسقۇنلۇق قىلىشى سەۋەبىدىن نەچچە ئاي، ھەتتا نەچچە يىلغىچە پۈتمەيدىغان ئەھۋاللار يۈز بېرىدۇ. ھىيلە - مىكىر ئىشلەتكەن كىشى ئىشلىرىنى شۇنچە تېز ۋە چاققان پۈتكۈزۈۋالغاندەك قىلغىنى بىلەن، ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى كۆرۈپ تۇرىدىغان ئادەم بار، ئۇلار ئۇنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى، نېمە

ھىيلە ئىشلىتىۋاتقانلىقىنى، كىشىلەرنىڭ ئىشىغا قانچىلىك پۇتلىكاشاڭ بولۇۋاتقانلىقىنى بىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پۇرسەت كۆرۈپ تۇرىدۇ، بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئەپلىك بىر پۇرسەت كېلىدۇ - دە، ھىيلىگەرنىڭ چاۋسىنى چىتقا يايىدۇ، رەسۋا قىلىدۇ. دېمەك، ھىيلە - مىكىر يولى خەيرلىك يول ئەمەستۇر، ئۇ ئۆزىگىمۇ، ئۆزىگىمۇ چوڭ زىيان سالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەرگىز ھىيلە - مىكىرچى بولماسلىق، توغرا، ئىنسانىي يول تۇتۇپ ھايات كەچۈرۈشكە ئادەتلىنىش كېرەك.

ئوغرىلىق

سوئال: ئوغرىلىقنىڭ تەبىرى نېمە؟ ئوغرىلىقنىڭ نومۇس ئىش ئىكەنلىكىنى قايسى تەرەپلەردىن چۈشىنىش مۇمكىن؟

جاۋاب: ئوغرىلىق بىرەر كىشىنىڭ پۇل، مال - مۈلكىنى تۇيدۇرماي ئېلىۋېلىش، ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئوغرىلىق قەدىمدىن ھازىرغىچە ھەرقانداق مىللەتتە ناھايىتى يامان كۆرۈلىدىغان ناچار ئىللەتلەرنىڭ بىرى ھېسابلىنىدۇ. ئىسلام شەرىئىتىدە ھەتتا ئوغرىلىق قىلغانلارنىڭ قولىنى بېغىشىدىن كېسىش جازاسىمۇ بېرىلىدۇ. قولى بېغىشىدىن كېسىلگەنلەر مەيلى قەيەرگە بارمىسۇن قارشى ئېلىنمىغان، پەس كۆرۈلگەن، كىشىلەر ئۇلاردىن قېچىشقان. بۇنىڭ بىلەن ھەرقانداق يامان نىيەتلىك كىشىمۇ ئوغرىلىق قىلىشقا پىتىنالمىدىغان ھالەت شەكىللەنگەن. ھالبۇكى، ئوغرىلىق يوشۇرۇن قىلىنىدىغان ۋە تۇتۇلۇپ قالغاندىلا قولى بېغىشىدىن كېسىلىدىغان بولغاچقا، يەنىلا موھتاج بولغانلار بۇ پەسكەش ئىشنى داۋاملاشتۇرغان، شۇنداقلا ماھارىتى ناھايىتى يۇقىرى كەسپىي ئوغرىلار قوشۇنى بارلىققا كېلىپ، كىشىلەرنىڭ پۇل، مال - مۈلكىگە ئېغىر زىيان سېلىشنى توختاتمىغان.

ئوغرىلىق مەلۇم دۆلەت ۋە خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى، جەمئىيەت تەرتىپىنىڭ تىنچ بولۇش - بولماسلىقىغا قاراپ ئاز ياكى كۆپ بولىدۇ. تۇرمۇش پاراۋان ئەللەردە ئوغرىلارنىڭ نىسبىتىمۇ ناھايىتى ئاز بولىدۇ، ئەكسىچە تۇرمۇش سەۋىيىسى تۆۋەن ئەللەردە ئوغرىلارمۇ كۆپ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا شەھەرلەردە ئوغرىلار كۆپ، ئەمما يېزىلاردا ئازراق بولىدۇ. دەۋر

قەدىمىنىڭ تېزلىشىشى، سانائەتلىشىشى ۋە ئۇچۇر دەۋرىنىڭ يېتىپ كېلىشىگە ئەگىشىپ، ئوغرىلارنىڭ ماھارىتىمۇ زامانىۋىلىشىشقا يۈزلەندى. ئاپتوبۇستا، ئاممىۋى سورۇنلاردا، بازار قاينىغان يەرلەردە ئوغرىلىق قىلىش ھازىر ناھايىتى كونا ئۇسۇل بولۇپ قالدى. تورا ئوغرىلىق قىلىش، ئامانەت كارتىسىدىن پۇل ئوغرىلاش دېگەندەك نۇرغۇن ئوغرىلىق ئۇسۇللىرى بارلىققا كەلدى. يەنە بىز بىلمەيدىغان ئوغرىلىق ئۇسۇللىرىمۇ خېلى كۆپ بولۇشى مۇمكىن.

ئومۇمەن، ئوغرىلىق باشقىلارنىڭ پۇل، مال - مۈلكىنى ھېچقانداق جاپا تارتمايلا ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشقا ئۇرۇنىدىغان رەزىل قىلمىش بولۇپ، خەلقىمىز ئەزەلدىن ئوغرىلىق قىلىشنى ئىنتايىن چوڭ نومۇسسزلىق دەپ بىلىپ كەلگەن. ئوغرىلىق قىلىشنى جان باقالمىغانلىقىنىڭ، تەييار تاپلىقىنىڭ، ئىقتىدارسىزلىقىنىڭ، ساپاسىزلىقىنىڭ بەلگىسى. غۇرۇرى، كۈچى، ئىقتىدارى بار كىشى ھەرگىز ئوغرىلىق قىلمايدۇ. ئوغرىلانغان، خاتا يول بىلەن كەلتۈرۈلگەن پۇل، مالنى ئېلىش ھارام، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىش، شېرىك بولۇپ قېلىش ھارام دەپ قارايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلقىمىز ئەڭ يامان تىللارنىڭ بىرى «ئوغرى!» دېيىشتۇر.

سوئال: ئىلگىرى ئوغرىلىق ناھايىتى يامان كۆرۈلگەچكە، تۇتۇلغان ئوغرىلارغا ئېغىر جازا بېرىلگەن، ئەمما ھازىر ئوغرىلارغا ناھايىتى يېنىك جازا بېرىلىدۇ. شۇڭا، ئوغرىلار كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن ئوغرىلارغا بېرىلىدىغان جازانى ئېغىرلىتىش كېرەكمۇ، قانداق؟ بالىلارنى ئوغرىلىقتىن ساقلاش ئۈچۈن قانداق تەربىيە بېرىش ئۇسۇلىنى قوللىنىش مۇۋاپىق؟

جاۋاب: ئىلگىرى ئوغرىلىق ھەقىقەتەن ئېغىر ئېلىناتتى، جازاسىمۇ ئېغىرراق ئىدى. چۈنكى، جازانى مەھكىمە ئىشەنچى

ياكى يەرلىك بەگلەرلا ھۆكۈم قىلىپ ئىجرا قىلاتتى. ھازىرمۇ ۋىجدانلىق كىشىلەرگە نىسبەتەن يەنىلا ئوغرىلىق ئېغىر ئېلىنىدىغان ئەخلاقسىزلىق ۋە چوڭ گۇناھتۇر. شۇنداقتىمۇ، دۆلەتنىڭ قانۇنى بىر تۇتاش بولغاچقا، ئوغرىلارمۇ قانۇن بويىچە جازالىنىۋاتىدۇ. كۆرۈنۈشتە يېنىكتەك قىلغىنى بىلەن، ئوغرىلار يەنىلا قىلمىشنىڭ ئېغىر - يېنىكلىكىگە ئاساسەن جازاغا تارتىلىۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرقى جازانمۇ يېنىك دەپ كەتكىلى بولمايدۇ.

ھازىر شەھەرلەردە ئوغرىلار ناھايىتى كۆپ، ئۇلارنىڭ ئوغرىلىق مەقسىتىنىڭ ئەمەلگە ئېشىشىغا قۇلايلىق بولغان جايلىرىمۇ ناھايىتى كۆپ، ئاممىۋى ئاپتوبۇس، قايناق بازار، بېكەت ۋە باشقا جايلاردا ئۇلار بىمالال ئوغرىلىق قىلالايدۇ، ھەتتا بەزىدە ئاشكارا ئوغرىلىق قىلىدىغان ئەھۋاللارمۇ كۆرۈلىدۇ. بۇ ئوغرىلارنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، كۆپىنچىسى شەھەرنىڭ نامرات جايلىرىدا چوڭ بولغان، تۇرمۇش قىستاپ قويغان ياكى ئائىلىسىدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىگەنلەر ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىش تەس ئەمەس. ئوغرىلاردىن قۇتۇلۇشنىڭ بىردىنبىر يولى خەلقنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش، جەمئىيەت تەرتىپىنى تېخىمۇ ياخشىلاش كېرەك. كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى ئاشسا، پۇلى كۆپەيسە، بالىلىرىنى تېخىمۇ ياخشى تەربىيەلەش ئۈچۈن شارائىت ھازىرلىيالايدۇ، بالىلىرى ئېھتىياجلىق بولغان پۇلنى ۋاقتى - ۋاقتىدا بېرىپ تۇرىدۇ، بۇنىڭ بىلەن بالىلاردا ئوغرىلىق قىلىش خىيالى بولمايدۇ، يامان بالىلارنىڭ كەينىگىمۇ ئاسان كىرىپ كەتمەيدۇ.

ئۇنىڭدىن باشقا، ئاتا - ئانىلار بالىلارغا ئەتراپلىق تەربىيە بېرىشنى كۈچەيتىشى، ياخشى خۇلقلىرىنى، ئەخلاق - پەزىلەتلەرنى ئۆزلىرىنىڭ ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بىلدۈرۈشى، ھېس

قىلدۇرۇشى، بالىلىرىغا ئۈلگە بولۇشى، يامان خۇيلاردىن ئىبەرەت ئېلىشقا يېتەكلەپ، ئوغرىلىق، قىلىقسىزلىق، ھەر خىل ئەدەپسىزلىكلەرنىڭ كىشىنىڭ ئىستىقبالىنى خىرلەشتۈرىدىغانلىقىنى، يوقىتىدىغانلىقىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈشى كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، كۆڭلى - كۆكسى كەڭ، كىچىككىنە مال تەمەسىدە قولى ئېگىلمەيدىغان، ساپالىق، ھارام ئىشلاردىن خالىي بىر ئەۋلاد ئىزباسارلارنى يېتىشتۈرۈپ چىققىلى بولىدۇ.

ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراش

سوئال: ئەتراپىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراش قانداق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ؟

جاۋاب: ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراش دەپ ھەربىر نەرسىگە دىققەت بىلەن قاراپ، ئۇنىڭدىن ئۆزىگە بىر ئۇلۇش ئىبىرەت ئېلىشقا ئېھتىلىدۇ. خۇلقلارنىڭ ئەڭ ئەۋزىلى، ئىنسانلار ئۈچۈن ئەڭ كېرەكلىكى ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراشتۇر. ئىنسان ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراپ، دۇنيا كىتابىدىن ئۆزىنىڭ قەدىر - قىممىتىنى بىلىۋېلىشى لازىم. مەرىپەت ساھىبى بولۇش ئۈچۈن ئالەمنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇش كېرەك. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەقىل ئىگىلىرى دىققەت بىلەن قارىغان نەرسىلىرىدىن ئۆزلىرىگە پايدىسى بولسۇن - بولمىسۇن، بىرەر ئۇلۇش ئالماي قويمايدۇ. ھازىرقى زاماندىكى تەرەققىي تاپقان مىللەتلەرنىڭ ھۈنەر - سەنئەتلىرىنىڭ ھەممىسى ئىلىم ۋە ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراش ئارقىلىق نامايان بولۇپ، ئالەمنى نۇرلاندۇرغان ۋە ئۆزلىرىگە بويسۇندۇرغاندۇر.

يامان خۇيلارنى كۆرۈپ ياخشى خۇي يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىبىرەت ئېلىش، ئەجدادلارنىڭ قالدۇرغان كىشىلىك مۇناسىۋەت ھەققىدىكى دۇردانىلىرى ۋە ئىبىرەتلىك سۆزلىرىدىن ئىبىرەت ئېلىش، خەلق چۆچەكلىرىدىن ئىبىرەت ئېلىش، رومان، ھېكايىلەردىكى، تارىخىي شەخسلەرنىڭ ئىش - پائالىيەتلىرىدىكى ئىبىرەت ئېلىشقا تېگىشلىك بولغانلىقى ئىشلاردىن ئىبىرەت ئېلىش كېرەك. مانا مۇشۇنداق قىلغاندىلا، ئىشلارغا ھەقىقىي

ئىبىرەت كۆزى بىلەن قارىغانلىق ھېسابلىنىدۇ.

سوئال: ئىبىرەت كۆزى بىلەن قاراشنىڭ قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟

جاۋاب: ئەتراپتا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلاردىن يېتەرلىك دەرىجىدە ئىبىرەت ئېلىش، تارىخىي شەخسلەرنىڭ قىلمىشلىرى ۋە ئۇنىڭ ھاسىلاتلىرىدىن ئىبىرەت ئېلىش، چۆچەكلىرىدىن، ھېكمەتلىك سۆزلەردىن ئىبىرەت ئېلىش ئارقىلىق ئادەمدە تۇرمۇشقا نىسبەتەن مۇستەقىل قاراش شەكىللىنىدۇ ۋە بىر ئىشقا دۇچ كەلگەندە، ئەگەر تارىختىن، چۆچەكلىرىدىكى ئىشلاردىن ئوخشاشلىرىنى يادىغا كەلتۈرۈپ، ئۇنى ئىبىرەت نەزىرى بىلەن بىر تەرەپ قىلغاندا، چوقۇم خاتالىقتىن ساقلانغىلى، خاتالاشقاندىمۇ ئاز خاتالاشقىلى بولىدۇ.

قەدىمدە سۈيى ئۆرلەپ تۇرىدىغان سازلىقلارنىڭ ئادەمنى يۇتۇۋېتىدىغانلىقى ياكى ئۇنىڭغا كىرگەندە چىققىلى بولمايدىغانلىقىنى كىشىلەر بىلمەي قالغان بولۇشى مۇمكىن، بىرنەچچە كىشى تالاپەتكە ئۇچرىغاندىن كېيىن، سازلىقنىڭ مانا مۇشۇنداق خۇسۇسىيىتى بارلىقى باشقىلارغا مەلۇم بولىدۇ، بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر سازلىققا ئىچكىرىلەپ كىرىشتە ئېھتىيات قىلىدۇ، ھېچ بولمىغاندا ئۈنۈملۈك ئامالنى قىلىپ ئاندىن كىرىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش كىشىلەر دۇچ كەلگەن ھەر بىر قىيىنچىلىققا نىسبەتەن ئۇنىڭدىن بىر ھېكمەت قالدۇرۇپ كەتكەن ياكى ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالنى كېيىنكىلەرگە ئۆگىتىپ قويغان. شۇنىڭ بىلەن بۇ بىلىملەر بارا - بارا مۇكەممەللىشىپ، بۈگۈنكى كۈنگە كەلگەندە غايەت زور بىلىملەر توپى بولۇپ شەكىللەنگەن. مانا مۇشۇلاردىن ئىبىرەت ئالسا، ئۆزىمىز دۇچ كەلگەن قىيىنچىلىقلارنى سۆزسىز يېڭىپ كېتەلەيمىز.

دېمەك، نەرسىلەرگە ئىبىرەت كۆزى بىلەن قارىغاندا ئادەمنىڭ تۇرمۇش تەجربىسىنى موللاشتۇرىدۇ، قىيىنچىلىقلارنى ئاسان يېتىشىشكە ياردەم بېرىدۇ، ھەرقانداق ئىشنى ئويلىنىپ، كالىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن قىلىشنى ئۆگىتىدۇ، ئالدىراغۇلۇقتىن، ئىشنى چالا قىلىپ قويۇشتىن ساقلايدۇ.

ئىپپەت

سوئال: ئىپپەتنىڭ ھۆكۈمى قايسى؟ ئىپپەتلىك بولۇشنىڭ قانداق ئەۋزەللىكلىرى بار؟

جاۋاب: ئىپپەت — ۋەجدانىي پاكلىق، نومۇس، ھايا دېگەنلىكتۇر. قىزلارنىڭ تەبىئىتىگە خاس پاكىزلىق، ھايا، نەپىسلىك، زىبالىق، ھوشيارلىققا ئوخشاش پەزىلەتلەر ئۇلارنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن، لاتاپىتىگە لاتاپەت قوشىدۇ. قىزنىڭ ھۆسنى يېرىم بايلىق، ئەقلى بولسا خەزىنە. ئۇلۇغ ئالىم ئىبن سىنا: «ئىنساندا مەڭگۈ تۇرىدىغان ھۆسن ۋە لاتاپەت ھايا بىلەن ئىپپەتتۇر، ھاياسىز يۈز جانسىز جەسەتكە ئوخشاشتۇر» دېگەن ئىدى. دەرھەقىقەت، ئادەمنى ئۆزىگە تارتىدىغان، ئىسسىق كۆرىتىدىغان نەرسە كىشىنىڭ ھايا ۋە ئىپپىتىدۇر. شەرق دانىشمەنلىرى ئىپپەت دېگەندە: «ئۆز ھېسسىياتى، ھەۋەس ۋە نەپسنى تىزگىنلەش، نورماللىقنىڭ قائىدىسى — قانۇنلىرىغا رىئايە قىلىش، ھەر قانداق ئىشتا، پائالىيەتتە ئارتۇقچىلىققا يول قويماسلىق» دەپ قارايدۇ.

قىزلارنىڭ ئەڭ گۈزىلى ھايا ۋە ئىپپەت پەردىسىگە ئورالغىنىدۇر. ھەقىقەتەنمۇ قىزلار قەلەم قاش، شەھلا كۆز، ئۇزۇن چاچ، كېلىشكەن، گۈزەل بولسىمۇ شەرم — ھايالىق بولمىسا، ئۇلارنى ھېچكىم گۈزەل دېمەيدۇ. ئىپپەتلىك قىز دېگەندە كۆز ئالدىمىزغا تەبىئىتى مۇلايىم، ئەقىل — پاراسەتلىك، ھايالىق، نومۇسچان، ئاتا — ئانىغا مېھرىبان، قېرىنداشلىرىغا كۆيۈمچان، چوڭ — كىچىكلەرگە ئېتىبارلىق قىز نامايان بولىدۇ ۋە بۇنداقلا كۆزىمىزگە چىرايلىق، يېقىملىق كۆرۈنىدۇ.

ئىپپەتلىك قىزلار ئۆزلىرىگە تەلەپچان، ھايالىق بولىدۇ. يۈرۈش - تۇرۇش، كىيىنىش، مۇئامىلە، مۇناسىۋەتلەردە قىزلىق شەنگە يارىشا ئىش تۇتىدۇ. كىشىلەر ئارىسىدا كالتە، تار، كۆكرىكى ئوچۇق كىيىملەرنى كىيىش، مەمەدانلىق، چاكنىنا قىلىق، ئورۇنسىز ھەرىكەتلەرنى قىلىشنى ئۆزلىرىگە ھار ئالىدۇ. ئىپپەتلىك قىزلار بولۇپمۇ يىگىتلەرنىڭ ئالدىدا، چوڭلار بار سورۇنلاردا ئۆزلىرىنى قانداق تۇتۇشنى ياخشى بىلىدۇ. ھەر بىر قەدىمىنى ئويلاپ باسىدۇ.

قىز بالا ئۆزىنىڭ تەبىئىي چىرايى بىلەن يېقىملىقتۇر. ئۇنىڭغا يەنە پەرداز قىلىش ئۇنى سۈنئىيەلەشتۈرۈپ قويۇشى مۇمكىن. بولۇپمۇ ھەددىدىن زىيادە پەرداز قىلىش، كەلسە - كەلمەس زىبۇ زىننەتلەرنى تاقاش، قىممەت باھالىق كىيىملەرنى كىيىش قىزلارنى يەڭگىلتەك، قونچاق سۈپەت كۆرسىتىپ قويۇشى مۇمكىن.

قىزلارنىڭ نامىغا ئىلەشكەن يامان داغ - نومۇسنىڭ كېتىشى بەكمۇ قىيىن. بەزىدە بايقىماي بېسىلغان تىكەننىڭ جەبرىنى بىر ئۆمۈر تارتىپ يۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. بەزىدە ئۇ كىشىنى ئۆمۈرۋايەت گۇمان، شۈبھە قىيىنلىقىغا دۇچار قىلىدۇ. بۇلارغا كۆپىنچە ئويلىماي ئىش قىلىش، ئىرادىنىڭ تىزگىنىنى ئازراقلا بوش قويۇۋېتىش سەۋەب بولىدۇ. ئىنسانىي پەزىلەتلەر، مەنىۋى قەدەر - قىممەتلەر ھەققىدە سۆز بولسا ئۇلارنىڭ قىزلاردا ئەڭ ئالىي دەرىجىدە بولۇشى تەلەپ قىلىنىدۇ. چۈنكى قىز بالا مىللەتنىڭ كۆركى، مىللەتنىڭ كېلەچىكى ھېسابلىنىدۇ. شۇڭا قىزلار ناھايىتى نازاكەتلىك، ئىپپەتلىك، سەۋر - تاقەتلىك، ئاقىل، مېھرىبان بولۇشى كېرەك. ئەيىب ياكى گۇناھ ئىش قىلىپ قويغان باشقا ھەممە كىشىلەر ئەپۇ قىلىنىشى مۇمكىن، پەقەت قىز بالا ئەپۇ قىلىنمايدۇ.

بىراۋ سورايتۇ:

— دۇنيادا ئۆلۈمدىن يامىنى نېمە؟
— قىزنىڭ ئاقابىل بولۇشى!
بۇ دەھشەتنى باشتىن كەچۈرگەنلەرنىڭ دىلىدىنمۇ، تىلىدىنمۇ تېخىمۇ دەھشەتلىك نىدا چىقىدۇ:

— قىز ئاسرىغاندىن كۆرە، تۈز ئاسرىسام بولماسمىدى؟
مۈكچىگەن قامەتلەر، ئېگىلگەن باشلارغا كېلىدىغان خۇلاسىە ئۇنىڭدىنمۇ دەھشەتلىك:
— قىز كەلتۈرگەن نومۇس — ئۆلۈمدىن ئېغىر!
شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر قىزلارنىڭ مەنىۋى جەھەتتىن يېتۈك، كامىل ئىنسان بولۇپ ئۆسۈشى ئۈچۈن ئالاھىدە ئەھمىيەت بېرىدۇ. ئۇنى «پاختىغا ئوراپ، چاڭ - توزان قوندۇرماسلىققا» ھەرىكەت قىلىدۇ.

سوئال: ئىپپەتنىڭ يەنە قانداق مەنىلىرى بار؟

جاۋاب: ئىپپەت دەپ نەپسىمىزنى گۇناھ ۋە بۇزۇق ئىشلاردىن ساقلاشقا ئېيتىلىدۇ، بىزلىرىنى گۇناھ ئىشلاردىن ساقلىغۇچى، نەپسىمىزنى ھارام - ناپاكلىقتىن ئاسىرىغۇچى پەقەت ئىپپىتىمىزدۇر.

ئەخلاقلىق، ئىپپەتلىك كىشى قەلبىنى، ۋىجدانىنى پاكلاپ، تىلىنى يالغان، غەيۋەت، بوھتان، تېتىقسىز سۆزلەردىن ساقلايدۇ. چۈنكى، ئىنسانغا نەپس ئىپپىتىگە قارىغاندىمۇ تىل ئىپپىتى بەكرەك لازىمدۇر. بېشىمىزغا كېلىدىغان كۈلپەت ۋە زەخمەتلەرنىڭ كۆپىنچىسى يامان تىلىمىزدىن، قېلىپتىن چىقىپ كېتىپ ئوچۇقچە سۆزلىگىنىمىزدىن كېلىدۇ.

ئىپپەت ئەرلەرگە قارىغاندا خوتۇنلار ئۈچۈن ئالماستىن قىممەت، ئۈنچىدىن قەدىرلىك زىننەت ۋە پەزىلەتتۇر.

ئىپپەتلىك كىشى ھەر ۋاقىت نەزىرى ئىبىرەت بىلەن ئىش ئېلىپ بارىدۇ. پىكرى، زىكرى كېچە - كۈندۈز ۋە تەنداشلىرىغا،

قېرىنداشلىرىغا ياخشىلىق، خەيرخاھلىق قىلىشتىن ئىبارەت بولىدۇ. سۆزىدە، ھەرىكىتىدە سادىق بولۇپ، ۋەجدانغا قارشى، ئىنسانىيەتكە پات مۇئامىلىدىن ھەزەر ئەيلەيدۇ.

ھەزرىتى ئەلى ئېيتىدۇ: «ئىپپەت — خوتۇنلارنىڭ ئەڭ زىننەتلىك لىباسى، ئەرلەرنىڭ ئەڭ يۈكسەك سەرمايسىدۇر.»
ھەزرىتى لوقمان ئېيتىدۇ: «ئىپپەت — نومۇسنىڭ ئەڭ مەھكەم يۆلەنچىسىدۇر. نەپسنىڭ ھۇجۇمىغا ئەنە شۇ كۈچ ئارقىلىق قارشى تۇرۇلىدۇ.»

ئەپلاتۇن ھەكىم ئېيتىدۇ: «ئىپپەت — خوتۇنلارغا قارىغاندا ئەرلەرگە كۆپرەك يارىشىدىغان بىر سۈپەتتۇر. خوتۇن كىشىلەرنىڭ ئىپپىتى ئەدەپ ۋە نومۇسنى ساقلاشتۇر. ئەرلەرنىڭ ئىپپىتى بولسا پۈتكۈل ئىنسانىيەت ئەدەپلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندۇر. ئىپپەتسىز ئىنسان يالىڭاچ بەدەنگە ئوخشاشتۇر.»

سوئال: ئىپپەتلىك كىشىنىڭ سۈپىتى قانداق بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىپپەتلىك كىشىنىڭ جورىسىمۇ ئىپپەتلىكتۇر.

غەززالى ھەزرەتلىرى ئېيتقانكى: «ئەقىل ئاڭلىمايدىغان، ئۇنىڭغا ئەڭ چوڭ ئىسيان قىلغۇچى شەھۋەتتۇر. ئىنسانلارنىڭ باشقىلارنىڭ ئەيىبلەشلىرىگە ئوخشاش سەۋەبلەر بىلەن بۇ شەھۋەتتىن قېچىشى پايدىلىق بولسىمۇ، چوڭ نەپكە ئېرىشەلمەيدۇ. ئەمما گۇناھ قىلىش ئۈچۈن پۈتۈن ئىمكانلارغا ئىگە بولۇپ تۇرۇپ، يەنە ئۆزىنىڭ ئىپپىتىنى ساقلىيالمىسا، ئۇنى مەنئى قىلسا، ئەڭ بۈيۈك پەزىلەتكە ئېرىشىدۇ.»

ئەرلەر ئىپپەتسىز بولسا، يېقىنلىرىمۇ يامان يولغا چۈشۈپ قالىدۇ. بىر ئۇلۇغىمىز: «سىلەر ئىپپەتلىك بولساڭلار، ئاياللىرىڭلارمۇ ئىپپەتلىك بولىدۇ» دېگەن. ئۆلىدىغانلىقىغا ئىشەنگەن ۋە ئۆلگەندىن كېيىن بېشىغا كېلىدىغان كۈلپەتلەرنى

چۈشەنگەن كىشى يامانلىق يولىغا ھەرگىز ماڭمايدۇ.

سوئال: ئىپپەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىنسانغا ئەڭ چوڭ زىيان يامان دوستتىن كېلىدۇ. يامان دوست بىلەن بىرگە بولغان، تىلىغا ئىگە بولمايدىغان كىشى قانداقمۇ پاكىز بولالسىن؟
ياخشى كىشىلەر بىلەن بىللە بولغان كىشى بىر مۇددەت ئۇلارغا ئوخشاش ئىش قىلىشىمۇ، ئۇلارنىڭ يېنىدا يامانلىق قىلالمايدۇ.

شۇ ھالدا قىلىنغان ئىش دوستلۇق قىلغان كىشىلەرگە دىققەت قىلىش ۋە يامان دوستلاردىن يىراق تۇرۇشتۇر. نومۇسلىق، ئىپپەتلىك ياشاشنى ئارزۇ قىلغانلارغا ھەممە شان - شەرەب نېسىپ بولىدۇ.

ئىپپەتلىك بولغان ئائىلە تەۋەلىرىمۇ ئىپپەتلىك بولۇشنى ئىستەيدۇ. ئۇلارنى يامانلىقتىن ساقلايدۇ. ئۆزى يامان بولسا، بىر كۈنى بالا - چاقىسىمۇ يامان يوللارغا كىرىپ قالىدۇ. بالىلارنىڭ ئىپپەتسىز بولۇشىنى قايسى ئاتا - ئانا خالايدۇ؟

بالىلارغا ياخشى ئۆرنەك بولۇش كېرەك. بىر ھېكمەتتە: «ئىپپەتلىك بولساڭلار خوتۇنلىرىڭلارمۇ ئىپپەتلىك بولۇر. ئاتا - ئاناڭلارغا ئېھسان قىلساڭلار، بالا - چاقىلىرىڭلارمۇ سىلەرگە ئېھسان قىلار!» دېيىلگەن. يامانلىقتىن ساقلىنىش ئۈچۈن نىكاھلىق ياشاش ۋە ئىپپەتلىك بولۇش كېرەكتۇر.

سوئال: ئىپپەتلىك كىشىلەر قانداق شەرەپلەرگە ئائىل بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىپپەتسىز بولغان كىشى ھەق ئالدىدا گۇناھكار، خەلقنىڭ يېنىدا ئېتىبارسىزدۇر. بىر نومۇسسىزنىڭ جەمئىيەتتىكى ياخشىلارنىڭ يېنىدا ئىتتىپاقى ئېتىبارى يوقتۇر. باي ۋە ناھايىتى گۈزەل بىر ئايال ئەگەر ئىپپەتسىز

بولسا، ئۇ ئېتىبارسىزدۇر. بېقىم ۋە نومۇسلۇق بىر ئايال بولسا،
 ھەر زامان ئېتىبارلىقتۇر، ھۆرمەتكە لايىقتۇر.
 دۇنيادىكى بەك كۆپ جىنايەتلەر، غوۋغالار، قىزغىننىشلار،
 ئومۇمەن پۈتۈن يامانلىقلار ئىپپەتسىزلىك سەۋەبىدىن مەيدانغا
 كەلمەكتە. ئىنسانلارنىڭ كۆپ قىسمى ئىپپەتسىزلىكنىڭ
 يامانلىقلىرىنى بىلگەن ھالدا ئۆزلىرىنى بۇ يامان يولغا كىرىپ
 قېلىشتىن تارتىدۇ. بۇ كۈچلۈك تۇيغۇنىڭ قارشىسىدا بىرمۇنچە
 چارىلەر باردۇر. بۇ: تەربىيە ۋە ئەخلاق مەسىلىسىدۇر.
 بولۇپمۇ چوڭ شەھەرلەردە ئىپپەت ئىشى تەھلىكىلىك بىر
 يولىدۇر. بىر ياش قىزنىڭ ئۆز بېشىغا يالغۇز ئۆز ئەقلى ۋە
 چۈشەنچىسى بىلەن ئىپپەتنى مۇھاپىزەت قىلىشى ناھايىتى
 جىددىي ئىشتۇر. ئۇ ياش قىز ئەگەر بىرگاز گۈزەل بولسا، خاتىرە
 ۋە خىيالىغا كەلمەيدىغان تەھلىكىلەرگە دۇچ كېلىدۇ. بۇ تەھلىكە
 مەكتەپتە، يوللاردا، ئاپتوبۇستا، قوشنىلاردا، ھەتتا ئۆيىنىڭ
 ئىچىدە، تېلېفوندا، ئىنتېرنېتتا ياقىسىنى قويۇۋەتمەيدۇ.
 قىزلىرىمىز تەھلىكىلەرنىڭ ئالدىدا ئاجىز مەخلۇق
 سۈپىتىدە ئەخلاقسىزلارنىڭ قولىدا بىر ئويۇنچۇق بولماسلىقى
 لازىم. بۇ دەۋردە ھەركىمدىن، ھەر يەردە ئۇنىڭغا زىيان كېلىدۇ.
 بۇ زىيان ئۇنىڭ پۇلىغىلا ئەمەس، شەرەپ ۋە خاسىيىتىگە
 كېلىدۇ. پۇلغا بولغان زىيان ماددىي جەھەتتىن بولىدۇ، مەنىۋى
 زىياننى تولدۇرۇۋالغىلى بولمايدۇ. ئەخلاقسىزلارنىڭ ئىچىدە ياش
 قىز ئۈچۈن شەرەپ بىلەن ياشاش ناھايىتى قىيىندۇر.
 ئىپپەتنى قوغداش ئۈچۈن ياشلارنى ۋاقتىدا توي قىلىشىمىز،
 ئىپپەت تەھلىكىگە ئۇچرايدىغان يەرلەردىن يىراق تۇرۇشىمىز
 لازىمدۇر. قىزلارنىڭ ئالدىدا نۇرغۇن تۇزاق بار، ئەمما ئۇ
 كۆزگە كۆرۈنمەيدۇ. بۇنىڭ تۇزاقلىقىنى بىلمىگەن ياش قىزلار
 بۇنىڭغا چۈشكەندىن كېيىن ئەقلىنى تاپىدۇ. ئەمما ئىش
 ۋاقتىدىن ئۆتۈپ كەتكەن بولىدۇ. تۇزاقنىڭ كۆرۈنۈشتىكى

جازىبىسىگە مەھلىيا بولغان قىزلار ئەرلەرنىڭ قولىدا چاققان
 بىر ئويۇنچۇققا ئوخشاش ھالەتكە كېلىدۇ.
 ئىپپەت — بىر ياش قىزنىڭ ياكى ئايالنىڭ تېخى قولغا
 ئېلىنمىغان گۆھىرىدۇر. بۇ گۆھەرنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن
 ھېچنەمىدىن قورقمايدىغان ھەر بىر ئەر كەك قولىدىن
 كېلىدىغانلىكى شەيتانلىقنى قىلىدۇ. قولغا كىرگۈزگەندىن
 كېيىن مەقسىتىگە يېتىدۇ. ئۇنىڭ گۆھىرى قىممىتىنى
 يوقىتىپ، تاشقا ئايلىنىپ قالىدۇ. كوچىغا تاشلىۋېتىلىدۇ. بۇ
 سودىدا ئەر كەك بىر نومۇس ئوغرىسى، ئايال بولسا گۆھىرىنى
 ئوغرىلاتقان بىر بىچارىدۇر.

ئىتائەت

سوئال: ئىتائەت قىلىشنىڭ ھۆكۈمى قانداق؟ نېمە ئۈچۈن بىز ئىتائەت قىلىشنى ئەلا بىلىمىز؟

جاۋاب: ئىتائەت بويۇن ئېگىشنى بىلدۈرىدۇ. ئانا - ئاتا، ئۇستاز، ئوقۇتقۇچى قاتارلىق ئۆزىدىن ئۇلۇغ كىشىلەرگە بويىسۇنۇپ ئىتائەت قىلىش ئەڭ ياخشى سۈپەتلەردىندۇر. بۇ سۈپەتكە ئىگە بولۇش ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ پايدىلىق كېڭەش ۋە ئۆگۈتلىرىنى ھەر ۋاقىت ئاڭلاپ، بۇيرۇقلىرىنى ئېسىدە مەھكەم تۇتۇش لازىم. چۈنكى، ئۇلار دۇنياغا بىزدىن ئىلگىرى كەلگەن بولۇپ، بىزدىن كۆپ تەجرىبە - ساۋاق ھاسىل قىلغان ھەم ۋەتەن، مىللەتنىڭ ھالىغا ئاشىنا بولغاندۇر. تېۋىپ دەردلەرگە داۋا قىلغاندەك، ئۇلار تۇرمۇش ۋە ھاياتنىڭ ئاپىتى بولغان پېقىرلىك، ھۇرۇنلۇق، نادانلىق قاتارلىق ۋۇجۇدىمىزنى چىرىتىدىغان مەرەزلەرگە داۋا بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بىزگە قىلغان خالىسانە، غەرەزسىز ئۆگۈتلىرى ھازىر قارىماققا قاتتىق ۋە ئاچچىق تۇيۇلسىمۇ، ئاخىر راھەت ۋە تاتلىق مېۋە بېرىدۇ.

سوئال: ھەركىمگە ئىتائەت قىلىشقا بولامدۇ؟ ئىتائەت قىلىشنىڭ قانداق شەرتلىرى بار؟

جاۋاب: ئەلۋەتتە بولمايدۇ. ھەركىمگە ئىتائەت قىلىش غۇرۇرسىزلىقتىن، دىتسىزلىقتىن دېرەك بېرىدۇ. ئوقۇتقۇچى - ئۇستازلارنىڭ تېتىملىق سۆزلىرىگە، ئۆزىدىن بىلىملىك كىشىلەرنىڭ ئۆز كۆڭلىگە يېڭىچە كۆز قاراشلىرىغا، ئۇلۇغ

كىشىلەرنىڭ ھاياتبەخش ھېكمەتلىرىگە، ئەجدادلارنىڭ روھىغا، ئۇلارنىڭ ئەنسىگە ئىتائەت قىلىش، بويىسۇنۇش، ئۇلارنىڭ يولىنى تۇتۇپ ئىتائەت قىلىش ناھايىتى يوللۇقتۇر.

ھالبۇكى، كىمگە بولسا ئىتائەت قىلىدىغانلىقىنى ئىپادىلەش، قۇيرۇق شىپاڭشىتىش، شامالنىڭ چىقىشىغا، تۈكنىڭ يېتىشىغا قاراپ ئىش تۇتىدىغان ئادەملەر ئەڭ بەختسىز، لەنەتكە لايىق كىشىلەردۇر. بۇنداق بولۇپ قېلىشتىن قەتئىي ساقلىنىش، شۇنداقلا بۇنداقلا بىلەن قەتئىي ئالاقە قىلماسلىق كېرەك.

ئىتائەت قىلىش بىر كىشىدىكى يۇقىرىغا ئىنتىلىش، ئارزۇسى ۋە قىزىقىشىنى قاندۇرۇش زۆرۈرىتىدىن پەيدا بولىدۇ ۋە ئادەتكە ئايلىنىدۇ.

ئىچىملىككە بېرىلىش

سوئال: ئىچىملىككە بېرىلىشنىڭ زىيانلىرى قايسىلار؟
جاۋاب: ئادەم بالىسى ئەقىللىق، غەيرەتلىك بولۇپ دۇنياغا كېلىدۇ. لېكىن ئۇنىڭ ئەقلىنى، غەيرەت ۋە ئىجتىھاتىنى ئىچىملىك يوقىتىدۇ. دۇنيادا ھەر نەرسىنى ئەكسىچە كۆرسىتىپ تۇرغۇچى نەرسە ئىچىملىكتۇر. ياخشىنى يامان، ياماننى ياخشى، چوڭنى كىچىك، كىچىكنى چوڭ، ئازنى كۆپ، كۆپنى ئاز كۆرسەتكۈچى ئىچىملىكتۇر. بىر كىشىگە ئىچىملىك بار قەدەھنى بەرگۈچى ئادەم ئۇ بىچارىنىڭ ۋىجدانى ۋە بىر ئائىلىنىڭ ئۈمىدىنى ئۆلتۈرۈپ، ئەڭ زور جىنايەت ئۆتكۈزگەن بولىدۇ. ئىچىملىكنىڭ زىيىنى ئاتىدىن بالغا يۇقىدۇ، يەنى بالىنىڭ تېنى ياكى ئەقلى ئاجىز بولىدۇ. ئىچىملىك ئىچكۈچى ئادەم كىشىگە ئىشەنمەيدۇ، بىرەر ئىشقا قارار بېرەلمەيدۇ، نىيەت ۋە ئىرادىسى پۈتۈنلەي توختايدۇ.

ئالىملاردىن مەقسۇدىي ئېيتىدۇ:

بۇرادەرلەر، دۈشمەنلىرىڭىزدىن قورقماڭ، شىكايەت قىلماڭ، ئۇلار سىزگە زىيان يەتكۈزەلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ دۈشمەن ئىكەنلىكىنى بىلىسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەر بىر ئىشىڭىزدا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ھەرىكەت قىلىسىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە خەلق سىز تەرەپتە، دۈشمەن نېمە دەپسۇن، بەربىر ئىشەنمەيدۇ. شۇڭا، دۈشمەنلىرىڭىزدىن ئۈنچە خەۋپسىزىمەڭ. سىزگە ئەسلىي زەرەر يەتكۈزىدىغان ئادەم ئۆز دوستلىرىڭىزدۇر. قانداق دوستلىرىڭىز؟ ئەلۋەتتە چىن، سەمىمىي دوستلىرىڭىز ئەمەس، بەلكى رىياكار،

مۇناپىق، خۇشامەتچى دوستلىرىڭىزدۇر. سىز سەمىمىي دوستلىرىڭىزنىڭ سۆزىگە ئەمەس، كۆپىنچە رىياكار دوستلىرىڭىزنىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ ئوتقا چۈشىسىز، ئۇلاردىن كۆرگەن زىيانلىرىڭىزنى ھېچقانداق دۈشمەننىڭىزدىن كۆرمەيسىز. سۆزىمىزنىڭ ئىسپاتى ئۈچۈن دەلىل كېرەكمۇ؟ مانا، سىزگە بىر دەلىل:

ئىچىملىككە بېرىلگەن ئادەم جانلىق ئاپەت، ئائىلىسى ئۈچۈن بىر چوڭ بالادۇر. بۇ بىچارىنىڭ ئىچىملىككە دۈم چۈشۈشىگە كىملىر سەۋەبچى بولدى؟ دۈشمەنلەرمۇ، مۇمكىن ئەمەس، ئادەم ئوغلى ئىچىشنى دۈشمەندىن ئۆگەنمەيدۇ. ھېچقانداق دۈشمەن ئۆز دۈشمىنىگە: «قېنى يۈر، بىر ئاز ئىچىپ كۆڭلىمىزنى ئېچىپ كېلەيلى» دەپ، ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ئۇنى زورلىمايدۇ. بۇ، ھەممىگە مەلۇم ھەقىقەت. بۇ بىچارىنى مەي ئىچىشكە ئۈندىگۈچى ئۇنىڭ ئىنتايىن يىرگىنچىلىك ھالغا چۈشۈشىگە سەۋەبچى بولغان رىياكار دوستلىرىدۇر. ئۇ بايقۇش ئادەم سۈپىتىدىن چىققاندىن كېيىن، ئۇنى مەسخىرە قىلىپ، سانىماي كۈلۈپ يۈرگۈچىلەر يەنە شۇ دوستلىرى بولىدۇ.

بۇرادەر، رىياكار، ئىككى يۈزلىمىچى كىشىلەرنىڭ دوستلۇقىغا ئىشەنمەڭ. چۈنكى، ھەممە يىرگىنچىلىك، بۇزۇق ئىشلارنى شۇلار ئۆگىتىدۇ. چىن، سەمىمىي دوستلارنى تېپىشقا تىرىشىڭ. ئۇلار سىزنى توغرا يولغا باشلايدۇ. ياخشى مەسلىھەتتى بىلەن ھەر ۋاقىت سىزگە ياردەم بېرىدۇ.

سوئال: بالىلارغا ئىچىملىكتىن ساقلىنىش تەربىيىسىنى قانداق بېرىش كېرەك؟

جاۋاب: ئانىلار يەتتە ياش بىلەن ئون يەتتە ياش ئارىسىدىكى بالىلارنىڭ كۆز ئالدىدا ھەر خىل ھالەتتىكى مەستلەرنىڭ سۈرەتلىرىنى قويۇپ تۇرۇشى كېرەك. بالىلار مەستلەرنىڭ

يىرگىنچلىك ھالىنى كۆرۈپ قورقىدۇ. مەستلىك ئۇلارغا دۈشمەن بولۇپ تۇيۇلىدۇ. بۇنىڭ پايدىسى تەجرىبە قىلىنغان. بالىلارنىڭ گالىدىدا مەستلەرگە ئېچىنىپ سۆزلەش، ئۇلارنىڭ ئائىلىسىنىڭ بېشىغا چۈشكەن قايغۇ - ئەلەمنى سۆزلەش لازىم. ئانىلارنىڭ بۇنداق سۆزىدىن بالىلار ناھايىتى زور تەسىرلىنىدۇ. ئىچىملىك ئىنساننىڭ سالامەتلىكىنى خوراتقۇچى زەھەر. ئۇنىڭ زىيىنى بالىلارغا ياخشى چۈشەندۈرۈش ئاتا - ئانىنىڭ ئەڭ مۇھىم ۋەزىپىسى.

بالىلارنى ئىچىملىكتىن سەسكەندۈرىدىغان يەنە بىر خىل ئۇسۇل شۇكى، چوقۇم ئەقىدە - ئىشەنچ تەربىيىسى، ئەجداد روھىدىن ئۆگىنىش تەربىيىسى ۋە ئۇلۇغۋار غايە تەربىيىسى بېرىش كېرەك. ئەقىدە - ئىشەنچى كۈچلۈك بولغان بالا چوڭ بولغاندا ھەرگىز شارابخورلۇققا بېرىلمەيدۇ، بەلكى ئۇنىڭدىن نىجاسەتتىن سەسكەنگەندەك سەسكىنىدۇ؛ ئەجدادلار روھىدىن ئۆگىنىش ۋە ئۇنىڭغا ۋارىسلىق قىلىشنى كۆڭلىگە پۈككەن بالا چوڭ بولغاندا شاراب شېشىلىرى بىلەن دوست بولۇپ ئەمەس، ھەر خىل ئاماللار بىلەن تۆھپە يارىتىپ، ئەجدادلارغا يۈز كېلىشنى ئويلايدۇ؛ ئۇلۇغۋار غايە تەربىيىسى قەلبىگە سىڭگەن بالىلار ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى سورايدۇ ۋە غايىسى ئۈچۈن تىنماي تىرىشچانلىق كۆرسىتىدۇ. ئۇلار مىنۇت - سېكۇنت ۋاقتىنىمۇ قەدىرلەپ كۈن ئۆتكۈزگەچكە، ئۇلاردا شارابقا ھەمراھ بولغۇدەك نەدىمۇ ئۇنداق كۆپ ۋاقتى بولسۇن؟

11 - ئەسىردە ئۆتكەن ئۇلۇغ شائىرىمىز يۈسۈپ خاس ھاجىپ «قۇتادغۇبىلىك» تە شاراب ۋە شارابخورلۇقنىڭ زىيىنى ھەققىدە ناھايىتى مۇپەسسەل توختالغان ۋە بىزگە كۆپلەپ ئىبىرەتلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن؛ ئۇلۇغ شائىرىمىز ئەلىشىر نەۋائىمۇ نۇرغۇن ئەسەرلىرىدە شاراب ۋە شارابخورلۇق ھەققىدە مەخسۇس توختىلىپ، بىزگە ئۇنىڭ زىيانلىرىنى مەخسۇس تونۇشتۇرغان،

ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئاقىللىرىمىزمۇ بۇ ھەقتە كۆپ توختالغان. ئاتا - ئانىلار مانا مۇشۇ ئۇلۇغلارنىڭ ئەسەرلىرىدىن مىساللارنى كەلتۈرۈش ئارقىلىق تەربىيە بەرسىمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭدىن باشقا ھاراقنىڭ كاساپىتىدىن ۋاقتىسىز ھاياتىدىن ئايرىلىۋاتقان، ۋەقە تۇغدۇرۇۋاتقان، قانلىق پاجىئەلەرنى سادىر قىلغانلارنى مىسال قىلىش ئارقىلىق تەربىيە بەرسىمۇ ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

ئىسراپچىلىق

سوئال: ئىسراپچىلىق دېگەن نېمە؟

جاۋاب: مالى كەلسە - كەلمەس جايلارغا سەرپ قىلىش، پۇل خەجلىمىسىمۇ بولمايدىغان جايلاردا كۆز - كۆز قىلىش يۈزىدىن پۇلنى بۇزۇپ چېچىش، تاماقنى ئاشۇرۇپ قويۇپ ئىسراپ قىلىش، ھەرقانداق ئىشتا مۇۋاپىق بولۇشتىن ئاشۇرۇۋېتىش دەل ئىسراپچىلىقتۇر.

ئىسراپچىلىق مالى بۇزۇپ - چېچىش، پايدىسىز تەرەپكە سەرپ قىلىشتۇر. ئەگەر دۇنيادىكى ھەر بىر ئىنسان ئىسراپ قىلىۋاتقان ۋاقىت، ئېنېرگىيە ۋە ئەمگەك ھېسابلاسا، دۇنيادىكى ئاچلىق ۋە يوقلۇق ئىچىدە قىمىلداۋاتقان مىليونلارچە ئىنساننىڭ ئېھتىياجلىرىغا كېپىل بولغىدەك نەرسىلەر تېپىلغان بولاتتى. ئىسراپچىلىقنىڭ مىقدارى قانچىلىك بولسا بولسۇن، ئۇنىڭ زىيىنى ئىنتايىن چوڭ. كىچىك ھېسابلانغان نەرسىلەر بىر يەرگە توپلانسا، ناھايىتى چوڭ سانلار، چوڭ نەتىجىلەر بارلىققا كېلىدۇ. «تامار - تامار كۆل بولار» دېگەن ماقالىنى ئويلايلى، ئىش ئەينى شۇنىڭغا ئوخشاش بولىدۇ.

ھەر بىر ئىشنىڭ ئېھى بولىدۇ، شۇ ئېھىنى تېپىپ قىلمىغاندا، پىشقان مېۋىنى قېقىۋېلىشتىمۇ ئىسراپچىلىق كېلىپ چىقىدۇ، ئېتىزدىن مەھسۇلات ئالغاندىمۇ ئىسراپ بولىدۇ، ماللارنى سوغۇقتىن، ئىسسىقتىن مۇۋاپىق قوغدىمىغاندىمۇ ئىسراپچىلىق كېلىپ چىقىدۇ، ھەرقانداق بىر پالاكەتنىڭ ئۈنۈملۈك ئالدىنى ئالمىغاندا، يەنىلا ئىسراپچىلىقنىڭ كېلىپ چىقىدىغانلىقى ئېنىق.

ھەرقانداق مېۋە، ئاشلىقنى يىغىۋېلىپ، يەنە مۇۋاپىق ساقلىمىغاندا، يەنە ئىسراپچىلىق كېلىپ چىقىدۇ، چاشقان، بۆرە ۋە باشقا ھەر خىل زىيانلىق ھاشاراتلاردىن ئۈنۈملۈك قوغدىمىغاندا، زىيان كېلىپ چىقىدۇ، تېمپىراتۇرىنى مۇۋاپىق تەكشۈمەي، نەملىككە دىققەت قىلمىسىمۇ، يەنە ئىسراپچىلىق كېلىپ چىقىدۇ.

داستىخانغا چۈشكەن نان پارچىلىرىنى تۆكۈشمۇ ئىسراپچىلىقتۇر. بۇلارنى يىغىپ قويۇپ، توخۇ، ئىت، مۈشۈك دېگەندەك ھايۋانلارغا بەرگەندە ئىسراپچىلىق بولمايدۇ. ھەر خىل كۆكتاتلارنىمۇ ئىستېمالدىن ئاشۇرۇپ ئېلىش، ئىشلىتىپ بولالماي سېستىشىمۇ ئىسراپچىلىقتۇر. ھەر خىل كىيىم - كېچەكلەرنى پىلانسىز ئېلىش، كىيىگەندىن كېيىن مۇۋاپىق ئاسرىماسلىقىمۇ ئىسراپچىلىقتۇر. ئۇنىڭدىن باشقا ھاجەت بولمىسىمۇ چىراغ ياندۇرۇش، گازنى ئېچىپ قويۇش، سۇنى كۆپ سەرپ قىلىشلارمۇ ھەقىقەتەن ئىسراپچىلىقتۇر.

مالنى ئۆز قىممىتىدىن تۆۋەن سېتىش، يەنە ئۆز قىممىتىدىن يۇقىرى باھادا سېتىۋېلىشمۇ ئىسراپچىلىقتۇر. بۇنداق تىجارەت سەدىقە ۋە ئىنتايىن زۆرۈر بولۇپ قالغاندا بولسا ئىسراپچىلىق ھېسابلانمايدۇ.

بەك ئاچ قالغاندا ياكى تويۇپ كەتكەندىن كېيىنمۇ كۆپ نەرسە يېيىشمۇ ئىسراپچىلىقتۇر. ئېسىل يېمەكلىكلەرنى يېيىش، كاتتا ئىمارەتلەردە ئولتۇرۇش، ئېسىل كىيىم كىيىش قاتارلىقلار ئەگەر ھالال يول بىلەن كەلگەن بولسا ئىسراپچىلىق بولمايدۇ.

سوئال: ئىسراپچىلىقنىڭ سەۋەبلىرى قايسىلار؟

جاۋاب: كۆزىتىشىمىزچە، ئىسراپچىلىقنىڭ سەۋەبلىرى: ھاماقەتلىك، بەزى نەرسىلەرنى ئىسراپچىلىق دەپ قارىماسلىق، رىيا، كۆز - كۆز قىلىش، ھۇرۇنلۇق، ھاي، قورۇنۇش،

ئەجدادلارنىڭ ئەقىدىسىدىن خەۋەرسىز قېلىش قاتارلىقلار ئىسراپچىلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان ئاساسلىق سەۋەبلەردىندۇر.

سوئال: قىممەت باھالىق كىيىملەرنى ئالسا ئىسراپچىلىق بولامدۇ؟

جاۋاب: ھالال تەرىدىن كەلگەن پۇلغا ئالغان بولسا ئىسراپچىلىق بولمايدۇ. ئەلۋەتتە بۇنداق كىيىملەرنى ئالغاندىن كېيىن ئاسراپ كىيىش، قەدرىگە يېتىش، ئۆزىگە ياراشتۇرۇش ھەممىدىن مۇھىم.

مۇتەخەسسسلەرنىڭ كۆرسىتىشىچە، ئىسراپچىلىق بەك نامرات بولمىغان، ئەمما نامراتلىقتىن ھاللىق سەۋىيىدە تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلار ئارىسىدا بەك كەڭ تارقالغانىكەن. بىزنىڭ ھازىرقى ھالىتىمىز دەل شۇنداق ئىسراپچىلىق كۆپ يۈز بېرىدىغان تۇرمۇش سەۋىيىسىدە ئىكەن. ئەتراپىمىزغا قارايدىغان بولساق، ئاشخانىلاردا، رېستورانلاردا ئېشىپ قېلىۋاتقان تاماقلارنىڭ كۆپلۈكى، يېمەك - ئىچمەكتە، كىيىم - كېچەكتە، ۋاقىت، كىشىلىك مۇناسىۋەت ۋە باشقا ھەرقانداق ئىش ھالقىسىدا ئىسراپچىلىقلارنىڭ كۆپلۈكى ئادەمنى ھەقىقەتەن چۆچۈتىدۇ. شۇڭا، ئەقلى بار ئادەم ھەرگىز ئىسراپچىلىق قىلمايدۇ، ئىسراپچىلىق قىلىشنى نومۇس دەپ بىلىدۇ.

ئىشلەش

سوئال: نېمە ئۈچۈن ئىشلەشنى ھەممىدىن ئەۋزەل دەيمىز؟

جاۋاب: ھېچكىمگە موھتاج بولماسلىق ئۈچۈن ئىشلەش ناھايىتى قىممەتلىكتۇر. دۇنيا گويا بىر قورال، بىر ۋاستىدۇر. بۇ ۋاستىنى ياخشى يولدا قوللانغان نەتىجە قازىنىدۇ، يامان يولدا قوللانغان كىشى ئۇنى يوقىتىدۇ.

دۇنيالىق ئۈچۈن قانچىلىك ئازاب چەكسىڭىزمۇ، شۇ نىسبەت بىلەن ئاخىرەت سۆيگۈسى كۆڭلىڭىزدىن چىقىدۇ. ئاخىرەت ئۈچۈن قانچىلىك غەم يېسىڭىز، شۇ نىسبەتتە دۇنيا ئازابى قەلبىتىن چىقىدۇ. دۇنيادا ھەركىم مۇساپىردۇر، يېنىڭىزدىكى نەرسىلەر ئامانەتتۇر. مۇساپىرنىڭ كېتىشتىن، ئامانەتنىڭ ئىگىسىگە قايتۇرۇلۇشتىن باشقا چارىسى يوقتۇر.

دەرۋەقە، ئۆزىنىڭ ۋە بالا - چاقىسىنىڭ نەپىقىسىنى بېرىش ۋە قەرزلىرىنى تۆلىگۈچىلىك دەرىجىدە ئىشلەپ مال توپلاش پەرزىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىشلەش، ئىشلەش ئارقىلىق جاھاندارچىلىق قىلىشنى ھەممىدىن ئەۋزەل دەيمىز.

سوئال: ئىشلەشنىڭ كىشىگە قانداق پايدىلىق تەرەپلىرى بار؟

جاۋاب: ھەرقانداق جەھەتتىن قارىغاندىمۇ، ھورۇنلۇق قىلىپ، ئىشلىمەي بىكار يۈرۈش دۇرۇس ئەمەس. چۈنكى، ئەجدادلىرىمىزدىن قالغان ئۇدۇم بىزلەرنى تىرىشىشقا دەۋەت قىلىدۇ ۋە بۇيرۇيدۇ. ئىش خۇشياقماسلىق ئىنساننى ھەر ۋاقىت خار ۋە تەمە بالاسىغا گىرىپتار قىلىدۇ. بىرەر ئىشقا مەشغۇل بولغان كىشىلەر ۋاقىتنىڭ ئۆتكىنىنى بىلمەي قالىدۇ، ھورۇن

كىشىلەر ئۈچۈن بىرەر سائەتنى ئۆتكۈزۈش قىيامەتتىن قىيىندۇر. غەيرەت — ۋۇجۇدىمىز سائادىتىنىڭ قۇۋۋىتى ۋە بەختىيار بولۇشىمىزغا سەۋەبتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىرىمىز تىرىشىپ، ئۆز كۈچىمىز بىلەن مەئىشتىمىزگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى تېپىپ، باشقىلارغا موھتاج بولماي راھەت — پاراغەتتە ياشىشىمىز لازىم. ساقلىقىمىز، ساغلاملىقىمىز، بايلىقىمىز، قانائىتىمىز، سەۋرىمىز، پەزىلىتىمىز، قىسقىسى، پۈتكۈل ھاياتىمىز، ھەرىكىتىمىز ۋە تىرىشچانلىقىمىزغا باغلىقتۇر. تىرىشچان كىشىلەر مەقسەتلىرىگە تېز يېتىدۇ. ھۇرۇن كىشىلەر ھەر نەرسىدىن مەھرۇم، دائىم باشقىلارنىڭ ياردىمىگە موھتاج بولۇپ، خارلىقتا ياشايدۇ.

كىشى ياش ۋاقتىدا ئىلىم ۋە مەرىپەت، ھۈنەر ۋە سەنئەتنى كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنمىسە، ئەلۋەتتە قارا ئىشچى بولۇپ قالىدۇ. سەنئەتكە خىلاپ، قانۇنغا زىت بولمىغان ھەر قانداق ئىشنى قىلىش ئەيىب ئەمەس. ئەگەر بۇ ئىشلارغىمۇ ئۇنىماي، بۇ دېگەن كۆمۈرچىلىك، ئۇ دېگەن تۆمۈرچىلىك، ماڭا مۇناسىپ ئەمەس، دەپ ئىش خۇشاقىماسلىق قىلىپ لاغايلاپ يۈرسە، بۇ زور ئەيىب، غەيرەتسىزلىكتۇر. «غەيرەتلىكتىن ھېچنېمە قۇتۇلالماس» دېگەن ماقال بار. دېمەك، بۇ دۇنيالىقىمىز ۋە كېيىنكى ئىشلىرىمىز ئۈچۈن غەيرەتنى قولدىن بەرمەسلىكىمىز لازىم. غەيرەت ئەقىدە — ئىشەنچكە، ۋىجدان — ئۇلۇغۋارلىققا دالالەت قىلىدۇ.

سوئال: ئىشلەشنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟

جاۋاب: خەلقىمىزدە «ئىشلىسەڭ چىشلەيسەن» دەيدىغان ھېكمەت بار. قەدىمدىن تارتىپ خەلقىمىزدە ئىشچانلار، پېشانىسىدىن تەر تۆكۈپ، مېھنەت تەرىدىن نەتىجە يارىتىپ، مول — ھوسۇل خۇشاللىقىغا چۆمگەنلەرنى قەدىرلەپ، ئەتىۋارلاپ كەلگەن. ئىشچانلىق، چىدام — غەيرەتنى ئۆزىگە يار قىلغان نى —

نى باتۇرلارنى، ئەمگەكسۆيەر يىگىتلەرنى قوشاقلارغا قېتىپ، قىسسە — داستانلىرىغا قوشۇپ ئەسىرلەر بويى ئېيتىپ كەلگەن. دېمەك، ئىشلەپ تاپقان پۇل شۇنچىلىك قەدىرلىك بىلىنىدۇ، ئىشلەپ ئالغان ھوسۇلدا ئېتىلىگەن تاماق ھەممىدىن لەززەتلىك تېتىيدۇ، ئىشلەپ تاپقان پۇلنى ھېچكىمنىڭ بۇزۇپ — چېچىپ خەجلىگۈسى كەلمايدۇ. بۇ ھەقتە خەلقىمىز ئارىسىغا تارقالغان بىر چۆچەكتە شۇنداق دېيىلگەن:

بىر سودىگەرنىڭ ئويۇن — تاماشىنى دوست تۇتقان ئوغلى ئون بەش ياشقا كىرگەندە بىر كاسىپ تونۇشىغا شاگىرتلىققا بېرىپتۇ. ئەمما ئۇ كىشى سودىگەرنى بەك ھۆرمەت قىلغاچقا، بالىنى ئۆز مەيلىگە قويۇۋېتىپتۇ، نەتىجىدە بۇ ئوغۇل ئىككى يىلغىچىلىك ھېچنېمە ئۆگىنەلمەپتۇ؛ سودىگەر ئوغلىنى بىر تىككۈچىگە شاگىرتلىققا بېرىپتۇ، ئەمما ئىككى يىلغىچىلىك بالا يەنلا ھېچنېمە ئۆگىنەلمەپتۇ. سودىگەر ئاخىر ئامالسىز ئوغلىنى بىر دېھقان تونۇشىغا دېھقانچىلىقنى ئۆگىتىشكە بېرىپتۇ. دېھقان بالىنى ئەگەشتۈرۈپ كۈندە ئېتىزدا بىللە ئىشلەپتۇ، بىللە قۇرۇق نان يەپتۇ، پېشانىسىدىن تەر ئاققۇزۇپ راسا ئىشلەپتۇ. شۇنداق قىلىپ كۈز كەپتۇ، ئۇلار ناھايىتى كۆپ مول — ھوسۇل ئاپتۇ. دېھقان دېھقانچىلىقتىن كىرگەن كىرىمگە بالىغا بىر قۇر كىيىم قىلىپ بېرىپتۇ ۋە ئاتا — ئانىسىنى يوقلاشقا ئەۋەتىپتۇ. بۇ چاغدا سودىگەر ئوغلى بىلەن بىللە تاماقلنىدۇ، ئېشىپ قالغان تاماقنى تۆكۈۋەتمەكچى بولغاندا، ئىلگىرى ھېچنېمىگە قارىماي تۆكۈۋېتىدىغان بالا بۇ قېتىم قەتئىي ئۇنىماي تۇرۇۋاپتۇ. سودىگەر ئەنە شۇ چاغدىلا ئوغلىنىڭ ھەقىقىي ئىشلىگەنلىكىنى، ئەمگەك مېۋىسىنى قەدىرلەشنى ئۆگەنگەنلىكىنى ھېس قىلىپتۇ — دە، ئىچ — ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، تىرىشچانلىق بىلەن ئىشلەش ئىقتىسادچانلىق بىلەن ھايات كەچۈرۈشنى كەلتۈرۈپ

چىقىرىدۇ، كىشى ئەمگەكنىڭ قەدرىگە يېتىدۇ، ئەمگەك ئارقىلىق ئېرىشىلگەن نەرسىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك بولىدىغانلىقىنى چۈشىنىدۇ. ئەمگەكنىڭ ئەڭ قەدىرلىك ۋە قىممەتلىك يېرىمۇ ئەنە شۇ يەردە.

فەرىدىدىن ئەتتار مۇنداق دەيدۇ: بالام، ئەگەردە قولۇڭدىن كەلسە خىزمەت يولىنى تاللىغىنكى، مۇراد ئېتىنى ئېگەرلىيەلەيسەن.

ئەرەنلەر خىزمىتىدە بولغان بىر قۇلغا پەلەكنىڭ قۇببىسى خىزمەتكار بولۇر. خىزمەتكە بەل باغلىغان كىشى دۇنيا ئاپەتلىرىدىن ساقلانغان بولۇر... خىزمەت ئەھلى نەقەدەر ئاسى ۋە پاساتچى بولسىمۇ، يەنە يۈز سويىدىن ياخشىدۇر... خىزمەت توغرىلىق كەمەر باغلىغان كىشى مەرىپەت ياغىچىدىن مېۋە يەر.

ئىلىملىك بولۇش

سوئال: ئىلىم ئۆگىنىشنىڭ قانداق خاسىيەتلىرى بار؟

جاۋاب: ئەگەر ئىنسان ئىلىم نۇرى بىلەن ئۆز يولىنى يورۇتمىسا، نادانلىق ۋە زۇلمەت كوچىسىدا قالىدۇ. كىشى قەلبىنىڭ نۇرى ئىلىم ۋە مەرىپەت بىلەن قۇۋۋەتلىنىدۇ. ئىنسانىيەتنىڭ قەدىرى ئىلىم بىلەن ھاسىل بولىدۇ. ئىلىمدىن ھازىرغىچە ھېچكىم زىيان كۆرگەن ئەمەس. ئىلىمنى ئىگىلەشنىڭ ئۆزى بىر سەنئەتتۇر. دۇنيادا قانداق ياۋۇزلۇقلار يۈز بەرگەن بولسا، ئۇلارنىڭ ھەممىسى نادانلىق تۈپەيلى كېلىپ چىققان. ئەڭ زور ھالاكەت نادانلىق، ئىنسانىيەتنى يوق قىلغۇچىمۇ نادانلىقتۇر. ئەتراپلىق ئىلىم تەھسىل قىلغان ۋە ئىلىم نۇرى بىلەن خۇلقىنى ياخشىلىغان ئايال ھەرقانداق يەردە ئىززەت تاپىدۇ، ئىلىم - ئايال ئۈچۈن زىننەت، ئەقلىنى نادانلىقتىن قۇتۇلدۇرغان ھەر بىر ئايال نومۇس، ئىززەت، ئاياللىق قەدىرىنى چۈشىنىپ يېتىدۇ. بۇنداق ئايال ھېچقانداق ئىشتا ئاداشمايدۇ. ئىلىمسىز ئايال بولسا بالا تەربىيىسىدە تۈرلۈك كەمچىلىكلەرگە يول قويىدۇ. ئادەم ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر نەرسىلەر - نومۇس، ئىززەت، ھايا قاتارلىق پەزىلەتلەر ئىلىم - مەرىپەت ئارقىلىق كەسىپ قىلىنىدۇ.

دانالار ئىلىمنى مال - مۈلۈكتىن ئەۋزەل دېيىشىدۇ. ئېيتىشلىرىچە، ئىلىم مېغىز بولسا، بايلىق ئۇنىڭ پوستى، ئىلىم گۈل بولسا، بايلىق ئۇنىڭ ھىدىدۇر. دانا كىشىلەر ھەر دائىم ئەنە شۇ مېغىزنى قولغا كىرگۈزۈش يولىدا جاپا چېكىدۇ.

چۈنكى، ئىلىم ئاۋۋال پەزىلەتلىك كىشىلەردىن مېراس قالىدۇ، مال - بايلىق بولسا ھارۇن ۋە ھاماننىڭ مېراسىدۇر؛ ئىككىنچى، ئىلىم كىشىدە كەمتەرلىك پەيدا قىلسا، بايلىق مەنەنلىك پەيدا قىلىدۇ؛ ئۈچىنچى، ئىلىملىك كىشىنىڭ دوستى كۆپ بولسا، مالدار كىشىنىڭ دۈشمىنى كۆپ بولىدۇ؛ تۆتىنچى، مالدار كىشىلەر ئۆتە خەسس ۋە بېخىل بولسا، ئالىم كىشىلەر ساخاۋەت ئىگىسى بولىدۇ؛ بەشىنچى، ئىلىم كىشىگە دۇنيادا ئابروى كەلتۈرسە، مال - دۇنيا ئازاب كەلتۈرىدۇ. دېمەك، ئىلىم رەنجى كىشىنىڭ خەزىنە يۈگەنجىدۇر، مال - دۇنيا گەنجى بولسا باشتىن - ئاياغ رەنجىدۇر.

ئىلىم مەرتىۋىسى مەرتىۋىلەرنىڭ چوڭىدۇر، دېگەن سۆز شۈبھىسىز توغرا، قايسى يەردە ئىلىم - مەرىپەت كۈچلۈك بولسا، شۇ يەر بەخت ئۆيى ھېسابلىنىدۇ. قايسى يەردە نادانلىق ھۆكۈمەت سۈرسە، شۇ يەر شور تاڭ ياكى تاشلىق يەرگە ئوخشاشتۇر.

گۈزەل خۇلق بىرلىشىپ كەتكەن ئىلىم كىشىلەرنى بەختلىك قىلۇر ۋە مەرتىۋىسىنى ئاشۇرىدۇ. ئىلىمدىن مەقسەت - گۈزەل ۋە ئېزگۈ ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشتۇر.

ئىلىم ۋە ھۈنەر ئۆگىنىش ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ زۆرۈر نەرسىلەردىن ھېسابلىنىدۇ. ھەر قانداق نەرسىنىڭ ماھىيىتىنى ئۇقۇۋېلىش، جاھاندىكى ۋەقە - ھادىسىلەرنىڭ ياخشى ۋە يامان تەزەپلىرىنى بىلىۋېلىش، ئادەملەرنىڭ قەدىر - قىممىتىنى توغرا چۈشىنىش، ئائىلىنىڭ پاراۋان ياشىشىنى توغرا ئۇيۇشتۇرۇش، قىسقىسى، ھەر تەرەپلىمە مۇكەممەل بولۇش ئۈچۈن ئىلىم ۋە ھۈنەر ئۆگىنىش زۆرۈر ئېھتىياجىلاردىن بېرىدۇر.

ئىلىم ۋە ئەدەب - پۈتمەس خەزىنە. كىمكى ئۇنىڭغا ئىگە بولسا، قەدىر - قىممىتى يۇقىرى بولىدۇ. پەزىلەتكە پەقەت ئىلىم شەرىپى بار ئادەم لايىق. بىلىمگەن

ئەيىب ئەمەس، بىلىمىگىنىنى بوينىغا ئالماسلىق ئەيىب. ئادەملەر سېنىڭدىن ئۆگەنمىسە، سەن ئادەملەردىن ئۆگەن. ئىلىم شۇنداق نەرسىكى، ھەممە كۈچ سەرپلەنمىسە قولغا كىرمەيدۇ.

سوئال: ئىلىمنىڭ ماھىيىتى نېمە؟

جاۋاب: ئىلىم - ئوقۇش، يېزىشنى ياخشى بىلىشكە، كېرەكلىك ھەر بىر نەرسىنى ئۆگىنىشكە قارىتىلغان. ئىلىم - دۇنيانىڭ ئىززىتى، ئاخىرەتنىڭ شارائىتىدۇر. ئىلىملىك بولۇش ئىنسان ئۈچۈن غايەت ئالىي ۋە مۇقەددەس بىر پەزىلەتتۇر. چۈنكى، ئىلىم بىزگە ئۆز ئەھۋالىمىزنى، ئىش - ئەمىلىمىزنى ئەينەككە ئوخشاش كۆرسىتىدۇ؛ زېھنىمىزنى، پىكىرىمىزنى قىلىچقا ئوخشاش ئۆتكۈز قىلىدۇ؛ ساۋابىنى گۇناھتىن، ھالالىنى ھارامدىن، پاكىزىنى چىركىندىن ئايرىپ بېرىدۇ؛ بىزنى توغرا يولغا باشلاپ، بۇ دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە بەختلىك بولۇشىمىزغا سەۋەب بولىدۇ. ئىلىمىمىز ئىنسان مېۋىسىز دەرەخكە ئوخشاشتۇر. چۈنكى ئىلىمىمىز كىشىلەر ئاتا - ئانىسىغا، ئۇرۇق - تۇغقانلىرىغا، يار - دوستلىرىغا، دىن ۋە مىللىتىگە پايدا يەتكۈزۈش بۇياقتا تۇرسۇن، ئۆز ئۈستىگە يۈكلەنگەن ئىبادەت ۋە تائەتتىمۇ لايىقىدا ئادا قىلالمايدۇ. ئىلىمنىڭ پايدىسى شۇنچىلىك كۆپكى، تەرىپلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. ئىلىم بىزنى جاھالەت قاراڭغۇلۇقىدىن قۇتقۇزىدۇ، مەدەنىيەت، ئىنسانىيەت، مەرىپەت دۇنياسىغا چىقىرىدۇ، يامان پېشىللاردىن، بۇزۇق ئىشلاردىن قايتۇرىدۇ، ياخشى خۇلق ۋە ئەدەب ئىگىسى قىلىدۇ، ئالائىتالغا بولغان مۇھەببەت ۋە ئېتىقادىمىزنى ئاشۇرىدۇ، جانابىي ھەقىقەتنىڭ بۈيۈكلۈكى ۋە قۇدرىتىنى بىلدۈرىدۇ. قىسقىسى، پۈتكۈل ھاياتىمىز، ھىممىتىمىز، غەيرىتىمىز، بۇ دۇنيالىق ۋە ئۇ دۇنيالىقىمىز ئىلىمگە باغلىقتۇر.

ئالىم كىشىلەر ھەر يەردە ئەزىز ۋە ھۆرمەتلىكتۇر. شەرىئىتىمىزدە قايىسى ئىلىمگە موھتاج بولسا، شۇنى ئۆگىنىش پەرزدۇر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئوقۇش، بىلىم ئېلىش پۇرسەتلىرىنى قولدىن بەرمەي، ۋۇجۇدىمىزنىڭ دۈشمىنى بولغان جاھالەتتىن قۇتۇلۇش بارلىق كۈچ - غەيرىتىمىز بىلەن تىرىشىش لازىم.

ئادەم ئۈچۈن مۇناسىپ ئىش شۇكى، ھېكمەت ئۆگەنسۇن، دانالىق ئىلىمىنى بىلسۇن ۋە ئۇنى يۈرىكىگە نەقىش قىلسۇن. ھېكمەت ۋە پەزىلەتكە يېتىشكە قېرىلىق توسقۇن بولالمايدۇ. ھېكمەت شۇنداق نەرسىكى، ئۇ ئۆزگەرمەيدۇ ۋە كاسات بولمايدۇ. ھېكمەتنى كىمكى دىلىغا ئورناتقان بولسا، نە باتۇر، نە كۈچتۈڭگۈر، نە پادىشاھ، ھېچكىم ئۇنى تارتۇۋالمايدۇ. كىشى ئۆز نىيىتى بىلەن سۆزىنى مۇۋاپىق قىلسۇن ياكى تىلى باشقا، دىلى باشقا بولمىسۇن!

بىلىملىك كىشىلەر مېۋىلىك دەرەخلەرگە ئوخشايدۇ، مېۋىلىك دەرەخ مېۋىلىرى بىلەن كىشىلەرنى ئوزۇقلاندۇرۇپ تۇرغانغا ئوخشاش، بىلىملىك ئادەملەرمۇ ئۆزلىرىنىڭ بىلىملىرى بىلەن كىشىلەرنى ئوزۇقلاندۇرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىلىم ئىگىلەشنى ياش ۋاقتىدىن باشلاش زۆرۈر.

ئۆتكەن ئۆمۈرنى قايتۇرۇپ بولماس، ئۇ ئەڭ قىممەتلىك بىر دۆلەتتۇر. شۇنداق ئىكەن، بۇ قىممەتلىك دۆلەتنىڭ قەدرىنى بىلىش كېرەك. ئادەم ئۈچۈن ئىشەنچلىك كامالەت پەقەت ئىلىمدۇر.

ئوقۇغان نەرسىلەرنى ياخشى چۈشىنىش، چۈشەنگەن نەرسىلەرنى ئەستە ساقلاش لازىم. ئوقۇشنىڭ پايدىسى پەقەت شۇ چاغدىلا بولىدۇ. ئەكسىچە چۈشىنە - چۈشەنمەس ئوقۇشتىن مەنە چىقمايدۇ. ئادەم ھەم ھايۋان، ھەم ئىنساندۇر. ھايۋانلىقى يېيىشتە، ئىنسانلىقى بولسا ئىلىمدە ئىپادىلىنىدۇ.

ئوقۇمىغانلارنىڭ تۆت پۈتلۈك ھايۋانلاردىن پەرقى يوقتۇر. بۇنى ھەر كىم بىلىدۇ.

ئوقۇش ئورۇنلىرى - مەكتەپلەردە بىلىم ئۆگىتىلىپلا قالماي، يەنە كىشىلەر بىلەن ئارىلىشىشنى بىلىش، ئۇلار بىلەن مۇئامىلە قىلىش قاتارلىقلارمۇ ئۆگىتىلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەكتەپنى، مۇئەللىمنى سۆيۈش، كۆڭۈل قويۇپ ئوقۇش كېرەك. ئىلىم سايبىسىدە ھەقىقەتنى تونۇش، ئەبەدىي بولغان ھاياتقا ئېرىشىش، دائىمىي بەختسىزلىكتىن خالاس بولۇش مۇمكىندۇر ۋە ئىلىم سەۋەبلىك ھەر كىم ئۆز ۋەزىپىسىنى بىلىدۇ، باشقىلارغا تاجاۋۇز قىلمايدۇ.

ئىلىم روھ لەززىتى بولغىنى ئۈچۈن ئۇنىڭدىن ئۈستۈن تۇرىدىغان ئىككىنچى بىر لەززەت بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئىلىمنىڭ ئۆزى لەززەتلىك نەرسە بولغىنى ئۈچۈن لەززەتلىك نەرسىلەرگىمۇ سەۋەبچىدۇر.

ئىنساننى ئەڭ بۈيۈك مەرتىۋىلەرگە ئېرىشتۈرگەن ۋە ئىسىملىرىنى كېيىنكىلەرگە قالدۇرغان نەرسە ئىلىمدۇر. ئىلىم مەرتىۋىسى مۇستەھكەم مەرتىۋە بولۇپ، ئۇنى يوقاتقىلى بولمايدۇ. ئىلىم گىزىتراپ ۋاقتىدا سىرداش، غۇربەتتە يولداش، خىلۋەتتە قولداش، دۈشمەنلەرگە قارشى تۇرغۇچى ئىشەنچلىك بىر قورالدىر. ئىلىمدىن ئارتۇق بايلىق، نادانلىقتىن ئارتۇق پېقىرلىق يوقتۇر.

ۋاپا ۋە ساداقەت

سوئال: ساداقەتلىك كىشىنىڭ قانداق پەزىلەتلىرى بار؟
ساداقەتلىك بولۇش ئۈچۈن قانداق شەرتلەرنى ھازىرلاش كېرەك؟
جاۋاب: ساداقەت دەپ كىشىنىڭ ئۆز ۋەزىپىسىنى توغرىلىق بىلەن ئىشلىشىنى كۆزدە تۇتىمىز. سادىق كىشى ئەل ۋە خەلقىگە، ۋەتەن ۋە دۆلىتىگە توغرىلىق بىلەن خىزمەت قىلىپ ئابروىغا ئېرىشىدۇ ۋە مۇكاپاتلارنى ئالىدۇ. ساداقەت — سالامەتلىك گۈلشىنى، نىجاتلىق بوستاندۇر. سەدەپتىن ئۈنچە، يىلاندىن زەر ھاسىل بولىدىغىنىغا ئوخشاش راستلىقتىن پايدا، خىيانەتتىن زىيان ھاسىل بولىدۇ.
 ھەركىم سادىقلارنى سۆيىدۇ، يالغانچىلارنى سۆيمەيدۇ. توغرىلىقتىن يوقالغان كىشى يوق، خىيانەتتىن يوقالغانلار ناھايىتى جىقتۇر. راستلىق بىلەن خىيانەت ئىككىسى بىر يەرگە كەلمەيدۇ. ئەگەر بىر كىشىنىڭ دىلىغا توغرىلىق ئۇرۇقى تىكىلگەن بولسا، ئۇ دىل ھەر قانچە ئاچ ۋە سۇسىز بولسىمۇ توغرىلىق ئۆسىدۇ، خىيانەت كۆكەرمەيدۇ. ئەخلاق يۈزىسىدىن قارىغاندا توغرا پېقىر يالغانچى بايدىن ئېتىبارلىقتۇر. چۈنكى، سادىق كىشى ئەھدىگە ۋاپا قىلىدۇ، يالغانچى بولسا ۋەدىسىدە تۇرماي ئۆزىنى خىجالەت، باشقىلارنى ئاۋارە قىلىدۇ.
 ساداقەت بىر مەنىۋى پەيزدۇركى، ئۇ پەيزدىن تېگىشلىك ئۈلۈشىنى ئېلىش ھەر بىر كىشىنىڭ مۇقەددەس ۋەزىپىسىدۇر.
 ھەزرىتى ئەلى ھەزرىتى ئىمام ھۈسەيىنگە: «سۆزۈڭدە توغرا يول! شۇنىڭدا يالغانچىلارغا ئوخشاش مۇناپىق بولمايسەن» دەپ ئۆگۈت قىلغانىدى.

ئۇلۇغلىرىمىزمۇ: «توغرىلىقنى ئىختىيار قىلىڭلار، گەرچە ھالاكەتكە ئوخشاش كۆرۈنىمۇ، نىجات توغرىلىقتۇر. ھەر قانچە نىجاتقا ئوخشاش كۆرۈنىمۇ، يالغاندىن ساقلىنىڭلار، چۈنكى، ئاقىۋىتى ھالاكەتتۇر» دېگەندى.

سوئال: ساداقەتتە چىڭ تۇرۇش ئۈچۈن قانداق چارىلەرنى قوللىنىش لازىم؟

جاۋاب: ساداقەت ۋە سادىقلىق ئېسىل ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ بىرى بولۇش سۈپىتى بىلەن ھاياتىي دۇنيانىڭ ھەرقايسى ھالقىلىرىدا ناھايىتى مۇھىم رول ئوينايدۇ. ئۇرۇق - تۇغقانلار ئارا سەمىمىي سادىق بولۇش، دوستلار ئارا ساداقەتلىك بولۇش، مېھر - مۇھەببەتتە بىر - بىرىگە ساداقەتلىك بولۇش ناھايىتى مۇھىم بولغان ئەخلاق نورمىلىرىنىڭ بىرىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن قەدىمدىن ھازىرغىچە ساداقەتلىك بولۇش ئۆز ئارا كىشىلىك مۇناسىۋەت ئورنىتىشتىكى ناھايىتى مۇھىم ئۆلچەملەرنىڭ بىرى بولۇپ كەلگەن. ساداقىتى سىنالمىغان دوست ۋە مۇھەببەتنىڭ ئاخىرى بەزىبىر ئىشەنچسىز ھېسابلىنىدۇ. دوستلۇق ۋە مېھرىر - مۇھەببەت مۇشكۈل سىناقلاردىن ئۆتكەندىلا ساداقەت گۈللىرىنى ئېچىلدۈرالايدۇ.

ئادەم ساداقەتلىك بولۇش ئۈچۈن بىرقاتار ئىنسانىي خىسلىەتلەرگە ئىگە بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. ساداقەتلىك بولىدىغان كىشىنىڭ ۋىجدانى كۈچلۈك بولىدۇ، توغرا سۆزلۈك، ھەقىقەتتە چىڭ تۇرىدۇ، خىيانەت قىلىشنى كۆڭلى كۆتۈرمەيدۇ، ئامانەتنى جايىدا ساقلايدۇ. بۇنداق پەزىلەتلەرگە ئىگە بولغاندىلا ھەقىقىي سەمىمىي ساداقەتلىك كىشى بولغىلى بولىدۇ.

سوئال: قانداق قىلغاندا ۋاپا ۋە ساداقەتلىك بولغىلى بولىدۇ؟
جاۋاب: ئۇلۇغ ئەلىشىر نەۋائىينىڭ تەبىرىگە ئاساسەن ۋاپا ۋە

ساداقت ھېسلىرى ئاۋۋال ھەر بىر كىشىنىڭ قېنىدا بولمىسا، ئۇنىڭغا ئۆگەتمەك مۇشكۈلدۇر. ۋاپا ۋە ساداقت خۇددى قاش بىلەن كۆزگە ئوخشاش يانمۇيان ياشايدىغان ئەڭ يۈكسەك ئىنسانىي پەزىلەتتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر «ۋاپاسىزدا ھاپا يوق. ھاپاسىزدا ۋاپا يوق» دېيىشىدۇ. ئېيتقان سۆزىگە ئەمەل قىلىش، ۋەدىنى بېجىرىش، پىلانىنى ئادا قىلىش ۋاپانىڭ بەلگىسىدۇر. ساداقت بولسا ۋاپانىڭ داۋامى، ۋاپادارلىقنىڭ باقىيلىقىنى ئىسپاتلايدىغان خۇسۇسىيەتتۇر. ئېيتىلغان سۆزگە بىر ئۆمۈر سادىق بولۇش، ۋاقىت ئىمكان، شارائىت ئۆزگەرگەندىمۇ دىل ئەمرىنى ئۆزگەرتەسلىك، ۋەدىنىڭ مەڭگۈلۈك ئىكەنلىكىگە كاپالەتلىك قىلىش ساداقتەتۇر. ۋاپا ۋە ساداقت ئەڭ ئاۋۋال ئائىلىنى بەختىيار قىلىدۇ، پەرزەنتلەرنىڭ ئەركىن، ساغلام ۋە ئەقىللىق بولۇپ ۋاپىغا يېتىشىگە زېمىن ھازىرلايدۇ. ۋاپا ۋە ساداقت ئايالنىڭ قولىدىكى مەشئەلدۇر، ئايال قەلبىنىڭ قىممىتىنى، ساپلىقىنى ئىپادە قىلغۇچى، ئۇنىڭ يولىنى يورۇتقۇچى مایاكتۇر. ئەگەر ئايال ساداقتى بىلسە، ئۇ ھاياتىنىڭ، ئەرنىڭ، پەرزەنتىنىڭ قەدىرىگە يېتىدۇ، ئۆزىنىڭ بۇرچىنى، ئېتىقادىنى چۈشىنىدۇ. ھاياتىنىڭ سىناقلىرىدىن ئەلا دەرىجىدە ئۆتىدۇ، قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ۋاپا ۋە ساداقت ئائىلىنىڭ ئاسراش، ئۇنى تۇرمۇش شاماللىرىدىن، غەيۋەتلەردىن ئاسراش دېمەكتۇر. ۋاپا ۋە ساداقت ئاياللىقنى، ئائىلىقنى، بۇرچنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يېتىش، بەرداشلىق، تەمكىن، ئەتراپلىق بولۇش دېمەكتۇر.

بىر ئۇلۇغ كىشى ۋاپادار بولۇش ھەققىدە مۇنداق نەسىھەت قىلىدۇ: ھەي پەرزەنت، قىلغان ۋەدەڭگە ۋاپا قىل. ۋەدىگە ۋاپا قىلىش — مەرد ۋە كامالەت ئىگىسىنىڭ ئىشى، ماختاشقا لايىق زاتلارنىڭ ئۇلۇغ خىسلىتىدۇر. ۋاپا نۇرى بىلەن نۇرلانغان بەزى ئادەملەر ھەممىنىڭ كۆڭۈل قۇشىنى ئۆز مۇھەببىتى تۈزىقىغا

چۈشۈرمەي قويمايدۇ. ۋەدىسىگە ۋاپا قىلمىغان كىشى ئۆز ئابروۋىنى يوقىتىدۇ.

ھەي پەرزەنت، بىر كىشىگە ۋەدە بەرسەڭ، ئۇنىڭغا ۋاپا قىل. ئەقىللىق كىشى ئادا قىلىشقا كۈچى يېتىدىغان ئىشقا ۋەدە بېرىدۇ. ۋەدە بېرىپ قويۇپ ھۆددىسىدىن چىقالماي شەرمەندە بولغاندىن يامان ئىش يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن، كۈچۈڭ يەتمىگەن ئىشقا ھەرگىز ۋەدە بەرمە.

ۋەتەن

سوئال: ۋەتەن دېگەن نېمە؟ نېمە ئۈچۈن ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈشىمىز كېرەك؟

جاۋاب: ھەر بىر كىشىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتى ۋە مەملىكىتى شۇ كىشىنىڭ ۋەتىنى دېيىلىدۇ. ھەر كىم تۇغۇلغان، ئۆسكەن يېرىنى جېنىدىن ئارتۇق سۆيىدۇ. ھەتتا بۇ ۋەتەن ھېسسىي تۇيغۇسى ھايۋانلاردىمۇ باردۇر. ئەگەر بىر ھايۋان ئۆز ۋەتىنىدىن (توپىدىن) ئايرىلسا، ئۆز يېرىدىكىگە ئوخشاش ئەركىن - ئازادە ياشىيالايدۇ، مەئىشتى قىيىنلىشىپ، ھەر ۋاقىت دىلىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئۆز ۋەتىنىگە مۇھەببىتى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ.

بىز ئۆز ۋەتىنىمىزنى جېنىمىزدىن ئارتۇق سۆيگىنىمىزگە ئوخشاش ئەرەبلەر ئەرەبىستاننىڭ قۇملۇق ۋە ئىسسىق چۆللىرىنى، ئېسكىمۇسۇلار شىمالىي قۇتۇپتىكى ئەڭ سوغۇق قار ۋە مۇزلۇق يەرلىرىنى باشقا يەرلەردىن ئارتۇقراق سۆيىدۇ. ئەگەر ئۇنداق بولمىغاندا، ئۇلار ئۆز ۋەتىنىلىرىنى تاشلاپ، ھاۋاسى ياخشى، تىرىكچىلىك قىلىش ئاسان يەرلەرگە كۆچۈپ كەتكەن بولاتتى.

شۇڭا ئاتا - بوۋىلىرىمىز: «كىشى يۇرتىدا سۇلتان بولغۇچە، ئۆز يۇرتۇڭدا ئۇلتاڭ بول» دېگەن ھېكمەتنى بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن.

ئەمەلىيەتتە ۋەتەن دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى ناھايىتى كەڭ ۋە چوڭقۇر. ھەقىقەتەن، ۋەتەن بىر مېھرىبان ئانىغا ئوخشايدۇ.

ئۇنىڭ ئىللىق باغرىدىن پۈتكۈل جانلىق بەھرە ئالىدۇ ۋە مېھىر - مۇھەببەتكە ئېرىشىدۇ. خەلقىمىزنىڭ بىر ئۇلۇغ يازغۇچىسى بىر قېتىم: «ئادەم تۇغۇلغاندا كىندىك قېنى ئانا يەر باغرىغا سىڭىدۇ، شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئادەمنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن ۋەتەنگە بولغان مېھىر - مۇھەببىتى جۇش ئۇرىدۇ. بۇ مېھىر - مۇھەببەت ۋىجدانلىق بىر ئادەمگە نىسبەتەن ئىنتايىن قىممەتلىكتۇر» دېگەن ئىدى. ھەقىقەتەن شۇنداق، ۋەتەن بىر قارىماققا ئانا تۇپراقنى ئاساسىي گەۋدە قىلغان، بۇ تۇپراقتا شۇ ۋەتەنگىلا خاس بولغان تۈرلۈك جانلىقلار، ئادەملەر بىر - بىرىگە چەمبەرچاس بولۇپ بىر ئاسماندىن يۇلتۇزلارنى، ئايىنى تاماشا قىلىدۇ، ئوخشاش ھاۋادىن نەپەسلىنىدۇ... بۇنداق بىر - بىرىنى تەقەززا قىلىدىغان ھاياتلىق زەنجىرى باشقا جايلاردا ئۆزگەرگەن شەكىلدە مەۋجۇت بولسىمۇ، بەزىدە ماھىيەت جەھەتتىن ئوخشاپ كەتسىمۇ، ھەر كىمگە ئۆز ئانىسى قەدىرلىك بولغىنىدەك، بىزگە ئۆزىمىز تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ۋەتەن ئەڭ قەدىرلىكتۇر.

ئەمەلىيەتتە، ۋەتەن بىز ياشاۋاتقان مۇئەييەن دائىرىدىكى زېمىننى ئاساسىي گەۋدە قىلغان بولىدۇ. بۇ زېمىن ئەلۋەتتە، ئۆزىگە خاس روھقا ئىگە، مەدەنىيەت، ئەنئەنە بىر گەۋدىلەشكەن، بىر ياقىدىن باش، بىرىيەڭدىن قول چىقىراالايدىغان، سۆزى بىلەن دىلى بىر ئادەملەر توپى ياشايدىغان زېمىننى بىز ۋەتەن دەپ ئاتايمىز. ۋەتان قوينىدا تاغ - دەريالار گىرەلىشىپ كەتكەن، ئۆزىگە خاس دايۋانلىرى، ئۆزىگە خاس ئورمانلىرى، ئۆزىگە خاس يەر تۈزۈلۈشى، ئۆزىگە خاس ئۆسۈملۈك، دەل - دەرەخلىرى، ئۆزىگە خاس كىشىلىرى بولىدۇ. ئۇلار ھاياتلىق تەقەززاسى بويىچە ئەۋلادىمۇ ئەۋلاد مۇشۇ زېمىندا تىرىكچىلىك قىلىپ كەلگەن ۋە ئۆزىگە خاس ياشاش ئەندىزىسى شەكىللەندۈرگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ۋەتەندە كۆرگەن مەنزىرىنى باشقا مەملىكەتلەردىن كۆرەلمەيمىز، ۋەتەندە تېتىغان تاغلارنى باشقا مەملىكەتلەردە

تېتىيالىمايمىز، ۋەتەندە يېگەن ئۆرۈكنىڭ تەمىنى باشقا مەملىكەتلەردە يېگەن ئۆرۈكتىن تاپالمايمىز. ۋەتەن دۇنيادا ئەنە شۇنداق يېگانە بولغانلىقى ئۈچۈن، بىز ئۈچۈن ئەڭ قەدىرلىك ۋە سۆيۈملۈك. ئادەمنىڭ تۇغقان ئانىسى بىر بولغىنىغا ئوخشاش، ۋەتەنمۇ بىرلا بولىدۇ.

ۋەتەن مەيلى بوستانلىق بولسۇن ۋە مەيلى چۆل - باياۋان بولسۇن، ھەر كىمگە ئۆزىنىڭ ۋەتەنىنى ئەڭ قەدىرلىك ۋە قىممەتلىك. ئۆتكەندە بىر تونۇشۇم ياۋروپاغا بېرىپ بىر ئاي تۇرۇپ كەلدى. ئۇ بۇ جەرياندا تۇغقانلىرىنىڭ ھەمراھلىقىدا ياۋروپادىكى گېرمانىيە، شۋېتسىيە، فرانسىيە، بېلگىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنى قويماي زىيارەت قىلىپ كەلدى. بۇ دۆلەتلەرنىڭ ئورمان بىلەن قاپلىنىش نىسبىتى يۇقىرى، نەگە بارسا يېشىللىق ئىكەن، بۇ كىشى ئون بەش - يىگىرمە كۈن يېشىللىقنى كۆرۈۋېرىپ بەك زېرىكىپ كەتكەنلىكىنى، ۋەتەننىمىزدىكى تاقىر تاغلارنى، ئۇزۇندىن - ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئادەمىزاتسىز سايلىقلارنى، سايلىقلار ئارىسىدا ئاندا - ساندا شەكىللىنىپ قالغان كىچىك دائىرىلىك بوستانلىقلارنى، شەھەر - يېزىلاردا بىز - بىرىگە ھەمدەم بولۇپ، مۇڭدېشىپ، كۈلكە - چاقچاق بىلەن ئۆتىدىغان خەلقىمىزنى بەك سېغىنغانلىقىنى، شۇڭا ئۈچ ئاي تۇرۇش ئۈچۈن بارغان بولسىمۇ، بىر ئاي تۇرۇشقا ئاران چىداپ قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ بەردى. دېمەك، ۋەتەن قوينى قانچىلىك قاقاسلىق، مۇھىتى قانچىلىك ناچار بولمىسۇن، ئۇ بىزنىڭ ۋەتەننىمىز بولغانىكەن، ئۇ بىزگە ھەممىدىن بەك قەدىرلىك ۋە قىممەتلىك، شۇڭا بىز ئۇنىڭ قەدىرىگە ھەرۋاقىت يېتىپ تۇرۇشىمىز لازىم...

قايسى بىر شائىرنىڭ «ئۆزۈم ھەر جايدىمەن، كۆڭلۈم سەندىدۇر» دېگەن بىر مىسراسى بار. مانا بۇ ۋەتەننى قىزغىن سۆيگەن يۈرەكنىڭ ساداسىدۇر. ئادەمدە ياش چاغلىرىدا ھەر خىل

گۈزەل ئارزۇلىرى بولىدۇ، بۇ ئارزۇلارنىڭ بەزىلىرى شۇنچە چاكىنا بولىدۇ. ئۆزىنىڭ ۋەتەننى پەس كۆرۈپ، باشقىلارنىڭ ۋەتەننى ئەزىزلەيدۇ، ھەتتا شۇنداق يەرلەردە ياشىماقچى بولىدۇ. ئەمما ياشاپ باققاندىن كېيىن «ئۆزۈم ھەر جايدىمەن، كۆڭلۈم سەندىدۇر» دېگەن ناخشىنى توۋلىماي قالمايدۇ، باشقا مەملىكەتلەر ھەرقانچە گۈزەل، پاراۋان، مەدەنىي بولسىمۇ، ئۇ بەربىر باشقىلارنىڭ ۋەتەنى، ئۇنى قانچە ئارزۇ قىلسىڭىزمۇ، باشقىلار سىزگە ۋەتەننى قوش قوللاپ تۇتۇپ بەرمەيدۇ، بۇنداق قىلىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنداق بىمەنە خىياللاردا بولۇشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق. شۇڭا تورغاي ئۆز ۋەتەننى سېغىنىپ، ئاۋات، گۈزەل مەملىكەتتىن كېتىدۇ ئەمەسمۇ؟

قەدىمكى زاماندا، سۇلايمان پادىشاھ يەتتە ئىقلىمدىكى ئىنسانلارنىڭلا پادىشاھى بولۇپلا قالماي، ھايۋانلار ۋە قۇشلارنىڭمۇ پادىشاھى ئىكەن. ئۇ بىر قېتىم بارلىق قۇشلارنى بىر يەرگە جەم قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئەرزۇ ھالىنى بىلىمەكچى بولۇپتۇ. ئارىدىن يېرىم يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا تورغاي ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

— جانابى پادىشاھىئالەم، سىزنىڭ بۇيرۇقىڭىز بىلەن ئوردىغا يىغىلغىنىمىزغىمۇ يېرىم يىل بولۇپ قالدى. باشقا قۇشلار قانداقكىن بىلمەيمەن، ئەمما مەن تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇمنى، ۋەتەننىمۇ بەكمۇ سېغىندىم، سېغىنىش ئوتى كېچىيۇ - كۈندۈز يۈرىكىمنى كۆيدۈرمەكتە. ئىلتىپات قىلىپ ماڭا بىرنەچچە كۈنلۈك رۇخسەت بەرسىلە، مەن ۋەتەننىمۇ زىيارەت قىلىپ، سېغىنىش ئوتىنى ئۆچۈرۈپ كەلسەم، — دەپتۇ.

سۇلايمان پادىشاھ بىر نەرسىنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ - دە، تورغايغا رۇخسەت بېرىپتۇ. تورغاي كەتكەندىن كېيىن قارچىغىنى چاقىرتىپ:

— سەن تورغاينىڭ كەينىدىن بېرىپ، ئۇنىڭ ۋەتىنىنىڭ نانداقلىقىنى ۋە تورغاينىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ كەل، ئاندىن ماڭا مەلۇم قىل! — دەپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن قارچىغا قايتىپ كېلىپ:

— پادشاھىئالەم، بۇيرۇقلىرى بويىچە تورغاينىڭ ۋەتىنىنى كۆرۈپ كەلدىم، — دەپتۇ تەزىم قىلىپ تۇرۇپ، — ئۇنىڭ ۋەتىنى ھېچقانداق جانلىقنىڭ نىشانىسى يوق پايانسىز چۆللۈك ئىكەن، پەقەت ئاندا — ساندا يۇلغۇن، قومۇشتىن باشقا گىياھ يوق ئىكەن.

— تورغاي ۋەتىنىگە بېرىپ نېمە قىلدى؟ — سوراپتۇ شاھ.

— تورغاي ۋەتىنىگە بېرىپ دەسلەپتە چۆللۈككە قاراپ بىر ھازا مۇڭلۇق سايىراپ، يىغلاپ سېغىنىشىنى ئىپادىلىدى، قۇملارغا ئېغىنىدى، ئىسسىق ھاۋادا ئۇچۇپ كۆكسىنى تولدۇرۇپ نەپەسلەندى، ئاندىن كونا ئۇۋىسىغا كىرىپ راھەتلىنىپ ئۇخلىدى. ئۇ ئۈچ كۈن تۇردى، ھەر كۈنى مۇشۇنداق قىلدى، — دەپتۇ قارچىغا.

سۇلايمان شاھ قارچىغا ئىجازەت بېرىپ ئۆيىگە قايتۇرۇپ، تورغاينى چاقىرتىپتۇ.

— بىلسەم، سېنىڭ ۋەتىنىڭ كۆز يەتكۈسىز چۆل — جەزىرە ئىكەن، ئارزۇ قىلغۇدەك يېرىمۇ يوق ئىكەن. شۇنداق يەرنىمۇ سېغىنغان بارمۇ؟ — دەپتۇ سۇلايمان شاھ مەسخىرە ئارىلاش.

— ئەي كەرەملىك شاھىم! — دەپتۇ تورغاي، — ئېيتقانلىرى بەرھەق، مېنىڭ ۋەتىنىم چەكسىز چۆل — باياۋان، شۇنداق كۆرۈمىسىز زېمىن. ئەمما ئۇ مېنىڭ ئەڭ قىممەتلىك ۋەتىنىمدۇر. ئۇ مېنى ئۆز قوينىدا ئۆستۈردى، ۋەتىنىم كۆرۈمىسىز چۆللۈك بولسىمۇ، مەن ئۇنى سىزنىڭ جەننەتتەك چاھار باغلىرىڭىزغىمۇ تەڭ قىلمايمەن. ھەركىمگە ئۆزىنىڭ ۋەتىنى قەدىرلىك ۋە قىممەتلىك ئەمەسمۇ؟! —

سۇلايمان شاھ تورغاينىڭ بۇ سۆزىگە قايىل بولۇپ، بارلىق قۇشلىرىنى ئوردىغا يىغىۋېلىپ، ئۇلارنى ۋەتىنىدىن مەھرۇم قىلغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپتۇ ۋە ھەممىسىنىڭ ۋەتىنىگە قايتىشقا رۇخسەت قىلىپتۇ...

دېمەك، ۋەتەن دېگەن ئەنە شۇنداق قەدىرلىك ۋە قىممەتلىك. ئۆز ۋەتىنىنى شارائىتى ناچار، يېشىللىق ئاز، قۇم — بوران ئۇچۇپ تۇرىدۇ، دەپ باشقا مەملىكەتلەردە ياشاشنى ئارزۇ قىلىدىغانلار سېپى ئۆزىدىن مۇناپىقلاردۇر. بۇنداقلارغا ھەرگىز ئەگەشمەسلىك كېرەك. ئۇلار بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ھامان پۇشايمان قىلىپ، يامغۇردەك ياش تۆكۈپ ئەنە شۇ «كۆرۈمىسىز» ۋەتىنىنى سېغىنىپ كېلىدۇ. مانا بۇ ۋەتەن سېغىنچى، ئۆزىنى بېقىپ ئۆستۈرگەن، باشقا ھېچ يەردىن تاپقىلى بولمايدىغان ئانىغا بولغان سېغىنىشتۇر.

سوئال: ۋەتەن مۇھەببىتى ھەققىدە سۆزلەپ بەرگەن بولسىڭىز.

جاۋاب: ۋەتەن ئەنە شۇنداق قەدىرلىك بولغاچقا، ھەقىقىي غۇرۇرلۇق، ۋىجدانلىق، قەلبى پاكىز كىشىلەر ۋەتەننى ئەڭ قىزغىن مۇھەببىتى بىلەن سۆيىدۇ، ۋەتەن ئەنە شۇنداق مەڭگۈلۈك تېما. ئۇنى قانچە مەدھىيىلىسىمۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قانچە — قانچە قۇربانلارنى بەرسىمۇ، قانچىلىق جاپا تارتسىمۇ ئەرزىيدۇ. شۇڭا، خەلقىمىز ئانا ۋەتەننى قوغداش يولىدا تۆكۈلگەن ھەر بىر تامچە قاندىن گۈل ئۈنۈپ چىقىدۇ، دەپ قارايدۇ.

ۋەتەن بىزنىڭ ئانىمىز، بىزنىڭ بارلىقىمىزنى ئەنە شۇ ۋەتەن بەرگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئەڭ چوڭقۇر مېھرىمىز بىلەن ئۇنى سۆيۈشىمىز، ئۇنى قەدىرلىشىمىز ۋە ئاسرىشىمىز، ئابىرۇپىنى قوغدىشىمىز كېرەك. سىز ئۆز ۋەتىنىڭىزنى سۆيىمەي، ئۇنى مەنسىتمەي، باشقا مەملىكەتلەردە ياشىغان تەقدىردىمۇ، بەربىر سىز ئاشۇ ۋەتەننىڭ پەرزەنتى بولالمايسىز ۋە ئۇنى ھەرقانچە

قىلىپمۇ قىزغىن سۆيۈش مەقسىتىگە يېتەلمەيسىز. ۋەتەننى سېتىۋەتكىلى بولمايدۇ، باشقىلارغا بېرىۋەتكىلىمۇ بولمايدۇ، شۇنداقلا باشقىلاردىن تارتىۋالغىلىمۇ بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بىردىنبىر يول ئۆز ۋەتىنىمىزنى قىزغىن سۆيۈشتۇر. ساۋاقداشلار، ئىچكىلاردا بەزىلەر گۈزەل، تەرەققىي قىلغان دۆلەتلەرنى چۈشەپ يۈرگەن بولۇشى، شۇ يەرلەرگە بېرىپ ياشىغۇسى كېلىپ كېتىۋاتقان بولۇشى مۇمكىن. ئەمما، شۇ نۇقتا كالاڭلاردا ئېنىق بولسۇنكى، مەيلى نەگىلا بارماڭلار ئانا ۋەتەن سىلەرنى ئوتتۇپ قالمايدۇ، شۇنداقلا سىلەرمۇ ۋەتەندىن رىشتىڭلارنى ئۈزەلمەيسىلەر. ۋەتەن سېغىنچى بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ياقاڭلاردىن ئالىدۇ - دە، ۋەتەن تەرەپكە قاراپ سۆرەيدۇ. شۇڭا، قەلبىدە ۋەتەن مۇھەببىتى، ۋەتەن سېغىنچى جۇش ئۇرمىغان ئادەمنى ئادەم دېگىلى بولمايدۇ، ھەتتا ھايۋاندىنمۇ بەتتەرلىشىپ كېتىدۇ. چۈنكى، قۇش قانچە ئېگىز ئۇچقان تەقدىردىمۇ بەرسىز ئۇۋىسىنى تېپىۋالىدۇ، باشقا ھايۋانلارمۇ ئۆزلىرى ياشاۋاتقان ماكاننى (ۋەتەننى) ئەڭ ئەزىز دەپ بىلىدۇ. شۇنداق ئىكەن، بىزنىڭ ۋەتەندىن ئاغرىنىدىغانغا يەنە نېمە ھەققىمىز بار. ساۋاقداشلار، ۋەتەننى قىزغىن سۆيەيلى، ۋەتەن مۇھەببىتى ھەر بىر قەلبتە جۇش ئۇرسۇن!

ۋىجدان

سوئال: ۋىجدان دېگەن نېمە؟ ۋىجدانلىق بولۇشنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك؟

جاۋاب: ۋىجدان روھىمىزغا، پىكىرىمىزگە تەسىر قىلىدىغان ھېسسىيات، يەنى سېزىش، تۇيۇشتىن ئىبارەت مەنىۋى قۇۋۋەتنى كۆرسىتىدۇ. بىز ھەر ۋاقىت قىلىۋاتقان ئىش - ھەرىكىتىمىزنىڭ ياخشى - يامانلىقىنى، پايدىلىق ياكى زىيانلىقلىقىنى ۋىجدانىمىز ئارقىلىق بىلىمىز. ۋىجدان ئىنسان ئەقلى ۋە پىكىرىنىڭ ھەقىقىي تارازىسىدۇركى، كىشى بۇ تارازا بىلەن ئۆز كەچىلىكلىرىنى ئۆلچەپ بىلىشتىن تاشقىرى، يەنە باشقىلارنىڭ قىلمىش - ئەتمىشلىرىنىمۇ سېزىدۇ ۋە ھېس قىلىدۇ. ئەگەر ئىنساننىڭ ئىشلىگەن ئىشى قانداق - يوسۇن، ئەقىل ۋە ھېكمەتكە ئۇيغۇن بولسا، ئۇنىڭغا مۇھەببەت باغلايدۇ. قاپاھەت ۋە يامان ئىشلارنى قىلسا، نەپرەتلىنىدۇ. بىز ھەر قانداق نەرسىنى پىكىر ۋە روھىمىزنىڭ مەنىۋى قۇۋۋىتى بولغان ۋىجدانىمىز ئارقىلىق ئايرىيالايمىز.

ۋىجدان ياخشى خۇلقلارنىڭ مەنبەسى بولغانلىقتىن، ۋىجدان ئىگىلىرى ھەر بىر ئىشنى غەرەزسىز، خالىس نىيەت بىلەن ئىشلىيدۇ ۋە شۇ سەۋەبتىن ھەر كىم نەزەرىدە قەدىرلەشكە ئەرزىيدىغان ۋە سۆيۈملۈك بولىدۇ. ئەمما ۋىجدانىمىز كىشىلەرنىڭ ئىشلىرىدا، نىيەت ۋە ئەمەللىرىدە، دوست - ئاشانلىقلىرىدا قانداقتۇر يوشۇرۇن غەرەزلىرى بار بولغانلىقتىن، ئۇلار ھەر ۋاقىت ھەسرەت ۋە نادامەت چېكىپ، ۋىجدان ئازابىغا گىرىپتار بولىدۇ.

سوئال: ۋىجدانلىق كىشىنىڭ قانداق ھاياتىي ۋەزىپىلىرى بار؟
جاۋاب: ئىنسان ئۆز ۋەزىپىلىرىنىڭ بۈيۈكلۈكىنى ۋىجدانى ئارقىلىق چۈشىنىلەيدۇ. چۈنكى، ۋىجدانى ساغلام كىشىلەر ئىشەنچ ۋە ئېتىقادىنى كامالغا يەتكۈزۈش ئۈچۈن ئەل - خەلققە پايدىلىق ئىشلارنى شاد - خۇراملىق بىلەن بېجىرىدۇ.

دېمەك، ۋىجدان ھەر كىشىنىڭ قىلىقلىرىنى ۋە ھەرىكىتىنى كۆرسىتىدىغان بىر سۈزۈك ئەينەكدۇركى، بۇ ئەينەككە چىن نەزىرىنى تىككەن كىشى ئۆزىنىڭ ئەيىب ۋە كەمچىللىكلىرىنى تۈزىتىش ھەرىكىتىدە بولۇپ، باشقىلارنىڭ ئەيىب - قۇسۇرلىرىنى ئاقتۇرۇشقا ھەرىكەت قىلمايدۇ. بىزنىڭ ئەقىدىمىزدە ۋىجدان ئەخلاقىنى ياخشىلاش ئۈچۈن تىرىشىش، ھەرىكەت قىلىش لازىم بولغانلىقتىن، شۇ ساھەدە ھەرىكەت قىلغان كىشىلەر ئىككى جاھاندا ئەزىز ۋە مۇكەررەم بولىدۇ.

ئەرەستۇ ھەكىم: «روھىيىتىنىڭ مەنىۋى قۇۋۋىتى بولغان ۋىجداننىمىز - پىكىرىمىزگە قۇۋۋەت بەرگۈچى بىر ئىدراك ۋاسىتىسى دېيىلىدۇ. يەنى ھېسسىياتىمىزنىڭ روھىمىزغا تەسىر كۆرسەتكۈچى بىر ئېلېكتىرىك زەنجىردۇر» دەيدۇ.

ئىبن سىنا ھەكىم ئېيتىدۇ: «ۋىجدان - روھ ۋە پىكىرىمىزنى تۇيغۇن قىلىشىمىزنىڭ بىرىنچى ۋاسىتىسىدۇر.»

ئومۇمەن، ۋىجدانلىق بولۇش ئادىمىيلىك پەزىلەتلىرىنىڭ ئەڭ ئۈستۈنلىرىدىن بىرى ھېسابلىنىدۇ. پەقەت ۋىجدانلىق بولغاندىلا، باشقا ئېسىل پەزىلەتلەرنىمۇ جارى قىلدۇرغىلى، راۋاجلاندۇرغىلى، يۈكسەلدۈرگىلى، كامالغا يەتكۈزگىلى بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ۋىجدانلىق ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۇلۇغ روھىغا تولۇق ۋارىسلىق قىلىپ، ھەر ۋاقىت، ھەرقانداق ئىشتا

ۋىجدانلىق بولۇشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشىمىز، ھەرقانداق ئىشنى قىلغاندا ۋىجدانىمىزغا يۈز كېلەلەيدىغان بولۇشىمىز، ۋىجدان بۇيرۇقىغا ئاساسەن ئىش قىلىشىمىز لازىم. شۇنداق قىلغاندىلا بۇ دۇنيانىڭ شاد - خۇراملىقلىرىدىن، راھەت - پاراغىتىدىن تولۇق بەھرىلەنگەن ھېسابلىنىمىز.

ياخشلىق

سوئال: كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭ قانداق ئەۋزەل نەرىپلىرى بار؟

جاۋاب: خەلقىمىز ئارىسىدا «ياخشىلىققا ياخشىلىق»، «ياخشىلىق يەردە قالماس» دېگەندەك ھېكمەتلەر خەلقىمىزنىڭ كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىشقا ئىنتىلىدىغانلىقىنى، پەرزەنتلىرىگە كىچىكىدىن باشلاپ باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىشنى ئۆگىتىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ.

كىشىلەرگە قىلىنغان ياخشىلىق ئادەملەر خاتىرىسىدە مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدۇ. دېمەك، ئاقىل كىشى شۇنداق كىشىكى، دۇنيادا پەقەت ياخشىلىق قىلىدۇ، باشقىلارنىڭ ياخشىلىقىنى مەنۇنىيەت بىلەن ئەسلەيدۇ. بىراۋنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۈچۈن شۈكۈر قىلىش ئادەمنىڭ مەرتىۋىسىنى ئاشۇرىدۇ، مەقسەتسىز يول ئاچىدۇ.

دانالار دائىم بىزگە شۇنداق نەسىھەت قىلىدۇ: ئەي ئەزىز، خەلقىڭگە ھەر دائىم ياخشىلىق قىل، قىلغان ياخشىلىقنىڭ ئۇلاردىن ساڭا قايتىدۇ. ھېچكىمگە قەستەن يامانلىق قىلما، كىمكى يامانلىق قىلسا، شۇبەسىز قىلغان يامانلىقى ھامان بىر كۈنى ئۆزىگە ياندىدۇ. ئادەملەر شۇنداق ئادەتكە ئىگىدۈركى، ئۇلار ھاياتتا دائىم بىر - بىرىگە ياخشى ئالاقىدە بولۇشىدۇ، سۆھبەت قۇرۇشىدۇ، بىرىدىن بىرى ئۆگىنىدۇ، بىرىنىڭ تەسىرى ئىككىنچىسىگە ئۆتىدۇ. ياخشىغا قوشۇلغان كىشىلەر ياخشىلىق يولىغا قاراپ ماڭىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ئالىم، دانا، پازىل ۋە

بىلىملىك كىشىلەر بىلەن ھەمسۆھبەت بول، ئۇلارنىڭ سۆھبىتى كىشىنىڭ دىلى ئەينىكىدىن ھېرىس، تەمە، بېخىللىق غۇبارىنى سۈپۈرۈپ تاشلايدۇ.

دۇنيادا ياخشىلىق ۋە يامانلىقتىنمۇ ئۇزاقراق ياشايدىغان نەرسە يوق. ئىنسان ياخشىلىقنىڭ قولى. ياخشىلىقى كۆپ كىشىنىڭ دوستلىرى كۆپ بولىدۇ.

ئادەملەرنى دۆلىتىڭىز زىيادە ۋە ئىشىڭىز يۈرۈشۈپ تۇرغاندا ئەمەس، بەلكى بېشىڭىزغا كۈن چۈشكەن ۋە كەمبەغەللىك چېغىڭىزدا سىناڭ، شۇنىڭدىلا ئۇلارنىڭ ياخشى ياكى يامان ئىكەنلىكىنى بىلەلەيسىز. قولىڭىزدىن كېلىشىچە ياخشىلىق قىلىڭ، ياخشىلىقىڭىز پايدا بەرسە ياخشى، پايدا بەرمىسە، ئۆز بۇرچىڭىزنى بېجىرمىگەن بولىسىز. بىراۋغا قىلغان ياخشىلىقىڭىزنى يوشۇرۇڭ، بىراۋنىڭ سىزگە قىلغان ياخشىلىقىنى ئەل ئارىسىغا يېيىڭ!

ئالىملاردىن ھەدداد ئېيتىدۇ: تەشەككۈر — دوستىنىڭ قىلغان ياخشىلىقىنى ئېتىراپ قىلىش، ئۇنىڭ ئۆزىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشتۇر. تەشەككۈرنىڭ غايىسى ياخشىلىق قىلغان كىشىنىڭ ياخشىلىقىنىڭ تونۇلغىنىنى، ئورۇنسىز كەتمىگەنلىكىنى بىلدۈرۈشتۇر. ياخشىلىق قىلغان كىشىگە ئۇنىڭ ھىممىتىنى، گۈزەل ئەخلاقىنى ئېيتىپ تەشەككۈر بىلدۈر. ئەگەر ئۇنىڭغا تەشەككۈرۈڭنى بىلدۈرمىسەڭ، تۈزكۈر ھېسابلىنمەن. سەن تەشەككۈر بىلەن دوستۇڭنىڭ قىلغان ياخشىلىقىدىن پايدىلانغانلىقىڭنى، ئۇنى تەقدىرلىمەكچى ئىكەنلىكىڭنى بىلدۈرسەن. شۇنىڭ بىلەن بىرگە مۇناسىپ پۇرسەت كەلگەندە، سەنمۇ ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلىشقا غەيرەت قىل. دوستلۇقتىن ئەسلىي مەقسەت — پايدىلىنىش ۋە پايدىلاندىرۇش، بۇنى ئۇنتۇما. دوستۇڭنىڭ قىلغان ياخشىلىقىغا، مۇكاپاتىغا يارىشا سەنمۇ ياخشىلىق قىل ۋە ئۇنىڭغا تەشەككۈر

ئېيت:

ئۇلۇغلىرىمىز يەنە شۇنداق نەسمەت قىلىدۇ: ھەي پەرزەنت، ھەر قانچە ياش يىگىت بولساڭمۇ، ئەقىللىق چوڭ بولسۇن. مەن ساڭا ياشلىق قىلما دېمەيمەن، پەقەت ئېغىر - بېسىق بول، يەڭگىلەكلەردىن بولما. يىگىتلەرگە ئېغىر - بېسىقلىق يارىشىدۇ. ئەرەستۇ ھېكىم: «يىگىتلىك ئەقىلسىزلىقنىڭ بىر تۈرى» دەپ ئېيتقان. جاھىل يىگىتلەردىن بولما. جاھىللىقتىن نۇرغۇن بالايسىناپەت پەيدا بولىدۇ. ئەگەر يىگىتلىك دەۋرىڭنى بىھۇدە ئۆتكۈزسەڭ، ئىلىم - ھۈنەر ئۆگەنمىسەڭ، ھۇرۇنلۇقنى ئادەت قىلساڭ، قېرىغاندا ئۆز ھالىڭغا ئۆزۈڭ يىغلايسەن، پۇشايمان قىلسەن، لېكىن پايدا بەرمەيدۇ.

ھەي پەرزەنت، ھوشيار بول، يىگىتلىك دەۋرىڭنى غەنىمەت بىل. يىگىتلىككە مەغرۇرلىنىپ ئەزىز ئۆمرۈڭنى ھاۋايى - ھەۋەس بىلەن ئىسراپ قىلما. شۇنىمۇ ئېيتىپ ئۆتەيكى، ياشلار بىلەنلا ئەمەس، قېرىلار بىلەنمۇ ھەمسۆھبەت بولغىن. قېرىلار ياشلارغا قارىغاندا كۆپ نەرسىلەرنى بىلىدۇ. بەزى ياشلار قېرىلارنى ئۆزلىرىگە موھتاج دەپ بىلىپ، ئۇلارنى كۆزىگە ئىلمايدۇ، ھەتتا بەزىدە ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ كۈلىدۇ. قېرىلار يىگىتلىك دەۋرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۆز ئارزۇلىرىغا يەتكەن. ياشلارمۇ شۇ ئارزۇدا ياشايدۇ. بەزى يىگىتلەر ئۆزىنى ھەممىدىن دانا ھېسابلايدۇ، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ نادانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. ھەر بىر ئىشنىڭ توغرىلۇق چوڭ كىشىلەر بىلەن كېڭىشىپ، ئۇلارنىڭ مەسلىھەتلىرىگە ئەمەل قىل. شۇنداق قىلساڭ، ئىشىڭدا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسەن.

سوئال: ياخشى خۇلقلارنى قانداق يېتىلدۈرگىلى بولىدۇ؟
جاۋاب: ئەخلاق ئالىملىرى ئىنسانلارنىڭ خۇلقلىرىنى ئىككىگە بۆلىدۇ: ئەگەر نەپس تەربىيەت تېپىپ، ياخشى ئىشلارنى

قىلىشقا ئادەتلەنسە، ياخشىلىققا تەۋسىپ بولۇپ، «ياخشى خۇلق» دەپ، ئەگەر تەربىيەتسىز ئۆسۈپ، يامان ئىشلارنى قىلىدىغان بولۇپ قالسا، يامانلىققا تەۋسىپ بولۇپ، «يامان خۇلق» دەپ ئاتىلىدۇ.

ئىنسانلار ئىستېداتلىق ۋە قابىلىيەتلىك، ياخشى بىلەن ياماننى، پايدا بىلەن زىياننى، ئاق بىلەن قارىنى ئايرىيالايدىغان قىلىپ يارىتىلغان. لېكىن، ئىنسانلاردىكى بۇ قابىلىيەتلەرنى كامالغا يەتكۈزۈش تەربىيە ئارقىلىق ئەمەلگە ئاشىدۇ. «قۇش ئۇۋىسىدا كۆرگىنىنى قىلىدۇ.» ئىنسان قابىلىيەتلىك جەۋھەردۇر. ئەگەر كىشى ياخشى تەربىيە تېپىپ، بۇزۇق خۇلقلاردىن ساقلىنىپ، گۈزەل خۇلقلارغا ئادەتلىنىپ چوڭ بولسا، ھەممە كىشىگە ياقتىغان، بەختىيار بىر ئىنسان بولۇپ چىقىدۇ؛ ئەگەر تەربىيەتسىز، ئەخلاقسىز ئۆسسە، ھېچنەمىدىن قورقمايدىغان، قانۇن - قائىدىگە بويسۇنمايدىغان، نەسىھەتنى ئاڭلىمايدىغان، ھەر خىل بۇزۇق ئىشلارنى قىلىدىغان، نادان، جاھىل بىر رەسۋا ئادەم بولۇپ قالىدۇ.

ئەخلاق ئىلمىنىڭ ئاساسى تەربىيە بولغانلىقتىن، شۇ توغرىدا بىر ئاز سۆزلەيمىز. بالىنىڭ تەن ساقلىقى ۋە سائادىتى ئۈچۈن ياخشى تەربىيە قىلىش، ئۇنىڭ تېنىنى پاك تۇتۇش، ياش ۋاقتىدىن باشلاپ غايىۋى يولىنى توغرىلاش، ياخشى خۇلقلارنى ئۆگىتىش، يامان خۇلقلاردىن ساقلاپ ئۆستۈرۈش كېرەكتۇر.

تەربىيە قىلغۇچىلار تېۋىپقا ئوخشايدۇ، تېۋىپ كېسەلنىڭ بەدىنىدىكى كېسەلگە داۋا قىلغىنىغا ئوخشاش ئۇمۇ بالىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى جاھىللىق مەرىزىگە «ياخشى خۇلق» دېگەن داۋانى ئىچىدىن، «پاكلىق» دېگەن داۋانى سىرتىدىن بېرىپ ئۆستۈرۈشى لازىم. خۇلقىمىزنىڭ ياخشى بولۇشىنىڭ نېگىزلىك تايانچى تەربىيىدۇر.

ئەخلاقىمىز بىناسىنىڭ گۈزەل ۋە چىرايلىق بولۇشىغا

تەربىيىنىڭ زور تەسىرى بار. بەزىلەر «تەربىيىنىڭ ئەخلاققا تەسىرى يوق، ئىنسانلار ئەسلىي يارىتىلىشىدا قانداق بولسا، شۇنداق ئۆسىدۇ، تەبىئىتى ئۆزگەرمەيدۇ» دەيدۇ. ئېنىقكى، بۇنداق دېيىش خاتا.

سوئال: ئۇنداق بولسا، تەربىيىنى قاچاندىن باشلاش كېرەك؟
جاۋاب: تەربىيىنى بالا تۇغۇلغان كۈنىدىن باشلاپ، ۋۇجۇدىمىزنى قۇۋۋەتلەندۈرۈشىمىز، پىكىرىمىزنى نۇرلاندۇرۇشىمىز، ئەخلاقىمىزنى گۈزەللەشتۈرۈشىمىز، زېھنىمىزنى روشەنلەشتۈرۈشىمىز لازىم.

تەربىيىنى كىملىرى قىلىدۇ؟ قەيەردە قىلىنىدۇ؟ دېگەن سوئاللار تۇغۇلىدۇ. بۇ سوئاللارغا «بىرىنچى، ئۆي تەربىيىسى. بۇ ئانىنىڭ ۋەزىپىسىدۇر؛ ئىككىنچى، مەكتەپ تەربىيىسى. بۇ ئاتا، ئوقۇتقۇچى ۋە ھۆكۈمەت ۋەزىپىسىدۇر» دەپ جاۋاب بەرسەك، بىر كىشى: «قايسى ئانىلارنى دەپسىز، بىلىمىز، بېشى پاقماق، قولى توقماق ئانىلارنىمۇ؟ ئۆزلىرىدە يوق تەربىيىنى بالىلارغا قەيەردىن ئېلىپ بېرىدۇ» دەيدۇ. مانا بۇ سۆز كىشىنىڭ يۈرىكىنى ئېزىدۇ، باغرىنى كۆيدۈرىدۇ. «ئاتىسىغا نېمە دەپسىز؟» دېسەك، «قايسى ئاتىنى؟ توپىچى - ئويۇنچى، ئۇلاقچى، بەزمىچى، دۇتارچى، كارنايچى، سۇنايچى، ئىلىم قەدىرىنى بىلمىگەن، ئىلىم ئۈچۈن بىر تىيىنغا قىيىمغان، زاماندىن خەۋەرسىز ئاتىلارنى دەپسىز؟ ئالدى بىلەن شۇ ئاتىلارنى ئوقۇتۇش، تەربىيىلەش لازىم» دەيدۇ. مانا بۇ سۆزنى ئاڭلاپ كىشىنىڭ روھى چۈشۈپ كېتىدۇ.

بەدەننىڭ ساق ۋە قۇۋۋەتلىك بولۇشى ئىنسان ئۈچۈن ئەڭ مۇھىمدۇر. چۈنكى، ئوقۇش، ئوقۇتۇش، ئۆگىنىش، ئۆگىتىش ئۈچۈن ئىنسانغا كۈچلۈك، كېسەلسىز بەدەن لازىم. ساق بەدەنگە ئىگە بولمىغان ئىنسانلار ئەمەللىرىدە، ئىشلىرىدا، ئىبادەتلىرىدە ئاجىزلىق قىلىدۇ. مەئشىتىمىزنىڭ راھەتتە بولۇشى

بەدىنىمىزنىڭ ساغلام بولۇشىغا باغلىقتۇر. بىز ساقلىقلىقىمىزنى ساقلاشقا بۇيرۇلغانمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن ۋۇجۇدىمىزنى ئۇنىڭ ساغلام ۋە پاكلىقىغا زىت بولغان يامان ئادەتلەر بىلەن چىرىتىشتىن ساقلىنىشىمىز لازىم.

بەدەن تەربىيىسىنىڭ پىكىر تەربىيىسىگىمۇ ياردىمى بار. تەن بىلەن روھ خۇددى بىر چاپاننىڭ تېشى ۋە ئىچىگە ئوخشاشتۇر. «ئەگەر تەن تازىلىق بىلەن زىننەتلەنمىسە، يامان خۇلقلاردىن ساقلىنالمىسا، بۇ چاپاننىڭ تېشىنى قويۇپ، ئەستىرىنى يۇيۇپ ئاۋارە بولغانغا ئوخشاش ئىشتۇركى، ئۇنىڭ تېشىدىكى كىرى ھەر ۋاقىت ئىچىگە يۇقىدۇ.» پىكىر تەربىيىسى ئۈچۈن ساغلام ۋە چىنىققان بىر ۋۇجۇد كېرەكتۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئاتا - ئانىلار بالىلىرى كېسەل بولۇپ قالسا، پەرۋاسىزلىق قىلماي، دەرھال تېۋىپ ياكى دوختۇرغا كۆرسىتىشى لازىم.

پىكىر تەربىيىسى ئەڭ كېرەكلىك، ئۇزۇن زامانلاردىن بېرى تەقدىرلىنىپ كەلگەن، ئوقۇتقۇچىلارنىڭ دىققىتىگە تايىنىلغان، ۋىجدانغا يۈكلەنگەن مۇقەددەس بىر ۋەزىپىدۇر. پىكىر ئىنسانلارنىڭ شاراپەتلىك، غەيرەتلىك بولۇشىغا سەۋەب بولىدۇ. بۇ تەربىيە ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ياردىمىگە زور دەرىجىدە موھتاجدۇركى، پىكىرنىڭ قۇۋۋىتى، زىننىتى، كەڭلىكى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ تەربىيىسىگە باغلىقتۇر. دەرس بىلەن تەربىيە ئوتتۇرىسىدا ئازراق پەرق بار بولسىمۇ، بۇ ئىككىسى بىر - بىرىدىن ئايرىلمايدىغان، جان بىلەن تەنگە ئوخشايدۇ. مەسىلەن، بىستاسىز، جابدۇلمىغان ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇش مۇمكىن بولمىغىنىدەك، ئىچىگە ھەر خىل يېڭى ئۆي جابدۇقلىرى تولىدۇرۇلۇپ زىننەتلەنگەن ئەسكى ئىمارەتمۇ ئولتۇرۇشقا يارىمايدۇ. مۇبادا بۇنداق ئۆيدە ئادەم ئولتۇرسا، كىشىلەر: «ئەسكى ئۆيگە يېڭى زەدىۋال»، «كىر كۆڭلەككە مەشۇت جىيەك»، «مىس قازانغا لاي تۇۋاق» دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ.

ئىنسانلارغا زور شەرەپ، يۈكسەك دەرىجە بېرىدىغىنى يەنىلا
 لاق تەربىيىسىدۇر. بىز ئالدىنقى سەھىپىدە تەربىيە بىلەن
 س ئوتتۇرىسىدا پەزىلەت بار، دەپتۇق. چۈنكى دەرس ئالغۇچى —
 گۇچى، تەربىيە ئالغۇچى — ئەمەل قىلغۇچىدۇر.
 شۇنىڭ ئۈچۈن تەربىيە قىلغۇچى ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ئۆزى ئۆز
 لىمىگە كامىل بولۇپ، شاگىرتلىرىغا بەرگەن دەرسلىرىنى
 ەلىيەتكە سېلىشتۇرۇپ ئۆگىتىشى لازىم. بۇ خىل ئوقۇتۇش
 سۇلى ئارقىلىق بېرىلگەن دەرس ۋە مەلۇمات شاگىرتلارنىڭ
 سىغا تېز ئورنىشىپ، ئۇلار ئۆگەنگەنلىرىنى ئەمەلدە
 رىستىدىغان ئىلىم ئىگىسى بولۇپ چىقىدۇ.

سوئال: ياخشى خۇلقلىق كىشىلەرنىڭ قانداق سۈپەتلىرى بار؟
 جاۋاب: ياخشى ئىشلار دېڭىزىنىڭ غەۋۋاسلىرى شۇنداق
 ىشىلەردۇركى، ياخشى ئىشلار جەۋھىرىنى ھۆسن — خۇلق
 شتىسىگە تىزىپ، شېرىن سۆزلۈك شېكىرىنى ئاغىنە —
 ىنالىرىدىن ئايىمايدۇ ۋە خۇددى ئابىھايانقا ئوخشاش ھەممە
 جەز — خۇلقلىرىغا تىنچلىق ۋە ھالاۋەت بەخش ئېتىدۇ.
 وپاللىق ۋە سوغۇق تەلەتلىك نەشتىرى بىلەن ھېچكىمنىڭ
 اھەت كۆكسىنى مەجرۇھ قىلمايدۇ.

بىر نەرسىنى كۆزلەپ قىلىنغان ياخشىلىق ياخشىلىق
 ېسابلانمايدۇ، بەلكى ئۇ مۇنداقلا ئالدى — بەردىن ئىبارەت،
 بالاس. كىشىلەرگە خەير — ئېھسان قىلىش نەقەدەر ئۇلۇغ
 ەزىلەت، بىراق، بۇ خەير — ئېھسان غەرەزسىز بولسا تېخىمۇ
 اخشى!

مۇرۇۋەت مەيدانىنىڭ پەھلىۋانى بولاي دەپسىڭىز، غەرەز بىلەن
 ىش قىلىپ، ئورنىغا بىر كىمدىن پايدا ئېلىشنى ئويلىماڭ!

سوئال: ياخشىلار بىلەن يولداش بولۇشنىڭ قانداق

ئەۋزەللىكلىرى بار؟

جاۋاب: ياخشىلار بىلەن يولداش بولۇشنىڭ ئەۋزەللىكلىرى
 ناھايىتى كۆپ. ئاساسلىقى مۇنۇلار: بىرىنچى، ئالىملار بىلەن
 بىللە بولغان كىشىنىڭ ئىلمى ئاشىدۇ؛ ياخشىلار بىلەن بىللە
 بولغان كىشى تەقۋادار بولىدۇ؛ پاسىقلار بىلەن بىللە بولغانلارنىڭ
 گۇناھ ئىشلارنى قىلىشقا رىغبىتى ئاشىدۇ؛ بايلار بىلەن
 ئارىلاشقانلارنىڭ پۇلغا ھېرىسلىقى ئاشىدۇ؛ پېقىرلار بىلەن بىللە
 بولغانلار شۈكۈرلۈك كېلىدۇ.

بۇنىڭدىن كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئادەم قانداق نەرسىگە
 يېقىن تۇرسا شۇ نەرسىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرايدۇ. ياماننىڭ يېنىدا
 تۇرسا ياماننىڭ خۇيىنى ئالىدۇ، ياخشىنىڭ يېنىدا تۇرسا
 ياخشىنىڭ خۇيىنى ئالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، دائىم ياخشىلار بىلەن
 بىللە بولۇش ئادەمنىڭ قەلبىنى ياخشىلىق قىلىشقا ئۈندەپ،
 ياخشى ئىشلارنى كۆپرەپ قىلىشقا، ياخشى كۆڭۈللۈك بولۇشقا
 ئىنتىلدۇرىدۇ.

يالغانچىلىق

سوئال: يالغانچىلىققا قانداق تەبىر بېرىلىدۇ؟ ئۇنىڭدىن قانداق
ئاللىنىش كېرەك؟

جاۋاب: باشقىلارغا راستچىلىق بىلەن گەپ قىلماي، ئالداش،
يىنى قاچۇرۇش، كۆزنى غەلەت قىلىش مەقسىتىدە ئېيتىلغان
زىلەر يالغانچىلىق دائىرىسىگە كىرىدۇ. يالغانچى كىشىلەر
ازراپ دېيىلىدۇ. ئاقىل ۋە دىيانەتلىك كىشىلەرنىڭ يالغان
زىلەردىن تىللىرىنى تىزگىنلەش بىلەن بىرگە ئەۋلادلىرىنى
خانچىلىققا ئادەت قىلدۇرماستىن تەربىيىلىشى ئەڭ مۇقەددەس
ئىنسانىي ۋەزىپىسىدۇر.

ئوغرىلىققا ئادەتلەنگەن بەزى ئوغرىلار بولارمىش، ئۇلار
قىلارنىڭ ماللىرىنى ئوغرىلاشقا قادىر بولالمىسا، ئۆزىنىڭ
لىرىنى ئوغرىلارمىش. شۇنىڭغا ئوخشاش كىچىكىدىنلا
خانچىلىققا ئادەتلەنگەن ۋە يالغانچىلىقتىن لەززەت ئالدىغان
شىلەر باشقىلارنى ئالداشنىڭ گۇناھلىقىنى بىلىسىمۇ، تىلىنى
قىسەتلىك تىزگىنلىيەلمەيدۇ. بەزى چاغلاردا ئۆز ئائىلىسىنىمۇ
بىشان ۋە ۋەيران قىلىشتىن يانمايدۇ. ئۇلار ھېچبولمىغاندا
بىقىمچىلىق ۋە مۇناپىقلىق يولىنى تۇتۇپ، ئىككى مۇمىن
بىسىغا زىددىيەت ۋە ئاداۋەت سېلىپ، ھەتتا پۈتۈن بىر
ئىلىنىڭ بۇزۇلۇشىغا سەۋەبچى بولىدۇ.

ئەگەر يالغانچىلىق بالاسىغا دۇچار بولماي دەپسىڭىز،
ستىچىللىق خىسلىتىنى ئادەت قىلىڭ، نېمە ئېيتقان بولسىڭىز
گىنىڭىزگە ئەمەل قىلىڭ؛ مېھنەتكە مۇپتىلا بولماي دەپسىڭىز،

مېھنەت قىلغۇچىلارغا رەھىم كۆزى بىلەن بېقىڭ! ھەسەت
دەردىگە يولۇقماي دەپسىڭىز، باشقىلار مال - دۇنياغا ئېرىشسە
خۇرسەن بولۇڭ! ئاقىل كىشىلەرگە ياقماي قېلىشتىن
قورقسىڭىز، ھايا ئېتىغا مىنىڭ!

يالغانچىلىق ھەممە گۇناھلارنىڭ بېشىدۇر. يالغانچى ئۆز
ئارزۇسىغا يېتىش ئۈچۈن يالغان سۆزلەرنى توقۇيدۇ، ئۇنى
ئىسپاتلاش ئۈچۈن قەسەم ئىچىدۇ. بۇنىڭ بىلەن يالغاننى يېپىش
ئۈمىدىدە بولىدۇ، بىرەر كىشى ئۇنىڭ يالغانچىلىقىنى
ئاشكارىلىسا، ئۇنى دۈشمەن دەپ بىلىدۇ. نەتىجىدە، ئىككى ئارىدا
ئاداۋەت ۋە جېدەل يۈز بېرىدۇ. بۇ جېدەل كۆپ كىشىلەرگە زىيان
كەلتۈرىدۇ.

قىلىۋاتقان ئىشىڭىز كىچىكىگە گۇناھ بولسىمۇ، ئۇنى
ھېچقاچان كىچىك سانماڭ، ئادەملەرگە ياخشىلىق قىلىشنىڭ
تەلەپكارى بولۇڭ، ئۇنىڭدىن سىزگە ياخشى پايدا تېگىدۇ.
كۈچلۈك بولغانلىقىڭىز ئۈچۈنلا باشقىلارنى ھەدەپ ئېزىۋەرمەڭ،
ئۇلار جېنىدىن توپىغاندا، پەيت كۈتۈپ، سىزنى ھالاك قىلىشى
مۇمكىن. بىر كىمنىڭ يالغانچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ،
ئېيتقان گېپىنىڭ جېنى بار دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ گېپىگە قاراپ
ئىش تۇتماڭ! شۈبھىلىك ۋە گۇمانلىق ئىشلارغا قول تىقماڭ.
بىرەر نەرسە سورىغۇچىنى ئۈمىدىسىز ھالدا قايتۇرماڭ.
ئۆزىڭىزگە ياقمىغان نەرسىلەرنى باشقىلارغا راۋا كۆرمەڭ.
باشقىلارغا قىلغان ھەر بىر ياخشىلىق ياكى يامانلىق ۋاقىت -
سائىتى كېلىپ ئۆزىڭىزگە قايتىشىنى ئەستىن چىقارماڭ!

سوئال: يالغانچىلىقنىڭ قانداق زىيانلىرى بار؟

جاۋاب: يالغانچىلىق ۋە بوھتان چاپلاش ئەخلاقىنىڭ
بۇزۇلۇشىدىن دېرەك بەرگۈچى پېئىللاردىندۇر. بۇ پېئىللار ئەڭ
قەبىھ پېئىللاردىن ھېسابلىنىدۇ. بۇنداق پېئىل ئىگىلىرى

ئادەملەر توغرىسىدا تۈرلۈك - تۈمەن بىمەنە سۆز - چۆچەكلەرنى سۆزلەپ يۈرۈشىدۇ.

يالغان بىلەن بوھتاننىڭ پەرقى شۇنداقكى، يالغانچى ئۆز ئىشلىرى توغرىسىدا يالغان سۆزلىسە، بوھتانچى باشقىلار ھەققىدە يالغان گەپلەرنى تارقىتىپ يۈرىدۇ. بۇ خىلدىكى ئادەملەر كىشىلەرنىڭ نام - ئابرويغا، كەسىپ - ئىشىغا چېتىلىدىغان بىمەنە سۆز - چۆچەكلەرنى تارقىتىش بىلەن كۆپچىلىكنىڭ نەپرىتىگە ئۇچرايدۇ. بوھتانچىنىڭ سىرلىرى ئاشكارىلانغاندا، قىلغان بوھتانلىرى ئۈچۈن ھەتتا جازاغا تارتىلىشى مۇمكىن. دېمەك، ھەر قانداق كىشى بۇنداق يارىماس پېئىللاردىن ساقلانماققا قاتتىق تىرىشىشى ۋە بۇنداق ناچار ئىلىلەتلەردىن ئۆزىنى ساقلىمايدىغان كىشىلەردىن يىراقراق ئۇزاق يۈرۈشكە ئىنتىلىشى لازىم.

بەرزۇۋ ئەل - ھەكىم ئېيتىدۇ: ئەگەر سەن يالغانچىلىق بالاسىغا دۇچار بولماي دېسەڭ، ئۆزۈڭگە راستچىللىق خىسلىتىنى شوئار قىل. نېمىنى ئېيتساڭ، ئېيتقان سۆزۈڭگە ۋاپا قىل، مېھنەتكە مۇپتىلا بولماي دېسەڭ، مېھنەت قىلغۇچىلارغا رەھىم كۆزى بىلەن باق! ھەسەت دەردىگە يولۇقماي دېسەڭ، باشقىلار مال - بايلىققا ئېرىشسە خۇرسەن بول! ئاقىل كىشىلەرگە ياقماي قېلىشتىن قورقساڭ، ھايا ئېتىغا مەن!

يالغانچىنىڭ ئۆلۈكتىن پەرقى يوق. چۈنكى، تىرىك كىشىنىڭ پەزىلىتى ئۇنىڭ نۇتقىدىدۇر. تىرىك كىشى يالغان سۆزلەۋەرگە نىلىكتىن، ئۇنىڭ سۆزلىرىگە ھېچكىم قۇلاق سالمايدىغان بولغانلىقى سەۋەبلىك، ئۇنىڭ ئەمدى ئۆلۈكتىن پەرقى قالمايدۇ.

يالغانچىنىڭ دوستىمۇ يالغانچى، يالغان ۋەدە بېرىش بىكاردىن دۈشمەن كۆپەيتىش بىلەن ئوخشاشتۇر.

يالغانچىلىق ھەممە گۇناھلارنىڭ بېشىدۇر. يالغانچى ئۆز

ئارزۇسىغا يېتىش ئۈچۈن يالغان سۆزلەرنى توقۇيدۇ، ئۇنى راست دەپ ئىسپاتلاش ئۈچۈن قەسەم ئىچىدۇ ۋە قەسەم بىلەن يالغاننى ياپماقچى بولىدۇ. بىرەر كىشى ئۇنىڭ يالغانچىلىقىنى ئاشكارا قىلسا، ئۇنى ئۆزىگە دۈشمەن ھېسابلايدۇ. نەتىجىدە، ئىككى ئارىدا ئاداۋەت ۋە جەڭگى - جېدەل يۈز بېرىدۇ. بۇنداق جېدەل بولسا ناھايىتى كۆپ كىشىگە زىيان يەتكۈزىدۇ.

مېنىڭ ئالىي مەكتەپتە بىر فاكۇلتېتتا ئوقۇغان بىر تونۇشۇم بار ئىدى. بۇ كىشى ئوقۇۋاتقان چاغلىرىدىمۇ توختىماي يالغان سۆزلەيتتى، دەيدىغان يالغان گېپى تۈگەپ قالغاندا ئاندىن راست گەپ قىلىشقا مەجبۇر بولاتتى. ئۇ كىتاب ئەكېلىپ بېرىمەن دېگەن باھانە بىلەن يېڭىدىن ئوقۇشقا كەلگەن بالىلارنىڭ كىتاب پۇلىنى خەجلىۋالغان ئىدى. كېيىن خىزمەتكە چىقتۇق، ئۇنىڭ بىلەن بىر شەھەردە خىزمەت قىلدۇق. ئۇ بىر گېزىتتە ئىشلىدى. ئىككى يىلغا بارمايلا ئۇنىڭ ئىختىيارىي مۇخبىرلارنى، ئاپتورلارنى ئالدىغانلىقىنى، ھەتتا ئايالىنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ ساۋاقداش، تونۇشلىرىنى بىر قېتىمدىن كومىلغانلىقىنى ئاڭلىدىم. كېيىن بىرنەچچە قېتىم مېنىمۇ جايلىماقچى بولغانىدى، مەن سەگەك كېلىپ قېلىپ ئۇنىڭ دامىغا چۈشمىدىم. ئۇ ھازىرمۇ ئولتۇرسا - قوپسا يالغان گەپ قىلىپ، تۇغۇلغان يۇرتىنى ئۆزگەرتىپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئاغرىقلىقىنى باھانە قىلىپ ۋە باشقا ئۇسۇللار بىلەن ئۇچرىغانلارنى تۇزاققا چۈشۈرۈشكە باشلىدى. ئۇ بۇ جەرياندا ئاتا - ئانىسىنى نەچچە ئون قېتىم سەكراتقا چۈشۈرۈپ بولدى، ھەتتا ئايالىمۇ ئۇنىڭ ئاغزىدا بەش - ئالتە قېتىم سەكراتقا چۈشتى. ئاخىر بېرىپ ئۇ شۇنچە چوڭ بىر شەھەردە سېسىق نامى پۇر كەتكەن، بىر تىيىنلىق ئابرويى بولمىغان يالغانچى كاززىپقا ئايلىنىپ قالدى.

دېمەك، يالغانچىلىقنىڭ كاساپىتى ناھايىتى زور بولۇپ، ئۇ

پايدىلانغان ماتېرىياللار

- مەھمۇد ھەسەنىي (ئۆزبېكىستان) تۈزگەن، يۈنۈس ئىلياس ئىدىقۇتلۇق ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان «ئەدەپ بوستانى ۋە ئەخلاق گۈلىستانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001 - يىلى نەشرى.
- شەيخ سەئىدى، «گۈلىستان»، مىللەتلەر نەشرىياتى 1984 - يىلى نەشرى.
- شەمسۇلمەئالى قابۇس «قابۇسنامە»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1982 - يىلى نەشرى.
- شاھ رەسۇل زۇنۇن (ئۆزبېكىستان) تۈزگەن، ئابدۇلباقى ھاجىم جالائىر، مۇھەممەتتۇرسۇن يۈسۈپ ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان «ئاز - ئازدىن ئۆگىنىپ دانا بولۇر»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2006 - يىلى نەشرى.
- رىزائۇددىن ئىبىن فەخرۇددىن، «ئەدەپ - ئەخلاق مىزانلىرى»، مىللەتلەر نەشرىياتى 2005 - يىلى نەشرى.
- «ئەدەپنامە»، يۈنۈس ئىلياس ئىدىقۇتلۇق ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 - يىلى نەشرى.
- شەيخ سەئىدى «بوستان»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001 - يىلى نەشرى.
- خوجا ئابدۇللا ئىبراھىمى، «ئادەم بولۇش يوللىرى»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2005 - يىلى نەشرى.

شىنجاڭ ئابروپىنى تۆكىدۇ، كىشىلەر ئارىسىدا ھېچقانداق مىزىتى بولمايدۇ. بۇنداق ئابروپىسىزلىق ئۆزى بىلەنلا توختاپ الماي، ئەۋلادلىرىغىمۇ چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پالغانچىلىقتىن ئىبارەت بۇ مەرەزىدىن يىراققا قېچىش ئېرەك.

روھى ساغلاملىق دۇردانىلىرى

كامالەت مەنزىلىلىرى

تۈزگۈچى: ۋەلى كېرەم كۆكئالىپ

پىلانلىغۇچى: ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: يۇلتۇز ئۇچقۇنجان

مەسئۇل كوررېكتورى: قەييۇم تۇرسۇن

مۇقاۋىسىنى لايىھىلىگۈچى: نۇرمۇھەمەت ئۆمەر ئۇچقۇن

بەت شەكلىنى لايىھىلىگۈچى: ئابدۇغەنى ئابباس

نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى بۇلاقبېشى كوچىسى 196 - قورۇ

تور ئادرېسى: <http://www.xjpsp.com>

باسقۇچى: شىنجاڭ يېنەيىفاڭ مەتبەئەخانىسى چەكلىك شىركىتى

تارقاقچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى

نەشرى: 2008 - يىلى 12 - ئاي 1 - نەشرى

بېسىلىشى: 2009 - يىلى 11 - ئاي 1 - قېتىم بېسىلىشى

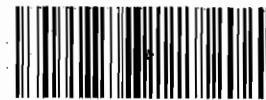
فورماتى: 880×1230 مم 1/32 كەسەم 40 باسما تاۋاق قېستۇرما بەت 6

كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-5372-4382-7

تىراژى: 5000 - 1

ئومۇمىي باھاسى (ئۈچ كىتاب): 92.00 يۈەن

تارقىتىش بۆلۈمى تېلېفون نومۇرى: 2823055 (0991) پوچتا نومۇرى: 830001

4 811000 4100

58 77